

ภาพลักษณ์ของสมณะและความเชื่อเกี่ยวกับพุทธศาสนาของญี่ปุ่นใน อูจิฉูอิ โมะโนะงะตะริ

นางยอดสวรรค์ อิกุจิ

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาวัฒนธรรมและวรรณคดีญี่ปุ่น ภาควิชาภาษาตะวันออก

คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2561

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทคัดย่อและแฟ้มข้อมูลฉบับเต็มของวิทยานิพนธ์ตั้งแต่ปีการศึกษา 2554 ที่ให้บริการในคลังปัญญาจุฬาฯ (CUIR)

เป็นแฟ้มข้อมูลของนิสิตเจ้าของวิทยานิพนธ์ที่ส่งผ่านทางบัณฑิตวิทยาลัย

The abstract and full text of theses from the academic year 2011 in Chulalongkorn University Intellectual Repository (CUIR) are the thesis authors' files submitted through the Graduate School.

THE IMAGE OF BONZES AND JAPANESE BUDDHIST BELIEFS IN *UJI SHŪI MONOGATARI*

Mrs. Yordsawan Iguchi

A Dissertation Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements  
for the Degree of Doctor of Philosophy Program in Japanese Culture and Literature

Department of Eastern Languages

Faculty of Arts

Chulalongkorn University

Academic Year 2018

Copyright of Chulalongkorn University

หัวข้อวิทยานิพนธ์

ภาพลักษณ์ของสมณะและความเชื่อเกี่ยวกับพุทธศาสนา  
ของญี่ปุ่นใน อูจิฉูอิ โมะโนะงะตะริ

โดย

นางยอดสุวรรณค์ อิกุจิ

สาขาวิชา

วัฒนธรรมและวรรณคดีญี่ปุ่น

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก รองศาสตราจารย์ ดร.อรรธยา สุวรรณระดา

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม ศาสตราจารย์ ดร. สิริมนพร สุริยะวงษ์ไพศาล

คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้หัวข้อวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็น  
ส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทบัณฑิต

.....คณบดีคณะอักษรศาสตร์

(ศาสตราจารย์ ดร. กิ่งกาญจน์ เทพกาญจนา)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....ประธานกรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ชมนาด คีตติสาร)

.....อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

(รองศาสตราจารย์ ดร. อรรธยา สุวรรณระดา)

.....อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม

(ศาสตราจารย์ ดร. สิริมนพร สุริยะวงษ์ไพศาล)

.....กรรมการ

(รองศาสตราจารย์ ดร. เตือนเต็ม กฤษดาธานนท์)

.....กรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ชานบีวิช หัตถแก้ว)

.....กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย

(ดร. กณภัทร รื่นภิรมย์)

ยอดสุวรรณค์ อิกุจิ : ภาพลักษณ์ของสมณะและความเชื่อเกี่ยวกับพุทธศาสนาของญี่ปุ่นใน  
*อุจิฉุอิ โมะโนะงะตะริ* (THE IMAGE OF BONZES AND JAPANESE BUDDHIST BELIEFS  
 IN *UJI SHŪI MONOGATARI*) อ.ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก: รศ. ดร.อรรธยา สุวรรณระดา,  
 อ.ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม: ศ. ดร. สิริมนพร สุริยะวงศ์ไพศาล, 299 หน้า.

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาภาพลักษณ์ของสมณะและความเชื่อเกี่ยวกับพุทธ  
 ศาสนาของญี่ปุ่นในนิทานเรื่องเล่า *อุจิฉุอิ โมะโนะงะตะริ* ที่มีสมณะเป็นตัวละครหลัก ผลการศึกษา  
 พบว่า ตัวละครสมณะมีภาพลักษณ์หลากหลายมีทั้งภาพลักษณ์ด้านบวกเช่น เป็นบุคคลผู้มีความ  
 เชื่อถือและยึดมั่นศรัทธาในพุทธศาสนาอย่างแน่วแน่และปฏิบัติตามคำสอนทางพุทธศาสนาอย่าง  
 เคร่งครัดและด้านลบ เช่น การประพาศติพิศของพระโพธิสัตว์ นอกจากนี้ยังมีภาพลักษณ์ด้านอื่น ๆ  
 เช่น เป็นบุคคลผู้มีพฤติกรรมแสดงออกไม่เด่นชัดว่าเป็นผู้ประกอบกรรมดีหรือชั่วเพราะมีภาพลักษณ์  
 ทั้งด้านบวกและลบในเรื่องเดียวกัน

ส่วนในประเด็นความเชื่อเกี่ยวกับพุทธศาสนาที่พบในนิทานเรื่องเล่า *อุจิฉุอิ โมะโนะงะตะริ*  
 จากการศึกษพบว่า ส่วนใหญ่เป็นความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมในพุทธศาสนาหายานในนิกาย  
 ต่าง ๆ ที่ได้รับความเชื่อถือศรัทธาในสมัยเออันจนถึงสมัยคะมะงุระตอนต้น ซึ่งเชื่อว่าเป็นช่วงที่มีการ  
 แต่งและรวบรวมนิทานเรื่องเล่า *อุจิฉุอิ โมะโนะงะตะริ* ลักษณะของความเชื่อสะท้อนออกมาในเชิง  
 ของวัฒนธรรม เช่น ความเชื่อเรื่องการขอฝน การสวดมนต์เพื่อรักษาอาการเจ็บป่วย โดยเป็นการใช้  
 พุทธศาสนาเพื่อหวังผลในชาติปัจจุบันและชาติหน้ามากกว่าความเชื่อที่เป็นแก่นแท้ของปรัชญาพุทธ  
 ศาสนาในลักษณะที่เป็นสากล ซึ่งสอนให้ผู้คนเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม การกระทำความดีละเว้นความชั่ว  
 การละอายและเกรงกลัวต่อบาป ความเชื่อส่วนใหญ่ที่พบในนิทานเป็นความเชื่อของสมณะในพุทธ  
 ศาสนานิกายเท็นดะอิ (Tendai) นิกายฉิงงน (Shingon mikkyō) และนิกายโจโดะฉุ (Jōdo)  
 นอกจากนี้ยังพบความเชื่อในนิกายโจโดะฉินฉุ (Jōdo Shin) นิกายฮอสโซ (Hossō) นิกายคุฉุ  
 (Kusha) และความเชื่อเกี่ยวกับพระพุทธรูปที่มีการผสมผสานกับความเชื่อดั้งเดิมในลัทธิชินโต  
 แบบฉุเง็นโด (Shugendō) และอมเมียวโด (Onmyōdō) อีกด้วย

ภาควิชา	ภาษาตะวันออก	ลายมือชื่อนิสิต .....
สาขาวิชา	วัฒนธรรมและวรรณคดีญี่ปุ่น	ลายมือชื่อ อ.ที่ปรึกษาหลัก.....
ปีการศึกษา	2561	ลายมือชื่อ อ. ที่ปรึกษาร่วม.....

##5880519722 : MAJOR JAPANESE CULTURE AND LITERATURE

KEYWORDS: UJI SHŪI MONOGATARI / IMAGE OF BONZES / BUDDHIST BELIEFS / TENDAI PRACTICE / SHINGON PRACTICE / JODO PRACTICE / JODO SHIN PRACTICE / SHUGENDŌ / ONMYŌDŌ

YORDSAWAN IGUCHI: THE IMAGE OF BONZES AND JAPANESE BUDDHIST BELIEFS IN *UJI SHŪI MONOGATARI*. ADVISOR: ASSOC. PROF. ATTAYA SUWANRADA, Ph.D., CO-ADVISOR: PROF. SIRIMONPORN SURIYAWONGPAISAL, Ph.D., 299 PP.

This dissertation aims to study the image of the Bonzes and Japanese Buddhist Beliefs in *Uji shūi Monogatari*. Regarding to the study in *Uji shūi Monogatari*, the findings showed They owned various characters which not only represent the positive images but also the negative images representing their beliefs. For examples, positive images show what should be strictly followed according to their deep faith in the Buddhism's doctrines. The negative images, on the other hand, show forbidden principles they had applied against the Buddhism's doctrines. In addition, there are also other images which are difficult to interpret due to their ambiguity. Moreover, the religious beliefs in Buddhism in the story of claimed that most of the beliefs involved are with a ritual ceremony in Mahayana Practices, Having the beliefs in term of culture such as pray for rain or for treating illnesses by have shown the purpose of Buddhism practices to attain the achievement for present life and also into the next life. The practices have apparently demonstrated the profitable lifestyle rather than traditional beliefs in Buddhism as its actual substance in the aspect of "Karma". The conservative of religious beliefs are like The most Buddhism beliefs found in the telling story were in Tendai Practice, Shingon Practice and Jōdo Practice which involve the positive image of the monks in these practices.

Department: Eastern Language

Student's Signature.....

Field of Study: Japanese Culture and Literature

Advisor's Signature.....

Academic Year: 2018

Co-Advisor's Signature.....

## กิติกรรมประกาศ

รายงานวิจัยฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี เนื่องจากผู้วิจัยได้รับการถ่ายทอดความรู้อันทรงคุณค่าจากคณาจารย์ในสาขาวิชาภาษาญี่ปุ่น คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งศาสตราจารย์ ดร. สิริมนพร สุริยะวงศ์ไพศาล นอกจากนี้จะให้คำแนะนำ ช่วยตรวจแก้ไขบทความและรายงานการวิจัยแล้ว อาจารย์ยังเป็นต้นแบบวิชาชีพรูและเป็นแรงบันดาลใจในทุกเรื่องตลอดระยะเวลาการศึกษาทั้งในระดับปริญญาโทและปริญญาเอกซึ่งผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งในบุญคุณอย่างหาที่สุดมิได้

ขอขอบพระคุณรองศาสตราจารย์ ดร. อรรถยา สุวรรณระดา ผู้คอยให้คำแนะนำช่วยเหลือและให้แนวคิดที่เป็นประโยชน์รวมทั้งตรวจแก้ไขรายงานการวิจัยตลอดระยะเวลาการศึกษา

ขอขอบพระคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ชมนาด ศีตีสาร รองศาสตราจารย์ ดร. เตือนเต็ม กฤษดาธานนท์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชานบวิชช ทัตแก้ว และอาจารย์ดร.กมลภัทร รื่นภิรมย์ ประธานและคณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ทุกท่าน ที่ได้ให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่องานวิจัย

ขอขอบพระคุณรองศาสตราจารย์ ดร. ชะโตะโกะ โคะยะมะ ผู้เชี่ยวชาญด้านพุทธศาสนาของญี่ปุ่น จากมหาวิทยาลัยนิโอมะกุงะที่ให้คำแนะนำเนื้อหางานวิจัยและแหล่งสืบค้นข้อมูลเรื่องความเชื่อเกี่ยวกับพุทธศาสนาของญี่ปุ่น

ขอขอบพระคุณศาสตราจารย์ ดร. อะระกิ ฮิโระมิ และศาสตราจารย์ ดร. ทซุโบะอิ ฮิเดะโตะ ที่ให้คำแนะนำเกี่ยวกับเนื้อหางานวิจัยและช่วยเหลือในการเข้าถึงแหล่งค้นคว้าข้อมูลที่ประเทศญี่ปุ่น

ขอขอบพระคุณอาจารย์ดร.กนกวรรณ สัทธิพร ผู้แนะนำให้รู้จักศาสตราจารย์ ดร.นะโอะมิ โอะกุยะมะผู้เชี่ยวชาญพุทธศาสนามหายานอินเดียและทิเบต จากมหาวิทยาลัยโคะยะซัง ที่ให้คำแนะนำเกี่ยวกับการค้นคว้าข้อมูลเกี่ยวกับพุทธศาสนานิกายฉินงน

ขอขอบพระคุณมูลนิธิญี่ปุ่นที่อนุเคราะห์ทุนสนับสนุนการไปค้นคว้าเอกสารและเก็บข้อมูลงานวิจัยที่ประเทศญี่ปุ่น

ขอขอบพระคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์กรรณิการ์ ลิ้มพะสุต ผู้บังคับบัญชาและเพื่อนร่วมงานทุกท่านที่ให้การสนับสนุนการทำงานระหว่างที่ผู้วิจัยลาศึกษาต่อ

ขอขอบพระคุณครอบครัวและกัลยาณมิตรทุกท่านที่คอยให้กำลังใจเสมอมา

## สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
บทที่ 1 บทนำ.....	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2 วัตถุประสงค์การทำวิจัย.....	4
1.3 สมมติฐานการวิจัย.....	5
1.4 ขอบเขตการวิจัย.....	5
1.5 วิธีการวิจัย.....	5
1.6 กระบวนการวิจัย.....	5
1.7 นิยามศัพท์.....	6
1.8 ข้อตกลงเบื้องต้น.....	8
1.9 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	9
1.10 ที่มาและความสำคัญของนิทานเรื่องเล่า <i>อุจิญญอิ โมะโนะงะตะริ</i> .....	9
1.11 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	18
บทที่ 2 ภาพลักษณ์ด้านบวกของสมณะ.....	27
2.1 คำจำกัดความของภาพลักษณ์ด้านบวก.....	27
2.2 บทวิเคราะห์ภาพลักษณ์ด้านบวกของสมณะในนิทานเรื่องเล่า <i>อุจิญญอิ โมะโนะงะตะริ</i> .....	28
2.2.1 เป็นบุคคลผู้มีความเชื่อถือและยึดมั่นศรัทธาในพุทธศาสนาอย่างแน่วแน่.....	29
2.2.2 เป็นบุคคลผู้มีพลังอำนาจวิเศษและใช้พลังอำนาจวิเศษในการช่วยเหลือผู้อื่น.....	66
2.2.3 เป็นบุคคลผู้มีความกล้าหาญในการที่จะประพடுத்தปฏิบัติดีและมีเมตตาในการช่วยเหลือผู้อื่น.....	91
2.3 สรุปบทที่ 2.....	98
บทที่ 3 ภาพลักษณ์ด้านลบของสมณะ.....	100

3.1 คำจำกัดความของภาพลักษณ์ด้านลบ.....	100
3.2 บทวิเคราะห์ภาพลักษณ์ด้านลบของสมณะในนิทานเรื่องเล่า <i>อุจิญญอิ โมะโนะงะตะริ</i> .....	100
3.2.1 เป็นบุคคลผู้ทำผิดศีลของพระโพธิสัตว์ในข้อที่ 4 โดยการโกหกหลอกลวงมี พฤติกรรมสร้างความเดือดร้อนให้แก่ตนเองหรือผู้อื่น.....	101
3.2.2 เป็นบุคคลผู้ทำผิดศีลโดยไม่มีภาระบุญความดีอย่างเด่นชัด.....	128
3.2.3 เป็นบุคคลผู้ทำผิดศีลของพระโพธิสัตว์ในข้อที่ 3 โดยยึดติดในกามตัณหา พฤติกรรมส่อไปเรื่องของการมีเพศสัมพันธ์กับสตรีหรือเพศเดียวกัน.....	140
3.2.4 เป็นบุคคลผู้ทำผิดศีลของพระโพธิสัตว์ในข้อที่ 1 โดยการฆ่าสัตว์ หรือยุยงให้มี การฆ่าสัตว์ ไม่มีความเมตตาและสร้างความเดือดร้อนให้ผู้อื่น.....	150
3.2.5 เป็นบุคคลผู้มีพลังอำนาจวิเศษมีคาถาอาคมและใช้อำนาจวิเศษในการทำร้ายผู้อื่น..	155
3.2.6 เป็นบุคคลผู้ทำผิดศีลของพระโพธิสัตว์ในข้อที่ 2 โดยการนำของผู้อื่นมาใช้ส่วนตัว..	160
3.2.7 เป็นบุคคลที่ไม่มีความรู้จริงในหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า ขาดความสำรวมทำให้ สูญเสียความน่าเชื่อถือ.....	165
3.3 สรุปบทที่ 3.....	168
บทที่ 4 ภาพลักษณ์ด้านอื่น ๆ ของสมณะ.....	170
4.1 คำจำกัดความของภาพลักษณ์ด้านอื่น ๆ .....	170
4.2 บทวิเคราะห์ภาพลักษณ์ด้านอื่น ๆ ของสมณะในนิทานเรื่องเล่า <i>อุจิญญอิ โมะโนะงะตะริ</i> .....	170
4.2.1 เป็นบุคคลผู้ที่มีพฤติกรรมแสดงออกไม่เด่นชัดว่าเป็นผู้ประกอบกรรมดีหรือชั่ว เพราะมีภาพลักษณ์ทั้งด้านบวกและลบในเรื่องเดียวกัน.....	170
4.2.2 เป็นบุคคลผู้ที่มีพฤติกรรมแสดงออกหลากหลาย.....	191
4.3 สรุปบทที่ 4.....	204
บทที่ 5 ความเชื่อเกี่ยวกับพุทธศาสนาใน <i>อุจิญญอิ โมะโนะงะตะริ</i> .....	205
5.1 ประวัติพุทธศาสนาและบุคคลสำคัญในพุทธศาสนาของประเทศญี่ปุ่นใน 3 ช่วงสมัยได้แก่ ช่วงสมัยอะซุกะและนารา ช่วงสมัยเฮอันตอนต้นถึงตอนกลาง และช่วงสมัยเฮอันตอนปลาย ถึงสมัยคะมะกุระตอนต้น.....	205
5.1.1 พุทธศาสนาในช่วงสมัยอะซุกะและนารา (ราวศตวรรษที่ 6 - 8).....	206



5.1.2 พุทธศาสนาในช่วงสมัยเฮอันตอนต้นถึงตอนกลาง (ราวศตวรรษที่ 9 ถึงกลางศตวรรษที่ 12).....	208
5.1.3 พุทธศาสนาในช่วงสมัยเฮอันตอนปลายถึงคะมะกุระตอนต้น (ราวปลายศตวรรษที่ 12 ถึงต้นศตวรรษที่ 13).....	212
5.2 ความเชื่อเกี่ยวกับพุทธศาสนาที่พบในนิทานเรื่องเล่าของสมณะที่มีภาพลักษณ์ด้านบวก....	220
5.2.1 ความเชื่อเกี่ยวกับสมณะไม่ใช่เป็นเพียงบุคคลผู้ดำรงและเผยแพร่คำสอนทางพุทธศาสนาเท่านั้นแต่เป็นผู้มีพลังอำนาจวิเศษ มีอิทธิฤทธิ์และคาถาอาคม สามารถสวดมนต์หรือประกอบพิธีกรรมเพื่อช่วยเหลือผู้คนให้พ้นทุกข์ได้.....	220
5.2.1.1 ความเชื่อเกี่ยวกับสมณะในพุทธศาสนามีพลังอำนาจวิเศษในการรักษาอาการเจ็บป่วยของผู้คน.....	220
5.2.1.2 ความเชื่อเกี่ยวกับสมณะในพุทธศาสนามีพลังอำนาจวิเศษในการสวดมนต์ประกอบพิธีกรรมขอฝน.....	222
5.2.1.3 ความเชื่อเกี่ยวกับสมณะในพุทธศาสนามีพลังอำนาจวิเศษในการสวดมนต์ประกอบพิธีกรรมปิดเป่าวิญญาณหรือสิ่งชั่วร้ายที่เป็นอัปมงคล.....	224
5.2.1.4 ความเชื่อเกี่ยวกับสมณะในพุทธศาสนามีพลังอำนาจวิเศษสามารถหยั่งรู้อนาคตได้.....	225
5.2.1.5 ความเชื่อเกี่ยวกับสมณะในพุทธศาสนามีพลังอำนาจวิเศษ มีอิทธิฤทธิ์สามารถเหาะเหินไปบนท้องฟ้าได้.....	227
5.2.2 ความเชื่อเกี่ยวกับการเชื่อถือศรัทธาต่อพระโพธิสัตว์จิโสะและเทพเจ้า.....	229
5.2.3 ความเชื่อเกี่ยวกับการสละชีวิตของตนเพื่อช่วยเหลือผู้อื่นของสมณะ.....	233
5.2.4 ความเชื่อเกี่ยวกับสถานะของสตรีเพศที่ไม่สามารถตรัสรู้เป็นพระพุทธรเจ้าได้ด้วยตนเองหลังจากเสียชีวิต.....	234
5.2.5 ความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องของการบวชซ้ำหรือการบำเพ็ญปฏิบัติใหม่อีกครั้ง.....	238
5.2.6 ความเชื่อเกี่ยวกับการไปเกิดยังแดนสุขาวดีซึ่งเป็นดินแดนในอุดมคติหลังความตายของสมณะผู้ประกอบกรรมดี.....	240
5.3 ความเชื่อเกี่ยวกับพุทธศาสนาที่พบในนิทานเรื่องเล่าของสมณะที่มีภาพลักษณ์ด้านลบ.....	242
5.3.1 ความเชื่อเกี่ยวกับสมณะเป็นผู้มีพลังอำนาจวิเศษ มีคาถาอาคมเก่งกล้าเหนือ	

คนธรรมดา และสามารถใช้อาถาอาคมในการทำร้ายผู้อื่น.....	242
5.3.2 ความเชื่อเกี่ยวกับการใช้เทพมิกังมิ.....	244
5.3.3 ความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องยุคเสื่อมของพุทธศาสนา.....	246
5.3.4 ความเชื่อเกี่ยวกับอำนาจความศักดิ์สิทธิ์ของสัทธรรมปุณฑริกสูตรว่า มีพลาณภาพที่ จะดลบันดาลสิ่งต่าง ๆ ให้ปรากฏผลตามที่ผู้เชื่อถือศรัทธาได้สวดปฏิบัติเพื่อขอพร...	247
5.3.5 ความเชื่อเกี่ยวกับการเชื่อถือศรัทธาต่อพระโพธิสัตว์จิโสของสมณะผู้ประกอบ กรรมชั่ว.....	249
5.3.6 ความเชื่อเกี่ยวกับการไปเกิดยังแดนสุขาวดีซึ่งเป็นดินแดนในอุดมคติหลังความตาย โดยการปลิตชีพฆ่าตัวตายในน้ำของสมณะผู้ประกอบกรรมชั่ว.....	250
5.3.7 ความเชื่อเกี่ยวกับการงดฉันเมล็ดธัญพืช 5 ชนิดของสมณะในพุทธศาสนา.....	252
5.4 ความเชื่อเกี่ยวกับพุทธศาสนาที่พบในนิทานเรื่องเล่าของสมณะที่มีภาพลักษณ์ด้านอื่น ๆ ..	254
5.4.1 ความเชื่อเกี่ยวกับสมณะไม่ใช่เป็นเพียงบุคคลผู้ดำรงและเผยแผ่คำสอนทางพุทธ ศาสนาเท่านั้นแต่เป็นผู้มีพลังอำนาจวิเศษ.....	254
5.4.2 ความเชื่อเกี่ยวกับการไปนมัสการวัดและศาลเจ้าแล้วเชื่อว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์จะดล บันดาลให้สมปรารถนา.....	254
5.4.3 ความเชื่อเกี่ยวกับการที่เทพเจ้าหรือคหมีในลัทธิชินโตรังเกียจสมณะในพุทธศาสนา..	257
5.4.4 ความเชื่อเกี่ยวกับการแก่งัดทำพฤติกรรมแปลกประหลาดและไม่เหมาะสมของ สมณะแต่กลับทำให้เป็นที่เคารพศรัทธาเป็นอย่างมาก.....	259
5.5 สรุบบทที่ 5.....	260
บทที่ 6 บทสรุปและข้อเสนอแนะ.....	262
6.1 สรุปลักษณะของสมณะที่พบในนิทานเรื่องเล่า <i>อุจิญญอิ โมะโนะงะตะริ</i> .....	262
6.1.1 ตารางสรุปผลการศึกษาลักษณะด้านบวกของสมณะ.....	262
6.1.2 ตารางสรุปผลการศึกษาลักษณะด้านลบของสมณะ.....	263
6.1.3 ตารางสรุปผลการศึกษาลักษณะด้านอื่น ๆ ของสมณะ.....	265
6.2 สรุปลักษณะเกี่ยวกับพุทธศาสนาในนิทานเรื่องเล่า <i>อุจิญญอิ โมะโนะงะตะริ</i> .....	269
6.2.1 ความเชื่อเกี่ยวกับพุทธศาสนาที่พบในนิทานเรื่องเล่าของสมณะที่มีภาพลักษณ์ ด้านบวก.....	269

6.2.2 ความเชื่อเกี่ยวกับพุทธศาสนาที่พบในนิทานเรื่องเล่าของสมณะที่มีภาพลักษณ์	
ด้านลบ.....	271
6.2.3 ความเชื่อเกี่ยวกับพุทธศาสนาที่พบในนิทานเรื่องเล่าของสมณะที่มีภาพลักษณ์	
ด้านอื่น ๆ.....	273
6.3 ข้อเสนอแนะ.....	279
รายการอ้างอิง.....	280
ภาคผนวก.....	283
ภาคผนวกที่ 1 ระบบการถอดอักษรญี่ปุ่นของคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.....	284
ภาคผนวกที่ 2 เสียงอ่านคำสำคัญในงานวิจัย.....	286
ภาคผนวกที่ 3 ระบบอักษรคณะแบบเก่าหรือแบบโบราณ.....	291
ภาคผนวกที่ 4 ตารางแสดงนิยายสำคัญในพุทธศาสนา 13 นิยายของญี่ปุ่น.....	295
ภาคผนวกที่ 5 ตำแหน่งพระสงฆ์ของญี่ปุ่น.....	297
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์.....	299

## บทที่ 1

### บทนำ

#### 1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในหนังสือ *นิทานพื้นบ้านศึกษา* ของประคอง นิมมานเหมินท์ ได้กล่าวถึงความหมายและลักษณะนิทานพื้นบ้านว่า ไทยได้นำความหมายของคำว่า นิทานมาใช้มานานแล้วในความหมายค่อนข้างกว้าง กิ่งแก้ว อรรถากร ได้สำรวจพบว่าในภาษาไทยนั้นใช้คำว่า นิทานสำหรับเรื่องประเภทต่าง ๆ ทั้งที่เป็นนวนิยาย เรื่องสั้น บทความ เกร็ดความรู้ และบันทึกประสบการณ์ ที่น่าสังเกตก็คือ นิทานเป็นงานเขียนที่มีลักษณะลีลาแบบกันเอง ทำนองการเล่าด้วยวาจา ผู้เล่าอาจสอดแทรกอารมณ์ และความคิดเห็นลงไปด้วย ส่วนในความหมายและลักษณะนิทานในแง่คติชนวิทยานิทาน หมายถึง เรื่องเล่าที่สืบทอดต่อ ๆ กันมา จนถือเป็นมรดกทางวัฒนธรรมอย่างหนึ่ง นิทานเหล่านี้เรียกว่า นิทานพื้นบ้าน และมีความหมายเจาะจงถึงเรื่องเล่าประเภทหนึ่งโดยเฉพาะไม่ได้มีความหมายกว้างขวางเหมือนนิทานลักษณะสำคัญของนิทานพื้นบ้านคือ เป็นเรื่องเล่าที่สืบทอดกันมา และไม่ทราบว่าเป็นผู้แต่ง ส่วนใหญ่ถ่ายทอดด้วยปาก แต่อาจถ่ายทอดด้วยการเขียนก็ได้ เป็นการเล่าจากความจำที่ได้ฟังต่อ ๆ กันมา<sup>1</sup> ซึ่งจากการศึกษาคำจำกัดความของนิทานดังที่กล่าวมาข้างต้น วรรณกรรมเรื่อง *อุจิฉุอิ โมะโนะงะตะริ* 『うじしゅういものがたり宇治拾遺物語』 จึงน่าจะจัดอยู่ในวรรณกรรมประเภทนิทานพื้นบ้าน แต่ในหนังสือ *ประวัติวรรณคดีญี่ปุ่น* ของ อรรถยา สุวรรณระดา ได้จัดอยู่ประเภท นิทานเรื่องเล่า ทั้งนี้อาจเป็นเพราะคำว่า *โมะโนะงะตะริ* ものがたり 物語 นั้นหมายถึง การเล่าเรื่องราว เหตุการณ์ ประกอบกับภาษาที่ใช้ในนิทานเรื่องเล่า *อุจิฉุอิ โมะโนะงะตะริ* นี้มีลักษณะเป็นภาษาพูด ลักษณะการเล่าเรื่องเรียงขึ้นด้วยประโยคสั้น ๆ สำนวนไม่มีความซับซ้อนมากมาย สามารถเข้าใจง่าย ตัวละครที่ปรากฏในเรื่อง บางตัวมีชื่อ และตัวตนอยู่จริงในประวัติศาสตร์ ดังนั้นต่อไปในงานวิจัยนี้ จะขอเรียกวรรณกรรมเรื่องนี้ว่า นิทานเรื่องเล่าตามหนังสือ *ประวัติวรรณคดีญี่ปุ่น* ของ อรรถยา สุวรรณระดา

ญี่ปุ่นเป็นชนชาติหนึ่ง ที่มีนิทานเรื่องเล่าเป็นมรดกทางวัฒนธรรมมาช้านานนับพันปี เนื้อหาในนิทานเรื่องเล่าจะสะท้อนแง่มุมที่หลากหลายทำให้เราเห็นลักษณะความเชื่อในสังคมญี่ปุ่นที่สั่งสมเป็นความเจริญรุ่งเรืองทางอารยธรรมมาตั้งแต่อดีตกาลจนถึงปัจจุบันในประเด็นนี้ ประคอง นิมมานเหมินท์

<sup>1</sup> ประคอง นิมมานเหมินท์ (2551) *นิทานพื้นบ้านศึกษา* (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), หน้า 5-7.

ได้กล่าวไว้ว่า สังคมมีอิทธิพลต่อนิทานอยู่หลายประการ แม้นิทานจะเป็นเรื่องของจินตนาการ แต่เนื่องจากผู้เล่าเป็นสมาชิกผู้หนึ่งในสังคม นิทานจึงมักสะท้อนให้เห็นลักษณะของสังคม วิถีชีวิต ตลอดจนทัศนคติของคนในสังคมนั้นไม่มากก็น้อย<sup>2</sup>

สำหรับความเชื่อของชาวญี่ปุ่นนั้น บางส่วนเกิดจากอิทธิพลของแนวคิดคำสอนและความเชื่อในพระพุทธศาสนาที่ชาวญี่ปุ่นนับถือ ซึ่งเกี่ยวกับประเด็นนี้ ชูเอะกิ ฟูมิโกะ すえき ふみこ กล่าวในหนังสือ *ประวัติพระพุทธศาสนาของญี่ปุ่น* 『日本仏教史』 ว่า อิทธิพลความเชื่อทางพุทธศาสนาได้แทรกซึมเข้าไปผสมผสานกับความเชื่อดั้งเดิมของชาวญี่ปุ่นมาแล้วตั้งแต่ยุคเริ่มแรกที่พระพุทธศาสนาเผยแผ่เข้ามาในญี่ปุ่น ทั้งนี้เป็นเพราะชาวญี่ปุ่นเห็นว่า พระพุทธเจ้าในพุทธศาสนานั้น มีสถานะที่สูงส่งกว่าเทพเจ้าของตนที่นับถืออยู่ เนื่องจากพระพุทธศาสนากำเนิดมาจากประเทศอินเดีย ผ่านการขัดเกลาจากประเทศจีนก่อนที่จะเข้าสู่ประเทศญี่ปุ่น ซึ่งทั้งสองประเทศที่กล่าวมานั้น ในอดีตล้วนมีอารยธรรมที่สูงส่งกว่าญี่ปุ่นมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระพุทธศาสนามีแนวคิดคำสอนและพิธีกรรมที่ชัดเจน มีความเป็นกลุ่มขององค์กรทางศาสนา และที่สำคัญมีความเกี่ยวพันอย่างแน่นแฟ้นกับระบบการปกครองแบบศักดินาซึ่งชาวญี่ปุ่นรับอิทธิพลด้านนี้มาจากประเทศจีนเช่นกัน ดังนั้นการที่ชาวญี่ปุ่นรับเอาพระพุทธศาสนาเข้ามาถือว่า เป็นการนำเอาระบบการปกครองและวัฒนธรรมที่สูงส่งและทันสมัยจากภาคพื้นทวีปเข้ามา ทั้งทางด้านสถาปัตยกรรม ศิลปกรรม วิทยาการความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และการแพทย์เข้ามาด้วย ดังนั้นเพื่อความอยู่รอดของความเชื่อดั้งเดิมชาวญี่ปุ่นจำเป็นต้องนำเอาเทพเจ้าทั้งหลายที่ตนนับถือเข้ามาอยู่ใต้อาณัติของพระพุทธศาสนาในสถานะที่ต่ำกว่า ภายใต้แนวคิดทฤษฎีเรื่อง การอวดารของพระพุทธเจ้ามาเป็นเทพเจ้าต่าง ๆ ที่อยู่ในธรรมชาติซึ่งเป็นที่นับถือศรัทธาอยู่แล้วแต่ดั้งเดิม (本地垂迹) ほんちすいじやく โดยมีการปลุกฝังแนวคิด 3 ประการกล่าวคือ (1) เทพเจ้าดำรงอยู่ในสถานะผู้ที่ยังหลงทางอยู่ในกิเลส จำต้องได้รับการช่วยเหลือจากพระพุทธเจ้า (2) เทพเจ้ามีหน้าที่คอยปกป้องพระพุทธศาสนา (3) เทพเจ้าทั้งหลายความจริงแล้วคือ ร่างแปลงของพระพุทธเจ้าที่อวดารลงมาเพื่อโปรดสรรพสัตว์ให้พ้นทุกข์ โดยแนวคิดที่หนึ่งและสองนั้นเกิดขึ้นมาแล้วตั้งแต่สมัยนารา ส่วนแนวคิดที่สามถูกปลุกฝังขึ้นมาในภายหลัง ในขณะที่ชาวญี่ปุ่นยอมรับเอาแนวคิดความเชื่อทางพระพุทธศาสนามาผสมผสานกับความเชื่อดั้งเดิมของตน พระพุทธศาสนาเองเพื่อรักษาไว้ซึ่งอิทธิพลทางความเชื่อที่แทรกซึมผสมผสานเข้าไปในวัฒนธรรมญี่ปุ่นให้คงอยู่และแพร่กระจายกว้างขวางออกไป จึงไม่มีการปฏิเสธความเชื่อดั้งเดิมเกี่ยวกับเทพเจ้าเหล่านั้น พร้อมทั้งมียอมรับเอา

<sup>2</sup> Ibid., p.81.

เทพเจ้าทั้งหลายของชาวญี่ปุ่นมาเป็นส่วนหนึ่งในพระพุทธศาสนาเช่นเดียวกันกับที่เคยรับเอาเทพเจ้าของลัทธิฮินดู เช่น พระอินทร์ พระพรหมเข้ามาเป็นอยู่ในพระพุทธศาสนาได้อย่างกลมกลืนมาแล้ว<sup>3</sup>

นอกจากนี้เกี่ยวกับประเด็นเรื่องอิทธิพลของความเชื่อทางพุทธศาสนานี้ โอกุโบะ เรียวฉุน おおくぼりょうしゅん กล่าวในหนังสือ *การแพร่ขยายของพระพุทธศาสนาญี่ปุ่น* 『日本仏教の展開』 ว่า พุทธศาสนามีต้นกำเนิดจากประเทศอินเดีย เผยแพร่เข้ามาสู่ประเทศต่าง ๆ ในแถบเอเชียรวมทั้งประเทศจีนและญี่ปุ่นตั้งแต่ศตวรรษที่ 6 โดยเข้ามาในลักษณะของแนวคิดความเชื่อทางวัฒนธรรม ซึ่งไม่ใช่การเข้ามาเพียงครั้งเดียว แต่มีการเข้ามาหลายครั้งหลายหนเป็นระยะเวลาอันยาวนาน จนเกิดการซ้อนทับทางวัฒนธรรม สะสมเพิ่มเติมจากวัฒนธรรมความเชื่อดั้งเดิมขึ้นมาเป็นชั้น ๆ ดังนั้นการเข้ามาของความเชื่อในพระพุทธศาสนาไม่ใช่การแทนที่ความเชื่อดั้งเดิมเหล่านั้นแต่เป็นการเพิ่มเติมแบบผสมผสาน ทำให้ความเชื่อดั้งเดิมของชาวญี่ปุ่นยังคงอยู่โดยไม่ได้หายไปไหน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงศตวรรษที่ 8 ชาวญี่ปุ่นได้เริ่มรับเอาแนวคิดความเชื่อทางพระพุทธศาสนาจากประเทศจีนโดยตรงผ่านการส่งสมณะหลายรูปไปศึกษาเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาอย่างจริงจัง เมื่อสมณะเหล่านั้นกลับมาได้นำเอาแนวคิดและความเชื่อรวมทั้งตำนานทางพระพุทธศาสนา ぶっきょうせつわ (仏教説話) มากมายของประเทศจีนเข้ามาสู่ญี่ปุ่น ซึ่งถือว่ามียุทธผลต่อความเชื่อทางพระพุทธศาสนาของญี่ปุ่นอย่างเด่นชัด โดยจะเห็นได้จากการแต่งตำนานทางพระพุทธศาสนาเล่มแรกของสมณะญี่ปุ่นคือ *นิฮนเรียวกิ* 『日本靈異記』<sup>4</sup> ซึ่งตำนานทางพระพุทธศาสนาเล่มนี้ถือว่ามียุทธผลอย่างมากต่อแนวคิดความเชื่อของชาวญี่ปุ่นในยุคต่อมา<sup>5</sup>

จากข้อความที่ยกมาข้างต้นแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของแนวคิดความเชื่อเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาที่มีอิทธิพลต่อสังคมและวัฒนธรรมญี่ปุ่นมาแล้วตั้งแต่อดีต อย่างไรก็ตามแม้หลักธรรมคำสั่งสอนของพระบรมศาสดาในพระพุทธศาสนาจะเน้นการปฏิบัติดีและชอบเพียงใด แต่ตราบไต่ที่สมณะในฐานะผู้ถ่ายทอดคำสั่งสอนยังเป็นมนุษย์ผู้มีความแตกต่างทางด้านแนวคิดและความเชื่อ ย่อมจะ

<sup>3</sup>末木文美士 (2015) 『日本仏教史』 (東京: 新潮社)、 p. 304-306.

<sup>4</sup> *นิฮนเรียวกิ* หรือ *นิฮน โกะกุเง็นโฮ* にほんこくげんほうぜんあくりょうい *เส็นอะกุ เรียวอิ* 『日本国現報善悪靈異記』 แต่งโดยสมณะชื่อเคะอิกะอิ けいかい 景戒 (?). พระวัดยะกุมิ สันนิษฐานว่าแต่งเมื่อปี ค.ศ. 822 มีทั้งหมด 3 เล่ม เล่มแรก ประกอบไปด้วยตำนานทางพุทธศาสนา 35 เรื่อง เล่มที่สอง มีนิทานทั้งหมด 42 เรื่องและเล่มสุดท้ายมีนิทานทั้งหมด 39 เรื่อง ตัวละครมีทั้งที่เป็นพระ คนธรรมดา ข้าราชการชั้นสูง คนยากจน รวมทั้งเรื่องราวของพระที่มีสมณศักดิ์สูง เนื้อหาจะมีเรื่องแปลกประหลาด อิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ค่อนข้างมาก เน้นเรื่องของกฎแห่งกรรมในลักษณะผู้ใดทำดีจะได้รับผลดีตอบแทนในชาตินี้และชาติหน้า หากผู้ใดทำชั่วต้องตกนรก

<sup>5</sup> 大久保良峻 (2018) 『日本仏教の展開』 (東京: 株式会社春秋社)、 p. 6-7.

มีลักษณะพฤติกรรมซึ่งสะท้อนภาพลักษณ์ที่แตกต่างกัน เช่นเดียวกับกับสมณะที่ปรากฏในนิทานเรื่องเล่า *อุจิฉุอิ โมะโนะงะตะริ* ที่มีความหลากหลาย มีทั้งสมณะที่ปฏิบัติดีมีความเชื่อถือและศรัทธาในพระพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัดเป็นแบบอย่างของสมณะในอุดมคติที่สังคมคาดหวัง และสมณะที่ทำผิดศีลสร้างคามเดือดร้อนทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น นอกจากนี้ในนิทานเรื่องเล่านี้ยังสะท้อนความเชื่อเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาในประเด็นที่หลากหลายมีทั้งที่มุ่งส่งเสริมความเชื่อความศรัทธาในพระพุทธศาสนา และไม่ได้มีวัตถุประสงค์แสดงความเชื่อความศรัทธาเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีความสนใจศึกษาในประเด็นภาพลักษณ์ของสมณะที่ปรากฏในนิทานเรื่องเล่า *อุจิฉุอิ โมะโนะงะตะริ* และความเชื่อเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาในนิทานเรื่องเล่าดังกล่าวว่า เหตุใดผู้คนในสมัยนั้นจึงมีการแต่งนิทานเรื่องเล่าเรื่องที่ทำให้ภาพลักษณ์ของสมณะที่มีด้านลบและด้านอื่น ๆ ขึ้นมา และในนิทานเรื่องเล่าสะท้อนให้เห็นความเชื่อเกี่ยวกับพุทธศาสนาอย่างไร

ผู้วิจัยเชื่อว่า การศึกษาภาพลักษณ์ของสมณะและความเชื่อเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาที่พบในนิทานเรื่องเล่า *อุจิฉุอิ โมะโนะงะตะริ* นี้ จะสามารถสะท้อนความเชื่อบางประการเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาอันเป็นส่วนหนึ่งของความเชื่อทางสังคมและวัฒนธรรมของชาวญี่ปุ่นในฐานะที่ผู้เล่าเป็นสมาชิกผู้หนึ่งในสังคมสมัยเฮอันถึงสมัยคะมะกุระตอนต้น (ประมาณศตวรรษที่ 9 ถึงต้นศตวรรษที่ 13) ได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสมัยเฮอันตอนต้นเป็นช่วงที่มีการเดินทางไปศึกษาพุทธศาสนายังประเทศจีนของสมณะผู้มีชื่อเสียงและให้กำเนิดพุทธศาสนา 2 นิกายหลักที่สำคัญของญี่ปุ่นคือ นิกายเท็นดะอิ และนิกายฉิงงน ซึ่งถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนถ่ายความเชื่อทางพุทธศาสนาของญี่ปุ่นจากพุทธศาสนาแบบเก่า (きゅうぶっきょう 旧仏教) ที่ได้รับความนิยมเชื่อถือศรัทธาจำกัดอยู่ในกลุ่มชนชั้นสูงไปสู่พุทธศาสนาแบบใหม่ (しんぶっきょう 新仏教) ซึ่งได้รับความนิยมเชื่อถือศรัทธากันมากในชั้นสามัญทั่วไป ทั้งนี้เนื่องจากเนื้อหาของนิทานเรื่องเล่า *อุจิฉุอิ โมะโนะงะตะริ* นั้นสันนิษฐานกันว่า ครอบคลุมตั้งแต่สมัยเฮอันถึงสมัยคะมะกุระตอนต้น แต่เชื่อวามารวบรวมเป็นเล่มในสมัยเฮอันตอนปลายถึงคะมะกุระตอนต้น ซึ่งที่มาและความสำคัญของหนังสือนิทานเรื่องนี้จะได้กล่าวในข้อ 1.10 ต่อไป

## 1.2 วัตถุประสงค์การทำวิจัย เพื่อศึกษา

1. ภาพลักษณ์ของสมณะในนิทานเรื่องเล่า *อุจิฉุอิ โมะโนะงะตะริ*
2. ความเชื่อเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาของญี่ปุ่นในนิทานเรื่องเล่า *อุจิฉุอิ โมะโนะงะตะริ*

### 1.3 สมมติฐานการวิจัย

1. ภาพลักษณ์ของสมณะที่ปรากฏในนิทานเรื่องเล่า *อุจิฉุอิ โมะโนะงะตะริ* มีทั้งด้านบวก เช่น เป็นบุคคลผู้มีความเชื่อถือและยึดมั่นศรัทธาในพระพุทธศาสนาอย่างแน่วแน่ และปฏิบัติตามคำสอนทางพระพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัด และด้านลบ เช่น เป็นบุคคลผู้มีพฤติกรรมผิดศีลของพระโพธิสัตว์ นอกจากนี้ยังมีภาพลักษณ์ด้านอื่น ๆ เช่น เป็นบุคคลผู้มีพฤติกรรมแสดงออกไม่เด่นชัดว่าเป็นผู้ประกอบกรรมดีหรือชั่วเพราะมีภาพลักษณ์ทั้งด้านบวกและลบในเรื่องเดียวกัน

2. ความเชื่อเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาที่มักพบในนิทานเรื่องเล่า *อุจิฉุอิ โมะโนะงะตะริ* ส่วนใหญ่เป็นความเชื่อของสมณะในพุทธศาสนานิกายเห็นตะอิ นิกายฉินงนและนิกายโจโตะฉุในช่วงสมัยเฮอันและคะมะคุระตอนต้น ทั้งนี้ความเชื่อดังกล่าวมักปรากฏในนิทานเรื่องเล่าของสมณะที่มีภาพลักษณ์ด้านบวก

### 1.4 ขอบเขตการวิจัย

งานวิจัยฉบับนี้จะศึกษานิทานเรื่องเล่าที่มีตัวละครหลักเป็นสมณะในพุทธศาสนาของญี่ปุ่นโดยไม่ครอบคลุมเรื่องเล่าที่มาจากประเทศอื่น

### 1.5 วิธีการวิจัย

งานวิจัยนี้จะใช้วิธีการอ่านศึกษาวิเคราะห์และตีความนิทานเรื่องเล่า *อุจิฉุอิ โมะโนะงะตะริ* จากต้นฉบับภาษาญี่ปุ่นโบราณ โดยยึดตามฉบับของสำนักพิมพ์โฌงะกุกัน しょうかくかん 小学館 รวบรวมโดยโคะบะยะชิ こばやしやすはる ยะซุซุรุ こばやしやすはる 小林保治 กับ มะซุโกะ ますこかずこ คะสุโกะ ますこかずこ 増古和子 ฉบับตีพิมพ์ครั้งที่ 6 ปี ค.ศ.2013 และศึกษาเนื้อหาในต้นฉบับของสำนักพิมพ์ อิวะนะมิ โมะเต็น いわなみしょてん 岩波書店 และสำนักพิมพ์ชินโซชะ しんちょうしゃ 新潮社 พร้อมทั้งศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ มาประกอบการวิเคราะห์

### 1.6 กระบวนการวิจัย

1. คัดเลือกนิทานเรื่องเล่าของญี่ปุ่นที่มีตัวละครหลักเป็นสมณะทั้งหมดที่ปรากฏในนิทานเรื่องเล่า *อุจิฉุอิ โมะโนะงะตะริ*
2. อ่านวิเคราะห์และตีความรวมทั้งสรุปเรื่องย่อของนิทานเรื่องเล่าที่คัดเลือกมาศึกษาทั้งหมดเป็นภาษาไทย
3. ศึกษาความเชื่อเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาซึ่งพบในนิทานเรื่องเล่าที่คัดเลือกมาศึกษา
4. นำเสนอการอภิปรายผลการศึกษาวิเคราะห์ บทสรุปและข้อเสนอแนะ



## 1.7 นิยามศัพท์

1. “สมณะ” ตามพจนานุกรมพุทธศาสนา ฉบับประมวลศัพท์ของพระพรหมคุณาภรณ์ ปี พ.ศ. 2543 มีความหมายว่า ผู้สงบ นักบวชทั่วไป แต่ในพระพุทธศาสนาท่านให้ความหมายจำเพาะ หมายถึง ผู้ระงับบาป ได้แก่ พระอริยบุคคล และผู้ปฏิบัติเพื่อระงับบาปได้แก่ ผู้ปฏิบัติธรรมเพื่อเป็นพระอริยบุคคล<sup>6</sup> ในงานวิจัยฉบับนี้จะครอบคลุมบุคคลที่มีชื่อเรียกดังต่อไปนี้

1.1 “โซ” <sup>そう</sup> หรือ “โซเรียว” <sup>そうりょ</sup> หมายถึง เป็นผู้ออกบวชและฝึกปฏิบัติตามแนวทางของพระพุทธศาสนาหรือกลุ่มคนที่ปฏิบัติตนในลักษณะเดียวกัน<sup>7</sup>

1.2 “ฮิจิริ” <sup>ひじり</sup> 聖 มีหลายความหมาย แต่ในงานวิจัยฉบับนี้จะใช้ในความหมายของผู้ออกบวชและผู้ปฏิบัติจนมีฌานแก่กล้า หรือพระผู้มีบุญบารมี<sup>8</sup>

1.3 “ยะมะบุฉิ” <sup>やまぶし</sup> 山伏 มีหลายความหมาย แต่ในงานวิจัยฉบับนี้จะใช้ในความหมายของผู้ออกบวชที่ใช้ชีวิตในป่าเขาเพื่อฝึกปฏิบัติตนตามแนวทางทางพระพุทธศาสนา ผสมผสานกับความเชื่อดั้งเดิมในลัทธิชินโต ซึ่งผู้ริเริ่มการปฏิบัติคนแรกคือ เอ็น โนะเงียวจะ <sup>えんのぎょうじゃ</sup> 役行者<sup>9</sup>

1.4 “โฮฉิ” <sup>ほうし</sup> 法師 มีหลายความหมาย แต่ในงานวิจัยฉบับนี้จะใช้ในความหมายผู้ออกบวชที่มุ่งศึกษาแนวคิดทางพระพุทธศาสนา และเป็นผู้มีความรู้เรื่องคำสอนทางพระพุทธศาสนา สามารถชี้แนะและเผยแผ่คำสั่งสอนทางพระพุทธศาสนา<sup>10</sup>

<sup>6</sup> พระพรหมคุณาภรณ์ (2543) พจนานุกรมพุทธศาสนา ฉบับประมวลศัพท์ (กรุงเทพมหานคร: จันทรเพ็ญ), หน้า 397.

<sup>7</sup> 石田瑞麿 (2011) 『仏教語大辞典』 (東京: 小学館)、p. 696.

<sup>8</sup> Ibid., p. 894.

<sup>9</sup> เอ็น โนะเงียวจะ (ค.ศ.634-706) เป็นผู้ริเริ่มแนวทางในการฝึกปฏิบัติตนตามป่าเขาหรือที่เรียกว่า ฉุเง็นโด <sup>しゅげんどう</sup> 修験道 เพื่อรับพลังพิเศษจากเทพเจ้าและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในป่าเขาให้เกิดฌานแก่กล้า ตามความเชื่อของลัทธิชินโตแบบโบราณผสมผสานกับแนวคิดทางพุทธศาสนาหายาน

<sup>10</sup> Ibid., p. 966.

1.5 “โณนิน” 上人 มีหลายความหมาย แต่ในงานวิจัยฉบับนี้จะใช้ในความหมายเป็นศิษย์ขององค์สัมมาสัมพุทธเจ้า พระชั้นสูงผู้มีจิตใจเมตตาและให้อภัยอันเกิดจากการฝึกฝนตนเองตามแนวทางพระพุทธศาสนา<sup>11</sup>

1.6 “ฌูเงียวจะ” 修行者 มีหลายความหมายเช่น สมณะผู้ถือบาตรเดินทางไปเดินธุดงค์ไปทั่วทุกทิศ ผู้ที่มุ่งฝึกฝนตนเองตามแนวทางของพระพุทธศาสนาและวิถีปฏิบัติแบบฌูเง็นโด ในสมัยโบราณเรียกสมณะเหล่านี้ว่า “ผู้ปฏิบัติ”<sup>12</sup>

1.7 “จิเกียวมะ” 持経者 หมายถึง ผู้ศึกษาและน้อมนำการสวดสัทธรรมปุณฑริกสูตร<sup>13</sup> ในงานวิจัยฉบับนี้จะใช้ในความหมายของผู้ออกบวชเป็นสมณะ

1.8 “อะมะ” 尼 หมายถึง หญิงผู้ออกบวช เข้าสู่เส้นทางการฝึกปฏิบัติตามแนวทางพระพุทธศาสนา<sup>14</sup> ในงานวิจัยฉบับนี้จะแปลว่า “แม่ชี”

**2. “ภาพลักษณ์”** ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ปี 2554 ระบุความหมายของคำว่า “ภาพลักษณ์” ว่า ภาพที่เกิดจากความนึกคิด หรือที่คิดว่าควรจะเป็นเช่นนั้น<sup>15</sup> ส่วนพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ปี 2545 ระบุความหมายว่า ลักษณะหรือท่าทีของบุคคล หรือองค์กรที่ปรากฏแก่ตาหรือความนึกคิดของสาธารณชน<sup>16</sup>

**3. “ความเชื่อเกี่ยวกับพุทธศาสนาของญี่ปุ่น”** หมายถึง ความเชื่อที่ปรากฏในแนวคำสอนของพระพุทธศาสนาซึ่งเผยแพร่เข้ามาสู่ประเทศญี่ปุ่น ตั้งแต่เริ่มแรกก่อตั้งเป็นนิกายจนถึงสมัยคะมะคุระตอนต้นได้แก่ หกนิกายแห่งนารา<sup>17</sup> และนิกายเท็นดะอิ นิกายฉิงงน นิกายโจโดะฉู ซึ่งแนวคำสอนและความเชื่อของพระพุทธศาสนาในญี่ปุ่นนั้นจะมีลักษณะเฉพาะ อิซะกิ ยูกิโอะ 久木 幸男 กล่าวว่

<sup>11</sup> Ibid., p. 584.

<sup>12</sup> Ibid., p. 521.

<sup>13</sup> Ibid., p. 416.

<sup>14</sup> Ibid., p. 14.

<sup>15</sup> ราชบัณฑิตยสถาน (2554) พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (กรุงเทพมหานคร: ราชบัณฑิตยสถาน), หน้า 868.

<sup>16</sup> ราชบัณฑิตยสถาน (2545) พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, หน้า 218.

<sup>17</sup> หกนิกายแห่งนารา ได้แก่ นิกายซันรอน (三論宗) นิกายโจจิซุ (成実宗) นิกายฮโซ (法相宗) นิกายคุมะ (俱舍) นิกายริชชู (律宗) นิกายเคงง (華嚴宗)

พุทธศาสนาของญี่ปุ่นจะเป็นความเชื่อแบบผสมผสาน เกิดจากการที่ญี่ปุ่นรับการถ่ายทอดพระพุทธศาสนาจากประเทศจีนและคาบสมุทรเกาหลีซึ่งรับมาจากประเทศอินเดียอีกทอดหนึ่ง ทำให้แนวคิดและความเชื่อทางพระพุทธศาสนาเหล่านั้นผ่านการตีความของชนชาติต่าง ๆ ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า ความเชื่อเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาของญี่ปุ่นได้รับอิทธิพลมาจากทั้งอินเดียที่เป็นพระพุทธศาสนาแบบตันตระมหายาน ขณะเดียวกันก็ได้รับแนวคิดจากสำนักปรัชญาเต๋าและขงจื้อของประเทศจีน และเมื่อชาวญี่ปุ่นรับพระพุทธศาสนาเข้ามาก็มีการปรับเปลี่ยนให้เข้ากับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของตน โดยมีการผสมผสานแนวคิดให้เข้ากับความเชื่อดั้งเดิมของลัทธิชินโตในเรื่องเทพเจ้า (神) หรือที่เรียกว่า มิมบุทซุฌง ชินบุทซุฌง 神仏習合 โดยเชื่อว่า “คะมิ” ซึ่งเป็นเจ้าที่คอยดูแลปกป้องพื้นที่ต่าง ๆ ของชาวญี่ปุ่นคือ ร่างอวตารพระพุทธเจ้าและพระโพธิสัตว์ในภาษาญี่ปุ่นเรียกว่าลักษณะการอวตาร เช่นนี้ว่า จิฌุกงเง็น จิชิฌุกงเง็น 地主権現 ที่ลงมาเพื่อช่วยเหลือผู้คนที่ศรัทธาให้พ้นทุกข์ ดังนั้นความเชื่อเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาของญี่ปุ่นจึงมีความหลากหลายทางวัฒนธรรม มีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างจากความเชื่อเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาในประเทศอื่น ๆ <sup>18</sup>

## 1.8 ข้อตกลงเบื้องต้น

1. เนื่องจากนิทานเรื่องเล่าแต่ละเรื่องยังไม่มีการตั้งชื่อเป็นภาษาไทยมาก่อน ผู้วิจัยจะแปลชื่อนิทานเป็นภาษาไทย โดยจะมีชื่อภาษาญี่ปุ่นอยู่ในวงเล็บต่อท้าย ทั้งนี้จะยึดจากความหมายในการศึกษาเนื้อหาตัวบทนิทานเป็นหลัก และจะเรียกชื่อนิทานตามที่ได้แปลไว้ สำหรับคำในภาษาญี่ปุ่นจะเริ่มต้นด้วยเสียงอ่านภาษาไทยและตามด้วยคำภาษาญี่ปุ่น เช่น คะมะคุระ คะมาคุระ 鎌倉 แต่จะไม่เขียนเช่นนี้ทุกคำหรือทุกครั้งเพื่อความกระชับของเนื้อหาส่วนการเขียนชื่อหนังสือ ชื่อวารสาร ภาษาญี่ปุ่นจะใส่ไว้ในวงเล็บ 『』 ในกรณีที่ไม่ใช่เสียงอ่านแต่เป็นคำแปลของคำภาษาญี่ปุ่นก็จะวางคำแปลไว้หน้าคำภาษาญี่ปุ่นที่อยู่ในวงเล็บ เช่น ประวัติวรรณคดีญี่ปุ่น (日本文学史) นิปปงงันกัซึ เจ้าชายโฌโตะกุ (聖徳太子) เซียวโตคุไตชิ เป็นต้น ส่วนข้อความที่เป็นคำอธิบายเพิ่มเติมผู้เขียนวิทยานิพนธ์จะใส่ไว้ใน [ ]

2. การถอดอักษรจากภาษาญี่ปุ่นเป็นภาษาไทย ในงานวิจัยนี้จะใช้ระบบถอดอักษรซึ่งเป็นผลงานวิจัยของคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (ดูภาคผนวกที่ 1)

3. ชื่อสมณะในงานวิจัยฉบับนี้ จะเรียกทับศัพท์ภาษาญี่ปุ่นตามที่ปรากฏในนิทานเรื่องเล่า *อุจิฌูอิ โมะโนะงะตะริ* เนื่องจากผู้เล่าและตัวละครอื่น ๆ ในนิทานเรื่องเดียวกันมีวิธีเรียกสมณะที่

<sup>18</sup> 久木幸男(1973)『日本の宗教』(東京: サイマル出版会)、p. 66-77.

แตกต่างกัน เช่น โฮมิ ยะมะบุมิ ฮิจิริ โมนิน เป็นต้น ดังนั้นผู้วิจัยจะขอใช้คำตามที่ถูกเรียกว่าตัวละครบ่อยครั้งที่สุดโดยไม่มีกรณียกเว้นกรณีผู้เล่าใช้คำว่า โซ หรือ โซเรียว จึงจะแปลว่า “พระ” เช่น วกะกิโซ 若き僧 จะแปลว่า “พระหนุ่ม” เป็นต้น สำหรับตัวละครที่มีชื่อหรือตำแหน่งทางสงฆ์ระบุอย่างชัดเจนจะเรียกตัวละครผู้นั้นว่า “พระ” แล้วตามด้วยชื่อหรือตำแหน่งทางสงฆ์ เช่น พระโจกัน โซโจ หรือพระโซสุในกรณีที่ไม่ปรากฏชื่อแต่มีการระบุเฉพาะตำแหน่ง เป็นต้น

3. การใส่เสียงอ่านภาษาญี่ปุ่น (ふりがな) ในส่วนที่เป็นชื่อเรื่องและตัวบทที่ยกมา ประกอบการวิเคราะห์จะยึดตามต้นฉบับภาษาญี่ปุ่นโบราณคือ ฉบับของสำนักพิมพ์โฌงะกุกัน ปี ค.ศ. 2013 ซึ่งเป็นเสียงอ่านตามระบบอักษรคะนะแบบเก่า (旧仮名遣い) (ดูภาคผนวกที่ 3) ส่วนคำอ่านอักษรญี่ปุ่นในที่อื่น ๆ จะใช้ตามระบบเสียงอ่านอักษรคะนะในปัจจุบัน

### 1.9 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. การศึกษาภาพลักษณ์ของสมณะในนิทานเรื่องเล่า อูจิฉุอิ โมะโนะงะตะริ ช่วยทำให้เข้าใจแนวคิดของคนในสมัยเออันและสมัยคะมะคุระตอนต้นที่มีต่อสมณะในพุทธศาสนาได้มากยิ่งขึ้น
2. การศึกษาความเชื่อเกี่ยวกับพุทธศาสนาของญี่ปุ่นในนิทานเรื่องเล่า อูจิฉุอิ โมะโนะงะตะริ ทำให้เข้าใจความเชื่อของสังคมญี่ปุ่นในสมัยเออันและสมัยคะมะคุระตอนต้นได้
3. ผลการศึกษาสามารถใช้เป็นแหล่งข้อมูลอ้างอิง และเป็นแนวทางในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับนิทานเรื่องเล่าของญี่ปุ่นเรื่องอื่น ๆ ในสมัยเดียวกันหรือใกล้เคียงได้
4. ทำให้นิทานเรื่องเล่า อูจิฉุอิ โมะโนะงะตะริ เป็นที่รู้จักในหมู่นักอ่านชาวไทยมากขึ้น

### 1.10 ที่มาและความสำคัญของนิทานเรื่องเล่า อูจิฉุอิ โมะโนะงะตะริ 宇治拾遺物語

#### ประวัติของนิทานเรื่องเล่า อูจิฉุอิ โมะโนะงะตะริ

นิทานเรื่องเล่า อูจิฉุอิ โมะโนะงะตะริ สันนิษฐานว่า น่าจะมีการรวบรวมขึ้นในสมัยคะมะคุระตอนต้นหรือประมาณศตวรรษที่ 13 ตอนต้น [ค.ศ. 1213 -1221] โดยไม่ปรากฏผู้แต่งที่แน่ชัด อรรถยา สุวรรณระดา กล่าวถึงที่มาของหนังสือเล่มนี้ในหนังสือ ประวัติวรรณคดีญี่ปุ่น ว่า ชื่อหนังสือนี้คำว่า “อูจิ” มีที่มาจากเนื่องจากการรวบรวมนิทานเรื่องเล่าที่หลงเหลืออยู่ที่เมืองอูจิ ส่วนคำว่า “ฉุอิ” หมายถึง การรวบรวม ผสมปนเป เนื้อเรื่องเป็นแบบพื้นบ้าน เข้าใจง่าย เป็นที่นิยมอ่านแพร่หลายในสมัยเอโดะ (ค.ศ.1603-1868) และได้รับการตีพิมพ์หลายครั้ง เนื้อหาในนิทานเรื่องเล่านี้มีอิทธิพลต่อ

งานเขียนของนักเขียนที่มีชื่อเสียงหลายคนเช่น อิษะระ ซะอิกะกุ いはらさいかく 伊原西鶴 (ค.ศ.1642-1693) และ นักเขียนวรรณกรรมสมัยใหม่อย่าง อะกุกะวะวะ ริวโนะซุเกะ あくたがわりゅうのすけ 芥川龍之介 (ค.ศ.1892-1927) <sup>19</sup>

เนื่องจากในต้นฉบับภาษาญี่ปุ่นโบราณนั้นเขียนคำอธิบายหรือโจะบุ じょぶ 序文 ถึงที่มาของนิทาน เรื่องเล่านี้เอาไว้ก่อนเข้าสู่ตัวบทนิทาน ดังนั้นเพื่อให้ทราบถึงประวัติความเป็นมาผู้วิจัยจะขอแปลสรุป เพื่อให้ข้อมูลพอสังเขปดังนี้ “เดิมมีวรรณกรรมประเภทนิทานเรื่องเล่าชื่อ อุจิอะอินะงะ โมะโนะงะตะริ うじだいなごんものがたり 『宇治大納言物語』 <sup>20</sup> ซึ่งเชื่อกันว่า รวบรวมขึ้นโดยขุนนางตำแหน่ง คนตะอินะงะชื่อ ทะกะกุนิ ごんだいなごんみなもとのかくに 権大納言源隆国 (ค.ศ.1004 - 1077) <sup>21</sup> เป็นบุตรชายคนที่ 2 ของโทะมิตะ และเป็นหลานชายของนิมิ โนะ มิยะโตะโนะ にしのみやどの 西宮殿 <sup>22</sup> เมื่ออายุมากขึ้นเขาเป็นคนที่ไม่ชอบอากาศร้อนจึงได้ลาพักราชการในหน้าร้อนไป พำนัก ณ บริเวณที่เรียกว่า “นันเซ็มโบ” なんせんぼう 南泉房 ซึ่งตั้งอยู่ทางทิศใต้ของหอเก็บพระสูตรด้านติดกับภูเขาภายในวิหาร เบียวโดอิน ระหว่างเดือน 5 ถึงเดือน 8 เป็นเพราะได้พำนักอยู่ ณ ที่เมืองอุจินี่เอง ผู้คนจึงมักจะเรียกเขาว่า อุจิ อะอินะงะ うじだいなごん 宇治大納言 [หมายถึง ขุนนางตำแหน่งตะอินะงะแห่งเมืองอุจิ] ทะกะกุนิ มักจะเกล้าผมและสวมชุดลำลอง [เพื่อความเย็นสบาย] นั่งบนเสื่อแบบบางซึ่งปูบนไม้กระดาน และให้คนถือพัดขนาดใหญ่คอยพัดวีให้ จากนั้นได้เรียกให้ผู้ที่เดินทางผ่านไปมา ไม่ว่าจะเป็คนชั้นสูง หรือชนชั้นสามัญให้เข้ามาเล่าเรื่องราวในสมัยโบราณให้ฟังภายในที่ พัก [ทะกะกุนิ] จะนอนเอกเขนกฟังนิทานเหล่านั้น แล้วสั่งให้มีการบันทึกลงในหนังสือเย็บเล่มขนาดใหญ่ มีเรื่องเล่า ทั้งของประเทศจีน อินเดีย และประเทศญี่ปุ่น เนื้อหามีมากมายหลายประเภท มีทั้งเรื่องเล่าที่มีคุณค่า น่ายกย่อง เรื่องสนุกสนาน น่ากลัว เรื่องราวชวนสยองขวัญ เรื่องน่าสงสาร เรื่องสกปรกหยาบโลน และมีเรื่องโกหกบ้างเล็กน้อย

<sup>19</sup> อรรถยา สุวรรณระดา (2558) **ประวัติวรรณคดีญี่ปุ่น** (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย) , หน้า 123-124.

<sup>20</sup> อุจิอะอินะงะ โมะโนะงะตะริ เป็นหนังสือรวมนิทานเรื่องเล่าที่เชื่อกันว่า น่าจะมีทั้งหมด 14 เล่ม [บางตำราระบุว่า 15 เล่ม] เนื้อหา มีทั้งเรื่องเล่าจาก ญี่ปุ่น จีน และอินเดีย เนื่องจากต้นฉบับได้กระจัดกระจายสูญหายบ้างแต่เชื่อกันว่าเป็นต้นฉบับของหนังสือรวมนิทานเรื่องเล่าหลายเรื่อง เช่น คนจะกุ โมะโนะงะตะริ และ อุจิอิ โมะโนะงะตะริ

<sup>21</sup> คนตะอินะงะ มิยะโมะโตะ โนะ ทะกะกุนิ เป็นบุตรชายคนที่ 2 ของมิยะโมะโตะ โนะ โทะมิตะ みなもととしかた 源俊賢 (ค.ศ. 960 - 1027) มีชีวิตอยู่ช่วงปลายสมัยเฮอัน กล่าวกันว่า เขาเป็นผู้มีความรู้มากมายเกี่ยวกับเรื่องราวในสมัยโบราณทั้งของจีนและของญี่ปุ่น รวมทั้งเรื่องราวแปลกประหลาดที่ผู้อื่นไม่รู้ และมีความสนิสนมเป็นพิเศษกับขุนนางชื่อ ฟุจิวะระ โนะ โยะริมิชิ ふじわらのよりみち 藤原頼道 (ค.ศ. 992 -1074) เจ้าของวิหารเบียวโดอิน ในสมัยเฮอันเป็นบ้านพักตากอากาศของขุนนางผู้นี้ ต่อมาบุตรชายของเขาได้ยกให้เป็นวัดในพระพุทธศาสนาและปัจจุบันกลายเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงของเมืองอุจิ และมีภาพของวัดนี้ปรากฏอยู่หลังเหรียญ 10 เยนของญี่ปุ่น]

<sup>22</sup> นิมิ โนะ มิยะโตะโนะ หมายถึง มิยะโมะโตะ โนะ ทะกะอะกิระ みなもとのかあきら 源高明 (ค.ศ.914-982) เป็นพระโอรสของจักรพรรดิ だいごてんのう 醍醐天皇 (ค.ศ. 885-930) ผู้มีศักดิ์เป็นปู่ทวดของคนตะอินะงะ มิยะโมะโตะ โนะ ทะกะกุนิ

นอกจากนี้ยังมีเรื่องตลกขบขันรวมอยู่ด้วย โดยรวบรวมเป็นหนังสือเย็บเล่มได้ทั้งหมด 14 เล่ม และหนังสือเย็บเล่มฉบับนี้มีผู้คนในสมัยนั้นให้ความสนใจอ่านกันอย่างมาก ซึ่งเชื่อกันว่า น่าจะเป็นต้นฉบับของหนังสือรวมนิทานเรื่องเล่าอุจิฉะอินะงน โมะโนะงะตะริ จากนั้นหนังสือเล่มนี้ได้ตกทอดมาถึงสมัยของจิจุ โทะมิซะตะ じじゅうとしさだ 侍従俊貞<sup>23</sup> แต่ตอนนี่ยังไม่ทราบว่า ต้นฉบับตกไปอยู่ที่ใด แต่เชื่อกันว่า หลังจากนั้นได้มีผู้รู้เกี่ยวกับนิทานเรื่องเล่าเขียนเรื่องราวเพิ่มเติมเข้าไป ทำให้มีเรื่องเล่าเพิ่มขึ้นมากกว่าต้นฉบับของอุจิ ฉะอินะงน โมะโนะงะตะริ และต่อมาก็พบหนังสือที่มีการเขียนเพิ่มเติมเล่มดังกล่าว ซึ่งเชื่อกันว่า น่าจะหมายถึงหนังสือที่รวบรวมเรื่องราวตกหล่นจากต้นฉบับ อุจิฉะอินะงน โมะโนะงะตะริ และได้เรียกหนังสือเล่มนี้ว่า “อุจิฉะอินะงน โมะโนะงะตะริ” นอกจากนี้ยังมีบางข้อสันนิษฐานระบุว่า เนื่องจาก “จิจุ” เป็นหลานทวดของทะกะกุนิ มีชื่อภาษาจีนว่า “ฉุอิ” ดังนั้นจึงเรียกหนังสือเล่มนี้ว่า “อุจิฉะอินะงน โมะโนะงะตะริ โดยไม่ทราบว่าข้อสันนิษฐานไหนถูกต้องกันแน่”<sup>24</sup>

จากเนื้อหาคำอธิบายเกี่ยวกับที่มาของนิทานข้างจะเห็นว่านิทานเรื่องเล่า อุจิฉะอินะงน โมะโนะงะตะริ แม้จะไม่ปรากฏที่มาอย่างชัดเจน แต่จากการศึกษาประวัติของนิทานเรื่องนี้พบว่า เป็นนิทานเรื่องเล่าที่มีความสำคัญมากเล่มหนึ่งของชาวญี่ปุ่นกล่าวคือ เป็นหนึ่งในสามของนิทานเรื่องเล่าที่ยิ่งใหญ่ของญี่ปุ่นรองจากนิทานเรื่องเล่า *คนจะกุ โมะโนะงะตะริ* こんじゃくものがたりしゅう 『今昔物語集』<sup>25</sup> และ *โคะกน โชะเมนจู* 『古今著聞集』<sup>26</sup> เนื้อหาของนิทานเรื่องเล่ามีการรวบรวมเรื่องราวต่าง ๆ ไว้ด้วยกันมากถึง 197 เรื่อง โดยพบว่า มีนิทานเรื่องเล่าที่คล้ายคลึงกันกับที่ปรากฏในหนังสือรวมนิทานเรื่องเล่า *คนจะกุ โมะโนะงะตะริ* 80 เรื่อง ซึ่งนักวิชาการส่วนใหญ่ในระยะแรกมักสันนิษฐานกันว่า นิทานเรื่องเล่า อุจิฉะอินะงน โมะโนะงะตะริ นั้นน่าจะมีส่วนที่คัดลอกมาจากหนังสือรวมนิทานเรื่องเล่า *คนจะกุ โมะโนะงะตะริ* อีกด้วย โดยเฉพาะมีเนื้อหาเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาใกล้เคียงกันมาก แต่ต่อมา นักวิชาการในรุ่นหลังอย่าง อะระกิ ฮิโรมิ あらかひろし 荒木浩 กลับมีความเห็นแตกต่างออกไปว่า ทั้งนิทานเรื่อง

<sup>23</sup> เป็นขุนนางระดับ 5 ผู้ทำหน้าที่เกี่ยวกับเรื่องหนังสือราชการและรับใช้ใกล้ชิดจักรพรรดิมีศักดิ์เป็นหลานทวดของ คนฉะอินะงน มินะโมะโตะ โนะ ทะกะกุนิ

<sup>24</sup> 小林保治・増古和子 (2013) 『宇治拾遺物語』(東京: 小学館)、 p. 23-24.

<sup>25</sup> *คนจะกุ โมะโนะงะตะริ* เป็นหนังสือรวมนิทานเรื่องเล่าที่สืบทอดกันมาในช่วงต้นศตวรรษที่ 12 ไม่ทราบผู้แต่ง สันนิษฐานว่า น่าจะเป็นผู้ที่สนใจหรือมีความรู้ทางศาสนา เนื่องจากเนื้อหาส่วนใหญ่เกี่ยวกับเรื่องทางพุทธศาสนา มีทั้งหมด 31 เล่ม รวม 1,059 เรื่อง

<sup>26</sup> *โคะกน โชะเมนจู* รวบรวมขึ้นราวต้นศตวรรษที่ 13 โดย ทะชิบะนะ โนะ นะริชูเอะ たちばなのなりすえ 橘成季 (ค.ศ.?) มีทั้งหมด 20 เล่ม 30 ประเภท จำนวน 726 เรื่อง เป็นหนังสือรวมนิทานเรื่องเล่าเล่มที่ใหญ่เป็นอันดับสอง รองจาก *คนจะกุ โมะโนะงะตะริ* และจัดอยู่ในหนังสือรวมนิทานเรื่องเล่าสามเรื่องที่สำคัญของญี่ปุ่น เนื้อหามีหลากหลายได้แก่ เรื่องของเทพเจ้า เรื่องศาสนา เรื่องราวในราชสำนัก เรื่องการเมือง วรรณคดี ศิลปะ ความรัก เป็นต้น

เล่า อุจิฉุอิ โมะโนะงะตะริ คนจะกุ โมะโนะงะตะริฉุ และ อุจิฉะอินะงน โมะโนะงะตะริ อาจไม่ได้มีการคัดลอกกันมาแต่อย่างใด แต่นิทานเรื่องเล่าทั้งสามเรื่องน่าจะคัดลอกมาจากต้นฉบับเล่มใดเล่มหนึ่งซึ่งอาจเป็นต้นฉบับเดียวกัน เหนือต้นฉบับเล่มนั้นอาจสูญหายไปแล้วก็ก็เป็นได้ โดยนิทานเรื่องเล่าแต่ละเล่มเมื่อคัดลอกมาแล้วจะมีการนำเอารูปแบบและเนื้อหาของนิทานมาปรับเปลี่ยนใหม่ให้เป็นลักษณะเฉพาะของตน เนื่องจากพบว่า การนำเสนอรูปแบบเนื้อหาของนิทานเรื่องเล่าแต่ละเรื่องต่างก็มีทั้งส่วนที่เหมือนและแตกต่างกันกล่าวคือ คนจะกุ โมะโนะงะตะริฉุ มีการจัดวางรูปแบบ การนำเสนอเรื่องราวคล้ายกับนิทานเรื่องเล่า อุจิฉะอินะงน โมะโนะงะตะริ ในบางจุดคือ มีการจัดวางตำแหน่งเรื่องราวของจีน อินเดีย และญี่ปุ่นคล้ายคลึงกันโดยเนื้อหาเรื่องราว เหตุการณ์จะมีกลิ่นอายของนิทานเรื่องเล่าจากประเทศเหล่านั้น แต่สำนวนที่นำเสนอต่างกันแตกต่างกันเพราะมีการใช้อักษรจีน (漢文) ควบคู่ไปกับอักษรคะนะ (和漢混交文) นอกจากนี้เนื้อหาที่เป็นคำสอนทางพุทธศาสนาที่ปรากฏในเรื่องกลับไปคล้ายกับนิทานเรื่องเล่า นิฮนเรียวกิ มากกว่านิทานเรื่องเล่า อุจิฉะอินะงน โมะโนะงะตะริ ส่วนนิทานเรื่องเล่า อุจิฉุอิ โมะโนะงะตะรินั้น พบว่ามีรูปแบบการเขียนไวยากรณ์วิธีการนำเสนอเรื่องราวคล้ายกับนิทานเรื่องเล่า อุจิฉะอินะงน โมะโนะงะตะริ มากกว่านิทานเรื่องเล่า คนจะกุ โมะโนะงะตะริฉุ สำนวนการเขียนเป็นลักษณะเฉพาะที่เขียนขึ้นเพื่อให้ชาวญี่ปุ่นอ่านเท่านั้น ไม่ได้มีวัตถุประสงค์ที่จะนำไปเผยแพร่ที่ประเทศอื่น โดยเฉพาะเรื่องเล่าที่เกี่ยวกับพุทธศาสนาจะพบว่ามีคำศัพท์สำนวนคล้ายกับการแปลมาจากภาษาสันสกฤตที่มีต้นกำเนิดในอินเดียมากกว่าภาษาจีน แต่อย่างไรก็ตามลักษณะการจัดวางเนื้อหาของนิทานก็ไม่ได้เหมือนกันกับในนิทานเรื่องเล่า อุจิฉะอินะงน โมะโนะงะตะริ เสียทีเดียว เพราะมีทั้งการวางเรื่องราวของความขัดแย้ง ความเชื่อมโยง ผสมปนเปออยู่ในเล่มเดียวกันคล้ายกับว่าได้ไปคัดลอกนิทานเรื่องเล่า อุจิฉะอินะงน โมะโนะงะตะริ ขณะที่ยังเป็นต้นฉบับแยกกระดาษกระจายกันอยู่ยังไม่มีการรวมเป็นหมวดหมู่เป็นเล่มที่สมบูรณ์ แล้วนำมาใส่ลูกเล่นใหม่ ซึ่งจากความเหมือนและความต่างดังกล่าวนี้ อะระกิ ฮิโรชิ สรุปว่า นิทานเรื่องเล่าคนจะกุ โมะโนะงะตะริฉุ และ อุจิฉุอิ โมะโนะงะตะริ อาจมีการไปคัดลอกต้นฉบับด้วยการเขียน หรือการนำมานิทานมาเล่าต่อด้วยวาจาจากหนังสือนิทานเรื่องเล่าเล่มหนึ่งซึ่งเชื่อว่าเป็นต้นฉบับบางส่วนที่กระจายอยู่ก่อนที่จะมีการนำมารวมเป็นเล่มที่สมบูรณ์ของนิทานเรื่องเล่า อุจิฉะอินะงน โมะโนะงะตะริ

<sup>27</sup> 荒木浩 (2012) 『説話集の構想と意匠』 (東京: 勉誠出版)、 p. 691-716.

## วัตถุประสงค์ของการรวบรวมนิทานเรื่องเล่า อัจฉริยะ โมะโนะงะตะริ

จากการศึกษาประวัติความเป็นมาของนิทานเรื่องเล่า อัจฉริยะ โมะโนะงะตะริ ไม่มีการเขียนระบุแน่ชัดถึงวัตถุประสงค์ของการแต่งนิทานเรื่องนี้พบเพียงข้อความสันนิษฐานในส่วนที่เป็นคำอธิบายก่อนเข้าสู่เนื้อหาของนิทานเรื่องเล่าว่า ขุนนางตำแหน่งคนคะอินะงน ชื่อทะกะกุนิ ได้เชิญนักเล่านิทานที่เดินทางผ่านไปมาบริเวณเมืองอูจิ มาเล่านิทานให้ฟังระหว่างที่เขาไปพักร้อนที่บ้านพักตากอากาศในเมืองอูจิแห่งนี้ โดยสังเกตในคำอธิบายก่อนเข้าสู่ตัวบทนิทานที่กล่าวว่า ...จากนั้นได้เรียกให้ผู้ที่เดินทางผ่านไปมา ไม่ว่าจะป็นชนชั้นสูงหรือชนชั้นสามัญให้เข้ามาเล่าเรื่องราวในสมัยโบราณให้ฟังภายในที่พัก ทะกะกุนิ จะนอนเอกเขนกฟังนิทานเหล่านั้น แล้วสั่งให้มีการบันทึกลงในหนังสือเย็บเล่มขนาดใหญ่ (…<sup>ゆきき</sup>従来の者、上下をいはず呼び集め、昔物語をせさせて、<sup>われ</sup>我は内にそひ<sup>ふ</sup>臥して、語るにしたがいひて大きなる<sup>そうし</sup>双紙に書かれけり。…) จากข้อความที่ยกมาสันนิษฐานว่า การที่ขุนนางทะกะกุนิสั่งให้คนมาเล่านิทานให้ตนฟังภายในที่พักและการกล่าวถึงอากัปกิริยาในการฟังนิทานด้วยท่าทางที่ผ่อนคลายนั้น ผู้วิจัยคิดว่า วัตถุประสงค์หนึ่งของการให้มีการเล่าจึงน่าจะเข้าไปเพื่อความบันเทิง ประกอบกับในคำอธิบายมีการกล่าวถึงอุปนิสัยของขุนนางผู้นี้ว่าเป็นผู้มีความรู้เป็นแตกฉานเกี่ยวกับเรื่องราวในสมัยโบราณทั้งของจีนและของญี่ปุ่น ดังนั้นเหตุผลอีกประการที่ น่าจะเป็นวัตถุประสงค์การรวบรวมไว้เพื่อเป็นแหล่งความรู้สำหรับสำหรับตนเองตามความสนใจและผู้คนในสมัยนั้นได้อ่านศึกษา เนื่องจากมีเขียนระบุเอาไว้ในคำอธิบายต่อมาว่า ผู้คนในสมัยนั้นนิยมอ่านนิทานที่มีการบันทึกรวบรวมเอาไว้กันอย่างกว้างขวางเพราะมีเนื้อหาของนิทานที่หลากหลาย สนุกสนาน ตลกขบขันและน่าสนใจ อย่างไรก็ตามส่วนที่เป็นคำอธิบายนั้นเป็นเพียงข้อสันนิษฐานถึงที่มาของหนังสือนิทานเรื่องเล่า อัจฉริยะ โมะโนะงะตะริ ซึ่งเชื่อว่าเป็นต้นฉบับของนิทานเรื่องเล่า อัจฉริยะ โมะโนะงะตะริเท่านั้น ซึ่งปัจจุบันยังไม่พบหลักฐานยืนยันอื่นที่ชัดเจนถึงวัตถุประสงค์การรวมนิทานเรื่องเล่านี้

## เนื้อหาของนิทานเรื่องเล่า อัจฉริยะ โมะโนะงะตะริ

เนื้อหาของนิทานเรื่องเล่า อัจฉริยะ โมะโนะงะตะริ ประกอบไปด้วยนิทานเรื่องเล่าทั้งหมด 197 เรื่อง มีทั้งเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับทางโลกเช่น เรื่องของความฝัน เรื่องราวชีวิตของชนชั้นสูง ชนชั้นสามัญและเรื่องที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาที่มีตัวละครเป็นสมณะ ผู้ปฏิบัติ แม่ชี ตลอดจนเรื่องราวของเทพเจ้าตามความเชื่อดั้งเดิมในลัทธิชินโต นอกจากนี้ยังมีนิทานเรื่องเล่าที่มีตัวละครเป็นสัตว์ ยักษ์ เรื่องเล่าจากประเทศจีน อินเดียนวมอยู่ด้วย ตัวอย่างนิทานเรื่องเล่าที่มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไปได้แก่ โอะนิ โกะบุ โตะระรุรุ โกะโตะ <sup>おにこぶ</sup>鬼齧取らるる事 หรือรู้จักกันในนามโคะบุโตะริจิซัง ござ取り爺さん



เป็นเรื่องที่กล่าวถึงชายแก่ผู้มีเนื้องอกที่แก้มได้เดินรำให้ยักษ์คัจฉายักษ์เกิดติดใจ จึงดึงเนื้องอกที่แก้มออกไปเป็นประกันเพื่อให้ชายแก่กลับมาเดินรำให้พวกตนดูอีก แต่ปรากฏว่าคนที่กลับมาเดินรำให้ยักษ์ดูกลับเป็นชายแก่อีกคน หรือเรื่องราวของพระจุมุกยาว ฮะนะนะงะกิโซ โนะ โกะโตะ 鼻長き僧の事 เป็นเรื่องราวของพระผู้หนึ่งที่มีจุมุกยาวทะเลาะกับเด็กวัดผู้อาสาทำหน้าที่ยกแผ่นไม้รองจุมุกของพระเวลาฉันอาหาร โดยเฉพาะนิทานเรื่องนี้โด่งดังเมื่อนักเขียนรุ่นหลังอย่าง อะกุตะงะวะ ริวโนะซุเกะ ได้ใช้นิทานเรื่องนี้เป็นแหล่งอ้างอิงและมีการนำเนื้อหานิทานมาตีความใหม่เพื่อใช้เป็นวัตถุดิบในการเขียนผลงานเรื่องสั้นเรื่อง ฮะนะ <sup>はな</sup> 鼻 นอกนี่ยังมีนิทานเรื่องเล่าอื่น ๆ อีกที่ อะกุตะงะวะ ริวโนะซุเกะ นำแก่นเรื่องมาเขียนและตีความใหม่เช่น เรื่องข้าวต้มมัน หรือ อิโมะ โนะ คะยุ <sup>いも かゆ</sup> 芋の粥 และเรื่องของพระที่โกหกว่าจะมีมังกรโผล่มาจากบ่อน้ำก็ถูกนำมาเป็นวัตถุดิบในการแต่งเรื่องสั้นเรื่องมังกร หรือ ริว 龍 ของนักเขียนผู้นี้เช่นกัน

### ความสำคัญของนิทานเรื่องเล่า อุจิฉูอิ โมะโนะงะตะริ

อย่างไรก็ตามแม้นิทานเรื่องเล่า อุจิฉูอิ โมะโนะงะตะริ จะแต่งมาแล้วเกือบหนึ่งพันปีก็ตาม แต่ก็มีมีการอ่านและศึกษาวิจัยกันอย่างกว้างขวางทั้งในประเทศญี่ปุ่นและต่างประเทศ โดยจากการสืบค้นข้อมูลในฐานข้อมูลแค็ตตาล็อกของเอกสารงานวิจัยด้านวรรณคดีของประเทศญี่ปุ่น (国文学論文目録データベース) ซึ่งเป็นฐานข้อมูลของสถาบันวิจัยทางวรรณคดีแห่งชาติของญี่ปุ่น (国文学研究資料館) ที่ศึกษาเกี่ยวกับนิทานเรื่องเล่าเล่มนี้พบว่า มีบทความ หนังสือ และงานวิจัยทั้งในและต่างประเทศมากถึง 877 รายการ นอกจากนี้จากการสืบค้นข้อมูลเกี่ยวกับการวิจัยจากฐานข้อมูลของสถาบันข้อมูลแห่งชาติ (National Institute of Information) (NII) หรือที่รู้จักกันดีในหมู่นักวิจัยว่า ฐานข้อมูล Cinii พบว่ามีจำนวนมีเอกสารงานวิจัยที่เขียนเกี่ยวกับนิทานเรื่องเล่านี้มากถึง 634 ชื่อเรื่อง แบ่งเป็นหนังสือจำนวน 235 เรื่อง บทความในวารสารจำนวน 390 บทความและวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาตรีบัณฑิตจำนวน 9 เล่มมีทั้งงานวิจัยในประเทศญี่ปุ่นและต่างประเทศ ต่อไปจะขอ ยกตัวอย่างงานวิจัยระดับปริญญาตรีบัณฑิตที่เสนอต่อมหาวิทยาลัยในประเทศญี่ปุ่นที่สามารถสืบค้นได้จากฐานข้อมูลต่าง ๆ ดังนี้

ผลงานวิจัยที่เสนอต่อมหาวิทยาลัยโตมิอิมะ <sup>どうししゃだいがく</sup> 同志社大学 ในปี ค.ศ. 2017 เรื่อง การศึกษานิทานเรื่องเล่าที่เกี่ยวข้องกับนิทานเรื่องเล่าใน อุจิฉูอิ โมะโนะงะตะริ 『宇治拾遺物語』 昔話関連話群の研究 The study of tales related to the tales of uji Shūi Monogatari (Tale of Uji) ของ Kim Eunae เป็นการศึกษาในลักษณะนำเอาวรรณคดีประเภทนิทานมุขปาฐะของ 3 ประเทศคือ

ญี่ปุ่น จีน และเกาหลี มาเปรียบเทียบกันโดยผู้วิจัยให้เหตุผลการวิจัยว่า การวิจัยนิทานเรื่องเล่า อูจิฉุอิ โมะโนะงะตะริ ส่วนใหญ่มีแก่นแกนที่เปรียบเทียบระหว่างนิทานเรื่องเล่าแบบเดียวกันหรือคล้ายคลึงกันเช่น การเปรียบเทียบมุมมองว่าศิลปวรรณคดีของญี่ปุ่นได้รับอิทธิพลจากพระสูตรในพุทธศาสนาและวรรณคดีในสมัยโบราณจากประเทศจีนอย่างไร สำหรับวิทยานิพนธ์เล่มนี้จะไม่ใช้การเปรียบเทียบแค่ประเทศจีนและญี่ปุ่นเท่านั้นแต่มีการขยายขอบเขตการวิจัยในมุมมองที่กว้างขวางยิ่งขึ้นเพราะมีการนำนิทานเรื่องเล่า 3 ประเทศมาเปรียบเทียบกันดังกล่าว

ผลงานวิจัยที่เสนอต่อมหาวิทยาลัยโตเกียว どうししゃだいがく 同志社大学 ในปี ค.ศ. 2003 เรื่อง สำนวนที่พบในนิทานเรื่องเล่า อูจิฉุอิ โมะโนะงะตะริ 『宇治拾遺物語』表現の研究 ของฮิโรตะ โอะซะมุ ひろたおさむ 廣田収 เป็นการศึกษาเกี่ยวกับลักษณะเฉพาะของสำนวนที่พบใน อูจิฉุอิ โมะโนะงะตะริ โดยมีการเปรียบเทียบและวิเคราะห์สำนวนของนิทานเรื่องเล่านี้กับนิทานเรื่องเล่า คนจะกุ โมะโนะงะตะริฉุอิ และโคะจิตัน こじだん 『古事談』<sup>28</sup> เพื่อหาความเหมือนและความต่างของสำนวนที่ใช้นำไปสู่บทสรุปลักษณะเฉพาะของสำนวนที่พบในนิทานเรื่องเล่า อูจิฉุอิ โมะโนะงะตะริ

ผลงานวิจัยที่เสนอต่อมหาวิทยาลัยโอซะ โนะ มิสุโจะฉิ ちゃ みずじょだいがく お茶の水女子大学 ในปี ค.ศ. 2001 เรื่อง การวิจัยทางวรรณคดีประเภทนิทานเรื่องเล่าในช่วงต้นสมัยคะมะกุระ : กรณีศึกษานิทานเรื่องเล่า อูจิฉุอิ โมะโนะงะตะริและกับนิทานเรื่องเล่าในสมัยใกล้เคียง 中世初期説話文学研究 : 『宇治拾遺物語』とその周辺 ของ โอกะตะ มิยะโกะ おかだ みちこ 岡田美地子 ซึ่งเป็นการศึกษาเกี่ยวกับอิทธิพลของกลุ่มนักเขียนบทกวีนิพนธ์ในสมัยที่มีการรวบรวมประชุมบทกวีนิพนธ์เรื่อง ฉินโกะกิน วะกะฉุ 新古今和歌集 ที่มีต่อนิทานเรื่องเล่า อูจิฉุอิ โมะโนะงะตะริว่า มีลักษณะอย่างไร รวมถึงการศึกษาวิเคราะห์อิทธิพลของหนังสือรวมนิทานเรื่องเล่าอื่น ๆ ในสมัยใกล้เคียงกันหรือในภาษาญี่ปุ่นเรียกว่า โอะโจ โมะโนะงะตะริ おうちょうものがたり 王朝物語 [หมายถึง กลุ่มของนิทานเรื่องเล่าซึ่งสันนิษฐานว่า แต่งขึ้นในสมัยเฮอันตอนปลายถึงสมัยมุโระมะชิตอนต้น (ประมาณปี ค.ศ.1185-1336) ]

<sup>28</sup> โคะจิตัน เป็นหนังสือรวมนิทานเรื่องเล่าแต่งขึ้นในสมัยคะมะกุระตอนต้น ผู้รวบรวมคือ มินะโมะโตะ โนะ อะกิเกะเนะ

みなもとのおきかね 源 顕 兼 (ค.ศ.1160-1215) มีทั้งหมด 6 เล่มใช้เวลารวบรวมทั้งหมด 3 ปี คือ ระหว่าง ค.ศ.1212-1215 รวบรวมเรื่องราวตั้งแต่สมัยนารายจนถึงสมัยเฮอัน มีทั้งหมด 162 เรื่อง ได้แก่ เรื่องเล่าเกี่ยวกับจักรพรรดิ เรื่องขนบธรรมเนียมและมารยาทในราชสำนัก เรื่องราวของนักรบ เป็นต้น

นอกจากตัวอย่างงานวิจัยที่กล่าวมาในข้างต้นแล้วยังมีหนังสือและบทความภาษาญี่ปุ่นที่เขียนเกี่ยวกับนิทานเรื่องเล่า *อุจิฉุอิ โมะโนะงะตะริ* ที่มีการศึกษาและตีพิมพ์ออกมามากมายโดยจะขอยกตัวอย่างเพียงบางผลงานของนักวิชาการชาวญี่ปุ่นดังนี้

อิโต ทะมะมิ <sup>いとうたまみ</sup> หนังสือชื่อ 『宇治拾遺物語のたのしみ方』 ของสำนักพิมพ์ 新典社 ตีพิมพ์ในปี ค.ศ.2010 เนื้อหาเป็นการศึกษาถึงนโยบายการรวบรวมและการจัดวางรูปแบบของนิทานเรื่องเล่าใน *อุจิฉุอิ โมะโนะงะตะริ* โดยมีการเปรียบเทียบกับนิทานเรื่องเล่าที่รวบรวมในสมัยเดียวกันหรือใกล้เคียงกันเช่น *โคะจิดัน* และ *คนจะกุ โมะโนะงะตะริฉุ*

โอะกะโมะโตะ โยะฉิยุกิ <sup>おかもとよしゆき</sup> หนังสือชื่อ 『宇治拾遺物語』 と仏教 ของสำนักพิมพ์ Japanese Association of Indian and Buddhist Studies ตีพิมพ์ในปีค.ศ.2001 เนื้อหาเป็นการศึกษาเรื่องราวของพุทธศาสนาในภาพรวมที่ปรากฏในนิทานเรื่องเล่า *อุจิฉุอิ โมะโนะงะตะริ* เช่น เรื่องของสมณะ พระสูตร พระพุทธเจ้า พระโพธิสัตว์ เทพเจ้าต่าง ๆ มนุษย์ สัตว์ และสถานที่ที่ปรากฏในนิทานเรื่องเล่านี้

โคะมิเนะ คะสุอะกิ <sup>こみねかずあき</sup> หนังสือชื่อ 『宇治拾遺物語の表現時空』 ของสำนักพิมพ์ 平河工業社 ตีพิมพ์ในปีค.ศ.1999 เนื้อหาเป็นการศึกษาวิเคราะห์นิทานเรื่อง *อุจิฉุอิ โมะโนะงะตะริ* ในหลากหลายมิติทั้งเนื้อหารูปแบบการเขียนและสำนวน รวมทั้งมีการเปรียบเทียบกับนิทานเรื่องเล่าเรื่องอื่น ๆ ในส่วนท้ายมีการศึกษาวิเคราะห์ลักษณะภาพม้วนของนิทานเรื่องนี้กับเรื่องอื่น ๆ ที่สันนิษฐานว่ารวบรวมขึ้นมาในสมัยใกล้เคียงกัน

คะวะบะตะ โยะฉิอะกิ <sup>かわばたよしあき</sup> หนังสือชื่อ 『鬼と仏と人間の小さな物語』 สำนักพิมพ์ 平凡社 ตีพิมพ์ในปี ค.ศ.1978 เนื้อหาเป็นการศึกษานิทานเรื่องเล่าที่มีตัวละครเป็นยักษ์ พระพุทธเจ้า และมนุษย์ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องราวแปลกประหลาด เรื่องราวของอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ในนิทานเรื่องเล่า *อุจิฉุอิ โมะโนะงะตะริ*

ตัวอย่างบทความที่มีการศึกษาเกี่ยวกับนิทานเรื่องเล่า *อุจิฉุอิ โมะโนะงะตะริ* ได้แก่

บทความของ ทัซุตะโอะ คะสุโระ <sup>つたおかずひろ</sup> ชื่อ 『宇治拾遺物語』 一人のおかしみ・かなしみを見つめて ตีพิมพ์ในวารสาร 国文学：解釈と鑑賞 ในเดือนสิงหาคมในปี ค.ศ.2007 เป็นบทความที่ศึกษาเกี่ยวกับการวิเคราะห์อารมณ์ความรู้สึกของตัวละครที่ปรากฏในนิทานเรื่องเล่า *อุจิฉุอิ โมะโนะงะตะริ*

บทความของ ฮิระงิ ทะกะโอะ <sup>ひらぎたかお</sup> 平城隆雄 ชื่อ 「説話文学のおもしろさ」 『宇治拾遺物語』 に登場する女性達 ตีพิมพ์ในวารสาร 九州大谷情報文化 ในเดือน มีนาคม ในปี ค.ศ.2004 เป็นบทความที่ศึกษาเกี่ยวกับบทบาท สถานะภาพ ลักษณะการใช้ชีวิตของสตรีเพศที่ปรากฏในนิทานเรื่องเล่า *อุจิฉูอิ โมะโนะงะตะริ*

บทความของ นิชิโอะ โคอิชิ <sup>にしこういち</sup> 西尾光一 ชื่อ 「説話文学小考」 ตีพิมพ์ในวารสาร 『教育出版株式会社』 ในเดือน ตุลาคมในปี ค.ศ.1985 เป็นบทความที่ศึกษาเกี่ยวกับข้อสันนิษฐานเรื่องประวัติความเป็นมาของการรวบรวมนิทานเรื่องเล่า *อุจิฉูอิ โมะโนะงะตะริ* ทั้งในมุมมองของผู้แต่ง และเรื่องความเป็นวรรณคดีมุขปาฐะลักษณะเฉพาะของสำนวนภาษาที่ใช้

นอกจากนี้จากการศึกษายังพบว่า มีการนำนิทานเรื่องเล่า *อุจิฉูอิ โมะโนะงะตะริ* แปลเป็นภาษาอังกฤษโดย D.E. Mills อาจารย์ผู้สอนภาษาญี่ปุ่นแห่งมหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ ในปีค.ศ. 1970 ชื่อ A Collection of tales from Uji : A Study and Translation of Uji Shūi Monogatari ตีพิมพ์โดยโรงพิมพ์ของมหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ Cambridge At The University Press แปลจากต้นฉบับของนักเขียน Watanabe and Nishio ในชุด Nihon Koten Bungaku Taikei Serie โดยก่อนเข้าสู่บทแปลผู้เขียนได้อธิบายเกี่ยวกับแนวทางการเขียนชื่อตัวละคร ตำแหน่ง และข้อตกลงเกี่ยวกับการเขียนชื่อเฉพาะต่าง ๆ ส่วนในตอนท้ายของบทแปลจะเป็นตารางรายชื่อนิทานเรื่องเล่าที่เกี่ยวข้องพร้อมชื่อผู้แต่ง ปีที่แต่งและข้อมูลอ้างอิงที่ใช้ในการแปล

หนังสือแปลฉบับภาษาอังกฤษอีกเล่มหนึ่งที่พบว่า มีการนำเอาเนื้อหานิทานเรื่องเล่า *อุจิฉูอิ โมะโนะงะตะริ* บางส่วนมาแปลรวมกับนิทานเรื่องเล่าอื่น ๆ ของญี่ปุ่นชื่อ Japanese Tales แปลโดย Royall Tyler ปีค.ศ.1987 เป็นการคัดเลือกนิทานเรื่องเล่าที่สันนิษฐานว่า น่าจะมีการแต่งขึ้นระหว่างปีค.ศ. 822-1350 ทั้งหมด 220 เรื่องมาแปลเป็นภาษาอังกฤษ ในจำนวนนั้นมี 54 เรื่องที่แปลจากหนังสือนิทานเรื่องเล่า *อุจิฉูอิ โมะโนะงะตะริ* และอีก 111 เรื่องแปลมาจากหนังสือนิทานเรื่องเล่า *คนจะกุ โมะโนะงะตะริฉู* ส่วนเรื่องที่เหลือแปลมาจากนิทานเรื่องเล่าเล่มอื่น ๆ โดยในหนังสือแปลของ Royall Tyler จะมีการให้รายละเอียดเกี่ยวกับลักษณะเฉพาะของนิทานเรื่องเล่าญี่ปุ่นและเก็ล็ดข้อมูลทางประวัติศาสตร์ไว้ค่อนข้างละเอียดมากกว่าผลงานการแปลของ D.E. Mills เช่น การอธิบายถึงสภาพสังคมวัฒนธรรมและลักษณะการเมืองการปกครองในสมัยเฮอันและคะมะกุระตอนต้น บทบาทหน้าที่ความสำคัญของจักรพรรดิและข้าราชการสำนัก กิรียามารยาทของสตรีและธรรมเนียมปฏิบัติต่อบุรุษ

เพศ ลักษณะของความเชื่อทางพุทธศาสนาเช่น เรื่องของพระพุทธเจ้า พระโพธิสัตว์และสมณะของญี่ปุ่น รวมทั้งการให้คำอธิบายเรื่องลักษณะของวัด ศาลเจ้า เป็นต้น

จากตัวอย่างงานวิจัย หนังสือ บทความและหนังสือแปลของนักวิชาการทั้งในและต่างประเทศ จะเห็นว่ามีการศึกษานิทานเรื่องเล่า *อุจิฉุอิ โมะโนะงะตะริ* ในแง่มุมที่หลากหลายมาแล้วในหลายยุคหลายสมัยอย่างต่อเนื่อง ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าวรรณกรรมเรื่องนี้มีความสำคัญเป็นเสมือนตัวแทนหนึ่งของวรรณกรรมประเภทนิทานเรื่องเล่าเปรียบเหมือนกระจกสำคัญบานหนึ่งที่สามารถสะท้อนความคิดและความเชื่อของผู้คนในสมัยเอโดะและคะมะกุระตอนต้นได้เป็นอย่างดี ควรค่าต่อการนำมาศึกษาวิจัยเป็นอย่างยิ่ง

### 1.11 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ต่อไปจะเป็นการศึกษาเอกสารและงานวิจัยศึกษาเฉพาะที่เกี่ยวข้องโดยตรงหรือใกล้เคียงกับงานวิจัยฉบับนี้เท่านั้น จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบว่า มีการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับนิทานเรื่องเล่า *อุจิฉุอิ โมะโนะงะตะริ* กันอย่างกว้างขวางมีทั้งการศึกษาในลักษณะการสืบค้นถึงข้อสันนิษฐานเรื่องที่มาของการรวบรวมนิทานเรื่องเล่า *อุจิฉุอิ โมะโนะงะตะริ* ในภาพรวม การศึกษาเรื่องรูปแบบประโยค สำนวนไวยากรณ์ในภาษาญี่ปุ่นโบราณที่ใช้ และการศึกษาในลักษณะเจาะลึกนิทานแต่ละเรื่องในแง่มุมต่าง ๆ เช่น เกี่ยวกับศาสนา เทพเจ้า เด็ก หญิงสาว อารมณ์ขันและการร้องไห้ เป็นต้น โดยจะขอยกตัวอย่างเอกสารและงานวิจัยบางส่วนที่เกี่ยวข้องและมีเนื้อหาใกล้เคียงกับงานวิจัยฉบับนี้ดังต่อไปนี้

#### เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในประเทศไทย

จากการศึกษารายงานการวิจัยเกี่ยวกับวรรณกรรมเรื่องนี้ในประเทศไทยพบว่า ยังไม่มีนักวิจัยผู้ใดเคยศึกษานิทานเรื่องเล่า *อุจิฉุอิ โมะโนะงะตะริ* ในลักษณะนี้มาก่อน มีเพียงรายงานการวิจัยของ นภสินธุ์ แผลงศร เรื่อง “วิเคราะห์นิทานพื้นบ้านญี่ปุ่น” (*An Analysis of Japanese Folktales*) ในปี 2555 โดยนำเสนอผลการวิจัยเกี่ยวกับการจำแนกประเภทของนิทานพื้นบ้านญี่ปุ่น วิเคราะห์นิทานพื้นบ้านตามกฎวรรณกรรมพื้นบ้านของ สตีธ ทอมป์สัน (Stith Thompson) การวิเคราะห์โครงสร้างเนื้อหานิทาน โดยใช้กฎเกี่ยวกับศึกษาวิเคราะห์นิทานพื้นบ้านของ เอกเซล โอลริค (Axel Oriik) และมีการวิเคราะห์สภาพชีวิตความเป็นอยู่ของชาวญี่ปุ่นจากนิทานพื้นบ้าน ซึ่งพบในปัจจุบัน มีการรวบรวมและจำแนกประเภทไว้ ซึ่งในผลงานวิจัยดังกล่าวได้รวบรวมนิทานพื้นบ้านที่พบในปัจจุบันจากท้องถิ่นต่าง ๆ แล้วนำมาวิเคราะห์จำแนกประเภท โดยไม่ได้มีการศึกษาจากต้นฉบับภาษาญี่ปุ่นโบราณและไม่

มีการวิเคราะห์ความเชื่อเกี่ยวกับพุทธศาสนาของชาวญี่ปุ่นในสมัยเฮอันและคะมะกุระตอนต้นแต่อย่างใด เป็นเพียงการสรุป คติ แนวคิด ความเชื่อ ในภาพกว้าง ๆ ที่พบในนิทานพื้นบ้านญี่ปุ่นในปัจจุบันเท่านั้น

### เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในประเทศญี่ปุ่น

เซโตะ มะนะมิ 佐藤まなみ ได้ศึกษาเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของ นิทานเรื่องเล่า อุจิฉุอิ โมะโนะงะตะริ ว่า น่าจะแต่งเมื่อประมาณ 1200 ปีมาแล้ว โดยไม่ทราบผู้แต่งที่แน่ชัด มีการรวบรวมนิทานเรื่องเล่าไว้ 197 เรื่องโดยไม่มีการแบ่งหมวดหมู่ แยกประเภท หรือเรียงลำดับเนื้อหา จึงไม่น่าจะจัดอยู่ในประเภทวรรณกรรมรวมเรื่องเล่าทางพุทธศาสนา แต่มีเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาอยู่ทั้งหมด 80 เรื่อง ซึ่งเป็นเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับวิญญูณ การฝึกปฏิบัติ การนับถือศรัทธา การออกบวช และเรื่องของการเวียนว่ายตายเกิดตามความเชื่อทางพุทธศาสนา และมีอีกประมาณ 20 เรื่องที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาแต่เป็นแนวตลกขบขัน เนื้อหาจะมีแนวคิดแบบชาวบ้านเป็นส่วนใหญ่ หากมองนิทานเรื่องเล่านี้ทางด้านการศึกษาวรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับศาสนาจะให้อรรถรสที่มีคุณค่า แต่หากจะมองความเป็นเหตุเป็นผลและความสมจริงของเนื้อหาอาจจะเป็นสิ่งที่ต้องตั้งคำถามอยู่มาก ดังนั้นควรเปิดมุมมองนิทานเรื่องเล่านี้ใหม่ในฐานะวรรณกรรมที่เสนอสภาพการดำรงชีวิตการใช้ชีวิตของผู้คนในสังคม พร้อมทั้งได้ยกตัวอย่างพฤติกรรมของบรรดาสมณะทั้งหลายที่พบในเรื่องซึ่งมีพฤติกรรม โกหก หลอกหลวง ทำตัวหยิ่งยโส และเป็นผู้ที่ไม่มีความรู้จริงในเรื่องพุทธศาสนา บ้างก็มีลักษณะวิถีชีวิตยิ่งกว่าชาวบ้านธรรมดาเสียอีก นอกจากนี้ยังได้ให้ความเห็นเพิ่มเติมว่า แนวคิดเกี่ยวกับภาพลักษณ์ของบรรดาสมณะเหล่านี้ เป็นสิ่งที่น่าสนใจในการทำการศึกษาวิจัยในอนาคต<sup>29</sup>

แต่อย่างไรก็ตามแม้ในงานวิจัยของ เซโตะ มะนะมิ กล่าวว่า การศึกษานิทานเรื่องเล่านี้ ไม่ควรให้น้ำหนักความสำคัญกับความเชื่อทางพุทธศาสนามากนัก แต่ผู้วิจัยคิดว่า ถ้าตัวละครหลักของนิทานเรื่องเล่าคือ สมณะยังเป็นตัวละครสำคัญในการขับเคลื่อนเนื้อหาในนิทานเรื่องเล่าแล้ว เชื่อว่าการศึกษาวเคราะห์ภาพลักษณ์ของสมณะใน อุจิฉุอิ โมะโนะงะตะริ น่าจะสะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อบางอย่างทางพุทธศาสนาผ่านการนำเสนอเรื่องราวและเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่มีตัวละครหลักเป็นสมณะในพุทธศาสนาดังกล่าว

<sup>29</sup>佐藤まなみ (2012年7月)『宇治拾遺物語』における仏教否定の再考 第一〇四話「獵師、仏ヲ射事」、『立正大学大学院国文学専攻院生会』第12号: 11-12.

โคะบะยะฉะมิ ยะซุชะรุ ได้เสนอแนวทางในการวิจัยนิทานเรื่องเล่านี้ว่า ในอนาคตการวิจัยนิทานเรื่องเล่านี้ อาจต่อยอดคุณค่าในฐานะนิทานเรื่องเล่าทางพุทธศาสนาไปแล้วก็ตาม แต่มีประเด็นสำคัญที่สามารถศึกษาโดยให้มองวรรณกรรมเรื่องนี้ในฐานะนิทานเรื่องเล่าพื้นบ้าน โคะบะยะฉะมิ ยะซุชะรุ ให้มุมมองว่า เนื้อหาในนิทานเรื่องเล่านี้ ต่างจากหนังสือรวมนิทานเรื่องเล่า *คนจะกู โมะโนะงะตะริฉุ* เพราะ *อุจิฉุอิ โมะโนะงะตะริ* ไม่มีการจัดกลุ่มประเภทเนื้อหา และแบ่งชนิดของนิทานเรื่องเล่าตามลำดับ และที่สำคัญในตอนจบของนิทานเรื่องเล่านี้ไม่ได้มีคำที่สรรเสริญหรือชื่นชมความเชื่อและความศรัทธาในพุทธศาสนาแต่อย่างใด และให้มองเจตนาของผู้รวบรวมนิทานเรื่องเล่า *อุจิฉุอิ โมะโนะงะตะริ* ว่าไม่ได้มีเป้าหมายเพื่ออธิบายคำสอนทางพุทธศาสนา<sup>30</sup>

แม้ผู้วิจัยค่อนข้างเห็นด้วยกับการไม่ให้ค่าน้ำหนักในการศึกษาคำสอนของพระพุทธรศาสนาจากนิทานเรื่องเล่านี้ตามที่ โคะบะยะฉะมิ ยะซุชะรุ ให้ความเห็นก็ตาม แต่การศึกษาภาพลักษณ์ของสมณะในฐานะของมนุษย์ผู้หนึ่ง ซึ่งเป็นสมาชิกของสังคมในสมัยเฮอันและคะมะกุระตอนต้นซึ่งมีวิถีชีวิตเกี่ยวข้องกับทั้งทางโลกและทางพุทธศาสนานั้น น่าจะสามารถสะท้อนความเชื่อเกี่ยวกับพุทธศาสนาของผู้คนในสมัยนั้นได้ เพราะคงจะปฏิเสธไม่ได้ว่าสมณะเหล่านี้ มีส่วนสำคัญในการถ่ายทอดแนวคิดคำสอนทางพระพุทธรศาสนาให้สืบทอดยาวนานมาจนถึงปัจจุบันบ้างไม่มากก็น้อย อีกประการที่ระบุว่า ในตอนจบของนิทานเรื่องเล่าไม่ได้มีข้อความใดสรรเสริญยกย่องพระพุทธรศาสนานั้น ไม่ได้เป็นจริงทั้งหมด เพราะหากอ่านวิเคราะห์ตีความในเนื้อหาของนิทานอย่างละเอียดจะพบว่า ยังมีนิทานอีกหลายเรื่องที่เขียนในตอนจบของเรื่อง ในลักษณะของการให้แง่คิดในเรื่องการส่งเสริมความเชื่อและความศรัทธาในพระพุทธรศาสนา เช่น เรื่องที่ 16 “**การเห็นพระโพธิสัตว์จีโสะของแม่ชี**” (尼、地藏見奉る事) ซึ่งผู้เล่าได้กล่าวไว้ในตอนจบของเรื่องว่า “ถ้าเรามีความเชื่อศรัทธาที่เกิดจากจิตใจอย่างลึกซึ้งแล้วพระโพธิสัตว์จีโสะ [พระกษัตริครรภ] ก็ปรากฏร่างออกมาให้เห็น” หรือในเรื่องที่ 58 “**เรื่องของฮิจิริผู้ริเริ่มการเทศนาธรรมในวัดโทโบะกุอิน**” (東北院菩提講の聖の事) ในตอนจบของเรื่องผู้เล่าได้กล่าวชื่นชมคุณงามความดีของฮิจิริ และคุณประโยชน์ของการเทศนาธรรมไว้ว่า “จนกระทั่งวันนี้การเทศนาธรรมที่ฮิจิริผู้ริเริ่มต้นไฉยังมีการปฏิบัติสืบทอดกันมา ช่างเป็นสิ่งที่น่าชื่นชมเสียจริง” และที่เห็นชัดเจนอีกเรื่องคือ ในตอนจบของนิทานเรื่องที่ 136 “**เรื่องของการออกบวชเพื่อสร้างกุศล**” (出家功德の事) ผู้เล่าได้กล่าวสรรเสริญชายแก่ที่ออกบวชว่า “การที่ชายแก่ออกบวชเป็นเรื่องที่น่ายินดี จึงทำให้เหล่าเทพดาทั้งหลายมาร่วมแสดงความยินดีกับพระพุทธเจ้าองค์ใหม่ที่เพิ่งเกิดขึ้นมา การบวชเพื่อสร้างกุศลแก่ตนเองนั้น ไม่ใช่เพิ่งเกิดขึ้น

<sup>30</sup> 小林保治 (2008 年 7 月) 「宇治拾遺物語の仏教話の性格」 『説話文学研究』 第 43 号:1-9.

ในวันนี้ ยิ่งไปกว่านั้นผู้ที่ออกบวชตั้งแต่ยังหนุ่ม ซึ่งอยู่ในช่วงชีวิตกำลังรุ่งโรจน์หากมีจิตศรัทธาในพุทธศาสนา แล้วออกบวชเพื่อสร้างกุศลตามฐานะของตนเอง ก็ยิ่งจะได้กุศลมากขึ้น” จากเนื้อความตอนจบของนิทานทั้งสามเรื่องที่ยกมาเป็นตัวอย่างนั้นจะเห็นว่า ผู้เล่ากล่าวสรรเสริญและยกย่องพุทธศาสนา

นอกจากนิทานเรื่องเล่าทั้งสามเรื่องที่ยกตัวอย่างมาข้างต้นแล้วยังมีเรื่องอื่น ๆ ที่แม้ไม่ได้กล่าวสรรเสริญพุทธศาสนาโดยตรง แต่ผู้เล่ากล่าวเป็นนัยทางอ้อม ในลักษณะการชื่นชมบุคคลที่ปฏิบัติดีในพุทธศาสนา ซึ่งถือว่าเป็นการแสดงออกในลักษณะส่งเสริมความเชื่อและศรัทธาในพุทธศาสนาเช่นกัน เช่น เรื่องที่ 45 “เจ้าอาวาสวัดที่เมืองอินะบะสร้างพระโพธิสัตว์จิโส” (因幡国の別当、地藏造り差事) เนื้อเรื่องกล่าวถึง พระชั้นผู้น้อยรูปหนึ่งได้ให้การช่วยเหลือช่างแกะสลัก ในการสร้างรูปพระโพธิสัตว์จิโสเมื่อเขามรณภาพพระโพธิสัตว์จิโสได้ตามไปช่วยให้ฟื้นคืนชีพขึ้นมา โดยในตอนจบของนิทานเรื่องเล่านี้กล่าวว่า “หลังจากนั้นภรรยาและลูกของพระผู้น้อยได้นำสีมาทาบนรูปแกะสลัก และทำพิธีเบิกเนตร ครอบครัวของเขาได้ให้ความเคารพศรัทธาต่อพระโพธิสัตว์จิโสตลอดไป และสำหรับรูปแกะสลักของโพธิสัตว์จิโสองค์นี้ยังตั้งประดิษฐานอยู่ ณ วัดแห่งนี้”

จากตัวอย่างที่ยกมาทั้งหมดนี้ผู้วิจัยคิดว่า นิทานเรื่องเล่า อูจิฉูอิ โมะโนะงะตะริ จะเป็นนิทานพุทธศาสนาหรือไม่ ไม่ใช่ประเด็นสำคัญของงานวิจัยฉบับนี้ แต่เชื่อว่า การศึกษาภาพลักษณ์ของสมณะในนิทานเรื่องเล่า อูจิฉูอิ โมะโนะงะตะริและความเชื่อเกี่ยวกับพุทธศาสนาจะสามารถสะท้อนความคิดความเชื่อเกี่ยวกับพุทธศาสนาของผู้คนในสมัยเฮอันและคะมะกุระตอนต้นได้ ทั้งจะช่วยให้เข้าใจบริบททางสังคมและวัฒนธรรมในสมัยนั้นได้ชัดเจนยิ่งขึ้น เนื่องจากเนื้อหาของนิทานเรื่องเล่า อูจิฉูอิ โมะโนะงะตะริ นั้นครอบคลุมเรื่องราวตั้งแต่สมัยเฮอันตอนปลายถึงคะมะกุระตอนต้น เนื่องจากปรากฏหลักฐานว่ามีนิทานเรื่องเล่าที่มีเนื้อหาคล้ายคลึงกับนิทานเรื่องเล่า คนจะกุ โมะโนะงะตะริฉู ซึ่งสันนิษฐานว่าแต่งในสมัยเฮอันตอนปลาย [ปลายศตวรรษที่ 12] นอกจากนี้ยังมีเรื่องราวที่คล้ายคลึงกับนิทานเรื่องเล่าอื่น ๆ เช่น โคะจิตัน ฮมฉินฉู <sup>ほっしんしゅう</sup> 『発心集』<sup>31</sup> ซึ่งสันนิษฐานว่ารวบรวมขึ้นในช่วงสมัยคะมะกุระตอนต้น

<sup>31</sup> ฮมฉินฉู เป็นหนังสือรวมนิทานเรื่องเล่าแต่งในสมัยคะมะกุระตอนต้น เป็นหนังสือรวมนิทานเรื่องเล่าเกี่ยวกับพุทธศาสนาผู้แต่งคือ คะโมะ โนะ โขเมะอิ <sup>かものちようめい</sup> 鴨長明 (ค.ศ.1155-1216) ผู้แต่งวรรณกรรมประเภทความเรียงที่มีชื่อเสียงเรื่อง โฮโมกิ โดยผู้แต่งได้รวบรวมนิทานเรื่องเล่าขึ้นในบั้นปลายของชีวิต มีเรื่องเล่าทั้งหมด 102 เรื่อง ในหนังสือ 8 เล่ม เนื้อหาทั้งเรื่องราวจากอินเดีย จีน แต่จะเน้นเรื่องเล่าจากญี่ปุ่นมากกว่า มีทั้งเรื่องเกี่ยวกับความเชื่อความศรัทธาในพระพุทธรูป เรื่องการไปเกิดใหม่ยังแดนสุขาวิ และเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระชั้นผู้ใหญ่ที่มีชื่อเสียง



อิชิโกะ เทะอิจิ 市古貞次 ได้ศึกษาเกี่ยวกับการรวบรวมนิทานเรื่องเล่า อูจิฉุอิ โมะโนะงะตะริ โดยกล่าวว่า พบเรื่องเล่าที่คล้ายกับที่ปรากฏในหนังสือนิทานเรื่องเล่าอื่น ๆ ดังนี้ คือ มีนิทานเรื่องเล่า 80 เรื่อง เนื้อหาคล้ายกับใน *คนจะกุ โมะโนะงะตะริฉุ* อีก 23 เรื่องพบใน *โคะกน โชะมนจุ* และอีก 24 เรื่องพบในหนังสือรวมเรื่องเล่า *โคะจิตัน* มีนิทานเรื่องเล่าเพียงหนึ่งในสามเท่านั้นที่เป็นเรื่องเฉพาะซึ่งพบใน *อูจิฉุอิ โมะโนะงะตะริ* เท่านั้น ดังนั้นจึงเข้าใจว่า ผู้รวบรวมมีการคัดลอกเนื้อหา นิทานเรื่องเล่า ต่อ ๆ กันมาจากที่ใดที่หนึ่ง เพราะบางเรื่องเนื้อหาใกล้เคียงกันมาก จะแตกต่างกันเพียงแค่การลอกต้นฉบับมาผิดเท่านั้น โดยผู้รวบรวมนิทานเรื่องเล่า *อูจิฉุอิ โมะโนะงะตะริ* มีเจตนาที่จะนำเรื่องราวมารวบรวมแบบผสมปนเป โดยไม่มีการจัดแบ่งตามประเภทเนื้อหา และไม่สนใจรูปแบบของสำนวน ทำให้เรื่องมีความน่าสนใจไม่น่าเบื่อ โดยเฉพาะอย่างยิ่งทำให้หนังสือรวมนิทานเรื่องเล่านี้เป็นที่นิยมอ่านกันมาจนถึงปัจจุบัน<sup>32</sup>

อะระกิ ฮิโระฉิ 荒木 浩 ได้ศึกษาเกี่ยวกับที่มาของนิทานเรื่องเล่า *อูจิฉุอิ โมะโนะงะตะริ* ว่า มีความสัมพันธ์กับหนังสือรวมนิทานเรื่องเล่า *อูจิฉุอิ โมะโนะงะตะริ* และ *คนจะกุ โมะโนะงะตะริฉุ* โดย อะระกิ ฮิโระฉิ ได้สรุปความเห็นว่ นิทานเรื่องเล่าทั้งสามเรื่องอาจไม่ได้มีการคัดลอกเนื้อหา มาจากต้นฉบับของกันและกัน แต่สันนิษฐานว่า มีการคัดลอกมาจากต้นฉบับเดียวกัน ซึ่งต้นฉบับนั้นอาจสูญหายไปแล้ว และนอกจากนี้ ได้ศึกษาลักษณะการเล่าของนิทานเรื่องเล่า *อูจิฉุอิ โมะโนะงะตะริ* ว่า ผู้เล่ามีเจตนาในการเล่าเรื่องเพื่อต้องการสร้างความผิดหวังให้ผู้อ่าน เพราะไม่ยึดติดกับรูปแบบว่าเรื่องราวแบบนี้ควรเป็นลักษณะเช่นนั้นเช่นนี้ ดังนั้นการอ่านนิทานเพียงเรื่องเดียวใน *อูจิฉุอิ โมะโนะงะตะริ* ไม่อาจให้ข้อสรุปภาพรวมของนิทานเรื่องนี้ได้ จำเป็นต้องอ่านเรื่องราวทั้งหมด เพื่อให้เห็นความเชื่อมโยงจึงจะเห็นแนวคิดสำคัญและเจตนาของผู้รวบรวม โดยเฉพาะอย่างยิ่งสิ่งหนึ่งที่พบได้ชัดเจนในนิทานเรื่องเล่านี้คือ การเน้นเนื้อหาที่สนุกสนาน ตลกขบขัน ให้อรรถรสการอ่านที่แตกต่างจากนิทานเรื่องเล่าอื่น ๆ นอกจากนี้ยังมีศึกษาเรื่องราวของการปรากฏตัวของพระโพธิสัตว์ที่พบในนิทานเรื่องเล่าดังกล่าว<sup>33</sup>

อย่างไรก็ตามในงานวิจัยทั้งของ อิชิโกะ เทะอิจิ และ อะระกิ ฮิโระฉิ ไม่มีส่วนใดที่กล่าวถึงประเด็นเรื่องภาพลักษณ์ของสมณะและความเชื่อเกี่ยวกับพุทธศาสนาในลักษณะเดียวกันกับงานวิจัยนี้

<sup>32</sup> 市古貞次 (1985) 『中世文学点描』 (東京: 桜楓社)、p. 39-44.

<sup>33</sup> 荒木浩 (2012) 『説話集の構想と意匠』、p. 471-673.

มะทซุโนะ คะสุโกะ <sup>まつのかずこ</sup> 松野和子 ได้ศึกษาเกี่ยวกับการมอญนิทานเรื่องเล่า อุจิฉูอิ โมะโนะงะตะริ ในฐานะเรื่องเล่าทางพุทธศาสนา โดยเปรียบเทียบกับเนื้อหาในนิทานเรื่องเล่าที่คล้ายกันกับที่ปรากฏใน *คนจะกุ โมะโนะงะตะริฉู* โดยมะทซุโนะ คะสุโกะ ให้ความเห็นว่า ไม่สามารถให้คุณค่าในนิทานเรื่องเล่าใน *อุจิฉูอิ โมะโนะงะตะริ* ว่าเป็นนิทานพุทธศาสนาได้ เนื่องจากในตอนจบของเรื่อง ผู้เล่ามิได้มีการสรุปเกี่ยวกับแนวคิดทางพุทธศาสนาเลย แต่เป็นการเปิดโอกาสให้ผู้อ่านคิดและตีความเอง โดยเฉพาะเกี่ยวกับประเด็นความเชื่อและความศรัทธาในพระโพธิสัตว์ จะเห็นว่า ในหนังสือรวมนิทานเรื่องเล่า *คนจะกุ โมะโนะงะตะริฉู* หรือ *โคะฮัน เซะทซุฉูฉู* นั้นเน้นความเชื่อและความศรัทธาอย่างเดียว แล้วพระโพธิสัตว์จะมาช่วยเหลือให้รอดพ้นจากทุกข์ แต่ในนิทานเรื่องเล่า *อุจิฉูอิ โมะโนะงะตะริ* กลับพบว่า ตัวละครจะต้องมีการตัดสินใจและกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งด้วย จึงจะได้รับการช่วยเหลือ แต่ความศรัทธาอย่างเดียวไม่เพียงพอที่จะทำให้ตัวละครสมปรารถนาในสิ่งที่ต้องการได้ ดังนั้น มะทซุโนะ คะสุโกะ จึงสรุปว่า จะพบเห็นความเป็นมนุษย์ที่หลากหลายของตัวละครในนิทานเรื่องเล่า *อุจิฉูอิ โมะโนะงะตะริ* มากกว่าในนิทานเรื่องเล่าอื่น ๆ <sup>34</sup>

จากงานวิจัยของ มะทซุโนะ คะสุโกะ ผู้วิจัยคิดว่า เป็นการกล่าวในของนิทานเรื่องเล่าทั้งหมด หากมีการศึกษาเฉพาะนิทานที่มีสมณะเป็นตัวละครหลักแล้วจะพบว่า ความเชื่อเกี่ยวกับภาพรวมพุทธศาสนาในนิทานมีความหลากหลายเช่น มีทั้งเรื่องที่ต้องอาศัยความศรัทธาและพึ่งพาพระโพธิสัตว์อย่างเดียว เช่น เรื่องที่ 16 “การเห็นพระโพธิสัตว์จิโซของแม่ชี” และเรื่องที่ตัวละครต้องทำอะไรบางอย่าง จึงสมปรารถนาเช่น เรื่องที่ 88 “เรื่องของการได้รับข่าวสารกับกระดาดโกะเฮะอิจากศาลเจ้า **คะโมะ**” (加茂より <sup>か も</sup> 御幣紙、<sup>ごへいがみ</sup> 米等給ふ事) เป็นต้น อย่างไรก็ตามในวิจัยของ มะทซุโนะ คะสุโกะ ก็มีได้ศึกษาวิเคราะห์ในประเด็นภาพลักษณ์ของสมณะและความเชื่อเกี่ยวกับพุทธศาสนาของนิทานเรื่องเล่าทั้งหมดที่มีตัวละครเป็นสมณะ

มะซุโกะ คะสุโกะ <sup>ますこかずこ</sup> 増古和子 ได้ศึกษาเกี่ยวกับนิทานเรื่องเล่าที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาใน *อุจิฉูอิ โมะโนะงะตะริ* โดยเน้นศึกษาเรื่องที่ 136 “เรื่องของการออกบวชเพื่อสร้างกุศล” ซึ่งมีการเปรียบเทียบเนื้อหาและสำนวนกับนิทานเรื่องเล่า *คนจะกุ โมะโนะงะตะริฉู* พบว่า เนื้อเรื่องและสำนวนใกล้เคียงกันมาก แต่ใน *คนจะกุ โมะโนะงะตะริฉู* จะเน้นแนวคิดคำสอนทางพุทธศาสนา มากกว่า เพราะในเนื้อหามีการอธิบายเกี่ยวกับเรื่องการบวชอย่างละเอียด ในขณะที่ *อุจิฉูอิ โมะโนะงะ*

<sup>34</sup> 松野和子 (1990 年) 『宇治拾遺物語』の手法、一仏教説話を通して—(後編) 『愛媛国文研究』 第 40 号 :19-28.

ตะริ ไม่ได้มุ่งนำเสนอข้อมูลอย่างละเอียดมากนัก ในตอนจบของเรื่องมีการเพิ่มเติมความคิดเห็นของผู้รวบรวมไว้ด้วย จากนั้นก็จบด้วยสำนวนที่รวบรัด แม้เนื้อหาניתานเรื่องนี้จะเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาโดยตรง และเป็นเรื่องราวที่ดี แต่ดูเหมือนว่าเป็นความตั้งใจของผู้รวบรวม อุจิฉูอิ โมะโนะงะตะริ ที่พยายามไม่เลือกเอาเรื่องเล่าที่มุ่งสรรเสริญพระพุทธศาสนา มารวบรวมไว้ เมื่อเทียบกับ *คนจะกู โมะโนะงะตะริฉู* ขณะเดียวกันอาจเป็นไปได้ว่า ผู้รวบรวมไม่ได้สนใจในพุทธศาสนา จึงพยายามเลือกเรื่องที่ไม่ได้เน้นประเด็นแนวคิดคำสอนทางพุทธศาสนา แต่ให้ความสนใจเกี่ยวกับเรื่องราวชีวิตทั่วไปของผู้คนมากกว่า อีกประเด็นคือ มะซุโกะ คะสุโกะ ให้ความเห็นว่าผู้รวบรวมนิทานเรื่องเล่า *อุจิฉูอิ โมะโนะงะตะริ* น่าจะเป็นผู้ที่มีการศึกษาสูงและรักอิสระ<sup>35</sup> อย่างไรก็ตามในงานวิจัย มะซุโกะ คะสุโกะ เป็นการศึกษานิทานเพียงเรื่องเดียวเท่านั้น ไม่ได้ศึกษาภาพลักษณ์ของสมณะและความเชื่อเกี่ยวกับพุทธศาสนาของนิทานที่มีตัวละครหลักเป็นสมณะทั้งหมดเช่นเดียวกับงานวิจัยฉบับนี้ ผู้วิจัยคิดว่า ผลการวิจัยนิทานเพียงเรื่องเดียวมีอาจนำมาสรุปเป็นผลการศึกษาในภาพรวมของนิทานที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาทั้งหมดได้

นอกจากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับเนื้อหาניתานเรื่องเล่า *อุจิฉูอิ โมะโนะงะตะริ* แล้วยังมีงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภาพลักษณ์ของสมณะและมนุษย์ในสมัยที่แตกต่างกันกับงานวิจัยฉบับนี้คืองานวิจัยของ ชุสูกิ ฮิโรโกะ <sup>ササキヒロコ</sup> 鈴木裕子 ได้ศึกษาเกี่ยวกับภาพลักษณ์ของพระ “**กรณีศึกษาลักษณะของพระตำแหน่งโซสุที่โยกะวะ**” ในนวนิยายเรื่อง *เกินจิ โมะโนะงะตะริ* 『源氏物語』 ในตอนที่ตัวละครอุกิฟูเนะ ตัดสินใจลงแม่น้ำอุจิฆ่าตัวตายเพื่อหนีปัญหาความสัมพันธ์รักสามเส้าระหว่างเจ้าชายนีโอะอุ โนะ มียะกับคะโอรุที่แย่งชิงนางแต่ไม่สำเร็จ เพราะพระโซสุที่โยกะวะได้เข้ามาช่วยเหลือนางเอาไว้ แล้วนำไปฝากไว้กับครอบครัวของตน โดยให้น้องสาวที่บวชเป็นชีทำหน้าที่เป็นผู้ดูแลนางในฐานะแม่บุญธรรมและในภายหลังพระโซสุได้ทำพิธีบวชชีให้กับอุกิฟูเนะ โดยชุสูกิ ฮิโรโกะ ได้สรุปผลการวิจัยว่า พระตำแหน่งโซสุที่โยกะวะที่เข้ามาช่วยตัวละครอุกิฟูเนะจากการฆ่าตัวตายนั้น มีลักษณะภาพลักษณ์ที่หลากหลายมีความเป็นมนุษย์มากกว่าตัวละครที่เป็นพระทุกตัวในนวนิยายเรื่องนี้เช่น มีการแสดงความรักและเอาใจใส่มารดาคล้ายกับได้ต้นแบบมาจากพระชั้นสูงในสมัยนั้นคือ พระอะเอะฉินหรือพระเกินฉิน 源信 (ค.ศ. 942-1017) นอกจากนี้ตัวละครยังแสดงให้เห็นถึงความมีกิเลสและตัณหาคือพระโซสุสนใจในความงามของอุกิฟูเนะและน้องชาย โดยผู้วิจัยได้มีการยกตัวอย่างเนื้อหาของนวนิยาย

<sup>35</sup> 増古和子(1990年)『宇治拾遺物語』の仏教説話、一第一三六話「出家功德の事」を中心に『今昔物語集』との比較において 『国士館短期大学』 紀要 第40号:19-28.

เพื่อประกอบการวิเคราะห์ในประเด็นนี้ด้วย นอกจากนี้ตัวละครพระโศสุมังมีพฤติกรรมแสดงออกถึงความสับสนเมื่อทราบความสัมพันธ์ระหว่างอุกิฟูเนะกับคะโอรุ ทั้งยังลังเลต่อการตัดสินใจของตนที่ให้อุกิฟูเนะออกบวช โดยไม่ได้รับความยินยอมจากน้องสาวของตนซึ่งอยู่ในฐานะแม่บุญธรรมของนาง และต้องการให้นางแต่งงานกับสามีของลูกสาวที่ตายไป รวมทั้งการที่ยังไม่ได้รับคำยินยอมจากคะโอรุผู้เป็นสามีของอุกิฟูเนะอีกด้วย ขณะเดียวกันในตอนท้ายของนวนิยายยังกล่าวถึง การที่พระโศสุมังแสดงความสับสนระหว่างการทำให้อุกิฟูเนะลาสิกขาจากการเป็นแม่ชีทั้ง ๆ ที่ตนเป็นคนทำพิธีบวชให้กับการที่จะนำทางนางเข้าสู่เส้นทางของพุทธศาสนาต่อไป แม้พระโศสุมังจะเป็นผู้บวชให้อุกิฟูเนะไปแล้วก็ตาม แต่ก็ไม่เคยถามความสมัครใจที่แท้จริงของนางเลยว่า ที่ออกบวชเพราะต้องการศึกษาพระธรรมที่แท้จริงหรือไม่ หรือต้องการเพียงหนีจากสถานการณ์ที่เป็นอยู่ ดังนั้นด้วยเหตุผลต่าง ๆ เหล่านี้ทำให้ซุสูกิ ฮิโรโกะ สรุปว่า ภาพลักษณ์ของตัวละครพระโศสุมังแห่งโยกะวะ มีความเป็นมนุษย์ผู้ซึ่งมีทั้งจิตใจของพระโพธิสัตว์ที่ต้องการช่วยเหลือคนให้พ้นทุกข์ และมนุษย์ที่ยังคงมีกิเลสตัณหาและความสับสนภายในใจ<sup>36</sup> อย่างไรก็ตามงานวิจัยเกี่ยวกับภาพลักษณ์ของพระโศสุมังแห่งโยกะวะที่กล่าวมาข้างต้นแตกต่างจากงานวิจัยฉบับนี้ทั้งทางด้านลักษณะเนื้อหาของวรรณกรรมและยุคสมัย

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบว่า ทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศ ยังไม่มีงานวิจัยใดศึกษาในประเด็นภาพลักษณ์ของสมณะที่พบในนิทานเรื่องเล่า *อุจิฟูมิ โมะโนะงะตะริ* ของญี่ปุ่นทั้งหมด และความเชื่อเกี่ยวกับพุทธศาสนาที่พบในนิทานเรื่องเล่าที่มีการสรุปประเด็นออกมาเป็นภาพรวมอย่างชัดเจน มีเพียงการศึกษานิทานเรื่องเล่าเพียงบางเรื่องและการเปรียบเทียบเนื้อหารูปแบบสำนวนการเขียนนิทานเรื่องเล่านี้กับเรื่องอื่น ๆ ที่เชื่อว่ารวบรวมในช่วงเวลาเดียวกันหรือใกล้เคียงกัน นอกจากนี้ยังมีการศึกษาในแง่ประวัติความเป็นมาของการรวบรวมนิทานเรื่องเล่าเพื่อหาคำตอบเกี่ยวกับแหล่งที่มาเจตนาของผู้รวบรวม ดังนั้นงานวิจัยฉบับนี้จะเป็นฉบับแรกที่ศึกษาวิจัยและนำเสนอผลการวิจัยทางวรรณคดีญี่ปุ่นประเภทนิทานเรื่องเล่าเป็นภาษาไทย ซึ่งผู้วิจัยเชื่อว่าจะเป็นการเปิดประเด็นและมุมมองใหม่ ๆ เกี่ยวกับวรรณคดีประเภทนิทานเรื่องเล่าสำหรับผู้ที่สนใจศึกษาวรรณคดีญี่ปุ่นประเภทนิทานเรื่องเล่าชาวไทย

สำหรับบทวิเคราะห์นิทานเรื่องเล่าใน *อุจิฟูมิ โมะโนะงะตะริ* ในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ถือเป็นต้นฉบับงานเขียนของผู้วิจัยที่นำเสนอเป็นคนแรก เนื่องจากพบว่ายังไม่มีนักวิจัยชาวไทยคนใดเคย

<sup>36</sup> 鈴木裕子 (2005 年 3 月): 『源氏物語』の僧侶像: 横川の僧都の消息をめぐって、『駒澤大學佛教文學研究』第 8 号: 45-77.

ศึกษาและวิเคราะห์เนื้อหาบทานเรื่องเล่า *อุจิฉุอิ โมโนะงะตะริ* ในลักษณะเช่นเดียวกันนี้มาก่อน นอกจากนี้การสังเคราะห์ข้อมูลในบทที่ 5 ข้อ 5.1 เรื่อง ประวัติพุทธศาสนาและบุคคลสำคัญในพุทธศาสนาของประเทศญี่ปุ่นใน 3 ช่วงสมัยได้แก่ช่วงสมัยอะซูกะและนารา ช่วงสมัยเฮอันตอนต้นถึงตอนกลาง และช่วงสมัยเฮอันตอนปลายถึงคะมะกุระตอนต้น ข้อมูลที่นำเสนอในงานวิจัยส่วนนี้ ผู้วิจัยคิดว่า น่าจะเป็นประโยชน์ต่อผู้อ่านชาวไทยที่มีข้อจำกัดในการเข้าใจภาษาญี่ปุ่น และสนใจเรื่องพุทธศาสนาของญี่ปุ่นได้ทราบข้อมูลเบื้องต้นเพราะจากการศึกษายังไม่พบว่ามีการวิชาการชาวไทยคนใดเคยรวบรวมและสังเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะพุทธศาสนาและประวัติบุคคลสำคัญของพุทธศาสนาของประเทศญี่ปุ่นไว้ในลักษณะเดียวกันกับงานวิจัยฉบับนี้มาก่อน

## บทที่ 2

### ภาพลักษณ์ด้านบวกของสมณะ

เนื้อหาในบทประกอบไปด้วย

- 2.1 คำจำกัดความของภาพลักษณ์ด้านบวก
- 2.2 บทวิเคราะห์ภาพลักษณ์ด้านบวกของสมณะ
- 2.3 สรุปบทที่ 2

#### 2.1 คำจำกัดความของภาพลักษณ์ด้านบวก

ก่อนจะวิเคราะห์ภาพลักษณ์ด้านบวกของสมณะใน *อุจฉุอิ โมะโนะงะตะริ* เพื่อความเข้าใจตรงกัน ผู้วิจัยขอให้คำจำกัดความของคำว่า “ภาพลักษณ์ด้านบวก” โดยสมณะที่มีภาพลักษณ์ด้านบวก จะต้องเป็นผู้ถือศีลของพระโพธิสัตว์ซึ่งบัญญัติไว้สำหรับภิกษุและสามเณรในนิกายมหายานต้องถือปฏิบัติรวมกันมี 58 ข้อ (菩薩戒の十重四十八輕戒) โดยแบ่งเป็นครุกาบัติ [โทษหนัก] 10 ข้อ และลหุกาบัติ [โทษเบา] 48 ข้อ ซึ่งการลงโทษในส่วนโพธิสัตว์ศีลนี้ ท่านจะพิจารณาโทษออกเป็น 3 ระดับคือ เจตนา บังเอิญ หรือว่าสุคติเสีย ถ้าเจตนาคือตั้งใจละเมิดสืบข้อที่เป็นโทษหนัก ความเป็นโพธิสัตว์ขาดทันที<sup>37</sup> การที่ผู้วิจัยใช้ศีลของพระโพธิสัตว์มาวิเคราะห์เนื่องจากในพระสูตรพรหมชาลสูตร (梵網經) หรือ Brahmajala Sutra ซึ่งเป็นพระสูตรสำคัญเล่มหนึ่งของพุทธศาสนา มหายานได้กล่าวถึงศีลดังกล่าวนี้ว่า เป็นศีลสำคัญสำหรับผู้ออกบวชในพุทธศาสนา มหายาน โดยญี่ปุ่นได้รับอิทธิพลมาจากจีนต่อมามีการกำหนดไว้ในพิธีรับศีลของผู้ออกบวชในพุทธศาสนา นิกายมิงงนและเท็นดะอิ เพื่อเป็นการย้ำให้ผู้ออกบวชครองตนบนมรรคลาแห่งพระโพธิสัตว์ ซึ่งวิถีแห่งการดำรงตนเป็นพระโพธิสัตว์นั้นจะต้องมีแนวทางปฏิบัติดังนี้

2.1.1 เป็นบุคคลที่เชื่อถือและยึดมั่นศรัทธาในพุทธศาสนาอย่างแน่วแน่ (信心) และปฏิบัติตามคำสอนของพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัด ซึ่งความเชื่อถือศรัทธาในพุทธศาสนา นี้ถือเป็นสิ่งสำคัญของพุทธศาสนา นิกายโจโดะงุและโจโดะมินนุซึ่งได้รับความเชื่อถือศรัทธากันมากในสมัยเฮอันตอนปลายถึงคัมภีร์ตอนต้น และเป็นช่วงเดียวกันกับที่เชื่อว่าการรวบรวมนิทานเรื่องเล่า *อุจฉุอิ โมะโนะงะตะริ*

<sup>37</sup> 光詮小堀 (1999) 『光つたえよ伝教大師のみ心とともに歩んだ道』 (東京: 鈴木出版)、p. 102-104.

2.1.2 เป็นผู้เปี่ยมไปด้วยความรักและเมตตาทั้งต่อตนเองและผู้อื่นและยินดีช่วยเหลือผู้อื่นโดยไม่หวังผลตอบแทนดังปณิธานของพระโพธิสัตว์ที่ต้องการช่วยเหลือสรรพสัตว์ทุกผู้ทุกนามให้พ้นทุกข์ (一切衆生を救済すること。)

## 2.2 บทวิเคราะห์ภาพลักษณ์ด้านบวกของสมณะในนิทานเรื่องเล่า *อุจิฉุอิ โมะโนะงะตะริ*

ผู้วิจัยได้คัดเลือกนิทานเรื่องเล่าที่มีตัวละครหลักเป็นสมณะใน *อุจิฉุอิ โมะโนะงะตะริ* ทั้งหมด 55 เรื่อง ในจำนวนนั้นมี 23 เรื่องประกอบไปด้วย 24 ตัวละครที่มีภาพลักษณ์ด้านบวก โดยในเรื่องที่ 142 มีตัวละครหลัก 2 รูป ซึ่งมีบทบาทสำคัญเท่ากัน จึงแยกวิเคราะห์ตามลักษณะที่ปรากฏต่อไปจะวิเคราะห์ภาพลักษณ์ของตัวละครเหล่านั้นว่า มีลักษณะอย่างไรพร้อมยกตัวบทในนิทานเรื่องเล่าประกอบคำอธิบาย โดยหน้าชื่อนิทานเรื่องเล่าจะมีตัวเลขกำกับสองหมายเลข หมายเลขแรกจะเป็นเลขกำกับลำดับของนิทานเรื่องเล่าแบ่งตามประเภทของภาพลักษณ์ ส่วนหมายเลขที่สองจะเป็นตัวเลขเรียงลำดับตามหนังสือรวมนิทานเรื่องเล่า *อุจิฉุอิ โมะโนะงะตะริ* ฉบับของสำนักพิมพ์โฌงะกุกัน

สำหรับสมณะที่มีชื่อตัวตนจริงอยู่ในประวัติศาสตร์ จะศึกษาประวัติของบุคคลเหล่านั้นด้วยเพื่อหาหลักฐานความเชื่อมโยงกับภาพลักษณ์ที่ปรากฏในนิทานเรื่องเล่า นอกจากนี้หากมีตัวละครเป็นบุคคลเดียวกันในนิทานเรื่องเล่าเรื่องเดียวกันหรือเรื่องอื่น ๆ ก็อาจมีการนำข้อมูลมาประกอบการศึกษาวิเคราะห์เพื่อให้ได้ภาพลักษณ์ที่ชัดเจนและมีความน่าเชื่อถือมากยิ่งขึ้น

จากการศึกษาภาพลักษณ์ด้านบวกของสมณะพบว่า ตัวละครสมณะในนิทานเรื่องเล่ามีภาพลักษณ์ด้านบวกทั้งหมดไม่มีพฤติกรรมใดผิดศีลของพระโพธิสัตว์ของพระโพธิสัตว์ 58 ข้อ ดังนั้นประเด็นการวิเคราะห์ตัวละครจะให้ความสำคัญในเรื่องของการครองตนตามวิถีครองของพระโพธิสัตว์ตามคำจำกัดความในข้อ 2.1.1 และ 2.1.2 เป็นหลัก โดยจากการวิเคราะห์ภาพลักษณ์ของตัวละครสามารถแบ่งกลุ่มสมณะที่มีลักษณะภาพลักษณ์คล้ายคลึงกันจัดกลุ่มได้เป็น 3 กลุ่มดังนี้

2.2.1 เป็นบุคคลผู้มีความเชื่อถือนับถือและยึดมั่นศรัทธาในพุทธศาสนาอย่างแน่วแน่ พบในนิทาน 14 เรื่อง

2.2.2 เป็นบุคคลผู้มีพลังอำนาจวิเศษและใช้พลังอำนาจวิเศษในการช่วยเหลือผู้อื่น พบในนิทาน 7 เรื่อง

2.2.3 เป็นบุคคลผู้มีความกล้าหาญในการที่จะประพฤติกฎปฏิบัติดีและมีเมตตาในการช่วยเหลือผู้อื่น พบในนิทาน 2 เรื่อง

## 2.2.1 เป็นบุคคลผู้มีความเชื่อถ้อยและยึดมั่นศรัทธาในพุทธศาสนาอย่างแน่วแน่ พบในนิทาน 14 เรื่องต่อไปนี้

### 1. เรื่องที่ 7 “ริวมิน โนะ อิจิริปลอมเป็นกวาง”

りゅうもん ひじり しし かは  
(竜門の聖、鹿に代わらんとする事)

#### เนื้อเรื่องย่อ

มีอิจิริผู้หนึ่งอาศัยอยู่ที่ริวมิน เมืองยะมะโตะ ดังนั้นผู้คนเลยเรียกชื่อเขาตามสถานที่ว่า ริวมิน โนะ อิจิริ และมีชายผู้หนึ่งซึ่งสนิทกับอิจิริผู้นี้ เขามีอาชีพล่าสัตว์โดยขายนกล่าสัตว์จะใช้วิธีการจุดคบไฟในเวลากลางคืนแล้วล่อให้สัตว์เข้ามาใกล้ ๆ เพื่อล่า ในคืนหนึ่งระหว่างกำลังเดินหาสัตว์อยู่นั้น เขามองเห็นสายตาของกวางสะท้อนผ่านคบไฟ เขาคิดว่าเป็นกวาง จึงควบบ่าวนไปมารอบ ๆ เพื่อหาระยะที่ยิงธนูได้ แต่เมื่อจับคบไฟส่องดูอีกครั้งก็พบว่า อิจิริเอาหนังกวางมาหุ้มตัวแล้วปลอมเป็นกวาง เพื่อให้ขายนกล่าสัตว์ยิงตนแทนกวาง เพราะต้องการเปลี่ยนใจขายนกล่าสัตว์ไม่ให้ล่าสัตว์อีกต่อไป จนในที่สุดขายนกล่าสัตว์ได้พ้นธนูและพังกระบอกใส่ธนูทิ้ง จากนั้นปลงผมออกบวชและฝากตัวเป็นลูกศิษย์ของอิจิริ ต่อมาก็คอยรับใช้อิจิริในขณะที่มีชีวิตอยู่จนกระทั่งอิจิริมรณภาพ

#### วิเคราะห์ภาพลักษณ์ของริวมิน โนะ อิจิริ

จากการวิเคราะห์เนื้อหาของนิทานเรื่องเล่าจะเห็นว่า ตัวละครอิจิริมีความเข้าใจอย่างถ่องแท้ในแนวคิดและหลักคำสอนของพุทธศาสนา กล่าวคือ ต้องเป็นผู้มีความเมตตา กรุณาต่อสรรพสัตว์และเพื่อนมนุษย์ เป็นสมณะในอุดมคติที่มุ่งเผยแผ่แนวคิด หลักธรรม คำสอนของพุทธศาสนาให้กับคนที่ยังไม่เข้าใจในหลักธรรมคำสอนของพุทธศาสนา คือ ขายนกล่าสัตว์ให้หันมาเชื่อถ้อยและศรัทธา โดยเฉพาะเรื่องของการถือศีลการงดเว้นจากการฆ่าหรือเอาชีวิตผู้อื่นเพื่อความสำราญ (快意殺生戒) นั่นถือเป็นการถือศีลพระโพธิสัตว์ข้อแรกของผู้ออกบวชในนิกายมหายานในหมวดของโทษหนักหรือครุกาบัติที่มี 10 ข้อ (菩薩戒の十重戒) จนในที่สุดอิจิริสามารถเปลี่ยนใจนกล่าสัตว์ ให้หันมาศรัทธาในพุทธศาสนาได้ โดยในตอนจบของนิทานเล่าว่า นกล่าสัตว์เกิดความซาบซึ้งใจในการกระทำที่เปี่ยมด้วยความเมตตาของอิจิริถึงขนาดใช้ดาบฟันธนู และพังกระบอกใส่ธนูทิ้ง ซึ่งทั้งสองสิ่งถือเป็นอาวุธสำคัญที่ใช้ในการประกอบอาชีพล่าสัตว์ของเขา การกระทำดังกล่าวของนกล่าสัตว์ เป็นการแสดงเจตนาอย่างแท้จริงในการละทิ้งทางโลก รวมทั้งตัดสินใจออกบวชมุ่งเข้าสู่เส้นทางแห่งพุทธศาสนา และปวารณาตนรับใช้อิจิริ รวมทั้งฝึกฝนบำเพ็ญตนเพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนาสืบต่อไป จากเนื้อหาในนิทานเรื่องเล่าจุดนี้ ถือว่าอิจิริประสบความสำเร็จอย่างมากในการโน้มน้าวใจให้นกล่าสัตว์หันมาเชื่อและศรัทธาในพุทธศาสนา ดังนั้นจึงทำให้เชื่อได้ว่า ตัวละครอิจิริมีภาพลักษณ์เป็นบวก ดังตัวบทต่อไปนี้



そこにて刀を抜きて、弓たち切り、<sup>やなくひ</sup>胡籙みな折りくだきて<sup>もとどり</sup>髻切りて、やがて聖に具して法師になりて、聖のおはしけるが限り聖に使われて、聖失せ給ひければ、またそこにぞ行ひてあたりけるとなん。(p.39)

จากนั้นก็ดึงดาออกมาฟันธนู แล้วพังกระบอกใส่ธนู ตัดมวยผมทิ้งและออกบวช แล้วก็ฝากตัวเป็นลูกศิษย์ของอิจิริ คอยรับใช้อิจิริในขณะที่มีชีวิตอยู่และหลังจากที่อิจิริมรณภาพแล้วเขายังตั้งใจฝึกปฏิบัติตนอยู่ในสถานที่แห่งนั้น

จากตัวบทที่ยกมาจะเห็นว่า อิจิริผู้ที่มีความตั้งใจจริงที่จะช่วยเหลือสรรพสัตว์ มีเมตตาปรารถนาดีต่อเพื่อนมนุษย์ และเป็นการกระทำโดยมิได้มุ่งหวังสิ่งตอบแทน หรือมุ่งหวังผลประโยชน์ใด ๆ แต่เป็นการแสดงเจตนาบริสุทธิ์เพื่อช่วยเหลือผู้อื่นอย่างแท้จริง ซึ่งการกระทำเหล่านี้สอดคล้องกับแนวคิดเรื่องปณิธานของพระโพธิสัตว์ในพุทธศาสนานิกายมหายาน ซึ่งเน้นการช่วยเหลือสรรพสัตว์ให้หลุดพ้น นอกจากนี้ตัวละครอิจิริยังมีภาพลักษณ์ของสมณะผู้มีคุณธรรมสูงส่ง สมกับเป็นอริยบุคคลทางพุทธศาสนาแสดงควมมีเมตตาต่อสรรพสัตว์คือ ไม่ต้องการให้กว้างถูกฆ่าอีกต่อไป และแสดงควมปรารถนาดีต่อเพื่อนมนุษย์คือ นักล่าสัตว์ไม่ยอมให้ทำผิดบาปอีก จึงได้ยอมเสี่ยงชีวิตปลอมตนเป็นกวางเพื่อให้ นักล่าสัตว์ฆ่าโดยจะเห็นได้จากตัวบทนิทานที่ว่า...แต่เป็นที่น่าเสียดายที่เจ้าไม่ยิงข้า... (…<sup>くちを</sup>口惜しう射ざりつ。 …) ซึ่งคำนี้ถือว่าการสะท้อนแนวคิดการพลีชีพของตนเพื่อผู้อื่นถือเป็นวิถีการฝึกปฏิบัติตนของพระโพธิสัตว์ จากเนื้อหานิทานจะเห็นว่าตัวละครต้องการทำให้นักล่าสัตว์เกิดความสำนึกถึงความผิดบาปของตนโดยไม่เสียดายชีวิต โดยเฉพาะอย่างยิ่งในตัวบทนิทานกล่าวว่า อิจิริได้ตักเตือนนักล่าสัตว์หลายครั้งเรื่องการงดเว้นการฆ่ากวาง แต่นักล่าสัตว์ไม่ฟังและไม่ได้สนใจในคำตักเตือนของเขา ดังนั้นจึงต้องใช้วิธีสุดท้ายโดยเอาชีวิตของตนเข้าแลก ซึ่งประเด็นนี้ทำให้มองว่า ตัวละครมีภาพลักษณ์ด้านบวก ดังจะเห็นได้จากตัวบทที่ยกมาดังต่อไปนี้

<sup>ぬし</sup>わ主が制する事を聞かず、いたくこの鹿を殺す。我鹿に代わりて殺されなば、さりともし少しはとどまりなんと思へば、かくて射られんとして居るなり<sup>を</sup>口惜しう射ざりつ (p.38-39)

เจ้าน่ะไม่ฟังที่ข้าห้าม ยังดึงคันจะฆ่ากวางให้ได้ ถ้าเจ้าฆ่าตัวอาตมาที่ปลอมเป็นกวางแทนละก็ คิดว่า อย่างน้อยคงช่วยหยุดความคิดเจ้าได้บ้าง ก็เลยตั้งใจมาให้เจ้ายิงแต่เป็นที่น่าเสียดายที่เจ้าไม่ยิงอาตมา

จากเนื้อหาของนิทานเรื่องเล่านี้แสดงให้เห็นว่า สมณะในนิทานเรื่องนี้ มีภาพลักษณ์ด้านบวก กล่าวคือ มุ่งเผยแผ่แนวคิดคำสอนทางพุทธศาสนา รวมทั้งมีการช่วยเหลือผู้อื่นอย่างแท้จริงแสดงถึงความเข้าใจหลักธรรมคำสอนทางพุทธศาสนามหายานที่เน้นความเมตตาต่อผู้อื่นเป็นสำคัญ ซึ่ง

สอดคล้องกับนิยามของอิจิริที่กล่าวไว้ในหนังสือ *พจนานุกรมวัฒนธรรมทางพุทธศาสนา* 『仏教文化辞典』 ว่า ตามความหมายเดิมของคำว่าอิจิริ นั้น น่าจะหมายถึงพระชั้นสูง แต่ต่อมามักหมายถึงผู้ออกบวชซึ่งมีวิถีชีวิตใกล้ชิดกับชาวบ้าน เน้นการฝึกปฏิบัติตามป่าเขา มีภารกิจสำคัญคือ การช่วยเหลือชาวบ้านให้พ้นทุกข์ และเป็นผู้นำผู้คนให้เข้าสู่เส้นทางของพุทธศาสนา ตามแนวทางการปฏิบัติตนของพระโพธิสัตว์ สำหรับอิจิริที่ขึ้นชื่อว่า มีเมตตาและช่วยเหลือผู้คนจนบรรลุเป็นพระโพธิสัตว์ได้คือ พระเกียวกิ 行基 (ค.ศ.668-794)<sup>38</sup> จากคำนิยามข้างต้น จะเห็นว่าตัวละครอิจิริมีการปฏิบัติดีตามครรลองของอิจิริในอุดมคติ มีภาพลักษณ์ด้านบวกค่อนข้างเด่นชัด โดยมีลักษณะการเล่าเรื่องทำนองมุ่งส่งเสริมให้ผู้อ่านเห็นถึงคุณงามความดีของสมณะในพุทธศาสนาอย่างเป็นนัยสำคัญโดยกล่าวถึง ตัวละครทั้งสองคนที่มีเส้นทางดำเนินชีวิตแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง แต่สุดท้ายจบลงด้วยการเข้าสู่เส้นทางของพุทธศาสนาซึ่งเป็นสิ่งที่น่ายกย่องสรรเสริญ

เกี่ยวกับประเด็นการยอมเสียสละชีพตนเองเพื่อผู้อื่นของอิจิริในหนังสือนิทานเรื่องเล่า *อุจิฉูอิ โมะโนะงะตะริ* ของสำนักพิมพ์โฌงะกุกัน ได้อธิบายเพิ่มเติมว่า เป็นการกระทำที่คล้ายกับพระพุทเจ้าในนิทานชาดก เมื่อครั้งเสวยชาติเป็นเจ้าชายชะทซุตะ 薩埵太子 [วยาขริชาดก] ในเรื่อง “สละชีพเลี้ยงเสือ” ณะฉินฉิโกะ 捨身飼虎<sup>39</sup> เกี่ยวกับเรื่องนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาเพิ่มเติมพบว่า เนื้อหาของนิทานชาดกเป็นเรื่องราวของเจ้าชายชะทซุตะ ที่ได้ตามพระบิดาและพี่ชายทั้งสองเสด็จประพาสป่า พระองค์พบเห็นแม่เสือตัวหนึ่งคลอดลูก 7 ตัว และกำลังหิวโหยมากเจ้าชายจึงทรงยอมสละร่างกายให้แม่เสือกินด้วยความเมตตาสงสาร แต่แม่เสือกินซาบซึ้งใจมากจึงไม่ยอมแตะต้องร่างกายของเจ้าชาย ดังนั้นเจ้าชายจึงได้หาไม้ไผ่มาแทงที่ลำคอของตน เพื่อให้เลือดไหลออกจากร่างจนแม่เสือและลูกเสือกินได้เต็มกินประทังชีวิต ซึ่งถือเป็นการสร้างบุญบารมีครั้งยิ่งใหญ่เป็นวิถีการบำเพ็ญตนของพระโพธิสัตว์ก่อนตรัสรู้เป็นพระพุทเจ้าตามความเชื่อของพุทธศาสนามหายาน และต่อมาเจ้าชาย ชะทซุตะ ได้ตรัสรู้เป็นพระพุทเจ้า ดังนั้นจึงวิเคราะห์ได้ว่า การกระทำของอิจิริในนิทานเรื่องเล่านี้คล้ายกับเจ้าชาย ชะทซุตะ ในนิทานชาดก ซึ่งถือเป็นแนวทางการปฏิบัติตนที่น่ายกย่อง และมีบันทึกนิทานชาดกเกี่ยวกับการสละชีพตนเองเพื่อผู้อื่นนี้ในพระสูตรสำคัญของพุทธศาสนามหายานเช่น สัทธรรมปุณฑริกสูตร (法華經) และคังโกเมียวเกียวสุตฺร 金光明經 (Suvarṇa-prabhāsa Sūtra) เป็นต้น

<sup>38</sup> 金岡秀夫・柳川啓一 (1989) 『仏教文化辞典』 (東京: 佼成出版社)、p. 722-723.

<sup>39</sup> Ibid., p.39.

## 2. เรื่องที่ 17 “ณเจียวจะพบปีศาจร้อยตนยามค่ำคืน”

しゆぎやうじや ひやくきやぎやう  
(修行者、百鬼夜行にあふ事)

### เนื้อเรื่องย่อ

มีณเจียวจะรูปหนึ่งเดินรุดงค์มาที่เมืองทซุ<sup>40</sup> ในเวลาพลบค่ำได้เข้าพักที่วัดแห่งหนึ่งชื่อริวเซ็น เป็นวัดเก่าที่ไม่มีผู้คนอาศัยอยู่ เนื่องจากถ่านไฟไม่มีที่ปักอีกเลย จึงจำเป็นต้องพักที่วัดแห่งนี้ เมื่อเดินเข้าไปข้างในวิหารแล้ว ณเจียวจะได้สวดคาถาบูชาเทพเจ้าฟูโตเมียวโอ ในเวลากลางคืนเขาได้ยินเสียงดังของเหล่าปีศาจที่มีหน้าตาน่าเกลียดน่ากลัวเดินเข้ามาในวิหาร ถึงแม้จะรู้สึกกลัวเพียงใดแต่ณเจียวจะก็ได้แต่นั่งนิ่ง ปีศาจแต่ละตนต่างพากันนั่งลง ยกเว้นตนหนึ่งไม่มีที่นั่ง มันถือคบไฟแคว่งไปมา แล้วพูดกับเขาว่า ตรงนี้เดิมเป็นที่นั่งของมัน แต่มีเทพฟูโตเมียวโอองค์ใหม่มานั่ง ดังนั้นมันจึงขอร้องให้ย้ายไปนั่งที่อื่น จากนั้นปีศาจก็ใช้มือข้างเดียวหยิบเอาณเจียวจะไปวางไว้ตรงชายคาด้านนอกวิหาร จนกระทั่งเวลารุ่งสาง เมื่อเหล่าปีศาจพากันกลับไปแล้ว ณเจียวจะได้ติดตามคณะของคนที่ขี่ม้าซึ่งเหยียดผ่านมา และได้สอบถามถึงสถานที่ที่ตนพักแรมก็พบว่าเป็นที่ห่างไกลของเมืองฮิเซ็นมาก<sup>41</sup> [ณเจียวจะรู้สึกตกใจเพราะเข้าใจว่าตนถูกปีศาจยกไปทิ้งแค่ชายคาด้านนอกวิหารเท่านั้น แต่ความจริงเขาได้ถูกยกไปทิ้งยังที่ห่างไกลมาก] จากนั้นณเจียวจะก็เดินทางกลับเมืองเกียวโต และได้เล่าเรื่องราวแปลกประหลาดนี้ให้ผู้คนได้ฟัง

### ภาพลักษณ์ของณเจียวจะ

จากการวิเคราะห์เนื้อหาของนิทานเรื่องเล่าพบว่า ตัวละครณเจียวได้ปฏิบัติกิจทางพุทธศาสนา คือ การออกเดินรุดงค์เพื่อฝึกปฏิบัติตน แสดงถึงความเป็นผู้เชื่อถือและศรัทธาในพุทธศาสนาอย่างแน่วแน่ จากการศึกษาเกี่ยวกับแนวทางการปฏิบัติตนพบว่า ณเจียวจะมักจะฝึกปฏิบัติด้วยวิธีการทรมานตนอย่างเข้มงวดตามป่าเขาเช่น บริเวณน้ำตก หรือภายในถ้ำ เป็นต้น จากตัวบทนิทานซึ่งกล่าวถึงณเจียวจะจะได้เดินทางมายังที่ห่างไกลบ้านคน ทำให้เชื่อได้ว่าตัวละครณเจียวจะผู้นี้ น่าจะเป็นพระหรือผู้ปฏิบัติตามคำสอนของพุทธศาสนานิกายฉินงนแนวคำสอนมิกเกียว (真言密教)<sup>42</sup> ซึ่งนิกายนี้เน้นการฝึกปฏิบัติตนตามป่าเขาที่เชื่อว่า มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์สถิตอยู่ (霊地)<sup>れいち</sup> เพื่อเพิ่มพูนให้แก่กล้ามีพลังอำนาจ

<sup>40</sup> เมืองทซุ ปัจจุบันอยู่ในเขตของสองจังหวัดคือโอซาก้า และเฮียวโงะ

<sup>41</sup> เมืองฮิเซ็น เป็นชื่อเมืองเก่า ปัจจุบันตั้งอยู่ในเขตจังหวัดซะงะ และนะงะซะกิ ตั้งอยู่ในบริเวณหมู่เกาะคิวชูซึ่งอยู่ห่างไกลจากเมืองหลวงเฮอัน [เมืองเกียวโต] ในสมัยนั้นค่อนข้างมาก

<sup>42</sup> 小林保治・増古和子 『宇治拾遺物語』、p. 53.

วิเศษ นอกจากนี้ในตัวบทนิทานยังกล่าวถึงฉุเงียวจะสวดคาถาบูชาเทพเจ้าฟูโดเมียวโอะตันที่ที่เขาตัดสินใจว่าจะพักค้างคืนที่วัดริวเซ็นนั้น แสดงว่าตัวละครมีความเชื่อและศรัทธารวมทั้งตั้งใจปฏิบัติตามหลักคำสอนของพุทธศาสนาที่ตนนับถืออย่างเคร่งครัด เพราะเทพฟูโดเมียวโอะเป็นเทพที่เชื่อว่า คอยปกป้องสมณะผู้เดินธุดงค์เพื่อฝึกปฏิบัติตน<sup>43</sup> จากจุดนี้ทำให้มองว่าตัวละครฉุเงียวจะ มีภาพลักษณ์ด้านบวก ดังตัวบทที่ยกมาดังนี้

そのあたりにまた宿るべき所なかりければ、いかがせんと思ひて、<sup>おひ</sup>笈打ちおろして内に入りてけり。不動の呪<sup>じゆ</sup>を唱えてあたるに (p.53)

แต่เนื่องจากแถวนี้ไม่มีที่พักอื่นอีกเลย เป็นเรื่องที่ช่วยไม่ได้ จึงวางย่ามสะพายหลังสำหรับใส่สัมภาระลง แล้วเดินเข้าไปข้างในวัด จากนั้นสวดคาถาบูชาเทพเจ้า “ฟูโดเมียวโอะ”

จากการศึกษาเพิ่มเติมพบว่า พุทธศาสนานิกายฉินงวนแนวคำสอนมิกเกียว ก่อตั้งโดยพระคูกะอิ <sup>くわかい</sup>空海 (ค.ศ.774-835) หลังจากที่ได้กลับจากเดินทางไปศึกษาพุทธศาสนาที่ประเทศจีน พระสูตรสำคัญคือ มหาไวโรจนาสูตร (Mahāvairocana Sūtra/Tantra) หรือพระสูตรระดะอินชิ <sup>だい Nicholskyō</sup>大日経 และพระมหาวัชรสูตร (Vajrasekhara sūtra/tantra) หรือ คังโงโชเกียว <sup>こんごうしょうぎょう</sup>金剛頂経 ปกติคำสอนของนิกายนี้จะเน้นหลักสำคัญอยู่ 3 ประการได้แก่ (1) การประกอบพิธีกรรมภายนอกร่วมกับการนั่งวิปัสสนาภายใน (2) มีความเชื่อในเรื่องของการรวมเป็นหนึ่งเดียวกับพระพุทธเจ้าซึ่งหมายถึง พระมหาไวโรจนาผู้เป็นพระพุทธเจ้าองค์แรก (3) พระมหาไวโรจนาจะเป็นศูนย์กลางของจักรวาลโดยเชื่อว่า มนุษย์ทุกคนมีศักยภาพสามารถตรัสรู้บรรลุเป็นพระพุทธเจ้าได้จากการฝึกปฏิบัติตนคือ การทำให้ตนเองรับรู้ถึงศักยภาพนั้น <sup>44</sup>

สำหรับเทพเจ้าฟูโดเมียวโอะ <sup>ふどうみょうおう</sup>不動明王 ตามความเชื่อของชาวพุทธมหายานนิกายฉินงวนเชื่อว่า มีหน้าตาคล้ายอสูร มือขวาถือกริชไว้ปราบมาร มือซ้ายถือเชือกเอาไว้จับสิ่งชั่วร้ายซึ่งเชื่อกันว่าเทพองค์นี้คือ ร่างอวตารของพระมหาไวโรจนาที่อวตารลงมาเป็นเทพเจ้า คอยขจัดเหล่าปีศาจชั่วร้าย สิ่งลวงตา และคอยปกป้องคุ้มครองผู้ปฏิบัติตนตามแนวทางของพุทธศาสนา ชาวจีนเรียกเทพองค์นี้ว่า “อู๋ต้าหมิงหวัง” และมีชื่อในภาษาสันสกฤตแปลว่า “เจ้าแห่งความรู้” ภาษาจีนได้แปลชื่อดังกล่าวด้วยคำว่า 明 (หมิง) ซึ่งหมายถึง แสงสว่างและความรอบรู้ ส่วนศาสนาพุทธแบบทิเบตเรียกว่า “เหรุกะ” มักจะมีรูปลักษณะหน้าตาดุร้ายเพราะเชื่อว่า ต้องสั่งสอนธรรมะด้วยความกลัว เพื่อกระตุ้นให้บรรดาผู้ไม่ศรัทธา

<sup>43</sup> Ibid., p.23-24.

<sup>44</sup> 末木文美士『日本仏教史』、p. 106-118.

ทั้งหลายกลับใจมาเชื่อถือในพุทธศาสนา นอกจากเทพฟูโตเมียวโอแล้ว ตามความเชื่อของพุทธศาสนา นิกายฉินงน ยังมีเทพอีกมากมายหลายองค์ที่ลงท่ายด้วยเมียวโอเช่น โกสันเสะ เมียวโอ <sup>ごうざんせみやうおう</sup> 降三世明王 กุนตะริ เมียวโอ <sup>ぐんだりみやうおう</sup> 軍荼利明王 ตะอิ อิตะกุ เมียวโอ <sup>だいいたくみやうおう</sup> 大威徳明王 ซึ่งแต่ละองค์จะมีหน้าที่และมี อธิฤทธิ์แตกต่างกัน สำหรับตำแหน่งความสำคัญของเทพเมียวโอ เชื่อว่าจะอยู่ลำดับที่ 3 รองลงมา จากพระโพธิสัตว์ โดยเทพที่อยู่สูงสุดคือ พระมหาไวโรจนะซึ่งเชื่อว่าเป็นพระพุทธเจ้าองค์ปฐมและทรง เป็นศูนย์กลางของจักรวาลทั้งปวง<sup>45</sup>

จากตัวบทนิทานเรื่องเล่า เมื่อณเงียวจะได้สวดมนต์บูชาเทพฟูโตเมียวโอแล้ว ทำให้เทพเจ้าลงมา ประทับบนร่างของณเงียวจะและช่วยให้รอดพ้นจากอันตราย เป็นเหตุให้ปีศาจมองเห็นเขาเป็นเทพ เจ้าฟูโตเมียวโอ จึงพูดกับเขาอย่างอ่อนน้อมและเกรงใจซึ่งการที่เทพองค์นี้ได้ลงมาช่วยเหลือตัวละคร ทันทีที่สวดมนต์แสดงถึงความเชื่อถือและศรัทธาที่แน่วแน่ของ ณเงียวจะ ดังนั้นจากจุดนี้ทำให้วิเคราะห์ ได้ว่า ตัวละครมีภาพลักษณ์ด้านบวก ดังข้อความที่ขีดเส้นใต้ในตัวบทต่อไปนี้

火をうち振りて我をつらつら見ていふやう、「我がゐるべき座に新しき不動尊こそ  
そゐ給ひたれ。今夜ばかりは外におはせ」とて、片手して我を引きさげて堂の縁  
の下に据ゑつ。(p.53-54)

[ปีศาจ] ถือคบไฟแกว่งไปมา แล้วจ้องมองมายังตัวข้าอย่างระแวดระวัง และพูดว่า “ตรงนี้ที่ข้าควรจะนั่ง  
แต่มีเทพฟูโตเมียวโอองค์ใหม่มาในคืนนี้เท่านั้นขอให้ท่านช่วยย้ายไปนั่งที่อื่นด้วยเถิด” จากนั้นใช้มือข้าง  
เดียวหยิบเอาตัวข้าไปวางไว้ตรงชายคาด้านนอกวิหาร

จากตัวบทที่ยกมาแสดงให้เห็นถึงนัยอย่างหนึ่งของผู้เล่ากล่าวคือ การส่งเสริมให้ผู้อ่านเกิด ความเชื่อและศรัทธาในพุทธศาสนาตามหลักคำสอนของนิกายฉินงน แนวคำสอนมิกเกียว โดยเฉพาะ การสวดมนต์เพื่อบูชาเทพเจ้าองค์ใดองค์หนึ่งแล้วเทพองค์นั้นจะมาปกป้องให้พ้นจากอันตราย เหมือน ที่เทพฟูโตเมียวโอมาช่วยเหลือณเงียวจะให้รอดพ้นจากภัยอันตรายจากเหล่าปีศาจ เพราะขนาดปีศาจ ยังเกรงใจไม่ยอมทำอันตรายใด ๆ ขอแค่ให้ย้ายไปนั่งที่อื่นเท่านั้นดังข้อความที่ขีดเส้นใต้ในตัวบทที่ยก ข้างต้น

<sup>45</sup> 廣瀬良弘・今井浄圓・村越英裕・望月真澄 (2015) 『知っておきたい仏像と仏教』 (東京: 宝島社)、 p. 128-137.

ในตอนจบของนิทานเรื่องเล่าผู้เล่ากล่าวถึงณเจียวจะเมื่อรอดพ้นอันตรายและสามารถกลับมาเมืองหลวงได้แล้ว ได้นำเรื่องราวแปลกประหลาดที่ตนต้องไปเสียดังอันตรายยั้งที่ห่างไกล แต่สุดท้ายรอดพ้นมาได้ นอกจากจะเป็นการนำเสนอภาพที่น่ากลัวแล้ว ยังเป็นเหมือนนัยแสดงถึงการส่งเสริมให้ผู้คนเห็นถึงความศรัทธาของณเจียวจะมีต่อเทพฟุโดเมียวโอะว่า ที่รอดพ้นมาได้เพราะได้รับการช่วยเหลือจากเทพองค์ดังกล่าว

### 3. เรื่องที่ 19 “เรื่องแปลกประหลาดของเซอิโตะกุอิจิริ”

せいとくひじり きどく  
(聖徳聖、奇特の事)

#### เนื้อเรื่องย่อ

มีอิจิริผู้หนึ่งชื่อว่า เซอิโตะกุ<sup>46</sup> เมื่อมารดาเสียชีวิตเขาได้นำศพใส่โลงและแบกขึ้นไปบนภูเขาอะตะงะ จากนั้นก็เดินสวดคาถาธารณีสูตร<sup>47</sup> ไปมารอบ ๆ อย่างต่อเนื่องเป็นระยะเวลาสามปี จนกระทั่งในฤดูใบไม้ผลิของปีหนึ่ง อิจิริได้ยินเสียงมารดาบอกว่า เป็นเพราะเขาสวดคาถาธารณีให้ทั้งวันทั้งคืน ทำให้นางได้เกิดใหม่เป็นเด็กผู้ชายและตอนนี้นางได้ตรัสรู้แล้ว พอได้ยินดังนั้นอิจิริจึงรู้สึกปลาบปลื้มใจเป็นอันมากจึงเผาศพมารดาและสร้างเจดีย์ตรงบริเวณที่ฝังกระดูก หลังจากจัดพิธีศพมารดาแล้วได้เดินทางกลับเมืองหลวง ระหว่างทางด้วยความเหน็ดเหนื่อยและหิวมาก จึงได้พักตั้นนะงิ<sup>48</sup> ของชาวบ้านฉั้น เมื่อเจ้าของสวนมาเห็นและทราบเรื่องราวจึงได้เกิดความเลื่อมใสศรัทธา และอนุญาตให้อิจิริฉันทันนะงิได้อีกในพื้นที่สามโช<sup>49</sup> พร้อมหุงข้าวขาวให้อีกจำนวน 1 โกะกุ<sup>50</sup> เมื่ออิจิริฉัน

<sup>46</sup> เซอิโตะกุ อิจิริ せいとくひじり เป็นผู้ปฏิบัติตนตามแนวคิดคำสอนของพุทธศาสนาหายานนิกายมิงงนแนวคำสอนมิกเกียวไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัดว่าเป็นผู้ใด

<sup>47</sup> คาถาธารณีในที่นี้หมายถึง การสวดคาถามหาคารุณาธารณี [Mahā Karuṇā Dhāraṇī] ในบทที่เรียกว่า เซ็นจู เซ็งเง็น กันจิ สะอิ โบะชะทซุ โคตะอิ เอ็มมัม มุเงตะอิ อิฉิน ตะระนิ せんじゆせんげんかんじざいぼさつこうだいเอ็นまんむげだいひしんだらに 千手千眼観世音菩薩広大円満無礙大悲心陀羅尼 เป็นบทสวดคาถาชนิดหนึ่งเพื่อสรรเสริญคุณงามความดีขององค์พระโพธิสัตว์พันมือพันตา พร้อมขอพระเมตตาช่วยเหลือให้หลุดพ้น เดิมเป็นบทสวดที่มาจากภาษาสันสกฤต จากนั้นได้นำมาถอดเสียงอ่านเป็นภาษาต่าง ๆ เช่น ภาษาจีน และญี่ปุ่น เป็นต้น โดยไม่มีการแปลความหมาย นิยมสวดกันมากในสมัยเฮอัน

<sup>48</sup> เป็นพีชน้ำชนิดหนึ่งลำต้นขนาดเล็กจัดอยู่ในจำพวกผักสามารถรับประทานได้

<sup>49</sup> ขนาดพื้นที่ประมาณ 3 หมื่น 3 พันตารางเมตร

<sup>50</sup> 1 โกะกุ いっこく 一石 มีปริมาตรเท่ากับประมาณ 180 ลิตร

ข้าวหมกก็เดินจากไป ชายชาวสวนได้นำเรื่องนี้ไปเล่าให้ผู้คนรวมทั้งเสนาบดีฝ่ายขวา<sup>51</sup> จึงให้คนไปเชิญอิจิริมาฉันอาหารที่บ้านตน เมื่ออิจิริเดินทางมาถึงบ้าน เสนาบดีสามารถมองเห็นว่า มีบรรดาเปรตและสัตว์เดรณหลายหมื่นตัวเดินตามมา ด้วยความเลื่อมใสศรัทธา จึงให้หุงข้าวขาวจำนวนสิบโกะกุ แล้วนำอาหารไปตั้งบนเสื่อผืนใหม่ที่ทอด้วยต้นโคะโมะ<sup>52</sup> บรรดาสัตว์เดรณทั้งหลายที่อยู่หลัง อิจิริต่างพากันกินอาหารจนหมด โดยอิจิริไม่ได้ฉันเลยแม้แต่น้อย เสร็จแล้วอิจิริและบรรดาสัตว์ได้เดินไปทางด้านทิศเหนือของถนนสายเล็ก ๆ หมายเลขสี่ และระหว่างทางพวกสัตว์ต่างพากันถ่ายอุจจาระลงบนพื้นถนนกระจัดกระจาย ดังนั้นผู้คนจึงได้เรียกชื่อถนนนี้ว่า “คุโซ” [อุจจาระ] เมื่อจักรพรรดิได้ยินเรื่องนี้ จึงเปลี่ยนชื่อมาเป็นถนน “นิฉิกิ” [ชื่อคล้ายผ้าไหมที่ทอด้วยด้ายสีสันสวยงาม] เพื่อให้สอดคล้องกับถนนอีกสายที่อยู่ใกล้เคียงกัน ต่อมาผู้คนจึงเรียกถนนสายนี้ตามชื่อใหม่

### ภาพลักษณ์ของเซอิโตะกุอิจิริ

จากการศึกษาเนื้อหาในนิทานพบว่า ตัวละครเซอิโตะกุ อิจิริ เป็นผู้ปฏิบัติตนตามแนวคิดคำสอนของพุทธศาสนา มหายานนิกายฉินงนแนวคำสอนมิกเกียวไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัดว่าเป็นผู้ใด หลังจากมารดาของเขาเสียชีวิตเขาได้สวดมนต์ภาวนาร่วมกับการปฏิบัติตนอย่างเคร่งครัดเพื่อช่วยเหลือให้มารดาได้ตรัสรู้บรรลุเป็นพระพุทธเจ้า เพราะตามความเชื่อของชาวญี่ปุ่นในสมัยเฮอันเชื่อว่า ผู้หญิงทุกคนมีโชคชะตากำหนดเอาไว้ตั้งแต่เกิดว่า มีบาปติดตัว ไม่สามารถที่จะ ตรัสรู้ได้ด้วยตนเอง แม้จะได้ไปอยู่ยังสรวงสวรรค์แล้วก็ตาม แต่ยงถือว่าไม่สามารถหลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิดในภุมิทั้ง 6 จำเป็นต้องอาศัยบุญบารมีของพระมาสวดมนต์ภาวนาเพื่อให้เกิดเป็นผู้ชายก่อน และสำหรับมารดาของอิจิริในนิทานเรื่องนี้ก็เช่นกัน นางไม่สามารถตรัสรู้ด้วยตนเอง ต้องอาศัยการรับบุญบารมีจากบุตรชายซึ่งออกบวช ในเนื้อหาในนิทานเรื่องกล่าวว่า เซอิโตะกุอิจิริได้สวดมนต์ภาวนาให้มารดาอย่างต่อเนื่อง ไม่มีการหยุดแม้เพียงเล็กน้อย ไม่นอน ไม่กินอาหาร ไม่ดื่ม น้ำอุ่นเป็นระยะเวลาสามปี และด้วยบุญกุศลนี้ ทำให้นางสามารถเกิดเป็นเด็กชายได้ในตอนแรก จากนั้นก็ฝึกปฏิบัติตนในร่างของเด็กผู้ชายต่อไปอีกสักระยะ และเมื่อสะสมบุญบารมีได้เพียงพอก็สามารถตรัสรู้ได้ ซึ่งผลบุญทั้งหมดที่นางได้รับนี้ไม่ได้เกิดจากตัวเอง แต่เกิดจากการสวดมนต์บำเพ็ญเพียรภาวนาอย่างวิริยะอุตสาหะของ

<sup>51</sup> เสนาบดีฝ่ายขวา หมายถึง มินะโมะโตะ โนะ โมะโระซุเกะเกียว みなものともろすけきょう 源 師 輔 卿 (ค.ศ.908-960) เป็นบุตรชายคนรองของผู้สำเร็จราชการในสมัยเฮอัน

<sup>52</sup> เป็นพืชตระกูลหน่อไม้ น้ำ ลำต้นสามารถนำมาทอเสื่อได้

เซอโตะกุอิจิริบุตรชายดังกล่าวมาแล้ว ซึ่งจากจุดนี้ทำให้วิเคราะห์ได้ว่า ตัวละครอิจิริมีภาพลักษณ์ด้านบวก ดังข้อความที่ขีดเส้นใต้ในตัวอย่างต่อไปนี้

千手陀羅尼を片時休む時もなく、うち寝る事もせず、物も食はず、湯水も飲ま  
で、声絶えもせず誦し奉りて、この棺をめぐる事三年になりぬ。その年の春、夢  
ともなく現ともなく、ほのかに母の声にて、「この陀羅尼をかか夜昼よみ給へば、  
我は早く男子となりて天に生まれにしかども、同じくは仏になりて告げ申さ  
んとて、今までは告げ申さざりつるぞ。今は仏になりて告げ申すなり」という聞  
ゆる時 (p.64)

สวดคาถาเซ็นจูรอนีสวดไม่มีการหยุดพักแม้เพียงเล็กน้อย ไม่นอน ไม่ฉันอาหาร น้ำอุ่น เสียงสวดมนต์ไม่  
เคยขาดหาย และได้เดินวนรอบ ๆ โลงศพ [มารดา] เป็นระยะเวลาสามปี จนกระทั่งในฤดูใบไม้ผลิของปี  
หนึ่ง [อิจิริ] รู้สึกเหมือนมิใช่ความฝันแต่ก็มิใช่ความจริง เขาได้ยินเสียงมารดาล่องเสียงมาบอกว่า “เพราะ  
เจ้าสวดคาถาธารณีทั้งวันทั้งคืน ข้าจึงเกิดใหม่เป็นเด็กผู้ชายอยู่บนสวรรค์ คิดไว้ว่ารอเป็นพระพุทธเจ้า [ตรัส  
รู้] แล้วค่อยบอก ขณะนี้ข้าได้ตรัสรู้แล้วจึงมาบอกให้รู้”

ในนิทานเรื่องเล่านี้นอกจากจะนำเสนอภาพลักษณ์ของอิจิริผู้มีความเชื่อถือศรัทธาและปฏิบัติ  
ตามแนวทางคำสอนในพุทธศาสนาและมีความกตัญญูต่อมารดาแล้ว ยังมีภาพลักษณ์ของอิจิริผู้มีจิตใจ  
เมตตาต่อสรรพสัตว์ทั้งหลาย ไม่ว่าจะเป็นเปรต หรือแม้กระทั่งบรรดาสัตว์เดรัจฉาน เขาได้โปรดสรรพ  
สัตว์โดยการให้ทานอาหารแก่สัตว์เดรัจฉานเหล่านั้น ซึ่งตามความเชื่อของพุทธศาสนานั้นเปรตหรือสัตว์  
เดรัจฉานเป็นผู้มีบาปกรรมมาแต่อดีตชาติ ไม่สามารถมีชีวิตที่ปกติสุขได้ มีความเป็นอยู่ที่อดอยากและ  
หิวโหยอยู่ตลอดเวลา ดังนั้นจึงต้องอาศัยผู้มีบุญมาโปรดและจากพฤติกรรมดังกล่าวของตัวละครถือ  
เป็นการเจริญรอยตามวิถีแห่งการปฏิบัติตนเพื่อเป็นพระโพธิสัตว์ จากเนื้อหาในจุดนี้ทำให้มองว่า ตัว  
ละครมีภาพลักษณ์ด้านบวกด้วยเช่นกัน ดังข้อความที่ขีดเส้นใต้ในตัวอย่างต่อไปนี้

白米十石をおものにして、新しき菘菰に折敷、桶、櫃などに入れて、いくいく  
と置きて食はせさせ給ひければ、屍に立ちたる者どもに食はすれば、集まりて手  
をささげみな食ひつ。聖は露食はで、悦びて出でぬ。 (p.66)

จึงให้หุงข้าวขาวจำนวนสิบโกะกุใส่ลงในภาชนะ โอะมิกิ โอะเกะ และอิทซุ<sup>53</sup> จากนั้นก็วางภาชนะมากมาย  
กองเรียงรายลงบนบนเสื่อผืนใหม่ที่ทอดด้วยต้นโคะโมะ อิจิริได้ให้อาหารแก่บรรดาสัตว์ทั้งหลายที่อยู่  
ด้านหลังกิน พวกมันพากันรวมตัวกันเข้ามา แล้วใช้มือโกยอาหารกินจนหมด โดยไม่ได้ฉันเลยแม้แต่น้อย  
[จากนั้น] อิจิริก็เดินจากไปด้วยความยินดี

<sup>53</sup> โอะมิกิ หมายถึง ภาชนะใส่ข้าวทรงลึกแบบมีฝาปิด โอะเกะ หมายถึง ภาชนะใส่ข้าวทรงลึก และอิทซุ หมายถึง ภาชนะใส่  
ข้าวทรงตื้น



นอกจากตัวบทที่ยกมาข้างต้นแล้วจากเนื้อเรื่องตอนที่กล่าวถึงชาวบ้านเจ้าของสวนมะม่วงเมื่อพบอิจิริได้กล่าวถึงลักษณะของตัวละครว่า...อิจิริที่ดูท่าทางน่าเคารพนับถือยิ่งนัก... (…いと黄<sup>たふと</sup>げなる聖の... ) จากข้อความดังกล่าวนี้ทำให้เชื่อได้ว่าตัวละครเป็นผู้เชื่อถือศรัทธาในพุทธศาสนาอย่างแน่วแน่ เพราะมีการกล่าวถึงตัวละครว่า เป็นบุคคลผู้มีท่าทางน่าเคารพนับถือ มีภาพลักษณ์ด้านบวกในตอนจบของนิทานเรื่องเล่านี้ แม้จะมีการนำเสนอเนื้อหาในลักษณะของนิทานบอกเหตุเพื่ออธิบายถึงสาเหตุความเป็นมาของชื่อถนนจากเดิมชื่อ “คุโซ” มาเป็นชื่อ “นิมิกิ” แต่ก็ปฏิเสธไม่ได้ว่า สาเหตุสำคัญของเนื้อหาในนิทานอยู่ที่พฤติกรรมของตัวละครหลักคือ อิจิริ ซึ่งเป็นผู้ประกอบกรรมดี มีความศรัทธาในพระพุทธศาสนาและมีความกตัญญูทวดที่ต่อมารดา รวมทั้งมีการโปรดสรรพสัตว์เดรัจฉานชั้นต่ำอีกด้วย ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า สมณะในนิทานเรื่องเล่านี้มีภาพลักษณ์ด้านบวก

จากการวิเคราะห์เนื้อหาของนิทานเรื่องเล่านี้ พบความเชื่อเกี่ยวกับสถานะของสตรีเพศที่ไม่สามารถตรัสรู้ได้ด้วยตนเองหรือในตัวบทนิทานใช้คำว่า “การตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า” (仏になり... ) เพราะเชื่อว่า เพศหญิงนั้นมีมลทินและความผิดบาปติดตัวมาตั้งแต่กำเนิด เกี่ยวกับความเชื่อเรื่องนี้จะได้กล่าวโดยละเอียดในบทที่ 5 ความเชื่อเกี่ยวกับพุทธศาสนาใน *อุจิฉุอิ โมะโนะงะตะริ* ต่อไป

#### 4. เรื่องที่ 45 “เจ้าอาวาสวัดที่เมืองอินะบะสร้างพระโพธิสัตว์จิโซ”

いなばのくに べつたう ちざうつく  
(因幡国の別当、地藏造り差す事)

##### เนื้อเรื่องย่อ

ที่เมืองอินะบะ มีวัดชื่อโคะกุริว ตั้งอยู่บนเชิงเขาโคโอรุ อดีตผู้ปกครองเมืองนี้ชื่อ ชิกะนะงะ เป็นคนสร้างเอาไว้ คนแก่ที่อาศัยอยู่แถวนี้เล่าให้ฟังว่า ที่วัดนี้เคยมีเจ้าอาวาสผู้หนึ่งได้เรียกช่างแกะสลักมาที่บ้านเพื่อสร้างพระโพธิสัตว์จิโซ [พระกษิติครรภ์โพธิสัตว์] เนื่องจากภรรยาของเจ้าอาวาสได้หนีไปพร้อมชายคนอื่น ทำให้เขาเอาแต่เที่ยวตามหาภรรยาไม่สนใจเรื่องสร้างพระโพธิสัตว์จิโซอีกต่อไป ต่อมาเมื่อพระชั้นผู้น้อยรูปหนึ่งซึ่งทำหน้าที่ดูแลวัด ได้นำข้าวปลาอาหารมาให้ช่างแกะสลักรับประทาน ทำให้การสร้างองค์พระโพธิสัตว์ในส่วนที่เป็นไม้เสร็จ หลังจากนั้นพระผู้น้อยได้ป่วยและมรณภาพลง ต่อมาเขาได้ฟื้นคืนชีวิตอีกครั้ง และได้เล่าเรื่องราวของโลกหลังความตายให้ครอบครัวฟังว่า มียักษ์ตัวใหญ่สองตนได้มาพาเขาไป และระหว่างทางได้พบกับพระใส่ชุดสีขาวซึ่งแจ้งว่า ตนคือพระโพธิสัตว์จิโซ ที่พระชั้นผู้น้อยได้ช่วยเหลือให้สร้างจนเสร็จ มาช่วยเหลือเพื่อเป็นการตอบแทนบุญคุณโดยสั่งให้พวกยักษ์รีบให้อภัยต่อเขา ในตอนจบของนิทานเรื่องเล่ากล่าวว่า ครอบครัวของพระผู้นี้ให้ความเคารพ

ศรัทธาต่อพระโพธิสัตว์ตลอดไป และรูปแกะสลักของพระโพธิสัตว์จิโสองคั่นยังตั้งประดิษฐานอยู่ ณ วัดแห่งนี้

### ภาพลักษณ์ของพระชั้นผู้น้อย

จากการวิเคราะห์เนื้อหาในนิทานเรื่องเล่าจะเห็นว่า มีตัวละครเป็นสมณะสองรูป เนื่องจากรูปแรกคือ เจ้าอาวาสไม่มีบทบาทสำคัญมากนักในเรื่อง จึงไม่นำมาวิเคราะห์ ส่วนสมณะรูปที่สองคือ พระผู้น้อยนั้นถือว่าเป็นตัวละครหลักและมีบทบาทสำคัญมากในนิทานนี้ จึงจะนำมาวิเคราะห์ภาพลักษณ์ เนื้อเรื่องนิทานกล่าวถึงความเชื่อและความศรัทธาการเกิดจิตที่เป็นกุศลต่อพระโพธิสัตว์จิโสองของตัวละครพระผู้น้อย เมื่อเขาเห็นเจ้าอาวาสวัด จิตใจสับสนและเสียสติ เพราะมีวแต่เที่ยวออกตามหาภรรยาที่หนีไปกับชายอื่น ปล่อยให้ช่างแกะสลักพระพุทธรูปโพธิสัตว์ที่ตนว่าจ้างมาประสบความยากลำบาก จึงได้รับมาเป็นธูระของตน โดยจัดหาข้าวปลาอาหารให้รับประทาน จนทำให้การสร้างรูปแกะสลักพระโพธิสัตว์ดำเนินต่อไปได้สำเร็จ ดังจะเห็นได้จากตัวบทที่ยกมาว่า...*เกิดกุศลจิต [รู้สึกเห็นใจช่างแกะสลัก]* (...*善心を起して*...) ซึ่งการที่สมณะจะเกิดกุศลจิตได้นั้นสิ่งหนึ่งเชื่อว่า เกิดจากความเชื่อและศรัทธาอย่างแน่วแน่นั่นเอง นอกจากจะเป็นการแสดงออกถึงความเชื่อและศรัทธาในพุทธศาสนาแล้วตัวละครยังแสดงถึงความมีเมตตากรุณาต่อผู้อื่น ซึ่งจากพฤติกรรมดังกล่าวนี้ทำให้มองว่า ตัวละครพระผู้น้อยมีภาพลักษณ์ด้านบวก ดังข้อความที่ขีดเส้นใต้ในตัวบทที่ยกมาต่อไปนี้

その寺の専当法師これを見て、*善心を起して*、*食物を求めて* 仏師に食はせて、  
わづかに地蔵の木作ばかりをし奉りて、*彩色*、*璎珞*をばえせず。(p.124-125)

ขณะนั้นเองพระชั้นผู้น้อยรูปหนึ่งซึ่งทำหน้าที่ดูแลวัด เห็นเหตุการณ์เกิดกุศลจิต รู้สึกเห็นใจช่างแกะสลักจึงได้นำข้าวปลาอาหารมาให้ช่างแกะสลักรับประทาน ทำให้การสร้างพระโพธิสัตว์จิโสองในส่วนที่เป็นไม้เสร็จแต่ไม่มีการลงสีและตกแต่งให้สวยงามแต่อย่างใด

จากตัวบทกล่าวว่า แม้การแกะสลักพระโพธิสัตว์จะยังไม่เสร็จสมบูรณ์อย่างสวยงามมากนัก แต่ด้วยบุญกุศลที่ช่วยเหลือช่างแกะสลักของพระผู้น้อย ทำให้พระผู้นี้เมื่อมรณภาพไปแล้วได้รับความช่วยเหลือจากพระโพธิสัตว์จิโสองให้กลับฟื้นคืนชีพขึ้นมา โดยพระโพธิสัตว์ได้บอกกับยักษ์สองตนที่ตั้งใจจะมาพาตัวพระผู้น้อยไปว่า พระผู้น้อยนี้ได้สร้างตนขึ้นมา มีบุญคุณอย่างไรใหญ่หลวงจนยากที่จะลืมขอให้ยักษ์อภัยในความผิดของเขา ซึ่งประเด็นดังกล่าวนี้แสดงให้เห็นถึงภาพลักษณ์ด้านบวกของพระผู้น้อยว่า เขาได้ปฏิบัติในสิ่งที่ดีงามแม้กระทั่งพระโพธิสัตว์ยังให้ความช่วยเหลือดังกล่าว ดังข้อความที่ขีดเส้นใต้ในบทที่ยกมาต่อไปนี้

鬼ども、この法師とく許せ。我は地蔵菩薩なり。因幡の国隆寺にて我を造りし僧なり。仏師等食物なくて日比経しに、この法師信心をいたして、食物を求めて仏師等を供養して、我が像を造らしめたり。この恩忘れがたし。必ず許すべき者なり (p.125)

“พวกยักษ์ทั้งหลายจงรีบให้อภัยโฮนิผู้นี้ซะ ข้าคือพระโพธิสัตว์จิโสะ ที่ [เขา] สร้างขึ้นมาที่วัดโคะกุริว เมืองอินะบะ ตอนที่พวกช่างแกะสลักกำลังลำบากไม่มีอาหารกินหลายวัน โฮนิผู้มีจิตใจเชื่อมั่นศรัทธา ได้หาอาหารมาให้ช่างแกะสลัก จนกระทั่งพวกเขาสามารถสร้างข้าขึ้นมาได้สำเร็จ ซึ่งบุญคุณนี้ยากที่จะลืม เขาสมควรได้รับการให้อภัย”

จากเนื้อหาจะเห็นว่า นิทานเรื่องเล่านี้ มีลักษณะของการส่งเสริมให้ผู้คนเกิดความเลื่อมใสและศรัทธาในองค์พระโพธิสัตว์จิโสะผู้เปี่ยมไปด้วยพระเมตตา สามารถช่วยเหลือคนตายไปแล้วให้ฟื้นคืนชีพ และการลงไปยังนรกเพื่อช่วยเหลือเด็กที่ตายก่อนวัยอันควร นอกจากนี้จากการศึกษายังพบว่า พระโพธิสัตว์องค์นี้ มีภาพลักษณะในเรื่องของการรองรับความโชคร้าย ภัยพิบัติ หรือแม้กระทั่งโรคภัยไข้เจ็บแทนมนุษย์อีกด้วย ขอเพียงมนุษย์ผู้นั้นให้ความเชื่อถือศรัทธาก็จะได้รับความช่วยเหลือ ซึ่งแนวคิดเกี่ยวกับการสร้างพระโพธิสัตว์นี้เชื่อว่า เป็นการสร้างกุศลที่ยิ่งใหญ่ของผู้คนในสมัยเฮอันและคะมะกุระตอนต้น โดยเฉพาะในสมัยเฮอันตอนต้นนั้นพบว่า มีการสร้างพระโพธิสัตว์จิโสะเพื่อการขอฝนด้วย<sup>54</sup>

## 5. เรื่องที่ 58 “เรื่องของอิจิริผู้ริเริ่มการเทศนาธรรมในวัดโทโบะกุ”

とうぼくあんぼだいかう ひじり  
(東北院菩提講の聖の事)

### เนื้อเรื่องย่อ

มีอิจิริผู้หนึ่งได้ริเริ่มให้มีการเทศนาธรรมในวัดโทโบะกุ ในอดีตอิจิริผู้นี้เคยเป็นโจรที่ชั่วช้ามากขนาดเคยติดคุกมาแล้ว 7 ครั้ง และในการทำความผิดครั้งที่ 7 เจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ได้สอบสวนและลงมติกันว่า เนื่องจากชายคนนี้ทำผิดซ้ำแล้วซ้ำอีก ดังนั้นในครั้งนี้นำให้ตัดขาทิ้งไปเสีย ขณะที่กำลังจะตัดขาเขาอยู่นั้นเอง พระนักพยากรณ์ลักษณะใบหน้าที่มีแม่คนผู้หนึ่งผ่านมาและได้ขอร้องให้เจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ปล่อยชายหัวขโมยไป เพราะเขามีลักษณะของคนที่จะได้ไปเกิดยังแดนสุขาวดี พร้อมได้ไปเป็นคร่อมบนขาของชายที่เป็นโจร แล้วบอกว่าให้ตัดขาตนเอง เจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์จึงได้ให้อภัย และเมื่อได้รับการอภัยโทษแล้ว เขาก็เปลี่ยนเป็นคนที่มีจิตใจดีงาม และออกบวชเป็นพระต่อมาได้ริเริ่มการเทศนาธรรม

<sup>54</sup> 薬師寺君子(2016) 『日本仏像』 (東京: 西東社)、p. 82-83.

ให้แก่ผู้คนขึ้น ในตอนจบของนิทานเรื่องเล่ากล่าวว่า จนกระทั่งวันนี้การเทศนาธรรมที่อิจิริผู้นี้ได้เริ่มต้นไว้ยังมีการปฏิบัติสืบต่อกันมา ช่างเป็นสิ่งที่น่าชื่นชมเสียจริง

### ภาพลักษณ์ของอิจิริ

จากการศึกษาเนื้อหาของนิทานเรื่องเล่ากล่าวว่า ตัวละครอิจิริเคยกระทำความผิด ประกอบกรรมชั่วอย่างมหันต์มาก่อนถึงขนาดติดคุกมาแล้ว 7 ครั้ง ซึ่งเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ต่างก็ลงมติกันว่า จะต้องตัดขาทิ้งเพื่อไม่ให้เขากลับไปทำผิดซ้ำอีก ตอนหลังกลับใจเป็นคนดี และออกบวชสร้างประโยชน์ให้กับศาสนา โดยการจัดให้มีการเทศนาธรรมเพื่อเผยแผ่คำสอนของพุทธศาสนา ซึ่งการเทศนาธรรมนี้เป็น การอธิบายความหมายของสัทธรรมปุณฑริกสูตรโดยมีเป้าหมายสูงสุดคือ การได้ไปเกิดยังแดนสุขาวดี เนื้อหานิทานกล่าวว่า เมื่อตัวละครออกบวชนอกจากเป็นผู้แตกฉานในธรรมะแล้ว ยังเป็นการส่งเสริมให้ผู้อื่นได้เรียนรู้ธรรมะจากการจัดเทศนาธรรม และในวาระสุดท้ายของชีวิตตัวละครยังสามารถไปเกิดยังแดนสุขาวดี ตามที่พระนักพยากรณ์ได้ทำนายเอาไว้ จากเนื้อหาในจุดนี้ทำให้มองว่า ตัวละครอิจิริมีภาพลักษณ์ด้านบวก แม้ว่าในอดีตจะเคยทำผิดมาก่อนแต่ก็ได้กลับใจกระทำความดีประโยชน์ให้แก่พุทธศาสนา โดยจะเห็นได้จากในดวับทที่ขีดเส้นใต้ระบุถึงการที่พระนักพยากรณ์ทำนายชะตาชีวิตของตัวละครว่า จะเกิดมีจิตใจเข้าหาธรรมะ และมีชื่อเสียง รวมทั้งได้ไปเกิดยังแดนสุขาวดีนั่นถือเป็นการย้ำให้ผู้อ่านเห็นถึงภาพลักษณ์ด้านบวกของตัวละครมากยิ่งขึ้น ดังข้อความขีดเส้นใต้ในดวับทต่อไปนี้

その時この<sup>ぬすびと</sup>盗人、心おこして法師になりて、いみじき<sup>ひじり</sup>聖になりて、この<sup>ぼだいかう</sup>菩提講は始めたるなり。相<sup>さう</sup>かなひて、いみじく<sup>おほ</sup>終りとりてこそ<sup>う</sup>失せにけれ。かかれば、高名<sup>かうみやう</sup>せんずる人は、その相ありとも、おぼろけの相人の見る事にてもあらざりけり。 (p.158)

[ภายหลังได้รับการอภัยโทษแล้ว] ชายหัวขโมยผู้<sup>นี้</sup> ก็มีจิตใจเข้าหาทางธรรม ออกบวชเป็นพระต่อมาได้เป็นพระผู้แตกฉานธรรมะ และริเริ่มการเทศนาธรรมะ ในช่วงบั้นปลายของชีวิตจะได้ไปเกิดยังแดนสุขาวดีตามที่พระนักพยากรณ์ได้ทำนายเอาไว้ ด้วยเหตุนี้ผู้<sup>ที่</sup>จะมีชื่อเสียงในอนาคต ถึงแม้จะมีชะตาเช่นนั้น แต่ก็ไม่ใช่ที่นักพยากรณ์ธรรมดาจะมองออก

เป็นที่น่าสังเกตว่า บุคคลผู้หนึ่งซึ่งมีบทบาทสำคัญมากในการเปลี่ยนแปลงชีวิตของอิจิริอย่างมากคือ พระนักพยากรณ์ลักษณะใบหน้า เพราะเนื้อเรื่องในนิทานกล่าวว่า ในขณะที่อิจิริตอนยังเป็นโจรอยู่นั้นกำลังจะได้รับการตัดสินโทษขึ้นเด็ดขาดคือ การตัดขาทิ้งเพื่อไม่ให้กลับมาประพฤติดีกต่อไป ซึ่งหากพิจารณาในประเด็นนี้จะพบว่า การตัดสินโทษโดยให้ตัดอวัยวะบางส่วนของคนนั้น หมายถึง การเอาชีวิตของคนผู้นั้น ดังนั้นการที่พระนักพยากรณ์ห้ามเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์เอาไว้นั้น

ผู้วิจัยคิดว่า ถือเป็นภาระชีวิตเพื่อให้โอกาสอิริจิในการที่จะได้สร้างความดีที่เป็นประโยชน์ต่อการเผยแผ่พุทธศาสนาในอนาคตคือ การริเริ่มการเทศนาธรรมเผยแผ่พุทธศาสนา ซึ่งถือเป็นสร้างกุศลอันยิ่งใหญ่ในพุทธศาสนา ซึ่งการกระทำดังกล่าวนี้ผู้เล่าได้ให้ความเห็นในลักษณะของการชื่นชมเอาไว้ในตอนท้ายเรื่อง ทำให้มองว่าภาพลักษณ์โดยรวมของตัวละครเป็นด้านบวก ดังตัวบทต่อไปนี้

始め置きたる講も今日まで絶えぬは、まことにあわれなる事なりかし。(p.158)

จนกระทั่งวันนี้การเทศนาธรรมที่อิริจิผู้ริเริ่มต้นไว้ ยังมีการปฏิบัติสืบต่อไม่เคยขาด ช่างเป็นสิ่งที่น่าชื่นชมเสียจริง

จากการวิเคราะห์เนื้อหาในนิทานเรื่องเล่านี้พบเห็นความเชื่ออย่างหนึ่งในทางพุทธศาสนา คือ เรื่องของการให้อภัยและการให้ออกาสคนที่เคยทำผิดมาก่อน แม้ว่าความผิดนั้นจะร้ายแรงแค่ไหนก็ตาม หากคนผู้นั้นสามารถกลับใจเป็นคนดีและออกบวชเพื่อสืบทอดและเผยแผ่คำสอนทางพุทธศาสนาแล้ว ก็จะสามารถไปเกิดยังแดนสุขาวดีซึ่งเชื่อกันว่า เป็นดินแดนที่เต็มไปด้วยความสุข ไม่มีการเกิด แก่ เจ็บ และตาย ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า ภาพลักษณ์ของสมณะผู้นี้ภาพลักษณ์เป็นด้านบวกแม้ในช่วงแรกจะเป็นคนที่เคยกระทำผิดมาก่อน แต่หลังจากออกบวชเป็นพระแล้วก็ประกอบแต่กรรมดี ซึ่งเนื้อหาส่วนนี้ของนิทานเรื่องเล่าถือเป็นใจความสำคัญที่ผู้เล่าต้องการนำเสนอ

ในตอนท้ายนิทานเรื่องเล่า ผู้เล่ากล่าวถึงความสามารถพิเศษของพระนักพยากรณ์ซึ่งเป็นผู้ที่สามารถแยกแยะและมองเห็นคุณลักษณะพิเศษของตัวละครได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคำพูดของพระนักพยากรณ์สามารถทำให้เจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ยอมเปลี่ยนใจและยกโทษให้อิริจินั้น แสดงให้เห็นถึงความพิเศษของตัวละครว่าจะสามารถสร้างคุณประโยชน์ต่อพุทธศาสนาในอนาคตและต่อมาเรื่องราวก็เป็นจริงตามคำทำนาย

## 6. เรื่องที่ 65 “พระชิกะอิโฮอินสนทนาธรรมกับชายผิวขาวชืด”

ちかいほふいん らいじん  
(智海法印、癩人と法談の事)

### เนื้อเรื่องย่อ

มีพระชื่อชิกะอิ ตำแหน่งเป็นโฮอิน [ตำแหน่งหนึ่งของพระผู้ควบคุมดูแลวัด] ขณะมีตำแหน่งอุฉิก<sup>55</sup> ได้ไปกราบนมัสการที่วัดคิโยะมิสุเป็นเวลาหนึ่งร้อยวัน ระหว่างเดินทางกลับวัดขณะที่อยู่บน

<sup>55</sup> อุฉิก 有職 เป็นตำแหน่งรองจากตำแหน่งโซโจ 僧綱 [ผู้ควบคุมดูแลวัด มีอำนาจในการจัดการเรื่องต่างๆ ภายในวัด] สำหรับตำแหน่งอุฉิก มีสามตำแหน่งได้แก่ อิโก 己講 นะอิง 内供 และอะจะริ 阿闍梨 ซึ่งตำแหน่งต่าง ๆ ของสมณะได้รับการแต่งตั้งโดยองค์จักรพรรดิ (ดูเพิ่มเติมภาคผนวกที่ 5)

สะพานในกลางดึกคืนหนึ่ง เขาได้ยินเสียงสวดมนต์ 4 บทได้แก่ ยุอิเอ็งเกียวอิ เกียะกุไซกุเซะจุน จิโยะซังเกียว เกียะกุจุนโจโกะ<sup>56</sup> ที่น่านับถือยิ่งนัก พระชิกะอิรู้สึกแปลกใจจึงเข้าไปใกล้ ๆ พบว่า เป็นชายผิวขาวซีดเหมือนเป็นโรคชนิดหนึ่ง พระชิกะอิจึงไปนั่งข้าง ๆ ชายผู้นั้นและได้สนทนาธรรมกันทำให้เขารู้สึกประหลาดใจว่า ท้าวเกียวโต นารา ยังไม่มีใครที่มีความรู้ขนาดนี้ จึงได้ถามถึงที่อยู่อาศัย ชายผิวขาวตอบว่าเขาคือ ผู้อาศัยอยู่เนินแห่งนี้ ต่อมาแม้ว่าพระชิกะอิจะเดินผ่านเส้นทางนี้ที่ครั้งก็ไม่เคยพบชายผู้นี้เลย เขาคิดว่าชายผิวขาวอาจจะเป็นร่างอวตารของพระพุทธเจ้า

### ภาพลักษณ์ของพระชิกะอิ

จากการวิเคราะห์เนื้อหาในนิทานเรื่องเล่าจะเห็นว่าพระชิกะอิ ได้เดินทางไปกราบนมัสการที่วัดคิโยะมิสุมาแล้วถึงหนึ่งร้อยวัน นั้นย่อมแสดงให้เห็นถึงความเชื่อถือศรัทธาที่มีต่อพระพุทธศาสนา และเป็นพระผู้มีความเพียรในการปฏิบัติตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะในปลายสมัยเฮอันเชื่อกันว่า การไปนมัสการวัดหรือศาลเจ้าหนึ่งร้อยวันหรือหนึ่งร้อยครั้งนั้นจะทำให้ผู้ปฏิบัติได้กุศลอย่างมาก และถ้าเป็นระดับชาวบ้านทั่วไปเชื่อว่าหากไปนมัสการครบหนึ่งร้อยวัน ทำให้เรื่องของตนเองอธิษฐานขอพรประสบความสำเร็จเร็วยิ่งขึ้น ยิ่งหากเป็นสมณะแล้วการไปนมัสการในแต่ละครั้งด้วยจิตศรัทธาที่แน่วแน่แล้วก็จะยิ่งเกิดมรรคผลในทางปฏิบัติ ในขณะที่เดียวกันแค่ได้ฟังเสียงสวดมนต์พระชิกะอิก็รู้ได้ทันทีว่า ผู้สวดต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ในหลักคำสอนของพุทธศาสนาเป็นอย่างดี จึงได้สวดมนต์ออกมาได้อย่างน่านับถือ ซึ่งการที่พระชิกะอิล่วงรู้ถึงความสามารถของผู้อื่นนั้นย่อมแสดงให้เห็นว่าตัวเขาเองก็มีความรู้เกี่ยวกับพระสูตรในพุทธศาสนาอย่างลึกซึ้งเช่นเดียวกัน จากจุดนี้จึงทำให้วิเคราะห์ว่า ตัวละครพระชิกะอิมีภาพลักษณ์เป็นด้านบวก ดังข้อความที่ขีดเส้นใต้ในตัวอย่างต่อไปนี้

智海うしき法印ときの時、清水寺へ百日参りて、夜更けて下向しけるに、橋の上に、  
唯円教意ゆいゑんけうい、逆即是順ぎやくそくぜじゆん、自余三教じよさんげう、逆順定故ぎやくじゆんぢやうこといふ文を誦する声あり。「貴たふとき事かな、いかなる人の誦するならん」と思ひて、 (p.167)

พระชิกะอิโฮอิน ขณะดำรงตำแหน่งอุมิกิ ได้ไปกราบนมัสการที่วัดคิโยะมิสุ หนึ่งร้อยวัน ขณะที่กำลังเดินทางกลับจากวัดในกลางดึกคืนหนึ่ง ตอนที่อยู่บนสะพานได้ยินเสียงสวดมนต์ บทยุอิเอ็งเกียวอิ เกียะกุไซกุเซะจุน จิโยะซังเกียว เกียะกุจุนโจโกะ พระชิกะอิคิดว่า “ใครกันแน่ที่สวดมนต์ได้อย่างนับถือเช่นนี้”

<sup>56</sup> เป็นชื่อของบทสวดทั้งสี่ (四教) ของพุทธศาสนานิกายเห็นตะอิ และเชื่อว่าบทสวดยุอิเอ็งเกียวอิ 唯円教意 เป็นบทที่มีพลังความศักดิ์สิทธิ์สูงสุด

นอกจากนี้ภาพลักษณ์อีกอย่างหนึ่งที่น่าสนใจของพระชิกะอิคือ ภาพลักษณ์ของสมณะผู้มีความกระตือรือร้นในการศึกษาหาความรู้ฝึกฝนในทางธรรมะ มุ่งศึกษาในคำสอนของพระพุทธศาสนา โดยมีการแลกเปลี่ยนสนทนารวมกับผู้อื่นที่ศรัทธาในพุทธศาสนาเช่นเดียวกับตนเองอย่างไม่ลังเล แม้ว่าตนจะเป็นพระผู้มีความรู้แตกฉานก็ตาม ซึ่งพฤติกรรมดังกล่าวนี้แสดงให้เห็นถึงความเชื่อถือและศรัทธาในพุทธศาสนาอย่างลึกซึ้ง ดังที่ปรากฏในเนื้อหาของนิทานเรื่องเล่าตอนที่ระบุว่า เมื่อเขาได้ยินเสียงการสวดมนต์ที่น่าเคารพยกย่อง จึงได้เข้าไปไถ่ถามและสนทนารวมเพื่อแลกเปลี่ยนความรู้กับชายดังกล่าว แม้ไม่รู้ว่าเขาเป็นใครมาจากไหนก็ตาม ซึ่งประเด็นนี้ทำให้มองว่า ตัวละครพระชิกะอิมิ ภาพลักษณ์ด้านบวกเช่นกัน ดังตัวบทที่ยกมาต่อไปนี้

近う寄りて見れば、<sup>びやくらいにん</sup>百癩人になり。<sup>かたは</sup>傍らにあて<sup>ほふもん</sup>法文の事をいふに、智海ほとほといひまはされけり。「<sup>かくしやう</sup>南北二京にこれ程の学生あらしものを」と思ひて、  
( p.167)

พอเข้าไปดูใกล้ ๆ ก็เห็นชายผิวขาวซีด พระชิกะอิลุยไปนั่งข้าง ๆ ชายผู้นั้น และได้สนทนารวมกับชายผิวขาว ขนาดพระชิกะอิ <sup>ผู้แตกฉาน</sup> ยังต้องพูดถกแพ้ให้กับชายผิวขาว พระชิกะอิคิดว่า “ทั่วทั้งเกียวโต นารา ยังไม่มีใครที่มีความรู้ขนาดนี้”

จากการศึกษาประวัติของพระชิกะอิมิพบหลักฐานที่ชัดเจน สันนิษฐานเพียงว่า เป็นพระที่วัดเอ็นเรียะกุ ขึ้นเขาอิเอะอิไปพร้อมกับพระชื่อเบ็งกะกุ <sup>べんかく</sup>弁覚 และเอะอิเบ็น <sup>えいべん</sup>永弁 ในปี ค.ศ.1153 เป็นที่น่าสังเกตว่า ในหนังสือนิทานเรื่องเล่า อุจิฉุอิ โมะโนะงะตะริ ของสำนักพิมพ์โฌงะกุกัน ได้ตีความเนื้อหาของนิทานเรื่องเล่านี้ว่า พระพุทธเจ้าได้อวตารลงมาโดยข้อมีร่างกายที่เจ็บป่วยมีผิวขาวซีด เพื่อสอนพระธรรมเทศนาให้กับพระผู้รู้ ผู้มีความเชี่ยวชาญขนาดเคยเป็นผู้นำสวดถึงสามครั้งที่สำคัญในการแสดงพระธรรมเทศนามาแล้ว ให้มีความตื่นตัวในการที่จะเรียนรู้หลักธรรมให้ลึกซึ้งมากยิ่งขึ้น โดยได้ชี้แนะอธิบายให้เห็นถึงเคล็ดลับของพระสูตร<sup>57</sup> ดังนั้นจากเนื้อหาที่ปรากฏในนิทานเรื่องเล่า จะเห็นว่า ตัวละครมีภาพลักษณ์ของพระที่เชื่อถือและศรัทธาในพุทธศาสนาอย่างแน่วแน่ เข้าใจในหลักธรรมคำสอนของพุทธศาสนาอย่างแท้จริง และปฏิบัติตามคำสอนในพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัด มีภาพลักษณ์ด้านบวก ขนาดที่พระพุทธเจ้าต้องอวตารลงมาข้อมีร่างกายที่เจ็บป่วยเพื่อสอนและแลกเปลี่ยนธรรมะด้วย

<sup>57</sup>小林保治・増古和子『宇治拾遺物語』、 p. 167.

## 7. เรื่องที่ 69 “เรื่องของพระจิเอะโซโจสร้างแท่นรับศีล”

(慈恵僧正、戒壇築かれたる事)

### เนื้อเรื่องย่อ

ที่เขตอะซะฮิ เมืองโอมิ มีพระชื่อจิเอะ ตำแหน่ง โซโจ ขณะนั้นที่วัดไม่สามารถสร้างแท่นรับศีลได้เพราะไม่มีช่างฝีมือ วันหนึ่งผู้ปกครองเขตอะซะฮิ เมืองโอมิ ซึ่งมีความสนิทสนมกับพระจิเอะได้นิมนต์พระจิเอะมาทำพิธีทางพุทธศาสนาที่บ้าน เมื่อถึงเวลาฉันอาหาร มีการคว่ำแก้วเมื่อดื่มโดยใส่น้ำส้มลงไป เมื่อพระจิเอะเห็นดังนั้นจึงสอบถามดูได้ความว่า การใส่น้ำส้มลงไป ทำให้เปลือกแก้วเหี่ยวเวลาใช้ตะเกียบคีบจะทำได้ง่ายขึ้นเพราะไม่ลื่น พอได้ยินดังนั้นพระจิเอะจึงได้กล่าวทำผู้ปกครองเขตว่า ถ้าเขาสามารถใช้ตะเกียบคีบแก้วได้โดยไม่ลื่นตก ให้ผู้ปกครองเขตช่วยสร้างแท่นรับศีลให้วัด ทางผู้ปกครองเขตรับปาก จากนั้นผู้ปกครองเขตจึงโยนถั่วร้อน ๆ ไปให้พระจิเอะโซโจ เขาถอยหลังไปประมาณ 1 คืบ<sup>58</sup> แล้วใช้ตะเกียบคีบเมื่อดื่มโดยไม่ตกแม้แต่ครั้งเดียว ผู้คนเห็นดังนั้นต่างพากันแปลกใจและประทับใจเป็นอันมาก ในตอนจบของนิทานเล่าว่า เนื่องจากตระกูลของผู้ปกครองเขตร่ำรวยมาก เขาจึงสามารถเกณฑ์ผู้คนมาสร้างแท่นรับศีลให้วัดได้เสร็จสมบูรณ์ภายในไม่กี่วัน

### ภาพลักษณ์พระจิเอะ

จากการวิเคราะห์เนื้อหาของนิทานเรื่องเล่าจะเห็นว่า พระจิเอะมีความมุ่งมั่นที่จะสร้างแท่นรับศีลสำหรับผู้ศรัทธาเป็นสมณะในพระพุทธศาสนา แต่ติดปัญหาขาดช่างแรงงานฝีมือ จึงได้ถือโอกาสที่ตนมีความสนิทสนมกับผู้ปกครองเขต และด้วยความสามารถพิเศษในการใช้ตะเกียบคีบแก้วได้อย่างแม่นยำ จึงได้ทำประลองกับผู้ปกครองเขต โดยมีเงื่อนไขว่า หากพระจิเอะชนะผู้ปกครองเขต จะต้องช่วยสร้างแท่นรับศีลให้เพราะผู้ปกครองเขตเป็นผู้มีอำนาจกว้างขวางและมีฐานะร่ำรวย ซึ่งการประลองดังกล่าวนี้พระจิเอะน่าจะคาดการณ์ไว้แล้วล่วงหน้าว่า เขาคงมีโอกาสชนะ และถ้าผู้ปกครองเขตรับปากก็คงสามารถสร้างแท่นรับศีลให้เสร็จได้อย่างง่ายดาย ด้วยความมุ่งมั่นในการส่งเสริมจรรโลงพระพุทธศาสนาให้ยาวนานสืบไป ดังข้อความขีดเส้นใต้ในตัวอย่างที่ยกมาประกอบด้านล่าง ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความเชื่อถือศรัทธาของพระผู้ที่มีต่อพุทธศาสนาอย่างลึกซึ้ง ดังนั้นจากพฤติกรรมในจุดนี้ของตัวละครทำให้มองว่า พระจิเอะมีภาพลักษณ์ด้านบวก

<sup>58</sup> เป็นหน่วยวัดระยะทาง 1 คืบ — 間 いっけん เท่ากับ 1.8181 เซนติเมตร [หรือประมาณ 1 เมตร 82 เซนติเมตร]



「いかできる事あるべき」とあらがひけり。僧正、「勝ち申しなば、<sup>いとごと</sup>異事あるべからず、戒壇を築きて給へ」とありければ、「やすき事」(p.170)

[พอพระกล่าวเสร็จ ผู้ปกครองเขตจึงพูดโต้ตอบขึ้นมาว่า] “เป็นไปได้” จากนั้นโชโจจึงกล่าวต่อไปว่า “ถ้าอาตมาชนะจะไม่เอาอะไรอื่น แต่ช่วยสร้างแท่นรับศีลให้หน่อยได้ไหม” ผู้ปกครองเขตจึงตอบว่า “ได้เลยเป็นเรื่องที่ง่ายตายนัก”

จากการศึกษาประวัติของพระจิเอะพบว่า พระจิเอะโชโจ รู้จักกันในนามของพระเรียวกิน <sup>りょうげん</sup>良源 (ค.ศ. 912-985) ขึ้นเขาอิเอะอิและออกบวชตั้งแต่อายุ 12 ปี เป็นผู้ที่มีความตั้งใจศึกษาเล่าเรียนพุทธศาสนาและปฏิบัติตามคำสอนของนิกายเท็นดะอิวางเคร่งครัด แม้เขาเป็นพระที่มาจากครอบครัวสามัญชน แต่ในบั้นปลายของชีวิตได้รับการยอมรับนับถือ และได้รับการแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งเป็นพระผู้ปกครองสูงสุดในนิกายเท็นดะอิ หรือที่เรียกว่า เท็นดะอิ สะซุ <sup>てんだいさす</sup>天台座主 ลำดับที่ 18 และในค.ศ. 981 ได้รับแต่งตั้งให้มีตำแหน่งดะอิโชโจ (ดูเพิ่มเติมภาคผนวกที่ 5) ซึ่งเป็นตำแหน่งสูงสุดที่แต่งตั้งโดยจักรพรรดิ

จากการศึกษาเพิ่มเติมเกี่ยวกับประวัติของการสร้างแท่นรับศีลว่ามีความสำคัญอย่างไร เหตุใดพระจิเอะจึงปรารถนาอย่างแรงกล้าที่จะสร้างแท่นรับศีลให้เสร็จพบว่า แท่นรับศีลในภาษาญี่ปุ่นเรียกว่า คะอิตัน <sup>かいだん</sup>戒壇 หมายถึง แท่นสำหรับรับศีลของผู้ที่จะบวชเป็นพระหรือแม่ชี การที่จะออกบวชเป็นพระหรือแม่ชีตามความเชื่อของพุทธศานา มหายานได้นั้นต้องขึ้นไปอยู่บนแท่นนี้ระหว่างทำพิธีรับศีล โดยมีพระเถระชั้นสูงเป็นผู้ทำพิธีให้ โดยพระหรือแม่ชีที่ออกบวชแล้วจะได้รับการยอมรับในฐานะพระหรือแม่ชีอย่างแท้จริงนั้นจะต้องผ่านการทำพิธีบนแท่นรับศีลเสียก่อน เพราะบริเวณของแท่นรับศีลนั้นเชื่อกันว่า เป็นเสมือนเขตแดนที่กั้นระหว่างโลกมนุษย์กับโลกอื่น ตั้งแต่พุทธศาสนาได้เผยแพร่เข้ามาในประเทศญี่ปุ่นยังไม่มีข้อกำหนดระเบียบวินัยและศีลที่พระต้องยึดถือปฏิบัติทำให้การออกบวชเป็นพระนั้นกระทำได้ง่าย โดยเฉพาะการออกบวชเพื่อเหตุผลต้องการหลีกเลี่ยงการจ่ายภาษีให้รัฐบาล จึงทำให้ผู้คนต่างพากันออกบวชจำนวนมาก และไม่มีข้อกำหนดระเบียบวินัยเพื่อควบคุมความเป็นอยู่ของพระในสมัยนั้น เพราะบุคคลส่วนใหญ่ที่ออกบวชไม่ได้ต้องการศึกษาและปฏิบัติตามคำสอนของพุทธศาสนาอย่างแท้จริง จนกระทั่งสมัยจักรพรรดิโอมุ <sup>しょうむてんのう</sup>聖武天皇 (ค.ศ.701-756) พระองค์ได้เลื่อมใสในพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก จึงให้คนไปนิมนต์พระคันจิน <sup>กันจิน</sup>鑑真 (ค.ศ.688-763) จากประเทศจีนมาสร้างระบบกฎเกณฑ์ระเบียบวินัยในการออกบวชและบวชให้กับผู้ประสงค์ที่จะออกบวชอย่างถูกต้อง โดยพระคันจินผู้นี้ได้จัดสร้างแท่นรับศีลขึ้นเป็นครั้งแรกที่วัดโทดะอิ <sup>とうだいじ</sup>東大寺 ใน ปี

ค.ศ.754 และอันติสงส์จากการสร้างแท่นรับศีลแห่งนี้ สามารถทำพิธีรับศีลให้กับจักรพรรดิและข้าราชการบริพารในราชสำนัก รวมทั้งผู้คนทั่วไปอีกมากกว่า 400 คน ซึ่งแท่นรับศีล 3 แห่งแรก ที่มีความสำคัญมากในสมัยนารา คือ แท่นรับศีลที่วัดโทตะอิ วัดยะกุฉิ (薬師寺) และวัดคันเสออน (観世音寺) เรียกว่า สามแท่นรับศีลในใต้หล้า (天下三戒壇)<sup>59</sup>

นอกจากนี้จากการศึกษาเพิ่มเติมพบว่า การรับศีลเพื่อบวชชีของญี่ปุ่นในอดีตนั้นไม่ปรากฏหลักฐานว่า มีการออกบวชโดยผ่านแท่นรับศีลนั้นมีหรือไม่ ะกิตะ ฮะรุโกะ 脇田晴子 และเอสบีฮันเลย์ S.B.Hanley กล่าวว่า การบวชชีทางราชสำนักไม่ค่อยให้การสนับสนุนมากนัก ประกอบกับการออกบวชผ่านพิธีบนแท่นรับศีลนั้นจะต้องใช้ภิกษุณีซึ่งมีคุณสมบัติสามารถทำพิธีรับศีลให้ได้ถึง 10 รูป ดังที่ทราบกันดีอยู่แล้วว่าในอดีตการเดินทางโดยเรือสำหรับผู้หญิงนั้นลำบากและสิ้นเปลืองงบประมาณมาก แม้ในสมัยเฮอันพระมเหสีของจักรพรรดิอิชิโจ 一条天皇 (ค.ศ.980-1011) คือ พระนาง ฟุจิวะระเทะอิชิ 藤原定子 (ค.ศ. 796-1001) จะมีการสนับสนุนการบวชชีแต่ก็ไม่พบเอกสารหลักฐานว่ามีการออกบวชโดยผ่านพิธีที่มีแท่นรับศีลแต่อย่างใด เป็นเพียงการตัดผมสั้นและส่วนใหญ่พบว่าเมื่อออกบวชเป็นชีแล้ว แม่ชีเหล่านั้นก็ยังอาศัยอยู่ที่พำนักเดิม<sup>60</sup>

จากการศึกษาประวัติแท่นรับศีลข้างต้นจะเห็นว่า แท่นรับศีลนั้นมีความสำคัญอย่างมาก ดังนั้นการจะดำรงพระพุทธศาสนาให้สืบต่อไปได้ จะต้องสามารถทำพิธีรับศีลให้มีผู้ออกบวชผ่านแท่นรับศีลก่อน จึงจะถือว่าการบวชนั้นเสร็จสิ้นสมบูรณ์ดังที่กล่าวมาข้างต้น ดังนั้นพระจิเอะมีความต้องการที่จะสร้างแท่นรับศีลอย่างมุ่งมั่น แต่ด้วยกำลังตนเองไม่สามารถทำได้ จึงต้องอาศัยชนชั้นขุนนางคือผู้ปกครองเขต โดยได้ทำเกี่ยวกับการสืบถั่ว ซึ่งเป็นความสามารถพิเศษของพระผู้นี้ดังที่กล่าวมาแล้ว หากผู้อ่านแค่อ่านหรือฟังเรื่องราวของนิทานเรื่องนี้อย่างผิวเผิน อาจคิดว่าพระผู้นี้กำลังเล่นตลกไร้สาระกับขรราวาสอันเป็นพฤติกรรมที่ไม่ค่อยจะสำรวมนักในฐานะสมณะ แต่ความจริงแล้วสิ่งที่เขานำมาทำกับผู้ปกครองเขตนั้น ไม่ได้ทำเพื่อเรื่องที่ไร้สาระหรือหาผลประโยชน์เข้าตนเองเลยแม้แต่น้อย แต่เป็นการทำเพื่อผู้อื่น เป็นการส่งเสริมให้คนได้มีโอกาสออกบวช ซึ่งถือว่าเป็นการเผยแผ่พุทธศาสนาให้

<sup>59</sup> 総合佛教大辞典編集委員会 (1987) 『佛教大辞典』 (上) (京都: 株式会社法蔵館)、p. 170-171.

<sup>60</sup> 脇田晴子・S.B. ハンレー (1994) 『ジェンダーの日本史宗教と民俗身体と性愛』 (東京: 理想社)、p. 8-14.

มีความเจริญรุ่งเรืองต่อไป ดังนั้นจากพฤติกรรมของตัวละครพระจิเอะจึงถือได้ว่า เป็นผู้ที่มีภาพลักษณ์ด้านบวก เพราะมีความเชื่อถือและศรัทธาในพุทธศาสนาอย่างแน่วแน่

## 8. เรื่องที่ 80 “การเทศนาธรรมของพระชูนินโชสุเกี่ยวกับจีณุกงเงิน”

ちゅういんそうづ ちしゅこんげん  
(仲胤僧都、地主権現説法の事)

### เนื้อเรื่องย่อ

ที่ภูเขาอิเอะอิ ได้มีการนิมนต์พระชูนินโชสุ ตำแหน่งโชสุ มาเป็นพระอาจารย์นำสวดสัทธรรมปุณฑริกสูตรที่ศาลเจ้าอิเอะอิ นิโนะมิยะ ในการสวดมนต์แสดงพระธรรมเทศนาครั้งนี้ ซึ่งถือเป็นครั้งที่ดีที่สุดโดยในตอนท้ายของการสวดพระชูนินโชสุ ได้สวดเกี่ยวกับจีณุกงเงิน<sup>61</sup> ด้วยเสียงอันดังว่า “ร่างอวตารของเทพเจ้าให้ข้าสวดว่า “ฉิเกียวนันจิ”<sup>62</sup> “เนียะกุสันฉิมะ”<sup>63</sup> “กะโชะกุกันกิ”<sup>64</sup> “โอะบุทซุยะกุเน็น”<sup>65</sup> และหลังจากนั้นได้สวดถึงตรงบทสวดตรงคำว่า “โอะบุทซุ” [พระพุทธเจ้าทั้งหลาย] โดยพระชูนินโชสุได้แปลงบทสวดมนต์ใหม่โดยใส่คำว่า “โอะจินยะกุเน็น” [เทพเจ้าทั้งหลาย] แทนที่คำว่า “โอะบุทซุ” [พระพุทธเจ้าทั้งหลาย] ทำให้ผู้มาร่วมพิธีและพระทั้งหลายต่างพากันชื่นชม ต่อมาได้มีพระผู้หนึ่งได้รับกิจนิมนต์ให้สวดสัทธรรมปุณฑริกสูตรเป็นระยะเวลา 1000 วัน เมื่อถึงตอนจะสวดมนต์เพื่อบูชาเทพเจ้า พระผู้นี้ได้สวดมนต์เลียนแบบพระชูนินโชสุ จากนั้นมีผู้นำเรื่องนี้มาเล่าเรื่องให้พระชูนินโชสุทำให้เขาหัวเราะแล้วเรียกการสวดมนต์ที่มีการลอกเลียนแบบกันว่า “การสวดมนต์ซึ่หมา”

### ภาพลักษณ์ของพระชูนิน

จากการศึกษาเนื้อหาของนิทานเรื่องเล่าพบว่า มีการกล่าวถึงความสามารถในการสวดมนต์แสดงพระธรรมเทศนาของพระชูนินโชสุว่า เป็นผู้มีความลึกซึ้งและแตกฉานในหลักคำสอนของพุทธศาสนาจนสามารถดัดแปลงบางท่อนของบทสวดในสัทธรรมปุณฑริกสูตรได้ แสดงให้เห็นว่าพระผู้นี้ต้องเป็นผู้

<sup>61</sup> จีณุกงเงิน ちしゅこんげん 地主権現 ในที่นี้หมายถึง เทพเจ้าที่เป็นเจ้าที่สถิตอยู่ ณ ศาลเจ้าอิเอะอิ นิโนะมิยะ ซึ่งเชื่อว่าเทพเจ้าที่สถิตอยู่ ณ ที่ต่าง ๆ นั้นคือ ร่างอวตารของพระพุทธเจ้า ที่แปลงร่างมาเพื่อคุ้มครองพื้นที่ในฐานะเจ้าที่เจ้าทาง

<sup>62</sup> ฉิเกียวนันจิ ชิเกียวなんจิ 此経難持 หมายถึง การเชื่อศรัทธา และปฏิบัติตามสัทธรรมปุณฑริกสูตรนั้นยาก

<sup>63</sup> เนียะกุสันฉิมะ นิやくสันฉิมะ 若暫持者 หมายถึง ถ้ามีคนเชื่อศรัทธาและปฏิบัติตามสัทธรรมปุณฑริกสูตรแม้เพียงน้อยนิด

<sup>64</sup> กะโชะกุกันกิ กะซอกันกิ 我即歡喜 หมายถึง ข้าผู้ซึ่งเป็นพระพุทธเจ้ารู้สึกปลื้มปิติยินดีเป็นอย่างมาก

<sup>65</sup> โอะบุทซุยะกุเน็น โอะบุทซุยะกุเน็น 諸仏亦然 หมายถึง [ไม่ใช่เพียงแต่ข้าเท่านั้น] พระพุทธเจ้าทั้งหลายก็จะรู้สึกปลื้มปิติยินดีเช่นกัน

ที่มีความเข้าใจหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาอย่างถ่องแท้ และสามารถตีความหมายของพระสูตรได้อย่างชาญฉลาด จนเป็นที่ประทับใจและได้รับคำชื่นชมยกย่องจากทั้งสมณะด้วยกันเองและผู้คนทั่วไป ในอัจฉริยภาพของพระชุนินดังจะเห็นได้จากข้อความที่ขีดเส้นใต้ในดัวบทนิทานด้านล่าง จากพฤติกรรมดังกล่าวนี้ทำให้มองว่า ตัวละครพระชุนินมีภาพลักษณ์ด้านบวก ดังดัวบทที่ยกมาต่อไปนี้

「諸仏」というふ所を、「地主権現の申せとは、我即歡喜、諸神亦然」といひたりければ、そこら集まりたる大衆、<sup>いくどうおん</sup>異口同音にあめきて、扇を開き使ひたりけり。(p.193)

หลังจากนั้นได้สวดถึงบทสวดเกี่ยวกับการรอตารของเจ้าที่ตรงคำว่า “กะโชะกุ กันกิ” [พระพุทธเจ้ารู้สึกปลื้มปีติยินดี “โละบุทซุ ยะกุเน็น” [พระพุทธเจ้าทั้งหลาย] พระชุนินโชะสุ ได้แปลบทสวดมนต์ใหม่โดยใส่คำว่า โละจินยะกุเน็น [เทพเจ้าทั้งหลาย] แทนที่คำว่า “โละบุทซุ” [พระพุทธเจ้าทั้งหลาย] ทำให้ผู้คนที่มาร่วมกันอยู่ ณ ที่แห่งนั้น รู้สึกปลื้มปีติยินดีเป็นอย่างมาก บรรดาพระผู้มาร่วมพิธีต่างพากันคลี่พัดโบกและเอ่ยปากชื่นชมเป็นเสียงเดียวกัน

จากเนื้อหาของนิทานเรื่องเล่าที่ยกมาข้างต้น จะเห็นถึงความสามารถและการมีปฏิภาณไหวพริบของพระชุนินว่า สามารถแทนที่คำว่า “โละบุทซุ ยะกุเน็น” <sup>しょぶつやくおん</sup>諸仏亦然 [พระพุทธเจ้าทั้งหลาย] ที่ปรากฏในสัทธรรมปุณฑริกสูตรด้วยคำว่า “โละจิน ยะกุเน็น” <sup>しょじんやくおん</sup>諸神亦然 [เทพเจ้าทั้งหลาย] เป็นการทำให้ความหมายในพระสูตรลึกซึ้งมากยิ่งขึ้น เพราะนอกจากจะหมายถึงพระพุทธเจ้าจะปลื้มปีติยินดีแล้ว ยังมีความหมายรวมถึงเทพเจ้าที่เชื่อว่า เป็นร่างอวตารของพระพุทธเจ้าก็จะปลื้มปีติยินดีด้วย ซึ่งเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องเทพเจ้าเป็นร่างอวตารของพระพุทธเจ้านั้นเป็นการผสมผสานความเชื่อระหว่างพุทธศาสนากับลัทธิชินโตซึ่งเป็นความเชื่อดั้งเดิมของชาวญี่ปุ่น ด้วยเหตุนี้จึงทำให้พระที่ฟังอยู่ ณ ที่นั่นต่างแล้วพากันชื่นชมในอัจฉริยภาพของพระชุนิน

จากการศึกษาประวัติของพระชุนินโชะสุ <sup>ちゅういんそうず</sup>仲胤僧都 พบว่า มีชีวิตอยู่ในสมัยเฮอันตอนปลาย แต่ไม่ทราบวันเดือนปีเกิดที่แน่ชัด ทราบเพียงว่าเป็นพระที่ออกบวชอยู่ที่วัดเอ็นริยะกุ ภูเขาอิเอะอิ เป็นบุตรชายของขุนนางตำแหน่ง จุนะงัน ชื่อ ฟุจิวะระ โนะ ซุอะนะกะ <sup>ふじわらのすえなか</sup>藤原季仲 กับบุตรสาวเจ้าของศาลเจ้าคะโมะ มีหลักฐานระบุว่า ในปี ค.ศ.1104 พระชุนินได้รับนิมนต์ให้ไปประกอบพิธีกรรมทางพุทธศาสนาในพระราชสำนักที่จัดในเดือน 5 ของทุกปีเป็นเวลา 5 วัน ร่วมกับพระชื่อดังจากวัดอื่น ๆ เช่น วัดโทตะอิ วัดโคฟูกุ และวัดเอ็นโซ เพื่อปัดเป่ารังควานให้บ้านเมืองให้สงบร่มเย็นเป็นสุข และเป็นพระรูปแรกที่ได้รับเกียรติให้ตั้งคำถามในการแสดงพระธรรมเทศนาในพิธีดังกล่าว หลังจากได้รับตำแหน่ง กน โนะ ริฉฉิ <sup>こんのりっし</sup>権律師 ในปี ค.ศ.1156 แล้วก็ได้รับตำแหน่ง กน โนะ โโมโชะสุ <sup>こんのしょうそうず</sup>権少僧都 (ดูเพิ่มเติมภาคผนวกที่ 5) ต่อมาได้ลาออกจากตำแหน่งดังกล่าว พระชุนินเป็นบุคคลที่ได้รับการยกย่อง

ว่า มีความสามารถในการแสดงพระธรรมเทศนา และเคยได้รับ นิมนต์ให้ไปประกอบพิธีกรรมทางพุทธศาสนามากมาย กล่าวกันว่าผู้คนที่มาฟังพระธรรมเทศนาของพระผู้นี้ ต่างพากันซาบซึ้งจนน้ำตาไหล ดังนั้นจากการศึกษาประวัติของพระผู้นี้พอที่จะเป็นหลักฐานอย่างหนึ่งที่แสดงถึงความสามารถพิเศษของพระชุนโชสุว่า เป็นผู้มีความรู้แตกฉานในหลักคำสอนของพุทธศาสนา จนทำให้ผู้ฟังเกิดความซาบซึ้งจนหลังน้ำตา นอกจากนิทานเรื่องที่ 80 นี้แล้ว ในนิทานเรื่องเล่า *อุจิฉูอิ โมะโนะงะตะริ* ยังพบตัวละครผู้นี้ในเรื่องอื่น ๆ ได้แก่ เรื่องที่ 2 “*เห็ดอิระตะเกะขึ้นที่หมู่บ้านมิโนะเมืองทัมบะ*” โดยในนิทานเรื่องเล่าได้กล่าวถึงพระผู้นี้ว่า เป็นพระผู้ที่มีสมณศักดิ์สูงและมีชื่อเสียงมากในการแสดงพระธรรมเทศนา ซึ่งจะได้กล่าวถึงในบทที่ 3 และในเรื่องที่ 182 “*เรื่องบทกวีเรียงะของพระชุนโชทซุ*” ในเรื่องกล่าวถึงสติปัญญาอันหลักแหลมของพระผู้นี้ในการแต่งกลอนเรียงะ ซึ่งจะได้กล่าวถึงในลำดับต่อไปในบทที่ 4 ภาพลักษณ์ด้านอื่น ๆ ของสมณะ

พระชุนโชสุนอกจากจะเป็นตัวละครปรากฏในนิทานเรื่องเล่า *อุจิฉูอิ โมะโนะงะตะริ* แล้วยังปรากฏตัวละครนี้ในนิทานเรื่องเล่าอื่น ๆ ได้แก่เรื่อง *โคะจิตัน* และ*โคะกน โชะมนจู* ซึ่งได้กล่าวถึงเรื่องราวความสามารถในการแสดงพระธรรมเทศนาของพระผู้นี้เช่นกัน ดังนั้นจากหลักฐานต่าง ๆ ที่กล่าวมาข้างต้น จึงเชื่อได้ว่า พระชุนโชสุนอกจากจะเป็นพระผู้มีความรู้ความสามารถแตกฉานในเรื่องหลักคำสอนในพระพุทธศาสนา เป็นที่เคารพนับถือกันในสมัยนั้นแล้ว ยังเป็นผู้มีความริเริ่มสร้างสรรค์ในการสวดมนต์ โดยการดัดแปลงบทสวดให้มีความหมายลึกซึ้งกว้างขวาง จนมีผู้อยอมรับและมีการเลียนแบบดั่งที่ปรากฏในนิทาน เมื่อถูกเลียนแบบแทนที่พระชุนโชสุจะโกรธกลับเห็นเป็นเรื่องขบขันแสดงให้เห็นถึงความใจกว้าง และมีอารมณ์ขันของพระผู้นี้ ซึ่งจากจุดนี้ทำให้มองว่า ตัวละครพระชุนโชสุมีภาพลักษณ์ด้านบวกด้วยเช่นกัน ดังตัวบทต่อไปนี้

ある人仲胤僧都に、「かかる事こそありしか」と語りければ、仲胤僧都きやうきやうと笑ひて、「これはかうかうの時、仲胤がしたりし句なり。ゑいゑい」と笑ひて、「大方はこの比の説経をば犬の糞説経といふぞ。犬は人の糞を食ひて糞をまるなり。」 (p.193)

ได้มีพระผู้หนึ่งสวดมนต์เลียนแบบพระชุนโชสุ และจากนั้นก็ผู้นำความมาเล่าเรื่องให้พระชุนโชสุทราบ ทำให้เขาหัวเราะออกมาเสียงดังแล้วพูดว่า “นี่เป็นบทสวดมนต์ของอาตมาที่เคยสวดไว้ตอนนั้น ฮะฮะ ส่วนใหญ่หมู่นี้จะเรียกว่า เป็นการสวดมนต์ขี้หมา คือ หมาจะกินขี้ของคนแล้วถ่ายออกมา”

จากการวิเคราะห์เนื้อหานิทานในข้างต้นนี้อาจกล่าวโดยสรุปว่า พระชุนโชสุเป็นผู้มีความรู้แตกฉานในแนวคิดคำสอนของศาสนารวมทั้งมีความสามารถในการสวดมนต์แสดงพระธรรมเทศนา และยังเป็นผู้ริเริ่มการดัดแปลงบทสวดมนต์ให้มีความหมายลึกซึ้งกว้างไกลยิ่งขึ้น ซึ่งแสดงให้เห็นถึง

ความเป็นผู้ยึดมั่นศรัทธาในพุทธศาสนาและปฏิบัติตามคำสอนของพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัดของตัวละคร นอกจากนี้จากเนื้อหานิทานยังสะท้อนความเชื่อของชาวญี่ปุ่นในสมัยอดีตที่ให้ความเคารพและนับถือเทพเจ้าหลายองค์ไปพร้อมกับความเชื่อถือศรัทธาพระพุทธรูปเจ้าและพระโพธิสัตว์ในพุทธศาสนา จากพฤติกรรมทั้งหมดที่กล่าวมานี้ ทำให้วิเคราะห์ได้ว่า ภาพลักษณ์ของตัวละครพระชุนโงะเป็นด้านบวก

## 9. เรื่องที่ 105 “เรื่องของพระโงะโจที่เซ็นจินพบเซ็นจิน”

せんじゆあん  
(千手院僧正、仙人に逢ふ事)

### เนื้อเรื่องย่อ

มีพระที่อาศัยอยู่ที่เซ็นจิน บริเวณกุฎิทางทิศตะวันตกของภูเขาอิเอะอิ ชื่อ โงะกัน มีตำแหน่ง โงะโจ”<sup>66</sup> ในกลางดึกของคืนหนึ่งขณะที่กำลังสวดมนต์บทชโนธารณี<sup>67</sup> อยู่ก็มีเซ็นจิน<sup>68</sup> [เขียน] ผู้หนึ่งชื่อโยโม เหาะผ่านกุฎิของพระโงะกันมาได้ยินเสียงบทสวดมนต์ เกิดความรู้สึกเคารพยกย่องจึงได้แวะลงมาหา พระโงะกันได้เชิญเซ็นจินโยโมเข้ามาภายในห้อง แล้วทั้งสองก็ได้พูดคุยสนทนากันหลายอย่าง เมื่อถึงเวลาที่เซ็นจินโยโมจะกลับไปปรากฏว่า เขาไม่สามารถยืนขึ้นมาได้ เพราะได้รับกลิ่นอายของมนุษย์ ดังนั้นพระโงะกันจึงเอาระถางโคโระ<sup>69</sup> ที่มีควันเข้ามาใกล้ ๆ เซ็นจินโยโมก็เหาะลอยออกไปพร้อมควันของระถางโคโระ ในตอนจบของนิทานเรื่องเล่ากล่าวว่า ความจริงแล้วเซ็นจินโยโมก็คือลูกศิษย์ของพระโงะกันที่หายตัวไปขณะที่กำลังฝึกปฏิบัติตนซึ่งทำให้เขาเป็นห่วงมาตลอด

### ภาพลักษณ์ของพระโงะกัน

จากการศึกษาเนื้อหาของเรื่องเล่าที่กล่าวถึงการสวดมนต์ของพระโงะกันว่า เขาปฏิบัติกิจสงฆ์ด้วยการสวดมนต์เป็นประจำต่อเนื่องกันมาหลายปี ซึ่งการสวดมนต์เป็นวัตรปฏิบัติอยู่ประจำนั้น เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นว่า สมณะนั้นเป็นผู้เชื่อถือศรัทธาและเคร่งครัดในคำสอนพุทธศาสนาตั้งข้อความใน

<sup>66</sup> หมายถึง พระโสเมียว ぞうみょう 増命 (ค.ศ. 843-927) เป็นพระชั้นสูงเคยอาศัยอยู่ที่วัดเอ็นริยะกุ ออกบวชในพุทธศาสนานิกายเท็นดะอิ

<sup>67</sup> บทสวดชโนธารณี せんしょうだらに 尊勝陀羅尼 [อุษณิวิชัยธารณี] เป็นบทสวดมนต์ประเภทหนึ่งของบทสวดธารณีสูตรที่เชื่อว่า เป็นการสวดเพื่อให้คลายจากอุปสรรคและความผิดพลาดทั้งหลายทั้งปวง และอันส่งผลจากการสวดจะช่วยส่งเสริมให้ผู้สวดมีชีวิตยืนยาว

<sup>68</sup> เซ็นจิน せんじん 仙人 หมายถึง เขียนผู้ละทิ้งทางโลกออกห่างจากโลกมนุษย์ ฝึกปฏิบัติตนตามป่าเขาเพื่อการเป็นอมตะ ไม่แก่ ไม่ตาย มีพลังวิเศษสามารถแปลงร่างได้

<sup>69</sup> ระถางโคโระ こうろ 香炉 หมายถึง ระถางที่บรรจุพวกเศษไม้หอม ยางไม้ เปลือกไม้ หรือวัสดุที่มีกลิ่นหอมแล้ว แล้วนำมาเผาให้เกิดควันที่มีกลิ่นหอม มักจะวางบนหิ้งพระในวัด

ตัวบทดังนี้ ...พอดตกตึก ก็จะมีสวดมนต์บทชนโมหารณีนิจจนถึงเช้า และทำเช่นนี้อยู่หลายปี ใครก็ตามที่ได้ฟังบทสวดต่างพากันเคารพบูชา... (…<sup>そんりょうだらに</sup>尊勝陀羅尼を夜もすがら見て明かして、<sup>としごろ</sup>年比になり給ひぬ。聴く人もいみじく<sup>たふと</sup>貴みけり。…) จากข้อความในตัวบทที่ยกมาดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าใครก็ตามที่ได้ฟังการสวดมนต์ของพระผู้นี้ต่างพากันชื่นชมยินดี แม้กระทั่งมีเซียนนินผู้หนึ่งซึ่งบังเอิญเหาะผ่านมารู้สึกชื่นชมประทับใจในเสียงสวดมนต์ของพระผู้นี้ จึงได้เหาะแวงลงมาเยี่ยมทักทายเขา ซึ่งจากเนื้อหานิทานตอนนี้แสดงให้เห็นว่า พระโจกัันเป็นบุคคลผู้เชื่อถือและศรัทธารวมทั้งปฏิบัติตามคำสอนของพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัด ดังนั้นจึงมองว่า ตัวละครมีภาพลักษณ์ด้านบวก ดังข้อความที่ขีดเส้นใต้ในตัวบทต่อไปนี้

夜更けて、<sup>そんりょうだらに</sup>尊勝陀羅尼を夜もすがら見て明かして、<sup>としごろ</sup>年比になり給ひぬ。聴く人もいみじく<sup>たふと</sup>貴みけり。陽勝仙人と申す仙人、<sup>やうしよう</sup>空を飛びて、この坊の上を過ぎけるが、この陀羅尼の声を聞きて、おりて<sup>かうらん</sup>高欄の<sup>ほこぎ</sup>茅木の上に居給ひぬ。僧正あやしと思ひて、問ひ給ひければ、蚊の声のやうなる声して、「陽勝仙人にて候ふなり。空を過ぎ候ひつるが、<sup>きぶら</sup>尊勝陀羅尼の声を承りて参り侍るなり」とのたまあひければ

( p 270)

พอดตกตึก ก็จะมีสวดมนต์บทชนโมหารณีนิจจนถึงเช้า และทำเช่นนี้อยู่หลายปี ใครก็ตามที่ได้ฟังบทสวดต่างพากันเคารพบูชา ขณะนั้นมีเซียนนินชื่อโยโมเหาะผ่านกฎของพระโซโจมา ได้ยินเสียงบทสวดมนต์ชนโมหารณีนิจจึงได้ลงมายืนบนปลายของราวระเบียงที่ยื่นออกมา พระโซโจรู้สึกแปลกใจ จึงได้เข้าไปพูดคุยสอบถามดูเสียงของเซียนนิน ตอบมาอย่างแผ่วเบาเหมือนเสียงยุงว่า “ข้าคือ เซียนนินชื่อโยโมเหาะผ่านมาได้ยินเสียงสวดมนต์บทชนโมหารณีนิจ จึงได้แวลงมา”

พระโจกัันนอกจากจะมีภาพลักษณ์ของผู้ที่มีความยึดมั่นศรัทธาในพุทธศาสนา และปฏิบัติตามคำสอนของพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัดแล้ว ในตอนท้ายเรื่อง ซึ่งกล่าวถึงความเป็นมาของเซียนว่าเคยเป็นลูกศิษย์ของเขา และได้หายตัวไประหว่างที่กำลังฝึกปฏิบัติตน ทำให้เขาเป็นห่วงมาตลอด และเมื่อได้มีโอกาสพบกับลูกศิษย์อีกครั้ง ทำให้ปลื้มปิติและตื่นตันใจเป็นอันมาก แสดงให้เห็นลักษณะนิสัยของพระผู้นี้เป็นผู้เปี่ยมไปด้วยความเมตตา แม้ลูกศิษย์จะหายสาบสูญไปนานแล้วก็ตาม ตัวละครพระโจกัันในนิทานเรื่องที่ 105 นี้ อย่างไรก็ตามจากการวิเคราะห์เนื้อหาในนิทานเรื่องนี้จะพบว่า พระโจกัันมีภาพลักษณ์ของพระที่มีจิตเมตตาช่วยเหลือและหวังดีต่อผู้อื่น ซึ่งจุดนี้ทำให้วิเคราะห์ได้ว่า ตัวละครมีภาพลักษณ์ด้านบวกด้วยเช่นกัน ดังข้อความที่ขีดเส้นใต้ในตัวบทต่อไปนี้

この仙人は、もと使ひ給ひける僧の、<sup>う</sup>行ひして失せにけるを、年比あやしと思しけるに、<sup>おほ</sup>かくして参りたりければ、あはれあはれと思してぞ常に泣き給ひける。

( p .270-271)

เซินนินผู้นี้คือ ลูกศิษย์พระ [โจกัน] ที่หายตัวไปขณะที่กำลังฝึกปฏิบัติจนทำให้เขาเป็นห่วงมาตลอด และเมื่อได้มีโอกาสพบกับลูกศิษย์ทำให้เกิดความปลื้มปิติเป็นอันมาก คิดขึ้นมาคราใดก็จะหลังน้ำตาออกมาด้วยความตื่นตันใจ

จากการศึกษาเพิ่มเติมเกี่ยวกับประวัติของเซินนินโยโฌพบว่า ในหนังสือ *ฮนโซมินเซินเด็น* ほんちょうしんせんเด็น 本朝神仙伝<sup>70</sup> ได้กล่าวถึงเซินนินโยโฌว่า เขาออกบวชตั้งแต่อายุ 12 ปี สมัยที่ฝึกปฏิบัติตนอยู่บนเขาอิเอะอินัน ได้ชื่อว่าเป็นผู้มีความฉลาดปราดเปรื่องมาก เมื่อเรียนเรื่องใดไปแล้วครั้งหนึ่ง จะไม่มีการถามซ้ำเป็นครั้งที่สอง ตลอดชีวิตไม่เคยแสดงอาการโกรธ หรือชื่นชมปีติยินดี ไม่หลับนอน แม้ตัวตัวเองจะขาดแคลนสิ่งของเครื่องใช้ แต่เมื่อเห็นคนอยู่ในอาการเหน็ดเหนื่อย ก็จะยกเสื้อผ้าให้ รวมทั้งยกอาหารของตนให้แก่ผู้ที่หิวโหย นอกจากนี้ยังได้กล่าวถึง ตอนที่เขาขึ้นไปฝึกปฏิบัติตนบนภูเขาคิมปู [ภูเขาที่อยู่ระหว่างจังหวัด ยะมะนะะมิกับบะนะโนะ] และอาศัยอยู่ ณ วัดมุตะนั้นได้ฝึกปฏิบัติตนอย่างเข้มงวดเป็นเวลา 3 ปี รับประทานเพียงลูกเกาลัดวันละ 1 ลูกเท่านั้น สามารถวิ่งและเดินได้อย่างรวดเร็วและเหาะเหินเดินอากาศได้ ยามหน้าหนาวก็สามารถทนอากาศหนาวได้โดยไม่ต้องสวมใส่เสื้อผ้าหนา ๆ กล่าวกันว่า ในฤดูใบไม้ร่วงของปีเอ็งกิที่ 1 หรือประมาณ ค.ศ. 901 เขาได้บรรลุเป็นเซียน<sup>71</sup>

จากการศึกษาเรื่องราวเซินนินโยโฌ ที่ปรากฏในหนังสือเล่มดังกล่าว แสดงให้เห็นว่าเซินนินโยโฌ เป็นพระที่นอกจากจะมีความเฉลียวฉลาดแล้วยังเปี่ยมไปด้วยความเพียรมีมานะอดสาหะในการฝึกฝนตนเองอย่างยิ่ง จึงกล่าวได้ว่าการเป็นเซียนนั้น ไม่ใช่สิ่งที่เป็นกันได้ง่าย แต่เกิดจากการฝึกปฏิบัติตนอย่างเข้มงวด ดังนั้นการที่พระโจกันได้พบกับลูกศิษย์คนนี้ ก็ย่อมเกิดความปลื้มปิติเป็นธรรมดา กล่าวกันว่าเรื่องราวของเซียนโยโฌนี้คล้ายกับที่ปรากฏในหนังสือบันทึกเกี่ยวกับเรื่องเซียนของจีน ดังนั้นอาจเป็นไปได้ว่า เรื่องราวของเซียนผู้นี้ได้รับอิทธิพลทางความคิดจากหนังสือ *เรทซุเซินเด็น* 『列仙伝』 และ *มินเซินเด็น* 『神仙伝』 ของประเทศจีน

<sup>70</sup> *ฮนโซมินเซินเด็น* เป็นหนังสือที่รวบรวมเรื่องราวของบุคคลซึ่งเชื่อว่า บรรลุเป็นเซียนทั้งหมด 30 คนตั้งแต่สมัยศตวรรษที่ 3-10 แต่งขึ้นในสมัยเฮอันตอนกลางถึงตอนปลาย หรือประมาณปี ค.ศ.1097-1098 รวบรวมโดยโอเอะ โนะ มะซะฟูซะ おおえのまさふさ 大江匡房 (ค.ศ. 1041-1111) โดยใช้หลักเกณฑ์ในการคัดเลือกเซียนเช่นเดียวกับของประเทศจีน แต่เซียนของประเทศจีนจะไม่ครอบคลุมสมณะในพุทธศาสนา แต่ในหนังสือเล่มนี้จะรวมเรื่องราวทั้งเรื่องของพระและบุคคลทั่วไป ซึ่งเชื่อว่าสามารถบรรลุเป็นเซียนได้ เช่น เรื่องราวของพระคุกะอิ ผู้ก่อตั้งนิกายฉินงง หรือเรื่องของเจ้าชายโฌโตกุ เป็นต้น

<sup>71</sup> 知切光歳 (2015) 『日本の仙人：仙人の研究 2』 (東京：国書刊行会)、p. 147.



## 10. เรื่องที่ 134 “นิชิโสโฌนินพบยักษ์ที่ภูเขาโยะมิโนะ”

にちざうしやうにん  
(日藏上人、吉野山にて鬼に逢ふ事)

### เนื้อเรื่องย่อ

มีโฌนิน [พระชั้นสูง] ผู้หนึ่งชื่อ นิชิโส ฟานักอยู่บนภูเขาโยะมิโนะ ขณะที่กำลังฝึกปฏิบัติตนอยู่นั้น ได้พบกับยักษ์ [เปรต] ตนหนึ่งสูง 7 ณะกุ<sup>72</sup> มีร่างกายและหน้าตาน่าเกลียดน่ากลัวมาก เมื่อยักษ์เจอกับพระนิชิโส มันเอาแขนปิดบังใบหน้าแล้วร้องให้อยู่ตลอดเวลา พระนิชิโสจึงได้สอบถามยักษ์ตนนั้น และทราบว่าเป็นยักษ์ที่อยู่มาแล้วสี่ห้าร้อยปี เนื่องจากมีความโกรธแค้นใครบางคนมันจึงได้ฆ่าล้างตระกูลลูกหลานของศัตรูมาตลอด จนไม่มีผู้ใดหลงเหลือให้ฆ่าอีกแล้ว เพราะลูกหลานของศัตรูได้ไปเกิดใหม่กันหมด แต่ไฟความโกรธแค้นของยักษ์ยังคงลุกไหม้อยู่จวบสิ้น ทำให้มันอยู่อย่างทุกข์ทรมานมาก แม้ต้องการไปเกิดใหม่ที่แดนสุขาวดีหรือสวรรค์แต่ก็ไม่สามารถไปได้ เพราะใจมีแต่ความโกรธแค้นในตอนจบของนิทานเรื่องเล่ากล่าวว่า พระนิชิโสรู้สึกสงสารยักษ์เป็นอันมากจึงได้สวดทำพิธีเพื่อผ่อนคลายกรรมชั่วให้กับยักษ์ตนนี้

### ภาพลักษณ์ของพระนิชิโส

จากการศึกษาเนื้อหาของนิทานเรื่องเล่าพบว่า ผู้เล่าเรียกตัวละครว่า นิชิโสโฌนินซึ่งคำว่า “โฌนิน” นั้นหมายถึง พระชั้นสูงหลบเร้นผู้คนเพื่อฝึกปฏิบัติตนตามป่าเขา ดังนั้นจากการวิเคราะห์เนื้อหาของนิทานเรื่องเล่าระบุว่า ขณะที่พระนิชิโสพบกับยักษ์ซึ่งมีรูปร่างหน้าตาน่าเกลียด เขาไม่ได้แสดงอาการหวาดกลัว หรือเกลียดชังแต่อย่างใด แต่กลับได้ถามถึงความเป็นมาของยักษ์ ซึ่งเป็นการแสดงออกถึงความเมตตาที่มีต่อผู้อื่นอย่างแท้จริงซึ่งถือเป็นการเจริญรอยตามวิถีแห่งการฝึกตนเพื่อเป็นพระโพธิสัตว์ มีภาพลักษณ์ของสมณะชั้นสูงในอุดมคติ ดังนั้นจึงทำให้วิเคราะห์ภาพลักษณ์ของตัวละครพระผู้นี้เป็นบวก ดังตัวบทต่อไปนี้

たけ 長七尺ばかりの鬼、身の色はこんじやう紺青の色にて、髪は火のごとくに赤く、首細く、むねぼね 胸骨は殊にさし出でていらめき、腹ふくれて、はぎ 脛は細くありけるが、この行ひ人にあひて、手をつかねて泣く事限りなし。「これはなにごと何事する鬼ぞ」と問へば、  
(p.355)

[ได้พบกับยักษ์ตนหนึ่ง] มีขนาดความสูง 7 ณะกุ ร่างกายสีน้ำเงินเข้ม เส้นผมสีแดงเหมือนไฟ ลำคอเล็ก มีกระดูกหน้าอกยื่นออกมาลักษณะแหลม ๆ หน้าท้องบวมเป่งออกมา ขาเล็ก เมื่อยักษ์พบกับโฌนิน มันเอามือประสานกันไว้ปิดบังใบหน้าแล้วร้องให้อยู่ตลอดเวลา [พระนิชิโสจึงถามว่า] “เจ้าเป็นยักษ์อะไรกันแน่”

<sup>72</sup> เท่ากับความสูงประมาณ 2 เมตร 12 ซม [1 ณะกุ เท่ากับ 30.3 ซม]

จากตัวบทที่บรรยายของลักษณะของยักษ์ในนิทานเรื่องนี้จะเห็นว่า มีลักษณะเหมือนเปรตในเปรตภูมิตามความเชื่อทางพุทธศาสนาของชาวญี่ปุ่น โดยเฉพาะการมีเส้นผมสีแดง ขาเล็ก มีหน้าท้องป่อง ซึ่งในหนังสือ *อุจิฉุอิ โมะโนะงะตะริ* ของสำนักพิมพ์โฌงะกุกันก็ได้ตีความยักษ์ตนนี้ว่า มีรูปร่างเป็นเปรต (餓鬼の姿形) ดังนั้นผู้วิจัยจึงคิดว่า ยักษ์ในนิทานเรื่องเล่านี้น่าจะหมายถึง เปรตผู้ที่กำลังทุกข์ทรมานจากการชดใช้กรรม ซึ่งในทางพุทธศานาหมายานเชื่อกันว่า หากผู้ใดยังติดอยู่ในวงจรกรรมของความโลภ (貪欲) โทสะหรือโกรธแค้น (瞋恚) และความลุ่มหลงมกมาย (愚痴) หรือที่เรียกว่าพิษทั้งสาม (三毒) นี้ก็จะไม่สามารถหลุดพ้นและไปเกิดใหม่ได้ เมื่อตายไปก็จะกลายเป็นเปรตเพื่อชดใช้กรรมก่อน รอจนพบสมณะผู้มีบุญบารมีมาสวดมนต์อุทิศส่วนกุศลให้จึงจะสามารถหลุดพ้นได้<sup>73</sup>

แต่อย่างไรก็ตามในบทวิเคราะห์ในงานวิจัยนี้จะใช้คำว่า “ยักษ์” แทนคำว่า “เปรต” ตามตัวบทนิทานภาษาญี่ปุ่นที่ใช้คำว่า โอะนิ 鬼 ซึ่งหมายถึง ยักษ์หรือปีศาจ และจากการศึกษาเพิ่มเติมปรากฏข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องของเปรตในหนังสือม้วนภาพของเปรตในเปรตภูมิชื่อ *นิฮัน โนะ เอะมะเกอิ* 『日本の絵巻』 สันนิษฐานว่าวาดขึ้นในปลายศตวรรษที่ 12 ตอน กะกิโซฉิ 餓鬼草紙 ในหนังสือดังกล่าวระบุถึงการชดใช้กรรมในรูปแบบต่าง ๆ ของเปรต มีภาพของเปรตที่เคยทำความผิดในหลายลักษณะเช่น ภาพของเปรตที่ต้องชดใช้กรรมเกี่ยวกับการลักขโมยของ ภาพของเปรตที่โลภมากไม่เคยให้ทานแก่ผู้ใด หรือภาพของเปรตที่อยู่ในอาการโกรธแค้นในเรื่องต่าง ๆ โดยข้างภาพวาดที่แสดงความทุกข์ทรมานของเปรตเหล่านั้นจะมีภาพของพระกำลังสวดมนต์เพื่อผ่อนคลากรรมให้เปรตเหล่านั้นให้พ้นทุกข์<sup>74</sup> ลักษณะของเปรตที่ปรากฏในหนังสือม้วนภาพดังกล่าวมีลักษณะคล้ายยักษ์ที่บรรยายไว้ในตัวบทนิทานเรื่องเล่านี้ นอกจากนี้ยังแสดงให้เห็นถึงความเชื่อเกี่ยวกับการสวดมนต์ช่วยเหลือเปรตให้พ้นทุกข์ของสมณะในพุทธศาสนาของญี่ปุ่นนั้นมีมาแล้วตั้งแต่สมัยเฮอัน

จากเนื้อหาในนิทานที่กล่าวถึงพระนิชิโซ ซึ่งได้สอบถามถึงความเป็นมาของยักษ์ตนนี้ และยักษ์ได้มีโอกาสเล่าถึงความทุกข์ยากของตนว่า ตนมีความแค้นที่ไม่สามารถปล่อยวางได้ จนต้องตกอยู่ในสภาพของยักษ์ ซึ่งไม่สามารถไปเกิดได้แม้จะตายไปแล้วก็ตาม ผู้วิจัยวิเคราะห์ว่า เนื้อหานิทานในจุดนี้ แสดงให้เห็นถึงความมีเมตตาธรรมของพระนิชิโซ ที่มีต่อสรรพสัตว์ผู้ที่ยังตกอยู่ในความทุกข์ ไม่สามารถหลุดพ้นได้ด้วยตนเอง นอกจากนี้ในตอนท้ายของนิทานยังกล่าวถึงการสวดมนต์และทำ

<sup>73</sup> 大島建彦 『宇治拾遺物語』、p. 392.

<sup>74</sup> 小松茂美 (1987) 『日本の絵巻 7 餓鬼草紙 地獄草紙 病草紙 九相詩絵巻』 (東京: 中央公論社)、p. 24-29.

พิธีกรรมหลายอย่างเพื่อผ่อนคลายความผิดบาปของยักษ์ ให้หลุดพ้นจากบ่วงกรรมของความโกรธ จาก  
 เนื้อหานิทานในจุดนี้ทำให้มองว่า ตัวละครพระนิชิโสะแสดงออกถึงความเมตตาต่อสรรพสัตว์ มี  
 ภาพลักษณ์ด้านบวกด้วยเช่นกัน ดังตัวบทต่อไปนี้

さて、<sup>にちぎょう</sup>日蔵の君あはれと思ひて、それがためにさまざまの罪滅ぶべき事どもをし  
 給ひけるとぞ (p.356)

พระนิชิโสะโณนินรุ้สึกสงสารยักษ์ จึงได้ลดมนต์ ทำพิธีหลายอย่าง เพื่อผ่อนคลายกรรมชั่ว ให้อั๊กซ์ได้หลุด  
 พ้น

จากการศึกษาประวัติของตัวละคร พระนิชิโสะ ชื่อเดิมคือ โดเก็น <sup>どうけん</sup>道賢 (ค.ศ.905-985)  
 สันนิษฐานว่าเป็นบุคคลที่มีชีวิตอยู่จริงในประวัติศาสตร์ เป็นพระผู้ฝึกปฏิบัติตามแนวพุทธศาสนา  
 ผสมผสานกับความเชื่อดั้งเดิมในลัทธิชินโต ซึ่งจะเรียกผู้ฝึกปฏิบัติแนวนี้ว่า “ณูเง็นโซ” <sup>しゅげんそう</sup>修験僧 ฝึก  
 ปฏิบัติตนอยู่ที่ภูเขาโยะมิโนะ ในปี ค.ศ.912 ขณะอายุ 12 ปี และเริ่มฝึกปฏิบัติตนที่ภูเขาคิมปูเซ็นเป็น  
 เวลา 6 ปี หลังจากที่ได้ไปฝึกตนที่วัดฮิงะมิ วัดริวมนแล้วกึ่งดั้นเกลือและข้าว และได้ศึกษาพุทธ  
 ศาสนานิกายฉินงนแนวคำสอนมิกเกียว ในปี ค.ศ.941 วันที่ 1 เดือน 8 ได้มรณภาพเนื่องจากการอด  
 อาหาร ในขณะที่มรณภาพไปนั้นเชื่อกันว่า เขาได้พบกับพระโพธิสัตว์สะโอะ <sup>さおうぼさつ</sup>蔵王菩薩 <sup>75</sup> นอกจากนี้ยัง  
 กล่าวกันว่า ขณะที่พระผู้นี้ท่องไปในโลกหลังความตาย เขาได้พบจักรพรรดิอะอิโอะ ซึ่งตกอยู่ในนรก  
 และได้พบกับวิญญาณที่เคียดแค้นของขุนนางชื่อ ซุงะวะระ โนะ มิชิสะเนะ <sup>すがわらのみちざね</sup>菅原道真 (ค.ศ. 845-903)  
 โดยขุนนางผู้นี้ขณะมีชีวิตมีตำแหน่งเป็นถึงเสนาบดีฝ่ายขวาเป็นที่โปรดปรานของจักรพรรดิอะดะ  
<sup>うだてんのう</sup>宇多天皇 (ค.ศ.867-931) ภายหลังถูกฟ้องกลั่นแกล้งจากเสนาบดีฝ่ายซ้ายคือ ฟุจิวะระ โนะ โทะ  
 กิฮิระ <sup>ふじわらのときひら</sup>藤原時平 (ค.ศ.971-909) หลังจากนั้นจึงถูกลงโทษให้ย้ายไปประจำที่ ดะสะอิฟู <sup>ださいふ</sup>大幸府  
 [บริเวณเกาะคิวชูในปัจจุบัน] และเสียชีวิตที่นั่น

ในบทวิเคราะห์ของหนังสือรวมนิทานเรื่องเล่า *อุจิฉุอิ โมะโนะงะตะริ* ของสำนักพิมพ์โฌงะกุ  
 ก็นกล่าวว่า เป็นไปได้ว่ายักษ์ที่ปรากฏในนิทานเรื่องเล่านี้ อาจจะเป็นวิญญาณที่โกรธแค้นของเสนาบดี

<sup>75</sup> พระโพธิสัตว์สะโอะ เชื่อกันว่า เป็นร่างอวตารร่างหนึ่งของพระพุทธเจ้า ตามความเชื่อพุทธศาสนานิกายมหายานที่ผสมผสาน  
 แนวคิดกับลัทธิชินโต กล่าวกันว่า พระโพธิสัตว์องค์นี้ชาวญี่ปุ่นสร้างขึ้นมาเอง โดยไม่ได้รับอิทธิพลจากอินเดียหรือจีน รู้จักกันในนาม  
 กงโง สะโอะ กงเง็น <sup>こんごうざおうこんげん</sup>金剛蔵王権現 หรือ กงโง สะโอะ โบะสะทซุ <sup>こんごうざおうぼさつ</sup>金剛蔵王菩薩 มีรูปลักษณะแสดงสีหน้าโกรธแค้น ที่มีมือซ้ายถือ  
 วัชรนาเกรงขาม ทำให้พระโพธิสัตว์องค์นี้เป็นที่หวาดกลัว และยำเกรงของเหล่ายักษ์และปีศาจ เชื่อว่า พวกพระผู้ฝึกปฏิบัติตน  
 ตามป่าเขามักจะได้พบกับพระโพธิสัตว์องค์นี้ โดยเฉพาะบริเวณภูเขาในวัดคิมปูเซ็น เมืองนารา

ซุงะวะระ โนะ มิชิสะเนะซึ่งเสียชีวิตไปด้วยความโกรธแค้นที่ถูกกลั่นแกล้งจึงไม่อาจปล่อยวางและไปเกิดใหม่ได้จึงเอาแต่ตามล้างแค้นคู่อาฆาตอยู่ตลอดเวลา แต่เป็นที่น่าสนใจว่าต่อมาภายหลังภาพลักษณ์ของเสนาบดีผู้นี้ได้กลายเป็นเทพเจ้าแห่งวิชาการ (学問の神) หรือที่รู้จักกันในนามของซุงะวะระ เท็นจิน すがわらてんじん 菅原天神 มีภาพลักษณ์ของเทพเจ้าผู้มีความหนักแน่นและไม่ยอมแพ้อะไรง่าย ๆ โดยเฉพาะคนที่นับถือศรัทธาในศาลเจ้าเท็มมังงู てんまんぐう 天満宮 จะให้ความเคารพเทพเจ้าองค์นี้มาก ในประวัติตัวละครพระนิชิโสก่กล่าวกันว่า มรณภาพในวันที่ 1 เดือน 8 และในวันที่ 13 เดือนเดียวกัน แต่เขาก็ฟื้นคืนชีพอีกครั้ง ซึ่งเรื่องนี้ได้เขียนเอาไว้ในหนังสือ *โดเซ็นโอมิน เมะอิโตะกิ* どうせんしょうにんめいどうき 『道賢上人冥途記』<sup>76</sup> จากการวิเคราะห์ตัวบทนิทานและการศึกษาประวัติตัวละครเพิ่มเติมทำให้เชื่อได้ว่าตัวละครพระนิชิโสมิภาพลักษณ์เป็นด้านบวก เนื่องจากตัวละครได้สวดมนต์ผ่อนคลายกรรมจากความโกรธแค้นของยักษ์หรือปีศาจซึ่งหากไม่มีการช่วยเหลือเชื่อว่า ยักษ์ตนนั้นคงไม่สามารถรอดพ้นจากบ่วงกรรมได้

### 11. เรื่องที่ 142 “เรื่องคันทนอินโซโจรักษาอาการแขนหักของพระคุษะ<sup>77</sup>”

(くうや 空也 ひち 上人の臂、観音院僧正祈り直す事)

#### เนื้อเรื่องย่อ

มีพระชั้นสูงนามว่า คุษะ เขามีเรื่องที่จะแจ้งให้ทางการทราบ จึงได้เดินทางมาที่ อิมิโซ ดะอิจิน<sup>78</sup> โดยได้เข้าไปที่ทำงานของราชเลขาของจักรพรรดิ ขณะนั้นพระโยะเกะอิ [คันทนอินโซโจ] เฝียอยู่ตรงนั้นพอดี จึงได้พูดคุยกับพระคุษะในเรื่องทั่ว ๆ ไป จากนั้นได้ถามถึงสาเหตุที่ข้อศอกของพระคุษะหัก พระคุษะเล่าให้ฟังว่า ตอนที่ยังเด็กขณะที่แม่โมโหมากได้จับแขนเดียวของเขาแล้วโยน เลยทำให้แขนหัก พระโยะเกะอิเห็นว่าพระคุษะเป็นพระที่น่าเคารพนับถือ ทั้งยังเป็นลูกหลานจักรพรรดิ จึงอาสาสวดมนต์เพื่อรักษาแขนที่หักอยู่ให้ ทำให้เขารู้สึกดีใจและรู้สึกเป็นบุญคุณอย่างมาก พระโยะเกะอิได้สวดมนต์รักษาอาการแขนหักของพระคุษะจนหาย ทำให้พระคุษะรู้สึกซาบซึ้งในบุญคุณจึงได้กราบไหว้ขอบคุณพระโยะเกะอิถึงสามครั้ง ในตอนจบของนิทานเรื่องเล่ากล่าวว่า ในวันนั้นพระคุษะได้พา

<sup>76</sup> 増田秀光 (2005) 『仏教人物の事典：高僧・名僧風狂の聖たち』 (東京：大日本印刷株式会社)、p. 107.

<sup>77</sup> พระคุษะ くうや 空也 (ค.ศ. 903-972) เป็นพระผู้สืบทอดเสียงในการฝึกปฏิบัติขั้นสูงและช่วยเหลือสังคม

<sup>78</sup> อิมิโซ ดะอิจิน หมายถึง ตำแหน่งของ มินะโมะโตะ โนะ มะซะโนะบุ みなものまさのぶ 源 雅 信 (ค.ศ.920-993) เป็นหลานของจักรพรรดิอุตะ

ลูกศิษย์ติดตามไปด้วย 3 คน เลยได้ตัดสติใจกลูกศิษย์รูปหนึ่งให้พระโยะเกะอิ พร้อมตั้งชื่อใหม่ให้ว่า “กิกัน”

เนื่องจากในนิทานเรื่องเล่านี้ปรากฏตัวละครหลักสองคนคือ พระคันทนอินโซโจ หรือพระโยะเกะอิ กับพระคยูยะ ซึ่งทั้งสองรูปมีภาพลักษณ์แตกต่างกัน ดังนั้นจะขอแยกวิเคราะห์ตัวละครตามภาพลักษณ์ที่ปรากฏในนิทาน โดยพระที่มีพฤติกรรมเด่นชัดในเรื่องความเชื่อถือศรัทธาในพุทธศาสนาคือ ตัวละครพระคยูยะจึงจะนำมาวิเคราะห์ในส่วนนี้

### ภาพลักษณ์พระคยูยะ

จากการศึกษาตัวบทของนิทานเรื่องเล่าจะเห็นว่า พระคยูยะ เป็นบุคคลที่เชื่อถือศรัทธาในพุทธศาสนาโดยจะสังเกตได้จากสรรพนามที่พระคันทนอินโซโจใช้เรียกพระคยูยะว่าเป็น “โณนิน” ต่อท้ายชื่อของตัวละคร ซึ่งเป็นการแสดงออกถึงความเคารพยกย่อง และในตัวบทของนิทานยังกล่าวว่า ตัวละครพระโยะเกะอิ [คันทนอินโซโจ] ซึ่งเป็นพระผู้ใหญ่ได้กล่าวชื่นชมพระคยูยะว่า เป็นบุคคลที่น่านับถือ ดังนี้...*ท่านเป็นโณนินที่น่าเคารพนับถืออย่างยิ่ง... (… 貴<sup>たふと</sup>き上人にておはす。…)* จากข้อความในตัวบทดังกล่าวนี้จึงทำให้เชื่อได้ว่า ตัวละครพระคยูยะน่าจะเป็นพระผู้มีความเชื่อถือศรัทธาในพุทธศาสนา มีการปฏิบัติดีจึงได้รับการยกย่องว่า เป็นพระชั้นสูงที่น่าเคารพนับถือมีภาพลักษณ์ด้านบวก ดังตัวบทต่อไปนี้

そこは<sup>たふと</sup>貴<sup>たふと</sup>き上人にておはす。天皇の御子とこそ人は申せ。いとかたじけなし。御臂まことに折り直し申さんはいかに。(p.369)

“ท่านเป็นโณนินที่น่าเคารพนับถืออย่างยิ่ง เคยมีคนกล่าวว่า ท่านเป็นโอรสองค์จักรพรรดิ น่าเสียดายมาก [หากท่านมีสภาพแขนหักเช่นนี้] ท่านจะว่าอะไรใหม่ ถ้าอาตมาอยากจะสวดมนต์เพื่อรักษาแขนที่หักอยู่ ท่านจะอนุญาตหรือไม่”

นอกจากภาพลักษณ์ของพระผู้มีความเชื่อถือและศรัทธาในพุทธศาสนาแล้ว ตัวละครพระคยูยะยังมีภาพลักษณ์อีกประการคือ เป็นพระผู้มีความเมตตาช่วยเหลือผู้อื่นซึ่งถือเป็นลักษณะสำคัญของการครองตนตามวิถีปฏิบัติของพระโพธิสัตว์ โดยวิเคราะห์จากตัวบทของนิทานซึ่งกล่าวว่า พระคยูยะได้นำลูกศิษย์ 3 รูปเดินทางมาพร้อมกับตน ซึ่งลูกศิษย์ของพระคยูยะต่างมีหน้าที่ในการช่วยเหลือผู้อื่นไม่ว่าจะเป็นจะเป็นการทำหน้าที่ คอยซ่อมวิหารเก่า ๆ การนำอาหารไปให้คนที่ติดคุกรับประทานและการเก็บเศษกระดาษเก่า ๆ เพื่อมาคัดลอกบทสวดมนต์ จะเห็นว่าลูกศิษย์ทั้ง 3 รูป ล้วนแต่ปฏิบัติดีและปฏิบัติชอบในการทำประโยชน์ให้กับผู้อื่น การที่ลูกศิษย์ของพระคยูยะมีพฤติกรรมแบบนี้ อาจเป็นไปได้ว่าเกิด

จากการที่ได้รับการสั่งสอนและการปลูกฝังสิ่งที่ดีงามจากอาจารย์คือ พระคฺุยะ ซึ่งต้องเป็นผู้ที่มีเมตตา กรุณาต่อผู้อื่นจึงทำให้บรรดาลูกศิษย์เห็นแบบอย่างที่ดีงามจนได้รับการยกย่องสรรเสริญ นอกจากการสั่งสอนลูกศิษย์ให้ปฏิบัติดีแล้ว ในตัวบทยังกล่าวถึงว่า พระคฺุยะได้ยกลูกศิษย์คนที่สามให้พระโยะเกะอิ เป็นการตอบแทนบุญคุณที่พระโยะเกะอิช่วยรักษาแขนของตน แสดงให้เห็นถึงความเป็นคนที่มีพื้นฐาน จิตใจดีและมีความกตัญญูรู้คุณ ดังนั้นจึงทำให้มองว่าตัวละครมีภาพลักษณ์ด้านบวกเช่นกัน ดังข้อความ ชิดเส้นใต้ในตัวบทที่ยกมาต่อไปนี้

その日、上人、<sup>ひじり</sup> 供に若き<sup>ぐ</sup> 聖三人具したり。一人は繩を取り集むる聖なり。道に落ちたる古き繩を拾ひて、<sup>かべつち</sup> 壁士に加へて、<sup>やぶ</sup> 古堂の破れたる壁を塗る事をす。一人は瓜の皮を取り集めて、水に洗ひて<sup>ごくしゅう</sup> 獄衆に与へけり。一人は<sup>ほうご</sup> 反古の落ち散りたるを拾ひ集めて、紙にすきて経を書写し奉る。その反古の聖を、臂直りたる御<sup>ふせ</sup> 布施に僧正に奉りければ、<sup>よろこ</sup> 悦びて弟子になして、義観と名づけ給ふ。有りがたかりける事なり。 (p.370)

ในวันนั้นพระคฺุยะได้พาลูกศิษย์ติดตามไปด้วยสามรูป รูปแรกเป็นพระที่เก็บรวบรวมเชือกเก่าตามถนนแล้วเอาผสมกับดินสำหรับฉาบซ่อมกำแพงที่พังของวิหารเก่า ๆ ส่วนรูปที่สองจะทำหน้าที่เก็บสะสมเปลือกของผลแดง จากนั้นนำไปล้างน้ำแล้วเอาไป [เป็นอาหาร] ให้คนที่อยู่ในคุก รูปสุดท้ายทำหน้าที่เก็บสะสมกระดาษที่มีผู้ทำหล่นเอาไว้ แล้วนำไปทำกระดาษใหม่ไว้คัดลอกบทสวดมนต์ จากนั้นพระคฺุยะจึงได้ยกลูกศิษย์ที่ทำหน้าที่เก็บกระดาษเก่าให้พระโยะเกะอิ เพื่อเป็นการตอบแทนที่ช่วยรักษาแขน และพระโยะเกะอิจึงรับเป็นลูกศิษย์ด้วยความยินดีพร้อมตั้งชื่อให้ว่า “กิกัน” ข้างเป็นเรื่อนำนายินดียิ่งนัก

อย่างไรก็ตามเพื่อให้เห็นภาพลักษณ์ของพระคฺุยะชัดเจนยิ่งขึ้น ผู้วิจัยได้ศึกษาประวัติของพระผู้นี้เพิ่มเติมจากหนังสือ พระผู้มีชื่อเสียงและพระชั้นสูงในทางพุทธศาสนาของญี่ปุ่น พบว่า พระคฺุยะไม่ปรากฏฐานะและชาติกำเนิดที่แน่ชัด มีบางทฤษฎีกล่าวว่า เขาเป็นลูกของจักรพรรดิอะโงะ หรือบางทฤษฎีก็สันนิษฐานว่า เขาเป็นหลานชายของจักรพรรดินิมเมียว 仁明天皇 (ค.ศ. 810-850) ออกบวชตอนอายุประมาณ 20 ปี ที่โคะกุบุจิจิ แคว้นโอะวะริ [แถบเมืองนาโงย่าในปัจจุบัน] ตอนอายุ 36 ปี เดินทางเข้าไปเมืองเกียวโต เพื่อแสดงพระธรรมเทศนา และเผยแพร่คำสอนของพุทธศาสนาในปี ค.ศ. 938 พร้อมทั้งได้ช่วยเหลือคนที่เจ็บป่วยและคนยากจน ในปี ค.ศ. 948 ได้ขึ้นไปออกบวชที่ภูเขายะอิ ตอนอายุ 46 ปี ขณะออกบวชที่ภูเขายะอิ ได้รับการอุปถัมภ์จากชนชั้นสูงและราชสำนักซึ่งเป็นผลดีต่อการเผยแพร่คำสอนทางพุทธศาสนา หลังออกบวชได้ 3 ปีเกิดโรคระบาดครั้งใหญ่ พระคฺุยะได้สร้าง

รูปปั้นพระโพธิสัตว์ 11 พระพักตร์ และคัตลอกพระสูตรอะฮันเนียะ<sup>79</sup> จำนวน 600 ม้วน โดยใช้เวลา 14 ปีเพื่อเป็นการอธิษฐานขอพรให้ผู้คนรอดพ้นจากการล้มตายจากโรคระบาด กล่าวกันว่า เป็นพระผู้มีชื่อเสียงในการฝึกปฏิบัติขั้นสูง และชอบช่วยเหลือสังคมไปพร้อม ๆ กับการฝึกปฏิบัติตนในฐานะพระผู้เคร่งครัดในคำสอนของพุทธศาสนาดังกล่าวมาแล้ว โดยได้ออกเดินทางไปทั่วญี่ปุ่น เพื่อเผยแพร่การสวดเน็มบุทซุ 念仏 [การสวดเอ่ยพระนามพระอมิตาภะ] เพื่อชี้แนะช่วยเหลือผู้คนให้พ้นทุกข์ ระหว่างทางหากเมื่อพบเห็นชาวบ้านเดือดร้อนก็จะรวบรวมชาวบ้านผู้มีจิตศรัทธาช่วยกันสร้างสิ่งที่เป็นสาธารณประโยชน์ เช่น การสร้างถนน ขุดบ่อน้ำ และสร้างสะพาน การช่วยเหลือคนที้อุดตายได้ญาติข้างถนน เป็นต้น เนื่องจากพระผู้นี้ได้ช่วยเหลือผู้คนไปพร้อมกับการสวดเน็มบุทซุ จึงทำให้ผู้คนเรียกขานเขาว่า อะมิตะ ฮิจิริ 阿弥陀聖 บ้าง และบางครั้งก็เรียกว่า อิชิ โนะ ฮิจิริ 一之ヒジリ พระคุยะมรณภาพตอนอายุ 70 ปี<sup>80</sup>

จากการศึกษาประวัติและเรื่องราวของตัวละครในนิทานเรื่องเล่าข้างต้น ทำให้เชื่อได้ว่า พระคุยะนั้นมีความเชื่อถือศรัทธาในพุทธศาสนา และปฏิบัติตามคำสอนของพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัด นอกจากนี้ยังเป็นพระผู้เปี่ยมไปด้วยความเมตตา มีภาพลักษณ์ด้านบวก โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระคุยะนั้น นอกจากการเผยแพร่พระพุทธศาสนาแล้ว ตลอดชีวิตของเขาได้อุทิศตนเพื่อช่วยเหลือผู้ตกทุกข์ได้ยาก ผู้ทุกข์ทรมานจากการหิวโหย

<sup>79</sup> พระสูตรอะฮันเนียะ だいほんにゃきょう 大般若經 [มหาปรัชญาปารมิตาสูตฺร] เป็นพระสูตรสำคัญของพุทธศาสนานิกายมหายาน ที่บันทึกแนวคิดคำสอนของพุทธศาสนานิกายมหายาน ใช้ในการสวดเพื่อขับไล่สิ่งชั่วร้ายและนำความปกติสุขมาให้ผู้คน ในสมัยนั้นนิยมสวดกันมากในประเพณีที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา เนื้อหาในพระสูตรกล่าวถึง สรรพสิ่งในโลกเป็นสิ่งไม่จริง ทุกอย่างล้วนว่างเปล่า มีทั้งหมด 600 ม้วน สันนิษฐานว่า ต้นฉบับผู้นำเข้ามาจากประเทศอินเดียคือ พระชาวจีนชื่อ เก็นโจซันโง げんじょうさんぞう 玄奘三蔵 หรือบางที่เรียกว่า ซันโตโฮมิ さんぞうほうし 三蔵法師 (ค.ศ.602-664) ส่วนในประเทศไทยรู้จักกันดีในนาม พระถังซำจั๋ง พระผู้นี้ได้มีการจดบันทึกการเดินทางระหว่างไปประเทศอินเดียคือ "จดหมายเหตุการณเดินทางสู่ดินแดนตะวันตกของมหาธาของค์ถัง" (大唐西域記) จากนั้นมีผู้นำมาดัดแปลงเป็นนวนิยาย ซึ่งโด่งดังเป็นที่รู้จักกันดีคือ เรื่องไซอิ๋ว (西遊記)

<sup>80</sup> Ibid., p. 82-83.

## 12. เรื่องที่194 “นิงงะอิโณนินหลุดพ้นไปแดนสุขาวดี”

(仁戒上人往生の事)  
わうじやう

### เนื้อเรื่องย่อ

มีพระชั้นสูงผู้หนึ่งนามว่า นิงงะอิ เป็นพระผู้มีความรู้ความสามารถมากจนหาใครเทียบไม่ได้ พระผู้นี้ต้องการเพิ่มพูนความสามารถของตนให้แตกฉานยิ่งขึ้น จึงตั้งใจจะออกจากวัดแต่เจ้าอาวาสคือพระโคโณโซซุ รู้สึกเสียดายในความรู้ความสามารถ จึงห้ามไว้ทำให้เขาต้องแกล้งไปหาลูกสาวชาวบ้าน เพื่อให้ทุกคนเข้าใจผิด ซึ่งความจริงเขาไม่เคยมีสัมพันธ์กับหญิงสาวเลย ในเวลากลางคืนจะเข้าไปในวิหารแล้วฝึกปฏิบัติตนอย่างหนัก เมื่อเจ้าอาวาสรู้ความจริงยิ่งเกิดความเลื่อมใสในตัวพระผู้นี้ขึ้นมาอีก และได้นิมนต์ให้กลับมา พระนิงงะอิไม่รู้จะทำอย่างไรดีจึงหนีไปแกล้งแต่งงานกับลูกสาวของนายอำเภอเมืองหนึ่ง แต่เขาก็ไม่ได้มีความสัมพันธ์กับภรรยา ต่อมาได้ออกเดินทางออกไปฝึกปฏิบัติตนยังเมืองต่าง ๆ จนพบกับผู้ปกครองเมืองโซโนะนะมิ โมะโนะโกรี และภรรยาซึ่งเกิดความเลื่อมใสศรัทธาอย่างมาก โดยทั้งสองสามีภรรยาจะคอยดูแลเรื่องความเป็นอยู่ให้พระนิงงะอิ จนผ่านไปหลายปีในเย็นวันหนึ่งในฤดูหนาว พระนิงงะอิได้เดินทางมาหาผู้ปกครองเมืองโซโนะนะมิ โมะโนะโกรีและภรรยา และในตอนเช้าของวันรุ่งขึ้นสองสามีภรรยาพบว่า พระนิงงะอิได้มรณภาพไปแล้ว ในตอนจบของนิทานเรื่องเล่ากล่าวว่า กลิ่นหอมที่โชยมาตอนเช้าตรู่นั้นคือ กลิ่นหอมของการมารับพระนิงงะอิ ไปเกิดยังดินแดนสุขาวดี

### ภาพลักษณ์ของพระนิงงะอิ

จากการศึกษาเนื้อหาของนิทานเรื่องเล่าพบว่า พระนิงงะอิออกบวชเป็นพระในพุทธศาสนา เป็นผู้มีความรู้ความสามารถมากจนหาใครเทียบไม่ได้ และเกิดโพธิจิตต้องการพัฒนาความรู้ความสามารถของตนให้เพิ่มสูงขึ้นไปอีก จึงต้องออกจากวัดไปฝึกฝนตนเองเพิ่มเติมดังจะเห็นได้จากข้อความในต้วบทดังนี้...แต่ทว่าจู่ ๆ เขาฝึกฝั้ค้นหาโพธิจิต [จิตแห่งการหลุดพ้น] จึงคิดจะออกจากวัด... (…しかるに、にはかに道心をおこして寺を出でんとしけるに…) แม้เจ้าอาวาสจะห้ามปรามเพราะรู้สึกเสียดายเกรงจะสูญเสียพระที่ตีไปจากวัด แต่พระนิงงะอิก็ไม่ฟังโดยแกล้งไปใช้ชีวิตเยี่ยงฆราวาสธรรมตามภรรยา รวมทั้งการแกล้งทำพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมเพื่อให้ผู้คนเข้าใจผิด แต่ความเป็นจริงแล้วเขาไม่ได้มีความสัมพันธ์กับภรรยาเลย นอกจากนี้ยังได้ฝึกปฏิบัติตนอย่างเข้มงวดมากยิ่งขึ้นกว่าเดิม จากพฤติกรรมดังกล่าวมาทั้งหมดนี้ทำให้เชื่อได้ว่า ตัวละครพระนิงงะอิ เป็นบุคคลที่เชื่อถือและศรัทธาในพุทธศาสนาอย่างแน่วแน่ มีภาพลักษณ์ด้านบวช ดังข้อความที่ขีดเส้นใต้ในต้วบทที่ยกมาต่อไปนี้

才学、寺中にならぶ輩なし。しかるに、にはかに道心をおこして寺を出でんとしけるに、その時の別当興正僧都、いみじう惜しみて、制しとどめて出し給はず。



しわびて、西の里なる人の女むすめを妻にして通ひければ、人々やうやうささやき立ちけり。人にあまねく知らせんとて、家の門に、この女の頭いに抱きつきて、後ろうしに立ち添ひたり。行き通る人見て、あさましがり、心憂こころがる事限りなし。徒者いたづらものになりぬと、人に知らせんためなり。さりながら、この妻とあひ具しながら、さらに近づく事なし。堂に入りて、夜もすがら眠らずして涙を落して行ひけり。

(p.477-478)

[นิงงะอึเป็นพระ] ผู้มีความรู้ความแตกฉานมากจนหาใครเทียบไม่ได้ แต่ทว่าจู่ ๆ เขาก็เผลอค้นหาโพธิจิต (จิตแห่งการหลุดพ้น) จึงคิดจะออกจากวัด แต่เจ้าอาวาสคือ พระโคโณโซสุ รู้สึกเสียดายจึงห้ามไม่ให้ออกจากวัด พระนิงงะอึรู้สึกลำบากใจ จึงไปหาลูกสาว คนที่อยู่หมู่บ้านทางทิศตะวันตก ทำให้เกิดเสียงซุบซิบนิทานค่อย ๆ แพร่ออกไป พระนิงงะอึต้องการให้ทุกคนเห็น จึงแก้มองคอดคองหญิงสาวที่หน้าประตูบ้านบ้าง หรือเดินตามหลังหญิงสาวผู้นี้บ้าง คนเดินบนถนนเห็นพฤติกรรมของเขา ต่างพากันตกใจและเศร้าสะเทือนใจอย่างมาก ความจริงแล้วพระนิงงะอึตั้งใจจะให้ผู้คนคิดว่า “เขาเป็นคนที่ใช้ไม่ได้เสียแล้ว” แต่ถึงจะพฤติกรรมเช่นนั้นต่อหน้าผู้อื่น แต่เมื่ออยู่กับภรรยาเขาไม่เคยมีความสัมพันธ์อันที่สามีภรรยาเลย ในเวลากลางคืนเขาจะเข้าไปในวิหารและฝึกปฏิบัติตนอย่างหนัก หลังน้ำตาโดยไม่หลับนอน

จากตัวบทที่ยกมาข้างต้นที่กล่าวว่า พระนิงงะอึมีการฝึกปฏิบัติตนอย่างหนักโดยไม่ยอมหลับนอนซึ่งข้อความนี้แสดงให้เห็นว่า ตัวละครมีจิตใจที่เชื่อถือและศรัทธาอย่างแน่วแน่ในคำสอนของพุทธศาสนาและตั้งใจที่จะเดินตามแนวทางที่ตนเองเชื่อถือศรัทธา และเชื่อว่าสิ่งที่ตนกำลังทำนั้นถูกต้องแล้ว และจะส่งผลดีในภายหลัง ดังปรากฏในตอนจบของนิทานเรื่องเล่าซึ่งกล่าวถึงการไปเกิดยังแดนสุขาวดีของพระผู้นี้ ซึ่งจากจุดนี้ทำให้วิเคราะห์ได้ว่า ตัวละครมีภาพลักษณ์ด้านบวกด้วยเช่นกัน ดังข้อความที่ขีดเส้นใต้ในตัวบทที่ยกมาต่อไปนี้

引きあけて見ければ、西に向ひ端座合掌して、はや死たんざがつしやうに給へり。あさましき事限りなし。郡司夫婦、御弟子どもなど悲しみ泣きみ、かつは貴みかう拝みけり。「晝かばしかりつるは、極楽の迎へなりけり」と思ひ合あわす。(p.479-480)

เมื่อเปิดประตูพบว่า [พระนิงงะอึ] นั่งขัดสมาธิพนมมือหันหน้าไปทางทิศตะวันตก และได้มรณภาพไปแล้ว เนื่องจากเป็นเหตุการณ์ที่ไม่คาดฝัน ทำให้นายอำเภอและภรรยา ลูกศิษย์ต่างพอกันร้องไห้เศร้าโศกเสียใจ และพากันกราบไหว้ด้วยความเลื่อมใสศรัทธาเป็นอย่างยิ่ง ทุกคนต่างคิดเห็นตรงกันว่า กลิ่นหอมที่โชยมาตอนเช้าตรู่ก็คือ กลิ่นหอมของการมารับ [พระนิงงะอึ] ไปเกิดยังดินแดนสุขาวดี

จากคำอธิบายเพิ่มเติมในหนังสือรวมนิทานเรื่องเล่า อูจิฉูอิ โมะโนะงะตะริ สำนักพิมพ์โฌงะกุ ก็นกล่าวว่า ในสมัยเฮอันตอนกลางมีความเชื่อว่า พระที่มีชีวิตอยู่อย่างสุขสบายในวัดใหญ่ ๆ เมื่อออกจากวัดกลับไปสู่วิตสามัญแล้วเริ่มฝึกปฏิบัติบำเพ็ญตนใหม่ ถือเป็นวิธีการบำเพ็ญกุศลที่ยิ่งใหญ่หรือเรียกว่า เซอิมุกะเกะ さいしゅつけ 再出家 (การบวชซ้ำอีกครั้ง) ซึ่งพบเรื่องราวลักษณะนี้มากในหนังสือรวมนิทาน

เรื่องเล่า *ฮมฉินฉุ* นอกจากนี้ในนิทานเรื่องเล่า *อุจิฉุอิ โมะโนะงะตะริ* มีเรื่องราวของพระโงะโฉนิน ในเรื่องที่ 143 ซึ่งกล่าวถึงตัวละคร ที่แก้งทำตัวเหมือนคนเสียสติ ทำตัวห่างจากชีวิตของสามัญชน ทั่วไปแล้วเข้าไปอยู่ในโลกอีกมิติหนึ่ง<sup>81</sup> เกี่ยวกับประเด็นความเชื่อเรื่อง การบวชช้านี้จะได้กล่าวโดยละเอียดในบทที่ 5 ความเชื่อเกี่ยวกับพุทธศาสนาใน *อุจิฉุอิ โมะโนะงะตะริ* ข้อ 5.2.5

### 13. เรื่องที่ 16 “การเห็นพระโพธิสัตว์จิโสของแม่ชี”

(<sup>あま</sup> 尼、<sup>ちぞう</sup> 地蔵見奉る事)

#### เนื้อเรื่องย่อ

ที่เมืองทังโงะ มีแม่ชีชราผู้หนึ่ง นางได้ฝันว่าจะมีพระโพธิสัตว์จิโสจะออกมาเดินตามถนนในตอนกลางคืนถึงเช้า ดังนั้นเพื่อจะได้พบและไหว้สักการะสักครั้ง ทุกเช้าแม่ชีจะออกมาเดินไปมา จนกระทั่งวันหนึ่งได้พบกับนักพนัน และนักพนันหลอกแม่ชีว่า รู้จักเส้นทางที่พระโพธิสัตว์จะผ่าน จากนั้นนักพนันก็พาแม่ชีไปยังบ้านชาวบ้านที่อยู่ใกล้ ๆ ซึ่งมีลูกชายชื่อ “จิโส” [ออกเสียงเหมือนชื่อพระโพธิสัตว์จิโส] ด้วยความยินดีแม่ชีจึงถอดเสื้อคลุมให้นักพนัน ตอนที่แม่ชีพบกับเด็กชายจิโส เด็กชายเอาก็ไม่รู้จักศีรษะปรากฏว่า ใบหน้าของเด็กชายแยกออกจากกัน และมีภาพใบหน้าขององค์พระโพธิสัตว์โผล่ออกมา แม่ชีจึงได้ก้มกราบสักการะด้วยความซาบซึ้งใจ และจากนั้นนางได้ไปเกิดยังแดนสุขาวดี ตอนจบของนิทานเรื่องนี้กล่าวว่า ถ้าเรามีความเชื่อศรัทธาที่เกิดจากจิตใจอย่างลึกซึ้งแล้วพระโพธิสัตว์ก็จะปรากฏร่างออกมาให้เห็น

#### วิเคราะห์ภาพลักษณ์ของแม่ชี

จากการวิเคราะห์เนื้อหาของนิทานเรื่องเล่าจะเห็นว่า ตัวละครแม่ชีชรามีความเชื่อถือศรัทธาต่อพุทธศาสนาอย่างลึกซึ้ง โดยเฉพาะความศรัทธาที่มีต่อพระโพธิสัตว์จิโส จึงได้รับผลดีตอบแทนคือ ได้ไปเกิดยังแดนสุขาวดีตามที่ปรากฏในตอนท้ายของนิทานเรื่องเล่า ดังจะเห็นได้จากตัวบทที่กล่าวว่า... [แม่ชี] ได้ไปเกิดยังแดนสุขาวดี... (…極楽へ参りけり。…) จากตัวบทนิทานในจุดนี้ทำให้มองว่าตัวละครแม่ชีมีภาพลักษณ์ด้านบวก ในขณะที่เดียวกันความเชื่อถือศรัทธาของแม่ชีนั้น แม่จะมีลักษณะของการเชื่อแบบงมงาย ไร้เหตุผล จนทำให้ดูเหมือนเป็นคนที่ขาดการพิจารณาไตร่ตรองถึงหลักความเป็นจริงอยู่บ้าง แต่อย่างไรก็ตามในตัวบทนิทานผู้เล่าก็ไม่ได้มีการกล่าวตำหนิพฤติกรรมดังกล่าวของแม่ชีแต่อย่างใด ด้วยเหตุนี้จึงวิเคราะห์ว่า ภาพลักษณ์ตัวละครแม่ชีชรา มีภาพลักษณ์ด้านบวก ดังตัวบทต่อไปนี้

<sup>81</sup>小林保治・増古和子『宇治拾遺物語』、p. 477.

博<sup>ばく</sup>打<sup>ち</sup>の打<sup>うち</sup>ちほうけてあたるが<sup>な</sup>見て、「尼<sup>に</sup>君<sup>きみ</sup>は寒<sup>な</sup>きに何<sup>なに</sup>わざし給<sup>たま</sup>ふぞ」といへば、  
 「地<sup>あ</sup>蔵<sup>り</sup>菩薩<sup>ぼさつ</sup>の暁<sup>あけ</sup>に歩<sup>あ</sup>き給<sup>たま</sup>ふなるに、あひ参<sup>ま</sup>らせんとて、かく歩<sup>あ</sup>くなり」といへば、  
 「地<sup>あ</sup>蔵<sup>り</sup>の歩<sup>あ</sup>かせ給<sup>たま</sup>ふ道<sup>みち</sup>は我<sup>われ</sup>こそ知<sup>し</sup>りたれば、いざ給<sup>たま</sup>へ、あはせ参<sup>ま</sup>らせん」と  
 いへば、「あはれ、うれしき事<sup>こと</sup>かな。地<sup>あ</sup>蔵<sup>り</sup>の歩<sup>あ</sup>かせ給<sup>たま</sup>はん所<sup>ところ</sup>へ我<sup>われ</sup>を率<sup>い</sup>ておはせ  
 よ」といへば、 (p.51)

จนกระทั่งนักเล่นการพนันผู้หนึ่งพบแม่ชีเข้า จึงถามว่า “ท่านแม่ชี หนาวขนาดนี้ท่านมาทำอะไร” แม่ชีจึง  
 ตอบว่า “ข้าได้ยืมว่า พระโพธิสัตว์จิโสะจะออกมาเดินในตอนเช้ามีด ก็เลยอยากพบจึงได้ออกมาเดินตามหา”  
 นักพนันจึงบอกว่า “ข้ารู้จักเส้นทางที่พระโพธิสัตว์จิโสะเดินเป็นอย่างดี มาด้วยกันเถอะ ข้าจะพาไปพบ แม่ชี  
 ได้ยืมดังนั้นจึงกล่าวว่า “ช่างน่ายินดียิ่งนัก จันท่านช่วยพาเข้าไปตรงที่พระโพธิสัตว์จิโสะจะเดินผ่านด้วยเถิด”  
 นอกจากนี้ในตอนจบของนิทานที่กล่าวว่า การที่แม่ชีสามารถพบกับพระโพธิสัตว์และได้รับการ  
 ช่วยเหลือให้ไปเกิดยังแดนสุขาวดี นั้นเกิดจากพลังแห่งความศรัทธาที่มีต่อพระโพธิสัตว์อย่างลึกซึ้งแล้ว  
 พระโพธิสัตว์จะมาปรากฏให้เห็นพร้อมให้ความช่วยเหลือ นั่นถือเป็นการย้ำให้ผู้อ่านเห็นถึงความสำคัญ  
 ของการเชื่อถือศรัทธาในพระโพธิสัตว์ ดังจะเห็นได้จากข้อความในตบพทคือ ...ถ้ามีความเชื่อศรัทธาที่จาก  
 จิตใจอย่างลึกซึ้ง แล้วพระโพธิสัตว์ก็จะปรากฏร่างออกมาให้เห็น... (…されば心にだにも深く念じつれば、仏も  
 見え給ふなりけりと信ずべし。…) ดังนั้นหากพิจารณาจากตบพทนิทานในจุดนี้ก็จะเห็นว่าตัวละครแม่ชี  
 มีภาพลักษณ์ด้านบวกค่อนข้างเด่นชัด ดังข้อความที่ขีดเส้นใต้ในตบพทต่อไปนี้

裂けたる中よりえもいはずめでたき地蔵の御の御顔見え給ふ。尼<sup>に</sup>挿<sup>さ</sup>み入りてうち  
 見<sup>み</sup>あげたれば、かくて立ち給<sup>たま</sup>へれば、涙<sup>なみだ</sup>を流<sup>なが</sup>して挿<sup>さ</sup>み入り参<sup>ま</sup>らせて、やがて極<sup>ごく</sup>楽<sup>らく</sup>  
 へ参<sup>ま</sup>りけり。されば心にだにも深く念<sup>ねん</sup>じつれば、仏<sup>ぶつ</sup>も見え給<sup>たま</sup>ふなりけりと信<sup>しん</sup>ずべ  
 し。 (p.52)

เห็นพระพักตร์อันเปี่ยมด้วยความเมตตาของพระโพธิสัตว์จิโสะไหลออกมาจากข้างในรอยแยก แม่ชีตรงเข้า  
 ไปกราบนมัสการ พอเงยหน้าขึ้นก็เห็นพระโพธิสัตว์ประทับยืนอยู่ จึงหลั่งน้ำตาออกมา จึงเข้าไปกราบไหว้  
 ด้วยความปลื้มปิติ ในไม่ช้า [แม่ชี] ก็ได้ไปเกิดยังแดนสุขาวดี ถ้ามีความเชื่อศรัทธาที่จากจิตใจอย่างลึกซึ้ง  
 แล้วพระโพธิสัตว์ก็จะปรากฏร่างออกมาให้เห็น

จากการวิเคราะห์ตบพทนิทานจะเห็นว่าตัวละครแม่ชีมีภาพลักษณ์ด้านบวก นอกจากนี้สิ่งหนึ่ง  
 ที่เห็นได้จากบรรยากาศในการเล่าเรื่องคือ ผู้เล่าอาจต้องการส่งเสริมแนวคิดเรื่องความเชื่อถือศรัทธาใน  
 พระโพธิสัตว์จิโสะ เพราะจากตบพทนิทานแม่ชีไม่มีการกล่าวถึงวัตรปฏิบัติของแม่ชีในฐานะผู้ออกบวช  
 แต่จากความเชื่อถือศรัทธาที่มีต่อพระโพธิสัตว์อย่างลึกซึ้งทำให้แม่ชีสามารถไปเกิดยังแดนสุขาวดีได้  
 เกี่ยวกับความเชื่อถือศรัทธาต่อพระโพธิสัตว์จิโสะนี้ถือเป็นการสะท้อนนัยความเชื่อของคนในสังคมสมัย  
 เฮอร์นและคะมะกุระได้ ซึ่งจะได้อธิบายโดยละเอียดในบทที่ 5 ข้อ 5.4.1 ต่อไป

## 14. เรื่องที่ 73 “เรื่องของพระยังกิวอะจะริผู้ไม่ยอมหันหลังให้ทิศตะวันตก”

はんきゅう あじやり せいほう うし  
(範久阿闍梨、西方を後ろにせぬ事)

### เนื้อเรื่องย่อ

มีพระผู้หนึ่งชื่อ ยังกิว ตำแหน่งอะจะริ อาศัยอยู่ที่วัดเรียววงอิน บนภูเขาอิเอะอิ พระผู้นี้เฝ้าอธิษฐานด้วยความปรารถนาอย่างยิ่งที่จะได้ไปเกิดยังแดนสุขาวดี โดยในชีวิตประจำวันเขาจะหันหน้าไปทางทิศตะวันตกในทุกอริยาบถ แต่ถ้าเป็นการถ่ายของเสียออกจากร่างกาย ก็จะไม่หันไปหาทิศตะวันตก แม้กระทั่งตอนขึ้นภูเขาจากเนินทางทิศตะวันตก เขาจะเดินเอียงข้างขึ้นเขา โดยพระยังกิวอะจะริ กล่าวว่าถ้าต้นไม้ล้มจะล้มไปทางด้านที่เอียงอยู่ ดังนั้นถ้าจิตใจของเขาโน้มเอียงไปทางทิศตะวันตกซึ่งเป็นแดนสุขาวดีแล้ว ก็จะสามารถไปเกิดยังแดนสุขาวดีได้ อย่างไม่มีข้อสงสัยในตอนจบของนิทานเรื่องเล่าระบุว่า “เรื่องนี้ได้เขียนเอาไว้ในหนังสือ โอโจเด็น”<sup>82</sup>

### ภาพลักษณ์ของพระยังกิว

จากการวิเคราะห์เนื้อหาของนิทานเรื่องเล่าพบว่า ตัวละครพระยังกิวปฏิบัติตนอย่างเคร่งครัดตามแนวคำสอนของพุทธศาสนานิกายมหายาน เพื่อให้บรรลุความปรารถนาสูงสุดคือ การได้ไปเกิดยังแดนสุขาวดี เชื่อกันว่าอยู่ทางด้านทิศตะวันตกของโลกมนุษย์ซึ่งสิ่งนี้ถือว่าเป็นความปรารถนาสูงสุดของสมณะในพุทธศาสนาмаหายาน ดังนั้นการที่พระยังกิวตั้งจิตศรัทธาอย่างแน่วแน่ต่อการปฏิบัติตนทุกสิ่งอย่างในชีวิตประจำวันซึ่งในภาษาญี่ปุ่นเรียกว่า มินจิน 信心 กล่าวคือ การหันหน้าไปทางทิศตะวันตกในอริยาบถต่าง ๆ เช่น การเดิน การหยุด การนั่งและการนอน เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงความเชื่อถือและศรัทธาในพุทธศาสนาอย่างลึกซึ้ง ดังนั้นจากการวิเคราะห์เนื้อหาที่กล่าวมานี้ทำให้เชื่อได้ว่า ตัวละครพระยังกิวมีภาพลักษณ์ด้านบวก ดังข้อความที่ขีดเส้นใต้ในตัวอย่างต่อไปนี้

ひとへに極楽を願ふ。行住坐臥西方を後ろにせず。唾をはき、大小便西に向は  
ず。入日を背中に負はず。西坂より山へ登る時は、身をそばだてて歩む。常に曰  
く、「うゑ木の倒るる事、必ず傾く方にあり。心を西方にかけんに、なんぞ志

<sup>82</sup> โอโจเด็น 往生伝 สันนิษฐานว่า แต่งเพิ่มเติมโดยขุนนางชื่อ โอเอะ โนะ มะซะฟุซะ 大江匡房 (ค.ศ.1014-1111) ซึ่งเป็นเพิ่มเติมเนื้อหาจากต้นฉบับของ โยะมิมิเงะ โนะ ยะซุตะเนะ 慶滋保胤 (ค.ศ.?) พระนักปราชญ์สมัยเออันตอนกลางเนื้อหาเกี่ยวกับการไปเกิดยังแดนสุขาวดี และประวัติของผู้ที่เชื่อถือและศรัทธาในพระอมิตาภะจำนวน 42 คน ซึ่งมีตั้งแต่จักรพรรดิ ขุนนาง พระ เป็นต้น รวมทั้งมีการรวบรวมลักษณะการของการตายแบบต่าง ๆ ของผู้ที่เชื่อถือศรัทธาในพระอมิตาภะเหล่านั้นด้วย สำหรับเรื่องราวของพระยังกิว พบในลำดับที่ 20

を遂げざらん。臨終<sup>しやうねん</sup>正念疑はず」となんいひける。往生伝に入りたりとか。  
( p.176)

[พระผู้นี้] เผื่ออิฐฐานด้วยความปรารถนาอย่างยิ่ง ที่จะได้ไปเกิดยังแดนสุขาวดี การปฏิบัติตนในชีวิตประจำวันไม่ว่าจะเป็นการเดิน การหยุด การนั่ง การนอน จะไม่หันหลังให้ทิศตะวันตก การถ่มน้ำลาย การปัสสาวะ อุจจาระ จะไม่หันไปทางทิศตะวันตก ไม่หันหลังให้พระอาทิตย์ตอนตกดิน เวลาขึ้นภูเขาจากเนินทางทิศตะวันตก ก็จะไม่เดินเอียงข้างขึ้น [พระฮังกิว กล่าวว่า] “ถ้าต้นไม้ล้ม จะล้มไปทางด้านที่เอียงอยู่ ถ้าจิตใจโน้มเอียงไปทางทิศตะวันตกซึ่งเป็นแดนสุขาวดีแล้ว เหตุใดเล่า ความปรารถนาจะไม่บรรลุ [แน่นอนจะต้องได้ไปเกิดยังแดนสุขาวดี] อย่างไม่มีข้อสงสัย ในวาระสุดท้ายของชีวิต” ซึ่งเรื่องนี้มีบันทึกเอาไว้ในหนังสือโอโจเด็น

จากการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องราวของแดนสุขาวดีพบว่า เป็นดินแดนในอุดมคติปกครองโดยพระอมิตาภะตั้งอยู่ทางด้านทิศตะวันตกของโลกมนุษย์ ซึ่งเชื่อว่าเป็นดินแดนที่มีแต่ความความสุขสงบ ผู้คนที่อยู่ในดินแดนนี้จะไม่มีความทุกข์ ความแก่ ความเจ็บป่วย และไม่มีความอดอยากหิวโหย ทุกวันจะได้ยินเสียงสวดมนต์ของพระอมิตาภะ โดยพระองค์จะแสดงพระธรรมเทศนาเพื่อชี้แนะให้ผู้คนที่อยู่ ณ แดนสุขาวดีหลุดพ้นบรรลุนิพพาน ปกติในวาระสุดท้ายของคนที่จะสามารถไปเกิดยังดินแดนสุขาวดีได้นั้น จะต้องมีการสวดเนิมบุทซุหรือการสวดเพื่ออวยพระนามพระอมิตาภะ เพราะเชื่อว่าพระอมิตาภะจะเดินทางมารับพร้อมพระโพธิสัตว์บริวารองค์อื่น ๆ ซึ่งเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องแดนสุขาวดีนี้จะได้อธิบายอย่างละเอียดในบทที่ 5 ข้อ 5.2.6 ต่อไป

เป็นที่น่าสังเกตว่า ในตอนท้ายของนิทานเรื่องเล่ากล่าวว่า เรื่องนี้ได้เขียนเอาไว้ในหนังสือโอโจเด็น ดังนี้...เรื่องนี้มีบันทึกเอาไว้ในหนังสือ โอโจเด็น... (…往生伝に入りたりとか。 …) ซึ่งหนังสือเล่มนี้มีอิทธิพลต่อความเชื่อเกี่ยวกับพุทธศาสนาของชาวญี่ปุ่น การอ้างอิงหนังสือดังกล่าวนี้ของผู้เล่าอาจเป็นไปได้ว่า เพื่อต้องการแสดงให้ผู้อ่านเห็นถึงความเชื่อในเรื่องของการไปเกิดยังแดนสุขาวดีว่าเป็นเรื่องที่เชื่อถือได้ เพราะมีหลักฐานอ้างอิงชัดเจนว่าควรเชื่อดังกล่าว ดังนั้นการที่พระฮังกิวเชื่อถือศรัทธาเรื่องการไปเกิดยังแดนสุขาวดีนี้โดยการปฏิบัติตนอย่างเคร่งครัดนี้ จึงถือว่าเป็นเรื่องที่แสดงถึงวัตรปฏิบัติที่เคร่งครัดของสมณะ ทำให้วิเคราะห์ว่าภาพลักษณ์ของพระฮังกิวเป็นด้านบวก

2.2.2 เป็นบุคคลผู้มีพลังอำนาจวิเศษและใช้พลังอำนาจวิเศษในการช่วยเหลือผู้อื่น พบในนิทาน 8 เรื่องต่อไปนี้

## 1. เรื่องที่ 9 “เจ้าของตำหนักอุจิ<sup>83</sup> เป็นลม นิมนต์พระจิจุโซโบมาช่วยรักษา”

(宇治殿倒れさせ給ひて、<sup>じつさうぼうそうじやう</sup> 実相房僧正、<sup>けんざ</sup> 験者に召さるる事)

### เนื้อเรื่องย่อ

เจ้าของตำหนักอุจิ ไม่สบายและได้ล้มลงระหว่างที่กำลังขี่ม้ามาดูการปรับปรุงตำหนักโคโยอิน ดังนั้นเขาจึงให้คนรับใช้ไปนิมนต์พระฉินโยะ ตำแหน่ง โซโจ [พระจิจุโซโบ] มารักษา ขณะที่พระยังเดินทางมาไม่ถึงนั้น หญิงรับใช้ที่อยู่ในห้องภรรยาเจ้าของตำหนักอุจิ ได้ถูกบางอย่างเข้าสิงร่างและพูดขึ้นมาว่า จากการที่เจ้าของตำหนักอุจิล้มป่วยเพราะมีวิญญาณร้ายเข้าสิงและก่อนที่พระฉินโยะโซโจจะเดินทางมาถึง ได้ใช้ให้เทพโกะโฮมาช่วยขับไล่วิญญาณร้ายให้หนีไป พอพูดเสร็จเจ้าตำหนักอุจิจึงมีอาการดีขึ้นในทันที ในตอนจบของนิทานเรื่องเล่ากล่าวว่า พระฉินโยะช่างเป็นผู้มีพลังวิเศษเสียเหลือเกิน

### วิเคราะห์ภาพลักษณ์ของพระจิจุโซโบ

จากการศึกษาเนื้อหาในนิทานเรื่องเล่ากล่าวถึง พระจิจุโซโบ มีความสามารถในการควบคุมและใช้งานเทพโกะโฮะ <sup>ごほう</sup> 護法 ซึ่งเชื่อกันว่า เป็นหนึ่งในกลุ่มเทพเจ้าผู้คอยปกป้องพุทธศาสนาและผู้เคร่งครัดศรัทธาในการบำเพ็ญปฏิบัติตนตามหลักธรรมคำสอนของพุทธศาสนาหรือที่เรียกว่า เทพโกะโฮะเส็นจิน <sup>ごほうぜんじん</sup> 護法善神 มีภาพลักษณ์ที่ดูร้ายและน่ากลัว เป็นพวกเทพโอะเน็งะมิ <sup>おにがみ</sup> 鬼神 โดยเทพเหล่านี้จะสามารถแปลงร่างได้ หากปรากฏตัวในร่างเด็กจะเรียกเทพนี้ว่า โกะโฮโดมิ <sup>ごほうどうし</sup> 護法童子 เชื่อกันว่า จะคอยรับใช้พวกพระที่มีฉันทะแก่กล้า และพวกผู้ปฏิบัติหรือยะมะบุมิที่มีพลังวิเศษ มีเวทมนต์ ดังจะเห็นจากตัวบทในนิทานเรื่องนี้ที่กล่าวถึงเทพโกะโฮ ได้เดินทางมาขับไล่วิญญาณชั่วร้ายล่องหน้า เพื่อรักษาอาการของผู้ป่วยคือ เจ้าของตำหนักอุจิ ตามคำสั่งของพระจิจุโซโบ ก่อนที่พระจะเดินทางมาถึง ซึ่งเป็นการแสดงอิทธิฤทธิ์พลังอำนาจวิเศษเหนือคนธรรมดาของตัวละคร และจากพฤติกรรมการใช้พลังวิเศษเพื่อช่วยเหลือผู้ที่กำลังเดือดร้อนทุกข์ทรมาน จากการเจ็บป่วยให้พ้นทุกข์ของพระจิจุโซโบนี้ ทำให้มองว่า ตัวละครมีภาพลักษณ์ด้านบวก ดังจะเห็นได้จากข้อความที่ขีดเส้นใต้ในตัวบทต่อไปนี้

女房の局なる女に物憑きて申して曰く、「別の事にあらず。きと目見入れ奉るによりてかくおはしますなり。僧正参られざる先に、護法先立ちて参りて追ひ払ひ候へば、逃げをはりぬ」とこそ申しけれ。(p.42)

<sup>83</sup> เจ้าของตำหนักอุจิ หมายถึง พุจิวะระ โนะ โยริมิชิ เป็นเจ้าของตำหนักเบียวโคอิน ที่เมือง อุจิ

หญิงรับใช้ที่อยู่ในห้องภรรยาเจ้าของตำหนักอุจิได้ถูกบางอย่างเข้าสิงร่าง และพูดขึ้นมาว่า “ไม่ใช่อะไรหรอก แค่เพ่งมองนิดเดียวก็เลยเป็นแบบนี้ ก่อนที่พระ [ฉินโยะ] โซโจจะมาถึง ได้ใช้ให้เทพโกะโฮมาช่วยขับไล่ ข้าก็เลยหนีออกมา”

เกี่ยวกับประเด็นการใช้คาถาอาคมในการรักษาอาการเจ็บป่วยนี้ จากการศึกษาพบว่า สมณะในอดีตนั้น มักจะเป็นที่พึ่งพาของผู้คนเมื่อมีการเจ็บป่วยเกิดขึ้นซึ่งเชื่อกันว่า อาการเจ็บป่วยนั้นเกิดจากการกระทำของวิญญาณชั่วร้ายมาเข้าสิง และผู้ที่ทำหน้าที่ในการบำบัดรักษาคือ สมณะในพุทธศาสนา ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า สมณะในอดีตนั้น นอกจากจะมีภาพลักษณ์ของผู้ถือศีล ดำรงและเผยแผ่แนวคิด คำสอนของพุทธศาสนาแล้ว ยังมีภาพลักษณ์ของผู้มีพลังอำนาจวิเศษสามารถประกอบพิธีกรรมขับไล่ และต่อสู้กับวิญญาณชั่วร้าย นอกจากนี้สมณะยังเป็นบุคคลที่สังคมให้ความเคารพยกย่องโดยเฉพาะอย่างยิ่งชนชั้นสูง และขุนนางต่างให้ความไว้วางใจเป็นที่พึ่งพิงในยามเจ็บป่วย จากการวิเคราะห์ตัวบทของนิทานเรื่องเล่า ทำให้เชื่อได้ว่าพระจิตชูโซโบ น่าจะเป็นบุคคลผู้หนึ่งที่มีบทบาทสำคัญในสังคมสมัยเฮอันและคะมะกุระตอนต้น ดังนั้นจึงทำให้เชื่อได้ว่า ตัวละครพระจิตชูโซโบ มีภาพลักษณ์ด้านบวกด้วยเช่นกัน ดังตัวบทที่ยกมาต่อไปนี้

倒れさせ給ひて心地違はせ給ふ。心たが 譽僧正しんよそうじやうに折られんとて召しに遣はす  
(P.42)

เจ้าของตำหนักอุจิล้มลง มีอาการไม่สบาย ดังนั้นจึงให้คนรับใช้ไปบอกพระฉินโยะโซโจ (พระจิตชูโซโบ) ให้มาสวดมนต์ปิดเป่ารังควาน

จากตัวบทที่ยกมาแสดงให้เห็นว่า เมื่อมีชนชั้นสูงเจ็บป่วยบุคคลแรกที่ผู้คนจะนึกถึงคือ พระซึ่งการนิมนต์พระมารักษาอาการเจ็บป่วยหรือการเดินทางไปหาพระเพื่อให้รักษาอาการเจ็บป่วยยังพบในนิทานเรื่องเล่าเรื่องอื่น ๆ ซึ่งจะได้กล่าวถึงในลำดับต่อไป

จากการศึกษาประวัติพระผู้พบว่าเป็นพระจิตชู โซโบ โซโจ じつそうぼうそうじょう 実相房僧正 (ค.ศ. 971-1029) เป็นบุตรของ ซะเอะมอน ซะโต พุจิวะระ โนะ มิเงะรุซุเกะ さえもんさとうふじわらのしげるすけ 左衛門佐藤藤原重輔 ออกบวชเป็นพระในนิกายเท็นดะอิ มีการศึกษาวิชาเกี่ยวกับการประกอบพิธีกรรมเพื่อสะเดาะเคราะห์ซึ่งเกี่ยวข้องกับความเชื่อเรื่องเทพเจ้าในลัทธิชินโต กล่าวกันว่าหลังเกิดเหตุการณ์ในนิทานเรื่องเล่าแล้ว ในปีต่อมา พุจิวะระ โนะ มิชินะระ บิดาของ พุจิวะระ โนะ โยริมิฉิ ผู้สำเร็จราชการในสมัยเฮอัน ได้นิมนต์พระผู้นี้ไปประจำที่วัด โฮโจ ほうじょう 法成

สำหรับประวัติพุทธศานามหายานของนิกายเท็นดะอิพบว่า ผู้ก่อตั้งคือ ซะอิโซ さいしょう 最澄 (ค.ศ. 767- 822) เขาได้รับการสนับสนุนจากจักรพรรดิคัมมุ かんむてんのう 桓武天皇 (ค.ศ.737-806) ให้เดินทางไปศึกษา

พระพุทธานามหายานที่ประเทศจีน เมื่อกลับมาได้มีการนำเอาแนวคิดคำสอนทางพุทธศาสนามาหลอมรวมกับความคิดความเชื่อดั้งเดิมของชาวญี่ปุ่น เกิดการผสมผสานทางแนวคิดหรือที่เรียกว่า ฌิมบุทซุฌุโง่ ดังที่เคยกล่าวมาแล้วและให้กำเนิดแนวคิดคำสอนที่เรียกว่า เท็นตะอิมิกเกียว てんだいみつきょう หรือที่เรียกว่า ทะอิมิทซุ たいみつ 台密 ซึ่งแนวคำสอนนี้ นอกจากจะเรียนรู้หลักคำสอนทางพุทธศาสนาแล้ว ยังมีการฝึกปฏิบัติตนอย่างเข้มงวดตามป่าเขาและสถานที่ซึ่งเชื่อว่า มีความศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ สถิตอยู่เพื่อให้เกิดฉานแก่กล้าและสามารถประกอบพิธีกรรมที่เรียกว่าคะจิ かじ 加持 ซึ่งเป็นการใช้ท่าทางของร่างกาย เช่น การประสานนิ้วชี้ การถูมือสองข้างเข้าด้วยกันและการสวดคาถา รวมทั้งการใช้จินตนาการเพื่อขอพลังอำนาจจากพระพุทธเจ้า พระโพธิสัตว์ เทพเจ้าและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้ลงมาช่วยเหลือผู้คนให้พ้นเคราะห์กรรมตามความปรารถนาของผู้ประกอบพิธีกรรม นอกจากนี้ยังมีการประกอบพิธีกรรมที่เรียกว่า คิโต きと 祈禱 เป็นพิธีกรรมที่เน้นการสวดภาวนาอ่อนน้อมเพื่อขอพลังจากพระพุทธเจ้า พระโพธิสัตว์ เทพเจ้าและสิ่งศักดิ์สิทธิ์เช่นกัน ให้ลงมาช่วยเหลือผู้คนให้พ้นทุกข์ตามความปรารถนาของผู้ประกอบพิธีกรรม พระสูตรสำคัญของนิกายเท็นตะอิมิกคือ สัทธรรมปุณฺฑริกสูตร ซึ่งแตกต่างจากนิกายฌิงงน หรือโทมิทซุ とうみつ 東密 ที่นับถือมหาไวโรจนสูตรและพระวัชรสูตรดังที่กล่าวมาแล้ว แม้พระชะอิโซจะเป็นผู้ก่อตั้งนิกายเท็นตะอิมิกก็ตาม แต่แนวคำสอนต่าง ๆ ของนิกายที่เกี่ยวข้องกับมิกเกียวนี้ ยังรวบรวมไม่เสร็จสมบูรณ์ในช่วงที่เขามีชีวิตอยู่ พระผู้สืบทอดแนวคิดคำสอนนี้และทำให้ประสบผลสำเร็จคือ ลูกศิษย์สองคนของพระชะอิโซคือ พระเอ็นนิน えんにん 円仁 หรือพระจิเกะกุตะอิมิ じかくだいし 慈覚大師 (ค.ศ.794-864) และพระเอ็นชิน えんちん 円珍 หรือพระชิโงะ ちしょうだいし 智証大師 (ค.ศ.814-891) ซึ่งพระทั้งสองรูปนี้ได้เดินทางไปศึกษาพุทธศาสนาแนวมิกเกียวเพิ่มเติมที่ประเทศจีน<sup>84</sup>

ตั้งนั้นจากการศึกษาประวัติของพระจิทซุโซโบ จะเห็นว่ามีชีวิตอยู่ในช่วงหลังจากพระเอ็นนินและพระเอ็นชินได้รวบรวมคำสอนของนิกายเท็นตะอิมิกแนวคำสอนมิกเกียวเสร็จสมบูรณ์แล้ว ดังนั้นจึงเชื่อได้ว่า พระจิทซุโซโบ คงเป็นผู้หนึ่งที่ศึกษาแนวคิดคำสอนดังกล่าวนี้ จนแตกฉานและมีความสามารถในการประกอบพิธีคะจิและคิโตและได้รับการยอมรับจากผู้คนในสมัยนั้นว่าเป็นพระผู้มีพลังอำนาจวิเศษ มีเวทมนต์คาถาสามารถเรียกเทพโกะโฮ มาช่วยขับไล่วิญญาณร้ายได้ จากการศึกษาประวัติดังกล่าวมาข้างต้น จึงกล่าวโดยสรุปได้ว่า พระจิทซุโซโบน่าจะเป็นผู้แตกฉานในหลักคำสอนของ

<sup>84</sup> 廣瀬良弘・今井浄園・村越英裕・望月真澄『知っておきたい仏像と仏教』 p. 40-45.



พุทธศาสนิกายเห็นตะอิแนวคำสอนมิกเกียว จนมีวิชาคาถาอาคมแก่กล้า เป็นที่เคารพนับถือของ  
ผู้คนในสมัยนั้นอย่างมาก จนได้รับความไว้วางใจจากชนชั้นสูงให้มาประกอบพิธีกรรมตามที่ปรากฏใน  
นิทานเรื่องเล่า

## 2. เรื่องที่ 20 “เรื่องของอิทธิฤทธิ์ในการสวดขอฝนของพระโจกันโซโจ”

じやうくわんそうじやう いの ほふけん  
( 静観僧正、雨を祈る法験の事 )

### เนื้อเรื่องย่อ

ในสมัยเอ็งจิ เกิดภาวะฝนแล้ง จึงมีการนิมนต์พระชั้นสูงจำนวนหกสิบรูปมาสวดพระสูตรตะอิ  
ฮันเนียะ ขณะนั้นมีวันดำ [เกิดจากการเผาไม้โกะมะ<sup>85</sup>] ลอยขึ้นมา ทุกคนที่มาพร้อมพิธีต่างหวังจะให้มี  
ปาฏิหาริย์เกิดขึ้น แต่ท้องฟ้ากลับสดใส ไม่มีวี่แววของเมฆฝน แสงแดดแผดเผาแรงขึ้น จักรพรรดิและ  
บรรดาขุนนางข้าราชการสำนักและผู้อยู่ในพิธีต่างพากันวิตกกังวล ดังนั้นจักรพรรดิจึงมีพระบัญชาให้ขุน  
นางตำแหน่งคุโรโตะโนะโต<sup>86</sup> มาพบ แล้วรับสั่งพระโจกันให้ไปยืนสวดมนต์ข้าง ๆ กำแพง เนื่องจาก  
สวดที่เดิมแล้วไม่เป็นผล ขณะนั้นพระโจกันมีตำแหน่งเป็นแค่พระผู้น้อย จึงรู้สึกเกรงใจพระที่มีตำแหน่ง  
สูงกว่าตนแต่ขัดพระบัญชาไม่ได้จึงต้องทำตามรับสั่ง เมื่อสวดมนต์ไปได้สักพักก็เกิดควันสีดำลอยขึ้น  
ไปสู่ท้องฟ้า และควันได้กลายเป็นเมฆสีดำ จากนั้นเมฆสีดำนั้นก็กระจายปกคลุมไปทั้งท้องฟ้า เกิดฟ้า  
แลบและฝนได้เทกระหน่ำลงมา ทำให้ผู้คนต่างพากันชื่นชมยินดี และจักรพรรดิได้มอบตำแหน่งโซสุ  
ให้กับพระโจกัน ในตอนจบของนิทานเรื่องเล่ากล่าวว่า เนื่องจากเป็นเรื่องแปลกประหลาดมหัศจรรย์จึง  
ได้นำมาบันทึกเป็นนิทานเรื่องเล่าให้เล่าสืบต่อกันไปในยุคหลัง

### ภาพลักษณ์ของพระโจกัน

จากการศึกษาเนื้อหาในนิทานเรื่องเล่าพบว่า ภาพลักษณ์ของพระโจกัน แม้จะเป็นพระที่มี  
ตำแหน่งทางสงฆ์ในระดับต่ำกว่าพระองค์อื่น ๆ ที่มาประกอบพิธีกรรมขอฝนด้วยกันก็ตาม แต่กลับมี  
พลังอำนาจวิเศษสามารถสวดมนต์ให้ฝนตกได้ อย่างไรก็ตามการที่พระโจกันสวดมนต์ได้สำเร็จนั้น  
นอกจากแสดงให้เห็นถึงความเป็นผู้มีพลังอำนาจวิเศษแล้ว ส่วนหนึ่งอาจเป็นเพราะทำตาม พระบัญชา

<sup>85</sup> การเผาไม้โกะมะ หมายถึง การเผาไม้ที่มีกลิ่นหอมและวัสดุต่าง ๆ ซึ่งอาจเป็นไม้ที่เขียนข้อความอธิษฐาน เพื่อประกอบพิธีกรรม  
ทางพุทธศาสนิกายมหายาน ซึ่งเชื่อกันว่า สามารถปัดเป่าสิ่งชั่วร้ายที่มารังควานได้

<sup>86</sup> คุโรโตะโนะโต เป็นตำแหน่งผู้ควบคุมดูแลงานงานเกี่ยวกับเอกสาร และงานราชพิธีทั่วไป ทำหน้าเป็นเหมือนราชเลขาขององค์  
จักรพรรดิ และเป็นผู้ที่ได้รับอนุญาตให้รับใช้ใกล้ชิดในราชสำนักชั้นใน มีตำแหน่งตั้งแต่ระดับ 4 ขึ้นไป มี 2 ตำแหน่งส่วนอีก  
ตำแหน่งจะดูแลเกี่ยวกับเรื่องของราชวงศ์

ของจักรพรรดิซึ่งเกิดความคิดเรื่องการย้ายที่สวดมนต์ เพื่อให้การสวดขอฝนสัมฤทธิ์ผลก็เป็นได้ เนื่องจากความเชื่อของผู้คนในสมัยอดีตนั้นจักรพรรดิอยู่ในฐานะสมมติเทพ โดยเฉพาะในตำนานเก่าแก่อย่าง โคะจิกิ 『古事記』<sup>87</sup> ได้กล่าวถึง บรรดาเทพต่าง ๆ ที่ให้กำเนิดหมู่เกาะญี่ปุ่นนั้นล้วนเป็นบรรพบุรุษขององค์จักรพรรดิผู้ปกครองโลกมนุษย์ในปัจจุบัน ดังนั้นจึงไม่ใช่เรื่องแปลกที่ผู้คนจะเชื่อว่าจักรพรรดิมีพลังอำนาจวิเศษเหนือคนธรรมดา มีอำนาจการหยั่งรู้บางอย่าง ซึ่งคนปกติไม่สามารถทำได้ การที่สั่งให้พระโจกันไปยืนในตำแหน่งที่จะสามารถสื่อสารกับเทพเจ้าได้นั้น ก็เพื่อให้พิธีกรรมขอฝนสำเร็จลง แต่อย่างไรก็ตามผู้วิจัยคิดว่า แม้จะเป็นการทำตามพระบัญชาของจักรพรรดิ แต่ถ้าผู้รับพระบัญชาเป็นผู้ไม่มีพลังอำนาจวิเศษ หรือมีอำนาจที่แก่กล้าแล้ว ย่อมไม่สามารถทำภารกิจให้สำเร็จลงได้ ดังนั้นอาจเป็นไปได้ว่า จักรพรรดิทรงมองเห็นศักยภาพของพระโจกัน จึงได้มอบหมายภารกิจสำคัญให้ ซึ่งหากวิเคราะห์จากเนื้อหาในจุดนี้ จึงทำให้มองว่าภาพลักษณ์ของพระโจกันเป็นด้านบวก ดังข้อความที่ขีดเส้นใต้ในตัวอย่างต่อไปนี้

くろうどのとう 蔵人頭を召し寄せて、じやくわんそうじやう 静観僧おほ 正に仰せ下さるるやう、くだ 「ことさら思し召さるるやうあり。かくのごと方々に御祈りどもさせるしるし 験なし。座を立ちて別に壁のもとに立ちて祈れ。思し召すやうあれば、とりわけ仰せつくるなり」と仰せ下されければ、 (p.68)

[ตั้งนั้นจักรพรรดิ] จึงทรงเรียกให้คุโรโดโนะโตเข้ามา และให้นำพระบัญชาไปบอกแก่พระโจกันโชโจ [จักรพรรดิ] “มีพระบัญชาเป็นพิเศษ เป็นดังที่ [พระคุณเจ้า] เห็นแล้วนั้นแหละ พระทั้งหลายสวดมนต์แต่ก็ไม่เป็นผล ขอให้ท่านย้ายที่นั่งจากที่นั่งออกไปยืนสวดมนต์ข้าง ๆ กำแพง”

สำหรับสมัยเอ็งจิ 延喜えんぎ จากการศึกษาพบว่า เป็นสมัยที่อยู่ในช่วงปี ค.ศ.901-923 ตรงกับช่วงปลายรัชสมัยจักรพรรดิตะอิโงะ ได้เกิดภัยธรรมชาติมากมายรวมทั้งเหตุการณ์ความไม่มั่นคงทางการเมือง และเกี่ยวกับพิธีกรรมขอฝนนั้น ผูกพันกับวิถีชีวิตการทำเกษตรกรรมของชาวญี่ปุ่นมาช้านาน และเรื่องของความเป็นอยู่ปากท้องชาวบ้านนั้น พระในฐานะผู้มีวิถีชีวิตใกล้ชิดกับชาวบ้าน เป็นผู้หนึ่งซึ่งมีบทบาทสำคัญในการทำพิธีซึ่งเกี่ยวข้องกับความเดือดร้อนของชาวบ้าน เพราะถ้าหากเกิดฝนแล้งซึ่งหมายถึงการที่ไม่สามารถเก็บเกี่ยวพืชผลทางการเกษตรได้ทำให้เกิดความอดอยากแร้นแค้น ขณะเดียวกันสภาพความเป็นอยู่ของชาวบ้านก็มีผลกระทบโดยตรงต่อความมั่นคงของราชสำนัก เมื่อชาวบ้านไม่สามารถเก็บเกี่ยวพืชผลทางการเกษตรได้ ก็ไม่มีความสามารถที่จะจ่ายภาษีให้กับขุนนาง

<sup>87</sup> โคะจิกิ เป็นบันทึกเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ที่เก่าแก่ของญี่ปุ่น รวบรวมขึ้นโดยพระราชดำริของจักรพรรดิเท็มมุ てんむてんのう 天武天皇 (ค.ศ. 673-968) เนื้อหาเป็นข้อมูลเกี่ยวกับราชวงศ์รวมทั้งเรื่องราวของเทพและตำนานต่าง ๆ เพื่อให้ชนในชาติมีประวัติศาสตร์เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

หรือราชสำนัก ดังนั้นการรับพระบัญชาโดยตรงจากองค์จักรพรรดิให้ประกอบพิธีกรรมขอฝน จึงถือว่า พระนั้นเป็นบุคคลที่ได้ทำหน้าที่สำคัญอย่างยิ่ง และเป็นที่คาดหวังของผู้คนในการบรรเทาความ เดือดร้อนทั้งต่อชาวบ้านและราชสำนักถือว่าการแสดงออกถึงความเมตตาในการให้ความช่วยเหลือ ผู้อื่นตามครรลองของพระโพธิสัตว์ ดังนั้นจากการที่พระโจกันได้รับความไว้วางพระทัยจากจักรพรรดิ และเมื่อทำการสวดมนต์ขอฝนสำเร็จทำให้ผู้คนต่างชื่นชมยินดี จากเนื้อหาในจุดนี้จึงมองว่า ภาพลักษณ์ของพระโจกันเป็นด้านบวกเช่นกัน ดังข้อความขีดเส้นใต้ในตัวอย่างต่อไปนี้

童神震動し、電光大千界に満ち、<sup>しやちく</sup>車軸のごとくなる雨降りて、天下たちまちにう  
るほひ、<sup>ほうぜう</sup>五穀豊饒にして万木果を結ぶ。<sup>けんもん</sup>見聞の人帰服せずといふなし。帝、大  
臣、公卿等<sup>すいき</sup>随喜して、僧都になし給へり。不思議の事なれば、末の世の物語にか  
く記せるなり。(p.68-69)

เทพเจ้ามังกร ได้สั่นสะเทือนมีฟ้าแลบไปทั่ว จากนั้นฝนได้เทกระหน่ำราวกับเพลาชองรด ทั่วพื้นดินชุ่มฉ่ำ  
ไปด้วยน้ำฝน พืชพันธุ์ธัญญาหารก็สมบูรณ์ บรรดาต้นไม้ต่างออกผล ผู้คนที่ได้ยินได้เห็นต่างพากันชื่นชม  
จักรพรรดิ บรรดาเสนาบดี และเหล่าขุนนางชั้นสูงต่างพากันชื่นชมยินดี และมอบตำแหน่งโชสุให้กับพระโจ  
กันโชโจ เนื่องจากเป็นเรื่องมหัศจรรย์จึงได้นำมาบันทึกเป็นนิทานเรื่องเล่าให้เล่าสืบต่อกันไปในยุคหลัง

จากการศึกษาประวัติของพระโจกันพบว่า พระรูปนี้มีชื่อจริงว่า โสเมียว <sup>ぞうみょう</sup>増命 (ค.ศ.843-927)

ตัวละครผู้นี้ปรากฏมาแล้วในเรื่องที่ 105 ศึกษาพุทธศาสนานิกายเท็นดะอีกกับพระเอ็นนิน และเรียน  
แนวคำสอนแบบมิกเกี่ยวกับพระเอ็นชิน ขณะสวดมนต์ขอฝนมีตำแหน่งทางพระสงฆ์เป็นเพียงริณฉิ  
律師 <sup>りっし</sup> ซึ่งเป็นลำดับต่ำที่สุดของพระผู้ทำหน้าที่ดูแลวัด ต่อมาเขาได้รับแต่งตั้งเป็นโชสุ โชโจ และ  
ตำแหน่งสูงสุดคือ ตะอิโชโจ เคยดำรงตำแหน่งเท็นดะอิสะซุลำดับที่ 10 ในปีค.ศ. 906 <sup>88</sup> (ดูเพิ่มเติม  
ภาคผนวกที่ 5) ถ้าพิจารณาจากประวัติของพระรูปนี้จะเห็นว่า มีการเติบโตในตำแหน่งทางสงฆ์โดย  
ลำดับ ซึ่งอาจเป็นหลักฐานยืนยันอย่างหนึ่งว่าพระโจกันน่าจะเป็นพระที่มีमानแก่กล้า เป็นที่นับถือ  
และประกอบคุณงามความดีในระดับหนึ่งจึงได้รับความไว้วางใจจากจักรพรรดิ โดยเฉพาะเนื้อหาใน  
นิทานก็กล่าวถึง ความสามารถในการสวดมนต์ขอฝนของพระโจกัน แม้ในขณะนั้นจะมีตำแหน่งไม่สูง  
เท่าพระรูปอื่น ๆ ที่ร่วมพิธีด้วยกัน

ดังนั้นจึงอาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า ภาพลักษณ์ของพระโจกัน นอกจากจะเป็นผู้มีพลังอำนาจ  
วิเศษมีคาถาอาคมเก่งกล้าและมีอิทธิฤทธิ์เหนือคนธรรมดาแล้ว ยังเป็นพระผู้มีเมตตาใช้คาถาอาคมใน

<sup>88</sup> 小林保治・増古和子『宇治拾遺物語』、p.68.

การช่วยเหลือผู้คนมีภาพลักษณ์ด้านบวกดังที่กล่าวมาแล้ว เป็นที่น่าสังเกตว่า ในตอนจบของนิทานเรื่องเล่าที่ระบุถึงความสามารถของพระผู้ซึ่งจำเป็นต้องนำมาบันทึกเป็นนิทานเรื่องเล่า เพื่อให้ผู้คนยุคหลังได้ทราบถึงประวัติความเป็นมาดังนี้ ...เนื่องจากเป็นเรื่องมหัศจรรย์จึงได้นำมาบันทึกเป็นนิทานเรื่องเล่าให้เล่าสืบต่อกันไปในยุคหลัง ... (…不思議の事なれば、末世の物語にかく記せるなり。…) ซึ่งจากข้อความในทบดังกล่าวนอกจากจะเน้นให้เห็นความพิเศษและความสามารถของตัวละครพระโจกันแล้วยังสื่อให้เห็นถึงความเชื่อบางอย่างที่น่าสนใจเกี่ยวกับบทบาทของสมณะในพุทธศาสนาของญี่ปุ่นในอดีตว่า การมีฌานที่แก่กล้า มีคาถาอาคม และสามารถแสดงพลังอำนาจวิเศษในการช่วยเหลือผู้คนนั้นอาจไม่เกี่ยวข้อง ใด ๆ กับตำแหน่งที่ได้รับการแต่งตั้ง เพราะจากเนื้อหาของนิทานเรื่องเล่าระบุว่า พระโจกันในสมัยที่ทำพิธีขอฝนสำเร็จนั้นเป็นเพียงพระชั้นผู้น้อยที่มีตำแหน่งต่ำกว่าพระรูปอื่น ๆ ที่ประกอบพิธีกรรมสวดมนต์ขอฝนด้วยกัน แต่กลับได้รับคำสั่งพิเศษจากจักรพรรดิให้ย้ายที่สวดมนต์จนสามารถทำให้ฝนตกได้ในที่สุด

### 3. เรื่องที่ 21 “โงโจรูปเดียวกันสวดมนต์ทำให้อ่อนหินที่โอดะเกะหายไป”

(同僧正、大岳おほだけの岩祈り失ふ事)

#### เนื้อเรื่องย่อ

มีพระรูปหนึ่งชื่อ พระโจกัน มีตำแหน่งโงโจ พำนักอยู่เซ็นฉูอิน ที่ชะอิโต ณ ที่แห่งนั้นถ้ามองไปทางทิศใต้จะเห็นยอดเขาโอดะเกะ [ยอดเขาซึ่งสูงที่สุดในภูเขาฮิเอะอิ] ซึ่งมีหน้าผาอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ และที่ตรงนั้นจะมีก้อนหินขนาดใหญ่ตั้งอยู่ หินนั้นมีรูปร่างลักษณะคล้ายกับมังกรกำลังอ้าปากอยู่ บรรดาพระที่อาศัยอยู่บริเวณตรงข้ามก้อนหินนั้น ส่วนใหญ่มักจะมีอายุสั้น ทำให้ทุกคนคิดกันว่า อาจเป็นเพราะก้อนหินที่ตั้งอยู่ในตำแหน่งนั้น ผู้คนจึงตั้งชื่อก้อนหินนี้ว่า “หินมังกรพิษ” ต่อมาไม่นานก็เกิดเหตุการณ์ต่าง ๆ ทำให้คนที่อาศัยอยู่แถวเซ็นฉูอิน ต่างพากันเสียชีวิต ดังนั้นพระโจกันจึงได้หันหน้าไปทางทิศที่มีก้อนหินและสวดบริกรรมคาถาเจ็ดวันเจ็ดคืน และในคืนที่เจ็ดก็เกิดฟ้ามีดครึ้ม พื้นดินสั่นสะเทือน เกิดเป็นเมฆดำที่บริเวณโอดะเกะ พอผ่านไประยะหนึ่งเมฆดำก็หายไปท้องฟ้าสดใส เมื่อถึงรุ่งเช้าปรากฏว่า ก้อนหินมังกรพิษได้แตกสลายไป ในตอนจบของนิทานเรื่องเล่ากล่าวว่า หลังจากนั้น [ผู้คน] ต่างพากันกราบไหว้ยกย่องนับถือและโจษจันและเล่าขานมาจนถึงบัดนี้ซึ่งเป็นเรื่องราวที่แปลกประหลาด

## ภาพลักษณ์ของพระโจกัน

จากการศึกษาเนื้อหาของนิทานเรื่องเล่าพบว่า เป็นภาพลักษณ์ที่ต่อเนื่องจากเรื่องที่ 20 เพราะเนื้อเรื่องกล่าวถึง การแสดงอิทธิฤทธิ์ และพลังอำนาจวิเศษเหนือคนธรรมดาของพระโจกัน โดยในเรื่องที่ 20 เล่าว่า พระผู้นี้สวดมนต์ขอให้เทพแห่งมังกร บันดาลให้ฝนตกได้ ในขณะที่พระรูปอื่นๆ ซึ่งมีตำแหน่งสูงกว่ากลับทำไม่ได้ ส่วนเรื่องที่ 21 นี้จะเป็นเรื่องของ การสวดมนต์อ้อนวอน ต่อเทพแห่งสายฟ้าเพื่อให้เทพลดบันดาลให้สิ่งชั่วร้าย หรือสิ่งอัปมงคลคือ “หินมังกรพิษ” แดกสลายไป เป็นการใช้พลังอำนาจวิเศษในการช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นทุกข์จากความหวาดกลัว และวิตกกังวลซึ่งเชื่อว่า มีสาเหตุมาจากสิ่งอัปมงคลดังกล่าว จึงทำให้วิเคราะห์ได้ว่า ตัวละครพระโจกันมีภาพลักษณ์ด้านบวก ดังข้อความที่ขีดเส้นใต้ในตัวอย่างต่อไปนี้

この岩<sup>かた</sup>の方に向ひて七日七夜<sup>かち</sup>加持し給ひければ、七日といふ<sup>よは</sup>夜半ばかりに、空曇り、震動する事おびたし。大嶽<sup>おほたけ</sup>に黒雲かかりて見えず。しばらくありて空晴れぬ。夜明け、大嶽を見れば、毒竜巖碎けて散り失せにけり。 (p.69-70)

จึงได้หันหน้าไปทางทิศที่มีก้อนหิน และสวดบริกรรมคาถาเจ็ดวันเจ็ดคืน ในคืนที่เจ็ดเกิดฟ้ามืดครึ้มพื้นดินสั่นสะเทือน เกิดเมฆดำก่อตัวบริเวณโอตะเกะ จนมองอะไรไม่เห็น พอผ่านไปประยะหนึ่งเมฆดำก็หายไป ท้องฟ้าสดใส พอรุ่งเช้าเมื่อมองไปโอตะเกะแล้วปรากฏว่า ก้อนหินมังกรพิษแตกสลายหายไป

นอกจากนี้ในตอนท้ายของตัวอย่างนิทานยังมีการกล่าวสรรเสริญความดีของพระโจกันดังนี้ ...[ผู้คน] ต่างพากันกราบไหว้ยกย่องนับถือและโจษจันและเล่าขานมาจนถึงบัดนี้... (…今にいたるまで<sup>たゞ</sup>黄<sup>たゞ</sup>み<sup>たゞ</sup>拜<sup>たゞ</sup>み<sup>たゞ</sup>けるとぞ語り<sup>たゞ</sup>伝<sup>たゞ</sup>えたる。…) ซึ่งในบทส่งท้ายดังกล่าวนี้แสดงให้เห็นว่า ผู้เล่ายกย่องนับถือตัวละครพระโจกันว่าเป็นผู้ที่มีอิทธิฤทธิ์และพลังอำนาจวิเศษเหนือคนธรรมดา โดยเฉพาะมีการเน้นในตอนจบของนิทานว่า...เป็นเรื่องราวที่แปลกประหลาด... (…不思議の事なり。…) จากตัวอย่างที่ยกมาดังกล่าวนี้เป็นเหมือนการย้ำให้ผู้อ่านเห็นว่าเรื่องราวของสมณะที่มีพลังอำนาจวิเศษนั้น ไม่ใช่สิ่งที่สมณะทั่วไปจะทำได้ จากจุดนี้ทำให้วิเคราะห์ภาพลักษณ์ของพระโจกันเป็นด้านบวกในเรื่องการใช้พลังอำนาจวิเศษในการช่วยเหลือผู้อื่น

ในหนังสือรวมนิทานเรื่องเล่า อุจิฉูอิ โมะโนะงะตะริ ของสำนักพิมพ์โฌงะกุกันได้อธิบายเพิ่มเติมเกี่ยวกับการสวดมนต์นี้ว่า เป็นการสวดมนต์บริกรรมคาถาเจ็ดวันเจ็ดคืนของผู้นับถือพุทธศาสนิกายฉินงนแนวคำสอนมิกเกียว มีการประสานนิ้วมือเป็นสัญลักษณ์และการใช้วัชร (金剛杵<sup>こんごうしよ</sup>) (Vajra) มาประกอบพิธีกรรมการทำคะจิกิโต หรือการสวดบริกรรมคาถาเพื่อบูชาพระพุทธเจ้าและพระโพธิสัตว์เพื่ออ้อนวอนขอพลังอำนาจให้ตนบรรลุเป้าหมายคือ การช่วยปิดเป่ารัง

ความ ให้รอดพ้นจากภพภัย หรืออาการเจ็บป่วยต่าง ๆ ตามความเชื่อของพุทธศาสนานิกายฉินงนแนวนวคำสอนมิกเกียวที่ญี่ปุ่นได้รับอิทธิพลมาจากพุทธศาสนานิกายตันตระของชาวทิเบต<sup>89</sup>

สำหรับคาถาธารณีสูตร จากการศึกษาเพิ่มเติมพบว่า มีหลายบทสวดในตัวของคาถานั้น ไม่มีความหมายในบทสวด มีเพียงการถอดเสียงอ่านมาจากภาษาสันสกฤตมาเป็นภาษาญี่ปุ่น เพื่อให้ผู้สวดจิตใจนิ่งไม่ไขว่เขว เพราะขณะสวดผู้สวดต้องมีสมาธิอยู่ในความว่างเปล่า ไร้การปรุงแต่งทางความคิดและจินตนาการ หรือที่ภาษาญี่ปุ่นเรียกว่า มุเน็ม มุโซ むねむそう 無念無想 ขณะสวดผู้สวดจะระลึกถึงสามสิ่งที่สำคัญทางพุทธศาสนา คือ พระรัตนตรัย [พระพุทธ พระธรรมและพระสงฆ์] (さんぼう 三宝) ซึ่งตามแนวคำสอนมิกเกียวเชื่อว่า ผู้ประกอบพิธีกรรมต้องทำ 3 สิ่งไปพร้อมกันจึงจะบรรลุผลกล่าวคือ **มิน** しん 身 หมายถึง ร่างกายคือ การประสานนิ้วมือ หรือการทำสัญลักษณ์ต่าง ๆ ทางกาย **คุ** く 語 หมายถึง การสวดบริกรรมคาถา และ **อิ** い 意 หมายถึง การน้อมจิตระลึกถึงพระพุทธเจ้า พระโพธิสัตว์ เทพเจ้าและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ตนนับถือ นอกจากนี้เรื่องของการสวดแล้วยังเชื่อกันว่าผู้คัดลอกคาถานี้จะได้รับพลังอำนาจวิเศษต่าง ๆ ตามที่ตนปรารถนา

จากการศึกษาประวัติของพระโจกันพบว่า ออกบวชในนิกายนิกายเห็นดะอิ ศึกษาพุทธศาสนาแนวคำสอนมิกเกียวกับพระเอ็นนินผู้แตกฉานในพุทธศาสนานิกายฉินงนแนวนวคำสอนมิกเกียวและเป็นผู้รวบรวมพุทธศาสนานิกายเห็นดะอิแนวคำสอนมิกเกียวร่วมกับพระเอ็นชินดังที่กล่าวมาแล้ว ดังนั้นจึงเป็นไปได้ว่า พระโจกันเป็นผู้ที่มีความรู้แตกฉานทั้งในนิกายฉินงนและเห็นดะอิแนวคำสอนมิกเกียว เพราะได้ศึกษาแนวคำสอนนี้จากผู้ที่เชี่ยวชาญโดยตรง

รายงานวิจัยของ ทะกะฮะชิ มิทซุงุ たかほし みつぐ 高橋 貢 กล่าวว่า เนื้อหาบางส่วนของนิทานเรื่องเล่านี้คล้ายกับที่ปรากฏในหนังสือรวมนิทานเรื่องเล่าทางพระพุทธศาสนา คือ *นิฮันโอโจ โกะกุระกุกิ* にほんおうじょうごくらくき 日本往生極楽記 ซึ่งเป็นหนังสือที่รวบรวมเรื่องราวของบุคคลหลายระดับได้แก่ จักรพรรดิ ชุนนาง พระ และชาวบ้านธรรมดา เนื้อหากล่าวถึงพลังอำนาจวิเศษของพระโจกันโชโจอย่างละเอียดแต่ใน *อุจิอูอิ โมะโนะงะตะริ* กลับเน้นเรื่องราวความแปลกประหลาด ความมหัศจรรย์ของหินที่เชื่อว่า เป็นสิ่งอัปมงคลที่ทำให้ผู้คนเสียชีวิต ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า ผู้รวบรวมชื่นชอบเรื่องราวแปลกประหลาดเหล่านี้

<sup>89</sup>小林保治・増古和子『宇治拾遺物語』、p. 69.

เป็นพิเศษจึงได้ใส่รายละเอียดลงไปค่อนข้างมากทั้ง ๆ ที่เนื้อหาเดิมนั้นเน้นการแสดงภาพลักษณ์พระโจกัณโซโจว่าเป็นผู้มีพลังอำนาจวิเศษมีคาถาอาคมเก่งกล้า และมีอิทธิฤทธิ์เหนือคนธรรมดา<sup>90</sup>

อย่างไรก็ตามแม้ ทะกะฮะอะมิ มิท์ซุงุ กล่าวว่า นิทานเรื่องเล่าเน้นรายละเอียดเกี่ยวกับสิ่งแปลกประหลาดมหัศจรรย์มากเป็นพิเศษก็ตาม แต่หากพิจารณาเนื้อหาสำคัญของนิทานจะเห็นว่า มีการนำเสนอภาพลักษณ์ของสมณะผู้นี้เป็นผู้มีพลังอำนาจวิเศษ ซึ่งเป็นภาพลักษณ์ที่ต่อเนื่องมาจากนิทานเรื่องที่ 20 เรื่องของพลังอำนาจในการสวดมนต์ขอฝน ซึ่งทะกะฮะอะมิ มิท์ซุงุ ก็ได้ปฏิเสธภาพลักษณ์ของสมณะในส่วนนี้ สำหรับในเรื่องที่ 21 ที่มีกรกล่าวถึง พลังอำนาจในการทำให้นินอัปมงคลแตกกระจาย จากตัวบทนิทานทั้งสองเรื่องข้างต้น เป็นที่น่าสังเกตว่า พลังอำนาจวิเศษของสมณะเหล่านี้ น่าจะได้อาจมาจากการฝึกปฏิบัติที่เข้มงวดตามความเชื่อในกายเท็นตะอิและนิกายฉินงน จนเกิดมานแก่กล้ามีภาพลักษณ์ของพระผู้มีคาถาอาคม น่าเกรงขาม ในขณะที่เดียวกันก็เป็นพระผู้มีจิตเมตตาช่วยเหลือบรรเทาความเดือดร้อนของชาวบ้าน เป็นที่พึ่งพาของผู้คนในสมัยนั้น ดังนั้นจึงอาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า ตัวละครพระโจกัณโซโจ ในนิทานเรื่องเล่าทั้งสองเรื่องนี้มีภาพลักษณ์ทางด้านบวก

#### 4. เรื่องที่ 101 “เรื่องของอิจิริจากเมืองฉินะโนะ”

しなのくに ひじり  
(信濃国の聖の事)

##### เนื้อเรื่องย่อ

มีอิจิริผู้หนึ่งชื่อว่า โมเร็น มาจากเมืองฉินะโนะ ได้เดินทางเข้ามาในเมืองเพื่อเข้าพิธีรับศีล จากนั้นได้ไปฝึกปฏิบัติตนที่ภูเขามิจิ และที่นั่นเขาได้ฝึกปฏิบัติบำเพ็ญตนอย่างหนักจนเกิดมานแก่กล้า โดยทุกวันจะเสกให้บาตรลอยไปที่ยุ่งเก็บข้าวของเศรษฐีที่อยู่เชิงเขา โดยเศรษฐีจะใส่อาหารลงในบาตรจนวันหนึ่งเศรษฐีนี้กรำคาญจึงเอาบาตรที่ลอยมาไปทิ้งไว้ที่มุมห้องในยุ่งข้าวจนลืมนั้นบาตรก็พาลุ้งข้าวลอยกลับไปอยู่ที่กุฏิของอิจิริ เมื่อเศรษฐีตามไปเอาคืน อิจิริจึงคืนให้เฉพาะข้าวของในยุ่งโดยให้ลอยกลับไปเอง ส่วนยุ่งข้าวอิจิริขอไว้สำหรับใส่ข้าวของตน ต่อมาจักรพรรดิอะโงะทรงพระประชวรอย่างหนัก ได้มีการนิมนต์พระมาจากทั่วสารทิศมาสวดมนต์ แต่ก็ทรงไม่หายจากอาการประชวร ดังนั้นขุนนางจึงไปนิมนต์อิจิริมาสวดมนต์รักษา อิจิริได้ปฏิเสธการเดินทางเข้าวัง แต่ได้ส่งเทพโกะโฮท์ซุรุจิ<sup>91</sup>

<sup>90</sup> 高橋貢 (1978 年 11 月) 『宇治拾遺物語』の仏法説話日本文学研究 『梅光女学院大学日本文学会』 第 14 号 :81-89.

<sup>91</sup> ท์ซุรุจิ โนะ โกะโฮ โดมิ つるぎ ごほうどうし 護法童子 เป็นเทพโกะโฮในอีกรูปลักษณะหนึ่ง อยู่ในกลุ่มเทพเจ้าผู้คอยปกป้องพุทธศาสนาและผู้เคร่งครัดศรัทธาในพุทธศาสนาหรือเทพโกะโฮเส้นจิน เนื่องจากในนิทานเรื่องนี้ปรากฏตัวในร่างเด็กสวมใส่เสื้อผ้าที่ทอจากดาบยาวหนึ่งพันเล่มจึงเรียกว่า ท์ซุรุจิ โนะ โกะโฮ โดมิ กล่าวกันว่า เทพองค์นี้ระหว่างเดินทางไปยังที่ต่าง ๆ จะมีวงล้อธรรมจักรวิ่งนำหน้า

เดินทางไปรักษาพระอาการจักรพรรดิ จนทรงหายจากอาการประชวร จักรพรรดิต้องการปูนบำเหน็จ แต่อิจิริได้ปฏิเสธ ในตอนท้ายของนิทานเรื่องเล่ากล่าวว่า มีชาวบ้านนำเศษผ้าขาด และเศษไม้ที่ผุพังไป เป็นเครื่องรางป้องกันภัย ขณะที่ภูเขาที่อิจิริเคยฝึกตนก็กลายเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ และมีรูปปั้นท้าวเวสสุวรรณ<sup>92</sup> ประดิษฐานอยู่ ซึ่งชาวบ้านได้พากันไปกราบไหว้บูชาด้วยเคารพความนับถือ

### ภาพลักษณ์ของอิจิริ

จากการศึกษาเนื้อหาของนิทานเรื่องเล่าจะเห็นว่า ตัวละครอิจิริเป็นสมณะที่มาจากต่างเมือง ได้เดินทางเข้ามาในเมืองใหญ่ เพราะต้องการเข้าพิธีรับศีลให้ถูกต้องตามกฎหมายของการออกบวช หลังจากผ่านพิธีรับศีล เขาไม่ต้องการกลับบ้านเกิด และตั้งใจที่จะฝึกฝนบำเพ็ญปฏิบัติตนตามป่าเขา ตามวิถีการปฏิบัติของผู้ออกบวชในสมัยนั้น ในตัวบทนิทานกล่าวว่า เขาได้ฝึกปฏิบัติตนอย่างหนักจนเกิดผาน แก่กล้า สามารถใช้บาตรให้ลอยไปรับอาหารจากบ้านเศรษฐี และเมื่อเศรษฐีแสดงความรำคาญ อิจิริจึงเสกให้ยุงขำทั้งยุงลอยมาตั่งที่ใกล้ ๆ กับกุฏิของตน ทำให้เจ้าของยุงขำเกิดความเลื่อมใสและประสงค์จะให้ขำอิจิริไว้บริโศค แต่เขาได้ปฏิเสธไม่รับแม้เพียงเล็กน้อย ดั่งข้อความที่ขีดเส้นใต้ในตัวบทนิทานที่ยกมาด้านล่าง ซึ่งสิ่งเหล่านี้แสดงให้เห็นว่า ตัวละครอิจิริเป็นผู้ที่ไม่มีความโลภ รู้จักปล่อยวาง มีพฤติกรรมสมกับการเป็นสมณะในพุทธศาสนา ทำให้วิเคราะห์ว่า ตัวละครอิจิริมีภาพลักษณ์ด้านบวก ดังจะเห็นได้จากข้อความขีดเส้นใต้ในตัวบทต่อไปนี้

むらすずめ 群雀などのやうに飛び続きたるを見るに、いとどあさましく貴ければ、主のいふやう、「しばし、皆な遣はしそ。米二三百石は、とどめて使はせ給へ」といへば、聖、「あるまじき事なき。それここに置きては何かはせん」といへば、「さらばただ使はせ給ふばかり、十廿を奉らん」といへば、「さまでも、入るべき事のあらばこそ」とて、主の家にたしかにみな落ちゐにけり。  
(p.253)

พอเห็น [ขำของ] ลอยไปราวกับฝูงนกกระจอก [เจ้าของยุงขำ] รู้สึกประหลาดใจเป็นอย่างยิ่ง จึงกล่าวด้วยความรู้สึกเคารพยกย่องว่า “ช่วยรอสักประเดี๋ยว อย่าเพิ่งให้ลอยไปเสียหมด ช่วยเหลือขำไว้สักหนึ่ง 200-300 โกะกุ [36,000-54,000 ลิตร] สำหรับท่านไว้ใช้เองด้วยเถิด” อิจิริกล่าวว่า “ไม่จำเป็นหรอก จะเหลือไว้ที่นี่เพื่ออะไรกัน” เจ้าของยุงจึงกล่าวว่า “ถ้านั้น ขำจะให้ท่านไว้ใช้สัก 10-20 กระสอบล่ะกัน” อิจิริกล่าวว่า “เอาตามไม่จำเป็นต้องใช้นาดนั้น” พอกล่าวดังนั้น ก็ให้ขำของทั้งหมดลอยไปที่บ้านเจ้าของ

มือขวาถือดาบ มือซ้ายถือเชือกที่ถักด้วยสี 5 สีได้แก่ สีฟ้า สีเหลือง สีแดง สีขาวและสีดำ โดยเทพองค์นี้จะคอยรับใช้พวกสมณะและ ยะมะบุณิที่มีผานแก่กล้า (ดูเพิ่มเติมข้อ 2.3.2 เรื่องที่ 1)

<sup>92</sup> ท้าวเวสสุวรรณหรือในภาษาญี่ปุ่นเรียกว่า บิฉะมอนเท็น (毘沙門天) เป็นเทพที่มีหน้าตาตุ๋น เป็นที่น่าเกรงขามของเหล่าปีศาจ แต่เชื่อว่าเทพองค์นี้มีเมตตาในการช่วยเหลือสรรพสัตว์ผู้ตกทุกข์ได้ยาก ในวัดของพุทธศาสนานิกายมหายานมักจะวางรูปปั้นของเทพองค์นี้ไว้บริเวณหน้าประตูวิหาร เพราะเชื่อว่าจะปกป้องสิ่งชั่วร้ายไม่ให้เข้ามาภายใน



นอกจากอิจิริจะมีภาพลักษณ์ของสมณะผู้ไม่มีความโลภรู้จักการปล่อยวางแล้ว และภาพลักษณ์สำคัญที่เด่นชัดอีกประการหนึ่งคือ เป็นบุคคลผู้มีพลังอำนาจวิเศษมีอาณาแ่งกล้า และใช้พลังอำนาจวิเศษนั้นในการช่วยเหลือผู้อื่น ดังจะเห็นจากการที่สามารถสังเทพโกะโฮท์ซุรุจิให้เดินทางไปรักษาอาการของจักรพรรดิอะโงะจนได้รับคำยกย่องนับถือจากผู้คนรวมถึงจักรพรรดิตั้งตัวบทที่ยกมา ดังนี้ ...ผู้คนต่างพากันชื่นชมและเคารพยกย่องอิจิริ จักรพรรดิเองก็รู้สึกเคารพนับถืออย่างหาที่สุดมิได้... (…人々<sup>よろこ</sup>悦びて聖を貴がりめであひたり。御門<sup>みかど</sup>も限りなく貴く思し召して、…) จากตัวบทนิทานเมื่อขุนนางถามถึงวิธีการรักษา อิจิริก็ไม่พยายามอวดหรือแสดงตนเพื่อรับความดีความชอบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อจักรพรรดิเสนอตำแหน่งและต้องการมอบที่ดินให้ก็ปฏิเสธไม่รับ ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ตัวละครอิจิริต้องการช่วยเหลือผู้อื่นโดยไม่หวังผลตอบแทนเป็นการช่วยเหลือด้วยเจตนาบริสุทธิ์ จากจุดนี้ทำให้มองว่า ตัวละครผู้นี้มีภาพลักษณ์ด้านบวก ดังข้อความที่ขีดเส้นใต้ในตัวบทที่ยกมาต่อไปนี้

きらきらとある物の見えければ、いかなる物にかとて御覧ずれば、あの聖のいひけん劍の護法なりと思し召すより、御心地さはさはとなりて、いささか心苦しき御事もなく、例ざまにならせ給ひぬ。人々悦びて聖を貴がりめであひたり。御門も限りなく貴く思し召して、人を遣はして、「僧正、僧都にやなるべき。またその寺に庄などや寄すべき」と仰せつかはす。聖承りて、「僧都、僧正さらに候ふまじき事なり。またかかる所に庄など寄りぬれば、別当なにくれなど出で来て、なかなかむつかしく罪得がましく候。ただかくて候はん」とてやみにけり。 (p.255)

[จักรพรรดิ] เห็นแสงระยิบระยับ พอมองดูว่าเป็นอะไรกันแน่ ก็เห็นเทพโกะโฮท์ซุรุจิ ตามที่อิจิริบอกไว้หลังจากที่รู้เช่นนั้นแล้ว ก็เกิดความรู้สึกสลดขึ้น ความรู้สึกเจ็บปวดทรมานก็บรรเทาหลงกลับมาเป็นปกติ ผู้คนต่างพากันชื่นชมและเคารพยกย่องอิจิริ จักรพรรดิเองก็รู้สึกเคารพนับถืออย่างหาที่สุดมิได้ จึงรับสั่งกับข้าราชการบริพารว่า “สมควรจะมอบตำแหน่ง โขโจ โขสุ หรือจะมอบที่ดินให้วัดนั้น” เมื่ออิจิริได้ฟังรับสั่งจึงกล่าว [กับข้าราชการบริพาร] ว่า “ตำแหน่ง โขโจ โขสุ นั้นไม่จำเป็นหรอก ยังเป็นการถวายเป็นบุญแล้ว ก็ต้องมีเจ้าอาวาสผู้ดูแลวัดอีก ยิ่งจะยุ่งยากลำบากกันไปใหญ่ จะพลอยทำให้เกิดความผิดบาป เป็นอยู่อย่างนี้ก็ดีแล้ว” หลังจากนั้นอิจิริก็ขาดการติดต่อไป

จากการศึกษาเพิ่มเติมประวัติตัวละครอิจิริพบว่า มีอีกชื่อหนึ่งคือ เมียวเร็น 命蓮 หรือ明蓮 โดยปรากฏเรื่องราวของสมณะผู้นี้ในหนังสือรวมนิทานเรื่องเล่าโคะฮอน เซะทึซุวะงุ 『古本説話集』<sup>93</sup>

<sup>93</sup> โคะฮอน เซะทึซุวะงุ ไม่ทราบผู้แต่งที่แน่ชัด เป็นหนังสือรวมนิทานเรื่องเล่าซึ่งสันนิษฐานว่า รวบรวมขึ้นในสมัยเฮอันตอนปลายถึงสมัยคะมะกุระตอนต้น หรือบางทฤษฎีกล่าวว่า น่าจะประมาณปี ค.ศ. 1126-1131 มีทั้งหมด 2 เล่ม เล่มแรกมี 46 เรื่องเป็น

และ *คนจะกุ โมะโนะงะตะริมุ* ด้วย นอกจากนี้ยังพบเรื่องราวในม้วนภาพซึ่งเขียนในสมัยเฮอันตอนปลายชื่อ *ฉิมจินเอ็งกิ* (信貴山縁起絵巻) สันนิษฐานว่า มีชีวิตอยู่ในช่วงปลายศตวรรษที่ 9 ถึงต้นศตวรรษที่ 10 เป็นพระผู้ออกบวชและฝึกบำเพ็ญปฏิบัติตนอย่างเคร่งครัดที่บริเวณภูเขาฉิมจิน เมืองนารา เชื่อถือและศรัทธาในท้าวเวสสุวรรณ กล่าวกันว่า ในปี ค.ศ.930 จักรพรรดิอะโงะทรงพระประชวรอย่างหนัก สมณะผู้นี้ได้ทำพิธีอิโตรักษาให้จนหายจากอาการประชวร จนมีชื่อเสียงเป็นที่เคารพยกย่องของคนทั่วไป ดังนั้นจากการศึกษาตัวบทของนิทานเรื่องเล่าและประวัติของสมณะผู้นี้ทำให้เชื่อได้ว่า เขาเป็นสมณะผู้มีมานแก่กล้า มีพลังอำนาจวิเศษ และใช้พลังอำนาจนั้นในการประกอบพิธีกรรมช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์ทรมานจากอาการเจ็บป่วย

## 5. เรื่องที่ 139 “พระจิเอะโซโจเลื่อนวันทำพิธีรับศีล”

じそうじやう じゆかい えんいん  
(慈恵僧正、受戒の日延引の事)

### เนื้อเรื่องย่อ

มีพระผู้หนึ่งชื่อ จิเอะ ตำแหน่ง โซโจ ขณะดำรงตำแหน่งสะชู วันหนึ่งมีการกำหนดพิธีรับศีลเอาไว้แล้ว พระทุกรูปต่างพากันเตรียมงานไว้เหมือนเช่นเคย ขณะที่รอพระจิเอะมาร่วมพิธีอยู่นั้น ปรากฏว่าพระจิเอะได้แจ้งให้พระลูกศิษย์มาบอกกับทุกคนว่า ให้เลื่อนพิธีรับศีลไปก่อนโดยไม่มีเหตุผลสร้างความสงสัยให้กับพระลูกศิษย์เป็นอันมากว่าเกิดอะไรขึ้น เมื่อไม่มีผู้ใดทราบเหตุผล ทำให้คนที่มาร่วมงานต่างพากันแยกย้ายกันกลับด้วยความรู้สึกที่ไม่ค่อยจะพอใจนัก หลังจากนั้นเมื่อถึงเวลาบ่ายสองโมง เกิดลมพัดแรงประตู่วัดทางด้านทิศใต้เกิดพังถล่มลงมา ทุกคนต่างพากันคิดว่า พระจิเอะคงจะรู้ล่วงหน้าแล้วว่า จะเกิดอะไรขึ้นก็เลยให้เลื่อนวันทำพิธีรับศีล ในตอนจบของนิทานเรื่องเล่ากล่าวว่าผู้คนต่างพากันประหลาดใจและชื่นชมว่า ถ้ายังขึ้นทำพิธีตามกำหนดคนที่มาร่วมงานจำนวนมากคงจะถูกระตุบตายเป็นแน่

### ภาพลักษณ์ของพระจิเอะ

จากการศึกษาเนื้อหาของนิทานเรื่องเล่าจะเห็นว่า พระจิเอะได้รับแต่งตั้งเป็นพระผู้มีระดับชั้นสูงสุดในการควบคุมดูแลวัด เป็นผู้ที่สามารถทำพิธีรับศีลให้กับพระผู้บวชใหม่ เป็นบุคคลที่ผู้คนต่างให้ความสำคัญอย่างยิ่ง เขาได้สั่งยกเลิกพิธีรับศีล โดยไม่บอกสาเหตุให้ผู้ใดทราบ แม้ในตอนแรกผู้คนที่มา

---

เรื่องราวเกี่ยวกับคนทั่วไป เล่มหลังเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับสมณะมีทั้งหมด 24 เรื่อง โดยมีนิทานเรื่องเล่าบางเรื่องคล้ายกับนิทานใน *อุจิฉิมอิ โมะโนะงะตะริมุ คนจะกุ โมะโนะงะตะริมุ* และนิทานเรื่องเล่าอื่น ๆ ที่สันนิษฐานว่ารวบรวมในสมัยใกล้เคียงอีกด้วย

ร่วมงาน หรือบรรดาพระลูกศิษย์ต่างไม่พอใจ และพากันตั้งข้อสงสัยเนื่องจากได้เตรียมงานเอาไว้อย่างดีแล้ว แต่ในตอนหลังเมื่อทุกคนทราบเหตุผลต่างก็พากันชื่นชมดังที่ปรากฏในตอนจบของนิทาน ดังนั้นจากเนื้อหาของนิทานเรื่องเล่าจึงไปได้ว่า พระจิเอะ รู้ล่วงหน้าว่าจะเกิดอะไรขึ้น แต่ไม่สามารถบอกใครได้ จึงใช้อำนาจของตนในฐานะพระชั้นสูง สั่งเลื่อนพิธีโดยไม่บอกเหตุผล ซึ่งเป็นเหตุทำให้ผู้คนที่มาร่วมงานและพวกพระทั้งหลายต่างพากันไม่พอใจ แม้จะถูกตั้งข้อสงสัยและตำหนิจากผู้อื่น แต่พระจิเอะก็ไม่ละทิ้งความตั้งใจที่จะช่วยเหลือผู้คน โดยยอมให้ตนเองถูกตำหนิ ในทางกลับกันหากบอกความจริงก็อาจจะป็นสาเหตุที่ทำให้ผู้คนเกิดความตื่นตระหนกได้ จากพฤติกรรมที่แสดงออกดังกล่าวนี้ทำให้มองว่า ตัวละครพระจิเอะ มีความสุขุม รอบคอบ มองเห็นประโยชน์ของคนอื่นมากกว่าตัวเอง และใช้พลังอำนาจพิเศษของตนที่ยังรู้เหตุการณ์ล่วงหน้ามาช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ ดังนั้นทำให้วิเคราะห์ได้ว่า ภาพลักษณ์ของตัวละครพระจิเอะเป็นด้านบวก ดังข้อความขีดเส้นใต้ในดวับทที่ยกมาต่อไปนี้

よかは せうかう つかひ けふ ちよほ したが  
横川のせうかう小綱つかひをつか使つかにて、「今日の受戒は延引なり。重ねたるちよほ催したがしに随したがひて行したがはるべきなり」と仰おほせ下くだしければ、「何事によりてとどめ給ふぞ」と問ふ。使つか、  
「また全ゆえくその故ゆえを知らず。ただ早く走り向むかひて、この由よしを申ませとばかりのたまひつるぞ」といふ。集あまれる人々、おのおの心得こころえず思おもひてみ退散たいさんしぬ。(p.365)

[译者] ใช้พระระดับล่างที่ โยะกะวะมาบอกว่า “วันนี้ให้เลื่อนพิธีรับศีลไปก่อน แล้วจะให้เรียกทุกคนมารวมกันใหม่กระมัง” พระผู้หนึ่งถามว่า “ทำไมถึงยกเลิกละ” พระลูกศิษย์ตอบว่า “ข้าไม่ทราบเหตุผลจริง ๆ ของท่านหรอก เพราะท่านบอกแต่เพียงว่า ให้รีบวิ่งไปบอกทุกคนทราบ” เลยทำให้คนที่มาร่วมงานต่างพากันแยกย้ายกันกลับ ด้วยความรู้สึกที่ไม่ค่อยจะพอใจนัก

เกี่ยวกับประเด็นถึงการมีพลังอำนาจพิเศษล่วงรู้อนาคตนี้ ผู้วิจัยมองว่า เป็นสิ่งที่แสดงถึงความมีมานแก่กล้าอันเกิดจากการบำเพ็ญปฏิบัติที่เคร่งครัด จึงได้มีพลังอำนาจพิเศษในการทำนายอนาคต และที่สำคัญพระจิเอะได้ใช้อำนาจพิเศษนั้น ในการช่วยเหลือคนอื่นดังที่กล่าวมาแล้ว ซึ่งถือว่าเป็นสิ่งที่น่าชื่นชมเป็นอย่างยิ่งในฐานะของสมณะในพุทธศาสนาที่ต้องมีเมตตาและช่วยเหลือสรรพสัตว์ ดังที่พบในดวับทซึ่งกล่าวว่า... [ผู้คน] ต่างรู้สึกประทับใจและชื่มชมอย่างมากว่า... (…感じののしりけり。…)

จากข้อความดังกล่าวนี้ ดูเหมือนว่าผู้เล่าต้องการตอกย้ำให้เห็นถึงคุณงามความดีของสมณะผู้นี้ ดังนั้นทำให้มองว่า ตัวละครมีภาพลักษณ์ด้านบวก ดังข้อความที่ขีดเส้นใต้ในดวับทต่อไปนี้

かかる程ほどに、未ひつじの時ばかりに、大風吹きて、南門にはかに倒れぬ。その時人々、「この事あるべしとかねて悟りて、延引かせられける」と思おもひ合あわせけり。受戒行はれましかば、そこばくの人々みな打ち殺されなましと、感じののしりけり。(p.365)

หลังจากนั้นเมื่อถึงเวลาบ่ายสองโมงเกิดลมพัดแรงประตูดังทางด้านทิศใต้เกิดพั้งถล่มลงมา ทุกคนต่างพากันคิดว่า “สะซุคงรู้ล่วงหน้าแล้วว่าจะเกิดอะไรขึ้น ก็เลยให้เลื่อนวันทำพิธี” ผู้คนต่างรู้สึกประทับใจและซึ้งอย่างมากว่า ถ้ายังขึ้นทำพิธีรับศีลตามกำหนดล่ะก็ คนที่มาร่วมงานจำนวนมากคงจะถูกประตูดังทับตายเป็นแน่

จากการศึกษาประวัติของพระจิเอะ ผู้นี้พบว่า พระจิเอะโซโจ 慈恵僧正 มีชื่อจริงว่า เรียวเงิน 良源 (ค.ศ.912-985) เกิดที่เมืองโอมิ [ปัจจุบันคือ จังหวัดฉิมงะ] ออกบวชในนิกายเท็นดะอิจิ ตั้งแต่ อายุ 12 ปี เคยอาศัยอยู่ที่ภูเขายิเอะอิจิ มีอาจารย์ชื่อ ริเซ็น 理仙 หลังจากพระริเซ็นมรณภาพแล้ว ได้ไปศึกษากับอาจารย์ชื่อ ซอนอิ 尊意 พระจิเอะเป็นพระที่ฉายแววของความเฉลียวฉลาดมาตั้งแต่ยังหนุ่ม เขา มีความรู้แตกฉานทั้งหลักธรรมคำสอนในพุทธศาสนาทั้งนิกายเท็นดะอิจิและฉิมงะ ในปี ค.ศ.963 พระจิเอะ ได้แสดงพระธรรมเทศนาเอาชนะพระที่มีชื่อเสียงในนิกาย ฮซโซ ซึ่งเป็นนิกายเก่าแก่มาตั้งแต่ สมัยอะซุกะและนารา [ประมาณ ค.ศ.592-710] ซึ่งเหตุการณ์นี้รู้จักกันในนามว่า โอวะ โนะ ฌูรอน 応和の宗論 ในปี ค.ศ.964 ได้รับแต่งตั้งเป็นตำแหน่ง นะอิจึ 内侍 ตอนอายุ 55 ปี จากนั้นได้รับ ตำแหน่ง สะซุ เป็นตำแหน่งสูงสุดทำหน้าที่บริหารงานทั่วไปและควบคุมดูแลวัดขนาดใหญ่สองแห่งคือ วัดฮอนโง 法性寺 และวัดเอ็นเรียะกุ ผลงานสำคัญของพระผู้นี้คือ การฟื้นฟูและซ่อมแซมวัดเอ็นเรียะกุ จากการถูกไฟไหม้หลายครั้ง จนทำให้วัดกลับมามีชีวิตชีวาเป็นที่เคารพนับถือของผู้คนอีกครั้ง พระ เรียวเงินได้ร่วมตั้งกฎระเบียบสำหรับพระที่จะมาปฏิบัติตนบนภูเขายิเอะอิจิ สำคัญว่าด้วยข้อห้าม ลงจากเขาเป็นเวลา 12 ปี ทำให้พระที่มาฝึกตนบนภูเขายิเอะอิจิ มีระเบียบวินัยมากขึ้น เพราะพระใน สมัยนั้นมีกิเลสหนาใน เรื่องของการฝึกฝนเรื่องทางเพศ และการดื่มสุรา นอกจากการออก กฎระเบียบที่เข้มงวดแล้วยังส่งเสริมให้พระมีการศึกษาหาความรู้ในหลักคำสอนของพุทธศาสนาอย่าง แท้จริง ฝึกฝนในธรรมะ และเป็นผู้ทำให้วัดบนภูเขายิเอะอิจิ กลายเป็นศูนย์กลางสำคัญทางพุทธศาสนา ในสมัยนั้น ด้วยผลงานมากมายในที่สุดเขาได้รับแต่งตั้งจากจักรพรรดิให้ดำรงตำแหน่งสูงสุดของ พระสงฆ์คือ ดะอิโซโจ พระเรียวเงินมีลูกศิษย์มากถึง 3,000 คน และในจำนวนนั้น มีพระที่มีชื่อเสียง ได้แก่ พระเก็นฉิน 源信 (ค.ศ.942-1017) และพระคะกุน 覚運 (ค.ศ.953-1007) เป็นต้น กล่าวกันว่า พระรูปนี้สามารถแปลงร่างเป็นยักษ์เพื่อช่วยเหลือผู้คนที่ตกทุกข์ได้ยาก โดยในช่วงนั้นเขาให้ลูกศิษย์ วาดรูปตนเองในร่างของยักษ์ จนได้รับฉายาว่า “พระอาจารย์ผู้มีเขา” (つのだいし) เพื่อให้ชาวบ้านได้ เก็บไว้เป็นเครื่องราง นอกจากนี้ยังเชื่อกันว่า พระเรียวเงิน เป็นร่างอวตารของพระโพธิสัตว์ หรือเทพ

เจ้าฟูโตเมียวโงะ จึงมีผู้คนนิยมนำรูปวาดของเขามาเป็นเครื่องราง ภาพลักษณ์ของพระเรียวเง็น มักมีพลังอำนาจวิเศษเหนือมนุษย์ธรรมดา แม้จะมรณภาพไปแล้วยังเป็นที่น่าเชื่อถือของผู้คน<sup>94</sup>

จากเนื้อหาในนิทานเรื่องเล่ารวมถึงการศึกษาประวัติของพระเรียวเง็น ทำให้เชื่อได้ว่า พระจิเอะหรือพระเรียวเง็น น่าจะเป็นพระผู้ยึดมั่นศรัทธาในพุทธศาสนาและปฏิบัติตามคำสอนของพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัด มีภาพลักษณ์เป็นพระผู้เปี่ยมไปด้วยความเมตตาและมีพลังอำนาจวิเศษ รวมทั้งมีการใช้พลังอำนาจพิเศษนั้นเพื่อช่วยเหลือผู้คนให้พ้นทุกข์

## 6. เรื่องที่ 141 “เรื่องอิทธิฤทธิ์ของจิเะกิยะอะเอะอิจิทัซุ”

ちきやうしやえいじつかうげん  
(持経者叡実効験の事)

### เนื้อเรื่องย่อ

มีขุนนางชื่อ คันอิน โนะ ตะอิจิน ขณะดำรงตำแหน่งทหารองครักษ์ระดับสาม เกิดล้มป่วยมีไข้สูง [อาการคล้ายเป็นไข้มาลาเรีย] จึงเดินทางไปหาจิเะกิยะอะเอะ [พระผู้ศึกษาและศรัทธาในสัทธรรมปุณฑริกสูตร] ชื่อเอะอิจิทัซุ อยู่ที่วัดฉิมเมะอิให้สวดมนต์รักษาอาการป่วยของตน เมื่อเดินทางมาถึงวัด ฉิมเมะอิได้ไปขอพบพระเอะอิจิทัซุ ในตอนแรกพระไม่ยอมให้เข้าพบ แต่คันอิน โนะ ตะอิจิน ยืนยันหนักแน่นว่าต้องการเข้าพบให้ได้ ดังนั้นพระเอะอิจิทัซุจึงได้เชิญเข้ามาข้างในกุฏิ ส่วนพระเอะอิจิทัซุ ได้ไปอาบน้ำชำระร่างกาย และเขาได้กล่าวกับคันอิน โนะ ตะอิจินว่าเนื่องจากตนเป็นหวัดจึงต้องฉีกกระเทียมเพื่อรักษา แต่ก็สวดรักษาอาการป่วยให้ แม้ว่าตัวเองจะมีกลิ่นเหม็นทำให้ร่างกายไม่บริสุทธิ์<sup>95</sup> จากนั้นให้คันอิน โนะ ตะอิจิน นอนหนุนศีรษะบนตัก แล้วสวดสัทธรรมปุณฑริกสูตร บทที่ว่าด้วยการรักษาโรคภัยไข้เจ็บด้วยเสียงอันดัง จนอาการไข้ของคันอิน โนะ ตะอิจิน บรรเทาลง รวมทั้งการเจ็บป่วยทั้งหลายก็หายเป็นปกติทั้ง หลังจากนั้นคันอิน โนะ ตะอิได้กล่าวขอบคุณพระเอะอิจิทัซุ หลายครั้งและสัญญาว่าจะตอบแทนบุญคุณถึงชาติหน้าแล้วลากลับไป ในตอนจบของนิทานเรื่องเล่ากล่าวว่า ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมาผู้คนได้รำลึกถึงอิทธิฤทธิ์ของพระเอะอิจิทัซุ ทำให้ชื่อเสียงของเขาเป็นที่รู้จักกันไปทั่ว

<sup>94</sup> 増田秀光 (2005) 『仏教人物の辞典：高僧・名僧風狂の聖たち』、p. 107.

<sup>95</sup> กระเทียมเป็นหนึ่งในผัก 5 อย่างที่มีกลิ่นแรงซึ่งตามบทบัญญัติในพระวินัยของสมณะระบุว่า ห้ามพระฉันอาหารที่มีกลิ่นแรง โดยข้อห้ามนี้ปรากฏอยู่ในศีลของพระโพธิสัตว์ หมวดโทษเบาหรือลหุกาบัติ ซึ่งเป็นศีลสำหรับผู้ออกบวชพระในนิกายมหายาน ข้อที่ 4 “ห้ามบริโภคผักกลิ่นฉุนห้าอย่าง คือ หอม กระเทียม ผักกูดข่า กระเทียมเล็ก (หลักเกี้ย) และเฮงกือ” ถ้าหากพระสงฆ์ฉันผักที่มีกลิ่นฉุนทั้ง 5 อย่างดังกล่าว จะถือว่าเป็นเหตุให้ร่างกายไม่บริสุทธิ์เช่นเดียวกันกับการฉนสุรา

## ภาพลักษณ์พระอะอิจิทัซุ

จากการวิเคราะห์เนื้อหาของนิทานเรื่องเล่าพบว่า ในตอนเริ่มแรกของนิทานได้กล่าวถึงความสามารถพิเศษของพระอะอิจิทัซุ ผู้นี้มีพลังอำนาจเหนือบุคคลธรรมดาในการรักษาอาการเจ็บป่วยของผู้คนให้หายได้ โดยการสวดมนต์ ซึ่งในตัวบทของนิทานเรื่องเล่าผู้เล่าได้คำเรียกสมณะผู้นี้ว่า “จิเกียวมะ” ซึ่งหมายถึง พระผู้ศึกษาและน้อมนำการสวดสัทธรรมปุณฑริกสูตร ย่อมแสดงให้เห็นว่า ตัวละครคงจะเป็นผู้พระผู้ยึดมั่นเชื่อถือศรัทธาในพุทธศาสนา และปฏิบัติตามคำสอนของพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัดสม่ำเสมอจนเกิดมานแก่กล้า สามารถสวดสัทธรรมปุณฑริกสูตร ในบทที่ว่าด้วยการรักษาโรคร้ายไข้เจ็บให้แสดงอิทธิฤทธิ์และปาฏิหาริย์ รักษาอาการเจ็บป่วยของขุนนางได้ ดังนั้นจากพฤติกรรมในจุดนี้ของตัวละครทำให้มองว่า พระอะอิจิทัซุมีภาพลักษณ์ด้านบวก ดังข้อความที่ขีดเส้นใต้ในตัวบทต่อไปนี้

昔、閑院大臣殿、三位中將におはしける時、わらはやみを重くわづらひ給ひけるが「神名といふ所に、<sup>えいじつ</sup>叡実といふ持経者<sup>ちきやうしや</sup>なん、わらはやみはよく祈り落ち給ふと申す人ありければ、 (p.367)

กาลครั้งหนึ่ง คันอิน โนะ ดะอิจิน ขณะดำรงตำแหน่งทหารองครักษ์ระดับสามเกิดล้มป่วยมีไข้สูง เขาได้ยินคนบอกกล่าวกันว่า “มีจิเกียวมะชื่อ อะอิจิทัซุ อยู่ที่วัดเมิมะเออิ มีความสามารถในสวดมนต์รักษาโรคร้ายไข้เจ็บ

นอกจากนี้ในตัวบทนิทานเรื่องเล่ายังกล่าวถึงตัวละครพระอะอิจิทัซุ โดยให้ภาพลักษณ์ของพระผู้มีความเมตตากรุณาในการช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นทุกข์ แม้ว่าในวันที่คันอิน โนะ ดะอิ เดินทางมาหาพบพระอะอิจิทัซุจะไม่สบาย เนื่องจากเป็นหวัดทำให้ต้องรับประทานกระเทียมตามคำแนะนำของหมอ แต่พระอะอิจิทัซุก็ยอมออกมาพบและสวดมนต์ให้กับคันอิน โนะ ดะอิจิน อย่างมีเมตตาจนทำให้หายจากอาการเจ็บป่วย จึงเกิดความซาบซึ้งในบุญคุณของพระอะอิจิทัซุเป็นอย่างมาก ถึงขนาดสัญญาว่าจะตอบแทนถึงชาติหน้า นอกจากนี้ในตอนท้ายของนิทานเรื่องเล่าผู้เล่ายังได้กล่าวถึงว่า ผู้คนได้รำลึกถึงอิทธิฤทธิ์ของพระอะอิจิทัซุ ซึ่งเป็นเสมือนการเน้นย้ำถึงพลังอำนาจวิเศษของสมณะผู้นี้ว่าไม่เหมือนสมณะทั่วไปและพลังอำนาจวิเศษดังกล่าวนี้ก็เป็นที่ยอมรับชื่นชมจากผู้คน จากจุดนี้ทำให้มองว่าตัวละครมีภาพลักษณ์ด้านบวก ดังข้อความที่ขีดเส้นใต้ในตัวบทต่อไปนี้

僧申すやう、風重く侍るに、<sup>くすし</sup>医師の申すに<sup>したが</sup>随ひて、<sup>ひろ</sup>蒜を食ひて<sup>さぶら</sup>候ふなり。それにかやうに<sup>おはまし</sup>御座候へば、いかでかはとて参りて候ふなり。法華経は浄不浄をきはぬ経にてましませば、<sup>ねんず</sup>読み奉らん。何条事か候はん」とて<sup>す</sup>念珠を押し摺りてそばへ寄り来る程、もとものもし。<sup>くび</sup>御頸に手を入れて、<sup>ひざ</sup>我が膝を枕にさせて申

して、<sup>じゆりやうほん</sup>寿量品を<sup>いだ</sup>打ち出して<sup>い</sup>読む声はいと貴し。さばかり貴き事もありけりと覺ゆ。少しはがれて<sup>かうしやう</sup>高声に<sup>よ</sup>誦む声、まことにあはれなり。持経者、目より<sup>おほ</sup>大きな涙をはらはらと落として泣く事限りなし。その時覺めて、御心地いとさはやかに、残りなくよくなり給いぬ。かへがへす後世まで<sup>ちぎ</sup>契りて帰り給ひぬ。それより<sup>うげん</sup>ぞ有験の名は高く広まりけるとか。(p.368-369)

“เพราะว่า อาตมาเป็นหวัดอย่างหนัก จึงฉันทพภรรยาตามคำแนะนำของหมอ เมื่อท่านมาหาเยี่ยงนี้แล้ว จึงต้องออกมาพบในสภาพแบบนี้แหละ และอีกอย่างสังฆกรรมบุญชริกสูตรเอง ก็ไม่ได้รังเกียจความสกปรกหรือชื่นชอบความสะอาดแต่เป็นพระสูตรที่ยิ่งใหญ่ ดังนั้นอาตมาจะสวดให้ท่าน คงไม่มีปัญหาอะไรกรรมมัง” เมื่อกล่าวเช่นนั้นแล้วเอามือถูถูประคำและขยับเข้ามาใกล้คันทัน โนะ ตะอิจิน ทำทางดูน่าเคารพนับถือยิ่งนัก พระเอะอิจิที่ช้เอามือมาแตะที่ลำคอ จากนั้นให้คันทัน โนะ ตะอิจิน นอนหนุนศีรษะบนตัก แล้วสวดมนต์บทที่ว่าด้วยการรักษาโรคภัยไข้เจ็บด้วยเสียงอันดัง เสียงสวดมนต์ดังน่าเกรงขาม คันทัน โนะ ตะอิจิน คิดว่า ช่างเป็นพระที่น่าเคารพยกย่องเหลือเกิน เสียงสวดมนต์ของเขาบางครั้งแหบพร่า ทำให้รู้สึกน่าประทับใจเป็นอย่างยิ่ง ต่อจากนั้นพระเอะอิจิที่ช้ ก็หลั่งน้ำตาพลางร้องไห้ออกมาเสียงดังไม่หยุด และแล้วอาการไข้ก็ลดลง การเจ็บป่วยของคันทัน โนะ ตะอิจิน ก็หายเป็นปลิดทิ้ง เขารู้สึกโล่งสบาย และฟื้นตัวจากไข้อย่างสมบูรณ์ หลังจากนั้นคันทัน โนะ ตะอิจิน ได้กล่าวขอบคุณหลายครั้ง และสัญญาว่าจะตอบแทนบุญคุณถึงชาติหน้าแล้วลากลับไป ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมาผู้คนได้รำลึกถึงอิทธิฤทธิ์ของพระเอะอิจิที่ช้ ทำให้ชื่อเสียงของเขาเป็นที่รู้จักกันไปทั่ว

เป็นที่น่าสังเกตว่า ผู้อ่านโดยทั่วไปมักจะตั้งคำถามในเนื้อหาของนิทานว่า พระผู้นี้ว่ามีความสามารถในการใช้พลังอำนาจวิเศษของตนรักษาโรคร้ายของผู้อื่นได้ แล้วเหตุใดจึงไม่สามารถรักษาแคโรโรคหวัดของตนเองได้ ทำไมต้องเชื่อฟังคำสั่งของหมอให้รับประทานกระเทียมเพื่อรักษา ในหนังสือรวมนิทานเรื่องเล่า อูจิฉิมูอิ โมะโนะระตะริ ของสำนักพิมพ์โฌงะกุกัน ได้ตีความเนื้อหาของ การเล่าถึงพฤติกรรมของพระเอะอิจิที่ช้ในลักษณะนี้ว่า น่าจะเป็นการเล่าเพื่อประชดประชันพฤติกรรมของตัวละคร เพื่อให้เกิดความสนุกสนาน<sup>96</sup>

จากการศึกษาประวัติของขุนนาง คันทัน โนะ ตะอิจิน พบว่ามีชื่อจริง ฟุจิวะระะ โนะ กินชูเอะ <sup>ふじわらのきんすえ</sup>藤原公季 (ค.ศ.956-1029) บุตรชายของขุนนางนักปราชญ์ชื่อ ฟุจิวะระะ โนะ โมะโระชูเกะ <sup>ふじわらのもちすけ</sup>藤原師輔 (ค.ศ.909-960) รับราชการในสมัยเฮอัน ใต้เต้าขึ้นเป็นเสนาบดีฝ่ายซ้ายและดำรงตำแหน่งสูงสุดเป็นถึงเสนาบดีฝ่ายยุติธรรม (太政大臣) <sup>たいせいだいじん</sup> รับผิดชอบเรื่องการออกกฎหมายต่าง ๆ ตามระบบการปกครองแบบศักดินา (律令制) <sup>りつりょうせい</sup> ดังนั้นการที่ขุนนางในตระกูลสูงให้ความสำคัญเคารพนับถือพระเอะอิ

<sup>96</sup>小林保治・増古和子『宇治拾遺物語』、p. 368.

จิ๋ชุนนี่ ย่อมแสดงให้เห็นถึงความมีชื่อเสียงในเรื่องของการมีพลังอำนาจวิเศษ ในการสวดมนต์รักษาอาการเจ็บป่วยของผู้คน

สำหรับประวัติของตัวละครจิ๋ชุนนี่ ซึ่งในนิทานเรื่องนี้คือ พระอะเอะอิจิ๋ชุน <sup>เออิชิจุน</sup> 叡実 ออกบวชที่วัดเอ็นเรียะกุ ไม่ปรากฏวันเดือนปีเกิดที่แน่นอน แต่สันนิษฐานว่าเป็นผู้มีความเชื่อและศรัทธาต่อการสวดสัทธรรมปุณฑริกสูตร และผ่านการฝึกปฏิบัติโดยการสวดสัทธรรมปุณฑริกสูตรมาอย่างเชี่ยวชาญ เป็นผู้ที่มีพลังอำนาจวิเศษกล่าวกันว่า พระผู้นี้ฝึกปฏิบัติตนอยู่บนเขาอะตะโทะ และในบั้นปลายของชีวิตได้ไปอาศัยอยู่แถบคิวฉุ ใน ค.ศ.970-973 และเคยเข้าร่วมทำพิธีสะเดาะเคราะห์ปัดเป่าร้ายความให้กับจักรพรรดิเอ็นยู <sup>เอ็นชูเต็นโน</sup> 円融天皇 (ค.ศ.959-991) ในหนังสือชื่อ *ฮกเกะเกียวกิ* <sup>โฮะกุเคียวกิ</sup> 『法華経記』 ระบุว่า ในบั้นปลายชีวิต ตอนที่ไปอาศัยอยู่แถบคิวฉุ เขาถูกตำหนิจากผู้ปกครองเมืองว่า เป็นพระที่ประพฤติตนไม่เหมาะสมทำผิดศีล แต่สำหรับชาวบ้านทั่วไปกลับยกย่องพระผู้นี้เป็นพระผู้เปี่ยมด้วยความเมตตา มาช่วยเหลือสรรพสัตว์ผู้ทุกข์ยาก รวมทั้งช่วยรักษาอาการเจ็บป่วยของผู้คน<sup>97</sup>

อย่างไรก็ตามหากพิจารณาจากการวิเคราะห์ภาพลักษณ์ของพระอะเอะอิจิ๋ชุน ตามที่ปรากฏในนิทานเรื่องเล่า จะเห็นว่าผู้เล่ามีการกล่าวยกย่องตัวละครว่ามีความน่าเคารพนับถือและมีพลังอำนาจวิเศษรวมทั้งมีความเมตตาช่วยเหลือผู้อื่นอย่างจริงใจ ดังนั้นจึงมองว่าภาพลักษณ์โดยของพระอะเอะอิจิ๋ชุนผู้นี้เป็นด้านบวกดังที่กล่าวมาแล้ว และเป็นที่น่าสังเกตว่า ในนิทานเรื่องเล่านี้ นอกจากจะแสดงให้เห็นถึงพลังอำนาจวิเศษในการสวดมนต์แล้ว ยังมีการกล่าวถึงพระสูตรที่ใช้สวดคือ สัทธรรมปุณฑริกสูตรเองก็มีพลังวิเศษในตัวของพระสูตรเอง ซึ่งเชื่อกันว่ามีความศักดิ์สิทธิ์มาก ผู้ถือพระสูตร ผู้สวดมนต์ หรือแม้กระทั่งผู้คัดลอกพระสูตรนี้ จะได้รับอานิสงส์กล่าวคือ ได้รับการคุ้มครองให้รอดพ้นจากเภทภัยและสิ่งชั่วร้ายต่าง ๆ

## 7. เรื่องที่ 142 “เรื่องคันทันอินโซโจรักษาอาการแขนหักของพระคฺุยะ”

(<sup>คุราย</sup>空也<sup>ฮิชิ</sup>上人の臂、観音院僧正祈り直す事)

### เนื้อเรื่องย่อ

มีพระชั้นสูงชื่อ คฺุยะ ได้พบกับพระโยะเกะอิ หรือคันทันอินโซโจ และพระโยะเกะอิ ได้รักษาอาการแขนหักของพระคฺุยะ เขาจึงตอบแทนโดยการยกลูกศิษย์รูปหนึ่งให้พระโยะเกะอิ ดังที่ได้อธิบายมาแล้ว ในเรื่องที่ 1.11 แต่เนื่องจากตัวละครทั้งสองมีภาพลักษณ์แตกต่างกัน โดยพระคฺุยะมี

<sup>97</sup> Ibid., p.368-367.



ภาพลักษณ์ของพระผู้เชื่อถือและยึดมั่นศรัทธาในพุทธศาสนาอย่างแน่วแน่ แต่พระโยะเกะอิ หรือ คันนอินโซโจมีภาพลักษณ์เป็นบุคคลผู้มีพลังอำนาจวิเศษและใช้พลังอำนาจวิเศษในการช่วยเหลือผู้อื่น จึงได้นำมาวิเคราะห์ในส่วนนี้

### ภาพลักษณ์พระคันนอินโซโจหรือพระโยะเกะอิ

จากการวิเคราะห์เนื้อหาในนิทานเรื่องเล่าจะเห็นว่า พระคันนอินเมื่อเห็นอาการแขนหักของพระคฺุยะ จึงได้สอบถามสาเหตุและอาสาที่จะรักษาอาการให้ในทันที ซึ่งจากพฤติกรรมดังกล่าวนี้ จะเห็นว่า พระคันนอินโซโจ เป็นพระซึ่งเข้าใจหลักคำสอนของพุทธศาสนาอย่างลึกซึ้ง เพราะแนวคิดสำคัญของนิกายนี้เน้นการปฏิบัติดีและชอบเพื่อช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นทุกข์ โดยเฉพาะจากตัวบทนิทานซึ่งกล่าวถึง การพูดคุยนทนาในเรื่องทั่ว ๆ ไปของพระทั้งสอง แสดงให้เห็นว่าแม้ว่าพระคฺุยะไม่ได้ร้องขอให้ช่วยแต่พระคันนอินโซโจ กลับมีน้ำใจที่จะช่วยเหลือผู้อื่นโดยมิได้ถือตน และมีได้หวังผลตอบแทนใด ๆ ซึ่งจากพฤติกรรมดังกล่าวนี้ทำให้มองว่า ตัวละครพระคันนอินโซโจ มีภาพลักษณ์ด้านบวก ดังข้อความที่ขีดเส้นใต้ในตัวอย่างต่อไปนี้

よけい 余慶僧正また参会し給ふ。物語などし給程に、僧正ののたまふ。「その臂ひぢはいかにして折り給へるぞ」と。上人しやうにんのいはく、「我が母物ものねた妬みして、幼少ようちの時、片手を取りて投げ侍りし程に、折りて侍るとぞ聞き侍りし。幼稚ようちの時の事なれば、覚え侍らず。かしこく左にて侍る。右手折り侍らましかば」といふ。僧正のたまふ、「そこはたふと貴き上人にておはす。天皇の御子とこそ人は申せ。いとかたじけなし。御臂よろこまことに折り直し申さんはいかに」。上人いふ、「もとも悦よろこび侍るべし。まことに貴く侍りなん。この加持かぢし給へ」とて、近く寄れば、(p.369)

ขณะนั้นพระโยะเกะอิโซโจ [คันนอินโซโจ] เฝียอยู่ตรงนั้นพอดี จึงได้พูดคุยกับพระคฺุยะในเรื่อง สัพเพพระ ในตอนหนึ่งของการสนทนาพระโยะเกะอิถามว่า “ข้อศอกท่านหักได้อย่างไร” พระคฺุยะตอบว่า “ตอนที่อาตมายังเด็ก แม่โมโหมากจึงได้จับแขนข้างเดียวของอาตมาแล้วโยนออกไป เลยทำให้แขนหัก เหตุเกิดตอนที่อาตมายังเล็กมากจึงทำอะไรไม่ได้มากนัก โชคดีที่แขนข้างที่หักเป็นข้างซ้าย ถ้าเป็นข้างขวาคงจะลำบากเหมือนกัน” พระโยะเกะอิกล่าวว่า “ท่านเป็นพระชั้นสูง ที่น่าเคารพนับถืออย่างยิ่ง และเคยมีคนกล่าวว่า ท่านเป็นลูกหลานองค์จักรพรรดิ น่าเสียดายมาก [หากท่านมีสภาพแขนหักเช่นนี้ ท่านจะว่าจะไรใหม่ ถ้าอาตมาอยากจะสวดมนต์เพื่อรักษาแขนที่หักอยู่]” พระคฺุยะตอบว่า “อาตมายินดียิ่งนัก เป็นบุญคุณอย่างใหญ่หลวง กรุณารักษาอาตมาด้วยเถิด” ว่าแล้วก็ขยับเข้าไปใกล้ ๆ

ภาพลักษณ์อีกประการที่เด่นชัดของพระคันทนอินโซโจคือ พระผู้มีพลังอำนาจวิเศษและใช้อำนาจวิเศษของตนในการช่วยเหลือผู้อื่น โดยในการสวดมนต์เพื่อขอพลังอำนาจจากพระพุทธเจ้าและพระโพธิสัตว์นี้ไม่ใช่จะกระทำกันได้โดยง่าย ผู้ประกอบพิธีกรรมจะต้องผ่านการฝึกบำเพ็ญปฏิบัติตนตามป่าเขาที่เชื่อว่าเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ตามความเชื่อของพุทธศาสนิกายเท็นดะอิ แนวคำสอนมักเกี่ยวมาแล้วย่างเข้มงวด จนเกิดมานแก่กล้า มีคาถาอาคม ซึ่งจากการวิเคราะห์เนื้อหาของนิทานในจุดนี้ ทำให้มองว่า ตัวละครพระคันทนอินโซโจ ผู้นี้มีภาพลักษณ์ของสมณะผู้มีพลังอำนาจวิเศษเหนือคนธรรมดา ดังข้อความที่ขีดเส้นใต้ในตัวอย่างต่อไปนี้

その時、僧正、<sup>いただき</sup>頂より<sup>くろけぶり</sup>黒煙を出して<sup>いだ</sup>加持し<sup>かち</sup>給ふに、しばらくありて、<sup>ひぢ</sup>曲れる  
臂はたとなりて<sup>すなは</sup>延びぬ。即ち右の臂のごとくに<sup>しやうにん</sup>延びたり。上人涙を落して、三  
度<sup>らいはい</sup>礼拝する。見る人皆のめき感じ、あるいは泣きけり。(p.369-370)

“ขณะนั้นโซโจ [พระโยะเกะอิ] ได้สวดมนต์ทำพิธีคะจิได้เกิดควันสีดำลอยออกมาจากกระหม่อมของพระ  
คุยะ พอผ่านไปสักพักแขนที่หักของพระคุยะก็ลั่นดังเฆาะ แล้วสามารถยึดข้อศอกออกมาได้เท่ากับข้างขวา  
ทำให้พระคุยะร้องให้ออกมาด้วยความซาบซึ้งในบุญคุณ พร้อมกราบไหว้ขอบคุณพระโยะเกะอิถึงสามครั้ง  
ผู้คนที่อยู่ตรงนั้นต่างพากันเปล่งเสียงอันดังด้วยความชื่นชมยินดี บางคนถึงกับหลั่งน้ำตาออกมา”

จากบทวิเคราะห์ข้างต้นจึงสรุปได้ว่า พระโยะเกะอิ มีภาพลักษณ์ของพระผู้ยึดมั่นศรัทธาในพุทธศาสนาและปฏิบัติตามคำสอนของพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัด เป็นพระผู้เปี่ยมไปด้วยความเมตตา แต่ภาพลักษณ์ที่เด่นชัดคือ การมีพลังอำนาจวิเศษเหนือบุคคลธรรมดาและใช้พลังอำนาจวิเศษของตนในการช่วยเหลือผู้อื่นดังที่กล่าวมาแล้ว

จากการศึกษาประวัติตัวละครพระคันทนอิน โซโจ <sup>かんのいんそうじょう</sup>観音院僧正 พบว่า คันทนอิน หมายถึงชื่อวัด ส่วนโซโจหมายถึง ตำแหน่งของพระ มีชื่อจริงคือ โยะเกะอิ <sup>よけい</sup>余慶(ค.ศ.919-991) หรือมีอีกชื่อหนึ่งว่า ชิเบ็น <sup>ちべん</sup>智弁 เกิดที่ชิคุเซ็น [ปัจจุบันคือ จังหวัดมิซึโอะกะ] เคยดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสของวัดโฮเซ ในปี ค.ศ.989 ได้รับตำแหน่งเท็นดะอิสะซุ หรือพระที่มีตำแหน่งสูงสุดในการควบคุมดูแลนิกายเท็นดะอิ

## 8. เรื่องที่ 191 “พระวัดโกะกุระกุสวดแสดงปาฏิหาริย์ของพระสุตรนินโนเกียว”

(ごくらくじそう 極楽寺僧、にんわうぎやう 任王経げんの験を施す事)

### เนื้อเรื่องย่อ

มีเสนาบดีผู้หนึ่งนามว่า โฮริกะวะระ ดะอิโจ ดะอิจิน<sup>98</sup> ได้ล้มป่วยลงอย่างหนัก เนื่องจากติดโรคติดต่อที่กำลังระบาดอยู่ในขณะนั้น จึงได้มีการนิมนต์พระผู้มีชื่อเสียงจากทั่วทุกสารทิศทั้งหมดมาเพื่อสวดมนต์ประกอบพิธีกรรมปิดเป่าให้หายจากอาการเจ็บป่วย แต่พระวัดโกะกุระกุซึ่งเป็นวัดที่เสนาบดีโฮริกะวะระ ดะอิโจ ดะอิจิน สั่งให้สร้างขึ้นกลับไม่ได้รับนิมนต์ให้เข้าร่วม ขณะนั้นมีพระผู้หนึ่งคิดขึ้นมาว่า การที่พวกเขาได้อยู่ในวัดนี้เป็นเพราะบารมีท่านเสนาบดี จึงได้เดินทางไปเข้าร่วมพิธีสวดมนต์ แม้ไม่ได้กนิมนต์เพื่อตอบแทนบุญคุณ จากนั้นเขาได้สวดพระสุตรนินโนเกียว [พระสุตรสำคัญเล่มหนึ่งซึ่งได้รับความเชื่อถือศรัทธาจากนิกายฉินงนแนวจำสอนมิกเกียว] จนเสนาบดีหายจากอาการเจ็บป่วย และเขาได้เล่าความฝันให้ทุกคนฟังว่า ฝันเห็นมียักษ์คู่ร้ายหลายตนโผล่ออกมาทูปตี และในตอนนั้นมีเด็กมัดนมจุกสองข้างถือแส้เล็ก ๆ เดินมาใช้แส้ไล่ตียักษ์จนหนีไป โดยเด็กคนนั้นบอกกับเสนาบดีว่าตนคือ เทพโกะโฮโดมิที่พระวัดโกะกุระกุ ใช้ให้มาขับไล่ยักษ์และช่วยให้เสนาบดีหายป่วย เมื่อทุกคนได้ฟังเรื่องราวจากเสนาบดีทำให้พากันชื่นชมพระจากวัดโกะกุระกุ

### ภาพลักษณ์ของพระจากวัดโกะกุระกุ

จากการวิเคราะห์เนื้อหาในนิทานพบว่า ตัวละครพระในนิทานเรื่องเล่านี้ ไม่ปรากฏชื่อว่า เป็นผู้ใด บอกเพียงว่าเป็นพระจากวัดโกะกุระกุ ซึ่งเป็นวัดที่ขุนนาง โฮริกะวะระ ดะอิโจ ดะอิจิน ได้เคยสร้างเอาไว้ เป็นที่น่าสังเกตว่า จากเนื้อหาของนิทานเรื่องเล่ากล่าวว่า พระผู้นี้ไม่ได้มาจากวัดที่มีชื่อเสียงมากนัก แม้ว่าขุนนางผู้ใหญ่ในราชสำนักจะสร้างขึ้นก็ตาม ประกอบกับไม่มีการระบุสมณศักดิ์หรือตำแหน่งใด ๆ ในทางพระของเขาเลย แม้ว่าจะไม่ได้รับเชิญ แต่ก็เต็มใจมาสวดมนต์เพื่อช่วยเหลือขุนนางโฮริกะวะระ ดะอิโจ ดะอิจิน ในยามที่เขาเจ็บป่วย นั่นแสดงให้เห็นถึงความกตัญญูรู้คุณคน แม้ไม่มีผู้ใดสนใจการมาของเขา เพราะจากเนื้อหาในนิทานระบุถึงตำแหน่งการนั่งของพระผู้นี้ว่า นั่งอยู่ในตำแหน่งที่ไม่มีผู้ใดสังเกตเห็น นั่นแสดงให้เห็นว่าการมาสวดมนต์ของพระวัดโกะกุระกุในครั้งนี้ เป็นการมาด้วยจิตใจ

<sup>98</sup> โฮริกะวะระ ดะอิโจ ดะอิจิน หมายถึง พุจิวะระ โนะ โมะโตะซุเนะ ふじわらのもとつね 藤原基経 (ค.ศ.836-891) เป็นบุตรบุญธรรมของ พุจิวะระ

โนะ โยมิฟูซะ ふじわらのよしふさ 藤原良房 (ค.ศ.804-872) ซึ่งเคยดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการ หลังจากบิดาเสียชีวิตเขาได้เลื่อนเป็นเสนาบดีในจักรพรรดิถึงสี่สมัย จนถึงสมัยจักรพรรดิอูตะ ได้รับตำแหน่งแต่งตั้งเป็นคัมปะกุหรือผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์

ที่บริสุทธิ์ แม้ไม่มีผู้ใดให้ความสำคัญกับเขาก็ตาม จากเนื้อหาที่อ่านตอนนี้ทำให้วิเคราะห์ได้ว่า ตัวละคร พระวัดโกะกุระกุมีภาพลักษณ์ด้านบวก ดังข้อความที่ขีดเส้นใต้ในตัวอย่างต่อไปนี้

ここに極楽寺は、殿の造り給へる寺なり。その寺に住みける僧ども、「御祈りせよ」といふ仰せもなかりければ、人も召さず。この時にある僧の思ひけるは、  
「御寺にやすく住む事は、殿の御徳にてこそあれ。殿うせ給ひなば、世にあるべきやうなし。召さずとも参らん」とて、任王経を持ち奉りて、殿に参りて、物騒がしかりければ、中門の北の廊の隅にかがまりゐて、つゆ目も見かくる人もなきに、任王経他念なく読み奉る。 (p.469-470)

วัดโกะกุระกุแห่งนี้ เป็นวัดที่เสนาบดี โอรสโงะวะ อะอิโจ อะอิจิน สั่งให้สร้างขึ้น แต่พระที่อยู่ที่นี่กลับไม่ได้รับคำสั่งอย่างเป็นทางการให้เข้าไปร่วมสวดมนต์แต่อย่างใด ทำให้มีพระผู้หนึ่งคิดขึ้นมาว่า “การที่พระทั้งหลายอยู่ได้ในวัดนี้ เป็นเพราะบารมีของท่านเสนาบดี ถ้าท่านต้องเสียชีวิตไป พวกเราก็คงอยู่ไม่ได้ ดังนั้นแม้ไม่ได้รับนิมนต์ แต่เราก็ต้องไปสวดมนต์ให้ท่าน” เมื่อคิดได้ดังนั้น จึงได้อ้อพระสูตรนินโนเกียว แล้วเดินทางไปตำหนักของเสนาบดี เนื่องจากภายในตำหนักกำลังพลุกพล่านไปด้วยผู้คน จึงเดินไปนั่งตรงมุมทางเดินด้านทิศเหนือของประตูกลาง จึงไม่มีใครสังเกตเห็น พระจากวัดโกะกุระกุตั้งใจสวดพระสูตรนินโนเกียวด้วยจิตใจของศรัทธาที่แน่วแน่

นอกจากภาพลักษณ์เรื่องความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณแล้วของตัวละครพระวัดโกะกุระกุ ยังมีภาพลักษณ์ที่เด่นชัดคือ ภาพลักษณ์ของพระผู้มีพลังอำนาจวิเศษเหนือบุคคลธรรมดา สามารถสวดมนต์ และเรียกเทพโงะโฮโดมิซึ่งเป็นเทพเจ้าในร่างของเด็กให้มาช่วยขัดเป่ารังควานให้กับเสนาบดีจนเกิดปาฏิหาริย์หายจากอาการป่วยหนัก ทำให้ผู้คนซึ่งได้ฟังเรื่องราวดังกล่าวต่างพากันชื่นชม ซึ่งจากเนื้อหาในตอนนี้ทำให้มองว่า พระจากวัดโกะกุระกุ มีภาพลักษณ์ด้านบวก ดังข้อความที่ขีดเส้นใต้ในตัวอย่างต่อไปนี้

寝たりつる夢に、恐ろしげなる鬼どもの、我が身をとりにどりに打ちれうじつるに、びんづら結ひたる童子の、楯持ちたるが、中門の方より入り来て、楯してこの鬼どもを打ち払へば、鬼どもなみ逃げ散りぬ。「何ぞの輩のかくはするぞ」と問ひしかば、「極楽寺のそれがしが、かくわづらはせ給ふ事、いみじう歎き申して、年来読み奉る任王経を、今朝より中門の脇に候ひて、他念なく読み奉りて祈り申し侍る。その聖の護法の、かく病ませ奉る悪鬼どもを追ひ払ひ侍るなり」と申すと見て、夢覚めてより、心地のかいのごふやうによければ、その悦びいはんとて呼びつるなり」 (p.471)

“ตอนที่ข้าหลับ ผันไปว่ามียักษ์หน้าตาน่ากลัวหลายตนโผล่ออกมาทุบตีข้า ในตอนนั้นมีเด็กมัดผมจุกสองข้างถือแส้เล็ก ๆ เดินมาจากประตูตรงกลาง แล้วใช้แส้ไล่ตียักษ์ทั้งหลายจนวิ่งหนีกระเจิงไป พอข้าถามว่า

เจ้าเป็นใครทำไมจึงช่วยข้า เด็กนั้นตอบว่า พระที่มาจากวัดโกะกุระกุเป็นห่วงท่าน เพราะเห็นว่าท่านป่วยหนัก จึงนำเอาพระสูตรนินโนเกียวที่สวดอยู่ประจำหลายปี มาสวดให้ท่านตั้งแต่เช้า อยู่ข้าง ๆ ประตูกวางด้วยจิตซึ่งเปี่ยมไปด้วยศรัทธาที่แน่วแน่ ข้าคือโกะโฮของอิจิริผู้นั้น จึงมาเพื่อขับไล่ยักษ์ชั่วร้ายทั้งหลาย ที่ทำให้ป่วยหนัก หลังจากนั้น ข้าก็ล้มตาดิ้นจากฝัน รู้สึกโล่งสบาย จึงเรียกหาท่านด้วยความยินดี”

ดังที่กล่าวมาแล้วในข้างต้นเป็นที่น่าสังเกตว่า พระที่เป็นตัวละครหลักในเรื่องนี้ ไม่ปรากฏชื่อเสียงและไม่มีตำแหน่งหรือสมณศักดิ์ใด ๆ ในทางสงฆ์ดังกล่าวมาแล้ว แต่สามารถทำให้เกิดปาฏิหาริย์ขึ้นได้โดยการสวดพระสูตรนินโนเกียวด้วยจิตใจที่แน่วแน่ศรัทธา แล้วปรากฏผลสัมฤทธิ์ในการปิดเป่ารังควานให้หายจากอาการเจ็บป่วย โดยจะเห็นได้จากตอนจบของนิทานเรื่องเล่าซึ่งกล่าวไว้ดังนี้

されば人の祈りは、僧の浄不浄にはよらぬ事なり。ただ心に入りたるが験<sup>げん</sup>あるものなり。「母の尼して祈りをはすべし」と、昔より言い伝へたるも、この心なり。(p.471-472)

“ด้วยเหตุนี้การสวดมนต์ไม่ได้ขึ้นอยู่กับความบริสุทธิ์หรือไม่บริสุทธิ์ของพระ ที่สำคัญอยู่ที่ว่าต้องสวดด้วยจิตศรัทธาที่แน่วแน่จึงจะปรากฏผล ดังที่มีคำกล่าวสืบทอดกันมาตั้งแต่โบราณว่า ให้สวดมนต์เหมือนดังแม่ผู้บวชชีแล้วสวดให้ลูกหายป่วย [แม้ชีสวดมนต์ให้ลูกซึ่งป่วยอยู่ด้วยจิตใจบริสุทธิ์จึงจะปรากฏปาฏิหาริย์] ”

จากตัวบทนิทานข้างต้น ผู้วิจัยได้ตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับความเชื่อในพุทธศาสนาที่ให้น้ำหนักความสำคัญกับความเชื่อและความศรัทธามากกว่าความบริสุทธิ์หรือไม่บริสุทธิ์ของพระ ดังที่ปรากฏในตัวบทนิทานซึ่งกล่าวว่า “ด้วยเหตุนี้การสวดมนต์ไม่ได้ขึ้นอยู่กับความบริสุทธิ์หรือไม่บริสุทธิ์ของพระ” (…されば人の祈りは、僧の浄不浄にはよらぬ事なり。…) จากเนื้อหาดังกล่าวนี้ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของความเชื่อถือศรัทธาว่า หากสวดมนต์ด้วยจิตใจที่ศรัทธาอย่างแน่วแน่แล้วปาฏิหาริย์ก็เกิดขึ้นได้เหมือนกันแม้ว่าพระผู้นั้นอาจเป็นพระที่ไม่บริสุทธิ์ ซึ่งเกี่ยวกับความเชื่อถือศรัทธานี้เป็นความแนวคิดคำสอนสำคัญของพุทธศาสนamahayana กายใจโคธะณูและใจโคธะมินณู

จากการศึกษาเพิ่มเติมเกี่ยวกับพระสูตรนินโนเกียว 任王経 พบว่า เป็นพระสูตรหนึ่งในบรรดาพระสูตรสำคัญในพุทธศาสนamahayana เป็นบทสวดที่ว่าด้วยเรื่องทศพิชราชธรรมของจักรพรรดิ นิยมสวดอ้อนวอนเพื่อให้ประเทศอยู่เย็นเป็นสุข ปิดเป่าภัยพิบัติต่าง ๆ ได้แก่ พายุ แผ่นดินไหว สงคราม เป็นต้น รวมถึงการสวดเพื่อรักษาบรรเทาทุกข์จากโรคติดต่อร้ายแรงในสมัยก่อน สันนิษฐานว่า ผู้นำมาสวดครั้งแรกคือ พระคูกะอิ ผู้ก่อตั้งนิกายมิงงน ซึ่งเกี่ยวกับเรื่องดังกล่าวนี้จะกล่าวโดยละเอียดในบทที่ 5 ข้อ 5.2.1.1 ต่อไป

เกี่ยวกับประเด็นของการใช้พลังอำนาจวิเศษของสมณะนั้น เป็นที่น่าสังเกตว่า ในตัวบทของนิทานเรื่องเล่าในฉากนี้มักจะมีการกล่าวถึง สมณะขณะบริกรรมคาถาและสวดมนต์เพ่งภาวนา [การทำคะจิกิโต] ก่อนจะเกิดผลสัมฤทธิ์ปาฏิหาริย์ขึ้นนั้น จะมีเมฆหรือควันสีดำลอยขึ้นมาก่อน แล้วค่อยหายไป เปลี่ยนไปสู่สภาพสภาพปกติ จากการศึกษาความหมายของสีดำ สีดำมักจะใช้เป็นสัญลักษณ์ในเชิง การควบคุม ความลึกลับ สิ่งที่น่ากลัวและน่ากลัว นอกจากนี้ยังหมายถึงความมืดและความไม่รู้ ดังนั้นการกล่าวถึงเมฆสีดำในตัวบทนิทาน อาจเป็นไปได้ว่า ผู้เล่าต้องการแสดงสัญลักษณ์แทนสิ่งที่คนไม่พึงปรารถนา สิ่งเลวร้าย สิ่งเร้นลับและความน่ากลัวซึ่งต้องพึ่งพาอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์มาช่วยให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ดังจะเห็นได้ว่า หลังจากการทำคะจิกิโตของสมณะเมฆสีดำหรือควันสีดำก็จะจางหายไปแล้วทุกอย่างทุกอย่างก็กลับคืนสู่สภาพเดิมหรือสภาพความปกติสุขก็จะกลับคืนมาดังเดิม เช่น เกิดฝนตกในเรื่องที่ 20 หินมัจกรพิชซึ่งเป็นสิ่งอัปมงคลหายไปในเรื่องที่ 21 ซึ่งพบข้อความดังต่อไปนี้

เรื่องที่ 20 “[ในระหว่างที่กำลังสวดมนต์นั้น] ควันจากระถางโคโรระที่ลอยขึ้นสู่ท้องฟ้าได้กลายเป็นเมฆสีดำ รุปร่างเหมือนพัดขนาดใหญ่... “เทพเจ้ามัจกร [พระพิรุณ] ได้สิ้นสะเทือน มีฟ้าแลบไปทั่ว จากนั้นฝนได้เทกระหน่ำลงมาราวกับเปลวของรถ ทั่วพื้นดินชุ่มฉ่ำไปด้วยน้ำฝน บรรดาพืชพันธุ์ธัญญาหารก็สมบูรณ์ พวกต้นไม้ต่างออกผล” (香炉の煙空へ上りて扇ばかりの黒雲になる。(中略) 竜神震動し、電光大千界に満ち、車軸のごとくなる雨降りて、天下たちまちにうるほひ、五穀豊饒にして万木果を結ぶ。)

เรื่องที่ 21 “ในคืนที่เจ็ดเกิดฟ้ามืดครึ้ม พื้นดินสิ้นสะเทือน เกิดเมฆดำ ก่อตัวบริเวณโอตะเกะจนมองอะไรไม่เห็น พอผ่านไประยะหนึ่งเมฆดำก็หายไปท้องฟ้าสดใส” (七日という夜半ばかりに、空曇り、振動する事おびたたし。大嶽に黒雲かかりて見えず。しばらくありて空晴ぬ。)

จากข้อความที่ยกมาข้างต้นจึงอาจสรุปได้ว่า การใช้สัญลักษณ์เมฆสีดำในนิทานเล่าของสมณะที่มีภาพลักษณ์ด้านบวก เป็นการแสดงให้เห็นถึงพลังอำนาจวิเศษและใช้พลังอำนาจวิเศษในการช่วยเหลือผู้อื่นของสมณะ สามารถจัดควันหรือเมฆสีดำเหล่านี้ซึ่งเป็นตัวแทนของสิ่งที่ไม่พึงปรารถนาชั่วร้ายและอัปมงคล โดยสิ่งชั่วร้ายทั้งหลายเปรียบเสมือนความมืด ความเร้นลับซึ่งคนทั่วไปไม่สามารถหยั่งรู้ได้ นอกจากสมณะผู้ผ่านการฝึกปฏิบัติตนมาแล้วอย่างเข้มงวดจนมีญาณวิเศษ ดังนั้นเมื่อต้องการขจัดสิ่งชั่วร้ายดังกล่าว จำเป็นที่จะต้องพึ่งพาอาศัยสมณะมาประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น การสวดมนต์ภาวนา การท่องคาถา จึงจะทำให้สิ่งเร้นลับซึ่งอยู่ภายใต้สัญลักษณ์เมฆสีดำเหล่านั้นลอยหายไป และเมื่อความมืดดำเหล่านั้นผ่านไปความปกติสุขก็จะกลับคืนมาดังเดิม

2.2.3 เป็นบุคคลผู้มีความกล้าหาญในการที่จะประพฤติปฏิบัติและมีเมตตาในการช่วยเหลือผู้อื่น พบในนิทาน 2 เรื่องต่อไปนี้

## 1. เรื่องที่ 144 “โณโฮโซโจเดินผ่านถนนอิชิโจ”

しやうほうそうじやう いちでうおほち  
(聖宝僧正が一条大路を渡る事)

### เนื้อเรื่องย่อ

ที่วัดโทตะอิ มีพระผู้หนึ่งตำแหน่ง โจนะ [รองเจ้าอาวาส] มีฐานะร่ำรวยมาก พระผู้นี้มีความตระหนี่ถี่เหนียว และโลภมาก เมื่อพระชื่อโณโฮโซ ตำแหน่งโซโจ สมัยยังเป็นหนุ่มเห็นพฤติกรรมที่น่ารังเกียจของรองเจ้าอาวาส จึงได้ขอทำพินันโดยบอกว่าจะให้ตนทำอะไรก็ได้ แต่รองเจ้าอาวาสต้องยอมแบ่งปันข้าวของให้พระรูปอื่น ๆ ในวัด รองเจ้าอาวาสพยายามคิดหาวิธีพินันที่พระโณโฮโซจะไม่กล้ารับคำทำจึงทำว่า ในงานเทศกาลที่วัดคะโมะให้พระโณโฮโซโจใส่แค่ผ้าเตี่ยว เอาปลาแซลมอนแห้งมาเหน็บไว้ที่เอวแทนดาบ แล้วให้นั่งบนหลังวัวตัวเมียผอม ๆ โดยให้เดินจากโอมิยะถึงคะวะซะระ บนถนนอิชิโจ [ถนนสายหลักที่มีผู้คนสัญจรพลุกพล่าน] และขณะเดินให้อ่อยชื่อตนเองด้วยเสียงอันดังว่าตนคือ “พระโณโฮโซจากวัดโทตะอิ” ถ้าทำได้รองเจ้าอาวาส สัญญาว่าจะยกข้าวของจำนวนมากให้พระรูปอื่น เมื่อถึงวันงานมีคนมารอดูจำนวนมาก พระโณโฮโซจากวัดโทตะอิก็ทำตามสัญญาได้สำเร็จ ทำให้รองเจ้าอาวาส ต้องยกข้าวให้กับพระรูปอื่น เมื่อจักรพรรดิทราบเรื่อง ได้กล่าวชื่นชมพระโณโฮโซพร้อมแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งโซโจ

### ภาพลักษณ์ของพระโณโฮโซ

จากการวิเคราะห์ตัวตนของนิทานเรื่องเล่าจะพบว่า ผู้เล่าได้กล่าวถึงพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของพระอีกรูปหนึ่งเป็นถึงรองเจ้าอาวาสวัด แต่ที่มีพฤติกรรมโลภมาก และตระหนี่ถี่เหนียวชอบสะสมของบริจาทานที่ผู้คนนำมาถวายโดยไม่แบ่งปันพระรูปอื่น แม้บรรดาพระทั้งหลายจะรู้พฤติกรรมที่น่ารังเกียจของพระผู้นี้ต่างก็ทำอะไรไม่ได้ เพราะเป็นผู้ที่อยู่ในตำแหน่งสูง แต่พระโณโฮโซได้แสดงความกล้าหาญโดยได้เฝ้าถามรองเจ้าอาวาสว่า จะให้ตนทำอะไรจึงจะยอมแบ่งปันข้าวของให้ผู้อื่น ซึ่งผู้วิจัยคิดว่า การกระทำของพระโณโฮโซดังกล่าวนี้ นับว่าเป็นความกล้าหาญทางศีลธรรมอย่างยิ่งในการที่จะปฏิบัติดีและปฏิบัติชอบเพื่อช่วยเหลือผู้อื่น จากจุดนี้ทำให้มองว่าตัวละครพระโณโฮโซ มีภาพลักษณ์ด้านบวก ดังข้อความที่ขีดเส้นใต้ในตัวอย่างต่อไปนี้

昔、東大寺じやうざほふしの上法師のいみじくたのしきありけり。つゆ露ばかりも人に物与ふる事をせず、慳貪けんどんに罪深く見えければ、その時聖宝僧正じやうほうそうじやうの、若き僧にておはしけるが、この上座ものの物惜しむ罪のあさましきにとて、わざとあらがひをせられけり。  
「御坊、何事したらんに、大衆だいしゆに僧供引そうぐかん」といひければ、 (p.373)

กาลครั้งหนึ่งนานมาแล้ว ที่วัดโทตะอิจิ มีโสมมิผู้หนึ่งตำแหน่งโจสะมีฐานะร่ำรวยมาก ไม่เคยแบ่งปันข้าวของให้ใครแม้แต่ผู้น้อย เขามีความตระหนี่ถี่เหนียว โลกมากและบาปหนา ขณะนั้นพระชื่อโสมโฮโซโจ สมัยยังเป็นหนุ่มเห็นพฤติกรรมที่ผิดบาปและน่าเศร้าใจของโจสะ จึงจงใจขอทำพินันโดยบอกว่า “ท่านจะให้ข้าทำอะไรท่านถึงจะยอมแบ่งปันข้าวของให้พระท่านอื่น ๆ”

จากตัวบทข้างต้นจะเห็นว่า พระโสมโฮโซได้แสดงความกล้าหาญในการที่จะถามและทำพินันพระผู้ใหญ่ซึ่งเป็นถึงระดับรองเจ้าอาวาส ต่อหน้าพระรูปอื่น ๆ ซึ่งการกระทำเช่นนี้อาจทำให้พระโสมโฮถูกลงโทษได้ เนื่องจากในตัวบทนิทานกล่าวว่า บรรดาพระทั้งหลายต่างรับรู้ถึงพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของรองเจ้าอาวาสผู้นี้ แต่ก็ไม่มีใครทำอะไร มีเพียงพระโสมโฮเท่านั้น ที่กล้าจะออกมาเผชิญหน้า และเรียกร้องความเป็นธรรมให้กับพระผู้อื่น เพราะตามปกติเวลาที่พระประกอบพิธีกรรมให้กับชาวบ้านก็จะได้รับของถวายมา แต่ก็มีใช้พระทุกรูปจะมีโอกาสในการประกอบพิธีกรรมทางพุทธศาสนาได้เท่ากัน เพราะคิดว่า การรับกิจนิมนต์ทางสงฆ์นั้น น่าจะเรียงลำดับตามตำแหน่ง และความอาวุโส ดังนั้นหากพระโสมโฮไม่แสดงความกล้าหาญที่จะทำพินัน พระรูปอื่นคงไม่มีโอกาสได้รับการแบ่งปันสิ่งของบริจาคเหล่านั้นเลย

นอกจากนี้ในเนื้อหานิทานเรื่องเล่าได้กล่าวถึงสิ่งที่พระโสมโฮทำพินันนั้นค่อนข้างเป็นสิ่งที่น่าอัศจรรย์สำหรับสมณะในพระพุทธศาสนา ที่ต้องสรวมกายใจอยู่ตลอดเวลา แต่พระโสมโฮกลับรับคำทำที่จะเปลือยกายโดยใส่เพียงผ้าเตี่ยวผืนเดียว มีปลาแหลมอนตากแห้งเหน็บอยู่ที่เอว แล้วนั่งอยู่บนหลังวัวตัวเมียผอม ๆ เข้าร่วมเดินขบวนแห่ในงานวัดที่มีผู้คนจากทั่วสารทิศมาชม ตัวละครพระโสมโฮไม่ได้สนใจในสิ่งที่เป็นเปลือกนอก เพราะพระรูปนี้รู้ดีว่าสิ่งที่เขากำลังทำนั้น แท้ที่จริงแล้วเป็นสิ่งที่ประเสริฐและเป็นการทำเพื่อผู้อื่นอย่างแท้จริง แสดงให้เห็นถึงความเมตตาและปรารถนาดีต่อผู้อื่นอย่างจริงใจ แม้ว่าตนเองอาจจะต้องทนอับอาย และเป็นการกระทำโดยมิได้หวังผลตอบแทนใด ๆ ซึ่งเป็นวิธีการปฏิบัติตามแนวทางของพระโพธิสัตว์ โดยจะเห็นได้จากในตอนท้ายของนิทานเรื่องเล่าซึ่งกล่าวจักรพรรดิได้ชื่นชมยกย่องในความเสียสละตนเองเพื่อผู้อื่น ซึ่งจากเนื้อหานิทานในจุดนี้ทำให้มองว่า ตัวละครพระโสมโฮ มีภาพลักษณ์ด้านบวกเช่นเดียวกัน ดังข้อความที่ขีดเส้นใต้ในตัวบทที่ยกมาต่อไปนี้

さて大衆、おのおの寺に帰りて、上座に大僧供引かせたりけり。この事帝聞し召して、「聖宝は我が身を捨てて、人を導く者にこそありけれ。今の世にかかるとかかる貴き人ありけん」とて召し出して、僧正までなしあげさせ給ひけり。上の醍醐はこの僧正の建立なり。 (p.374)

และแล้วพวกพระต่างพากันเดินกลับวัดของตนเอง ส่วนโจสะก็ยกข้าวของมากมายให้กับพระทั้งหลาย เมื่อจักรพรรดิได้ยินเรื่องราวเหตุการณ์ครั้งนี้ ได้ทรงกล่าวชื่นชมพระโสมโฮว่า “เป็นผู้ที่ยอมเสียสละตนเองเพื่อ



ชี้แนะแนวทางให้ผู้อื่น ไม่น่าเชื่อเลยว่า จะมีพระที่ทำตนนำเคารพยกย่องเช่นนี้ในโลกนี้” แล้วแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งโชโจ และต่อมาเขาได้สร้างวัดคะอิโงะ

จากการศึกษาประวัติของพระโฌโฮพบว่า พระโฌโฮ 聖宝 มีชื่อเรียกอย่างหนึ่งว่า ริเง็น ตะอิฉิ 理源大師 (ค.ศ.832-909) เป็นบุตรของชนชั้นสูงสืบเชื้อสายมาจากจักรพรรดิเท็นจิ 天智天皇 (ค.ศ.626-672) ออกบวชตอนอายุ 15 ปี เป็นลูกศิษย์ของน้องชายพระคูเกอิชื่อฉินงะ 真雅 เขาเป็นพระที่มีความสามารถอย่างยิ่งในการสวดมนต์ขอฝน และเป็นผู้ริเริ่มแนวทางการฝึกปฏิบัติตนในป่าเขา เพื่อเพิ่มอาณาที่แก่กล้า ทำให้มีพลังอำนาจวิเศษตามแนวทางการฝึกปฏิบัติของนิกายฉินงง กล่าวกันว่า ในชีวิตบั้นปลายได้รับการยกย่องนับถืออย่างมาก จนได้การนิมนต์ให้ไปประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ในวันที่มกุฎราชกุมารขององค์จักรพรรดิถือกำเนิด เขาใช้เวลาศึกษาถึง 14 ปี จึงได้ทำพิธีรับการสืบทอดนิกายฉินงง นั้นแสดงให้เห็นว่าพระผู้นี้ไม่ได้เป็นพระที่มีสติปัญญาชาญฉลาดเหนือผู้อื่น แต่เป็นพระที่มีความขยันหมั่นเพียรในการฝึกปฏิบัติตน นอกจากนิกายฉินงงแล้วยังได้ร่ำเรียนแนวคำสอนของพุทธศาสนาแบบเก่าแถบเมืองนารา และได้เดินทางไปฝึกปฏิบัติตน ณ สถานที่ต่าง ๆ ทั่วญี่ปุ่น เมื่อกลับมาเกิดวโตในชีวิตบั้นปลายจึงประสบความสำเร็จเป็นที่ยกย่องนับถือมากในปี ค.ศ.874 ได้สร้างวัดคะอิโงะ เพื่อให้เป็นที่ฝึกปฏิบัติตนของผู้นับถือพุทธศาสนานิกายฉินงง ในปีค.ศ.906 และได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งโชโจทำหน้าที่เป็นผู้ควบคุมดูแลผู้ศึกษาเล่าเรียนพุทธศาสนานิกายฉินงงในวัดโทจิ 東寺 พระโฌโฮได้มรณภาพตอนอายุ 78 ปี <sup>99</sup>

จากการศึกษาประวัติเพิ่มเติมของพระโฌโฮข้างต้น จะเห็นว่าเขาเป็นพระที่มีความขยันหมั่นเพียรในการฝึกปฏิบัติตนเองตามคำสอนของพุทธศาสนานิกายฉินงงแนวคำสอนมักเกี่ยวที่เน้นการฝึกปฏิบัติตนตามป่าเขา การสวดมนต์ภาวนาเพื่อให้มีพลังอำนาจวิเศษ ในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ตามความเชื่อของชาวญี่ปุ่นในสมัยนั้น จนในชีวิตบั้นปลายเขาได้เกียรติจากราชสำนักให้เป็นผู้พระประกอบพิธีกรรมในวันประสูติขององค์รัชทายาท ดังนั้นจากข้อมูลดังกล่าวนี้จึงอาจเป็นหลักฐานอย่างหนึ่งซึ่งแสดงให้เห็นว่า ตัวละครพระโฌโฮผู้นี้ น่าจะเป็นพระผู้ปฏิบัติดีตามแนวคำสอนของพุทธศาสนา มีความกล้าหาญ มีเมตตา และเสียสละตนเองเพื่อผู้อื่น ดังที่พบในนิทานเรื่องเล่า ด้วยเหตุนี้จึงมองว่า พระโฌโฮมีภาพลักษณ์ด้านบวก

<sup>99</sup> 増田秀光 『仏教人物の事典：高僧名僧風狂の聖たち』、p. 76.

## 2. เรื่องที่ 176 “เรื่องของพระคันโชโซโจผู้กล้าหาญและทรงพลัง”

くわんてうそうじやう ゆうりき  
(寛朝僧正、勇力の事)

### เนื้อเรื่องย่อ

มีพระชื่อคันโช ตำแหน่งโซโจ พำนักอยู่ที่วัดเฮ็นโจ พระผู้นี้ทำหน้าที่ควบคุมดูแลวัดนินนะด้วย เนื่องจากกำลังมีการซ่อมแซมวัดนินนะ ดังนั้นทางวัดจึงได้เรียกช่างไม้เข้ามาจำนวนมาก พอตกเย็นหลังจากที่ช่างไม้แต่ละคนเริ่มทยอยกันกลับ พระคันโชเป็นหน่วยงานซ่อมวัดจึงออกเดินตรวจดูเพียงลำพัง ขณะนั้นเป็นเวลาเย็นมีชายคนหนึ่งสวมชุดสีดำ สวมหมวกเอะโอะชิปิดใบหน้าไว้ เดินตรงเข้ามา นั่งคุกเข่า แล้วจับด้ามดาบดึงออกมาแอบไว้ข้างเอว พุดจาข่มขู่ขอให้พระคันโชถอดเสื้อคลุมกันหนาวให้ พระคันโชจึงเดินเข้าไปทางด้านหลังชายชุดดำแล้วเตะเข้าที่บั้นท้ายอย่างแรง จากนั้นร่างของชายชุดดำก็ปลิวหายไปในความมืด แล้วร้องตะโกนให้พระลูกศิษย์ถือคบไฟและดาบวิ่งมาช่วยกันหา จนในที่สุดพบร่างชายชุดดำไปนอนติดอยู่บนร่องไม้ของนั่งร้าน พอเห็นดังนั้นพวกพระทั้งหลาย จึงขึ้นไปนำชายชุดดำลงมาพร้อมพากลับไปที่กุฏิ ในตอนจบของนิทานเรื่องเล่ากล่าวว่า พระคันโชได้ต่อว่า ชายชุดดำซึ่งมาข่มขู่ตน เสร็จแล้วก็ถอดเสื้อคลุมที่หนาวที่สุดยกให้ชายชุดดำ จากนั้นไล่ออกจากวัดไป

### ภาพลักษณ์ของพระคันโช

จากการศึกษาเนื้อหาของนิทานเรื่องเล่าพบว่า พระคันโชในฐานะผู้ดูแลรับผิดชอบการซ่อมแซมวัดได้แสดงความกล้าหาญที่จะปฏิบัติดี และมีเมตตาในการช่วยเหลือผู้อื่นตามครรลองแห่งวิถีการปฏิบัติตนของพระโพธิสัตว์ ในตัวบทนิทานกล่าวว่า ในขณะที่พระคันโชออกตรวจความเรียบร้อยของการซ่อมแซมวัดอยู่นั้น มีชายสวมชุดดำผู้หนึ่งได้ถือดาบเข้ามาข่มขู่เพื่อปล้นเอาเสื้อคลุมของพระคันโช ชายชุดดำถือดาบอยู่ในท่าที่เตรียมพร้อมสำหรับการต่อสู้ ขณะนั้นก็ป็นเย็นซึ่งไม่มีผู้คนจะมาช่วยเหลืออยู่ในบริเวณนั้นได้ทันเวลา หากชายชุดดำประสงค์จะทำร้ายพระคันโชซึ่งก็ชราภาพมากแล้ว ก็ยอมทำได้ แต่พระคันโชไม่ได้แสดงความหวาดกลัวต่อชายชุดดำแต่อย่างใด กลับมีสติที่จะไล่ถามกลับไปพร้อมกับการสั่งสอนให้ชายผู้นั้นรู้สึกผิดชอบชั่วดีในสิ่งที่ตนกำลังกระทำอยู่ จากเนื้อหาในจุดนี้แสดงให้เห็นถึงความกล้าหาญเด็ดเดี่ยว และมีสติที่จะเผชิญหน้ากับสิ่งที่กำลังจะเกิดขึ้นตรงหน้าอย่างไม่สะทกสะท้าน ดังนั้นทำให้วิเคราะห์ว่า ตัวละครพระคันโชมีภาพลักษณ์ด้านบวก ดังข้อความที่ขีดเส้นใต้ในตัวอย่างต่อไปนี้

なま夕暮に見られける程に、黒き装束したる男の、烏帽子引きたれて顔たしかにも見えずして、僧正の前に出で来て、ついゐて、刀をさかさまに抜きて引き隠したるやうにもてなしてあたりければ、僧正、「かれは何者ぞ」と問ひけり。男

片膝をつきて、「わび人に侍り。寒さの堪へがたく侍るに、その奉りたる御衣、一つ二つおろし申さんと思ひ給ふるなり」といふままに、飛びかからんと思ひたる気色なりければ、「ことにもあらぬ事にこそあんなれ。かく恐ろしげにおどさずとも、ただ乞はで、けしからぬ主の心際かな」といふままに、ちうと立ちめぐりて、尻をふたと蹴たりければ、蹴らるるままに男かき消ちて見えなくなりければ、 (p.431-432)

ขณะนั้นเป็นเวลาเย็น มีชายคนหนึ่งสวมชุดสีดำ สวมหมวกอะโอะเอะมิ ดิ่งปิดลงมาบังใบหน้า เดินตรงเข้ามา นั่งคุกเข่าต่อหน้าพระโชโจ จับด้ามดาบดึงออกมาแอบไว้ข้างเอวไม่ให้เห็น พระโชโจจึงถามว่า “เจ้าเป็นใคร” ชายชุดดำเปลี่ยนมานั่งท่าคุกเข่าข้างเดียวพร้อมตอบว่า “ข้าเป็นคนยากจน ข้าหนาวจนทนไม่ไหว จึงอยากจะขอลอดชุดคลุมจีวรท่านสักผืนสองผืน” พอกล่าวังไม่ทันสิ้นคำ ชายชุดดำทำท่าจะกระโจนเข้าหา พระโชโจจึงกล่าวว่า “เรื่องเล็กน้อยแค่นี้ เจ้าไม่จำเป็นต้องทำท่าทางข่มขู่น่ากลัวแบบนี้ ขอดี ๆ ก็ได้ ไม่ใช่เข้ามาด้วยจิตใจต่ำช้าเช่นนี้” จากนั้นก็เข้าไปด้านหลังชายชุดดำพร้อมเตะเข้าที่บั้นท้าย จนร่างของชายชุดดำลอยปลิวหายไปจนมองไม่เห็น

นอกจากการแสดงความกล้าหาญเด็ดเดี่ยวดังกล่าวมาแล้ว พระคันโซยังมีภาพลักษณ์ของพระผู้ทรงพลัง และมีอำนาจวิเศษเหนือบุคคลธรรมดา จะเห็นได้จากเนื้อหาที่กล่าวถึงพระคันโซ ได้เดินเข้าไปด้านหลังของโจรจากนั้นก็เตะเข้าไปที่บริเวณบั้นท้ายเพื่อสั่งสอนโจร ทำให้โจรลอยปลิวหายแล้วร่างไปติดอยู่บนร่องของนั่งร้าน ที่ช่างไม้ทำขึ้นมาเพื่อซ่อมแซมวัด ซึ่งถ้าหากเป็นบุคคลธรรมดาไม่มีใครที่จะสามารถมีพลังได้เช่นนั้น จะเห็นว่าเนื้อหาของนิทานในตอนนี้ได้แสดงถึงพลังอำนาจวิเศษของพระคันโซซึ่งมีเหนือกว่าบุคคลธรรมดาเช่นเดียวกัน จากเนื้อหานิทานในจุดนี้คิดว่า ทำให้เขามีภาพลักษณ์ด้านบวกด้วยเช่นกัน ดังตัวบทต่อไปนี้

「火をうち振りつつ、上ぎまを見る程に、あがるくいの中に落ちつまりて、えはたらかぬ男あり。「かしこにこそ人は見え侍りけれ。番匠にやあらんと思へども、黒き装束したり」といひて上りて見れば、あがるくいの中に落ち狭まりて、みじろくびきやうもなく、倦んじ顔作りてあり。逆手に抜きたりける刀はいまだ持ちたり」 (p.433)

พอส่องคบไฟไปรอบ ๆ มองขึ้นไปด้านบนพบว่า มีชายผู้หนึ่งตกลงไปที่นั่งร้านเคลื่อนไหวไม่ได้ พระลูกศิษย์เห็นดังนั้นจึงพูดว่า “เห็นคนอยู่ตรงนั้นแล้วก็สวมชุดสีดำด้วย คิดว่าน่าจะเป็นช่างไม้” พอกล่าวเสร็จจึงปีนขึ้นไปดูพบว่า มีชายผู้หนึ่งตกลงไปในร่องของนั่งร้านแล้วติดอยู่ตรงนั้น น่าจะขยับตัวไม่ได้ มีสีหน้าหมดแรงดาบที่ดึงออกมาจากด้านหลังข้างก็ยังไม่อยู่

ภาพลักษณ์อีกประการของพระคันโซ นอกจากความกล้าหาญแล้วยังมีภาพลักษณ์ของความเมตตากรุณาต่อผู้อื่น ดังจะเห็นได้จากตอนท้ายของนิทานเรื่องเล่ากล่าวว่า แม้ว่าโจรจะข่มขู่ และแสดง

พฤติกรรมหยาบคายต่อพระคันโชก็ตาม แต่สุดท้ายพระคันโชได้ถอดเสื้อคลุมที่หนาที่สุดให้โจรไป เพราะช่วงเวลากลางคืนนั้นอากาศหนาวเย็น การที่ช่างไม้ทำตัวเหมือนโจรมาชมชู้พระคันโชเช่นนี้อาจเป็นไปได้ว่าเขาทำไปด้วยความจำเป็นเพราะความยากจนที่ไม่อาจหาเสื้อผ้าหนา ๆ มาใส่กันหนาวได้ ซึ่งพระคันโชได้แสดงความเมตตากรุณาที่มีต่อผู้อื่นโดยมิได้ติดใจในสิ่งที่ช่างไม้กระทำไม่ดีกับเขาถือเป็น การช่วยเหลือผู้อื่นโดยมิได้หวังผลตอบแทนใด ๆ ซึ่งแสดงถึงความกล้าหาญทางด้านจริยธรรมอย่างมาก แม้ว่าชายดังกล่าวจะเคยประกอบกรรมชั่วมาก่อนแต่ก็ยังคงได้รับความเมตตาและให้อภัยดังตัวบทต่อไปนี้

「今より後、老法師とてな侮りそ。いと便なき事なり」といひて、着たりける衣の中に、綿厚かりけるを脱ぎて取らせて、追ひ出だしてやりてけり。」  
( p.433)

[พระคันโชบอกแก่โจรว่า] “ทีหลังเจ้าอย่ามาดูถูกเพราะเห็นว่า อาตมาเป็นพระแก่ นะ มันต่ำช้ามาก” พอพูดเสร็จก็ถอดเสื้อก็โมโนที่หนาที่สุดยกให้โจร จากนั้นไล่ออกไปจากวัด

จากการศึกษาประวัติเพิ่มเติมของพระคันโชพบว่า พระคันโชโชโจ 寛朝僧正 (ค.ศ.916-998) เป็นหลานของจักรพรรดิอูตะ ออกบวชในพุทธศาสนามหายานนิกายฉิงงน เขาเป็นพระที่มาจากชนชั้นสูงสืบเชื้อสายจักรพรรดิ และผู้ก่อตั้งนิกายฉิงงนสายอิโรชะวะริว 広沢流 หลังพระคุกะอิ มรณภาพนิกายฉิงงนได้แยกออกเป็นหลายสายได้แก่ สายนินนะจิ 仁和寺 ซึ่งมีสายแยกย่อยอีก 3 สาย และสายอิโรชะวะรินี้ก็มีสายแยกย่อยอีกสามสายเช่นกัน นิกายฉิงงนทั้งหมดสายรวมเรียกว่า อิโรชะวะริว เป็นกลุ่มที่มีอำนาจสูงสืบกลุ่ม โอะโนะโระกุริว 小野六流 ซึ่งก่อตั้งโดยพระนิงะอิ ผู้มีชื่อเสียงในการสวดมนต์ขอฝน พระคันโชออกบวชตอนอายุ 11 ปี ในปี ค.ศ.977 ได้รับแต่งตั้งเป็นผู้ควบคุมดูแลวัดขนาดใหญ่สองแห่งคือ วัดโทตะอิ และวัดชะอิ 西寺 ในปี ค.ศ.981 ต่อมาได้เลื่อนตำแหน่งขั้นสูงสุดของพระในนิกายฉิงงนคือ ตำแหน่ง โทจิโชจะ 東寺長者 ลำดับที่ 19 โดยลำดับที่ 1 ของตำแหน่งนี้คือ พระคุกะอิ ผู้ให้กำเนิดนิกายฉิงงน นอกจากนี้พระคันโชยังเป็นคนแรกของพระผู้อยู่ในตำแหน่งนี้ที่ได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งในระดับสูงสุดคือ ดะอิโชโจ ในปี ค.ศ.989 รวมทั้งได้รับพระราชโองการจากจักรพรรดิคะสัน 花山天皇 (ค.ศ.968-1008) ให้สร้างวัดเฮ็นโจ ซึ่งตั้งอยู่ทางทิศใต้ของบ่อน้ำอิโชะวะเพื่อเป็นสถานศึกษาพระสูตรและการฝึกปฏิบัติตามความเชื่อในนิกายฉิงงน กล่าวกันว่าพระผู้นี้เคย

สวดมนต์ต่อหน้าเทพฟูโตเมียวโอ เพื่ออ้อนวอนภาวนาในเหตุการณ์ก่อกบฏของนักรบตระกูลทะอิระ ชื่อมะชะกะโดะ <sup>たいらのまさかど</sup> 平将門 (ค.ศ.?-940) จนบ้านเมืองเข้าสู่ภาวะสงบ<sup>100</sup>

จากประวัติจะเห็นว่า พระคันโซเป็นพระชั้นสูงมีบทบาทสำคัญในการเผยแผ่พุทธศาสนานิกายฉินงน ซึ่งเน้นการฝึกปฏิบัติ พิธีกรรม การสวดมนต์อ้อนต่อเทพเจ้าเพื่อให้มีพลังอำนาจวิเศษ ออกบวชตั้งแต่อายุน้อย และจากประวัติของพระผู้นี้ น่าจะเป็นหลักฐานอย่างหนึ่งที่ทำให้เชื่อว่าพระคันโซคงจะเป็นพระผู้ที่มีความกล้าหาญ มีเมตตาในการช่วยเหลือผู้อื่น มีความรอบรู้และแตกฉานในหลักคำสอนของพุทธศาสนานิกายฉินงน

### 2.3 สรุปบทที่ 2

จากการศึกษาภาพลักษณ์ด้านบวกของสมณะในนิทานเรื่องเล่า 23 เรื่อง ประกอบด้วยตัวละครสมณะ 24 รูป พบภาพลักษณ์ด้านบวกที่มีลักษณะคล้ายคลึงกันสามารถจัดกลุ่มได้เป็น 3 กลุ่ม และภาพลักษณ์ที่พบมากที่สุดคือกลุ่มที่ 1 เป็นบุคคลผู้มีความเชื่อถือนับถือและยึดมั่นศรัทธาในพุทธศาสนาอย่างแน่วแน่ พบในนิทาน 14 เรื่อง รองลงมาคือกลุ่มที่ 2 เป็นผู้ที่มีพลังอำนาจวิเศษและใช้พลังอำนาจวิเศษในการช่วยเหลือผู้อื่นพบในนิทาน 8 เรื่อง ส่วนภาพลักษณ์ที่พบน้อยที่สุดคือกลุ่มที่ 3 การเป็นบุคคลผู้มีความกล้าหาญในการที่จะประพฤติปฏิบัติดีและมีเมตตาในการช่วยเหลือผู้อื่น พบในนิทาน 2 เรื่อง เนื่องจากภาพลักษณ์ของสมณะในกลุ่มที่ 3 คือ ภาพลักษณ์ของพระโฌโฮในเรื่องที่ 144 “โฌโฮ โขโจเดินผ่านถนนอิชิโจ” นั้นตัวละครไม่มีพฤติกรรมในเรื่องเกี่ยวกับการแสดงความเชื่อถือนับถือและยึดมั่นศรัทธาในพุทธศาสนาอย่างแน่วแน่ และไม่มีพฤติกรรมเรื่องการใช้พลังอำนาจวิเศษจึงไม่อาจจัดไว้ในกลุ่มที่ 1 และ 2 ได้ ขณะเดียวกันภาพลักษณ์ของตัวละครพระคันโซโฮโจในเรื่องที่ 176 “เรื่องของพระคันโซโฮโจผู้กล้าหาญและทรงพลัง” แม้ในตัวบทจะกล่าวถึงการแสดงพลังวิเศษในการต่อสู้กับผู้ร้าย แต่ก็ไม่ได้มีพฤติกรรมที่เด่นชัดว่ามีการใช้พลังวิเศษนั้นช่วยเหลือผู้อื่น จึงไม่อาจจัดเข้าไว้ในกลุ่มที่ 2 ได้ และขณะเดียวกันก็ไม่มีกล่าวถึงการปฏิบัติกิจในฐานะของสมณะเช่น การสวดมนต์ เป็นต้น ดังนั้นจึงไม่อาจจัดไว้ในกลุ่มที่ 1 ได้เช่นกัน

จากการศึกษาตัวบทนิทานของสมณะที่มีภาพลักษณ์บวกในกลุ่มที่ 1 มักมีคำแสดงภาพลักษณ์การยกย่องนับถือตัวละครเช่น ในเรื่องที่ 142 ภาพลักษณ์ของพระคุยะ “เป็นสมณะชั้นสูงผู้นำเคารพนับถือ” ( <sup>とうと</sup> 貴き上人) หรือในเรื่องที่ 19 ที่กล่าวถึงลักษณะของตัวละครเซอิโตกุอิจิริว่าเป็น “อิจิริที่

<sup>100</sup> Ibid., p. 87.

ดูท่าทางน่าเคารพนับถือยิ่งนัก” (いと 貴げなる 聖) นอกจากนี้ยังพบข้อความยกย่องในสิ่งที่สมณะ  
ได้กระทำเช่น ในเรื่องที่ 194 ที่ว่า “ยิ่งเพิ่มความน่าเคารพนับถือมากยิ่งขึ้น” (いよいよ 貴みて)

ส่วนสมณะในกลุ่มที่ 2 มักจะพบคำที่แสดงถึงการมีพลังอำนาจวิเศษของสมณะเช่น การ  
กล่าวถึงพลังอำนาจของอิจิริโมเร็นในเรื่องที่ 101 คือ “พลังอำนาจของอิจิริ” (聖の 験) หรือการ  
กล่าวถึงการแสดงพลังอำนาจวิเศษของสมณะว่าเป็นสิ่งที่แปลกประหลาด ไม่ใช่สิ่งที่พบเห็นได้ทั่วไปใน  
สังคมเพื่อแสดงถึงความสามารถพิเศษของสมณะเช่น เรื่องที่ 21 “เป็นเรื่องราวที่แปลกประหลาด”

(不思議の事なり) หรือในเรื่องที่ 191 ที่กล่าวชื่นชมการกระทำของพระวัดโกะกุระกว่า “เป็นสิ่งที่  
มีพลังอำนาจวิเศษ” (験あるもの) ส่วนสมณะในกลุ่มที่ 3 ไม่พบคำที่แสดงภาพลักษณ์ในกลุ่มนี้เป็น  
พิเศษนอกจากคำว่า “บุคคลผู้น่าเคารพนับถือ” (貴き人) ในเรื่องที่ 144 และคำว่า “กล้าหาญและ  
ทรงพลัง” (勇力) ในเรื่องที่ 176

## บทที่ 3

### ภาพลักษณ์ด้านลบของสมณะ

เนื้อหาในบทประกอบไปด้วย

- 3.1 คำจำกัดความของภาพลักษณ์ด้านลบ
- 3.2 บทวิเคราะห์ภาพลักษณ์ด้านลบของสมณะ
- 3.3 สรุปบทที่ 3

#### 3.1 คำจำกัดความของภาพลักษณ์ด้านลบ

ก่อนจะวิเคราะห์ภาพลักษณ์ด้านลบของสมณะใน *อุจิญญอิ โมะโนะงะตะริ* เพื่อความเข้าใจตรงกัน ผู้วิจัยขอให้คำจำกัดความของคำว่า “ภาพลักษณ์ด้านลบ” โดยเป็นสมณะที่มีพฤติกรรมในข้อหนึ่งข้อใดต่อไปนี้จะถือว่า มีภาพลักษณ์ด้านลบ

3.1.1 เป็นบุคคลผู้ทำผิดศีลของพระโพธิสัตว์ซึ่งบัญญัติไว้สำหรับภิกษุและสามเณรในนิกายมหายานต้องถือปฏิบัติร่วมกันมี 58 ข้อ (菩薩戒の十重四十八輕戒) มีพฤติกรรมแสดงออกถึงความไม่เชื่อถือและศรัทธาในพุทธศาสนาอย่างแท้จริง ไม่ปฏิบัติตามคำสอนของพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัด

3.1.2 เป็นบุคคลผู้ขาดความรัก ความเมตตา สร้างความเดือดร้อนให้แก่ตนเองและผู้อื่นซึ่งถือว่ามีพฤติกรรมผิดหลักการดำรงตนตามวิถีปฏิบัติของพระโพธิสัตว์ รวมทั้งการทำตนเป็นตัวตลกขบขันไม่สำรวม ซึ่งถือว่าเป็นพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมในฐานะของสมณะ

#### 3.2 บทวิเคราะห์ภาพลักษณ์ด้านลบของสมณะในนิทานเรื่องเล่า *อุจิญญอิ โมะโนะงะตะริ*

จากนิทานเรื่องเล่าซึ่งคัดเลือกมาศึกษา มีสมณะที่มีภาพลักษณ์ด้านลบ 22 เรื่องประกอบไปด้วยตัวละครสมณะ 23 รูป โดยในเรื่องที่ 78 มีตัวละครสมณะ 2 รูปซึ่งมีบทบาทสำคัญเท่ากันจึงแยกวิเคราะห์ตามลักษณะที่ปรากฏ จากการศึกษาพบว่า ตัวละครในนิทานเรื่องเล่าที่มีภาพลักษณ์ด้านลบคล้ายคลึงกันสามารถจัดกลุ่มได้ 7 กลุ่ม ดังนี้

3.2.1 เป็นบุคคลผู้ทำผิดศีลของพระโพธิสัตว์ในข้อที่ 4 โดยการโกหกหลอกลวงมีพฤติกรรมสร้างความเดือดร้อนให้แก่ตนเองหรือผู้อื่น พบในนิทาน 10 เรื่อง

3.2.2 เป็นบุคคลผู้ทำผิดศีลโดยไม่มีการระบுகความผิดอย่างเด่นชัด พบในนิทาน 4 เรื่อง

3.2.3 เป็นบุคคลผู้ทำผิดศีลของพระโพธิสัตว์ในข้อที่ 3 โดยยึดติดในกามตัณhamีพฤติกรรมส่อไปในเรื่องของการมีเพศสัมพันธ์กับสตรีหรือเพศเดียวกัน พบในนิทาน 3 เรื่อง

3.2.4 เป็นบุคคลผู้ทำผิดศีลพระโพธิสัตว์ในข้อที่ 1 โดยการฆ่าสัตว์หรือการยุงให้มีการฆ่าสัตว์ ไม่มีความเมตตาและสร้างความเดือดร้อนให้ผู้อื่น พบในนิทาน 2 เรื่อง

3.2.5 เป็นบุคคลที่มีพลังอำนาจวิเศษ มีคาถาอาคมและใช้อำนาจวิเศษในการทำร้ายผู้อื่น พบในนิทาน 2 เรื่อง

3.2.6 เป็นบุคคลที่ทำผิดศีลของพระโพธิสัตว์ในข้อที่ 2 โดยการนำของผู้อื่นมาใช้ส่วนตัว พบในนิทานเรื่องเดียว

3.2.7 เป็นบุคคลที่ไม่มีความรู้จริงในหลักคำสอนของพุทธศาสนา ขาดความสำรวมทำให้สูญเสียความน่าเชื่อถือ พบในนิทานเรื่องเดียว

3.2.1 เป็นบุคคลผู้ทำผิดศีลของพระโพธิสัตว์ในข้อที่ 4 โดยการโกหกหลอกลวงมีพฤติกรรมสร้างความเดือดร้อนให้แก่ตนเองหรือผู้อื่น พบในนิทาน 10 เรื่องต่อไปนี้

#### 1. เรื่องที่ 5 “โฮนิ [ยะมะบุมิ] ผู้ฝังคาถาสูงธรรณี ไว้ที่หน้าผาก”

すいぐだらに ひたひ こ  
(随求陀羅尼、額に籠むる法師の事)

#### เนื้อเรื่องย่อ

ที่บ้านของขุนนางผู้หนึ่ง มียะมะบุมิแต่งกายครบครันเดินเข้ามาภายในบริเวณที่พักของชาโมไร แล้วบอกว่า ตนเพิ่งกลับมาจากการฝึกตนบนภูเขาอะกุซัน<sup>101</sup> และกำลังจะเดินทางไปฝึกตน 2000 วัน ที่ภูเขาमितะเกะ<sup>102</sup> พอดีเสียบียงอาหารหมดจึงมาขอบริจาค พร้อมกับแต่งเรื่องหลอกชาโมไรว่า แผลบริเวณหน้าผากตน เกิดจากการฝังคาถาสูงธรรณี<sup>103</sup> เอาไว้ ขณะนั้นมีชายหนุ่มผู้หนึ่งผ่านมาพอดี และได้บอกกับทุกคนว่า ความจริงยะมะบุมิผู้นี้กำลังพูดโกหกอยู่ แผลของเขาเกิดจากการถูกช่างตีดาบเอามีดฟันเพราะไปลอบหลบหนีบนอนกับภรรยาของช่างตีดาบ ในตอนจบของนิทานกล่าวว่า แทนที่ยะมะบุมิจะละอายใจในความผิด กลับทำหน้ากลกเกลื่อน แล้วพูดโกหกอีกว่า ด้วยเหตุนี้เลยถือโอกาสฝัง

<sup>101</sup> อะกุซัน 白山 はくさん เป็นภูเขาที่กั้นระหว่างจังหวัดอิเมกิวะ กับจังหวัดกิฟุ มีความสูง 2,702 เมตร บนภูเขามีสถาเจ้าชื่อว่า มิระยะมะ 白山神社 しらやまじんじや เชื่อกันว่า เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์สำหรับฝึกตนของบรรดาสมณะและผู้ปฏิบัติตามความเชื่อของลัทธิชินโต

<sup>102</sup> ภูเขาमितะเกะ เป็นส่วนหนึ่งที่กินบริเวณตั้งแต่ภูเขาโยะมิโนะ ที่ตั้งอยู่ในจังหวัดนารา ไปจนถึงภูเขาโอมิเนะ ในอดีตนั้นวัดคิมบุซัน 金峰山 きんぶさん ถือว่าเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ของการฝึกตนของบรรดาสมณะและผู้ปฏิบัติ

<sup>103</sup> คาถาสูงธรรณี 随求陀羅尼 すいぐだらに เป็นบทสวดหนึ่งในคาถามหากรุณาธารณีสูตร ซึ่งเป็นพระสูตรสำคัญของพุทธศาสนามหายาน มาจากภาษาสันสกฤต pratisaravidya-dharani ซึ่งหมายถึง คาถา อาคม หรือ เวทย์มนต์ชนิดหนึ่งซึ่งเชื่อกันว่า หากสวดด้วยความเชื่อถือศรัทธาแล้วก็จะได้รับอันสงฆ์ผลบุญ โดยอันสงฆ์นั้นมาจากปณิธานของพระโพธิสัตว์ที่อวดารลงมาเพื่อช่วยเหลือสรรพสัตว์ให้พ้นทุกข์ (小林保治・増古和子『宇治拾遺物語』、p. 34.)



คาถาสุอิฐธารณีลงไปในแปลดั่งกล่าว ทำให้ผู้คนที่ฟังอยู่ตรงนั้นต่างส่งเสียงหัวเราะออกมาพร้อมกัน ขณะที่ยะมะบุมิถือโอกาสวิ่งหนีหายไป

### วิเคราะห์ภาพลักษณ์ของยะมะบุมิ

จากการวิเคราะห์เนื้อหาของนิทานเรื่องเล่าจะเห็นว่า ตัวละครยะมะบุมิ มีการวางแผนมาอย่างดีเพื่อโกหก หลอกหลวงและหาประโยชน์จากผู้อื่น โดยเฉพาะการกล่าวเท็จ ถือว่าผิดศีลของพระโพธิสัตว์ ในหมวดโทชนักข้อที่ 4 ซึ่งระบุว่า “ผู้รอดอุตริมนุสธรรม คือ อวดรู้मानอวดรู้มรรคผลที่ตัวเองไม่มี พูดโกหกไม่เป็นความจริง กระทบเอง หรือใช้ให้ผู้อื่นกระทบ ต้องโทษสถานหนัก”<sup>104</sup> (故心妄語戒) มีพฤติกรรมการสร้างเรื่องเพื่อให้ตนดูดีในสายตาผู้อื่น แม้ว่าจะถูกจับได้ว่าโกหกแล้วก็ตามแต่ก็ยังถือโอกาสโกหกซ้ำแล้วซ้ำอีก หากพิจารณาพฤติกรรมของยะมะบุมิในนิทานเรื่องนี้จะเห็นว่า ยะมะบุมิมีการแต่งกายอย่างครบครัน โดยห้อยข้าวของพระรุงพระรังทำตนเช่นเดียวกับกับผู้ที่ปฏิบัติที่เคร่งครัด ผู้กำลังจะไปฝึกตนในป่าเขาเพื่อสร้างความน่าเชื่อถือ และความศรัทธาให้แก่ผู้คนที่พบเห็น สันนิษฐานว่าในสมัยเฮอันจนถึงคะมะคุระตอนต้นนั้น การเดินทางเพื่อไปฝึกปฏิบัติตนตามป่าเขาของสมณะซึ่งเป็นสิ่งที่พบเห็นกันได้โดยทั่วไป ดังนั้นจากการแต่งตัวอย่างครบครันของตัวละครยะมะบุมิ เป็นการสร้างภาพเพื่อวัตถุประสงค์สิ่งเดียวคือ สร้างความน่าเชื่อถือของตนให้แก่ผู้พบเห็นเพื่อให้แผนการโกหกหลอกหลวงของตนสำเร็จ จากพฤติกรรมจุดนี้ของตัวละคร ทำให้วิเคราะห์ได้ว่า ยะมะบุมิ มีภาพลักษณ์ด้านลบ ดังตัวบทต่อไปนี้

これも今は昔、人のもとに、ゆゆしくことごとし斧を負ひ、法螺貝腰につけ、  
しやくぢやう 錫杖つきなどしたる山伏の、やまぶし ことごととしげなる入り来て (p.34)

กาลครั้งหนึ่งนานมาแล้ว ที่บ้านของคนผู้หนึ่ง มียะมะบุมิผู้หนึ่งแต่งกายด้วยของของพระรุงพระรัง มีขวาน  
 ห้อยสะพายไว้ที่หลัง ผูกห้อยโสรระกะอิ ไว้ที่สะโพก ถือไม้เท้ามะคุโณเดินเข้ามาภายใน

จากตัวบทนิทานที่ยกมาข้างต้นจะเห็นว่า การแต่งกายของตัวละครยะมะบุมิ อาจเรียกได้ว่า ครบครันไม่มีส่วนใดขาดตกบกพร่องเลย โดยในตัวบทผู้เล่าใช้คำว่า “โคะโคะโงะโตะโตะมิ” ことごととしげなる ซึ่งหมายถึง การที่ทำอะไรมากมายเกินความจำเป็น ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากยะมะบุมิรู้ว่า คนที่ตนกำลัง จะหลอกเป็นถึงซามูไร อย่างที่ทราบกันดีแล้วว่า ในบรรดาผู้มีความรู้ในสังคมสมัยเฮอันและคะมะคุระ ตอนต้นนั้น นอกจากชนชั้นสูง ขุนนาง สมณะแล้ว ยังมีพวกซามูไร ซึ่งไม่สามารถหลอกหลวงได้โดยง่าย ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยคิดว่า ตัวละครจึงต้องเตรียมการมาเป็นอย่างดี นอกจากเครื่องแต่งกายแล้ว ยะมะบุมิ

<sup>104</sup> สุมาลี มหณรงค์ชัย, พุทธศาสนมหายาน, หน้า 32.

ยังสามารถพูดจาได้อย่างไม่มีท่าทางพิรุณ และไม่ลังเล เมื่อถูกถามถึงแผลที่หน้าผาก และสามารถโกหกได้อย่างแนบเนียนว่า เกิดจากตนเปิดหน้าผากแล้วฝังคาถาสุอิฐธารณีลงไป ซึ่งเชื่อว่าเป็นคาถาที่อัดแน่นด้วยคำสอนของพระพุทธองค์ มีพลังอำนาจในการเชื่อมต่อกับเทพเจ้า ปกป้องคุ้มภัยให้กับผู้สวด ดังนั้นไม่ว่าจะพิจารณาจากการแต่งกาย อุปกรณ์ เครื่องใช้ รวมทั้งการพูดจาได้ตอบกับชามูไรด้วยท่าทางที่ไม่สะทกสะท้าน และกล้าที่จะมาท้าทายชามูไรซึ่งสามารถเอาชีวิตตนเองได้ทุกเมื่อ แสดงให้เห็นว่าตัวละครยะมะบุมิมีเจตนาหลอกลวงผู้อื่นอย่างชัดเจนมาแล้วตั้งแต่แรก ถึงแม้ว่าเขาเป็นแค่เพียงชายธรรมดาผู้หนึ่ง ไม่ใช่สมณะในพุทธศาสนา ถ้ากระทำพฤติกรรมดังกล่าวนี้ ย่อมไม่เป็นที่ยอมรับในสังคม เป็นสิ่งไม่สมควรอยู่แล้ว ยิ่งเป็นสมณะยิ่งเป็นการกระทำที่ไม่เหมาะสมด้วยประการทั้งปวง ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า การเตรียมตัวล่วงหน้ามาอย่างดีของตัวละครเพื่อกระทำคามผิดนี้ ทำให้ภาพลักษณ์ของตัวละครเป็นลบค่อนข้างเด่นชัด ดังข้อความขีดเส้นใต้ในต้วบทที่ยกมาต่อไปนี้

山伏、いとたふとたふとしく声をなしていふやう、「これは随求陀羅尼を籠めたるぞ」と答ふ。侍の者ども、「ゆゆしき事にこそ侍れ。足手の指など切りたるはあまた見ゆれども、額破りて陀羅尼籠めたるこそ見るとも覚えね」と言ひ合ひたる程に、十七八ばかりなる小侍のふと走り出でて、うち見て、「あな、かたはらいたの法師や。なんでふ随求陀羅尼を籠めんずるぞ。(p.34)

ยะมะบุมิพูดด้วยเสียงนำเคารพยกย่องว่า “แผลนี้เกิดจากการที่ข้าฝังคาถาสุอิฐธารณีเอาไว้” ชามูไรจึงกล่าวว่า “ท่านคงลำบากมากเลยสินะ ข้าเห็นแต่คนที่ตัดนิ้วมือนี้ไว้ทำเพื่อฝึกตนมากมาย นึกไม่ถึงเลยว่า จะมีคนเปิดหน้าผาก แล้วฝังคาถาสุอิฐธารณีลงไปเช่นนี้” ขณะนั้นมีชายหนุ่มอายุสิบเจ็ดสิบแปด วิ่งผ่านมาพอดี เหลือบไปเห็นจึงพูดขึ้นมาว่า “โธมิผู้นี้ ทำไมพูดจาอะไร ตลกบ้าบอเช่นนี้ ทำไมจะต้องฝังคาถาสุอิฐธารณีไว้ที่หน้าผากด้วย”

นอกจากภาพลักษณ์ของการโกหกหลอกลวงแล้ว ตัวละครยังมีภาพลักษณ์ของผู้ทำผิด ฝ่าฝืนธรรมเนียมปฏิบัติของสังคมโดยการไปเป็นชู้กับภรรยาช่างตีดาบ มีภาพลักษณ์ด้านลบ กล่าวคือ การที่ยะมะบุมิไปมีสัมพันธ์กับหญิงที่มีสามีเป็นอยู่แล้วถือเป็นความผิดจารีตประเพณีของสังคม จนเมื่อสามีที่เป็นช่างตีดาบกลับมาพบเข้า จับได้และถูกฟันด้วยมีดตัดหญ้า จากจุดนี้ทำให้ตัวละครมีภาพลักษณ์ด้านลบเช่นเดียวกัน ดังจะเห็นได้จากต้วบทดังนี้

あれは七条町に、江冠者が家の大東にある鋳物師が妻をみそかみに入り臥し入り臥しせし程に、去年の夏入り臥したりけるに、男の鋳物師帰り合ひたりければ、取る物も取りあへず逃げて西へ走る。冠者が家の前程にて追ひつめられて、縛して額を打ち破られたりしぞかし。(p.35)

[ยะมะบุมิผู้นี้คือ] คนที่ไปลอบหลับนอนกับภรรยาช่างตีดาบ ซึ่งบ้านเขาอยู่ที่ทิศตะวันออกของบ้านข้าผู้บรรลุนิติภาวะที่นะนะโจ [ถนนหมายเลข 7] ตอนที่แอบเข้าไปหลับนอนเมื่อน้ำร้อนปีที่แล้ว เผลอชู้ช่างตี

ดาบกลับมาพบเข้า เขาคว่าอะไรได้ก็คว้ารีบนิตายออกมา แล้ววิ่งหนีมาทางทิศตะวันตก พอตีมาถูกไล่  
ทันที่หน้าบ้านเข้า เลยโดนช่างตีดาบเอามีดตัดหญ้าฟันเข้าที่หน้าผากจนแตก

เกี่ยวกับประเด็นการเป็นชู้ภรรยาผู้อื่นถือว่ามีความผิดร้ายแรงมากในสังคมสมัยเฮอันและคะ  
มะกุระตอนต้น เนื่องจากในเนื้อเรื่องกล่าวว่า ไม่มีผู้ใดยื่นมือเข้าไปช่วยเหลือ ยะมะบุมิผู้นี้เลยจึงได้ถูก  
ทำร้ายดังกล่าว จากการศึกษาพบว่า เรื่องการเป็นชู้กับภรรยาผู้อื่นนี้ยังพบในเนื้อหานิทานเรื่องเล่าอื่น  
อีกใน อุจิฉุอิ โมะโนะงะตะริ ด้วยคือพบในเรื่องที่ 109 “เรื่องของคุซุเกะสร้างพระพุทธรูป” เนื้อหา  
กล่าวถึงสมณะผู้หนึ่งได้จ้างวานช่างแกะพระพุทธรูปมาแกะสลักพระพุทธรูปให้ แต่เมื่องานเสร็จกลับไม่  
ยอมจ่ายเงิน พร้อมกล่าวหาช่างแกะสลักว่า เป็นชู้กับภรรยาของตน และไล่ทำร้ายจนช่างแกะสลัก  
พระพุทธรูปต้องวิ่งหนีหัวซุกหัวซุนโดยไม่มีผู้ใดกล้าเข้ามาช่วยเหลือ ดังนั้นความผิดโดยการไปเป็นชู้กับ  
ภรรยาผู้อื่นนั้น อาจมีโทษร้ายแรงขนาดถูกเอาชีวิตจากสามีของฝ่ายหญิงได้ จากพฤติกรรมในนิทาน  
เรื่องนี้ของยะมะบุมิ จึงวิเคราะห์ได้ว่า ตัวละครได้ทำผิดอย่างร้ายแรง และไม่เป็นที่ยอมรับของคน  
สังคมซึ่งเป็นภาพลักษณ์ในด้านลบ

นอกจากภาพลักษณ์ที่กล่าวมาข้างต้นแล้ว ยะมะบุมิ ยังมีภาพลักษณ์ผู้ทำตนตลกขบขัน ขาด  
ความร่วมมือทำให้สูญเสียความน่าเชื่อถือจะเห็นได้จากการที่ผู้เล่ากล่าวตำหนิยะมะบุมิว่า ไม่มีท่าทาง  
ละเอียดใจแม้แต่น้อยแม้เรื่องโกหกจะถูกจับได้ดังนี้ ...พอมองหน้ายะมะบุมิ สีหน้าไม่มีท่าทางละเอียดใจเลยแม้  
เพียงเล็กน้อย... (…山伏が顔を見れば、少しも事と思ひたる気色もせず…) ซึ่งจากพฤติกรรมในจุดนี้  
ทำให้ตัวละครมีภาพลักษณ์ด้านลบเช่นกัน ดังข้อความที่ขีดเส้นใต้ในตัวอย่างต่อไปนี้

山伏が顔を見れば、少しも事と思ひたる気色もせず、少しまのししたるやうに  
て、「そのついでに籠めたるぞ」と、つれなういひたる時に、集れる人ども一度  
にはと笑ひたる紛れに逃げて往にけり。 (p.35)

พอมองหน้ายะมะบุมิ สีหน้าไม่มีท่าทางละเอียดใจเลยแม้เพียงเล็กน้อย [เขา]กลับทำหน้าที่ตลกขบขัน  
เล็กน้อย ไม่เหลือเค้าของการโกหกเลยว่า “นี่แหละ เลยถือโอกาสนี้ฝั่งคาถาสูงธรรมาลัยไปง่ละ” ทำให้  
คนที่มารวมกันอยู่ต่างเปล่งเสียงหัวเราะออกมาพร้อมกัน จากนั้นยะมะบุมิก็ฉวยโอกาสวิ่งหลบหนีไป

จากตัวอย่างที่ยกมาจะเห็นว่า ภาพลักษณ์ของตัวละครยะมะบุมิ มีการทำความผิดซ้ำซ้อน คือ  
การโกหกซ้ำแล้วซ้ำอีก มีพฤติกรรมที่เห็นแล้วชวนให้เกิดความตลกขบขัน เป็นคนตลกขบขัน พุดจา  
ลื่นไหลไปตามสถานการณ์ ไร้ความน่าเชื่อถือ และเอาตัวรอดอย่างน่าละอาย มีภาพลักษณ์ด้านลบ

เกี่ยวกับประเด็นภาพลักษณ์การสร้างความตลกขบขันนี้ มะทซุโมะโตะ ยะซุมิ松本寧至 ได้  
ให้ความเห็นว่า สมัยคะมะกุระเป็นยุคที่บ้านเมืองระส่ำระสาย ไร้ความสงบสุข สมณะในพุทธศาสนา

พฤติกรรมแบ่งออกเป็นสองกลุ่มกล่าวคือ **กลุ่มแรก**คือ พวกที่ตั้งใจฝึกฝนตนเองอย่างเข้มงวดตามความเชื่อ ความศรัทธาในสมัยนั้นเช่น การจุดไฟเผาตนเอง ตัดนิ้วมือ นิ้วเท้า ฝึกปฏิบัติบำเพ็ญเพียรตนโดยมีเป้าหมายเพื่อจะได้บรรลุธรรมไปเกิดยังแดนสุขาวัตติ กลุ่มนี้จะเรียกว่าเป็น “ของจริง” (本物) <sup>ほんもの</sup> กับ**กลุ่มหลัง**คือ สมณะที่ทำตนบ้าบออาศัยจังหวะขณะที่บ้านเมืองระส่ำระสาย เกิดภัยพิบัติทางธรรมชาติ ผู้คนไร้ที่พึ่งพาเที่ยวหลอกลวงคนอื่นเพื่อผลประโยชน์ตนเองโดยจะเรียกสมณะเหล่านี้ว่า “ของปลอม” (偽物) <sup>にせもの</sup> นอกจากนี้ มะทซุโมะโตะ ยะซุมิ กล่าวว่า ตัวละครยะมะบุมิในเรื่องนี้ น่าจะเป็นของปลอมเป็นตัวละครที่ผู้เล่าสร้างขึ้นมาเพื่อเรียกเสียงหัวเราะจากผู้อ่าน เพราะในสมัยโบราณนั้นมีคำกล่าวที่ว่า “การหัวเราะจะช่วยขับไล่สิ่งชั่วร้ายและนำมาซึ่งความสุข” (古代における笑いが悪魔を払い、福をもたらすものであった。) และผู้คนในสมัยคะมะกุระก็เช่นกัน การหัวเราะเป็นหนึ่งในวิถีชีวิตของผู้คนในสมัยนั้น<sup>105</sup>

จากบทความข้างต้น ผู้วิจัยค่อนข้างเห็นด้วยกับความคิดเห็นของ มะทซุโมะโตะ ยะซุมิในภาวะที่เกิดสงคราม โรคระบาด และภัยธรรมชาติผู้คนในสังคมสมัยเฮอันตอนปลายและคะมะกุระตอนต้นไร้ที่พึ่งพิงทางจิตใจ จึงได้หันมานับถือศรัทธาในพุทธศาสนาเกินค่อนข้างมาก ดังนั้นอาจเป็นไปได้ว่าสมณะบางรูปจะอาศัยช่องทางที่ผู้คนหันมานับถือศรัทธากันมากกระทำพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมหลอกลวงประชาชน จึงทำให้มีเรื่องเล่าทำนองนี้ขึ้นมาเพื่อเตือนสติผู้คนให้พึงระวังภัยจากพวกนักต้มตุ๋นที่อาศัยสถานภาพของสมณะที่ผู้คนให้ความเคารพศรัทธามาเที่ยวหลอกลวงคนอื่นเพื่อหาผลประโยชน์ส่วนตน เพราะในอดีตนั้นการติดต่อสื่อสารมิได้รวดเร็วเหมือนปัจจุบัน การสะท้อนเรื่องราวเหล่านี้ผ่านนิทานเรื่องเล่าให้มีการเล่าสืบต่อกันมา จึงอาจเป็นช่องทางหนึ่งของผู้คนในสมัยนั้นที่ต้องการถ่ายทอดเรื่องราวเหล่านี้ให้แพร่กระจายไปยังที่ต่าง ๆ เพื่อย้ำเตือนสติให้ผู้คนมีวิจารณญาณในการเชื่อถือศรัทธาสมณะในสมัยนั้น

## 2. เรื่องที่ 6 “ขุนนางตรวจสอบอวัยวะเพศของโฮมิ”

(中納言もろとき時、法師たまくきけんちの玉茎検知の事)

### เนื้อเรื่องย่อ

บ้านของขุนนางตำแหน่งขุนงนชื่อ โมะโระโตกิ มีโฮมิผู้หนึ่งนุ่งห่มจีวรแบบพระชุดงค์ ในมือกำสายลูกประคำ เดินเข้ามาเพื่อขอรับบริจาคสิ่งของโดยอ้างว่า ตนตัดกิเลสแล้ว พร้อมได้ถลกจีวรให้ขุนนางดูอวัยวะเพศที่หายไป ขุนนางรู้สึกแปลกใจจึงให้ขามูโรมาทดสอบดูแล้วพบว่า โฮมิกำลังโกหก

<sup>105</sup> 松本寧至(1997年3月) 笑いの根元：『宇治拾遺物語』五「髓求陀羅尼、額に籠むる法師の事」をめぐって 『二松学舎大学院記要』：3-15.

อยู่ในตอนจบของนิทานแล้วว่า โสณีนี่ได้อาถรรพ์ของตนซ่อนเอาไว้ภายในลูกอัมตะ แล้วเที่ยวโกหกหลอกลวงผู้คนเพื่อขอบริจาคนี้คือ การกระทำของพระจิตวิปลาส

### วิเคราะห์ภาพลักษณ์ของโสณิ

จากการวิเคราะห์ตัวบทนิทานพบว่า โสณีนี่มีการวางแผนมาอย่างดีเพื่อโกหก หลอกลวงและหาประโยชน์จากผู้อื่นถือว่า ทำผิดศีลของพระโพธิสัตว์ในหมวดโทษหนัก ข้อที่ 4 ว่าด้วยเรื่อง “การพูดโกหก ไม่เป็นความจริง” มีพฤติกรรมเป็นมิถิชาชีพเที่ยวหลอกลวงผู้คน โดยไม่คำนึงถึงศีลธรรม และคุณธรรมที่พึงปฏิบัติ ซึ่งพฤติกรรมเช่นนี้แสดงให้เห็นถึงความไม่เชื่อถือนับถือและยึดมั่นศรัทธา รวมถึงการไม่ปฏิบัติตามคำสั่งสอนในพุทธศาสนา เหตุที่กล่าวเช่นนี้เพราะตัวละครแต่งตัวเลียนแบบอิทธิโรโสมิ ซึ่งเป็นสมณะที่ใช้ชีวิตแบบฆราวาสและมักจะเดินธุดงค์ไปยังที่ต่าง ๆ หากเป็นอิทธิโรโสมิในสมัยเฮอันและคะมะกุระตอนต้น ส่วนใหญ่จะหมายถึงผู้มีการศึกษาสูงและใช้ชีวิตกึ่งพระกึ่งฆราวาส ตั้งใจจำเรียนหลักคำสอนทางพุทธศาสนา ดังนั้นหากพิจารณาจากการแต่งกายตัวละครโสณิ จะเห็นว่ามีเตรียมความพร้อมมาอย่างดี สำหรับการหลอกลวงผู้อื่น เพื่อสร้างความน่าเชื่อถือให้ผู้คนเข้าใจว่า ตนเป็นพระอรหันต์ชั้นสูงผู้ปฏิบัติอย่างเคร่งครัดในแนวทางพุทธศาสนา จากจุดนี้ทำให้วิเคราะห์ว่าตัวละครโสณิมีภาพลักษณ์ด้านลบ ดังข้อความที่ขีดเส้นใต้ในตัวอย่างต่อไปนี้

殊の外こと ほかに色黒すみぞめき墨染すみぞめの衣いの短みぢきに、不動袈裟ふどうげさといふ袈裟げさ掛かけて、木もく鬘もん子の念珠ねんず  
のおお大きおほなる繰ひじりほうしりさげたる聖法師ひじりほうし入り来て立てり。 (p.35-36)

[โสณีนี่] นุ่งห่มจีวรสีดำสนิทย้อมถ่าน แบบสั้น ห่มผ้าอังสะแบบพระธุดงค์ ในมือกำสายลูกประคำขนาดใหญ่ที่ทำจากผลของต้นโมะกุเร็นจิ<sup>106</sup> เดินเข้ามายืนอยู่ภายในบ้าน

นอกจากการแต่งกายแล้วโสณีนี่ ยังพูดโกหกโดยแสดงตนราวกับว่า เป็นผู้มีความรู้แตกฉานในหลักคำสอนทางพุทธศาสนาสมกับที่เป็นผู้ออกบวช ทำให้เพิ่มความน่าเคารพเชื่อถือยิ่งขึ้น ดังตัวอย่างต่อไปนี้

殊の外こと ほかに声こゑをあはれげになして、「仮かりの世よにはかなく候さぶらふを忍しのびがたくして、  
無始むしよりこのかた生死しやうじに流る転てんするは、詮せんずる所ほん煩惱ぼうに控ほんへられて、今いまにかくてう  
き世いを出いでやらぬにこそ。これを無益むやくなりと思おもひとりて、煩惱ぼうを切り捨てて、ひ  
とへにこの度たび生死しやうじの境さかいを出いでなんとと思おもひ取りたる聖人しょうにんに候さぶらふ」 (p.36)

<sup>106</sup> ต้นโมะกุเร็นจิ เป็นไม้ยืนต้นขนาดใหญ่มีการผลัดใบ ขึ้นมากแถวฝั่งทะเลญี่ปุ่นและในเกาะฮอนชู แถบจังหวัดนงะโนะและมียะจิลำต้นสูงประมาณ 10 เมตร ออกดอกสีเหลือง และมีเมล็ดข้างใน ผลเป็นรูปทรงกลมสีดำขนาดใหญ่ และส่วนนี้เอ็งที่นำมาทำเป็นลูกประคำ ผลต้นโมะกุเร็นจิ มีขนาดใหญ่กว่าลูกประคำทั่วไป ปัจจุบันเรียกต้นไม้นี้ว่า “โมะกุเร็นจิ” モクゲンジ

[โฮมิตอบ] ด้วยเสียงที่น่าประทับใจมากกว่า “อาตมารู้สึกทนไม่ไหวกับการที่ต้องใช้ชีวิตในโลกที่ไม่จริง เช่นนี้ ตั้งแต่โบราณกาลมาแล้ว มนุษย์ทุกข์ทรมานจากการเวียนว่ายตายเกิด ก็เพราะว่ามีกิเลสที่คอย ยับยั้งคนเอาไว้ ดังนั้นเลยไม่สามารถหลุดพ้นจากโลกียะเหล่านี้ได้ อาตมาได้ว่าสิ่งเหล่านี้ไม่มีประโยชน์อัน ใด อาตมาเป็นอริยบุคคลที่ตัดสิ้นใจละทิ้งและตัดกิเลส เพื่อให้หลุดพ้นจากโลกแห่งการเวียนว่ายตายเกิด

จากคำพูดของโฮมิตอบในตัวอย่างที่ยกมาแสดงให้เห็นว่า ตัวละครเป็นผู้มีความเข้าใจในแนวคิดและ แก่นแท้ของศาสนาพุทธว่า ความทุกข์ทรมานนั้นเกิดจากการเวียนว่ายตามเกิดของมนุษย์ในวัฏสงสาร ซึ่งการที่จะหลุดพ้นจากความทุกข์ทรมานเหล่านี้ได้คือ หนทางแห่งการละทิ้งและการตัดกิเลส การที่ สมณะผู้นี้สามารถพูดได้ขนาดนี้ย่อมแสดงให้เห็นว่า เขามีการซักซ้อมมาอย่างดี โดยใช้แนวคิดสำคัญ ของพุทธศาสนามากล่าวอ้างเพื่อให้คำพูดของตนดูมีน้ำหนักและน่าเชื่อถือดังที่กล่าวมาแล้ว นอกจากนี้ คำพูดแล้ว โฮมิตอบยังมีการแสดงน้ำเสียงประกอบการพูดจาเพื่อเพิ่มความน่าเชื่อถือให้มากยิ่งขึ้น ดังที่พบ ในตัวอย่างซึ่งกล่าวว่า “...โฮมิตอบด้วยเสียงที่น่ายกย่องขึ้นชมมากกว่า...” (...殊の外に声をあはれげになして...)

นอกจากนี้ตัวละครยังมีภาพลักษณ์ของบุคคลผู้ทำตนตลกขบขัน สร้างอารมณ์ขันให้ผู้อื่น ขาด ความสามารถทำให้สูญเสียความน่าเชื่อถือกล่าวคือ โฮมิตอบแกล้งหัวเราะเพื่อการตัวกลมเกลื่อนความผิด ของตน แสดงให้เห็นถึงพฤติกรรมที่ไม่สามารถเป็นอย่างยิ่งในฐานะของสมณะ จากเนื้อหานิทานจุดนี้ทำ ให้ตัวละครโฮมิตอบมีภาพลักษณ์เป็นลบเช่นเดียวกัน ดังข้อความที่ขีดเส้นใต้ในตัวอย่างต่อไปนี้

毛の中より松茸の大きやかなる物のふらふらと出で来て、腹にすはすはと打ちつ けたり。中納言を始めて、そこら集ひたる者ども諸声に笑ふ。聖も手を打ちて臥 し転び笑ひけり。(p.36)

จากนั้นก็ยังมีสิ่งหนึ่งเท่าเห็นคมะที่ชุกตะเกะขนาดใหญ่ค่อยๆ ไหลขึ้นมาจากขน ตั้งขึ้นขึ้นมาจนถึงบริเวณหน้า ท้อง ขุนะงนและผู้คนที่มีมารวมกันอยู่ ณ ที่ตรงนั้นต่างพากันหัวเราะออกมาด้วยเสียงอันดัง ขณะที่ยัง โฮมิตอบ ก็ปรบมือ เปล่งเสียงหัวเราะ แล้วล้มลงนอนกลิ้งไปมา

นอกจากภาพลักษณ์ที่กล่าวมาข้างต้นแล้ว โฮมิตอบในเรื่องนี้ยังมีภาพลักษณ์ของคนที่มิจิตวิปัสสนา ผิดปกติไปจากพฤติกรรมของคนธรรมดาทั่วไปโดยจะเห็นว่า การกระทำของเขาค่อนข้างจะเป็น พฤติกรรมที่สุดโต่งเช่น การเอาองคชาตซ่อนไว้บริเวณลูกอ้นตะ จากนั้นนำเอากาวที่ทำจากข้าวบดมา ติดเอาไว้แล้วเที่ยวหลอกลวงผู้อื่นว่า ตนเองฝึกปฏิบัติจนสามารถบรรลุธรรม การนำเรื่องการตัดกิเลส ซึ่งการกระทำที่สูงส่งทางพุทธศาสนาไปเปรียบเทียบกับกรหายไปขององคชาต ซึ่งพฤติกรรมของตัว ละครในจุดนี้มีลักษณะคล้ายคนจิตวิปัสสนา ซึ่งผู้วิจัยมองว่า ตัวละครในนิทานเรื่องเล่าคงไม่มีจริงบน โลกนี้ อาจเป็นเพียงเรื่องเล่าที่แต่งขึ้นเพื่อความบันเทิงและตลกขบขันเป็นหลัก เพราะถ้าหากเป็น มนุษย์จริง ๆ คงเป็นไปได้ยากมาก ที่จะมีใครจะกระทำพฤติกรรมเช่นนี้ เพราะโดยปกติคนจะต้อง ขับถ่ายของเสียออกจากร่างกาย หากกระทำพฤติกรรมดังกล่าว ตัวละครคงพบกับความทุกข์ทรมาน เป็นอย่างยิ่ง ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า พฤติกรรมดังกล่าวของตัวละครเหมือนคนที่เสียสติ และไร้ซึ่ง

ความน่าเชื่อถือ ไม่หลงเหลือคุณค่าของความเป็นสมณะหรือแม้กระทั่งมนุษยธรรมตา เพราะยอมทำทุกวิถีทางเพื่อหลอกลวงและต้มตุ๋นผู้อื่น มีภาพลักษณ์ด้านลบค่อนข้างเด่นชัด ทั้งนี้ผู้วิจัยคิดว่า อาจเป็นความตั้งใจของผู้เล่าที่นำเรื่องอวยะเทศ เรื่องโกหก หยาบโลนมาใช้กับพฤติกรรมของโฮมิจิผู้ซึ่งผู้คนในสังคมคาดหวังว่า น่าจะเป็นบุคคลคนดีมีศีลธรรม เป็นผู้บริสุทธิ์ สมควรเป็นแบบอย่างให้ผู้คนในสังคม เพื่อเพิ่มอรรถรส ความตลกขบขันของนิทานมากยิ่งขึ้น ดังด้วยบทที่ยกมาดังต่อไปนี้

はよう、まめやかもの<sup>した</sup>のを下の袋へひねり入れて、<sup>そくひ</sup>続飯にて毛を取りつけて、さりげなくして人を<sup>はか</sup>謀りて物を乞はんとしたりけるなり、<sup>わうわく</sup>狂惑の法師にてありける。  
( p.37)

[โฮมิจิ] ได้เอาองคชาติของตนซ่อนเอาไว้ภายในลูกอ้อณะ จากนั้นใช้กาวติดเอาไว้อย่างแน่นหนา เทียวโกหกหลอกลวงผู้คน เพื่อขอรับบริจาคนี้คือ การกระทำของโฮมิจิตวีปราช

จากเนื้อนิทานที่ได้วิเคราะห์มาทั้งหมดเป็นที่น่าสังเกตว่า ตัวละครไม่ปรากฏชื่อจริงและตำแหน่งทางสงฆ์ในเรื่องบอกเพียงว่าเป็นโฮมิจิเท่านั้น ซึ่งอาจเป็นไปได้ว่า ในช่วงที่มีการรวบรวมนิทานเรื่องเล่าคือ ช่วงสมัยเฮอันตอนปลายและคะมะกุระตอนต้น พุทธศาสนาแบบใหม่ (新仏教) เริ่มแพร่หลายและเป็นที่ยอมรับศรัทธาของผู้คนระดับชาวบ้าน ดังนั้นเมื่อมีคนเชื่อถือและศรัทธามากจึงทำให้มีสมณะมากขึ้น ซึ่งในจำนวนสมณะที่เพิ่มขึ้นนั้นมีบางพวกที่ประกอบกรรมชั่ว อาศัยช่วงที่ผู้คนเชื่อถือศรัทธาอย่างมากนี้ หลอกลวงผู้คนเพื่อหาผลประโยชน์เข้าตัวเอง

อย่างไรก็ตามเมื่อดูจากพฤติกรรมของตัวละครซึ่งดูหยาบโลนและไร้ศีลธรรมจนคิดว่า ไม่น่าจะมีเรื่องเล่าทำนองนี้เกิดขึ้นจริงทั้งหมด แต่อาจเป็นความตั้งใจของผู้เล่าเองที่แต่งขึ้นมาเองเพื่อความสนุกสนานบันเทิง หรืออีกนัยหนึ่งเพื่อเตือนสติผู้คนในสังคมให้ระวังภัยจากการหลอกลวงจากสมณะที่มีพฤติกรรมไม่เหมาะสมเหมือนเช่นตัวละครในนิทาน

### 3. เรื่องที่ 37 “พระโทะบะโซโจเล่นแก่งกับคุนิโตะมิ”

(鳥羽僧正、国俊と戯れ<sup>くにとし たはぶ</sup>の事)

เนื้อเรื่องย่อ

มีพระสมณสูงศักดิ์ผู้หนึ่งชื่อ พระคะกุยุ<sup>107</sup> มีตำแหน่ง ดะอิโซโจ อยู่ที่วัด โฮรินอิน เขามีหลานชายชื่อ คุนิโตะมิ เคยเป็นอดีตผู้ปกครองเมืองมูทซุ วันหนึ่งหลานชายของพระคะกุยุ ได้เดินทางมาเยี่ยม แต่ถูกพระคะกุยุหลอกให้รอถึงสี่ชั่วโมง โดยระหว่างนั้นพระคะกุยุได้โกหกคนรับใช้แล้วนำรถ

<sup>107</sup> พระคะกุยุ <sup>かくゆ</sup> 覚 猷 (ค.ศ.1053-1140) เป็นบุตรชายคนที่ 9 ของมินะโมะโตะ โนะ ทะกะกุนิ ออกบวชเป็นพระในนิกายเท็นดะอิ เป็นลูกศิษย์ของพระคะเก็น <sup>かくえん</sup> 覚 円 (ค.ศ.1031-1098) เขาเคยได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งสูงสุดในนิกายนี้ได้เพียง 3 วันก็โดนไล่ออกเพราะถูกต่อต้านโดยฝ่ายตรงข้ามวัดเอ็นริยะกุ เนื่องจากพระคะกุยุอาศัยอยู่ที่โทะบะเป็นเวลาานานผู้คนจึงมักเรียกว่า “โทะบะโซโจ”

เทียมวัวของหลานชายไปใช้ ทำให้หลานชายเขาโมโหมาก เมื่อกลับมาจึงถูกหลานชายกลั่นแกล้งโดยการนำโต๊ะกระดานหมากล้อมไปใส่ในอ่างอาบน้ำ ทำให้พระคະกุยซึ่งชอบกระโจนลงอ่างในท่านอนหงาย กระตุกกันกับไปกระแทกกับขาโต๊ะ ได้รับบาดเจ็บสาหัส ในตอนจบของนิทานเรื่องเล่ากล่าวว่าการล้อเล่นแบบนี้ทำเกินไปหรือเปล่า

### ภาพลักษณ์ของพระโทะบะหรือพระคະกุย

จากการวิเคราะห์ตัวบทของนิทานพบว่า พฤติกรรมของพระโทะบะได้ทำผิดศีลของพระโพธิสัตว์ ในหมวดครุกาบัตติ ข้อที่ 4 “พูดโกหก ไม่เป็นความจริง” กล่าวคือ พระโทะบะโซโจ ได้กล่าวเท็จกับคนรับใช้ของหลานชายตัวเองที่อุตสาหะเดินทางมาเยี่ยมว่า หลานชายอนุญาตให้ตนยืมรถแล้ว นอกจากนี้หลอกคนรับใช้เพิ่มอีกว่า ตนจะออกไปข้างนอกแค่สองชั่วโมง โดยที่หลานชายไม่ทราบเรื่องมาก่อน ถือเป็นกรโกหกหลอกกลวงผู้อื่นเพื่อประโยชน์ส่วนตน จากเหตุการณ์ที่ตนสร้างเรื่องโกหกในครั้งนี้อย่างใจคิดว่า พระโทะบะโซโจน่าจะรู้อยู่แล้วว่าคนรับใช้จะต้องถูกหลานชายตำหนิ และได้รับความเดือดร้อนจากการกระทำของตนแต่ก็ยังไม่สนใจ แม้ผู้อื่นจะได้รับความเดือดร้อนจากการกระทำของตนเอง ในตัวบทนิทานกล่าวว่า นอกจากพระคະกุยจะไม่กลับมาภายในสองชั่วโมงแล้ว ยังปล่อยให้หลานชายตนเองรอถึงสี่ชั่วโมง ขณะที่หลานชายอยากกลับบ้านก็ไม่สามารถกลับได้ เป็นการสร้างความเดือดร้อนให้ผู้อื่นโดยเจตนา พระโทะบะเป็นถึงพระผู้ใหญ่และมีสมณศักดิ์สูง กลับกระทำตนเหมือนคนเด็กไม่รู้กาลเทศะ ไร้มารยาท แม้จะเป็นญาติกันก็ตามแต่ก็ไม่ควรไปใช้พาหนะของใครโดยที่เจ้าของเขาไม่อนุญาต เป็นการกระทำที่ไม่เหมาะสม ไม่มีความน่าเชื่อถือ อาจกล่าวได้ว่า พฤติกรรมของพระผู้นี้ ไม่เพียงแต่ทำผิดศีลเพียงอย่างเดียว แต่ยังทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน จากจุดนี้จึงวิเคราะห์ได้ว่า ตัวละครพระโทะบะมีภาพลักษณ์เป็นลบ ดังข้อความที่ขีดเส้นใต้ในตัวบทต่อไปนี้

なま 生腹立たしう覚えて、「出でなん」と思ひて、共に具したる雑色を呼びければ、  
出で来たるに、「沓持て来」といひければ、持て来たるをはきて、「出でなん」といふに、この雑色がいふやう、「僧正の御坊の、『陸奥殿に申したれば、疾う乗れとあるぞ。その車率て来』とて、『小御門より出でん』と仰せ事候ひつれば、…[中略]…「うちさし退きたる人にもおはしませず。やがて御尻切奉りて、『きときとよく申したるぞ』と、仰せ事候へば、力及び候はざりつる」といひければ、 (p. 112-113)

[คุนิโตะฉิ] โมโหมากเขาคิดว่า “จะกลับแล้วนะ” พอคิดดังนั้นจึงได้เรียกคนรับใช้ผู้ติดตามมาพบแล้วสั่งว่า “เจ้าไปหยิบรองเท้ามาให้ข้าหน่อย” เมื่อสวมรองเท้าที่คนรับใช้เอามาแล้วจึงพูดว่า “จะกลับแล้วนะ” คนรับใช้จึงบอกว่า “ท่านโซโจพูดว่า “ขออนุญาตท่านมัทซึแล้ว” ท่าน [มัทซึ] ยังบอกว่า “ให้รีบขึ้นไปได้เลย” ฉะนั้นเจ้าไปเอารถมาให้ข้า” แล้วสั่งว่า “ข้าจะออกทางประตูเล็ก...[ย่อ]... “เพราะเห็นว่าท่านโซโจไม่ใช่คน



อื่นคนไกล แล้วท่านโซโจก็ใส่รองเท้าอย่างเร่งรีบ แถมยังลำทับอีกด้วยว่า “ฝากหน่อยนะ” ชำนาญจึงไม่รู้ว่าจะทำอย่างไรดี”

จากตัวบทที่ยกมาข้างต้น แม้จะไม่มีกรกล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างพระโทะบะกับหลานชายว่ามีความสนิทสนมกันเป็นการส่วนตัวเช่นไร แต่ความที่เป็นญาติสนิททำให้พระโทะบะถือวิสาสะนำรถเทียมวัวซึ่งเป็นพาหนะสำคัญการเดินทางของชนชั้นสูงในสมัยโบราณไปใช้ โดยไม่มีการบอกกล่าวล่วงหน้า ทำให้หลานชายโกรธเลยมีการกลั่นแกล้งจนเลยเถิดเป็นเหตุให้พระคะกุย ได้รับบาดเจ็บอย่างหนัก จากผลการกระทำดังกล่าว ซึ่งเป็นการสร้างความเดือดร้อนให้ตนเองอีกทาง เป็นที่น่าสังเกตว่า ตอนที่พระโทะบะลงอ่างอาบน้ำร้อนจะมีบทพูดและบทบรรยายที่สร้างอารมณ์ขันให้กับผู้อ่านไม่น้อย และในความขบขันนั้นทำให้ผู้อ่านรู้สึกได้ถึงความไม่สำรวมตนของตัวละครพระโทะบะ ในฐานะพระชั้นผู้ใหญ่ที่มีสมณศักดิ์สูงแต่กลับทำตัวเหมือนเด็ก ดังนั้นจากเนื้อหาที่อ่านจึงทำให้เขามีภาพลักษณ์ทางด้านลบเช่นกัน ดังข้อความที่ขีดเส้นใต้ในตัวบทต่อไปนี้

僧正は例の事なれば、<sup>きぬ</sup>衣脱ぐ程もなく、<sup>ゆどの い</sup>例の湯殿へ入りて、「えさい、かさい、とりふすま」といひて<sup>ゆぶね おど</sup>湯舟へを躍り入りて、<sup>の</sup>けざまに、<sup>ゆ</sup>くりもなく臥したるに、<sup>ごばん</sup>碁盤の足のいかり<sup>あが</sup>差し上りたるに<sup>しりぼね</sup>尻骨を荒う突きて、年高うなりたる人の、死に入りて、<sup>そ</sup>さし反りて臥したりけるが、<sup>のち</sup>その後音なかりければ、<sup>かみ</sup>近う使ふ僧寄りて見れば、目を上に見つけて死に入りて寝たり。(p. 114)

ฝ่ายพระโซโจตั้งที่เคยทำประจำ แทบจะไม่ถอดเสื้อผ้าเลย เขาพูดว่า “โอ เย้ ได้เวลาผ่อนคลายแล้ว” จากนั้นก็กระโจนลงอ่างในท่านอนหงายหลัง ทำให้กระดูกก้นกบไปกระทบก้นขาของโต๊ะกระดานหมากล้อมเข้าอย่างจัง เพราะว่า [พระโทะบะ] ชราภาพแล้วจึงล้มลงนอนหงายราวกับว่าจะมรณภาพ หลังจากที่เข้าไปให้ห้องอาบน้ำแล้ว พระลูกศิษย์ไม่ได้ยินเสียงอะไรเลย ลูกศิษย์ผู้ใกล้ชิดจึงได้วิ่งเข้าไปดูพบว่า [พระโทะบะ] นอนสลบปางตาย เบิกตาก้างอยู่

ในตอนจบของนิทานเรื่องเล่ามีความเห็นของผู้เล่ากล่าวเพิ่มเติมว่า ...การล้อเล่นแบบนี้ทำเกินไปหรือเปล่า... (…この戯れ、いとはしたなかりけるにや。…) จากประโยคนี้ทำให้ผู้อ่านรู้สึกได้ว่าพระโทะบะอาจเคยล้อเล่นกับหลานชาย อยู่เป็นประจำจนเป็นที่รู้จักกันดีอยู่แล้ว แต่ครั้งนี้อาจเป็นครั้งที่เลยเถิดจนถึงขนาดได้รับบาดเจ็บสาหัส ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความไม่สำรวมของตัวละครดังกล่าว

#### 4. เรื่องที่ 76 “เรื่องของการเขียนปฏิทินอักษรคะนะ”

(<sup>かなごよみ</sup>仮名暦あつらへたる事)

##### เนื้อเรื่องย่อ

มีภรรยาสาวแรกรุ่งเพ็งย้ายเข้ามาอยู่ใหม่ผู้หนึ่ง ได้นำกระดาษมาให้พระหนุ่มรูปหนึ่งซึ่งอาศัยอยู่ใกล้ ๆ กันพร้อมขอร้องให้พระหนุ่มช่วยเขียนปฏิทินอักษรคะนะให้ พระหนุ่มจึงอาสาเขียนให้ ในช่วงแรกเขาตั้งใจเขียนดีมาก โดยเขียนระบุวันเกี่ยวกับเรื่อง พิธีกรรมของเทพเจ้าและเรื่อง

เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา แต่เมื่อเขียนปฏิทินมาเรื่อย ๆ ใกล้เคียงเสร็จแล้วกลับเขียนข้อความส่งเดชเช่น ระบุวันว่า “วันที่ไม่ต้องรับประทาน” หรือเขียนเอาไว้ว่า “ห้ามถ่ายอุจจาระ” ถึงจะรู้สึกแปลกใจ แต่ภรรยาสาวแรกเริ่มยังคงปฏิบัติตาม โดยอดทนไม่ยอมถ่ายอุจจาระ ผ่านไปสองสามวันนางยังสามารถอดทนเอาไว้ได้ แต่ในตอนท้ายของนิทานเรื่องเล่ากล่าวว่า ในที่สุดก็เกิดสิ่งที่ไม่คาดคิดคือ ภรรยาสาวแรกเริ่ม ถ่ายอุจจาระราดออกมา

### ภาพลักษณ์พระหนุ่ม

จากการศึกษาเนื้อหานิทานพบว่า เมื่อตัวละครหญิงสาวแรกเริ่มมาขอร้องให้พระหนุ่มเขียนปฏิทินอักษรคณนะ ซึ่งเป็นปฏิทินอักษรญี่ปุ่น ซึ่งเขียนขึ้นสำหรับหญิงสาวและชาวบ้านทั่วไปในสมัยก่อน ที่ไม่สามารถอ่านอักษรคันจิออกเพื่อตนจะได้ประพฤติปฏิบัติตนให้ถูกต้องตามหลักของพุทธศาสนาและความเชื่อในลัทธิชินโต ซึ่งถือเป็นธรรมเนียมปฏิบัติของคนในสมัยนั้น ด้วยความเชื่อถือศรัทธาว่า พระหนุ่มจะเขียนสิ่งที่ถูกต้องตามหลักปฏิบัติให้ตน แต่พระหนุ่มกลับไม่ตั้งใจที่จะทำในสิ่งที่ถูกต้อง มีการเขียนข้อความที่ไร้สาระ ในลักษณะคล้ายกับการกลั่นแกล้งหญิงสาว เพื่อความสนุกสนานและทำให้เป็นเรื่องตลกขบขัน โดยไม่คำนึงถึงหลักคำสอนของพุทธศาสนาอย่างแท้จริง ที่เน้นให้สมณะมีความเมตตาและช่วยเหลือสรรพสัตว์ หากวิเคราะห์จากลักษณะการเล่าเรื่อง อาจคาดเดาแรงจูงใจในการทำผิดของพระหนุ่มได้ สองกรณีคือ

**กรณีแรก** พระหนุ่มไม่มีความรู้ในการเขียนปฏิทินอย่างแท้จริง การตั้งใจเขียนดี มีหลักการในตอนแรกอาจเป็นเพราะไปลอกหรือจดจำมา แต่เมื่อต้องลงลึกไปในรายละเอียดมากขึ้น พระหนุ่มก็ไม่สามารถทำได้ จึงได้เขียนเล่นตามอำเภอใจ เป็นการแสดงถึงการโกหกซึ่งเป็นพฤติกรรมการผิดศีลของพระโพธิสัตว์

**กรณีที่สอง** พระหนุ่มมีความรู้ในเรื่องของการเขียนปฏิทิน แต่ด้วยความขี้เกียจ และขาดความเพียรเพราะการเขียนปฏิทินเข้าใจว่า ต้องอาศัยหลักวิชาการทางโหราศาสตร์มาประกอบ และต้องมีการศึกษาค้นคว้า ประกอบกับในเนื้อหาปฏิทินนั้นต้องเขียนครอบคลุมระยะเวลา 1 ปีนั้น ถือว่าจะต้องมีความเพียรพยายามจึงจะเขียนเสร็จ โดยเฉพาะในสมัยโบราณนั้นจะต้องมีการฝนหมึก และเขียนด้วยลายมือทำให้พระหนุ่มเขียนข้อความส่งเดชไป เพื่อความสนุกสนานของตนเอง โดยไม่คำนึงถึงผลเสียว่า เมื่อภรรยาสาวแรกเริ่มผู้ไม่มีความรู้ และยังขาดประสบการณ์ทางโลกปฏิบัติตามแล้ว นางจะประสบกับความยุ่งยากในการดำเนินชีวิตประจำวันเช่นไร

ดังนั้นไม่ว่าพระหนุ่มจะทำพฤติกรรมดังกล่าวด้วยเหตุผลใดก็ตาม ถือเป็นการทำผิดศีลของพระโพธิสัตว์และการที่ตัวละครเป็นสมณะแล้วไม่ปฏิบัติตามโพธิสัตว์ศีล ถือว่าผู้นั้นมีโทษสถานหนักด้วยเหตุนี้จึงทำให้วิเคราะห์ได้ว่าตัวละครพระหนุ่มมีภาพลักษณ์ด้านลบ ดังข้อความที่ขีดเส้นใต้ในทบต่อไป

始めつ方はうるはしく、神、仏によし、<sup>かん</sup>坎日、<sup>く</sup>凶会日など書きたりけるが、やうやう末ざまになりて、ある日は物食はぬ日など書き、またこれぞあればよく食ふ日など書きたり。この女房、やうがる暦かなとは思へども、いとかう程には思ひよらず、さる事にこそと思ひて、<sup>た</sup>そのままに違へず。またある日ははこすべからずと書きたれば、いかにとは思へども、さこそあらめとて念じて<sup>すく</sup>過す程に、<sup>ながく</sup>長凶会日のやうに、はこすべからず、はこすべからずと続け書きたれば、 (p. 182)

ในช่วงแรกเขาตั้งใจเขียนดีมาก โดยเขียนเกี่ยวกับกำหนดการเรื่อง พิธีเกี่ยวกับเทพเจ้าและเรื่องเกี่ยวกับพุทธศาสนา เขียนระบุวันที่จะเจอโชคร้าย วันที่จะโชคร้ายหากออกไปข้างนอก แต่เมื่อเขียนปฏิทินมาเรื่อย ๆ ใกล้จะเสร็จแล้วกลับระบุวันที่ว่า “วันที่ไม่ต้องรับประทาน” “ถ้ามีเหตุการณ์นี้ หรือเหตุการณ์นั้น ให้รับประทานเยอะ ๆ” ภรรยาลาวแรกเริ่มผู้นี้ คิดว่าเป็นปฏิทินคณะที่แปลกมาก แต่ก็ไม่เชื่อว่าพระเจ้าเขียนส่งเดชได้ คิดว่าคงจะมีเหตุผลอะไรแฝงอยู่ จึงได้ปฏิบัติตามปฏิทินไปเรื่อย ๆ และต่อมาวันหนึ่งปฏิทินระบุว่าเป็นวัน “ห้ามถ่ายอุจจาระ” คิดว่าแปลก ๆ กระไรอยู่แต่คงมีเหตุผลอะไร จึงอดทนทำตามแต่ดูเหมือนว่าวันโชคร้ายจะต่อเนื่องยาวนาน “ห้ามถ่ายอุจจาระ” “ห้ามถ่ายอุจจาระ” เขียนติดต่อกันไป

จากการศึกษาเพิ่มเติมเกี่ยวกับปฏิทินพบว่า ญี่ปุ่นได้รับเอารูปแบบและวิธีการเขียนปฏิทินมาจากประเทศจีนผ่านทางคาบสมุทรเกาหลี โดยในสมัยนาราพบว่า ผู้ที่ทำหน้าที่กำหนดเรื่องปฏิทินคือ หน่วยงานที่เรียกว่า อนโยเรียว <sup>おんようりょう</sup> 陰陽寮 ซึ่งทำหน้าที่คล้ายกับกรมพิธีการ ทำหน้าที่หลักในการกำหนดปฏิทินตามหลักทางโหราศาสตร์ ดาราศาสตร์ การกำหนดวันเดือนปี และราชพิธีต่าง ๆ ในราชสำนักญี่ปุ่นจะใช้ปฏิทินแบบจีนมาจนถึงปี ค.ศ. 1685 ต่อมาจึงได้มีการจัดทำปฏิทินของชาวญี่ปุ่นขึ้นมาเอง ส่วนปฏิทินอักษรคณะ <sup>かなごよみ</sup> (仮名暦) นั้นพบว่า มีใช้อย่างเป็นทางการสมัยกะมะคุระตอนต้น ทั้งนี้เกิดจากปฏิทินแบบเดิมที่มีใช้ในราชสำนักนั้นเขียนด้วยอักษรคันจิ ซึ่งยากแก่การที่ผู้หญิง ชาวบ้านทั่วไปจะอ่านออกและใช้ได้ ดังนั้นจึงต้องมีการจัดทำปฏิทินที่เขียนด้วยอักษร ฮิระงะนะ แต่อย่างไรก็ตามในช่วงแรก ๆ สำหรับปฏิทินอักษรคณะนี้ ยังมีการใช้อักษรทั้ง 3 ชนิดปนกันคือ ฮิระงะนะ คณะกะนะ และอักษรคันจิง่าย ๆ กล่าวกันว่า ปฏิทินคณะนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ชาวบ้านและประชาชนทั่วไปใช้งานได้ ดังนั้นจึงเลือกเขียนระบุเฉพาะสิ่งที่จำเป็นสำหรับวิถีชีวิตประจำวันของชาวบ้าน และใช้ภาษาง่าย ๆ ไม่ยุ่งยากซับซ้อนเหมือนปฏิทินที่ใช้ในราชสำนัก โดยกรมพิธีการเป็นผู้จัดทำในหนังสือ *อุจิยูอิ โมะโนะงะตะริ* ของสำนักพิมพ์ฉินโซมะ รวบรวมโดยโอชิมะ ทะเตะฮิโกะ ได้ให้คำอธิบายเพิ่มเติมว่า ในอดีตปฏิทินเขียนด้วยอักษรคันจิ นิยมใช้กันในหมู่ชนชั้นสูงเรียกว่า ปฏิทินกุชูระกิ <sup>ぐちゅうれき</sup> 具注暦 จัดทำโดยขุนนางตำแหน่งอนโยเรียว ในสมัยต่อมามีกระแสเรียกร้องให้มีการจัดทำปฏิทินคณะขึ้นเพื่อให้ชาวบ้านได้ใช้กัน ในช่วงแรกผู้รับหน้าที่จัดทำปฏิทินคณะได้แก่ พวกพระสงฆ์ โดยพวกสตรีชาววังจะเริ่มการใช้ปฏิทินคณะนี้ก่อนที่จะแพร่ขยายมาสู่ระดับชาวบ้าน ปัจจุบันปฏิทินคณะที่

เก่าแก่ที่สุดและยังหลงเหลืออยู่คือ ปฏิทินในปี ค.ศ. 1226 และเก็บเอาไว้ในราชสำนักฝ่ายใน แต่ถ้าพิจารณาจากเนื้อหาของนิทานเรื่องนี้พบว่า เป็นเรื่องเล่าที่ค่อนข้างแปลกและน่ารังเกียจมาก<sup>108</sup>

เกี่ยวกับเรื่องดังกล่าวนี้ในหนังสือรวมนิทานเรื่องเล่า *อุจิฉุอิ โมะโนะตะริ* ของสำนักพิมพ์โฌงะกุกัน ได้เขียนระบุในคำอธิบายเพิ่มเติมว่า เป็นการสะท้อนให้เห็นความน่ารำคาญของข้อกำหนดกฎเกณฑ์เกี่ยวกับการใช้ชีวิตในแต่ละวันเวลาตามวิถีของอเมียวโด [การศึกษาพิธีกรรม โหราศาสตร์ และการทำนาย] และเป็นการล้อเลียนหญิงสาวที่เชื่ออย่างจริงจังในกฎและข้อห้ามเรื่องเหล่านี้ ขณะเดียวกันก็เป็นการวิจารณ์การกระทำของพระที่กำหนดปฏิทินที่ไม่ถูกต้อง<sup>109</sup>

เป็นที่น่าสังเกตว่า ในนิทานเรื่องเล่านี้ ตัวละครพระหนุ่มไม่ปรากฏชื่อ และตำแหน่งทางสงฆ์ที่ชัดเจน ดังนั้นผู้วิจัยค่อนข้างจะเห็นด้วยกับความคิดเห็นเพิ่มเติมของผู้รวบรวม *อุจิฉุอิ โมะโนะตะริ* ฉบับของสำนักพิมพ์โฌงะกุกัน เพราะอาจเป็นไปได้ว่าช่วงเวลาที่มีการเริ่มใช้ปฏิทินคະนะนั้นคือ ช่วงสมัยคุมะกุระตอนต้น ซึ่งเป็นช่วงที่ประชาชนให้ความเคารพศรัทธาในพระพุทธศาสนาอย่างมาก แต่ขณะเดียวกันประชาชนก็อาจได้รับความเดือดร้อนและลำบากใจกับการที่ต้องใช้ชีวิตภายใต้ข้อกำหนดเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องโชคลาง เช่น การกำหนดว่า วันไหนทำอะไรได้บ้าง หรือการห้ามออกไปข้างนอกในบางวันที่มีการกำหนดว่า เป็นวันโชคร้าย เป็นต้น ซึ่งเรื่องราวของความเชื่อเหล่านี้อาจไปรบกวนวิถีชีวิตดั้งเดิมที่เคยทำอะไรได้สะดวกสบายมาตลอดของชาวบ้าน ทำให้พวกเขาใช้ชีวิตความเป็นอยู่ค่อนข้างลำบากขึ้น ดังนั้นจึงอาจเป็นไปได้ว่า นิทานเรื่องเล่าทำนองนี้ แต่งขึ้นมาเพื่อเป็นการเตือนสติผู้คนที่ หากเชื่อปฏิทินอย่างงมงายแล้วจะปรากฏผลเสียอย่างไรบ้าง และที่สำคัญสมณะเอง แม้จะออกบวชแล้ว แต่ก็มีฐานะเป็นมนุษย์ผู้หนึ่ง ที่มีโอกาสทำความผิดและประพฤติดนไม่เหมาะสมได้ เช่นเดียวกับกับตัวละครในนิทานเรื่องเล่านี้ แต่อย่างไรก็ตามแม้เรื่องราวที่เล่าจะนำเสนอแง่มุมของความตลกขบขัน แต่จากบทพูดและบรรยากาศการเล่า ทำให้ผู้อ่านนึกเห็นภาพและจินตนาการลักษณะท่าทางตัวละครหญิงสาวแรกๆ ในตอนจบ ซึ่งได้ทำสิ่งที่น่าอายและน่ารังเกียจคือ การถ่ายอุจจาระราด เนื่องจากการเชื่อถือในปฏิทินที่พระหนุ่มเขียนให้อย่างงมงายและไร้สติ ในขณะที่เดียวกัน ผู้อ่านก็จะรู้สึกตำหนิพฤติกรรมตัวละครพระหนุ่มที่เป็นต้นเหตุทำให้ผู้อื่นได้รับความเดือดร้อน ซึ่งจากพฤติกรรมดังกล่าวนี้ ผู้วิจัยมองว่า ตัวละครพระหนุ่มมีภาพลักษณ์ด้านลบเช่นกัน เพราะถือเป็นการเจตนาสร้างความเดือดร้อนให้ผู้อื่น ดังตัวบทต่อไปนี้

二日三日までは念じゐたる程に、<sup>おほかた</sup>大方堪ふべきやうもなければ、<sup>しり</sup>左右の手にて尻をかかへて、「いかにせん、いかにせん」と、よぢりすぢりする程に、物も覚えずしてありけるとか。(p. 182-183)

<sup>108</sup> 大島建彦 (1985) 『宇治拾遺物語』 (東京: 新潮社)、 p. 198.

<sup>109</sup> 小林保治・増古和子 『宇治拾遺物語』、 p. 182-183.

พอผ่านไปสักสองสามวันนางก็พอจะอดทนเอาไหวได้ แต่สุดท้ายเมื่อไม่สามารถทนได้ จึงได้อาหมือสองข้าง ปิดกันเอาไว้แล้วพูดว่า “ทำยังไงดี ๆ” พร้อมบิดตัวไปมา และเกิดสิ่งที่ไม่คาดคิดคือ ภรรยาสาวแรกรุ่งถ่าย อุจจาระรดออกมา

จากตัวบทแม้พฤติกรรมสุดโหดของภรรยาสาวแรกรุ่งจะดูตลกขบขัน แต่หากมองในฐานะผู้ที่ได้รับผลการกระทำของพระหนุ่มก็ปฏิเสธไม่ได้ว่า ตัวละครพระหนุ่มทำพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมอย่างยิ่งในฐานะของสมณะที่ผู้คนให้ความเชื่อถือศรัทธา เนื่องจากการนำเอาความเชื่อถือศรัทธาของผู้อื่นมาล้อเล่นเป็นการเจตนาสร้างความเดือดร้อนให้กับผู้อื่นดังกล่าวมาแล้ว

### 5. เรื่องที่ 79 “เรื่องของพระไปขโมยกินปลาธิดะที่บ้านคนผู้หนึ่ง”

(ある僧、人の許にて水魚盗み食ひたる事)

#### เนื้อเรื่องย่อ

มีพระรูปหนึ่งได้ไปที่บ้านของชาวบ้าน เจ้าของบ้านได้นำเหล่าและปลาธิดะ<sup>110</sup> ออกมาถวาย ระหว่างนั้นเจ้าของบ้านมีธูระเข้าไปภายในห้องด้านใน เมื่อกลับออกมาปรากฏว่า ปลาได้หายไปจากสำรับจำนวนมาก เจ้าของบ้านรู้สึกแปลกใจแต่คิดว่าไม่ควรที่จะถามพระ เลยชวนสนทนากันในเรื่อง สัพเพหระทั่วไป ขณะคุยกันอยู่นั้นปรากฏว่ามีปลาตกออกมาจากรูจุกของพระหนึ่งตัว เจ้าของบ้านรู้สึกประหลาดใจจึงถามขึ้นมา พระจึงพูดกลับเก้อไปว่า หมู่นี้ปลา มักจะตกออกมาจากรูจุกและตาของตนอยู่บ่อย ๆ ทำให้ผู้คนที่ต่างพากันหัวเราะออกมา

#### ภาพลักษณ์ของพระ

จากการวิเคราะห์ตัวบทของนิทานพบว่า มีการกล่าวถึงพระผู้หนึ่งซึ่งได้ไปฉ้ออาหารที่บ้านของชาวบ้าน โดยเจ้าของบ้านได้นำเหล่าและอาหารอย่างดีออกมาเพื่อเลี้ยงรับรอง และในสำรับมีปลาธิดะ ซึ่งเป็นของหายากเพราะเพิ่งจะเริ่มต้นฤดูการจับปลาชนิดนี้ ขณะที่ชาวบ้านมีธูระเข้าไปข้างในบ้าน พระกลับถือโอกาสหยิบปลาขึ้นมาฉ้อ โดยที่เจ้าของบ้านยังไม่ได้อนุญาต ซึ่งเป็นการถือวิสาสะ มีพฤติกรรมที่ไม่สำรวม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการฉ้อปลาของพระถือว่ามีผิดศีลของพระโพธิสัตว์ในข้อที่ 3 ในหมวดโทษเบาซึ่งระบุว่า “ห้ามพระบริโภคน้ำปลา และเนื้อ”<sup>111</sup> นอกจากนี้ในตัวบทยังกล่าวถึงการนำเหล่ามาเลี้ยงรับรองพระด้วย ซึ่งการที่พระฉ้อเหล่าถือว่ามีผิดศีลในหมวดโทษเบาในข้อที่ 2 ด้วย

<sup>110</sup> เป็นชื่อเรียกปลาอะยู ขณะที่ยังมีขนาดเล็กขนาด 3-5 ซม เป็นปลาน้ำจืดจับได้มากในทะเลสาบบิระโกะ

<sup>111</sup> สุมาลี มหณรงค์ชัย, พุทธศาสนมหายาน, หน้า 33.

เช่นกัน “ห้ามพระดื่มสุราเมรัย (ของมีนเมา)”<sup>112</sup> (飲酒戒) ซึ่งพฤติกรรมของการทำผิดศีลดังกล่าว ทำให้วิเคราะห์ได้ว่า ตัวละครพระในนิทานเรื่องเล่ามีภาพลักษณ์ด้านลบ ดังตัวบทต่อไปนี้

これも今は昔、ある僧、人のもとへ行きけり。酒など勧めけるに、氷魚初めて出で来たりければ、あるじ珍しく思ひて、もてなしけり。あるじ用の事ありて、内へ入りて、また出でたりけるに、この氷魚の殊の外に少なくなりたりければ、あるじ、いかにと思へども、いふべきやうもなかりければ、物語しめたりける程に、(p.192)

กาลครั้งหนึ่งนานมาแล้ว มีพระรูปหนึ่งได้ไปที่บ้านของชาวบ้าน เจ้าของบ้านได้นำเหล้าออกมาเลี้ยงรับรอง จากนั้นได้นำปลา “ฮิโอะ” ออกมาเพิ่มในสำรับเพราะเพิ่งเริ่มฤดูที่จะมีปลาออกมาให้จับ เจ้าของบ้านคิดว่า เป็นของที่ไม่ได้มีตลอดปีจึงนำมาถวาย ระหว่างนั้นเจ้าของบ้านมีธุระเข้าไปด้านใน เมื่อออกมาปรากฏว่า ปลาหายไปจากสำรับจำนวนมาก เจ้าของบ้านรู้สึกแปลกใจ แต่คิดว่าไม่ควรที่จะถาม ในระหว่างคุยเรื่อง สัพเพทเธอยู่

จากตัวบทนิทานเรื่องเล่าที่ยกมาข้างต้นจะเห็นว่า เจ้าของบ้านรู้สึกแปลกใจว่า จำนวนปลาในสำรับลดลงจำนวนมาก แต่ก็ไม่ได้ถามพระเพราะคำนึงถึงมารยาท แต่พระซึ่งเป็นถึงผู้ออกบวชในพุทธศาสนากลับไม่มีการสำรวม อดทนและอดกลั้นต่อความอยากของตน หากพระอดใจรอสักนิดก็คงไม่น่าจะมีปัญหาอะไร เพราะอย่างไรเสียเมื่อเจ้าของบ้านออกมาจากธุระในท้องก็ต้องนิมนต์ให้ฉันปลาอยู่ดี แต่เขากลับทำตนราวกับขโมยแอบหยิบเอาของผู้อื่นมาฉนั้นโดยที่เจ้าของยังไม่ได้อนุญาต นอกจากนี้จากการออกบวชเป็นพระย่อมทราบดีถึงศีลของพระโพธิสัตว์ทั้ง 58 ข้อว่า ผิดอย่างไร แต่พระผู้นี้กลับไม่สนใจปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด ซึ่งจากพฤติกรรมดังกล่าวนี้ทำให้มองว่า ตัวละครพระมีภาพลักษณ์ด้านลบ

นอกจากพฤติกรรมดังกล่าวมาข้างต้นแล้ว ภาพลักษณ์ด้านลบของตัวละครพระอีกประการที่สำคัญคือ การพูดโกหก พูดจาที่เพ้อเจ้อ และไร้สาระซึ่งถือเป็นการผิดศีลของพระโพธิสัตว์ในข้อที่ 4 ด้วยเช่นกัน เพราะเมื่อชาวบ้านมีการถามถึงสาเหตุที่ปลาหล่นออกมาจากจมูก พระรีบตอบกลับไปด้วยไม่ลังเลว่า หมู่นี้มักจะมีปลาฮิโอะหล่นออกมาจากตาและจมูกของตนอยู่บ่อย ๆ ซึ่งใคร ๆ ก็น่าจะทราบดีว่าเป็นเรื่องโกหก ไม่มีทางที่จะเป็นไปได้ การที่สมณะพูดจาในลักษณะนี้ พระเองย่อมทราบดีว่า จะทำให้ตนดูน่าตลกขบขัน สูญเสียความน่าเชื่อถือเพียงใด แต่กลับขาดการพิจารณาไตร่ตรองยังคิด จากพฤติกรรมดังกล่าวนี้ ทำให้วิเคราะห์ได้ว่าตัวละครพระมีภาพลักษณ์ด้านลบ ดังข้อความที่ขีดเส้นใต้ในตัวอย่างต่อไปนี้

この僧の鼻より氷魚の一つふと出でたりければ、あるじあやしう覚えて、「その鼻より氷魚の出でたるは、いかなる事にか」といひければ、取りもあへず、この

<sup>112</sup> Ibid., p.33.

此の氷魚は目鼻より降り候さがるふなるぞ」といひたりければ、人皆、「は」と笑ひけり。(p.192)

ปรากฏว่ามีปลาฮีโอะหนึ่งตัวล่นตกลอกมาจากกรงจุมุกของพระผู้นี้ เจ้าของบ้านรู้สึกประหลาดใจ จึงถามว่า “ทำไมปลาฮีโอะจึงล่นออกมาจากกรงจุมุกของท่าน เกิดอะไรขึ้นกันแน่” แล้วพระจึงตอบว่า “หมูนี่มักจะมีปลาฮีโอะตกลอกมาจากกรงจุมุกและตา [ของอาตมา] บ่อย ๆ” ทำให้ผู้คนที่ต่างพากันหัวเราะ ฮะฮะออกมา”

จากตัวบทที่ยกมาข้างต้นจะเห็นว่า ในตอนท้ายของนิทานเรื่องเล่ากล่าวถึง ผู้คนต่างพากันหัวเราะ ทั้ง ๆ ที่ตอนแรกในนิทานกล่าวถึงตัวละครเพียงสองตัวคือ เจ้าของบ้านกับพระ แต่พอตอนจบของนิทานกลับกล่าวถึงการหัวเราะของคนจำนวนมาก เกี่ยวกับประเด็นนี้ ในหนังสือ อูจิฉุอิ โมะโนะงะตะริ ฉบับของสำนักพิมพ์ โมงะกุกันกล่าวว่า เกี่ยวกับฉากตอนจบยังเป็นประเด็นข้อสงสัยอยู่ เพราะเนื้อหาขัดแย้งกับการเล่าในตอนแรกที่ไม่มีการเอ่ยถึงคนอื่น ๆ เลย นอกจากนี้ยังมีคำอธิบายเพิ่มเติมเกี่ยวกับประเด็นของการกล่าวถึง ปลาฮีโอะซึ่งตกลอกมาจากจุมุกและตาของพระนั้น จำนวนนี้อาจเป็นการเล่นคำของผู้เล่าเพราะปลาชนิดนี้เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ฮีโอะ 氷魚 ซึ่งออกเสียงคล้ายคำว่า ฮีโย ひょう หมายถึง ลูกเห็บ ที่ต้องใช้กับคำกริยา ฟุรุ 降る หมายถึง ตก และมักใช้กับการตกของลูกเห็บ หิมะ หรือ ฝน เป็นต้น ในที่นี้เลยถูกนำมาเปรียบเปรยกับการที่ปลา ตกลงมาจากจุมุกและตาของตัวละครพระ

## 6. เรื่องที่ 109 “เรื่องของคุณุเกะสร้างพระพุทธรูป”

(くうほとけくやうすけが仏供養の事)

### เนื้อเรื่องย่อ

มีโธมิผู้หนึ่งนามว่า คุณุเกะ เขาอยากสร้างกุศลโดยการสร้างพระพุทธรูป จึงไปเชิญช่างแกะสลักพระพุทธรูปมาที่บ้าน พร้อมขอให้สร้างพระพุทธรูปขนาด 3 ณะกุ<sup>113</sup> โดยสัญญาว่าจะให้สิ่งของมีค่าเป็นการตอบแทน แต่เมื่อสร้างพระพุทธรูปเสร็จ เขากลับไม่ให้สิ่งของตอบแทน ทั้งยังกล่าวหาว่า ช่างแกะสลักเป็นชู้กับภรรยาของตน แล้วเอาดาบไล่ฟันจนช่างแกะสลักต้องวิ่งหนีเอาชีวิตรอด จากนั้นเขาได้นิมนต์พระมาทำพิธีเบิกเนตรพระพุทธรูปที่สร้างเสร็จ โดยสัญญาว่าจะให้ม้าและผ้าไหมชนิดดี แต่เมื่อพระทำพิธีเสร็จเขากลับขอฝากตัวเป็นลูกศิษย์ของพระเพื่ออ้างสิทธิ์การขอม้าและผ้าไหมไว้ใช้งานเองในฐานะลูกศิษย์ และขอให้พระผู้มาทำพิธีกลับไปโดยไม่ให้อะไรเลย ในตอนท้ายของนิทานกล่าวว่า ความจริงพระผู้นี้ได้รับกิจนิมนต์จากที่อื่นอยู่ก่อนแล้ว แต่เนื่องจากได้ยินมาว่า คุณุเกะจะถวายสิ่งของมีค่ามาก จึงไม่ไปที่อื่นแล้วเลือกมาบ้านของคุณุเกะแทน

<sup>113</sup> ขนาดประมาณ 90.90 ซม [1ณะกุ เท่ากับ 30.3 ซม]

## ภาพลักษณ์ของโสมิคุซุเกะ

จากการวิเคราะห์เนื้อหาของนิทานเรื่องเล่าจะเห็นว่าตัวละครคุซุเกะ มีเจตนาที่จะโกหก หลอกลวงผู้อื่นอยู่แล้วตั้งแต่แรก โดยบอกกับช่างแกะสลักพระพุทธรูปว่า ตนสัญญาจะให้สิ่งของที่มีค่าต่าง ๆ เมื่อสร้างพระพุทธรูปเสร็จ ทั้ง ๆ ที่รู้ว่าช่างแกะสลักลำบากไม่มีเงินจ่ายค่าช่างไม้และแผ่นทอง แต่คุซุเกะก็ได้ยื่นมือเข้าช่วยเหลือ ทำให้ช่างแกะสลักพระพุทธรูปต้องประสบกับความเดือดร้อน เพราะต้องไปหาขโมยเงินจากผู้อื่นมาใช้จ่ายก่อน จนกระทั่งการสร้างพระพุทธรูปเสร็จแล้ว ก็สร้างเรื่องกล่าวหาว่า ช่างแกะสลักลักลอบเป็นชู้กับภรรยาของตน และใช้ดาบไล่ฟันช่างแกะสลัก ซึ่งพฤติกรรมดังกล่าวนี้ถือเป็นการทำผิดศีลของพระโพธิสัตว์ในข้อที่ 4 “พูดโกหก ไม่เป็นความจริง” ซึ่งอยู่ในหมวดโทษ ที่ว่าด้วยการเจตนาหลอกลวงและโกหกผู้อื่น นอกจากนี้ตัวละครยังมีพฤติกรรมสร้างความเดือดร้อนให้แก่ผู้อื่นอย่างชัดเจน จากพฤติกรรมที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ ทำให้วิเคราะห์ได้ว่า ตัวละครโสมิคุซุเกะมีภาพลักษณ์ด้านลบค่อนข้างเด่นชัด ดังข้อความที่ขีดเส้นใต้ในตัวอย่างต่อไปนี้

「なぜかくのたまふぞ。初めみな申ししたためたる事にはあらずや。物は群むれらかに得たるこそよけれ。こまごまに得んとむのたまふ、わろき事なり」といひて取らせねば、人に物をば借りたりけり。かくて造り果て奉りて、仏の御眼まなこなど入れ奉りて、「物得て帰らん」といひければ、… (中略) … また『頭破らん』ともこそいへ、千万の物、命にます物なし」と思ひて、物の具ぐをだに取らず、深く隠れにけり。薄はく、漆うるしの料に物借りたりし人、使つかひをつけて責めければ、仏師とかくして返しけり。(p. 290-291)

[โสมิคุซุเกะพูดว่า] “ทำไม [ท่าน] พูดแบบนั้น มีการตกลงกันแล้วตั้งแต่แรกว่า จะมีการรับสิ่งของตอบแทนทั้งหมดครั้งเดียว ซึ่งนั่นเป็นวิธีที่ดีที่สุดแล้ว ถ้าค่อย ๆ ททยอมรับทีละเล็กทีละน้อยไม่ดีหรอก” เมื่อพูดเสร็จแล้วก็ไม่ให้สิ่งของตอบแทน ช่างแกะสลักจึงไปขโมยเงินจากคนอื่น จนสร้างพระพุทธรูปเสร็จแล้วใส่เนตรของพระพุทธรูปลงไป จากนั้นช่างแกะสลักกล่าวว่า “ขอรับสิ่งตอบแทนแล้วค่อยกลับ” …(ย่อ)… “[ช่างแกะสลัก] คิดว่า “ [โสมิคุซุเกะพูดว่า] ถ้าเจออีกครั้ง จะฟันให้หัวแตกเลย อะไรก็แลกกับชีวิตไม่ได้” [เมื่อคิดดังนั้น] จึงไม่ได้ย้อนกลับไปเอาเครื่องมือช่างของตนเอง แล้วหนีไปหลบซ่อน จากนั้นเขาก็ถูกเจ้าหน้าที่ขโมยเงินไปเป็นค่าช่างไม้ และแผ่นทองไล่ตามทวงหนี้ จึงได้หาเงินไปคืนเจ้าหน้าที่

นอกจากการโกหกและหลอกลวงช่างแกะสลักพระพุทธรูปแล้ว โสมิคุซุเกะยังหลอกลวงแม้กระทั่งพระผู้ที่มีนิตมาทำพิธีเบิกเนตรพระพุทธรูปให้ตน โดยการแกล้งบอกว่า ตนต้องการฝากตนเป็นลูกศิษย์พระผู้ผู้นั้นเพื่อที่จะได้ไม่ต้องจ่ายค่าตอบแทนให้กับพระผู้มาทำพิธี ซึ่งเป็นการแสดงเจตนาที่จะหลอกลวงผู้อื่นอย่างชัดเจน จากพฤติกรรมในจุดนี้ของตัวละคร ทำให้วิเคราะห์ได้ว่า มีภาพลักษณ์ด้านลบค่อนข้างเด่นชัดเช่นกัน ดังข้อความที่ขีดเส้นใต้ในตัวอย่างต่อไปนี้



「今日よりは長く頼み参らせんずるなり。つかうまつり人となりければ、御まかに候へば、御まかりたべ候ひなん」とて、箸をだに立てさせずして、取りて持ちて住ぬ。これをだにあやしと思ふ程に、馬引き出して、「この馬、はしのりに賜り候はん」とて引き返して住ぬ。衣を取りて来れば、さりとも、これは得せんずらんと思ふ程に「冬ぞぶつに賜り候はん」とて取りて、「さらば帰らせ給へ」といひければ、夢にとびしたるらん心地して、出でて住にけり。

(p.292-293)

“ตั้งแต่วันนี้ข้าจะได้เป็นลูกศิษย์รับใช้ของท่านไปอีกนานแล้ว จะขอรับอาหารที่นำมาถวายเหล่านี้จากท่าน” จากนั้นก็ยกอาหารไปเก็บโดยที่พระผู้มาทำพิธียังไม่ได้ใช้ตะเกียบแตะอาหารเลย ระหว่างที่พระกำลังรู้สึกแปลกใจในท่าที่อยู่นั้น โสณิได้จูงม้าออกมาแล้วบอกว่า “[เพราะข้าเป็นลูกศิษย์ของท่านแล้ว] จึงขอม้าตัวนี้เพื่อใช้ขี่ทาง” จากนั้นก็นำม้าไปเก็บ แล้วก็นำม้าออกมา พระผู้ทำพิธีคิดว่าอย่างไรเสียคงจะได้รับสิ่งนี้เป็นการตอบแทน [แต่โสมมิคุซุเกะกลับพูดว่า “ข้าจะขอใช้ม้านี้สำหรับฤดูหนาวนะ” จากนั้นหยิบผ้ากลับไป แล้วกล่าวต่อว่า “ขอเชิญท่านกลับไปได้แล้ว” พระผู้มาทำพิธีกลับออกไปด้วยความรู้สึกที่ว่าตนได้ร้ายแล้ว แต่อยู่ในความฝัน [ความจริงไม่ได้อะไรกลับไปเลย]

จากการศึกษาเพิ่มเติมเกี่ยวกับประวัติการสร้างพุทธรูปพบว่า มีมาตั้งแต่สมัยอะซูกะ (ค.ศ.592-710) โดยช่างที่แกะสลักพระพุทธรูปมักจะเป็นกลุ่มช่างฝีมือสืบทอดอาชีพกันเป็นตระกูล ต่อมาในสมัยนาราและเฮอันช่างเหล่านี้มักจะอยู่ในหน่วยงานช่างสังกัดราชสำนัก หรืออยู่ในสังกัดของวัดใหญ่ ๆ ช่างทำพระพุทธรูปจะมีทั้งกลุ่มคนที่เป็นคนสามัญชนธรรมดาและเป็นพระ หากเป็นพระมักจะได้รับ การแต่งตั้งให้มีตำแหน่งทางสงฆ์ โดยพระเหล่านี้จะทำหน้าที่รับใช้จักรพรรดิและขุนนางเมื่อต้องการสร้างวัดหรือพระพุทธรูป เนื่องจากในสมัยเฮอันนั้นนิยมสร้างพระพุทธรูปกันมากโดยเชื่อว่า การสร้างพระพุทธรูปถือว่าเป็นการสร้างกุศลยิ่งใหญ่เช่นเดียวกันกับการคัดลอกพระสูตร และการสวดมนต์ แต่อย่างไรก็ตามตัวละครสมณะที่ปรากฏในนิทานเรื่องเล่า มีการสร้างพระพุทธรูปเพื่อสร้างบุญกุศลแต่กลับมีพฤติกรรมหลอกลวงผู้อื่น ดังนั้นผู้เล่าจึงได้ตั้งคำถามลักษณะประชดประชันในตอนจบของนิทานว่า ...การสร้างบุญในลักษณะนี้จะได้กุศลสักเล็กน้อยหรือเปล่านะ แล้วจะได้แบบไหนกันล่ะ... (…かかるとも少しの功德は得てんや。いかにあるからん。…) เพื่อปล่อยให้ผู้อ่านคิดและตีความเองจากพฤติกรรมของตัวละคร ซึ่งผู้วิจัยคิดว่า พฤติกรรมการโกหกหลอกลวงผู้อื่นของตัวละครสมณะเพื่อสร้างกุศลนั้น อาจมีจริงหรือเป็นเพียงเรื่องที่ตั้งขึ้นมาก็ตาม หากดูเจตนาการสร้างพระพุทธรูปแล้วดูเหมือนจะเป็นสิ่งที่ดี แต่จากพฤติกรรมของตัวละครในนิทานผู้คนในสังคมคงไม่อาจยอมรับได้ ไม่ว่าจะเป็ในสมัยอดีตซึ่งผ่านมาแล้วเป็นพันปีหรือในปัจจุบันก็ตาม ดังนั้นจึงมองว่าพฤติกรรมตัวละครโดยรวมสะท้อนภาพลักษณ์ด้านลบค่อนข้างชัดเจน

## 7. เรื่องที่ 126 “เรื่องของพระผู้ทดสอบนักพยากรณ์เซะอิเมะอิ”

(*清明を試みる僧の事*)

### เนื้อเรื่องย่อ

มีพระชราผู้หนึ่งมาที่บ้านของขุนนางนักพยากรณ์ชื่อ เซะอิเมะอิ<sup>114</sup> ที่ที่ซุชิมะกะโตะพร้อมเด็กอายุประมาณสิบขวบสองคน เมื่อเซอิเมะอิเห็นดังนั้นจึงได้สอบถามดู และพระชราโกหกว่า เขามาจากเมืองฮะริมะ เพื่อศึกษาวิชาพิธีกรรมและโหราศาสตร์ แต่ความจริงเขามาเพื่อทดสอบวิชาขุนนางเซอิเมะอิ<sup>115</sup> ดังนั้นขุนนางจึงแกล้งพระชราโดยซ่อนมิถิงะมิ เอาไว้ เมื่อพระชรารู้ว่าถูกกลั่นแกล้งกลับ จึงได้กล่าวขอโทษเซะอิเมะอิ จากนั้นขุนนางเซอิเมะอิจึงต่อว่าพระชราเรื่องไม่ควรมาลองวิชากลับตน ทำให้พระชรายอมรับในฝีมือเพราะคิดว่า การซ่อนเทพมิถิงะมิที่คนอื่นไข้อยู่ไม่ได้ง่าย ๆ จึงได้ขอฝากตนเป็นลูกศิษย์

### ภาพลักษณ์ของพระชรา

จากวิเคราะห์เนื้อหานิทานจะเห็นว่า พระชราที่ที่บ้านขุนนางเซอิเมะอิด้วยจิตใจที่ไม่บริสุทธิ์ตั้งแต่แรกแล้ว โดยมีการกล่าวเท็จว่า ตนอยากมาศึกษาวิชาพิธีกรรมและโหราศาสตร์ แต่ความจริงมาเพื่อลองวิชา คาถาอาคมของผู้อื่น ดังนั้นจากพฤติกรรมดังกล่าวนี้ ถือว่าเป็นการโกหกซึ่งผิดศีลของพระโพธิสัตว์ในข้อที่ 4 “พูดโกหก ไม่เป็นความจริง” ซึ่งอยู่ในหมวดโทษหนัก จากประเด็นนี้ทำให้วิเคราะห์ได้ว่า ตัวละครพระชรามีภาพลักษณ์ของการไม่สำรวม ไม่สมกับการเป็นสมณะซึ่งออกบวชมานาน เทียวอดแสดงตนทดสอบผู้อื่นซึ่งเป็นเสมือนการดูแคลนผู้อื่นในทางอ้อม โดยคิดว่าจะไม่มีผู้รู้ทันตน จากพฤติกรรมดังกล่าวนี้จึงมองว่า ตัวละครพระชรามีภาพลักษณ์เป็นด้านลบ ดังข้อความขีดเส้นใต้ในตัวอย่างต่อไปนี้

清明、<sup>なん</sup>「何ぞの人にておはするぞ」と問へば、<sup>はりまのくに</sup>「播磨国の者にて候ふ。<sup>さぶら</sup>陰陽師<sup>おんやうじ</sup>を習はん志にて候ふ。この道に殊にすぐれておはします由を承りて、<sup>よし</sup>少々習ひ参らせんとて参りたるなり」といへば、清明が思ふやう、<sup>こと</sup>「この法師は、かしこき者にこそあるめれ。我を試みんとて来たる者なり。… (中略) … 「とく帰り給

<sup>114</sup> เซะอิเมะอิ หมายถึง อะเบะ โนะ เซะอิเมะอิ <sup>あべのせいめい</sup> 安部清明 (ค.ศ.921-1005) เป็นนักพยากรณ์ (陰陽師 <sup>おんみょうじ</sup>) เป็นขุนนางผู้มีชื่อเสียงในสมัยเฮอันมีความสามารถในการประกอบพิธีกรรมและการทำนายโชคชะตาราศีจากวัน เวลา และทิศทาง เป็นที่น่าสังเกตว่า มีชื่อนักพยากรณ์ผู้ปรากฏอยู่ในวรรณคดีหลายเรื่องเช่น หนังสือนิทานเรื่องเล่า *คนจะกุ โมะโนะงะตะริมุ* หรือ *เซะอิเกะ โมะโนะงะตะริ* เป็นต้น

<sup>115</sup> มิถิงะมิ <sup>しきがみ</sup> 式神 หมายถึง เทพผู้คอยรับใช้จอมเมียวจิหรือพวกนักพยากรณ์ หรือสมณะผู้มีमानแก่กล้าตามคำสั่ง สามารถกลายร่างมนุษย์ สัตว์และปีศาจ ผู้ที่สามารถใช้งานเทพนี้ได้จะต้องมีวิชาอาคมแก่กล้า เชื่อกันว่าเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งในการทำคะจิตโต

ひね。後<sup>のち</sup>によき日して、習はんと<sup>の</sup>たまはん事どもは教へ奉らん」といへば、法師、<sup>たふと</sup>「あら貴」といひて、手<sup>す</sup>を摺りて額<sup>ひたひ</sup>に当てて立ち走りぬ。(p.335-336)

เซะอิเมะอิกถามว่า “ท่านเป็นใคร” พระชราตอบว่า “อาตมาเป็นชาวเมืองสะริมะฮะยาคศึกษาวิชาพิธีกรรม และโหราศาสตร์ ได้ยินว่าท่านเป็นนักพยากรณ์ที่แม่นยำมาก ก็เลยอยากศึกษาวิชาจากท่านสักเล็กน้อย” เซะอิเมะอิกคิดว่า “พระผู้นี้มีท่าทางฉลาดและน่าจะมาหาข้าเพื่อลองวิชาของข้า ...(ย่อ)...[เซะอิเมะอิกกล่าวกับพระชรา] ว่า “ในวันนี้อย่าให้ท่านกลับไปก่อน แล้วเลือกวันที่ดีมาพบ ข้าจะสอนวิชาให้” [พระชรา] ได้ยินดังนั้นจึงกล่าวว่า “ช่างเป็นเกียรติอย่างยิ่ง” พุดเสร็จก็กุมมือแล้วเอามือมาแตะที่หน้าผากแล้วก็วิ่งจากไป

นอกจากการเดินทางมาเพื่อเจตนาลองวิชากับผู้อื่นแล้ว จะเห็นว่าพระชราในตอนแรกไม่ยอมรับผิดและเปิดเผยถึงวัตถุประสงค์ที่แท้จริงของการมาบ้านขุนนาง แต่เมื่อถูกจับได้ไล่ทันจึงยอมเปิดปากขอโทษ แม้จะแสดงให้เห็นว่าพระชรา รู้จักยอมรับผิด และขอโทษผู้อื่น แต่นั่นก็เป็นเหตุการณ์หลังจากที่ขุนนางเซะเมะอิก จับโกหกได้และถูกต่อว่าถึงพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมแล้ว ดังข้อความขีดเส้นใต้ในตัวอย่างที่ยกมา จากจุดนี้จึงคิดว่า การสารภาพความผิดและขอโทษอันเกิดจากการถูกจับได้ไล่ทัน ไม่ใช่สิ่งที่ถูกต้อง ซึ่งตัวละครเป็นพระชราที่ออกบวชมานานน่าจะตระหนักได้ และมีวิจารณญาณถึงการให้เกียรติและเคารพต่อความสามารถผู้อื่น ทำให้วิเคราะห์ว่า ตัวละครพระชรา มีภาพลักษณ์เป็นด้านลบ ดังข้อความที่ขีดเส้นใต้ในตัวอย่างต่อไปนี้

「よしよし、御坊の、人の試みんとて、式神使ひて来るが、うらやましきを、ことに覚えつるが、<sup>ことひと</sup>異人をこそさやうには試み給はめ、晴明をばいかでさる事し給ふべき」といひて、物よむうにして、しばしばかりありければ、外の方より童二人ながら走り入りて、法師の前<sup>い</sup>に出で来ければ、その折、法師の申すやう、「まことに試み申しつるなり。使ふ事はやすく候ふ。人の使ひたるを隠す事は、さらにかなふべからず候ふ。今よりは、ひとへに御弟子になりて候はん」といひて、(p.336-337)

[เซะอิเมะอิกกล่าวว่า] “นี่แน่ะ พระคุณเจ้า ท่านเที่ยวมาลองวิชาผู้อื่น โดยพาลิเกะมิมิตัวช่วย ทำให้ข้าไม่ชอบใจนัก ท่านจะทำแบบนี้กับผู้อื่นนั้นยอมได้ แต่อย่ามาทำกับเซะอิเมะอิกคนนี่” เมื่อกล่าวเสร็จจึงท่องคาถา จากนั้นก็ปรากฏร่างเด็กสองคนวิ่งเข้ามายืนอยู่หน้าโฮมิจิ [พระชรา] และพระชรากล่าวว่า “อาตมามาลองวิชาท่านจริง ๆ นั้นแหละ การใช้ลิเกะได้นั้นช่างง่ายนัก แต่การซ่อนลิเกะมิที่คนอื่นไข้อยู่ไม่น่าจะทำได้ง่าย ๆ ต่อไปอาตมาจะขอฝากตัวเป็นลูกศิษย์รับใช้ท่าน”

ดังนั้นจากพฤติกรรมทั้งหมดของตัวละครพระชรา ไม่ว่าจะเป็นการกล่าวเท็จ การดูแคลนผู้อื่น ถือว่าเป็นสิ่งที่ไม่เหมาะสมสำหรับการเป็นสมณะในพุทธศาสนา ทำให้วิเคราะห์ว่า ตัวละครมีภาพลักษณ์ด้านลบ

## 8. เรื่องที่ 130 “เรื่องของพระตำแหน่งคุโรโตะโตะกุโงกับมังกรที่บ่อน้ำซุระชะวะ ”

くらうどとくごふ きるきは  
(蔵人得業、猿沢の池の竜の事)

### เนื้อเรื่องย่อ

ที่เมื่อนารา มีพระชื่อ เอะอิน มีตำแหน่ง คุโรโตะโตะกุโง<sup>116</sup> เป็นเพราะพระมีจมูกใหญ่และสีแดงผู้คนจึงเรียกเขาว่า “พระคุโรโตะโตะกุโงจมูกใหญ่” (大鼻蔵人得業) แต่เนื่องจากชื่อนี้ยาวเกินไประยะหลังคนเลยเรียกเขาว่า “ฮะนะ[จมูก]คุโรโตะ” (鼻蔵人) และต่อมาก็เหลือแค่ฉายา “ฮะนะกุระ” (鼻蔵) ตอนที่พระรูปนี้ยังเป็นหนุ่ม เขาเอาป้ายไปปักที่ริมบึง ซุระชะวะ ว่า “ในเดือนนี้วันนี้ จะมีมังกรไพล่ออกมาจากบ่อแล้วลอยขึ้นไปบนฟ้า” ทำให้ผู้คนที่อยากเห็นมังกรต่างพากันมามุงดูริมบ่อน้ำจนแน่นขนัด เนื่องจากมีชาวบ้านมารวมตัวกันจำนวนมาก ทำให้พระอะอินคิดว่า อาจจะมีมังกรออกมาจริงๆ ทั้ง ๆ ที่เป็นเรื่องที่ตนแต่งขึ้นมา จึงไปดูแต่เมื่อพบว่า ไม่มีอะไรไพล่มาจึงได้เดินทางกลับ ในตอนท้ายของนิทานเล่าว่า ระหว่างทางกลับบนสะพานพระอะอิน เดินสวนกับคนตาบอด และพระเรียกคนตาบอดว่า “เมะกุระ” (めくら) แต่คนตาบอดได้พูดว่า ความจริงเขาไม่ใช่บอดแค่ดวงตา แต่เป็นการมองไม่เห็นตั้งแต่บริเวณจมูกลงมา จึงเรียกตนเองว่า “ฮะนะกุระ” แทน “เมะกุระ”<sup>117</sup> และคำนี้เพี้ยนออกเสียงเหมือนฉายาพระอะอินคือ “ฮะนะกุระ” จึงเป็นเรื่องขบขัน

### ภาพลักษณ์ของพระอะอิน

จากการวิเคราะห์เนื้อหานิทานพบว่า พระอะอินได้สร้างเรื่องโกหก หลอกหลวงผู้คน โดยการเอาป้ายไปปักไว้ที่ริมแม่น้ำว่า จะมีมังกรไพล่ออกมาจากบ่อ ทำให้ชาวบ้านต่างพากันมารวมตัวกันมากมายเพื่อรอดูมังกร ยิ่งเมื่อถึงเดือนและวันที่กำหนด จะมีผู้คนจากต่างถิ่นเดินทางมาดูด้วย ทำให้ถนนหนทางแน่นขนัดไปด้วยผู้คน จนยากแก่การสัญจรไปมา จากพฤติกรรมดังกล่าวนี้ของพระอะอิน

<sup>116</sup> คุโรโตะโตะกุโง เป็นตำแหน่งระดับอาจารย์ผู้ทดสอบความรู้ของพระในการสวดแสดงพระธรรมเทศนา (法会) ซึ่งมีการจัดขึ้น 3 ครั้ง (三会) ได้แก่ (1) การสวดมนต์แสดงพระธรรมเทศนาที่วัดยะกุมิหรือที่เรียกว่า ซะอิโอะเอะ (最勝会) ในวันที่ 7 เดือน 3 เป็นเวลา 7 วัน (2) การสวดมนต์ในพระราชสำนักเพื่อให้ประเทศชาติร่มเย็นหรือที่เรียกว่า โกะซะอิเอะ (御齋会) ตั้งแต่วันที่ 8 เดือน 1 เป็นเวลา 7 วัน (3) การสวดมนต์แสดงพระธรรมเทศนาอธิบายพระสูตรยุมะ (維摩経) หรือวิมลเกียรติ นิเทศสูตร (Vimalakīrti-nirdeśa Sūtra) ที่วัดโคฟุหรือที่เรียกว่า ยุมะเอะ (維摩会) ในวันที่ 10 เดือน 10 ตามปฏิทินจันทรคติ

<sup>117</sup> ปกติโดยทั่วไปในภาษาญี่ปุ่น จะเรียกคนตาบอดว่า เมะกุระ (めくら) ซึ่งแปลตามอักษรว่า ดวงตาที่มีมืดมิด แต่คนตาบอดในนิทานเรื่องนี้กลับไม่คิดอย่างนั้น เขาคิดว่า การมองไม่เห็นไม่ใช่มืดที่ดวงตาเพียงเท่านั้น แต่มันทำให้เขามองไม่เห็นอะไรเลย เริ่มตั้งแต่บริเวณจมูกออกไป ดังนั้นจึงเรียกตนเองเป็นภาษาญี่ปุ่นว่า “ฮะนะกุระ” 鼻蔵 (จมูกบอด) และเพี้ยนคำว่า “ฮะนะกุระ” ไปพ้องเสียงกับฉายาที่ผู้คนเรียกพระอะอินว่า “ฮะนะกุระ” จึงกลายเป็นเรื่องขบขันดังกล่าว

จะเห็นว่า มีการกล่าวเท็จ สร้างเรื่อง หลอกลวงผู้อื่น เพื่อเห็นแก่ความสนุกสนาน ทำให้ชาวบ้านทั้งที่อยู่ใกล้และไกลพากันมามุ่งดูเป็นการสร้างความเดือดร้อนให้แก่ผู้อื่นโดยเจตนา ซึ่งเป็นพฤติกรรมผิดศีลพระโพธิสัตว์ในข้อที่ 4 ดังนั้นจากพฤติกรรมจุดนี้ของตัวละคร จึงทำให้วิเคราะห์ได้ว่า ภาพลักษณ์ของพระอะอินเป็นด้านลบ ดังข้อความขีดเส้นใต้ในตัวอย่างต่อไปนี้

猿沢の池の端に、「その月その日、この池より童登らんずるなり」といふ札を立てけるを、往来の者、若き老いたる、さるべき人々、「ゆかしき事かな」とささめき合ひたり。この鼻蔵人、「おかしき事かな。我がしたる事を人々騒ぎ合ひたり。をこの事かな」と、中心にをかしく思へども、「すかしふせん」とて空知らずして過ぎ行く程に、その月になりぬ。大方、大和、河内、和泉、撰津国の者まで聞き伝へて集ひ合ひたり。(p.343-344)

เอาป้ายไปปักริมบ่อน้ำชะรุชะวะ ว่า “ในเดือนนี้ วันนี้ จะมีมังกรโผล่ออกมาจากบ่อแล้วลอยขึ้นไปบนฟ้า” ผู้คนที่ผ่านไปมาทั้งคนหนุ่ม คนแก่ และคนที่สามารถแยกแยะเหตุผลได้ ต่างพากันซุบซิบกันว่า “อยากเห็นจังเลยนะ” พระจุมกุโรโตะ คิดอย่างขบขันว่า “ช่างตลกจังเลยนะ พวกชาวบ้านต่างพากันมาตื่นตื่นกับเรื่องที่ข้าสร้างเอาไว้ ช่างเป็นเรื่องที่โง่เสียดจริง” เพราะเขาตั้งใจจะหลอกชาวบ้าน จึงเจียบไว้ ทำเป็นไม่รู้ไม่ชี้ จนกระทั่งเวลาผ่านไปถึงกำหนดเดือนนั้น มีผู้คนมากมายจากเมือง ยมะโตะ คะวะชิ อีสุมิ กระทั่งชาวเมืองเซซซุก็ได้ยินเรื่องโจษจัน จึงพากันมารวมตัวกัน

นอกจากพฤติกรรมการโกหกหลอกลวงของพระอะอิน ดังที่กล่าวมาข้างต้นแล้ว พระอะอินยังมีพฤติกรรมของความไม่สำรวม ทั้งๆ ที่ตนเป็นคนสร้างเรื่องขึ้นมา กลับคิดเป็นจริงเป็นจังว่าอาจจะมီးอะไรเกิดขึ้น จึงขึ้นป็นขึ้นไปที่ชั้นบนของประตูของวัด เพื่อรอดูมังกรทั้ง ๆ ที่รู้อยู่แก่ใจว่า ไม่มีทางที่จะมีมังกรโผล่ออกมา ซึ่งแสดงถึงความโง่เขลาของตัวละคร ดังนั้นจากเนื้อหานิทานในจุดนี้จึงทำให้มองว่า ตัวละครพระอะอินมีภาพลักษณ์ด้านลบเช่นกัน ดังข้อความที่ขีดเส้นใต้ในตัวอย่างต่อไปนี้

すでにその日なりぬれば、道もさりあへず、ひしめき集る。その時になりて、この恵印思ふやう、「ただごとにもあらず。我がしたる事なれども、やうのあるにこそ」と思ひければ、「この事さもあらんずらん。行きて見ん」と思ひて、頭つつみて行く。大方近う寄りつくべきにもあらず。興福寺の南大門の壇の上に登り立ちて、「今や童の登るか登るか」と待ちたれども、何の登らんぞ。日も入りぬ。(p.344)

จนเมื่อถึงวันนั้น มีผู้คนมากมายมากันแน่นขนัดเต็มถนน จนไม่สามารถเดินผ่านได้ ในตอนนั้นพระอะอินคิดว่า ดูจะไม่ใช้เรื่องธรรมดาเสียแล้ว “ทั้ง ๆ ที่เป็นเรื่องที่เราสร้างขึ้นมาก็ตาม แต่คงมีเหตุผลอะไรเป็นนัย มังกรอาจจะโผล่ออกมาจริง ๆ ก็ได้ งั้นข้าลองไปดูซะหน่อย” พอคิดดังนั้น จึงเอาผ้าคลุมหัวแล้วเดินออกไปดู เพราะว่ามียืนอยู่แน่นขนัดเขาไม่สามารถเข้าไปถึงริมบ่อได้ ฉะนั้นจึงไปป็นขึ้นชั้นบริเวณประตูใหญ่

ทางทิศใต้ของวัดโคฟุคุ แล้วเฝ้ารอย่างใจจดใจจ่อ “เดี๋ยวมังกรคงโผล่ขึ้นมา” แต่มันจะโผล่ขึ้นมาได้อย่างไร ไม่มีอะไรจะโผล่ออกมาอยู่แล้ว จนกระทั่งพระอาทิตย์ตกดิน

เป็นที่น่าสังเกตว่าในหนังสือ อุจิฉูอิ โมะโนะงะตะริ ของสำนักพิมพ์โฌงะกุกันได้ตีความเนื้อหาและพฤติกรรมของตัวละครพระเอะอินว่า สร้างเรื่องโกหก จนผู้คนเกิดความอยากรู้อยากเห็น จึงได้มารวมกันมากมาย จนสุดท้ายตัวเองก็หลงเชื่อในเรื่องไร้สาระที่ตนสร้างขึ้นทำให้ตนเองต้องเดือดร้อนเพราะเสียเวลาไปโดยไม่ได้อะไรกลับมา ทำให้เขารู้สึกผิดหวังตนเองเป็นอย่างมากกับสิ่งที่ตนเองทำ ขณะเดียวกันก็มีเหตุการณ์เจอกับคนตาบอด พอไปทักคนตาบอดเข้าคนตาบอดก็ตอบกลับทันทีว่า เขาไม่ได้บอดแค่บริเวณดวงตา แต่มองไม่เห็นตั้งแต่บริเวณปลายจมูกลงมา และคำนี้เองเพอญูในภาษาญี่ปุ่นเป็นคำพ้องกับฉายาของพระเอะอิน เลยกกลายเป็นเรื่องขบขัน จากเนื้อหานิทานจะพบว่าพระเอะอินเองก็ได้รับความเดือดร้อน จากเรื่องที่ตนสร้างขึ้น ต่อมานักเขียนรุ่นหลังอย่าง อะกุตะงะวะระ ริวโนะสุเกะ ได้นำแนวคิดเรื่อง “มังกร” จากเนื้อหานิทานเรื่องนี้ไปเป็นวัตถุดิบในการเขียนผลงานเรื่อง ริว 『龍』<sup>りゅう</sup> 118

จากการศึกษาประวัติพระเอะอิน หรือรู้จักกันในอีกชื่อหนึ่งว่า พระคุโรโตะ โตะกุโงะเอะอิน くろうどとくごうえいん 蔵人得業恵印 (ค.ศ.? ) เป็นพระวัดโคฟุคุ ในปี ค.ศ. 1145 ได้รับแต่งตั้งเป็นริฉะ りっしゃ 堅者 [ผู้ตั้งคำถามและให้คำตอบในการสวดแสดงพระธรรมเทศนา] ต่อมาไม่นานได้รับตำแหน่ง อิโก いこう 已講 [พระอาจารย์ผู้ทดสอบความรู้ของพระในการสวดแสดงพระธรรมเทศนา] และในบั้นปลายชีวิตได้รับตำแหน่ง กนโนะ ริฉะ こんのりっし 権律師 (ดูเพิ่มเติมภาคผนวกที่ 5) อย่างไรก็ตามในประวัติพระรูปนี้ไม่ปรากฏเรื่องราวตามที่กล่าวถึงในนิทานเรื่องเล่าแต่อย่างใด

## 9. เรื่องที่ 133 “เรื่องของพระผู้แก่งฆ่าตัวตายในน้ำ”

そらじゆすい  
(空入水したる僧の事)

### เนื้อเรื่องย่อ

มีอิจิริผู้หนึ่งตั้งใจว่า จะลงไปในแม่น้ำคะทซุระเพื่อปลิดชีพตนเอง ก่อนอื่นเขาจะไปสวดมนต์หนึ่งร้อยวันที่วัดกิดะริน เพื่อสารภาพบาปเมื่อผู้คนใกล้ไกลทราบข่าวเรื่องการปลิดชีพตนเอง จึงพากันมาดูจนถนนแน่นขนัด ระหว่างที่เขาเดินไปแม่น้ำ ชาวบ้านต่างพากันโยนข้าวสารใส่ราวกับพายุลูกเห็บ ทำให้อิจิริบ่นเรื่องข้าวสารปลิวเข้าตา และบอกให้ผู้คนเลิกโยน แต่ให้ส่งข้าวไปให้ตนที่วัดแทน จนกระทั่งมาถึงริมแม่น้ำ แต่จนแล้วจนรอดอิจิริก็ยังไม่ปลิดชีพตนเองเสียที โดยอ้างว่ายังเร็วเกินไปที่จะไปเกิดยังแดนสุขาวดี จนสุดท้ายเมื่อเดินลุยลงไปแม่น้ำ เพอญูขาของเขาได้ไปเกี่ยวเข้ากับเชือกผูกหัว

118 小林保治・増古和子 『宇治拾遺物語』、p. 344-345.

เรือเข้าทำให้เสียหลักล้มลงไปในน้ำ ด้วยความกลัวตายจึงดิ้นรนเพื่อเอาชีวิตรอด เมื่อเห็นดั่งนั้นทำให้ชาวบ้านต่างพากันขว้างปาก้อนหินใส่จนหัวแตก จากนั้นฮิจิริจึงรีบวิ่งหนีไปทางปลายน้ำ

### ภาพลักษณ์ของฮิจิริ

จากการวิเคราะห์เนื้อหานิทานพบว่า ตัวละครฮิจิริผู้นี้มีพฤติกรรมของการโกหก หลอกหลวงผู้คน จะเห็นได้จากการป่าวประกาศบอกผู้คนที่ ตนต้องการปลิดชีพตนเองเพื่อให้ได้ไปเกิดยังแดนสุขาวดี แต่จากการวิเคราะห์ด้วยทงจะเห็นว่า เขาไม่ยอมสบตาผู้คน และจนแล้วจนรอดก็ไม่ยอมปลิดชีพตนเอง โดยอ้างว่ายังไม่ถึงเวลาที่ตนจะไปเกิดยังแดนสุขาวดี ถ้าหากฮิจิริประสงค์จะปลิดชีพตนเองเพื่อให้ได้ไปเกิดยังแดนสุขาวดีจริง ๆ แล้ว ไม่จำเป็นที่จะต้องป่าวประกาศให้ผู้คนที่ทราบ อีกประการเป็นที่น่าสังเกตว่า เขาได้กล่าวกับคนที่นำข้าวสารมาหว่านใส่ โดยขอให้เอาของเหล่านั้นใส่ถุงส่งไปที่วัดให้ตนแทนที่จะมาหว่านบนถนน โดยปกติเมื่อคนกำลังจะตายอยู่แล้ว เหตุใดจึงต้องการสิ่งของเหล่านั้น แสดงว่าฮิจิริผู้นี้ได้มีความตั้งใจที่จะตายอยู่แล้วตั้งแต่แรก จากจุดนี้จึงมองว่า ตัวละครฮิจิริมีเจตนาโกหกและหลอกหลวงผู้อื่น ซึ่งถือเป็นการทำผิดศีลของพระโพธิสัตว์ในข้อที่ 4 และพฤติกรรมทั้งหมดที่กล่าวมานี้ แสดงออกถึงการเป็นบุคคลที่ไม่มีความเชื่อถือและศรัทธาในพุทธศาสนาอย่างแท้จริง รวมทั้งไม่ปฏิบัติตามคำสอนของพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัด ซึ่งดูเหมือนว่าผู้เล่าต้องการเน้นให้ผู้อ่านเห็นถึงพฤติกรรมที่น่าละอายของสมณะ ดั่งนั้นทำให้วิเคราะห์ภาพลักษณ์ของตัวละครฮิจิริเป็นลบ ดั่งข้อความที่ขีดเส้นใต้ในตัวอย่างต่อไปนี้

唇はたらく。人に目も見合せずして、時々<sup>おほいき</sup>大息をぞ放つ。行く道に立ち並みたる見物の者ども、<sup>うちまき</sup>打撒を<sup>あられ</sup>罷の降るやうに撒き散らす。聖、「いかに、かく目鼻に入る、堪へがたし。志<sup>かみぶくろ</sup>あらば、紙袋などに入れて、我があたりつる所へ送れと時々いふ。これを<sup>むげ</sup>無下の者は手を摺りて拜む。少し心のある者は、「などかうは、この聖はいふぞ。只今水に入りなんずるに、『ぎんだりへやれ。目鼻に入る、堪へがたし』などいふこそあやしけれ」など、ささめく者もあり。

(p.353)

[ฮิจิริ] ทำปากขมุขมิบ ไม่สบตากับผู้คนที่ บางครั้งก็หายใจเข้าออกเฮือกใหญ่ ผู้ชมที่ยืนอยู่บนถนนต่างพากันโยนของสารใส่ราวกับลูกพายุลูกเห็บ ทำให้ฮิจิริรับว่า “ข้าวสารปลิวเข้าตาเข้าจมูกของอาตมา จนจะทนไม่ไหวอยู่แล้ว ถ้ามีน้ำใจก็ให้นำข้าวใส่ถุงกระดาษ แล้วส่งไปวัดให้หน่อย” พวกคนที่ไม่มีความรู้แยกแยะอะไรไม่ออกต่างพากันถ่มมือกราบไหว้ ส่วนคนที่พอจะแยกแยะเหตุผลได้สักเล็กน้อยต่างกระซิบกระซาบกันว่า “ฮิจิริผู้นี้กล่าวเช่นนี้ได้อย่างไร กำลังจะปลิดชีพตนเองในน้ำอยู่แล้วยังบอกว่า “ส่งไปให้ที่วัดกินคะรินหน่อย แล้วก็พูดว่าทนไม่ได้ที่ข้าวสารปลิวเข้าตาเข้าจมูก ไม่ว่าอย่างไร [ฮิจิริ] ผู้นี้ก็ดูแปลก ๆ นะ”

จากตัวอย่างข้างต้นจะเห็นว่า ตัวละครฮิจิริไม่ได้มีเจตนาต้องการตายตั้งแต่แรกอยู่แล้ว โดยจะเห็นได้จากการประวิงเวลา ไม่ยอมปลิดชีพตนเอง ทำให้ผู้คนที่มาจากที่ไกล ๆ ต่างพากันเดินทางกลับ

อย่างเสียเวลาและเปล่าประโยชน์ถือเป็นการสร้างความเดือดร้อนให้ผู้อื่น นอกจากนี้ในตอนท้ายของนิทานเรื่องเล่ายังกล่าวถึงพฤติกรรมที่ไม่สำรวมของพระผู้นี้ โดยจะเห็นได้จากการที่เขาพยายามดิ้นรนหนีความตาย เมื่อโดนเชือกผูกหัวเรือเกี่ยวเข้าที่ขา และพอมิผู้มาช่วยชีวิต เขาถึงกลับกล่าวขอบคุณอย่างซาบซึ้งใจและสัญญาว่า ตอบแทนบุญคุณที่ช่วยชีวิตตนซึ่งจากเนื้อหาในจุดนี้ทำให้มองว่า ผู้เล่าอาจต้องการตำหนิสมณะและชี้ให้เห็นถึงพฤติกรรมที่น่าละอายของสมณะว่า ทั้ง ๆ ที่ตนเองตั้งใจจะปลิตชีพอยู่แล้วแต่กลับดิ้นรนเอาชีวิตรอด ทำให้มองว่า ตัวละครมีภาพลักษณ์เป็นลบ ดั่งข้อความที่ขีดเส้นใต้ในตัวอย่างต่อไปนี้

聖、<sup>なんどき</sup>「只今は何時ぞ」といふ。共なる僧ども、<sup>さるくだ</sup>「申の下りになり候ひにたり」といふ。<sup>おうじやう</sup>「往生の刻限にはまだしかんなるは。<sup>くら</sup>今少し暮せ」といふ。  
( p.353-354)

อิจิริถามว่า “ตอนนี้ก็โหมงแล้ว” พระผู้ติดตามตอบว่า “ขณะนี้เป็นเวลาสี่โหมงกว่าแล้ว ขอรับ” จากนั้นเขาจึงกล่าวว่า “ยังไม่ได้เวลา [เร็วเกินไป] ที่หลุดพ้นจะไปเกิดยังแดนสุขาวดี รออีกประเดี่ยวนะ”

舟ばたなる繩に足をかけて、つぶりとも入らで、ひしめく程に、弟子の聖はづしたれば、さかさまに入りて、ごぶごぶとするを、男の川へおり下りて、「よく見ん」と立てるが、この聖の手を取りて引き上げたれば、左右の手して顔払ひて、くくみたる水を吐き捨てて、この引き上げたる男に向ひて手を摺りて、「広大の御恩蒙り候ひぬ。この御恩は極楽にて申し候はん」といひて、陸へ走り上るを、そこら集まりたる者ども、童部、川原の石を取りて、まきかくるやうに打つ。( p.354)

เขา [ของอิจิริ] ได้ไปเกี่ยวเข้ากับเชือกผูกหัวเรือ ทำให้เสียหลักล้มลงไปในน้ำ แต่ยังไม่จม จากนั้นลูกศิษย์ของอิจิริได้พยายามปลดเชือกออก ทำให้ตีสังกาหัวคะมำลงไปในน้ำ เขาพยายามว่ายน้ำตะเกียกตะกาย ขณะนั้นมีชายผู้หนึ่งยืนอยู่ในน้ำ เพราะต้องการดูการปลิตชีพอย่างใกล้ชิด ได้ยื่นมือจับแขนของอิจิริแล้วดึงขึ้นมา เขาใช้มือซ้ายขวาเข็นน้ำออกจากใบหน้า แล้วพ่นน้ำออกจากปาก จากนั้นกล่าวแก่ชายที่ช่วยชีวิตของตนพลางการอุมือไปมาว่า “เป็นบุญคุณอย่างล้นเหลือที่ท่านได้ช่วยชีวิตข้า ข้าจะตอบแทนบุญคุณท่านสักวันหนึ่งบนแดนสุขาวดี” เมื่อกล่าวจบได้วิ่งขึ้นไปบนฝั่งแม่น้ำ ทำให้ผู้คนที่มารอดูทั้งเด็กและผู้ใหญ่ต่างพากันหยิบก้อนหินที่อยู่ริมแม่น้ำขว้างปาใส่เป็นพัลวัน

จากการศึกษาเพิ่มเติมเกี่ยวกับการปลิตชีพตนเองโดยการลงน้ำ (入水) นั้นเป็นการกระทำโดยเชื่อว่า จะสามารถไปเกิดยังแดนสุขาวดีหลังความตาย ซึ่งเป็นความเชื่อในสมัยเฮอันตอนกลาง โดยปกติเมื่อลงไปในน้ำมักจะหันหน้าไปทางทิศตะวันตก เพราะเชื่อว่าทิศตะวันตกของโลกมนุษย์คือ แดนสุขาวดี ใน อุจิฉุอิ โมะโนะงะตะริ ฉบับของสำนักพิมพ์โฌงะกุกันระบุว่า เนื่องจากแนวคิดเรื่องการหลุดพ้นไปเกิดยังแดนสุขาวดีเป็นที่นิยมมากในสมัยเฮอันตอนกลาง ดังนั้นจึงมีการฆ่าตัวตามเพิ่มขึ้น



มาก ซึ่งเชื่อว่า หากฆ่าตัวตายก็จะทำให้สามารถหลุดพ้นไปเกิดยังแดนสุขาวดีได้เร็วขึ้น เกี่ยวกับประเด็นนี้จะได้กล่าวโดยละเอียดในบทที่ 5 ความเชื่อเกี่ยวกับพุทธศาสนาใน *อุจิฉุอิ โมะโนะงะตะริ*

## 10. เรื่องที่ 145 “เรื่องของอิจิริโรเกินงคการฉันเมล็ดพีช”

こくだち ひじりろけん  
(穀断の聖露頭の事)

### เนื้อเรื่องย่อ

มีอิจิริผู้หนึ่ง ผ่านการบำเพ็ญปฏิบัติมาเป็นระยะเวลาช้านาน โดยไม่ฉันเมล็ดพีช 5 อย่าง<sup>119</sup> เมื่อจักรพรรดิทราบเรื่อง จึงเกิดความเลื่อมใสศรัทธา และให้เขามาพักอยู่ในพระราชวัง บริเวณที่เรียกว่า ฉินเซ็น<sup>120</sup> ระหว่างนั้นเองมีบรรดาลูกหลานของชนชั้นสูงได้พากันมาแกล้งทดสอบอิจิริ โดยไปตรวจสอบบុจจาระของอิจิริจึงพบว่า มีเศษเมล็ดพีชปะปนอยู่ ต่างพากันแปลกใจ ดังนั้นในตอนอิจิริออกไปธุระข้างนอก ลูกหลานชนชั้นสูงจึงได้เปิดเสื่อหะตะมิบริเวณใต้ที่นั่งของอิจิริดูพบถุงข้าวสารอยู่ในหลุมที่ฝังไว้ในดิน พวกลูกหลานชนชั้นสูงต่างพากันหัวเราะอย่างขบขัน พลายตั้งฉายาล้อเลียนอิจิริผู้นี้ว่า “โคะกุ กุไซอิจิริ [อิจิริ ชีเมล็ดพีช]” ทำให้อิจิริอับอายจึงได้หลบหนีไป และจากนั้นก็ไม่มีใครพบโฉมนี้ผู้นี้เป็นอีกเลย

### ภาพลักษณ์ของอิจิริ

จากการวิเคราะห์เนื้อหานิทานพบว่า ตัวละครอิจิริ มีพฤติกรรมโกหกและหลอกลวงผู้อื่น โดยกล่าวอ้างว่า ตนเองได้ผ่านการฝึกบำเพ็ญปฏิบัติตน โดยการงดฉันเมล็ดพีชมาเป็นเวลานานเกือบ 50 ปี จนทำให้ผู้คนหรือแม้กระทั่งจักรพรรดิหลงเชื่อ และให้เขาเข้ามาพำนักในเขตพระราชฐาน แม้จะมีเด็กซึ่งเป็นลูกหลานของชนชั้นสูงมาแกล้งถาม อิจิริยังพูดโกหกได้อย่างไม่ละอายใจว่า ตนงดฉันเมล็ดพีชแล้วตั้งแต่ยังหนุ่ม ซึ่งเป็นการแสดงเจตนาการกล่าวเท็จต่อผู้อื่นอย่างแท้จริง จากพฤติกรรมดังกล่าวนี้จึงวิเคราะห์ว่า ตัวละครอิจิริได้ทำผิดศีลของพระโพธิสัตว์ในข้อที่ 4 ถือว่า เป็นการกระทำตนที่ไม่เหมาะสมอย่างยิ่งในฐานะของสมณะในพระพุทธศาสนา จากเนื้อหานิทานจุดนี้ทำให้มองว่า ตัวละครมีภาพลักษณ์ด้านลบ ดังข้อความขีดเส้นใต้ในตัวอย่างต่อไปนี้

<sup>119</sup> เมล็ดพีช 5 ชนิดหรือโคะโกะกุ 五穀 เป็นอาหารหลักของชาวญี่ปุ่นมาแต่โบราณมีดังนี้ ได้แก่ (1) อะวะ 粟 (foxtail millet) คือ ข้าวฟ่างพันธุ์จากเอเชียตะวันตก (2) อิเอะ 稗 (Japanese millet) คือ ข้าวฟ่างพันธุ์ของญี่ปุ่น (3) มุจิ 麦 คือ ข้าวสาลี (4) โคะเมะ 米 คือ ข้าว (5) มะเมะ 豆 คือ ถั่ว ซึ่งเชื่อกันว่าสมณะที่สามารถงดฉันเมล็ดพีชทั้ง 5 ชนิดนี้ได้ แสดงถึงความเคร่งครัดในการบำเพ็ญปฏิบัติตนชั้นสูงเป็นที่เลื่อมใสและศรัทธาของผู้คนในสมัยเฮอัน

<sup>120</sup> ฉินเซ็น 神泉 คือ บริเวณทางทิศใต้ของพระตำหนักจักรพรรดิ มีบ่อน้ำขนาดใหญ่ โดยปกติที่แห่งนี้มักจะเป็นที่พักผ่อนหย่อนใจของจักรพรรดิ

昔、久しく行ふ上人ありけり。五穀を断ちて年来になりぬ。帝聞し召して、神泉に崇め据ゑて殊に貴み給ふ。木の葉をのみ食ひける。物笑ひする若公達集まりて、「この聖の心みん」とて、行き向ひて見るに、いと貴げに見ゆれば、「穀断ち幾年ばかりになり給ふ」と問はれければ、「若きより断ち侍れば、五十余年にかまりなりぬ」といふ (p.374-375)

กาลครั้งหนึ่ง มีโณนิน [อิจิริ] ผู้หนึ่ง ผ่านการบำเพ็ญปฏิบัติมาเป็นระยะเวลาานาน โดยไม่ฉันเมล็ดพืช 5 อย่าง จักรพรรดิทรงทราบเรื่องดังกล่าว จึงเกิดความเลื่อมใสศรัทธา และให้อิจิริมาพำนักอยู่ในเขตพระราชฐานที่เรียกว่า ฉินเซ็น ด้วยความเคารพยกย่องเป็นอย่างมาก [อิจิริ] ฉันทไปไม่อย่างเดียวย ระหว่างนั้นเองมีบรรดาลูกหลานของชนชั้นสูงที่ชอบเล่นแก่งคน มารวมกันและกล่าวว่า “เรามาทดสอบอิจิริผู้นี้ดูดีกว่า” จากนั้นก็ไปหาและพบว่าเขามีท่าทางน่าเคารพนับถือ จึงได้สอบถามไปว่า “ท่านงดฉันเมล็ดพืชมาแล้วก็ปีแล้ว” [อิจิริ] ตอบว่า “อาตมางดฉันมาตั้งแต่สมัยหนุ่ม ๆ ถึงตอนนี้ก็ประมาณ 50 ปีเห็นจะได้”

จากตัวบทที่ยกมาข้างต้นจะเห็นว่า ผู้เล่าใช้คำเรียกตัวละครว่า โณนิน ซึ่งหมายถึง สมณะชั้นสูงบ้างและใช้คำว่า อิจิริ ที่หมายถึง อริยบุคคลบ้าง นั้นย่อมแสดงให้เห็นว่าตัวละครผู้นี้ น่าจะเป็นสมณะชั้นสูง แต่จากการพิจารณาพฤติกรรมที่โกหกผู้อื่นอย่างไม่ละอายใจ และการแอบซ่อนอาหารไว้ใต้ที่นั่งของตนถือเป็นการไม่สำรวม และกระทำตนไม่เหมาะสมกับการเป็นสมณะในพุทธศาสนา ดังนั้น จากพฤติกรรมการโกหกดังกล่าวนี้ แสดงว่าตัวละครไม่มีคุณธรรมและจริยธรรม ทั้งยังทำสิ่งที่น่าละอายไม่คู่ควรกับการเป็นสมณะชั้นสูงในพุทธศาสนาเลย การที่สมณะถูกล้อเลียนจากเด็กที่เป็นชนชั้นสูงนั้นแสดงให้เห็นว่าผู้เล่าต้องการเน้นให้เห็นถึงสิ่งที่น่าละอายของตัวละคร จนสมณะต้องหลบหนีออกจากสังคมในท้ายที่สุด จากเนื้อหานิทานจุดนี้จึงมองว่า ตัวละครมีภาพลักษณ์ทางด้านลบเช่นเดียวกัน ดังข้อความที่ขีดเส้นใต้ในตัวบทต่อไปนี้

二三人連れて行きて見れば、穀糞を多く痢り置きたり。あやしと思ひて、上人の出でたる際に、「あたる下を見ん」といひて、畳の下を引きあけて見れば、土を少し掘りて、布袋に米を入れて置きたり。君達見て、手を叩きて、「穀糞聖、穀糞聖」と呼ばはりて、ののしり笑ひければ、逃げ去りにけり。その後は行方も知らず、長く失せにけりとなん。 (p.375)

[ลูกหลานชนชั้นสูง] ได้พาคนสองสามคนไปด้วยกัน แล้วพบว่า ที่อุจจาระมีเศษเมล็ดพืชปนอยู่มากมาย จึงรู้สึกแปลกใจมาก เมื่อโณนินออกไปธุระข้างนอก [ลูกหลานชนชั้นสูงผู้หนึ่ง] กล่าวว่า “มาได้ที่นั่งกันเถอะ” พอเปิดใต้เสื่อทะตะมิดูบริเวณที่นั่ง แล้วขุดลงไปดินเล็กน้อย พบข้าวสารอยู่ใส่ในถุงผ้า พวกลูกหลานชนชั้นสูงเห็นดังนั้น ต่างพากันตบมือหัวเราะอย่างชอบใจ แล้วเรียกฉายาล้อเลียนว่า “โคะกุ กุโซ อิจิริ [อิจิริ ขี้เมล็ดพืช] โคะกุ กุโซ อิจิริ [อิจิริ ขี้เมล็ดพืช]” [ทำให้อิจิริ] ต้องหนีไป หลังจากนั้นก็ไม่มีใครพบเห็นอิจิริผู้นี้เป็นอีกเลยเป็นระยะนาน

จากเนื้อหานิทานข้างต้น สะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อเรื่องการงัดคันเมลิ็ดพีชสำหรับสมณะ ญี่ปุ่นซึ่งถือเป็นวิถีการปฏิบัติขั้นสูงของสมณะซึ่งเชื่อว่า บุคคลใดที่สามารถปฏิบัติได้ก็ได้รับการเคารพยกย่อง นับถืออย่างมากจากผู้คนในสังคมดังที่กล่าวมาแล้ว ซึ่งเกี่ยวกับประเด็นความเชื่อเรื่อง การงัดคันเมลิ็ดพีชนี้ จะได้กล่าวโดยละเอียดในบทที่ 5 ความเชื่อเกี่ยวกับพุทธศาสนาใน *อุจิฉูอิ โมะโนะงะตะริ* ต่อไป

3.2.2 เป็นบุคคลผู้ทำผิดพลาด โดยไม่มีการระบุนความผิดอย่างเด่นชัด พบในเรื่องนิทาน 4 เรื่อง ต่อไปนี้

### 1. เรื่องที่ 2 “เห็ดฮิระตะเกะขึ้นที่หมู่บ้านมิโนะเมืองทัมบะ”

たんぱくにしのむら ひらたけお  
(丹波国篠村、平茸生ふる事)

#### เนื้อเรื่องย่อ

ที่หมู่บ้านมิโนะ เมืองทัมบะ มีเห็ดฮิระตะเกะ<sup>121</sup> ขึ้นอยู่มากมายเป็นเวลาหลายปีมาแล้ว ชาวบ้านพากันเก็บเห็ดเป็นของฝากผู้อื่นและเก็บมากินเองบ้าง จนกระทั่งวันหนึ่งมีชาวบ้านในหมู่บ้านฝันว่า มีโฮมิกกลุ่มหนึ่งมาเข้าฝัน และบอกว่าพวกตนหมดวาสนากับชาวบ้านแล้วจึงมาบอกลาไปที่อื่น หลังจากนั้นในปีต่อมา พอถึงช่วงเวลาที่เห็ดฮิระตะเกะขึ้น ชาวบ้านได้ขึ้นไปเก็บเห็ดเหมือนเช่นเคย แต่ไม่พบเห็ดขึ้นมาแม้แต่ดอกเดียว จนกระทั่งพระอาจารย์ชูอินโซสุผู้ล่วงลับ<sup>122</sup> ซึ่งเป็นพระนักเทศน์ผู้มีสมณะศักดิ์สูง ได้ฟังเรื่องราวเหล่านี้ จึงกล่าวกับชาวบ้านว่า โฮมิกเหล่านั้นคือ พระที่แสดงธรรมเทศนา โดยที่ไม่บริสุทธิ์ จึงได้กลับชาติมาเกิดเป็นเห็ด ฉะนั้นไม่ว่าจะอย่างไรก็ตาม ไม่ควรรับประทานเห็ดฮิระตะเกะ

#### วิเคราะห์ภาพลักษณ์ของโฮมิก

จากการวิเคราะห์ข้อความที่ปรากฏในตอนท้ายของนิทานเรื่องเล่าพบว่า ตัวละครโฮมิกขณะมีชีวิตได้ประกอบกรรมชั่วคือ การแสดงพระธรรมเทศนาโดยเจตนาไม่บริสุทธิ์ แต่มิได้ระบุชัดเจนว่าไม่บริสุทธิ์อย่างไร โดยพบข้อความในตอนท้ายของนิทานเรื่องเล่าที่มีความคิดเห็นของผู้เล่าได้กล่าวอ้างชื่อ พระนักเทศน์ชื่อดังคือ พระอาจารย์ชูอินโซสุ แห่งภูเขาฮิเอะอิว่า พระเหล่านั้นได้เคยประกอบกรรมชั่วมาในชาติก่อน จึงได้กลับชาติมาเกิดเป็นเห็ด จากจุดนี้ทำให้วิเคราะห์ได้ว่า พฤติกรรมทำผิดพลาดของ

<sup>121</sup> เห็ดฮิระตะเกะ มีชื่อภาษาอังกฤษว่า “Pleurotus ostreatus” ขึ้นบนขอนไม้ ดอกเห็ดมีลักษณะครึ่งวงกลมขนาด 5-15 ซม.

มีดำนอกของดอกเห็นตอนขึ้นใหม่ ๆ เป็นสีดำ จากนั้นเปลี่ยนเป็นสีเทาและสีน้ำตาลแดงและสีขาว จนในที่สุดส่วนมีดำนอกของดอกจะเปลี่ยนเป็นสีขาว

<sup>122</sup> ดูเพิ่มเติมบทที่ 2 ข้อ 2.3.1 (8) เรื่องที่ 80

ตัวละครเป็นการแสดงออกถึงการไม่มีความเชื่อถือและศรัทธาในพุทธศาสนาอย่างแท้จริง รวมทั้งไม่ปฏิบัติตามคำสอนของพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัด จึงได้กลับชาติมาเกิดเป็นเห็ดเพื่อชดใช้กรรม จากเนื้อหานิทานจุดนี้ทำให้มองว่า ตัวละครพระในนิทานเรื่องเล่านี้มีภาพลักษณ์เป็นลบ ดังข้อความที่ขีดเส้นใต้ในฉบับที่ยกมาต่อไปนี้

さて、次の年の九月にもなりぬるに、さきざき出で来る程なれば、山に入りて茸を求むるに、すべてくさびらおほかた蔬大方見えず。いかなる事にかと、さと里国の者思ひて過ぐる程に、ちゅういんそうら故仲胤僧都とてせつぼう説法ならびなき人いましけり。この事を聞きて、「こはいかに、ふじやう不浄説法する法師、うま平茸に生るといふ事のあるものを」とのたまひてけり。(p.27)

จนกระทั่งปีต่อมา พอถึงเดือนเก้าและเดือนสิบซึ่งเป็นช่วงที่เห็ดฮิระตะเกะจะขึ้น ชาวบ้านได้ขึ้นไปเก็บเห็ดเหมือนเช่นเคยปรากฏว่า เห็ดพวกฮิระตะเกะที่เคยขึ้นมามากมายไม่ขึ้นมาอีกเลยแม้แต่ดอกเดียว ชาวบ้านต่างพากันนึกสงสัยในใจว่าเกิดอะไรขึ้นกันแน่ จนพระอาจารย์ชุนอินโชสุผู้ล่องลับ [ซึ่งเป็นพระนักเทศน์ผู้มีสมณศักดิ์สูง] ได้ฟังเรื่องราวเหล่านี้ จึงกล่าวกับชาวบ้านว่า “นี่เป็นเรื่องของโสมมิที่แสดงธรรมเทศนาโดยที่ไม่บริสุทธิ์ จึงได้กลับชาติมาเกิดเป็นเห็ด

จากตัวบทที่ยกมาข้างต้นจะเห็นว่า โสมมิกลุ่มนี้เป็นผู้เคยทำผิดศีลและพระวินัยมาก่อน จึงต้องกลับชาติมาเกิดเป็นเห็ดเพื่อชดใช้กรรมดังที่กล่าวมาแล้ว แม้ไม่มีการระบุอย่างชัดเจนในนิทานเรื่องเล่าว่า ผิดศีลข้อไหน ในหนังสือ อูจิฉุอิ โมะโนะงะตะริ ของสำนักพิมพ์โฌงะกุกันระบุว่าการผิดศีลและพระธรรมวินัยในกรณีนี้ อาจไม่ได้หมายถึง การทำให้ร่างกายไม่บริสุทธิ์ขณะแสดงพระธรรมเทศนา แต่อาจเกิดจากการแสดงพระธรรมเทศนานั้น มีวัตถุประสงค์ไม่ใช่การทำเพื่อจรรโลง หรือเผยแผ่พระพุทธศาสนา แต่มีเป้าหมายเพื่อผลประโยชน์ของตนเองเป็นหลัก และยิ่งไปกว่านั้นพระที่แสดงธรรมเทศนา อาจเป็นพระที่ไม่ได้มีคุณสมบัติในการแสดงพระธรรมเทศนาได้ แต่แสดงพระธรรมเทศนาโดยมิชอบแล้วรับของตอบแทนที่ผู้คนนำมาถวาย ดังนั้นจึงได้รับผลกรรมในความผิดนั้น โดยกลับชาติมาเกิดเป็นเห็ด<sup>123</sup>

อย่างไรก็ตามหากพิจารณาจากเนื้อหานิทาน เรื่องของการผิดศีล โดยการแสดงธรรมด้วยเจตนาที่ไม่บริสุทธิ์นั้น ในตอนจบของนิทานเองมีการกล่าวห้ามมิให้รับประทานเห็ด ดังนั้นอาจเป็นไปได้ว่า ผู้เล่าต้องการแสดงให้เห็นความผิดของสมณะเหล่านี้ว่าร้ายแรงเป็นสิ่งที่ไม่ควรเข้าไปยุ่งเกี่ยวจากจุดนี้ทำให้วิเคราะห์ได้ว่า ภาพลักษณ์ของตัวละครเป็นลบ ดังตัวบทที่ยกมาข้างล่างนี้

されば、いかにもいかにも平茸は食はざらんに事欠くまじきものとぞ  
(p.27-28)

ฉะนั้น ไม่ว่าจะอย่างไรก็ตามไม่ควรรับประทานเห็ด ฮิระตะเกะนะ

<sup>123</sup> Ibid., p. 27.

จากประโยคที่ยกมาข้างต้นชี้ให้เห็นว่า การที่โสมมิซึ่งถือเป็นสมณะผู้ออกบวชในพุทธศาสนา กระทำพิศมิลหรือพระวินัย แม้จะมีการกลับชาติมาเกิดใหม่เพื่อชดใช้กรรมแล้ว แต่ผู้เล่าก็ได้ชื่นชมว่า การกลับชาติมาเกิดเป็นเหตุเพื่อให้ประโยชน์แก่ผู้คนนั้นเป็นการกระทำที่ถูกต้องแล้ว สมควรเอาแบบอย่าง กลับกล่าวในลักษณะของการเตือนสติว่า ไม่อยากให้ผู้คนเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับการทำผิดนั้น ถึงแม้ในเรื่องจะระบุว่า ชาวบ้านได้เก็บเห็ดมาบริโภคเอง รวมทั้งส่งให้เป็นของฝากแก่ผู้อื่น มาเป็นเวลานานหลายปี จนทำให้โสมมิเหล่านั้นสามารถชดใช้ความผิดบาปได้ทั้งหมดก็ตาม แต่ก็มีได้มีข้อความใดกล่าวในลักษณะสรรเสริญหรือยกย่อง ทั้งนี้ผู้วิจัยคิดว่า ผู้เล่าอาจต้องการแสดงนัยให้ผู้อ่านทราบว่า สมณะที่เคยทำพิศมิล โดยการแสดงพระธรรมเทศนาอย่างไม่บริสุทธิ์ ไม่สมควรที่จะเข้าไปยุ่งเกี่ยวใด ๆ แม้ว่าจะเป็นการทำประโยชน์ให้ผู้อื่นก็ตาม ดังนั้นอาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า ภาพลักษณ์โดยรวมของตัวละครพระเหล่านี้เป็นลบ

จากการศึกษาเพิ่มเติมพบเรื่องราวเกี่ยวกับเรื่องราวของเห็ดฮิระตะเกะในนิทานเรื่องเล่า *คนจะกุ โมะโนะงะตะริมิ* ในตอนที่ 28-38 (卷 28-38) โดยเนื้อหาในนิทานกล่าวถึงขุนนางชื่อ ฟุจิวะระ โนะ โนะบุตะตะ ふじわらのふただ 藤原陳忠 หลังจากที่ได้ไปปฏิบัติราชการที่เมืองมินะโนะ 信濃国 จนครบวาระแล้วระหว่างทางกลับได้พลัดตกลงไปในก้นเหวและได้เก็บเอาเห็ดฮิระตะเกะมากมายที่อยู่ก้นเหวใส่ตระกร้าที่ผู้ติดตามหย่อนลงไปรับตนก่อนที่ตนเองจะขึ้นมา ในนิทานสะท้อนให้เห็นว่าแทนที่ขุนนางผู้นี้จะดีใจที่รอดตายกลับบ่นเสียดายที่ตนไม่ได้เก็บเห็ดขึ้นมาจากก้นเหวทั้งหมด กล่าวกันว่าเนื้อหาในนิทานตอนนี้เป็นเรื่องตลกขบขันพร้อมเสียดสีขุนนางที่ไปปกครองหัวเมืองซึ่งมักจะดักดวงผลประโยชน์เข้ากระเป๋าดตนเอง<sup>124</sup> จากเนื้อหาของนิทานเรื่องเล่า *คนจะกุ โมะโนะงะตะริมิ* ให้ภาพของเห็ดฮิระตะเกะแทนเรื่องของผลประโยชน์ ดังนั้นจึงอาจเป็นไปได้ว่าเนื้อหาในนิทานเรื่องที่ 2 “เห็ดฮิระตะเกะขึ้นที่หมู่บ้านมิโนะเมืองทัมบะ” ในนิทานเรื่องเล่า *อุจิมิอิ โมะโนะงะตะริ* อาจได้รับอิทธิพลทางแนวคิดมาจากเรื่องราวในนิทานเรื่องเล่า *คนจะกุ โมะโนะงะตะริมิ* โดยมีการสะท้อนภาพการมาเกิดเป็นเห็ดฮิระตะเกะของบรรดาสมณะผู้ไม่บริสุทธิ์ เพื่อให้เห็ดเป็นสัญลักษณ์ของผลประโยชน์ที่ไม่บริสุทธิ์ต่าง ๆ ที่บรรดาสมณะเคยได้รับจากผู้อื่นขณะมีชีวิตอยู่ก็เป็นได้

## 2. เรื่องที่ 25 “พระจุมุกยาว”

はなが  
(鼻長き僧の事)

### เนื้อเรื่องย่อ

มีพระรูปหนึ่งชื่อ เส็นจิน ตำแหน่ง นะอิงุ อาศัยอยู่ที่ อิเกะโนะโอะ เขาเรียนวิธีการปลุกเสกสะเดาะห์ตามแนวทางของนิกายฉิงงน จนมีอาคมแก่กล้าจึงได้มีผู้คนมาขอร้องให้เขาทำพิธีปลุกเสก

<sup>124</sup> อรรถยา สุวรรณระดา, *ประวัติวรรณคดีญี่ปุ่น*, หน้า 78-79.

สะเดาะเคราะห์ให้มากมาย จนมีฐานะและความเป็นอยู่ที่สะดวกสบาย พระเส็นจินมีจมูกยาวขนาด 5-6 ชุน<sup>125</sup> เมื่อเอาจมูกแช่น้ำร้อนแล้วเอาขึ้นมาให้คนเหยียบปรากฏว่า จะว่ามีหัวแมลงสีขาวโผล่ขึ้นมา จากรูผิวหนึ่งขนาดความยาวเท่ากับ 4 บุ<sup>126</sup> และเมื่อนำจมูกใส่ลงไปใต้น้ำอุ่นอีกครั้ง จะมีการหดตัวเล็กลงเท่าขนาดจมูกของคนทั่วไป แต่พอผ่านไปสองสามวัน จมูกก็จะกลับมาใหญ่อีกเหมือนเดิม ฉะนั้นเวลาฉันอาหารจะให้พระลูกศิษย์ นั่งตรงข้ามจากนั้นเอาแผ่นไม้ความยาวขนาด 1 ณะกุ<sup>127</sup> ความกว้าง 1 ชุน มาวางเพื่อยกจมูกขึ้นมาให้สูงไว้ จนกว่าจะฉันอาหารเสร็จ จนกระทั่งวันหนึ่งพระที่ทำหน้าที่ยกจมูกเกิดอาพาธ จึงให้เด็กวัดผู้หนึ่งมาทำหน้าที่แทน ตอนแรกเด็กวัดยกแผ่นไม้ไม่ได้จนได้รับคำชม แต่เมื่อเขาเผชิญงามออกมาทำให้มือสั่นไม้ที่ยกจมูกพระขยับ เป็นเหตุให้จมูกของพระเส็นจินตกลงไปในชามของต้ม ข้าวต้มกระเด็นกระจายไปทั่วใบหน้าของพระเส็นจิน ทำให้พระโมโหมากจึงดุด่าเด็กวัดต่าง ๆ นานา แล้วก็ไล่เด็กวัดออกไปจากห้อง ตอนที่เด็กวัดกำลังจะออกไปได้พุดยอกย้อนพระเส็นจินอย่างเจ็บแสบ โดยในตอนท้ายของนิทานกล่าวว่า พอเด็กวัดพุดจบบรรดาพระลูกศิษย์ต่างพากันวิ่งหนีแล้วแอบไปหัวเราะกัน

### ภาพลักษณ์พระเส็นจิน

จากการวิเคราะห์เนื้อหาของนิทานเรื่องเล่าพบว่า ไม่มีการระบุความผิดของตัวละครพระเส็นจินว่า ทำผิดศีลข้อไหน แต่หากพิจารณาจากพฤติกรรมของพระผู้นี้จะเห็นว่า เขาเป็นพระที่ไม่เข้าใจหลักคำสอนของศาสนาพุทธอย่างแท้จริงกล่าวคือ การออกบวชในพุทธศาสนาคือ การละซึ่งกิเลสทั้งปวง แต่กลับประพฤติตนไม่เหมาะสม มุ่งแสวงหาผลประโยชน์จากการประกอบพิธีกรรม โดยการปลุกเสกสะเดาะเคราะห์มานานหลายปี จนทำให้มีฐานะมั่งคั่งมุ่งหวังความสุขสบายทางโลก ซึ่งผิดหลักคำสอนของพุทธศาสนาที่เน้นให้พระไม่มีการยึดติดในสิ่งของ ปล่อยวางมุ่งการฝึกปฏิบัติเพื่อการหลุดพ้นจากวัฏสงสาร แต่จากตัวบทของนิทานจะเห็นว่า พระเส็นจิน ทำสิ่งที่ตรงกันข้ามกับหลักคำสอนของพุทธศาสนาอย่างสิ้นเชิงคือ มีการกล่าวถึงชีวิตที่สะดวกสบายภายในวัด มีเครื่องเช่นบุขามากมายสามารถจุดตะเกียงให้สว่างได้ตลอดเวลา พวกพระมีแต่อาหารดี ๆ มีโรงอาบน้ำอุ่น ภายในวัดก็สามารถสร้างกุฏิใหม่ ๆ ให้พระอยู่ได้มากมาย รอบวัดรายล้อมไปด้วยบ้านเรือนชาวบ้านกลายเป็นแหล่งที่ครึกครื้น เพราะอยู่ใกล้ชุมชน ซึ่งแตกต่างจากวัดในอุดมคติของทั่วไป ซึ่งต้องมีบรรยากาศของความเงียบสงบ เพราะสมณะในพุทธศาสนาจะต้องสวดมนต์และปฏิบัติภาวนา ดังนั้นจากพฤติกรรมที่

<sup>125</sup> ขนาดเท่ากับ 16-17 ซม. [1 ชุน เท่ากับ 3.03 ซม.]

<sup>126</sup> ขนาดเท่ากับ 12.12 มม. [1 บุ (一分) เท่ากับ 3.03 มม.]

<sup>127</sup> ขนาดเท่ากับ 30.3 ซม. [1 ณะกุ เท่ากับ 30.3 ซม.]

กล่าวมาทั้งหมดนี้ เป็นสิ่งที่แสดงถึงการหลงยึดติดอยู่ในกิเลสตัณหา ด้วยเหตุนี้จึงทำให้วิเคราะห์ได้ว่า ตัวละครพระเส็นจิน มีภาพลักษณ์ด้านลบ ดังตัวบทที่ยกมาต่อไปนี้

身の徳ゆたかにて、堂も僧坊も少しも荒れたる所なし。仏供、御灯なども絶えず、折節の僧膳、寺の講演しげく行はせければ、寺中の僧房に隙なく僧も住みにぎは賑ひけり。湯屋に湯沸かさぬ日なく、浴みののしりけり。またそのあたりには小家ども多く出て来て、里も賑ひけり。(p.79-80)

มีฐานะและความเป็นอยู่ที่สะดวกสบาย ภายในวิหารหรือกุฏิไม่มีที่แห่งใดเลยที่เก่า และทรวดโถมเทียบพร้อมด้วยอุปกรณ์เครื่องตั้งบูชาหน้าองค์พระพุทธรูป ตะเกียงน้ำมันให้แสงสว่างตลอดเวลา ข้าวปลาอาหารของบรรดาพระสงฆ์ก็มีแต่ของดี ๆ และมีการแสดงพระธรรมเทศนาในวัดเป็นประจำ ภายในวัดมีการสร้างกุฏิสำหรับพระมากมายจนแทบไม่มีพื้นที่ว่าง ไม่มีวันไหนเลยที่ไม่ต้มน้ำในโรงอาบน้ำ บริเวณแถวใกล้วัดมีบ้านเล็ก ๆ มากมาย ภายในหมู่บ้านเต็มไปด้วยความครึกครื้น

นอกจากนี้การที่พระเส็นจินมีจุมุกที่ผิดรูป ทำให้การใช้ชีวิตไม่ปกติสุขเหมือนคนทั่วไป การที่ต้องมีลูกศิษย์มากคอยทำหน้าที่ในการยกจุมุกให้ ถือเป็นการสร้างความเดือดร้อนให้กับผู้อื่น เมื่อใครยกจุมุกไม่ถูกใจก็จะอารมณ์เสีย และไม่ยอมรับประทานอาหารอะไรเลย นอกจากนี้จะเป็นการสร้างความเดือดร้อนให้แก่ตนเองแล้วยังทำให้พระเส็นจินมีภาพลักษณ์ของพระที่ไม่สามารถระงับโทสะของตนเองได้ขนาดเป็นถึงสมณะผู้บวช จากพฤติกรรมดังกล่าวนี้ทำให้วิเคราะห์ว่า ตัวละครมีภาพลักษณ์ทางด้านลบเช่นเดียวกัน ดังข้อความที่ขีดเส้นใต้ในตัวบทที่ยกมาต่อไปนี้

物食ひける時は、弟子の法師に、平なる板の一尺ばかりなるが、広さ一寸ばかりなるを鼻の下にさし入れて、向ひゐて上ぎまへ持て上げさせて、物食ひ果つるまではありけり。異人して持て上げさする折は、あらく持て上げければ、腹を立てて物食はず。さればこの法師一人を定めて、物食ふ度ごとに持て上げさす。(p.81)

เวลาฉันอาหาร จะให้ลูกศิษย์ [นั่งตรงข้าม] เอาแผ่นไม้ความยาวขนาด 1 ณะกุ ความกว้าง 1 ชุน มาวางเพื่อยกจุมุกขึ้นมาให้สูงไว้ จนกว่าจะฉันอาหารเสร็จ ถ้าให้คนที่ไม่ถนัดในการยกจุมุกพระมาทำ ก็จะทำให้การยกจุมุกพระขึ้นมาไม่ได้ระดับพอดี ทำให้พระอารมณ์เสียไม่ยอมฉันอาหารอะไรเลย ด้วยเหตุนี้จึงมีการกำหนดผู้ที่จะทำหน้าที่ยกจุมุกโฮมิ [พระ] โดยตรง โดยจะทำหน้าที่ยกจุมุกทุกครั้งเมื่อฉันอาหาร

จากการวิเคราะห์ตัวบทนิทานจะเห็นว่า พระเส็นจินยังมีภาพลักษณ์ของพระที่ขาดความสำรวมทำให้สูญเสียความน่าเชื่อถือ และเป็นการสร้างความเดือดร้อนให้ตนเองกล่าวคือ การที่พระเส็นจินดูค่า ว่ากล่าวเด็กวัดอย่างรุนแรง ด้วยถ้อยคำที่หยาบคายนั้น ถือว่าขาดความรักและความเมตตาต่อผู้อื่น เป็นพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมในฐานะของสมณะ โดยเฉพาะเด็กวัดที่อุตสาหขันธ์นอสาสามารถทำหน้าที่ยกจุมุกพระเส็นจิน และเมื่อเด็กวัดถูกดูค่า เด็กวัดจึงพุดจายออกย้อนกลับไปยังอย่างไม่กลัวเกรงเช่นกัน ทำให้ภาพลักษณ์ของพระเส็นจิน ดูไร้ความน่าเชื่อถือ เพราะเป็นการลดตัวมาต่อปากต่อคำกับเด็กวัด

ซึ่งอยู่ในฐานะที่ต่ำกว่าตน ซึ่งจากจุดนี้ทำให้วิเคราะห์ได้ว่า ภาพลักษณ์ของตัวละครเป็นลบเช่นเดียวกัน  
ตั้งข้อความที่ขีดเส้นใต้ในตัวอย่างที่ยกมาต่อไปนี้

おのれはまがまがしかりける心持ちたる者かな。心なしの乞児かたみとはおのれがやうなる者をいふぞかし。我ならぬやごととなき人の御鼻にもこそ参れ、それにはかくやはせんずる。うたえてなりける心なしの痴者しれものかな。おのれ、立て立て」追ひたてければ、立つままに、「世の人の、かかる鼻持ちたるがおはしまさばこそ鼻もたげにも参らめ、をこの事のたまへる御房かな」といひければ、弟子どもは物の後ろうしろに逃げ退のきてぞ笑ひける。(p. 82)

“คนอย่างเจ้าช่างโง่เขลาเสียเหลือเกิน เป็นขอทานที่แยกแยะอะไรไม่ได้ เจ้าทำยังนี้ไม่ได้นะ ถ้าต้องยกจุมุกพระที่มีตำแหน่งสูงกว่าให้อภัยไม่ได้แล้ว ช่วยไม่ได้จริง ๆ ไอ้คนโง่ ออกจากห้องนี้ไปเดี๋ยวนี้” ดุ่าพลางไล่เด็กวัดออกไป ตอนที่เด็กวัดกำลังจะออกไปได้พูดย้อนขึ้นว่า “ถ้าในโลกนี้มีพระที่มีจุมุกแปลก ๆ แบบนี้ ข้าก็เลยยกจุมุกให้ได้ ช่างเป็นพระที่พูดอะไรโง่เขลาเสียจริง” พอเด็กวัดพูดจบ บรรดาลูกศิษย์พระต่างพากันวิ่งหนีแล้วไปแอบหัวเราะขึ้นพร้อมกัน

จากการศึกษาคำอธิบายเต็มในหนังสือ อุจิฉุอิ โมะโนะงะตะริ ฉบับของสำนักพิมพ์ โมงะงุกันระบุว่า นิทานเรื่องที่ 25 มีเนื้อหาที่ใกล้เคียงกันกับเนื้อหาในหนังสือรวมนิทานเรื่องเล่า คนจะกุกุ โมะโนะงะตะริฉุ แต่ในตอนจบของเรื่องจะแตกต่างกันเล็กน้อยกล่าวคือใน คนจะกุกุ โมะโนะงะตะริฉุ เด็กวัดได้ไปแอบหลังผนังห้องแล้วพูดลอย ๆ โดยไม่ได้พูดโต้เถียงต่อหน้าพระเส็นจินเหมือนที่พบใน อุจิฉุอิ โมะโนะงะตะริ อย่างไรก็ตามจากการพูดจาโต้ตอบต่อหน้านี้ ทำให้เห็นภาพการโต้แย้งแบบไม่ลดละระหว่างพระกับเด็กวัดมีส่วนทำให้เนื้อหาในนิทานเรื่องเล่าใน อุจิฉุอิ โมะโนะงะตะริ มีอรรถรสดีกว่า<sup>128</sup>

เกี่ยวกับประเด็นนี้ ผู้วิจัยได้ไปศึกษาเพิ่มเติมในหนังสือรวมนิทานเรื่องเล่า คนจะกุกุ โมะโนะงะตะริฉุ พบว่า มีเรื่องราวของพระจุมุกยาวในเล่มที่ 28 เรื่องที่ 20 “เรื่องจุมุกของพระนะอิคุเส็นจินแห่งอิเกะโนะโอะ” (池尾禅珍内供鼻語第二十 いけのをぜんちんないぐのはなのことだいにじふ) โดยมีคำอธิบายก่อนเข้าสู่เนื้อหาระบุว่า “นิทานเรื่องเล่านี้ไม่ชัดเจนว่าเรื่องเล่ามาจากที่ใด แต่พบใน อุจิฉุอิ โมะโนะงะตะริ เรื่องที่ 25 อาจเป็นไปได้ว่า หนังสือรวมนิทานเรื่องเล่าทั้งสองเล่ม อาจไปคัดลอกมาจากต้นฉบับเดียวกันก็เป็นได้ เนื้อหากล่าวถึง พระเส็นจินะอิคุ แห่งอิเกะโนะโอะ เป็นพระที่เก่งทั้งทางด้านวิชาการและมีความรู้มากมาย และมีเมานที่แก่กล้า เป็นบุคคลที่มีความสามารถในการควบคุมดูแลวัด แม้จะเป็นพระผู้มีความสามารถ แต่มีปมด้อยอย่างเดียวคือ พระรูปนี้มีจุมุกสีแดงที่ยาวและมีรูปร่างแปลกผิดปกติ เป็นเรื่องเล่าที่ตลกขบขัน สร้างอารมณ์ขัน มีการอธิบายถึงลักษณะของจุมุกอย่างน่าขบขันมาก โดยเฉพาะตอนที่ฉันทอาหาร จุมุกหล่นจากแผ่นไม้ตกลงในถ้วย ทำให้ข้าวต้มกระเด็นใส่หน้าพระเส็นจิน พระจึงโมโหมาก จนลืมหันหันว่าจุมุกตัวเองผิดปกติ จึงได้ดูค่าเด็กวัดอย่างรุนแรง และเด็กวัดก็ได้ตอบกลับไปทำให้หากนี้

<sup>128</sup> 小林保治・増古和子『宇治拾遺物語』、p. 82.



เป็นฉากที่สนุกสนาน และเรื่องเล่านี้เป็นที่รู้จักโด่งดังมาก เมื่อนักเขียนอะกุตะงะวะ ริวโนะสุเกะ นำมาเป็นเค้าโครงในการแต่งเรื่องสั้น”<sup>129</sup>

ในส่วนเนื้อหาของนิทานเรื่องเล่าโดยรวมจะมีเนื้อเรื่องคล้าย ๆ กับที่ปรากฏใน อุจิฉุอิ โมะโนะงะตะริ แต่ในตอนจบของนิทานเรื่องเล่าใน *คนจะกุ โมะโนะงะตะริ* พบว่า นอกจากเนื้อหาตอนที่เด็กวัดวิ่งหนีแล้วไปแอบหลังผนังห้อง และพุดลอย ๆ แล้ว ยังพบข้อแตกต่างอีกประการกล่าวคือ ในเนื้อหาของนิทานเรื่องเล่า อุจิฉุอิ โมะโนะงะตะริ เรื่องจะจบลงตอนที่ลูกศิษย์ต่างพากันวิ่งหนีแล้วแอบไปหัวเราะขณะที่ใน *คนจะกุ โมะโนะงะตะริ* พบว่า ในตอนจบของนิทานเรื่องเล่า มีส่วนที่เป็นข้อคิดเห็นของผู้เล่ากล่าวว่า “ความจริงจุมุกของพระเป็นอย่างไรกันแน่ะ แน่นอนมันคงเป็นจุมุกที่แย่มาก คนที่ฟังเด็กวัดพุดจา ยอกย้อนพระ ต่างพากันชื่นชมว่า เด็กวัดพุดแทงใจดำพระได้อย่างเจ็บแสบ ก็เลยนำมาเล่าสืบต่อกันมา”<sup>130</sup> ซึ่งจากความแตกต่างดังกล่าวนี้ผู้วิจัยคิดว่า เนื้อหาในตอนจบของนิทานเรื่องเล่า อุจิฉุอิ โมะโนะงะตะริจะเน้นความตลกขบขันมากกว่าใน *คนจะกุ โมะโนะงะตะริ*

### 3. เรื่องที่ 78 “เรื่องของพระมิรุโระโตะโซโจและพระโซโจแห่งวัดอิชิโจ”

みむろどのそうじやう こと いちじようじのそうじやう  
(三室戸僧正の事、一乗寺僧正の事)

ในนิทานเรื่องนี้มีตัวละคร 2 คนคือ พระมิรุโระโตะ ตำแหน่งโซโจ และพระโซโจแห่งวัดอิชิโจ แต่ในข้อนี้จะกล่าวถึงเฉพาะเรื่องของภาพลักษณ์พระมิรุโระโตะ เนื่องจากมีภาพลักษณ์สอดคล้องในกลุ่มที่ 2

#### เนื้อเรื่องย่อ

พระมิรุโระโตะเป็นบุตรคนที่ 4 ของ ทะกะอิเอะ โนะ โซชิ<sup>131</sup> เนื่องจากอ้วนมากจึงไม่สามารถฝึกปฏิบัติโดยการเดินธุดงค์ตามป่าเขาได้ พระรูปนี้จะไม่ออกมาจากวิหารใหญ่ภายในวัด เวลาที่มีคนมาหา ก็จะไม่ยอมให้เข้าไปภายในกุฏิได้โดยง่าย ภายในสวนหน้าวิหารนั้นเต็มไปด้วยหญ้าขึ้นรกรุงรัง ส่วนในวิหารก็สกปรก พระมิรุโระโตะจะใส่จีวรที่ยืด้วยและผ้าอังสะก็ขาดเป็นหย่อม ๆ เวลาที่ออกมาพบคนที่มาหา พระมิรุโระโตะกล่าวว่า เขาได้ทำพิธีปลุกเสกสะเดาะเคราะห์ให้เรียบร้อยแล้ว จากนั้นก็รีบเชิญให้คนผู้นั้นกลับไปแล้วก็ปิดประตูวิหารทันที ในตอนท้ายของนิทานผู้เล่าได้กล่าวว่าเป็นคือ สมณะที่เอาแต่ฝึกปฏิบัติตนอยู่ภายในห้อง [โดยไม่มีการเดินธุดงค์ไปยังที่ทางไกล]

<sup>129</sup> 馬淵和夫・国東文麿・今野達 (1972) 『今昔物語集』 (東京: 小学館)、p. 227-231.

<sup>130</sup> Ibid., p.231.

<sup>131</sup> ทะกะอิเอะ โนะ โซชิ หมายถึง พุจิวะระ โนะ ทะกะอิเอะ 藤原隆家 (ค.ศ.979-1044)

## ภาพลักษณ์ของพระมูโรโตะ

จากการวิเคราะห์เนื้อหาของนิทานเรื่องเล่าจะเห็นว่า ไม่มีการระบุความผิดของตัวละครพระมูโรโตะที่ชัดเจนว่า ทำผิดศีลข้อไหน อย่างไร โดยในตอนแรกของนิทานเรื่องเล่ากล่าวถึง พระมูโรโตะว่าเป็นพระชั้นสูงมีตำแหน่งทางสงฆ์เป็นถึงระดับโชโจ ออกบวชในนิกายเท็นดะอิ ในสายเทะระมอน เป็นที่เคารพนับถือ ในตัวบทจะมีการกล่าวเปรียบเทียบตัวละครพระมูโรโตะโซโจว่า ...*ช่างน่านับถือมาก รวากับเป็นพระพุทธเจ้าที่มีชีวิตเลยทีเดียว...* (...*おのおの<sup>たふと</sup>くて生きほとけなり。*...) ถ้าหากอ่านมาถึงตรงนี้ทำให้ผู้อ่านรู้สึกว่ พระผู้นี้ไม่น่าจะมีปัญหาแต่อย่างใด คงจะเป็นผู้มีจริยวัตรตรงตาม ปฏิบัติดีสมเป็นพระสมณะในพุทธศาสนา แต่หลังจากนั้นผู้เล่าได้ให้ข้อมูลเพิ่มเติมที่ตรงข้ามกันอย่างสิ้นเชิง ดังนั้นผู้วิจัยคิดว่า ประโยคดังกล่าวจึงคล้ายกับเป็นการประชดประชันมากกว่าการชื่นชม โดยเฉพาะในตัวบทต่อมากล่าวว่า พระมูโรโตะ อ้วนมากจนไม่สามารถฝึกปฏิบัติโดยการเดินรุดงค์ตามป่าเขาได้ เขาไม่ออกมาจากวิหารใหญ่ภายในวัด ผู้คนจะได้ยินเพียงเสียงสั่นกระดิ่งจากการสวดมนต์ โดยไม่หยุดทั้งวันและคืน ซึ่งการปิดตัวเองอยู่แต่ภายในวัด และปล่อยให้ตัวเองอ้วนจนถึงขนาดไม่สามารถออกเดินรุดงค์ตามป่าเขาได้นั้น เป็นที่น่าสังเกตว่า หากพระรูปนี้มีการฝึกปฏิบัติอย่างเข้มงวดตามกิจสงฆ์ โดยการสวดมนต์ และรับกิจนิมนต์ และเดินรุดงค์อยู่เป็นประจำเชื่อว่า เขาคงจะไม่อ้วนขนาดนี้ นอกจากนี้การปิดประตูวิหารอยู่ตลอดเวลา แสดงถึงการไม่มีจิตเมตตาในการช่วยเหลือผู้อื่น เพราะจะเห็นได้จากการที่เขาจะปิดประตูอยู่ตลอดเวลา หากชาวบ้านมีเรื่องทุกข์ร้อน ต้องการความช่วยเหลือ ก็ไม่สามารถพึ่งพาพระผู้นี้ได้โดยง่าย ดังนั้นด้วยเหตุนี้จึงทำให้วิเคราะห์ภาพลักษณ์ของพระมูโรโตะเป็นด้านลบดังตัวบทที่ต่อไปนี้

御室戸は太りて修行するに及ばず。ひとへに本尊の御前<sup>おまへ</sup>を離れずして、夜昼行ふ<sup>れい</sup>鈴の音絶ゆる時なかりけり。おのづから人の行き向ひたれば、門をば常にさしたる。(p. 188)

พระมูโรโตะอ้วนมาก จนไม่สามารถฝึกปฏิบัติได้ ไม่ยอมออกมาจากวิหารใหญ่ภายในวัด ได้ยินเพียงเสียงสั่นกระดิ่งจากการสวดมนต์โดยไม่หยุดทั้งวันและคืน เมื่อมีผู้คนมาหาในบางครั้ง ประตูวิหารจะปิดอยู่ตลอดเวลา นอกจากนี้เมื่อพิจารณาจากสภาพการบรรยาย ถึงสวนหน้าวิหาร หรือแม้กระทั่งภายในวิหารเองที่มีสภาพเก่าทรุดโทรม สภาพการแต่งกายของพระมูโรโตะแสดงออกถึงความไม่น่าเลื่อมใสศรัทธา เพราะปล่อยให้วิหารเก่าทรุดโทรม สวมจีวรที่เปื้อนย้วยและขาดวินทั้ง ๆ ที่เขามาจากตระกูลขุนนางใหญ่คือ พุจิวะระ แม้ว่าคำสอนของพระพุทธเจ้าจะสอนให้สมณะไม่ยึดติดในสิ่งของนอกกาย แต่จากการศึกษาก็ไม่พบคำสอนใดที่ให้สมณะทำตัวสกปรก ปล่อยปะละเลยวิหารที่ตนอยู่อาศัยให้กรำงและทรุดโทรมนั้นว่าเป็นแนวทางการปฏิบัติที่ถูกต้อง ประกอบกับหากพิจารณาในภาพรวมถึงบทสนทนาซึ่งพูดจาแบบห้วน ๆ กับแขกที่มาหา นั้น ยิ่งทำให้ภาพลักษณ์ของพระผู้นี้มีความไม่เป็นมิตร ไม่

มีอัยาศัยไมตรี ไม่มีจิตเมตตา ช่วยเหลือผู้อื่นอย่างแท้จริง ซึ่งขัดกับแนวคำสอนของพุทธศาสนานิกายมหายานที่เน้นความเมตตา และการช่วยเหลือสรรพสัตว์ให้พ้นทุกข์ด้วยเจตนาที่บริสุทธิ์ โดยมีระบุในศีลหมวดลหุกาบัติข้อที่ 45 “ไม่สงเคราะห์หรือโปรดสรรพสัตว์”<sup>132</sup> (不化衆生戒) ซึ่งหมายถึง การไม่ช่วยเหลือผู้อื่นถือว่าเป็นการทำผิดศีลสำหรับพระภิกษุและสามเณรผู้ออกบวชในนิกายมหายาน อย่างไรก็ตามแม้พระมิมุโรโตะจะช่วยเหลือผู้คนแต่ลักษณะการกระทำเหมือนไม่ค่อยใส่ใจ แต่เป็นการกระทำเพื่อให้เสร็จเรื่องไปมากกว่าการกระทำด้วยจิตใจที่มีเมตตา ดังนั้นจึงทำให้วิเคราะห์ได้ว่า ตัวละครพระมิมุโรโตะ มีภาพลักษณ์เป็นลบเช่นเดียวกัน ดังข้อความที่ขีดเส้นใต้ในตัวอย่างที่ยกมาต่อไปนี้

無期にある程、鈴の音しきりなり。さて、とばかりありて、門の関木をはづして、扉片つかたを人一人入る程あけたり。見入るれば、庭には草繁くして、道踏みわけたる跡もなし。… (中略) …萎え通りたる衣に袈裟なども所々破れたり。物もいはであられたれば、この人もいかにと思ひて向ひみたる程に、こまぬきて、少しうつぶしたるやうにてあられたり。しばしあるほどに、「行ひの程よくなり候ひぬ。さらばとく帰らせ給へ」とあれば、いふべき事もいはで出でぬれば、また門やがてさしつ。(p. 188-189)

[ขณะที่เขกรออยู่เป็นเวลานานนั้น] ก็จะได้ยินสั้นกระดิ่งตลอดเวลา หลังจากนั้นเมื่อเวลาผ่านไปสักระยะจะมีการเปิดสลักประตูแค่ด้านเดียว เพื่อให้คนผ่านได้แค่คนเดียว พอส่องเข้าไปดูข้างในจะพบว่า ในสวนเต็มไปด้วยหญ้ารก้าง ไม่มีแม้รอยเหยียบย่ำของผู้คน ... (ย่อ)...[จากนั้นพระมิมุโรโตะก็ปรากฏตัวออกมา] โดยสวมจีวรที่ยืด้วย และผ้าอังสะก็ขาดเป็นหย่อมๆ โดยไม่พูดอะไร ฝ่ายแขกผู้มาหาคิดสงสัยว่า “พระรูปนี้เป็นอะไรกันแน่” จึงนั่งลงตรงข้าม พระมิมุโรโตะเอามือประสานกันไว้ตรงบริเวณท้อง จากนั้นก้มหน้าลงเล็กน้อยแล้วกล่าวว่า “ข้าได้ปลุกเสกสะเดาะเคราะห์ให้เรียบร้อยแล้ว ขอเชิญท่านรีบกลับไปได้แล้ว” ทำให้คนที่มาหาขังไม่ได้พูดในสิ่งที่ต้องการ จากนั้นก็ปิดประตูวิหารทันที

จากตัวอย่างที่ยกมาข้างต้นที่ได้วิเคราะห์มาทั้งหมดจะเห็นว่า เป็นผู้มีจิตเมตตาในการช่วยเหลือผู้อื่นอย่างจริงใจซึ่งผิดวิสัยของผู้ออกบวชที่ปวารณาตนเจริญรอยตามพระโพธิสัตว์ผู้ซึ่งมีจิตเมตตาต่อการช่วยเหลือผู้อื่น โดยจะสังเกตได้จากเนื้อหาในตอนจบของนิทาน ผู้เล่ามิได้ยกย่องสรรเสริญการกระทำของตัวละครว่าเป็นพระผู้ปฏิบัติดีและชอบแต่อย่างใด ดังนั้นจึงวิเคราะห์ภาพลักษณ์ของสมณะผู้นี้เป็นด้านลบในภาพรวม

ในบทความของ มะซุโกะ คะสุโกะ ได้เขียนวิเคราะห์เกี่ยวกับเรื่องราวของพระรูปนี้ว่าพระมิมุโรโตะ แม้จะมีฐานะเป็นลูกของพระโศโยะหรือพระโฆโจแห่งวัดอิชิโจ ซึ่งเป็นตัวละครที่ปรากฏในเรื่องเดียวกัน แต่พระทั้งสองรูปไม่ถูกชะตาและไม่ค่อยลงรอยกัน มีครั้งหนึ่งที่พระมิมุโรโตะถูกปลดออกจาก

<sup>132</sup> สุมาลี มหณรงค์ชัย, พุทธศาสนามหายาน, หน้า 35.

ตำแหน่ง เพราะมีเรื่องการทะเลาะกับพระรูปอื่น ๆ ในวัด จนต้องหนีออกจากวัด ขณะเดียวกันก็มีการแต่งตั้งหลานชายคือ พระโศโยะขึ้นมาแทนตำแหน่งของลุง ทำให้พระมิมุโระโตะประสบความยากลำบากเพราะไม่สามารถอยู่วัดได้ เนื่องจากกฎกฎเกณฑ์ แม้ต่อมาภายหลังพระมิมุโระโตะจะได้รับแต่งตั้งให้มีตำแหน่งตะอิโซโจก็ตาม แต่กลับไม่ได้รับแต่งตั้งเป็นแท่นตะอิสะซุ พระผู้นี้มีนิสัยไม่ชอบการฝึกปฏิบัติตามป่าเขาชอบอยู่แต่ภายในห้องพักในวิหาร ซึ่งมีหลักฐานเขียนไว้ในหนังสือ ชูยูกิ 『中右記』<sup>133</sup> ว่า พระมิมุโระโตะโซโจ ไม่สามารถหลุดพ้นได้ในวาระสุดท้ายของชีวิตเพราะจมปลักอยู่กับโทษ แต่หลังจากมรณภาพไปแล้วประมาณ 100 ปีมีหนังสือชื่อ ฮิระซัง โกะจินเรอิตะกุ 『比良山古人霊託』<sup>134</sup> บันทึกว่า เขาสามารถหลุดพ้นได้ในวาระสุดท้ายของชีวิต<sup>135</sup>

จากการศึกษาวิเคราะห์ภาพลักษณ์ของพระมิมุโระโตะในนิทานเรื่องเล่า อูจิฉุอิ โมะโนะงะระ ตะริ ไม่พบข้อความใด ๆ กล่าวในลักษณะของการสรรเสริญ ยกย่องพฤติกรรมกรรมกรกระทำของพระผู้นี้เลยว่ามีพฤติกรรมการฝึกปฏิบัติที่ถูกต้อง เหมาะสมแก่การเป็นผู้ออกบวชในพุทธศาสนา ดังนั้นจึงกล่าวโดยสรุปได้ว่า ภาพลักษณ์ตัวละครพระมิมุโระโตะเป็นด้านลบ

#### 4. เรื่องที่ 82 “เรื่องของพระคะโนกับรูปปั้นพระโพธิสัตว์จิโสแห่งเขาโยะกะวะ”

やま よかは かのうちざう こと  
(山の横川の賀能地藏の事)

##### เนื้อเรื่องย่อ

มีพระรูปหนึ่งอยู่ที่ โยะกะวะ ภูเขาอิเอะอิ ชื่อ คะโนชิอิน มีตำแหน่ง ฌุเกียว<sup>136</sup> เขาทำผิดศีลและกระทำความชั่ว แต่ทุกครั้งที่เดินไปทำงานที่ทำการบริหารงานส่วนกลาง เขาจะถอดผ้าคลุมศีรษะ

<sup>133</sup> สันนิษฐานว่า แต่งโดย ฟุจิวะ โนะ มุเนะตะดะ 藤原宗忠 (ค.ศ.1062-1141) ดำรงตำแหน่งเสนาบดีฝ่ายขวา เป็นบันทึกส่วนตัวที่แต่งขึ้นในราว ค.ศ. 1087-1138

<sup>134</sup> เป็นบันทึกถามตอบเกี่ยวกับอาการป่วยของคุโจ มิชิอิเอะ 九条道家 (ค.ศ.1193-1252) ขุนนางในราชสำนักสมัยคะมะกุระตอนต้น และวิธีการรักษาอาการป่วย สันนิษฐานว่าแต่งในปี ค.ศ.1239 บันทึกฉบับนี้เกิดจากการที่ คุโจ มิชิอิเอะ ขณะกำลังป่วย พระเคอิเซะอิ 慶政 ได้ทำพิธีรักษาอยู่นั้น มีเท็งงุมาเข้าสิงภรรยาของขุนนางผู้หนึ่งซึ่งเป็นลูกน้องของคุโจ มิชิอิเอะ จากนั้นก็มีการถามตอบถึงอาการป่วยและวิธีการรักษาขุนนางผู้นี้ มีการถามถึงการปรากฏตัวของเท็งงุ และประวัติของพระรวมทั้งบุคคลผู้มีชื่อเสียงในสมัยนั้นว่า หลังความตายเขาเหล่านั้นไปไหน จากนั้นได้มีการนำมาบันทึกรวบรวมไว้

<sup>135</sup> 増古和子 (2010年8月) 『宇治拾遺物語』 「御室戸僧正事・一乗寺僧正事」 『並木の里』 第72号: 1-6.

<sup>136</sup> เป็นตำแหน่งหนึ่งของพระผู้บริหารจัดการดูแลวัด รองจากโซโจและโซสุทำหน้าที่จัดการดูแลเรื่องบัญชีและควบคุมค่าใช้จ่ายในวัด

ออกและกัมหัวทำความเคารพรูปปั้นพระโพธิสัตว์จิโส<sup>137</sup> เก่า ๆ องค์หนึ่งที่ตั้งอยู่ใต้ฐานเจดีย์ ต่อมา พระคะโนซึอินมรณภาพลง มีพระอาจารย์ตำแหน่งโซสุฝันว่า รูปปั้นพระโพธิสัตว์จิโสได้ลงไปในรกเพื่อช่วยพระคะโนซึอินในวันที่เขาตกลงไปในนรกภูมิขุมที่เรียกว่า มุเง็นนิโกะกุ<sup>138</sup> ดังนั้นวันรุ่งขึ้นจึงไปดูที่ใต้เจดีย์และพบว่ารูปปั้นพระโพธิสัตว์หายไป ต่อมาพระโซสุฝันอีกครั้งว่า มีพระผู้หนึ่งมาเล่าให้ฟังว่า ที่ขารูปปั้นพระโพธิสัตว์จิโสมีรอยไหม้ซึ่งเกิดจากการติดตามไปช่วยพระคะโนซึอินยังนรก เมื่อตื่นจากฝันพระโซสุจึงรีบเดินไปใต้เจดีย์พบว่า ที่ขาของรูปปั้นพระโพธิสัตว์มีรอยไหม้จริง ๆ ในตอนท้ายของนิทานกล่าวว่า ปัจจุบันรูปปั้นพระโพธิสัตว์จิโสยังคงตั้งประดิษฐานอยู่ มีความสูงประมาณ 2 ณะกุ 5 ชุน และผู้เล่าเรื่องนี้เคยไปกราบนมัสการรูปปั้นพระโพธิสัตว์องค์นี้ด้วย

### ภาพลักษณ์ของพระคะโนซึอิน

จากการวิเคราะห์ตัวบทนิทานกล่าวถึง พระคะโนซึอินว่า ทำมิดศีลและประพฤติชั่วโดยกล่าวถึงการนำของวัดไปใช้ตามอำเภอใจเป็นประจำ แม้จะไม่มีภาระบุญความผิดที่ชัดเจนของตัวละครอย่างชัดเจนก็ตาม แต่หากอ่านจากตัวบทจะพบว่า ผู้เล่ากล่าวถึงการมิดศีลและประกอบกรรมชั่วมามากมายของพระผู้นี้ จะเห็นได้จากข้อความที่ยกมาดังนี้ ...เป็นผู้กระทำมิดศีลและกระทำความชั่วอย่างไม่ละอายใจ และมีการนำของวัดไปใช้ตามอำเภอใจเป็นประจำทั้งเช้าค่ำ... (はかいむざん …きはめて破戒無慚の者にて、昼夜に仏の物を取り使ふ事をのみしけり。…) จากพฤติกรรมการทำมิดศีลดังกล่าวแสดงว่าตัวละครเป็นบุคคลที่ไม่มีความเชื่อถือและศรัทธาในพุทธศาสนาอย่างแท้จริง เพราะในตัวบทระบุว่าพระคะโนซึอินชอบนำของวัดไปใช้ตามอำเภอใจเป็นประจำ ดังนั้นจึงน่าจะเข้าข่ายการทำมิดศีลในหมวดโทษเบาข้อที่ 27 “นำลาภที่เขาถวายสงฆ์อื่นมาเป็นของตน” และข้อที่ 28 “นำลาภที่เขาถวายสงฆ์อื่นไปใช้ตามใจชอบ” ทำให้วิเคราะห์ได้ว่า พระคะโนซึอินมีภาพลักษณ์เป็นลบ ดังตัวบทที่ยกมาต่อไปนี้

これも今は昔、山の横川に賀能知院といふ僧、はかいむざん きはめて破戒無慚の者にて、 昼夜に仏の物を取り使ふ事をのみしけり。横川のしゆぎやう執行にてありけり。 (p.195)

<sup>137</sup> จิโส โปะชะทีสุ じぞうぼさつ 地藏菩薩 หรือพระกษิตครรภโพธิสัตว์ เป็นพระโพธิสัตว์องค์หนึ่งซึ่งทางพุทธศาสนามหายานเชื่อว่า หลังจากพระพุทธเจ้าที่เสด็จปรินิพพานไปแล้ว 5,670 ล้านปี จะมีพระโพธิสัตว์จิโสแต่งกายลักษณะเหมือนพระสงฆ์ในพุทธศาสนา มหายาน มือซ้ายถือจินดามณี มือขวากลือไม้เท้ายาวฉะกุโจ (เพื่อเปิดประตูนรก) เป็นผู้เปี่ยมด้วยความเมตตา จุตกลงมาเพื่อช่วยเหลือสรรพสัตว์ที่ศรัทธาในพระองค์ให้พ้นทุกข์ โดยไม่มีการแบ่งแยก จนกว่าจะถึงยุคที่พระศรีอริยเมตไตรยจะลงมาจุติบนโลก (ดูเพิ่มเติมในบทที่ 5 ข้อ 5.2.2)

<sup>138</sup> มุเง็นนิโกะกุ หมายถึง เป็นนรกภูมิขุมที่ 8 ซึ่งเป็นขุมที่ต่ำที่สุด สำหรับคนที่ตกนรกนี้ได้แก่ คนที่ฆ่าพ่อแม่ พระสงฆ์ ทำลายกลุ่มผู้ศรัทธาในพุทธศาสนา พระพุทธรูป วัด หรือเจดีย์ คนที่ว่ากล่าวร้ายพระสงฆ์

นี่ก็กาลครั้งหนึ่งนานมาแล้ว มีพระรูปหนึ่งอาศัยอยู่ที่โยกะวะ ภูเขาอิเอะอิ ชื่อคะโนซึอิน เป็นผู้กระทำผิด ศิลและกระทำความชั่วอย่างไม่ละอายใจ และมีการนำของวัดไปใช้ตามอำเภอใจเป็นประจำทั้งเข้าค่า เป็น พระที่อยู่ในตำแหน่งผูกเขี้ยวแห่งเขาโยกะวะ

แม้พฤติกรรมของพระคะโนซึอินจะประกอบกรรมชั่ว โดยเอาของวัดไปใช้ตามอำเภอใจ แต่ใน ตัวบทกลับระบุว่า ทุกครั้งที่มีการเดินผ่านรูปปั้นพระโพธิสัตว์จิโซ เขาจะถอดผ้าโพกศีรษะออกแล้วก้ม ลงนมัสการพระรูปปั้นพระโพธิสัตว์ด้วยความเคารพนับถือ แต่อย่างไรก็ตามในเวลาต่อมาด้วยอนิสงส์ จากการศึกษาได้สักการะรูปปั้นพระโพธิสัตว์ทุกครั้งที่ได้เดินผ่านไปนี้ ทำให้พระคะโนซึอิน ได้รับการ ช่วยเหลือจากพระโพธิสัตว์ แต่กรรมชั่วที่ต้องชดใช้คือ การตกนรกหลังจากมรณภาพ ดังจะเห็นได้จาก ข้อความตำหนิตัวละครของผู้เล่าผ่านคำพูดของพระอาจารย์ระดับโซสุ ทำให้วิเคราะห์ภาพลักษณ์ตัว ละครพระคะโนซึอินเป็นภาพลักษณ์ด้านลบอีกเช่นกัน ดังข้อความที่ขีดเส้นใต้ในตัวบทต่อไปนี้

政所まんどころへ行くとて、塔のもとを常に過ぎ歩ありきければ、塔のもとに、古き地藏の物 の中に捨て置きたるをきと見奉りて、時々きぬかぶりしたるをうち脱ぎ、頭を 傾かたぶけて、すごしすごし敬ひ拝みつゞ行く時もありけり。かかる程に、かの賀能 ははなく失せぬ。師そうづの僧都これを聞きて、「かの僧、破戒無慚の者にて、後世ごせ めて地獄に落ちん事疑ひなし」と心憂こころうがり、あはれみ給ふ事限りなし。

( p.195)

[เมื่อเดินทางไปที่ทำงาน] ที่ทำการบริหารงานส่วนกลาง [ของวัดเอ็นเรียะกุ] เขาจะเดินผ่านเจดีย์ และตรง บริเวณนั้นมีรูปปั้นพระโพธิสัตว์เก่า ๆ องค์หนึ่งถูกวางทิ้งไว้กับสิ่งของอื่น ๆ ทุกครั้งเมื่อพระคะโนซึอินเดิน ผ่าน เขาจะมองไปที่รูปปั้นแล้วเอาผ้าโพกหัวออก ก้มศีรษะให้เพื่อแสดงความเคารพสักการะ จนกระทั่ง พระคะโนซึอินมรณภาพลงอย่างน่าเวทนา พระอาจารย์ระดับโซสุได้ฟังข่าวนั้นจึงคิดว่า “พระคะโนซึอิน ทำ ผิดศีลมากมายมรณภาพไปต้องตกนรกแน่ ๆ” เมื่อคิดดังนั้นก็รู้สึกเศร้าสะเทือนใจเป็นที่สุด

จากตัวบทข้างต้น ทำให้วิเคราะห์ได้ว่า สมณะผู้ใดก็ตามที่ทำผิดศีลและกระทำความชั่วย่อม ได้รับผลกรรมที่ตนกระทำอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ โดยเฉพาะในตัวบทพระอาจารย์ตำแหน่งโซสุเองก็คิด เช่นนั้น ดังนั้นผู้วิจัยคิดว่า คงเป็นที่ทราบกันดีอยู่แล้วในหมู่สมณะว่า พระคะโนซึอินประกอบกรรมชั่ว อยู่เป็นประจำจึงต้องได้รับผลกรรมที่ตนได้กระทำ โดยจะต้องตกนรกอย่างไม่มีผู้ใดสงสัย

เป็นที่น่าสังเกตว่า ในตอนท้ายของนิทานได้กล่าวถึง พระอาจารย์ระดับโซสุได้พบว่า รูปปั้น ของพระโพธิสัตว์จิโซหายไป และระหว่างผู้คนกำลังตั้งข้อสงสัยอยู่นั้น เขาก็ได้ฝันไปอีกว่า พระโพธิสัตว์ จิโซได้ลงไปยังนรกเพื่อช่วยเหลือพระคะโนซึอิน และเมื่อไปพิสูจน์ที่ขาของรูปปั้นก็พบว่า มีรอยไหม้ จริ่ง ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นว่า พระโพธิสัตว์จิโซได้ลงไปยังนรกเพื่อช่วยพระคะโนซึอินจริง ๆ ดังนั้น หากวิเคราะห์จากเนื้อหาดังกล่าวนี้นี้ดูเหมือนว่า ผู้เล่าจะแสดงแนวคิดออกมาค่อนข้างชัดเจนว่า ต้องการ ส่งเสริมความเชื่อและศรัทธาในองค์พระโพธิสัตว์จิโซ ซึ่งเชื่อว่าพระองค์จะช่วยเหลือสรรพสัตว์ทุกคน โดยไม่มีการแบ่งแยกคนดีหรือคนชั่ว ขอเพียงให้มีศรัทธาในพระองค์เท่านั้น ซึ่งเกี่ยวกับความเชื่อใน

เรื่องดังกล่าวนี้จะได้อธิบายอีกครั้งในบทที่ 5 ความเชื่อเกี่ยวกับพุทธศาสนาใน *อุจิฉุอิ โมะโนะ* *งะตะริ*

3.2.3 เป็นบุคคลผู้ทำผิดศีลของพระโพธิสัตว์ในข้อที่ 3 โดยยึดติดในกามตัณหา มีพฤติกรรมส่อไปในเรื่องของการมีเพศสัมพันธ์กับสตรีหรือเพศเดียวกัน พบในนิทาน 3 เรื่องต่อไปนี้

#### 1. เรื่องที่ 1 “พระโตเมียวไปสวดมนต์ที่บ้านอิสุมิ ฦกิบุ เทพโตโซะจิน

แห่งถนนหมายเลขห้ามาฟังการสวดมนต์”

だうみやう もと お どきやう だうそじんぢやうもん  
(道命、和泉式部の許に於いて読経し、五条の道祖神聴聞の事)

#### เนื้อเรื่องย่อ

มีพระผู้หนึ่งชื่อ โตเมียว ตำแหน่ง อะจะริ เป็นพระที่หมกมุ่นในเรื่องตัณหาทางเพศ เขาได้ไปนอนค้างที่บ้านหญิงสาวชื่อ อิสุมิ ฦกิบุ และในคืนหนึ่งขณะสวดมนต์เสร็จได้มีเทพโตโซะจินที่อาศัยอยู่แถว ๆ โกะโฌ นิฉิโนะ โตอิน<sup>139</sup> มากล่าวคำขอบุคุณ เนื่องจากเขาได้ฟังการสวดมนต์อย่างใกล้ชิดจนเกิดความซาบซึ้งในรสพระธรรม ในตอนท้ายของนิทานเรื่องนี้กล่าวว่า การสวดมนต์ควรชำระร่างกายให้บริสุทธิ์ ท่านอะฉิน โนะ โกะโบ<sup>140</sup> ได้กำหนดข้อห้ามว่า ไม่ว่าจะเป็นการสวดเน็มบุทซุ<sup>141</sup> และการสวดมนต์ธรรมดาก็ห้ามฝ่าฝืนข้อปฏิบัติ 4 ประการ<sup>142</sup>

#### วิเคราะห์ภาพลักษณ์ของพระโตเมียว

จากการวิเคราะห์เนื้อหาของนิทานพบว่า ผู้เล่าได้กล่าวถึงพฤติกรรมของพระโตเมียวในช่วงแรกว่า พระโตเมียวที่หมกมุ่นในเรื่องตัณหาทางเพศ (色に耽りたる僧) แม้ในตัวบทมิได้มีการ

<sup>139</sup> โกะโฌ นิฉิโนะ โตอิน คือ บริเวณที่ตั้งอยู่ตรงทางแยกระหว่างถนนสายหลักคือ โกะโฌ [ถนนหมายเลข 5] กับถนนสายเล็ก คือ นิฉิ โนะ โตอิน ในเมืองเฮอัน [เมืองเกียวโตในอดีต]

<sup>140</sup> อะฉิน โนะ โกะโบ あしん ごぼう 恵心の御房 หมายถึง พระเกินชิน げんしん 源信 (ค.ศ.942-1017) ซึ่งเป็นศิษย์รุ่นพี่ของพระโตเมียวและมีอาจารย์คนเดียวกันคือ เรียวเง็น มีชื่อเสียงในฐานะผู้ศึกษาปฏิบัติและเผยแพร่คำสอนนิกายเท็นดะอิและเป็นผู้แต่งตำรา *โอโจโยฉุ* おうじょうようしゅう 『往生要集』 ซึ่งเป็นตำราปรัชญาทางพุทธศาสนาที่ว่าด้วย เรื่องราวของการเวียนว่ายตายเกิด นรก สวรรค์ และการสวดเน็มบุทซุ และเรื่องราวของแดนสุชาวดีซึ่งมีเนื้อหาทั้งหมด 10 บท บรรจุอยู่ใน 3 เล่ม

<sup>141</sup> การสวดเน็มบุทซุ ねんぶつ 念仏 หมายถึง การสวดเอ่ยพระนามของพระอมิตาภะว่า “นะมุ อมิตะ บุทซุ” แปลว่า “ข้าพเจ้าขอแสดงความนอบน้อมแด่พระอมิตาภะ หรือ “ข้าพเจ้าขอยึดพระอมิตาภะเป็นที่พึ่งบูชา” เชื่อว่าเกิดจะมรรคผลที่จะทำให้ผู้สวดได้ไปเกิด ณ แดนสุชาวดี

<sup>142</sup> ข้อปฏิบัติ 4 ประการของพระ ที่ห้ามฝ่าฝืนขณะสวดเน็มบุทซุ และสวดมนต์ ได้แก่ ข้อปฏิบัติที่เกี่ยวกับการเดิน การหยุด การนั่งและการนอน (行・住・座・臥)

ตำหนิพระโตเมียวในเรื่องนี้ แต่จากพฤติกรรมหมกมุ่นในตัณหาทางเพศ และไปนอนค้างบ้านหญิงสาว แล้วไม่ชำระร่างกายให้สะอาดก่อนสวดมนต์ ในฐานะพระผู้ออกบวชในพุทธศาสนาถือว่า พระโตเมียวทำผิดศีลฝ่าฝืนข้อปฏิบัติตามหลักธรรมคำสั่งสอนในพระพุทธศาสนา กล่าวคือ ผิดศีลของพระโฬิสต์ว์ ในข้อที่ 3 ในหมวดโทษหนักหรือครุกาบัติ เรื่องการห้ามพระมีเพศสัมพันธ์กับสตรี<sup>143</sup> ว่าด้วย “ผู้เสพเมถุนกับผู้ชาย ผู้หญิง หรือสัตว์เดรัจฉานตัวเมียไม่ว่าน้ำอสุจิจะเคลื่อนที่หรือไม่ กระทำเองหรือใช้ให้ผู้อื่นกระทำ ต้องโทษสถานหนัก” (無慈行欲戒) ซึ่งถือเป็นโทษหนักสำหรับสมณะในนิกายมหายาน จากจุดนี้ทำให้เคราะห์ได้ว่า พระโตเมียวมีภาพลักษณ์ด้านลบ ดังตัวบทที่ยกมาต่อไปนี้

今は昔、道命阿闍梨とて、傳殿の子に色に耽りたる僧ありけり。和泉式部に通ひけり。(p.25)

กาลครั้งหนึ่งนานมาแล้วมีพระชื่อว่า โตเมียว อะจะริ เป็นพระที่หมกมุ่นในเรื่องตัณหาทางเพศ ได้ไปนอนค้างที่บ้านของหญิงสาวชื่อ อีสึมิ มิทากุ

จากการศึกษาเรื่องราวของพระโตเมียว เพิ่มเติมจากหนังสือ *คนจะกุ โมะโนะงะตะริมุ* พบว่า ในเล่มที่ 12 ตอนที่ 36 “เรื่องของพระโตเมียว อะจะริ เจ้าอาวาสวัดเท็นโนจิ” (天王寺別当道命阿闍梨語第三十六) เนื้อเรื่องในนิทานกล่าวถึง ภาพลักษณ์ของพระโตเมียวในประเด็นที่คล้ายกันนี้ คือ มีการกล่าวถึงชีวิตหลังการตายของพระผู้นี้ว่า มีเพื่อนสนิทของเขาฝันเห็นพระโตเมียว ในมือถือพระสูตร ท่องบทสวดมนต์ด้วยเสียงดังเป็นลิบเท่าของขณะมีชีวิตอยู่ นั่งอยู่บนเรือในสระน้ำที่มีดอกบัวด้วยความแปลกใจ จึงได้เข้าไปถามพระโตเมียวว่า เหตุใดจึงมีชีวิตหลังความตายเช่นนี้ พระโตเมียวจึงเล่าให้ฟังว่า เป็นเพราะขณะมีชีวิตอยู่เขาได้ทำผิดศีลและไม่ประพฤติปฏิบัติตามหลักคำสอนของพุทธศาสนา จะเห็นว่า จากเนื้อหาของนิทานเรื่องเล่า *คนจะกุ โมะโนะงะตะริมุ* ซึ่งแต่งมาก่อนนิทานเรื่องเล่า *อุจิฉุอิ โมะโนะงะตะริ* ก็มีการกล่าวถึงพฤติกรรมตัวละครผู้หนึ่งในทำนองเดียวกันกับที่พบในตัวบทนิทานเรื่องนี้ ดังนั้นจึงทำให้เชื่อได้ว่า พระโตเมียวน่าจะเป็นพระที่เคยทำผิดศีล ดังตัวบทต่อไปนี้

我レ生タリシ時、三業ヲ不調ズ、五戒ヲ不持ズシテ、心ニ任セテ罪作りキ。<sup>144</sup>

<sup>143</sup> ศีลข้อ 3 ของพระในนิกายเห็นตะอิวว่าด้วยการห้ามเสพเมถุนกับสตรีเพศ (不邪淫戒人の道にはずれた行いはいたしません) ในอดีตนั้นถือเป็นครุกาบัติ มีโทษสถานหนัก แต่ข้อห้ามนี้มาผ่อนคลายในสมัยเมจิที่ 5 ปี ค.ศ. 1892 โดยรัฐบาลในสมัยนั้นได้ประกาศให้พระในนิกายสามารถรับประทานเนื้อสัตว์ มีภรรยา ไว้ผมยาว และนุ่งห่มเสื้อผ้าเช่นเดียวกับคนทั่วไปได้เรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน

<sup>144</sup> 馬淵和夫・国東文麿・今野達 『今昔物語集』、p. 336.



“ในตอนที่มีชีวิตอยู่ อาตมาไม่สำรวมในกาย วาจาและใจ ไม่ได้ตั้งใจรักษาศีลห้าและทำความผิดตาม  
อำเภอใจชอบ” [ศีล 5 ได้แก่ การห้ามฆ่าสัตว์ ห้ามลักทรัพย์ ห้ามประพฤตินอกใจในกาม ห้ามเสพเมถุน ห้าม  
โกหกหรือพูดจาเพื่อเจ้อและห้ามดื่มสุรา]

เป็นที่น่าสังเกตว่า ภาพลักษณ์ของพระโตเมียวในนิทานเรื่องเล่าทั้งสองเรื่องคล้ายคลึงกัน คือ  
มีพฤติกรรมผิดศีล นอกจากตัวละครพระโตเมียวจะมีภาพลักษณ์เป็นบุคคลผู้ทำผิดศีลห้าและศีล  
โพธิสัตว์ศีลแล้ว ยังมีภาพลักษณ์การเป็นบุคคลผู้ฝ่าฝืนธรรมเนียมปฏิบัติไม่กระทำตามบทบาทหน้าที่  
ของตนตามบรรทัดฐานทางสังคม กล่าวคือ พระโตเมียวเป็นพระในพระพุทธศาสนาตามบรรทัดฐาน  
ของสังคมแล้ว พระโตเมียวต้องปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนอย่างเคร่งครัด โดยเฉพาะในตอนจบของ  
นิทานเรื่องเล่าในส่วนที่เป็นบทวิจารณ์ของผู้เล่า (評語) กล่าวว่า ขนาดมีพระรุ่นที่เคยพูดห้ามเอาไว้  
ว่า ขณะสวดมนต์ไม่ว่าจะเป็นการสวดใด ๆ ก็ตาม ห้ามฝ่าฝืนข้อปฏิบัติซึ่งบัญญัติเอาไว้สำหรับพระใน  
นิกายเท็นดะอิ แต่พระโตเมียวก็มีได้ใส่ใจที่จะประพฤติดังปฏิบัติตาม แต่กลับฝ่าฝืนคำสั่งของพระรุ่นที่  
จากจุดนี้จึงมองว่า ภาพลักษณ์ของพระโตเมียวเป็นด้านลบเช่นกัน ดังตัวบทที่ยกมาต่อไปนี้

されば、はかなく、さは読み奉るとも、清くて読み奉るべき事なり。「念仏、  
読経、四威儀を破る事なかれ」と、恵心の御房も戒め給ふにこそ。(p. 26)

ในการสวดมนต์ถึงแม้จะเป็นการสวดแบบไม่เป็นทางการก็ตาม ควรชำระร่างกายให้บริสุทธิ์ท่าน เอะฉิน  
โนะ โกะโบ ได้กำหนดข้อห้ามว่าไม่ว่าจะเป็นการสวดเน็มบุทซุ และการสวดมนต์ธรรมดาก็ห้ามฝ่าฝืนข้อ  
ปฏิบัติ 4 ประการ

อย่างไรก็ตามนอกจากภาพลักษณ์ด้านลบที่กล่าวมาแล้วข้างต้น จากการวิเคราะห์เนื้อหา  
นิทานพบว่า ผู้เล่ามีการยกย่องพระโตเมียวว่า เก่งในเรื่องการสวดมนต์ และการไปค้างที่บ้านหญิงสาว  
ในคืนนั้น กลับเป็นบุญคุณให้กับเทพชั้นล่างคือ เทพโตโซะจิน ผู้ที่ปรารถนาจะฟังการสวดมนต์อย่าง  
ใกล้ชิดมานานแล้วได้มีโอกาสดำรับฟังจนเกิดความซาบซึ้งในรสพระธรรม ดังนั้นจากการลำดับ  
เหตุการณ์จึงวิเคราะห์ได้ว่า พระโตเมียวน่าจะมานอนค้างที่บ้านหญิงสาวผู้นี้อยู่แล้วเป็นประจำ แต่ทุก  
ครั้งอาจมีการทำพิธีชำระร่างกายให้สะอาด ทำให้เทพชั้นสูงอย่างพระอินทร์ และพระพรหมมาฟังการ  
สวดมนต์ เฉพาะในคืนที่ปรากฏในนิทานเรื่องเล่านี้เท่านั้น ที่เขาละเลยไม่ปฏิบัติอย่างเช่นที่เคยปฏิบัติ  
มา ไม่ว่าจะเจตนาหรือไม่ก็ตาม ผลของการกระทำผิดศีลของพระโตเมียว กลับเป็นการกระทำที่ส่งผลดี  
คือ เป็นการโปรดสัตว์และแสดงความเมตตาต่อเทพเจ้าที่อยู่ในระดับล่างคือ เทพโตโซะจิน ได้มีโอกาสดำ  
รับฟังการสวดมนต์ จากเนื้อหาจุดนี้แม้จะทำให้พระโตเมียวมีภาพลักษณ์เป็นบวกขึ้นมาบ้าง แต่  
จากการศึกษาตัวบทผู้เล่ากลับไม่ได้มีการยกย่องการกระทำของตัวละครว่า การมาค้างบ้านหญิงสาว  
แล้วสวดมนต์ชำระร่างกายให้สะอาดนั้น เป็นสิ่งที่เหมาะสมแล้วแต่อย่างไร ดังนั้นจึงเห็นว่า ภาพลักษณ์  
โดยรวมของพระโตเมียวเป็นด้านลบ ดังตัวบทดังนี้

この御経こよひを今宵しやうじやうせせ承りぬる事の、生々世々しやうじやうせせ忘れがたく候ふ」といひければ、道命、「法華経ほふてんを読み奉る事は常たいしやくの事なり。など今宵こよひしもいはるるぞ」といひければ、五条さいいほの斎さい曰く、清さくて読み参らせ給ふ時は、梵天ぼんてん、帝釈たいしやくを始め奉りてちやうもん聴聞おきなせさせ給へば、翁おきななどは近おきなづき参り承るに及び候さぶらはず。今宵こよひは御行水ぎやうすいも候はで読み奉らせ給へば、梵天ぼんてん、帝釈たいしやくも御聴聞候はぬひまにて翁参り寄りて承りて候ひぬる事の忘れがたく候ふなり。(p.25-26)

[เทพโตโชะจิน] “วันนี้ข้าได้ฟังท่านสวดมนต์ รู้สึกซาบซึ้ง ได้ตระหนักถึงความเป็นไปในสังสารวัฏ ช่างน่าประทับใจและยากที่จะลืมยิ่งนัก [พระโตเมียว] “อาตมาก็สวดมนต์ประจำอยู่แล้วนี้ แล้วเหตุใดท่านถึงพูดถึงแต่วันนี้เล่า” [เทพโตโชะจิน] “ตอนที่ท่านชำระร่างกายให้บริสุทธิ์แล้วสวดมนต์บรรดาเทพชั้นสูงได้แก่ พระพรหม พระอินทร์ต่างพากันมาฟังพวกคนแก่อย่างข้าเข้าใกล้ไม่ได้หรอก วันนี้ท่านไม่ได้ใช้น้ำทำพิธีชำระร่างกายให้บริสุทธิ์ก่อนสวดมนต์ บรรดาพระพรหม พระอินทร์จึงไม่ได้มาฟังท่านสวด คนแก่อย่างข้าถึงได้มีโอกาสเข้ามาฟังใกล้ ๆ ไรละ ช่างน่าประทับใจจนลืมไม่ลงจริง ๆ”

จากการศึกษาประวัติของพระผู้เฒ่าพบว่า พระโตเมียว อะจะริ どうみょうあじやり 道明阿闍梨 เป็นลูกชายของ พุจิ

วะระ โนะ มิจิทซุเนะ ふじわらのみちつな 藤原道綱 (ค.ศ.955-1020) และเป็นหลานของพุจิวะระ โนะ คะเนะอิเอะ

ふじわらのかみえ 藤原兼家 กับผู้แต่งวรรณกรรมเรื่อง かげろうにつき คะเงะโรนิกกิ 蜻蛉日記 ซึ่งเป็นวรรณกรรมประเภทบันทึกที่มีชื่อเสียงสมัยเฮอัน พระโตเมียวบวชเป็นพระในนิกายเท็นดะอิ เคยได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้าอาวาสวัด เท็นโนจิ てんのうじ 天王寺 เสียชีวิตตอนอายุ 66 ปี ออกบวชตั้งแต่อายุยังน้อย มีความสามารถในการสวดมนต์ ท่องพระสูตรและเขียนบทกวี

สำหรับเทพโตโชะจิน だうそじん 道祖神 นั้น จากการศึกษพบว่า เป็นเทพที่สถิตอยู่ที่เขตแดนระหว่างเมืองกับเมืองหรือหมู่บ้านกับหมู่บ้าน จะทำหน้าที่ป้องกันโรคร้ายหรือวิญญาณชั่วร้ายไม่ให้เข้ามาในเมืองหรือหมู่บ้านรวมถึงปกป้องนักเดินทางที่ผ่านไปมาแต่ในที่นี้หมายถึง เทพที่สถิตอยู่ ณ ศาลเจ้าโชะจินตรงบริเวณ โกะโฌ นิชิ โนะ โตอิน คือเทพชะรุตะฮิโกะ さるたひこ 猿田彦 นั่นเอง เดิมรู้จักในฐานะเป็นเทพทางด้านพยากรณ์ และมักจะรู้จักกันมากในภาพของเทพแห่งการจับคู่ชายหญิง กล่าวกันว่าเทพองค์นี้มีความผูกพันใกล้ชิดกับวิถีชีวิตของชาวบ้านญี่ปุ่นมาช้านาน เนื่องจากมีรูปลักษณ์เป็นหินสลักบางที่จะเรียกว่า เซะกิจิน せきじん 石神 หรือเทพหินสลัก จากเนื้อหานิทานเชื่อว่า เทพโตโชะจิน น่าจะเป็นเทพที่อยู่ระดับล่าง มีสถานะต่ำกว่าระดับของพระพรหมและพระอินทร์ เพราะในตัวบทตัวละครเรียกตัวเองว่า โอะกินะ おきな 翁 ซึ่งหมายถึง “ชายแก่”

นอกจากนี้เกี่ยวกับประเด็นความสัมพันธ์กับกวีหญิง อีสุมิ ฌิกิบุ พบว่ามีชื่อตัวละครพระโตเมียวปรากฏในนิทานเรื่องเล่า โคะฮนเซะทซุวะงุ ตอนที่ 11 อยู่ในหมวด เรื่องราวเกี่ยวกับความรัก 『古本説話集』 好色第十一 เนื้อเรื่องในตอนระบุว่า อีสุมิ ฌิกิบุ ได้นั่งรถเทียมวัวคันเดียวกันไปกับพระโตเมียวและมีการแต่งบทกวีโต้ตอบกันในเชิงชู้สาว แสดงถึงความสัมพันธ์อันใกล้ชิดของทั้งคู่ ซึ่งจากการศึกษาประวัติอีสุมิ ฌิกิบุ <sup>いずみしきぶ</sup> 和泉式部 (ค.ศ. 974-1034?) พบว่า เป็นกวีหญิงที่มีชื่อเสียงในสมัยเฮอันมีความสามารถในการแต่งบทกวีโดยเฉพาะบทกวีที่เกี่ยวข้องกับความรัก เป็นธิดาของ โอเอะ โนะ มะซุมุเนะ <sup>おおえのみぎむね</sup> 大江雅致 ผู้ปกครองแคว้นเอะชิเซ็น หรือบริเวณจังหวัดฟูกุอิ ในปัจจุบัน ผลงานที่โดดเด่นได้แก่ อีสุมิ ฌิกิบุ นิกกิ <sup>いずみしきぶにつぎ</sup> 和泉式部日記 และหนังสือรวมบทกลอน อีสุมิ ฌิกิบุ ฌู <sup>いずみしきぶしゅう</sup> 和泉式部集 กล่าวกันว่ากวีหญิงผู้นี้ไม่ประสบความสำเร็จในชีวิตการแต่งงานและมีเรื่องราวความรักกับชายสูงศักดิ์หลายคน

ดังนั้นจากการศึกษาประวัติของตัวละครทั้งสองทำให้เชื่อได้ว่า ทั้งชีวิตจริงและในนิทานเรื่องเล่าตัวละครพระโตเมียวน่าจะเคยทำผิดพลาดเกี่ยวกับการมีความสัมพันธ์กับสตรีผู้นี้มาก่อน ดังนั้นจึงอาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า พระโตเมียวมีพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมหลายอย่างในฐานะสมณะไม่ว่าจะเป็นการไปนอนค้างบ้านหญิงสาว สวดมนต์โดยไม่มีการชำระร่างกายให้สะอาด ฝ่าฝืนคำสั่งของพระรุ้นพี ซึ่งจากพฤติกรรมทั้งหลายเหล่านี้ทำให้วิเคราะห์ได้ว่า พระโตเมียวมีภาพลักษณ์โดยรวมเป็นด้านลบ

## 2. เรื่องที่ 60 “เรื่องของนางฉิมเมียวบุไปนมัสการที่วัดคิโยะมิสุ”

<sup>しんのみやうぶ きよみづでら</sup>  
(進命婦、清水寺へ参る事)

### เนื้อเรื่องย่อ

สมัยที่นางฉิมเมียวบุ<sup>145</sup> ยังสาว ได้ไปไหว้พระที่วัด คิโยะมิสุ เป็นประจำขณะนั้นมีพระชราผู้หนึ่ง ซึ่งไม่เคยผิดพลาดเรื่องเกี่ยวกับผู้หญิงมาก่อน เขาได้สวดสัทธรรมปุณฑริกสูตรมาแล้วกว่า 8 หมื่นสี่พันครั้ง เมื่อพระชราเห็นนางฉิมเมียวบุเข้าจึงเกิดความรู้สึกหลงใหลจนล้มป่วย ดังนั้นลูกศิษย์จึงได้ไปหานางฉิมเมียวบุแล้วเล่าเหตุการณ์ให้ฟัง นางจึงรีบเดินทางมาหาและสนทนากับพระชราโดยไม่รังเกียจ ทำให้พระชราซาบซึ้งใจมาก จึงได้ให้พรนางฉิมเมียวบุ และต่อมานางและบุตรก็ประสบความสำเร็จในชีวิตตามพรที่ได้รับ

<sup>145</sup> ฉิมเมียวบุ <sup>しんみょうぶ</sup> 進命婦 (?- ค.ศ. 1053) เป็นภรรยาคนโปรดของ พุจิวะระ โนะ โยริมิชิ (ค.ศ.992-1074) ขุนนางชั้นสูงในสมัย

เฮอันตอนปลาย ผู้เป็นเจ้าของวิหารเบียวโคอิน

## ภาพลักษณ์พระชรา

จากการวิเคราะห์เนื้อหาของนิทานพบว่า พระชราแม้จะเป็นผู้ศึกษาพระธรรมและปฏิบัติตามแนวคิดคำสอนของพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัดมาเป็นเวลานานหลายปี ขนาดเคยสวดพระสูตรมาแล้วมากกว่า 8 หมื่นสี่พันครั้ง กลับมิได้เกิดความซาบซึ้งและศรัทธาในพุทธศาสนาอย่างแท้จริง กล่าวคือ เมื่อเกิดกิเลส ตัณหา กลับไม่สามารถน้อมนำหลักคำสอนมายับยั้งชั่งใจตนเองได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พระชราแค่พบเห็นสตรียังไม่เคยได้พูดคุยสนทนาเลย กลับมีจิตใจอ่อนไหว หลงใหลในกามตัณหา ไม่นั่นคงในหลักคำสอนขององค์สัมมาสัมพุทธเจ้าที่มุ่งให้ผู้คนหลุดพ้นจากกิเลสตัณหาทั้งปวง ซึ่งพฤติกรรมดังกล่าวนี้ นอกจากมีพฤติกรรมเข้าข่ายการผิดศีลพระโพธิสัตว์ในข้อที่ 3 แล้วยังเข้าข่ายการผิดศีลในหมวดโทษเบา หรือลหุกาบัติข้อที่ 36 คือ “การไม่รักษาสัจจะต่อคำปฏิญาณว่าจะตั้งอยู่ในพรหมจรรย์”<sup>146</sup> (不起十願戒) ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า พฤติกรรมซึ่งแสดงออกของพระชราแสดงให้เห็นถึงความไม่เชื่อถือนับถือและศรัทธาในพุทธศาสนาอย่างแท้จริง รวมทั้งไม่ปฏิบัติตามคำสอนของพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัด เพราะหากศรัทธาในพุทธศาสนาอย่างแท้จริงแล้ว คงจะไม่ปล่อยใจให้ตนหมกมุ่นในเรื่องสตรีเพศ เหตุที่กล่าวเช่นนี้เนื่องจากในตัวพระชราว่า [พระชรา] ...เกิดความรู้สึกพิศวาสหลงใหล... (<sup>よくしん</sup>…欲心を起こして…) และจากพฤติกรรมจุดนี้ของตัวละครทำให้วิเคราะห์ว่า พระชรามีภาพลักษณ์ด้านลบ ดังข้อความขีดเส้นใต้ในตัวบทต่อไปนี้

今は昔、新命婦若かけりける時、常に清水へ参りける間、師の僧清かりけり。

<sup>やそち</sup>八十の者なり。法華經を八万四千余部読み奉りたる者なり。この女房を見て、<sup>よくしん</sup>欲心を起こして、<sup>やまひ</sup>たちまち病になりて、 (p. 161-162)

กาลครั้งหนึ่งนานมาแล้ว สมัยที่นางฉิมเมียวบุยังเป็นผู้สาว ได้ไปไหว้พระที่วัดคิโยะมิสุเป็นประจำ ขณะนั้น มีพระผู้หนึ่งซึ่งไม่เคยผิดศีลเกี่ยวเรื่องผู้หญิง ขณะนั้นอายุ 80 ปี และได้สวดลัทธิธรรมปุณทริกสูตรมาแล้วกว่า 8 หมื่นสี่พันครั้ง เมื่อพระเห็นนางฉิมเมียวบุเข้าเกิดความรู้สึกพิศวาสหลงใหล จนล้มป่วยหนักในเวลาไม่นาน

นอกจากนี้เกี่ยวกับประเด็นการมีพฤติกรรมส่อไปในทางผิดศีลข้อที่ 3 เกี่ยวกับการมีสัมพันธ์กับสตรีเพศแล้ว นั้นผู้เล่าได้สะท้อนผ่านความรู้สึกของตัวละครพระชราว่าตนเองได้ทำผิดมหันต์ถึงขนาดตกนรกแล้วดังนี้ “...ข้าได้ตกลงไปสู่เส้นทางแห่งนรกแล้ว...” (<sup>いま</sup>…今はすでに<sup>じやだう</sup>蛇道に<sup>お</sup>落ちなんずる…) จากเนื้อหาของนิทานที่ยกมาดังกล่าว จึงกล่าวโดยสรุปได้ว่าตัวละครพระชรามีภาพลักษณ์ด้านลบเกี่ยวกับการทำพฤติกรรมผิดศีลข้อที่ 3

<sup>146</sup> สุมาลี มหณรงค์ชัย, พุทธศาสนานามหายาน, หน้า 34.

อย่างไรก็ตามในตอนจบของนิทานเรื่องเล่ากล่าวว่า พระที่พระชราอิชฐานขอให้นางฉิมเมียวบุ  
ก็ประสบความสำเร็จตามที่ขอคือ นางได้เป็นภรรยาคนโปรดของขุนนางชั้นสูงเจ้าของวิหารเปียวโดอิน  
คือ ฟุจิวะระ โนะ โยริมิชิ มีบุตร 3 คน บุตรคนแรก คือ เคียวโงะกุ โนะ โอโตะโนะ きょうごくのおおどの หรือ  
อีกชื่อหนึ่งคือ ฟุจิวะระ โนะ โมะโรสะสะเนะ ふじわらの もろさね (ค.ศ.1042-1101) ต่อมาดำรงตำแหน่งเป็น  
ถึงผู้สำเร็จราชการ มีอำนาจบริหารราชการแผ่นดินแทนจักรพรรดิ ส่วนบุตรคนที่ 2 คือ ฌิโจ โนะ มิชะ  
しじょう みยา 四条の宮 หรือพระมเหสี ฟุจิวะระ โนะ ฮิโระโกะ ふじわらの ひろこ 藤原 寛子 (ค.ศ.1036-1127) ของจักรพรรดิ  
โทะระอิเสะอิ ごれいぜいてんのう 後冷泉天皇 (ค.ศ.1025-1068) ส่วนบุตรคนที่ 3 คือ มิทซุอิ โนะ เอ็งกะกุ みつい えんかく 三井の円覚  
ซึ่งออกบวชต่อมาได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งสูงสุดในทางสงฆ์คือ ดะอิโซโจ และตำแหน่งเท็นดะอิ  
สะซุ ซึ่งเป็นตำแหน่งผู้ปกครองสูงสุดของนิกายเท็นดะอิอีกด้วย เรื่องราวทั้งหมดที่เกิดขึ้นกับนางฉิม  
เมียวบุในนิทานเรื่องเล่าได้เป็นจริงตามที่พระชราได้ขอพรให้ จากการสวดสัทธรรมปุณทริกสูตร ดังนั้น  
การที่ผู้เล่ากล่าวสรรเสริญถึงความศักดิ์สิทธิ์ของพระสูตรเช่นนี้ แสดงให้เห็นว่า ผู้เล่าอาจต้องการ  
ส่งเสริมความเชื่อและความศรัทธาในสัทธรรมปุณทริกสูตร ซึ่งจะได้กล่าวถึงความเชื่อดังกล่าวนี้อีก  
กล่าวโดยละเอียดในบทที่ 5 ข้อ 5.3.4 ต่อไป

### 3. เรื่องที่ 78 “เรื่องของพระมิมุโระโตะโซโจและพระโซโจแห่งวัดอิชิโจ”

みつろどのそうじやう いちじょうじのそうじやう  
(三室戸僧正の事、一乗寺僧正の事)

#### เนื้อเรื่องย่อ

เนื้อเรื่องกล่าวถึงพระ 2 รูป คือพระมิมุโระโตะ ตำแหน่ง โซโจ และพระโสะโยะ ตำแหน่ง โซโจ  
แห่งวัดอิชิโจ แต่ในเรื่องนี้จะกล่าวถึงเฉพาะตัวละครพระโสะโยะ เนื่องจากตัวละครมีภาพลักษณ์อยู่ใน  
กลุ่มที่ 3 พระโสะโยะเป็นบุตรคนที่ 5 ของทซุเนะซุเกะ ดะอินะงัน <sup>147</sup> เคยไปฝึกปฏิบัติตนที่ โอมิเนะ <sup>148</sup>  
จนมีคาถาอาคมแก่กล้า พระผู้นี้ชอบบพบปะผู้คนและชอบแสดงเต็งงะกุ <sup>149</sup> และชะรุงะกุ <sup>150</sup> และเขา  
หลงใหลเด็กหนุ่มมักแสดงจุฉิม <sup>151</sup> โดยเด็กหนุ่มผู้นี้มาแสดงมิทซุกิ <sup>152</sup> ที่วัด ดังนั้นพระจึงได้ขอให้เด็ก

<sup>147</sup> ทซุเนะซุเกะ ดะอินะงัน หมายถึง ฟุจิวะระ โนะ ทซุเนะซุเกะ ふじわらのつねすけ 藤原 経輔 (ค.ศ.1006-1081) เป็นบิดาของพระโสะโยะ

<sup>148</sup> โอมิเนะ เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์สำหรับฝึกปฏิบัติตนของพวกสมณะ ตั้งอยู่ที่แถบภูเขาโยะฉิมโนะ เมืองนารา

<sup>149</sup> เต็งงะกุ เป็นการแสดงดนตรีสมัยโบราณประกอบไปด้วยการตีกลองใบเล็กที่ห้อยไว้บริเวณเอว และการสั่นแผ่นไม้เล็ก ๆ ผูกติดกันที่เรียกว่า ชะชะระ และการเป่าขลุ่ย

<sup>150</sup> ชะรุงะกุ เป็นการแสดงชนิดหนึ่งต่อมาเรียกการแสดงชนิดนี้ว่า ละครโน และละครเคียวเงิน

<sup>151</sup> จุฉิม เป็นการแสดงในสมัยเฮอันจนถึงสมัยคะมะกุระ ซึ่งเกี่ยวข้องกับการนำวิธีการฝึกตนของพระในสมัยนั้น มาแสดงให้ชาวบ้านเข้าใจได้อย่างง่าย ๆ ว่าพระมีแนวทางในการฝึกปฏิบัติตนอย่างไร

<sup>152</sup> มิทซุกิ เป็นการแสดงในสมัยโบราณชนิดหนึ่ง เช่น การยืมขาเดียวบนบ่าหรือศีรษะของคนอื่น เป็นต้น

หนุ่มออกบวช หลังจากที่เด็กหนุ่มออกบวชและใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันกับพระมาเป็นเวลาหนึ่งแล้ว เมื่อพระโสโยะรู้สึกเบื่อ ก็จะทำให้เด็กหนุ่มทำการแสดงให้ตนดูอีกครั้ง ในตอนจบของนิทานเรื่องเล่ากล่าวว่า หลังจากแสดงเสร็จ พระโสโยะได้ถอดชุดเด็กหนุ่มออกแล้วพาเด็กหนุ่มเข้าไปในฉากกั้นด้านใน แล้วก็ไม่มีใครได้ทราบว่าจะเกิดอะไรขึ้น

### ภาพลักษณ์ของพระโสโยะหรือพระโฆโจแห่งวัดอิชิโจ

จากการวิเคราะห์เนื้อหาของนิทานเรื่องเล่าพบว่า พระโสโยะได้ทำผิดพลาดของพระโพธิสัตว์ในข้อที่ 3 ในหมวดครุภาพัตติของพระภิกษุที่ออกบวชในพุทธศาสนาหายาน โดยการไปเสพเมถุนกับเด็กชาย โดยในตัวเองกล่าวถึง การทำพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมหลายอย่างของพระผู้นี้ โดยเฉพาะการแสดงออกอย่างชัดเจนถึงความชื่นชอบและหลงใหลในเด็กหนุ่มนักแสดง จนถึงขนาดเข้าไปพูดจาหวานล้อมเชิงบังคับให้เด็กหนุ่มออกบวช เพื่อจะได้อยู่กับตน แม้เด็กหนุ่มจะพยายามพูดจาบายเบี่ยงปฏิเสธอย่างไรก็ไม่เป็นผล และในตอนจบของนิทานเรื่องเล่ากล่าวถึงพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของพระโสโยะว่า เมื่อพระโสโยะเกิดอาการเบื่อหน่าย ได้เรียกให้เด็กหนุ่มแต่งตัวเป็นนักแสดงอีกครั้ง และทำการแสดงให้ตนดูโดยไม่สนใจว่า ขณะนั้นเด็กหนุ่มได้ออกบวชเป็นสมณะในพุทธศาสนาแล้ว ทำให้เกิดความหลงใหลจนควบคุมตนเองไม่ได้ร้องให้ออกมา จากนั้นก็ถอดชุดการแสดงของเด็กหนุ่มแล้วพาเข้าไปในฉากกั้นด้านใน แม้ว่าผู้เล่าจะไม่ได้บอกว่าเกิดอะไรขึ้นต่อจากนั้น แต่จากบรรยากาศการเล่าทำให้ผู้อ่านเกิดความคิดและจินตนาการถึงความสัมพันธ์ที่ไม่เหมาะสมในลักษณะของการรักร่วมเพศระหว่างเด็กหนุ่มกับพระโสโยะ ดังนั้นจากพฤติกรรมดังกล่าวนี้จึงทำให้วิเคราะห์ภาพลักษณ์ของตัวละครพระผู้นี้เป็นด้านลบค่อนข้างชัดเจน ดังข้อความขีดเส้นใต้ในตัวอย่างที่ยกมาต่อไปนี้

一拍子に渡りたりけるに、僧正声を放ちて泣かれけり。さて、「こち来よ」と呼び寄せて、うちなでつつ、「何しに出家をさせけん」とて、泣かれければ、小院も、「さればこそ、今しばしと申し候ひしものを」といひて、装束脱がせて、障子しやうじの内へく具してい入れにけり。その後はいかなる事かありけん、知らず。

(p.191)

จากนั้นเด็กหนุ่มก็กระโดดขึ้นภายในจังหวะเดียว ทำให้พระรู้สึกประทับใจ และร่ำร้องและหลังน้ำตาออกมาแล้วเรียกเด็กหนุ่มให้เข้ามาหาใกล้ ๆ ว่า “มาทางนี้ซิ” พูดพลางเอามือลูบหัวเด็กหนุ่มแล้วกล่าวว่า “ทำไมข้าถึงให้เจ้าออกบวชนะ” และร้องให้ออกมา เด็กหนุ่มจึงตอบว่า “ทั้ง ๆ ที่ข้าเคยบอกแล้วว่าให้รอก่อนไม่ใช่หรือ” หลังจากนั้นพระโฆโจจึงถอดชุดเด็กหนุ่มออก แล้วพาเด็กหนุ่มเข้าไปในฉากกั้นด้านใน และหลังจากนั้นก็ไม่มีใครได้ทราบว่าจะเกิดอะไรขึ้น

จากตัวอย่างที่ยกมาข้างต้นจะเห็นว่า พระโสโยะกระทำพฤติกรรมที่เจตนาในการผิดพลาดข้อที่ 3 ซึ่งถือเป็นครุภาพัตติ หรือโทษหนักของสมณะในพุทธศาสนานิกายมหายาน ที่จะต้องได้รับการลงโทษ

โดยจะมีการพิจารณาโทษเป็น 3 ระดับคือ เจตนา บังเอิญ หรือว่าสุจริต ถ้าเจตนาคือ ตั้งใจละเมิดข้อ ที่เป็นโทษหนัก ความเป็นพระโพธิสัตว์ขาดทันที<sup>153</sup>

จากการศึกษาเพิ่มเติมเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างพระกับเด็กวัดพบว่า ในหนังสือ *ประวัติเด็กญี่ปุ่น* ระบุว่า ความสัมพันธ์ระหว่างพระกับเด็กวัดในลักษณะของการรักร่วมเพศ มีมาแล้วตั้งแต่สมัยเฮอันแล้ว<sup>154</sup>

นอกจากนี้ในหนังสือเล่มเดียวกันยังระบุว่า วัดในอดีตนั้นจะเป็นแหล่งรวมของผู้คนที่มีพฤติกรรมการรักร่วมเพศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระกับเด็กวัดที่ออกบวชหรือเณร หรือกลุ่มผู้รักร่วมเพศระหว่างเณรกับบรรดาซามูไรหรือชนชั้นสูงเป็นต้น แม้ปลายสมัยมุโรมะชิ ซึ่งเป็นสมัยถัดจากสมัยคะมุคุระก็มีบันทึกของบาทหลวงชาวโปรตุเกสที่ชื่อว่า ルイス・フロイス (Luís Fróis) (ค.ศ.1532-1597) ได้เข้ามาญี่ปุ่นและบันทึกเอาไว้ในปีค.ศ. 1562 ว่า “ประเทศของเราเด็ก ๆ จะเรียนหนังสือกับอาจารย์ที่เป็นบุคคลธรรมดา แต่เด็กญี่ปุ่นทุกคนต้องไปออกบวชที่วัดและเรียนหนังสือกับพระ เด็กของเราจะเริ่มอ่านหนังสือก่อนแล้วค่อยเขียน แต่เด็กญี่ปุ่นจะเขียนก่อนแล้วค่อยอ่าน อาจารย์ของเราจะสอนวิชาการและกิริยามารยาทให้กับเด็ก แต่พระญี่ปุ่นจะสอนการแต่งบทกวี การละเล่น การต่อสู้ และอีกอย่างพระที่เป็นอาจารย์จะมีพฤติกรรมรักร่วมเพศกับลูกศิษย์” ในสมัยนี้พบว่าเด็กวัดที่ไม่ออกบวชบางคนจะไว้ผมยาวแล้วรวบผมไว้ข้างหลังทำให้มีรูปร่างลักษณะคล้ายผู้หญิง และก่อนหน้านั้นพบบันทึกของบาทหลวงที่ชื่อ ฟรานซิสโก. ซาบีเยล (Francisco de Jaso y Azpilicue) (ค.ศ.1506-1552) บันทึกเอาไว้ในปีค.ศ. 1549 ว่า “พวกพระจะสอนการอ่านเขียนให้ลูกหลานซามูไร และมีพฤติกรรมรักร่วมเพศกับเด็กเหล่านี้ ผู้คนทั่วไป แม้ว่าจะไม่ชอบพฤติกรรมแบบนี้ แต่พวกเขาก็ไม่รู้สักแปลกอะไรเพราะมันกลายเป็นประเพณีไปแล้ว”<sup>155</sup> จากหลักฐานบันทึกต่าง ๆ ทั้งที่เกิดขึ้นก่อนและหลังช่วงที่สันนิษฐานว่า มีการรวบรวมนิทานเรื่องเล่า อูจิฉูอิ โมะโนะงะตะริ ดังกล่าวมาแล้ว ทำให้เชื่อได้ว่า การที่พระมีความสัมพันธ์กับเด็กในลักษณะการรักร่วมเพศนั้น คงจะเป็นเรื่องจริงที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น โดยเฉพาะในข้อความที่กล่าวว่า มันกลายเป็นประเพณีไปแล้วนั้นแสดงให้เห็นว่า มีการกระทำเช่นนี้ต่อเนื่องกันมาแล้วตั้งแต่ในอดีต

นอกจากการผิดศีลข้อ 3 ในหมวดของการมีโทษหนักของตัวละครพระโศโยะแล้ว จากการวิเคราะห์ตัวบทยังพบพฤติกรรมหลายอย่างของพระโศโยะที่ไม่เหมาะสมกับการเป็นสมณะในพุทธศาสนา กล่าวคือ การเปิดให้มีการซื้อขายของภายในวัด โดยเฉพาะมีตลาดบ จนวัดกลายเป็นสถานที่ครึกครื้น มีผู้คนแวะเวียนมาซื้อขายของกันอย่างพลุกพล่าน ทำให้วัดขาดความสงบไม่มีลักษณะของสถานที่ปฏิบัติธรรมที่ต้องการความเงียบสงบ และจากพฤติกรรมการขึ้นขอการแสดงมหรสพนี้

<sup>153</sup> Ibid., p. 32.

<sup>154</sup> 茂樹森山・和恵中江(2002) 『日本子ども史』 (東京: 平凡社)、p. 141.

<sup>155</sup> Ibid., p. 132-133.

แสดงออกถึงการผิดศีลในข้อลหุกาบัติ หรือโทษสถานเบาด้วยได้แก่ ศีลในข้อ 32 ว่าด้วย “ซื้อขายอาวุธสำหรับฆ่าสัตว์และมนุษย์”(畜作非法戒) และข้อที่ 33 ว่าด้วยการ “ไปดูมหรสพ ดูกระบวนทัพ ฟังเสียงขับร้อง” (觀聽作惡戒) ซึ่งพฤติกรรมทั้งหมดที่กล่าวมานี้ ทำให้วิเคราะห์ได้ว่า พระโสโยะมีภาพลักษณ์ด้านลบเช่นกัน ดังข้อความที่ขีดเส้นใต้ในตัวอย่างต่อไปนี้

でんかく さるかく ずいじん ぶ 物のうり  
 田楽、猿楽などひしめき、隨身、衛府のをのこどもなど出で入りひしめく。物売  
 ども入り来て、鞍、太刀、さまざまの物を売るかれがいふままに値を給ひけれ  
 ば、市をなしてぞ集ひける。さてこの僧正のもとに世の宝物集ひあつまりたりけ  
 り。… (中略) …「よしなし。法師になりて夜昼離れず付きてあれ」とありける  
 を、童、「いかが候ふべからん。今しばしかくて候はばや」といひけるを、僧  
 正なほいとほしさに、「ただなれ」とありければ、童しぶしぶに法師になりけり。  
 」（p.189-190）

พวกที่แสดงเด็งงะกุและชะรุงงะกุ ราชวงศ์และพวกทหารดูแลพระราชวังพากันเข้าออก จนกฏี  
 พลุกพล่านไปด้วยผู้คน รวมทั้งพวกพ่อค้าขายของจำพวกอานม้า มืดดาบ ซึ่งพระผู้นี้จะซื้อของเหล่านี้ใน  
 ราคาที่พ่อค้าต้องการ บรรยากาศในวัดราวกับเป็นตลาด ด้วยเหตุนี้จึงทำให้บริเวณที่พัก เป็นแหล่งรวมของ  
 มีค่ามากมาย...(ย่อ)...“ถ้าเจ้าออกบวช ก็จะได้อยู่กับอาตมาตลอดทั้งกลางวันและกลางคืน” เด็กหนุ่มไม่รู้  
 จะทำอย่างไร จึงตอบไปว่า “จะทำอย่างไรดีขอรับ ข้าอยากเป็นนักแสดงแบบนี้สักกระยะหนึ่ง” พระผู้  
 ยังก็ดคิดหลงใหลในตัวเด็กหนุ่มจึงกล่าวว่า “จะอย่างไรก็ตามอาตมาให้เจ้าบวช เจ้าก็บวชก็ละกัน” เด็ก  
 หนุ่มขัดขืนพระไม่ได้จึงได้ออกบวช

จากตัวอย่างที่ยกมาข้างต้นแสดงให้เห็นถึง การไม่สำรวมของพระโสโยะ เพราะมีการพบปะผู้คน  
 มากมาย ทั้งพวกพ่อค้ามีการซื้อขายสินค้า พบปะพวกราชวงศ์ในวัง การเป็นผู้สั่งการในการแสดง  
 มหรสพรื่นเริงซึ่งสิ่งเหล่านี้แสดงให้เห็นถึง การที่ไม่สามารถละทิ้งวิถีชีวิตแบบฆราวาสของตัวละคร ทำ  
 ให้วิเคราะห์ได้ว่าเขามีภาพลักษณ์ด้านลบเช่นกัน ซึ่งจากการศึกษาประวัติของพระโสโยะพบว่า พระโส  
 โยะ 増誉 มีชื่อจริงว่า ฟุจิวะระ โสโยะ 藤原増誉 (ค.ศ.1032-1116) เป็นพระที่มาจากชนชั้นสูงออก  
 บวชในพุทธศาสนานิกายเท็นดะอิ เคยเป็นเจ้าอาวาสวัดเท็นโนจิ แต่อย่างไรก็ตามในประวัติของพระผู้  
 นี้ก็ไม่มีการกล่าวถึงพฤติกรรมการรักร่วมเพศกับเด็กหนุ่มแต่อย่างใด

ในบทความของคะสุโกะ มะซุโกะ ได้เขียนวิเคราะห์เกี่ยวกับเรื่องราวของตัวละครพระโสโยะ  
 ว่า เป็นพระมาจากสายเท็นดะอิ เทะระเมน พระโสโยะเป็นหลานของพระมิมุโระโตะโซโจในข้อ 3.2.2  
 ข้อ 3 เรื่องที่ 78 ขณะที่พระมิมุโระโตะต้องประสบชะตากรรมมากมาย แต่พระโสโยะในบั้นปลายชีวิต  
 นั้นได้รับการแต่งตั้งเป็นผู้มีตำแหน่งสูงสุดในนิกายเท็นดะอิ และเป็นที่โปรดปรานและไว้วางใจจาก  
 จักรพรรดิในสมัยนั้น พระโสโยะชอบการเดินทางไปยังสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ เพื่อฝึกปฏิบัติตามป่าเขา



อย่างยากลำบากด้วยวิธีเข้มงวด มีนิสัยชอบการพบปะผู้คน โดยเฉพาะพวกพ่อค้า นักแสดงจนทำให้หัวัดของเขาเต็มไปด้วยผู้คน ในบทความเดียวกันนี้ ยังมีการกล่าวถึงวาระสุดท้ายของพระโศโยะในหนังสือ *ฮิระซัง โกะจินระอิตะกุ* ว่าเขาไม่สามารถหลุดพ้นได้ในวาระสุดท้ายของชีวิตและได้ไปอยู่ที่ภูเขอะตะโงะ ซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยของเท็งงุ เพราะฉะนั้นอาจเป็นไปได้ว่า หลังการมรณภาพแล้วเขากลายเป็นเท็งงุ นอกจากนี้เกี่ยวกับประเด็นพระโศโยะ สามารถมองเห็นงู หรือมังกรที่มี 4 ขาเหมือนม้า ผู้เขียนบทความอธิบายว่า เนื่องจากทั้งงูและมังกรเป็นสัตว์ในตำราโหราศาสตร์ ดังนั้นอาจเป็นไปได้ว่า พระโศโยะอาจเรียนวิชาโหราศาสตร์มาและมีความสามารถในการทำนายโชคชะตา หรืออีกด้านเขาอาจเป็นพระที่มีเวทมนต์คาถา พิเศษในการควบคุมงูหรือสัตว์มีพิษต่างๆ ไม่ให้มาทำร้ายตน ซึ่งอาจเป็นแนวทางหนึ่งในการฝึกบำเพ็ญปฏิบัติตนของสมณะในสมัยเฮอัน<sup>156</sup>

3.2.4 เป็นบุคคลผู้ทำผิดศีลพระโพธิสัตว์ในข้อที่ 1 โดยการฆ่าสัตว์ หรือการยุยงให้มีการฆ่าสัตว์ ไม่มีความเมตตา และสร้างความเดือดร้อนให้ผู้อื่น พบในนิทาน 2 เรื่องต่อไปนี้

#### 1. เรื่องที่ 127 “เรื่องเซะอิเมะอิซากบ”

(かへる  
清明、蛙を殺す事)

##### เนื้อเรื่องย่อ

มีขุนนางนักพยากรณ์ชื่อเซะอิเมะอิ มาทำธุระที่กุฏิของพระฮิโระชะวะ โนะ โซโจ<sup>157</sup> ได้พบพระหนุ่มหลายรูป และพวกพระหนุ่มได้สอบถามเกี่ยวกับความสามารถในการฆ่าคนโดยการใช้อคาถาอาคมของขุนนางเซะอิเมะอิ เขาได้บอกกับพระหนุ่มว่า เขาไม่รู้จักริธีที่จะทำให้คนพิน นอกจากนั้นการฆ่าคนถือว่าเป็นบาปอย่างมหันต์ดังนั้นเขาจะไม่ทำ ขณะที่เซะอิเมะอิกำลังสนทนากับพระหนุ่มอยู่นั้นก็มีกบกระโดดออกมา พระผู้หนึ่งได้กล่าวขอร้องให้เขาลองฆ่ากบให้พวกตนดู จากนั้นเซะอิเมะอิจึงได้บริกรรมคาถาแล้วโยนโบหย้าไปทางกบ พอโบหย้าตกกระทบกบทำให้มันตายทันที ในตอนจบของเรื่องเล่ากล่าวว่า ที่บ้านของเซะอิเมะอิในตอนที่ไม่มีการอยู่ มีคนเห็นหน้าต่างยกขึ้นลงภายในบ้าน หรือมีผู้ปิดประตูใหญ่ทั้ง ๆ ที่ไม่มีใครอยู่ ซึ่งเชื่อกันว่าเขาน่าจะมีการใช้เทพมิกะมิ<sup>158</sup>

<sup>156</sup> 増古和子 『宇治拾遺物語』 「御室戸僧正事・一乗寺僧正事」：1 - 6.

<sup>157</sup> พระฮิโระชะวะ โนะ โซโจ ひろさわ そうじょう 広沢の僧正 หมายถึง พระคันโซ かんちょう 寛朝 (ค.ศ.916-998) เป็นหลานของจักรพรรดิอุตะ ออกบวชในศาสนาพุทธนิกายฉินงน

<sup>158</sup> มิกะมิ 式神 หมายถึง เทพผู้คอยรับใช้มเมียวจิหรือพวกนักพยากรณ์ หรือสมณะผู้มีญาณแก่กล้าตามคำสั่ง สามารถกลายร่างมนุษย์ สัตว์และปีศาจ ผู้ที่สามารถใช้งานเทพนี้ได้จะต้องมีวิชาอาคมแก่กล้าเชื่อกันว่า เป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งในการทำอะจิไต [ดูเพิ่มเติมบทที่ 5 ข้อ 5.3.2]

## ภาพลักษณ์ของพระหนุ่ม

จากการวิเคราะห์เนื้อหาบทนิทานพบว่า พระหนุ่มมีพฤติกรรมของการยุยงผู้อื่นให้ผิดศีล กล่าวคือ มีการสอบถามนักพยากรณ์เซะเมะอิ เกี่ยวกับเรื่องการใช้เทพมิกะมิเพื่อฆ่าคน และนอกจากนี้ยังยุยงให้เซะเมะอิฆ่ากบ เพื่อพิสูจน์ความสามารถทางคาถาอาคมให้ตนเห็น ซึ่งเป็นถือเป็นบาป ไม่มีความเมตตาต่อสรรพสัตว์ แม้พระหนุ่มจะไม่ได้ลงมือฆ่าสัตว์ด้วยตนเอง แต่ก็ถือว่าเป็นการทำบาปเพราะมีการยุยงให้ผู้อื่นฆ่าสัตว์ ตัดชีวิต ซึ่งผิดศีลพระโพธิสัตว์ของสมณะในพุทธศาสนานิกายมหายานในข้อที่ 1 หมวดโทษหนัก “ผู้ฆ่าชีวิตมนุษย์รวมทั้งสัตว์ใหญ่ผู้น้อยให้ตายด้วยมือตนเอง ไซ้ให้ผู้อื่นกระทำ หรือสมรู้ร่วมคิด ต้องโทษสถานหนัก”<sup>159</sup> (快意殺生戒) ซึ่งพฤติกรรมการทำผิดศีลดังกล่าวนี้แสดงให้เห็นถึงความเป็นผู้มีจิตใจโหดเหี้ยม ไร้เมตตาธรรม แสดงออกถึงความไม่เชื่อถือและศรัทธาในพุทธศาสนาอย่างแท้จริง รวมทั้งไม่ปฏิบัติตามคำสอนของพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัด เพราะขนาดศีลข้อแรกของผู้ออกบวชยังไม่สามารถปฏิบัติตามได้ โดยเฉพาะมีการยุยงให้ผู้อื่นทำบาปอย่างไร้เมตตาธรรม ไม่มีความละเอียดใจ หรือเกรงกลัวต่อบาปในฐานะที่ตนเป็นสมณะซึ่งถือว่า เป็นพฤติกรรมที่ไม่สมควรอย่างยิ่ง เป็นที่น่าสังเกตว่า ในตัวบทนิทานกล่าวถึง ขุนนางเซะเมะอิซึ่งเป็นฆราวาสกลับเป็นฝ่ายที่พูดถึงเรื่องของบาปบุญคุณโทษแทน แต่ตัวละครพระหนุ่มผู้เป็นสมณะกลับไม่มีการละเอียดและเกรงกลัวต่อบาปแต่อย่างใด ดังนั้นจากพฤติกรรมในจุดนี้ของตัวละครทำให้วิเคราะห์ได้ว่า มีภาพลักษณ์ด้านลบ ดังข้อความที่ขีดเส้นใต้ในตัวบทที่ยกมาต่อไปนี้

若き僧どもの清明にいふやう「式神を使ひ給ふなるは、たちまちに人をば殺し給ふや」といひければ、「やすくはえ殺さじ。力を入れて殺してん」といふ。「さて虫なんどをば、少しの事せんに必ず殺しつべし。さて生きるやうを知らねば、罪を得つべければ、さやうの事よしなし」といふ程に、庭に蛙の出で来て、五つ六つばかり躍りて池の方さまへ行きけるを、「あれ一つ、さらば殺し給へ。試みん」と僧のいひければ、「罪を作り給ふ御坊かな。されども試み給えは、殺して見せ奉らん」とて、草の葉を摘み切りて、物を誦むやうにして蛙の方へ投げやりければ、その草の葉の、蛙の上にかかりければ、蛙真平にひしげて死にたりけり。(p.337-338)

พระหนุ่มทั้งหลายได้ถามเซะเมะอิว่า “ได้ยินว่าท่านสามารถใช้มิกะมิฆ่าคนได้อย่างง่าย ๆ ใช่มั้ยเปล่า” เซะเมะอิตอบว่า “ไม่สามารถฆ่าได้ง่าย ๆ ทหรอ แต่หากเพิ่มพลังคาถาอาคมมากขึ้นก็คงจะฆ่าได้กระมัง” [แล้วพูดต่อว่า] “ถ้าเป็นพวกแมลงจะฆ่าได้อย่างง่ายตายแน่นอน [เพราะว่า] ข้าไม่รู้วิธีที่จะทำให้พื้นดินซีฟได้ การฆ่าก็เลยจะกลายเป็นบาปอย่างมหันต์ และเปล่าประโยชน์ที่จะทำแบบนั้น” ขณะที่เซะเมะอิพูดอยู่นั้นก็มีกบโผล่ออกมาที่สวน มีประมาณห้าหกตัว กระโดดมุ่งหน้าไปทางสระน้ำ มีพระผู้หนึ่งกล่าวว่า “ช่วย

<sup>159</sup> สุมาลี มหาณรงค์ชัย, พุทธศาสนมหายาน, หน้า 32.

ลองฆ่าสักหนึ่งตัวเพื่อแสดงให้เห็นพวกอาตมาดูเป็นขวัญตาหน่อย” [เซะอิเมะอิจิงกล่าวต่อพระผู้ขึ้นว่า] “พวกท่านเป็นพระที่บำเพ็ญกุศลจริง เมื่อทำทนายก็จะฆ่าให้ดู” พอกล่าวเสร็จก็ดึงหญ้าขึ้นมา จากนั้นบริกรรมคาถาแล้วโยนไปทางกบ พอใบหญ้าตกกระทบกบตัวหนึ่งทำให้กบตัวนั้นแบนติดกับพื้นแล้วตายทันที

จากตัวบทที่ยกมาจะเห็นว่า พระหนุ่มนอกจากการทำผิดศีลดังกล่าวมาแล้วนั้น ยังมีภาพลักษณ์ของความไม่สำรวม โดยพูดจาทำทนายขย่ง ประพฤติตนไม่เหมาะสมกับการเป็นสมณะในพุทธศาสนา มีเจตนาฝ่าฝืนหลักคำสอนขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ออกบวชในพุทธศาสนาหายานนั้น จะต้องเป็นผู้มีความเมตตาต่อสรรพสัตว์ เช่นเดียวกับพระโพธิสัตว์ ที่เน้นการช่วยเหลือสรรพสัตว์ให้พ้นทุกข์ ดังนั้นจึงกล่าวโดยสรุปได้ว่า จากพฤติกรรมที่กล่าวมาทั้งหมดของพระหนุ่มจึงเข้าข่ายผิดศีลข้อที่ 48 ในหมวดลหุกาบัติหรือโทษเบาคือ “ล่วงละเมิดคำสั่งสอนในพุทธศาสนา”<sup>160</sup> (自壞内法戒) อีกด้วยดังนั้นจึงวิเคราะห์ว่าตัวละครมีภาพลักษณ์ด้านลบค่อนข้างเด่นชัด

## 2. เรื่องที่168 “เรื่องเจ้าอวาราสวัตอิสุมะฆ่าปลาตุกฉันทัง ๆ ที่รู้ว่าเป็นฟองกลับชาติมาเกิด”

いづもじのべつたう なまつ  
(出雲寺別当、父の鯰になりたるを知らながら殺して食ふ事)

### เนื้อเรื่องย่อ

มีวัดชื่อ คะมิทซุอิสุโมะ วัดแห่งนี้สร้างมานานแล้วจนวิหารวัดได้แก่ทรุดโทรม เจ้าอวาราสคนปัจจุบันอาศัยอยู่ที่ภูฏิกไกล้ ๆ วัดแห่งนี้ชื่อ โจกะกุ เขาเป็นลูกชายของเจ้าอวาราสคนก่อน เจ้าอวาราสโจกะกุมีภรรยาและลูก วันหนึ่งเขาฝันเห็นบิดามอบว่าได้กลับชาติมาเกิดใหม่เป็นปลาตุกยาวประมาณสามตะกวดอาศัยอยู่ในแอ่งน้ำใต้หลังคาวัด ได้รับความทุกข์ทรมานมาก ถ้าวันมะรืนเกิดฝนตก ลมพัดแรง ตนหล่นลงมาจากซากวัดที่พังลงมา ให้นำไปปล่อยลงในแม่น้ำคะโมะ ในที่สุดเหตุการณ์ก็เป็นไปตามความฝัน แทนที่เจ้าอวาราสโจกะกุจะทำตามคำสั่งเสียของบิดา กลับฆ่าปลาตุกแล้วเอามาทำอาหาร จนถูกก้างปลาตุกเสียบติดคอ เจ็บปวดทุกข์ทรมานและมรณภาพไปในที่สุด ในตอนจบของนิทานกล่าวว่า หลังจากเหตุการณ์นั้น ทำให้ภรรยาของเขาเลิกรับประทานปลาตุกตลอดไป

### ภาพลักษณ์ของเจ้าอวาราสโจกะกุ

จากการวิเคราะห์เนื้อหานิทานพบว่า เจ้าอวาราสโจกะกุ มีพฤติกรรมโหดเหี้ยม ทั้ง ๆ ที่รู้ว่าบิดาของตน ซึ่งได้มาเข้าฝันและบอกว่าต้องทนทุกข์ทรมานอยู่ในแอ่งน้ำแคบ ๆ ใต้หลังคาวิหาร เมื่อเกิดพายุและหล่นลงมาอย่าให้เด็กวัดจับไปฆ่า เพราะอยากจะมีชีวิตที่ดีกว่า ให้ช่วยนำตนไปปล่อยที่แม่น้ำคะโมะ แต่ตัวละครเจ้าอวาราสก็มีได้ใส่ใจในคำสั่งเสียของบิดาตามความฝัน ทั้งยังได้ฆ่าปลาตุกอย่างไม่ลังเล เมื่อเห็นปลาตกลงมาจากห้องใต้หลังคาวิหารที่หักพังลงมาหลังเกิดพายุ จากพฤติกรรมดังกล่าวนี้ ทำให้วิเคราะห์ว่า ตัวละครเจ้าอวาราสโจกะกุทำผิดศีลของพระโพธิสัตว์ในฐานะของสมณะใน

<sup>160</sup> Ibid., p.35.

พุทธศาสนานิกายมหายานข้อที่ 1 หมวดโทษหนัก ดังนั้นจากเนื้อในจุดนี้จึงมองว่า ภาพลักษณ์ของตัวละครโจกะกุเป็นด้านลบ ดังข้อความขีดเส้นใต้ในตัวอย่างต่อไปนี้

この寺、まことに末ひつじの時ばかりに吹き倒されぬ。柱折れ、棟崩れて、ずちなし。さる程に、裏板の中に、年比としごの雨水たまりけるに、大きな魚ども多かり。そのわたりの者ども、桶おけをさげて、皆かき入れ騒ぐ程に、三尺ばかりなる鯰の、ふたふたとして庭に這ひ出たり。夢のごとく上覚おほが前に来ぬるを、上覚思ひもあへず、魚の大にたのしげなるに耽りて、鉄杖かなづゑの大きなをもちて頭おほにつき立てて、我が太郎童部わらはべを呼びて、「これ」といひければ、魚大にてうち取られぬば、草刈鎌あぎとといふ物ものをもちて鯰なまづをかき切りて、物ものに包もませて家いへに持もて入りぬ。

(p.413-414)

วัดแห่งนี้ ถูกลมพัดถล่มลงมาประมาณสองโมง เสาและโครงสร้างวัดพังถล่ม จนซ่อมไม่ได้ ขณะเดียวกันมีน้ำฝนซึ่งอยู่บนช่องว่างใต้หลังคามานานหลายปี ทำให้มีปลาอาศัยอยู่มากมายในนั้น ขณะที่ชาวบ้านต่างพากันนำถังมาเก็บใส่ปลาอย่างโกลาหลอยู่นั่นเอง มีปลาตุ๊กตาขนาดสามตะกุดขึ้นคลานออกที่สนามหญ้า เหตุการณ์เกิดเหมือนกับในฝัน ปลาตุ๊กตายามคืนมาอยู่หน้าโจกะกุ แต่เขากลับไม่คิดถึงความฝันเลย มองเห็นแต่ภาพปลาตัวใหญ่และอ้วนพี จึงนำเหล็กแหลมขนาดยาวเสียบเข้าที่หัวปลา แล้วร้องเรียกลูกชายคนโต ชื่อทะโรม่าแล้วบอกว่า “มานี่” แต่เนื่องจากว่าปลาตัวใหญ่มาก จึงใช้มีดตัดหญ้าตัดบริเวณลำคอ จากนั้นเอาใส่ท่อแล้วนำกลับบ้าน

นอกจากตัวละครโจกะกุจะมีภาพลักษณ์ของสมณะผู้ทำผิดศีลคือ การฆ่าสัตว์ตัดชีวิตแล้ว ยังมีภาพลักษณ์ของความโหดเหี้ยม ไร้มตธรรม และอกตัญญู ทั้ง ๆ ที่ทราบอยู่แล้วว่า เป็นบิดาของตน กลับชาติมาเกิดเป็นปลาแต่ก็ยังลงมือฆ่าดังที่ได้กล่าวมาแล้ว และเมื่อถูกภรรยาต่อว่า เขากลับไม่สะทกสะท้านและยังแสดงออกถึงความพึงพอใจในรสชาติของปลา โดยไม่มีอาการสำนึกผิด และเกรงกลัวต่อบาป ซึ่งพฤติกรรมดังกล่าวนี้ได้สร้างความเดือดร้อนให้กับผู้อื่นคือ บิดาที่หวังพึ่งพาปลดปล่อยเขาออกจากความทุกข์ทรมานขนาดอดุส่าห์มาเข้าฝันบุตรชาย แต่กลับต้องมาตายอย่างน่าอนาถด้วยน้ำมือของบุตรชายตนเองขนาดภรรยาท้วงติงเขากลับไม่สนใจทั้งยังแสดงอาการพึงพอใจในรสชาติของปลาอีกด้วย จากจุดนี้ทำให้มองว่า ตัวละครโจกะกุมีภาพลักษณ์ด้านลบด้วยเช่นกัน ดังข้อความที่ขีดเส้นใต้ในตัวอย่างที่ยกมาต่อไปนี้

我が坊なまづに帰りたれば、妻なの女、「この鯰なまづは夢なに見えける魚なにこそあめれ。何なにしに殺し給へるぞ」と心憂こころがれど、「異童部ことの殺あさましも同じ事こと。敢あへなん、我あは」などといひて、「異人こと交ひとぜず、太郎こと、次郎童ことなど食たひたらんをぞ、故御房おほはうれしと思おほさん」とて、つぶつぶと切り入れて、煮あて食たひて、「あやしう、いかなるにか。異鯰ことよりも味あじはひのよきは、故御房おほの肉ししむらなれば、よきなめり。こ

れが汗すすれ」など、あひして食ひける程に、大きな骨、喉に立てて、「煮う煮う」といひける程に、とみに出でざりければ、苦痛して遂に死に待り。

(p.414)

เมื่อกลับถึงกุฏิของตัวเอง ภรรยา [ของเจ้าอาวาส] จึงต่อว่าด้วยความรู้สึกเศร้าและไม่สบายใจว่า “ปลาเนื้อนี้เป็นปลาดุกที่เห็นในความฝันไม่ใช่เหรอ ทำไมถึงต้องฆ่าด้วยล่ะ” โจกะกุพูดว่า “ถ้ามีคนอื่นมาฆ่าก็เหมือนกันนั่นแหละ มันเป็นเรื่องที่ช่วยไม่ได้ คิดว่า พ่อที่ตายคงจะดีใจที่ลูกหลาน ทะโร จิโร ของเราได้กินดีกว่าให้คนอื่นเอาไปกินนะ” พอกล่าวเสร็จก็หันปลาออกเป็นท่อน ๆ แล้วต้มกิน ขณะที่กำลังฉันทปลาอยู่นั้น โจกะกุก็พูดขึ้นมาว่า “น่าแปลกจัง ยังไงกันนะ ทำไมรสชาติปลาเนื้ออร่อยกว่าปลาดุกตัวอื่น ๆ นี้อาจเป็นเพราะเป็นเนื้อของพ่อข้าที่ตายไปกรรมมัง ชดน้ำชุปนี้ดูสิ” ในขณะที่กำลังฉันทอยู่นั้น ก็มีก้างปลาขนาดใหญ่เสียบติดอยู่ที่คอ [เจ้าอาวาส] พยายามไอเอาก้างออก แต่ก้างปลาก็ไม่หลุดออกมา เขาเจ็บปวดทรมานมากและก็มีมรณภาพไปในที่สุด

จากการศึกษาเพิ่มเติมเกี่ยวกับนิทานเรื่องนี้พบว่า มีเรื่องราวที่คล้ายคลึงกันในหนังสือรวมนิทานเรื่องเล่า คนจะกุ โมะโนะงะตะริฉุ ในเล่มที่ 20 ตอนที่ 34 “เรื่องกรรมกรรมตามสนองจนตายในทันทีของเจ้าอาวาสโจกะกุ วัดอิสึโมะที่ฉันทเนื้อบิตาซึ่งกลับชาติมาเกิดเป็นปลาดุก”

(出雲寺別当浄覚食父成鯰肉得現報忽死語第三十四) โดยใน คนจะกุ โมะโนะงะตะริฉุ ไม่ว่าจะเป็นส่วนอธิบายก่อนเริ่มเนื้อหา หรือในส่วนท้ายของนิทานได้กล่าวอย่างชัดเจนว่า พฤติกรรมของตัวละครโจกะกุ นั้น เป็นลักษณะของกรรมตามสนองในทันทีจากผลการกระทำชั่วของตนเอง ดังที่ปรากฏในตอนท้ายของนิทานซึ่งได้กล่าวสรุปไว้ดังนี้

此レ他ニ非ズ。夢ノ告げヲ不信ズシテ、日ノ内ニ現報ヲ感ゼル也。思フニ、何ナル悪趣ニ墮テ、量無キ苦ヲ受ケラム。此レヲ聞ク人皆浄覚ヲ謗憎ミケリ、トナム語リ伝ヘタリトヤ。<sup>161</sup>

นี่ไม่ใช่อย่างอื่นเลย เพราะไม่เชื่อเรื่องที่บอกในความฝัน กรรมจึงตามสนองภายในวันเดียว ลองคิดดูหลังความตายเขาจะต้องทุกข์ทรมานจากโทษที่กระทำความชั่วขนาดไหน คนที่ได้ฟังเรื่องนี้ ต่างพากันเกลียดชังพระโจกะกุ จึงได้เล่าสืบต่อกันมา

จากตัวบทนิทานเรื่องเล่าใน คนจะกุ โมะโนะงะตะริฉุ จะเห็นว่าในส่วนท้ายของนิทานเรื่องเล่า ค่อนข้างแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิงกับใน อุจิฉุอิ โมะโนะงะตะริ เพราะใน อุจิฉุอิ โมะโนะงะตะริ จะพบข้อความคล้ายการกล่าวสรุปความคิดเห็นของผู้เล่าว่า ...[หลังจากเหตุการณ์นั้น] ทำให้ภรรยา [เจ้าอาวาส] รู้สึกกระอักกระอ่วนและทำใจไม่ได้ จนเลิกรับประทานปลาดุกตลอดไป... (…妻はゆゆしがりと、鯰をば食はずなりにけりとなん。…) ซึ่งจากประโยคท้ายของนิทานเรื่องนี้ แสดงให้เห็นว่า ผู้เล่าไม่ต้องการ

<sup>161</sup> 馬淵和夫・国東文麿・今野達 『今昔物語集』、p. 136.

สรุปแนวคิดในด้านพุทธศาสนาเหมือนใน *คนจะกุ โมะโนะงะตะริฉุ* เพราะไม่มีการกล่าวสรุปถึงความชั่ว และผลกรรมของเจ้าอาวาสที่ฆ่าบิดาของตน แต่อย่างไรก็ตามจากบทสรุปของผู้เล่า แม้จะไม่มี การชี้ชัดถึงเรื่องบาปบุญคุณโทษ แต่เมื่อมองในภาพรวมแล้วภาพลักษณ์ของตัวละครเจ้าอาวาสเป็นด้านลบค่อนข้างเด่นชัด

เกี่ยวกับประเด็นที่เจ้าอาวาสใช้ชีวิตเยี่ยงฆราวาส มีภรรยาและลูกนั้นไม่ได้นำมาเป็นประเด็น วิเคราะห์ภาพลักษณ์ของสมณะในนิทานเรื่องเล่านี้ เนื่องจากเห็นว่า ผู้เล่าไม่ได้ให้ความสำคัญ ในเรื่องดังกล่าว เป็นเพียงเนื้อหาในส่วนข้อมูลประกอบเท่านั้น นอกจากนี้จากการศึกษาพุทธศาสนา มหายานในช่วงปลายสมัยเฮอันและคะมะกุระตอนต้นพบว่า แม้บทบัญญัติในพุทธศาสนาไม่ได้ กำหนดให้สมณะมีภรรยาและบุตรได้ แต่การสืบทอดตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดโดยการมีครอบครัวของ สมณะก็ถือว่าเป็นเรื่องที่ยอมรับได้โดยทั่วไป โดยเฉพาะในสมัยคะมะกุระตอนต้น แม้กระทั่งฉินรัน しんらん 親鸞 (ค.ศ.1173-1262) ผู้ก่อตั้งพุทธศาสนานิกายโจโดะฉินฉินเอง หลังจากถูกเนรเทศไปแถบเอะชิโกะ เขาก็แต่งงานมีครอบครัว แต่ขณะเดียวกันก็ยังคงสืบทอดแนวคิดคำสอนของพุทธศาสนาในฐานะ ฆราวาสซึ่งจะได้กล่าวต่อไปในบทที่ 5 ความเชื่อเกี่ยวกับพุทธศาสนาใน *อุจิฉุอิ โมะโนะงะตะริ*

**3.2.5 เป็นบุคคลที่มีพลังอำนาจวิเศษมีคาถาอาคมและใช้อำนาจวิเศษในการทำร้ายผู้อื่น**  
พบในนิทาน 2 เรื่องต่อไปนี้

### 1. เรื่องที่ 36 “ยะมะะบุฉิผู้ท่องคาถาให้เรือแล่นกลับมา”

ยามะบุชิ  
(山伏、舟祈り返す事)

เนื้อเรื่องย่อ

มียะมะะบุฉิผู้หนึ่งชื่อ เคะอิโตโบ กำลังรอเรือเพื่อข้ามทะเล ที่ท่าเรือคะบุระฟูระกิ เมืองเอะชิ เซ็น ยะมะะบุฉิผู้นี้เคยไปฝึกปฏิบัติตนยังสถานที่ศักดิ์สิทธิ์หลายแห่ง ในขณะที่รอเรือข้ามฟากอยู่นั้นเขา ได้บอกกับคนแจวเรือว่า ต้องการข้ามฟากด้วยคำพูดที่ไม่ค่อยสุภาพนัก ทำให้คนแจวเรือไม่สนใจในสิ่งที่เขาพูด ทั้งยังออกเรือไปจากฝั่งไป ทำให้ยะมะะบุฉิโมโหมากจึงได้เรียกเทพโกะโฮ<sup>162</sup> มาช่วยนำเรือ กลับมาเข้าฝั่ง จากนั้นก็สั่งให้ควาเรือจนทำให้คนที่นั่งบนเรือตกลงไปในทะเล เสร็จแล้วยะมะะบุฉิเคะอิ

<sup>162</sup> (ดูคำอธิบายในบทที่ 2 ข้อ 2.3.2 หน้า 54)

โตโบได้พูดอวดพลังวิเศษของตนก่อนเดินจากไป ทำให้ผู้คนที่ต่างพากันวิพากษ์วิจารณ์ว่า ถึงจะเป็นยุค  
สิ้นโลก<sup>163</sup> ก็ตามแต่พลังอำนาจของพุทธศาสนา [พระพุทธรูป พระธรรม และพระสงฆ์] ยังคงอยู่

### ภาพลักษณ์ของยะมะบุมิเคะอิโตโบ

จากการวิเคราะห์ตัวบทนิทานเรื่องเล่าจะเห็นว่า ยะมะบุมิ เคะอิโตโบ เป็นสมณะในพุทธ  
ศาสนาที่ประกอบกรรมชั่ว ขาดความรักและความเมตตาต่อผู้อื่น มีการใช้คาถาอาคมและพลังวิเศษทำ  
ร้ายผู้อื่น นอกจากนี้ยังเป็นผู้ที่ไม่เคร่งครัดและปฏิบัติตามคำสอนของพุทธศาสนามหายาน ซึ่งเน้น  
ความเมตตากรุณา และการช่วยเหลือสรรพสัตว์ให้พ้นทุกข์ ตามพระปณิธานขององค์พระโพธิสัตว์ แต่  
แทนที่ยะมะบุมิ เคะอิโตโบ จะช่วยเหลือผู้อื่นกลับไปสร้างชีวิตดีของตัวเอง เพียงเพราะผู้อื่นไม่  
ทำตามใจตนเอง นอกจากนี้จากการวิเคราะห์ตัวบทยังพบว่าตัวละครยะมะบุมิ ยังมีนิสัยเย่อหยิ่ง ทน  
ทน และไม่ไหวง่าย เอาแต่ใจตนเอง โดยสังเกตจากการที่เขาใช้คำพูดออกคำสั่งในการขอร้องเรือข้ามฟาก  
โดยไม่พูดถึงเรื่องของการจ่ายเงินค่าโดยสาร และเมื่อคนแจวเรือไม่สนใจ เขาก็ได้ต่อว่าคนแจวเรือทันที  
เรื่องไม่มีน้ำใจ และเมื่อความต้องการของตนไม่ได้รับการตอบสนอง ก็แสดงความโมโหร้าย ท่อง  
คาถาอาคมเรียกเทพโกะโฮมาช่วยนำเรือกลับมาเข้าฝั่งตามอำเภอใจทั้ง ๆ ที่เรือออกจากฝั่งไปแล้ว โดย  
ไม่คำนึงถึงความเดือดร้อนต่อผู้อื่น ซึ่งพฤติกรรมดังกล่าวนี้ ทำให้วิเคราะห์ได้ว่า ตัวละครมีภาพลักษณ์  
ด้านลบ ดังข้อความขีดเส้นใต้ในตัวอย่างต่อไปนี้

このけいたう坊、「渡せ」といふに、渡守聞きも入れて漕ぎ出づ。その時に、  
この山伏、「いかにかくは無下にはあるぞ」といへども、大方耳にも聞き入れず  
して漕ぎ出す。その時にけいとう坊、歯を食ひ合わせて念珠を揉みちぎる。この  
渡守見返りて、をこの事と思ひたる気色にて三四町ばかり行くを、けいたう坊見  
やりて、足を砂子に脛の半らばかり踏み入れて、目も赤くにらみなして、数珠を  
砕けぬと揉みちぎりて、「召し返せ、召し返せ」と叫ぶ。なほ行き過ぐる時に、  
けいたう坊、袈裟と念珠とを取り合わせて、汀近く歩み寄りて、「護法、召し  
返せ。召し返さずば、長く三室に別れ奉らん」と叫びて、この袈裟を海に投げ入  
れんとす。」 (p.110-111)

[ยะมะบุมิ] เคะอิโตโบกล่าวว่า “ให้ข้าข้ามฟากไปหน่อย” แต่คนขับเรือไม่สนใจฟังที่เขาพูด แล้วก็แจวออก  
เรือไป ยะมะบุมิจึงต่อว่า “ทำไมถึงไม่มีน้ำใจแบบนี้ละ” ถึงพูดขนาดนั้นก็ตามคนแจวเรือก็ไม่ฟัง และยังคง  
แจวเรือออกไป ในตอนนั้นยะมะบุมิ ได้กัดฟันแล้วเอามืออุกูกประคองอย่างแรง คนแจวเรือจึงหันกลับมา

<sup>163</sup> ยุคสิ้นโลก 世末 หรืออาจกล่าวว่า เป็นยุคเสื่อมของพุทธศาสนาที่ภาษาญี่ปุ่นเรียกว่า มัโป <sup>まっぽ</sup>末法 ตามความเชื่อของชาวพุทธ  
นิกายมหายานเชื่อว่า เป็นยุคที่มีเพียงพระธรรมคำสั่งสอน แต่ไม่มีการฝึกปฏิบัติตน และไม่มียุคผู้ใดหลุดพ้นซึ่งเชื่อกันว่า พุทธ  
ศาสนาได้มาถึงจุดเสื่อมแล้ว (ดูเพิ่มเติมในบทที่ 5 ข้อ 5.3.3)

มองแล้วคิดว่า เป็นการทำท่าทางอะไรโง่ ๆ เมื่อเรือแล่นต่อไปได้ประมาณสามลิโง<sup>164</sup> ยะมะบุณิเคะอิโตโบ ได้ใช้ขาสองข้างกระทุ้งลงไปในพื้นทรายถึงครึ่งข้อเท้า จ้องเขม็ง ตาแดงกล้าเป็นสีเลือด เอามือถูถูประกายอย่างรุนแรงจนเกือบแตก แล้วตะโกนออกไปว่า “ให้มันกลับมา ให้มันกลับมา” แต่เรือก็ยังมุ่งไปข้างหน้า จากนั้น เคะอิโตโบได้ถอดเอาชุดอังสะออก แล้วเดินลงไปที่บริเวณริมน้ำ พร้อมตะโกนว่า “เทพโกะโฮะจะนำเรื่อนั้นกลับมา ถ้าไม่นำเรือกกลับมาข้าจะเลิกเชื่อถือในพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ที่เคยปฏิบัติมานานเสีย” จากนั้นทำท่าทางเหมือนกำลังจะโยนผ้าอังสะลงไปในทะเล

จากตัวบทข้างที่ยกมาข้างต้นจะเห็นว่า ตัวละครยะมะบุณิ มีเจตนาที่ชัดเจนว่า พยายามใช้เทพโกะโฮะมาทำร้ายผู้อื่น เพราะเมื่อเรือแล่นกลับเข้าฝั่งแล้ว เขาก็น่าจะหยุดการกระทำ แต่ยังคงคำสั่งให้เทพโกะโฮะคว่าเรือจนชาวบ้านผู้บริสุทธิ์ต้องเดือดร้อน โดยไม่ฟังคำขอร้องจากผู้คนที่อยู่บนฝั่ง ซึ่งถือเป็นการกระทำที่ขัดต่อแนวคิดคำสอนของพุทธศาสนาทั้ง ๆ ที่ตนเป็นสมณะดังที่กล่าวมาแล้ว หากพิจารณาจากศีลพระโพธิสัตว์ 58 ข้อของสมณะในนิกายมหายานจะพบว่า พฤติกรรมของตัวละครผู้นี้น่าจะเข้าข่ายมีความผิดในส่วนที่เป็นศีล ลหุกาบัติ หรือหมวดโทษเบาอีกทั้งหมด 4 ข้อ<sup>165</sup> ดังนี้

ข้อที่ 21 “การผูกพยาบาทอาฆาตแค้น” (無慈酬怨戒) จากเนื้อหานิทานกล่าวว่า เป็นเพราะยะมะบุณิโกรธแค้นคนแจวเรือที่ไม่ให้ตนโดยสาร จึงได้บริกรรมคาถาเรียกเทพโกะโฮะมาช่วยคว้าเรือของชาวบ้าน

ข้อที่ 23 “เย่อหยิ่ง กระด้าง ก้าวร้าว” (輕心求學戒) จากตัวบทจะเห็นได้ว่า ตัวละครยะมะบุณิใช้ใช้ภาษาที่ค่อนข้างห้วนและไม่สุภาพกับคนแจวเรือ นอกจากนี้ยังแสดงพฤติกรรมการพูดอวดพลังวิเศษของตนในตอนจบของเรื่องอีกด้วย

ข้อที่ 45 “ไม่สงเคราะห์หรือโปรดสรรพสัตว์” (不化衆生戒) จากเนื้อหานิทานไม่พบข้อความใดที่กล่าวถึงยะมะบุณิว่า มีการสงเคราะห์และโปรดสรรพสัตว์ พบแต่เรื่องของการสร้างความเดือดร้อนให้ผู้อื่นเท่านั้น

ข้อที่ 48 “ล่วงละเมิดคำสอนในพุทธศาสนา” (自壞內法戒) โดยเฉพาะในคำสอนของพุทธศาสนานิกายมหายาน ซึ่งมุ่งให้บุคคลผู้เกี่ยวข้องในพุทธศาสนา สร้างความดีโดยการช่วยเหลือผู้อื่นเพื่อการเป็นพระโพธิสัตว์ และการบำเพ็ญบารมีอันจะนำมาซึ่งการบรรลุธรรมเข้าสู่พุทธภาวะหรือการบรรลุธรรมขั้นสูงสุดมุ่งสู่การเป็นพระพุทธเจ้าเพื่อโปรดเวไนยสัตว์ แต่จากการศึกษาเนื้อหานิทานไม่พบพฤติกรรมดังกล่าวของยะมะบุณิผู้นี้เลย ดังนั้นจึงมองว่า ตัวละครมีภาพลักษณ์ด้านลบค่อนข้างเด่นชัด

<sup>164</sup> ประมาณ 327- 436 เมตร [1 โง เท่ากับ 109 เมตร]

<sup>165</sup> สุมาลี มหณรงค์ชัย, พุทธศาสนามหายาน, หน้า 34.



## 2. เรื่องที่173 “เรื่องของอิจิริที่แม่น้ำคิโยะตะกิ”

きよたきはのひじり  
(清滝川聖の事)

### เนื้อเรื่องย่อ

มีอิจิริผู้หนึ่งสร้างกระท่อมอยู่ในส่วนลึกของปลายแม่น้ำคิโยะตะกิ เวลาอยากกินน้ำก็จะเสกให้น้ำล้นล้นออกไปตักน้ำแล้วเอากลับมาให้ ทำให้เขาหลงตัวเองคิดว่า คงไม่มีผู้ใดสามารถทำได้อย่างเขา ต่อมากลับพบว่า มีกาน้ำล้นมาจากทางต้นน้ำ มาตักน้ำแล้วล้นกลับไป ทำให้เขารู้สึกอิจฉาและแปลกใจว่าใครถึงมีความสามารถขนาดนี้ได้ จึงตามกาน้ำที่ล้นมาจากต้นน้ำไป เมื่อเดินขึ้นไปทางต้นน้ำประมาณห้าสิบถึงหกสิบโซ<sup>166</sup> พบกระท่อมของอิจิริผู้หนึ่งอายุประมาณเจ็ดสิบถึงแปดสิบปี จึงได้ทดสอบอิจิริผู้ยู่ต้นน้ำ โดยบริกรรมคาถาเรียกไฟให้มาไหม้กระท่อมอิจิริผู้ยู่ต้นน้ำ แต่เขาก็สามารถดับไฟได้อย่างง่ายดาย พร้อมเสกไฟให้ไปติดจีวรของอิจิริผู้ยู่ปลายน้ำจึงต้องร้องขอความช่วยเหลือและอิจิริผู้ยู่ต้นน้ำจึงช่วยดับไฟให้ จากนั้นอิจิริผู้ยู่ปลายน้ำจึงได้ขอโทษ และขอฝากตัวเป็นลูกศิษย์ ในตอนท้ายของนิทานกล่าวว่า เพราะพระพุทธเจ้าทรงเกลียดชังอิจิริผู้ยู่ปลายน้ำที่หลงลำพอง และหยิ่งทะนงตน จึงได้ตกลงให้มาพบกับอิจิริที่ยู่ต้นน้ำซึ่งมีความสามารถเหนือกว่า

### ภาพลักษณ์ของอิจิริ

จากการวิเคราะห์เนื้อหานิทานเรื่องเล่าพบว่า อิจิริที่ยู่ปลายน้ำซึ่งเป็นตัวละครหลักของเรื่องเกิดความเย่อหยิ่งทะนงตนในความสามารถของตนเอง โดยคิดว่าไม่มีใครเก่งกล้าเท่ากับตนเองอีกแล้ว จึงเกิดความหลงลำพองตนเอง แต่เมื่อพบว่ามิผู้อื่นที่สามารถเสกกาน้ำให้ล้นมาจากต้นน้ำเองได้ จึงรู้สึกอิจฉา และได้กลั่นแกล้งโดยการทดสอบวิชาอาคมผู้อื่น ซึ่งผิดหลักคำสอนของพุทธศาสนาที่สอนให้สมณะมีการสำรวม อ่อนน้อมถ่อมตน ถ้าพิจารณาในแง่ของศีลจะพบว่า พฤติกรรมของอิจิริผู้ยู่ต้นน้ำจะเข้าข่ายผิดศีลในข้อที่ 7 คือ “การยกตนข่มท่าน” (自讚毀他戒) ซึ่งเป็นหมวดโทษหนัก และผิดศีลในข้อที่ 23 ในหมวดโทษเบา คือ “เย่อหยิ่ง กระด้าง ก้าวร้าว” (輕新求学戒) และข้อที่ 38 “ไม่มีสัมมาคารวะ ไม่รู้จักที่สูงที่ต่ำ”<sup>167</sup> (衆坐乖儀戒) ดังนั้นจึงกล่าวโดยสรุปได้ว่า พฤติกรรมของอิจิริผู้ยู่ปลายน้ำนั้น มีเจตนาในการฝ่าฝืนศีลของพระโพธิสัตว์ทั้งในหมวดโทษหนักและหมวดโทษเบา จากจุดนี้ทำให้วิเคราะห์ได้ว่า ตัวละครอิจิริผู้ยู่ปลายน้ำมีภาพลักษณ์ด้านลบ ดังตัวบทต่อไปนี้

水ほしき時は、水瓶すいびやうを飛ばして汲くみにやりて飲みけり。年経にければ、かばかりぎやうじやの行者はあらじと、時々慢心起りけり。(p.423)

<sup>166</sup> ประมาณ 5,450 – 6,540 เมตร หรือประมาณ 5-6 กิโลเมตร [1 โซ เท่ากับ 109 เมตร]

<sup>167</sup> Ibid., p.32-35.

เวลาอยากฉันทน้ำก็จะเสกให้กาน้ำล่อยออกไปตักน้ำแล้วเอากลับมาให้ จนกระทั่งผ่านไปหลายปี บางครั้งเขาคิดหยิ่งทะนงตนเองเกินไปว่า คงไม่มีผู้ใดที่เก่งเท่าเขาอีกแล้ว”

จากประโยคที่ยกมานี้แสดงให้เห็นถึงความเย่อหยิ่ง ทะนงตนของอิจิริผู้อาศัยอยู่กระท่อมปลายน้ำ และที่สำคัญเขาไม่เพียงหลงตนเอง จนเกิดกิเลส นำมาซึ่งความอิจฉาริษยาผู้อื่นจนลงมือทดสอบและทำร้ายอิจิริผู้อยู่ต้นน้ำ โดยการเสกคาถาอาคมให้เกิดไฟไหม้กระท่อม เป็นพฤติกรรมที่เจตนาสร้างความเดือดร้อนให้ผู้อื่น ในที่สุดถูกอิจิริผู้อยู่ต้นน้ำที่มีคาถาอาคมสูงกว่าแกล้งกลับ จนเกิดไฟไหม้จิวรของตน ถือเป็นการสร้างความเดือดร้อนให้แก่ตนเองอีกทาง ซึ่งจากประเด็นนี้ทำให้มองว่าตัวละครอิจิริผู้อยู่ปลายน้ำมีภาพลักษณ์ด้านลบเช่นเดียวกัน ดังข้อความขีดเส้นใต้ในตัวอย่างต่อไปนี้

窓のぞの際より覗のぞけば、机にに経多く巻きさしたるなどあり。不断ふだん香かうの煙えん満ちたり。よく見れば、歳とし七八十ばかりなる僧の貴げなり。五ご鉤ごを握にり、脇わき息そくに押おしかかりて眠ひりあたり。「この聖ひじりを試しみん」と思おもひて、やはら寄よりて、火界くわかい咒じゆをもちて加か持ぢす。火焰くわえんにはかに起おりて庵あんにつく。聖眠ひじりりながら散さん杖ぢやうを取りて、香水かうすいにさし浸ひして四方しやうにそそく。その時とき庵あんの火ひは消けえて、我が衣いに火ひつきて、ただ焼やきに焼やく。( p.424)

พอมองลอดช่องหน้าต่างเข้าไป เห็นหนังสือสวดมนต์หลายม้วนเปิดค้างเอาไว้ บางส่วนวางอยู่บนโต๊ะ ควันของธูปหอมซึ่งจุดอยู่ตลอดเวลาลอบอวลไปทั่ว พอมองเข้าไปดูดี ๆ เห็นพระท่าทางน่านับถือรูปหนึ่ง อายุประมาณเจ็ดสิบถึงแปดสิบปี ในมือถือวัชระ 5 แฉก เอนลำตัวกึ่งนอนบนแขนซึ่งพาดวางอยู่บนแท่นเล็ก ๆ (สำหรับพักแขนเวลานั่งบนพื้น) กำลังหลับอยู่ [อิจิริผู้อยู่ปลายน้ำ] คิดว่า “จะทดสอบอิจิริผู้นี้ดูสักหน่อย” เลยเข้าไปใกล้ ๆ แล้วท่องบริกรรมคาถาเรียกไฟ ทำให้เกิดเป็นเปลวไฟขึ้นมาไหม้กระท่อมทันที อิจิริผู้อยู่ต้นน้ำได้ใช้ไม้สำหรับพรมน้ำมรดจุ่มลงไปในน้ำหอมแล้วสะบัดน้ำไปรอบ ๆ กระท่อมทั้งสี่ด้าน ทั้ง ๆ ที่ยังหลับอยู่ แล้วไฟที่ไหม้กระท่อมก็ดับลง ขณะที่อิจิริผู้มาทดสอบเกิดไฟไหม้ลุกลามบนจิวรตนเอง

จากตัวอย่างข้างต้นจะเห็นว่า ตัวละครอิจิริผู้อยู่ปลายน้ำทั้ง ๆ ที่รู้ว่า อิจิริที่ตนมาทดสอบเป็นอิจิริชราผู้น่านับถือ แต่เขาก็กลับไม่สนใจ ต้องการเพียงลองวิชาคาถาอาคม ดังนั้นจึงอาจมองได้ว่าอิจิริผู้อยู่ปลายน้ำอาจไม่มีความศรัทธาในพุทธศาสนาอย่างแท้จริง รวมทั้งมิได้ปฏิบัติตามคำสอนของศาสนาอย่างเคร่งครัด เพราะขาดความสำรวม และอ่อนน้อมถ่อมตน และที่สำคัญไปกว่านั้น เมื่อเห็นสมณะผู้อาวุโสที่ปฏิบัติดี และมีท่าทางเคร่งครัดในพุทธศาสนา แทนที่จะยกย่องศรัทธา กลับอิจฉาและไปทดสอบวิชาจนเกิดกรรมตามสนองตน เป็นการแสดงพฤติกรรมของการก้าวร้าว และไร้ซึ่งความเมตตาปราณีต่อผู้อื่น ซึ่งขัดกับปณิธานขององค์พระโพธิสัตว์ในพุทธศาสนาที่เปี่ยมด้วยความเมตตา และต้องการช่วยเหลือให้สรรพสัตว์พ้นทุกข์ ดังที่ได้อธิบายมาแล้ว

เป็นที่น่าสังเกตว่า ในตอนท้ายของนิทานเรื่องเล่าแม้ผู้เล่ามิได้สรุปออกมาอย่างชัดเจนว่า การกระทำของตัวละครอิจิริผู้อยู่ปลายน้ำเป็นการประกอบกรรมชั่ว สมควรแล้วที่ได้รับกรรมตามสนอง แต่จากการเล่าในลักษณะที่ว่า พระพุทธเจ้าเกลียดการเย่อหยิ่งทะนงตนของตัวละครอิจิริผู้อยู่ปลายน้ำ

ดังนี้ ...ทำให้พระพุทธเจ้า ทรงเกลียดชัง จึงได้ตั้งใจให้อิฉิริที่อยู่ปลายน้ำได้มาพบกับผู้ที่มีความสามารถเหนือกว่า...

(…仏の憎みて、まさる聖を設けてあはせられけるなりとぞ …) จากข้อความดังกล่าวนี้ของผู้เล่า อาจเป็นการแสดงนัยว่า พฤติกรรมการหยิ่งทะนงตนของสมณะไม่เป็นที่ยอมรับ แม้พระพุทธเจ้ายังทรงรังเกียจ สมควรต้องได้รับการสั่งสอนให้รู้สำนึก ซึ่งจากจุดนี้ทำให้มองว่า ภาพลักษณ์ของตัวละครอิฉิริที่อยู่ปลายน้ำเป็นลบได้เช่นเดียวกัน ดังตัวอย่างต่อไปนี้

下の聖、我ばかり貴き者はあらじと、<sup>けうまん</sup>驕慢の心のありければ、仏の憎みて、まさる聖を設けてあはせられけるなりとぞ、語り伝へたる。(p.425)

[เพราะว่า] อิฉิริที่อยู่ปลายน้ำ เย่อหยิ่งทะนงตนว่า ไม่มีผู้ใดที่นำยกย่องนับถือเท่าตนเอง ทำให้พระพุทธเจ้า ทรงเกลียดชัง จึงได้ตั้งใจให้อิฉิริที่อยู่ปลายน้ำได้มาพบกับผู้ที่มีความสามารถเหนือกว่า จึงได้เล่าขานกัน ต่อ ๆ มา

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า จากพฤติกรรมด้านต่าง ๆ ของตัวละครอิฉิริที่อยู่ปลายน้ำ ที่กล่าวมาทั้งหมดล้วนสะท้อนภาพลักษณ์ด้านลบของตัวละคร ในหนังสือ อุจิฉิมิ โมะโนะระตะริ ของสำนักพิมพ์ โมงะงุกุกัน อธิบายว่า คาถาอาคมที่ตัวละครอิฉิริทั้งสองใช้นั้น น่าจะเป็นการทำคะจิโดยการสวดธารณีสูตรเพื่อบูชาเทพฟูโดเมียวโอบันดาลให้เกิดไฟ<sup>168</sup>

### 3.2.6 เป็นบุคคลที่ทำผิดศีลของพระโพธิสัตว์ในข้อที่ 2 โดยการนำของผู้อื่นมาใช้ส่วนตัว

พบในนิทานเรื่องเดียวคือ เรื่องที่ 55

#### เรื่องที่ 55 “เรื่องของเจ้าอาวาสวัดยะกุมิ”

<sup>やくしじのべつたう</sup>  
(薬師寺別当の事)

เนื้อเรื่องย่อ

เจ้าอาวาสผู้หนึ่ง มีตำแหน่งระดับโชสุ อยู่ที่วัดยะกุมิ เป็นพระผู้เคร่งครัด ไม่เคยเบียดบังเอาของวัดมาใช้ส่วนตัวเลย มีความมุ่งมั่นที่จะไปเกิดยังแดนสุขาวดี เมื่อวาระสุดท้ายมาถึง ขณะป่วยเขากลับฟื้นคืนสติขึ้นมาได้อีกครั้ง จึงเรียกลูกศิษย์มาสั่งเสียว่า ถ้าเราสวดเน็มบุทซุ ด้วยศรัทธาที่แน่วแน่แล้ว ตายไปจะมีการมารับไปเกิดยังแดนสุขาวดี แต่ขณะที่กำลังรอการมารับอยู่นั้น ก็มีงล้อไฟจากนรกพุ่งเข้ามาหา แล้วบอกว่าเขาได้ยืมของวัดไปจำนวน 5 โทะ <sup>169</sup> ยังไม่ได้คืนให้วัด ดังนั้นจึงมารับไปลงนรก เจ้าอาวาสจึงรีบสั่งลูกศิษย์ว่า ให้ลูกศิษย์รีบนำของจำนวนของ 1 โทะกุ <sup>170</sup> มาบริจาคเป็นค่า

<sup>168</sup> 小林保治・増古和子 『宇治拾遺物語』、p. 424.

<sup>169</sup> 5 โทะ เท่ากับปริมาตร จำนวน 90 ลิตร [1 โทะ เท่ากับ 18 ลิตร]

<sup>170</sup> 1 โทะกุ เท่ากับปริมาตร 180 ลิตร [เจ้าอาวาสนำของวัดไปใช้จำนวน 90 ลิตร แต่เวลาคืนจะคืนเป็น 2 เท่าคือ จำนวน 180 ลิตร]

สวดมนต์ จากนั้นกงล้อไฟก็ถอยกลับออกไป แล้วเจ้าอาวาสได้ไปเกิดยังแดนสุขาวดี ด้วยความปลื้มปิติ ในตอนท้ายของนิทานเล่ากล่าวว่า การเบียดบังเอาของวัดไปใช้ตามอำเภอใจขนาดที่ต้องมีกงล้อไฟมารับ เพียงแค่นี้ก็เป็นสิ่งที่บาปหนาเลยทีเดียว

### วิเคราะห์ภาพลักษณ์ของเจ้าอาวาสวัดยะกุมิ

จากการศึกษาเนื้อหาของนิทานเรื่องเล่าพบว่า เนื้อหามีการหักมุมกล่าวคือ ในตอนต้นเรื่อง กล่าวถึงพระรูปหนึ่งเป็นถึงเจ้าอาวาสผู้ควบคุมดูแลวัด มีความมุ่งมั่นที่จะได้ไปเกิดยังแดนสุขาวดี ทำให้ผู้อ่านจินตนาการเห็นภาพลักษณ์ตัวละครว่า เป็นพระผู้อาวุโส และน่าจะประกอบคุณงามความดีจนได้รับการแต่งตั้งเป็นเจ้าอาวาส และยิ่งในดับบทกล่าวว่า เขาเป็นพระผู้เคร่งครัดไม่เคยเบียดบังเอาของวัดมาเป็นของใช้ส่วนตัว แม้จะเป็นถึงเจ้าอาวาสก็ตาม แม้ในยามเจ็บป่วยในวาระสุดท้ายกำลังจะมาถึง พระรูปนี้ยังได้กล่าวถึงการสวดเนิมบุทซุ แต่ไม่นานผู้เล่ากลับเล่าหักมุมว่า มียมทูตพร้อมกงล้อไฟจากนรกมารับตัวเขาด้วยข้อความผิดคือ การนำของวัดไปใช้ส่วนตัวแล้วยังไม่คืน ซึ่งความผิดดังกล่าวนี้ ถือว่า เป็นการผิดศีลของพระโพธิสัตว์ในข้อที่ 2 ในหมวดครุกาบัตติ หรือโทษหนักคือ “ผู้ถือเอาของคนอื่นมีราคาตั้งแต่ห้ามาสก (ราวแปดสิบบี๊แบะเงินโบราณ) ก็ดีหรือแม่ของมันไม่มีค่าแต่เจ้าของไม่อนุญาต ก็ดี ไม่ว่าจะกระทำเอง ใ้ให้ผู้อื่นกระทำ ต้องโทษสถานหนัก”<sup>171</sup> (劫盜人物戒) หากพิจารณาจากพฤติกรรมการนำของวัดไปใช้ส่วนตัวของเจ้าอาวาส ก็ไม่ต่างจากขโมยที่หยิบฉวยเอาของผู้อื่นไป โดยที่เจ้าของเขาไม่ได้อนุญาต โดยเฉพาะอย่างยิ่งตัวละครเป็นถึงเจ้าอาวาส ที่จะต้องมีหน้าที่ในการดูแลและหวงแหนสมบัติวัด แต่กลับมากำทำผิดเสียเอง จากจุดนี้ทำให้วิเคราะห์ว่า เจ้าอาวาสเป็นผู้ไม่มีความเชื่อถือ และศรัทธาในพุทธศาสนาอย่างแท้จริง เพราะหากเขาเชื่อถือและศรัทธาในพุทธศาสนาอย่างแท้จริงก็คงไม่ทำผิดศีลตั้งแต่แรก ด้วยเหตุผลดังกล่าวมานี้จึงมองว่า ภาพลักษณ์ของตัวละครเจ้าอาวาสเป็นด้านลบ ดังข้อความที่ขีดเส้นใต้ในดับบทต่อไปนี้

今は昔、薬師寺の別当僧都といふ人ありけり。別当はしけれども、殊に寺の物も  
使はで、極楽ごくらくに生れん事をなん願ひける。年老い、病やまひして、死ぬるきざみになり  
て、念仏して消え入らんとす。無下むげに限りと見ゆる程に、よろしうなりて、  
弟子を呼びていふやう、「見るやうに念仏は他念なく申して死ぬれば、極楽の迎  
へいますらんと待たるるに、極楽の迎へは見えひのくるまずして、火車を寄す。『こはな  
んぞ。かくは思はず。何なにの罪によりて地獄の迎へは来たるぞ』といひつれば、車

<sup>171</sup> สุมาลี มหณรงค์ชัย, พุทธศาสนมหายาน, หน้า 32.

に付きたる鬼どものいふやう、『この寺の物を一年五斗<sup>ひととせ</sup>借りていまだ返さねば、その罪によりてこの迎へは得たるなり』といひつれば、我<sup>われ</sup>いひつるは、  
(p.149)

กาลครั้งหนึ่งนานมาแล้วที่วัดยะกุมิจิ มีเจ้าอาวาสตำแหน่งโชสุ แม้เป็นเจ้าอาวาสวัดก็ตาม ไม่เคยเบียดบังเอาของวัดมาใช้ส่วนตัว มีความปรารถนาที่จะไปเกิดยังแดนสุขาวดี เมื่อชรภาพเกิดอาพาธใกล้จะตายจนจะมรณภาพ เขาพยายามที่จะสวดเนิมบุทซุ จนเมื่อวาระสุดท้ายมาถึง กลับฟื้นคืนสติขึ้นมาอีกครั้ง จึงได้เรียกลูกศิษย์มาสั่งเสียว่า ถ้าเราสวดเนิมบุทซุด้วยศรัทธาที่แน่วแน่แล้วละก็ ตายไปจะมีการมารับไปเกิดยังแดนสุขาวดี ขณะที่ยังไม่เห็นมีวิหังการมารับไปยังแดนสุขาวดีอยู่นั้น ก็มีกิ้งก่าไฟพุ่งเข้ามาหา เจ้าอาวาสจึงร้องถามไปว่า “นี่มันคืออะไรกันแน่ ไม่จริงใช่ไหม อาตมาทำความผิดอะไร ถึงมารับไปลงนรก” ยมทูตที่มาพร้อมกับกิ้งก่าไฟจึงตอบว่า “เพราะเจ้าได้ยืมของวัดไปในปีก่อนจำนวน 5 โทะ [เท่ากับ 90 ลิตร] แต่ยังไม่คืนให้วัดเลย ก็เพราะความผิดอันนั้นแหละ ข้าจึงมารับเจ้าไปลงนรก”

จากเนื้อหาของนิทานเรื่องเล่าข้างต้นจะเห็นว่า เจ้าอาวาสเหมือนไม่รู้ตัวมาก่อนว่า ตนเองนั้นทำผิดอะไร ทั้ง ๆ ที่พฤติกรรมการเอาของวัดไปใช้ส่วนตัวแล้วไม่คืนนั้นไม่ต่างอะไรจากการขโมยของผู้อื่นซึ่งถือเป็นการประกอบกรรมชั่ว จากตัวบทเจ้าอาวาสได้พูดโต้ตอบยมทูต ด้วยความเย่อหยิ่ง ทะนงตน ไม่ได้แสดงออกถึงการสำนึกผิด และรับผิดชอบในการกระทำของตนเองเลย เพราะไม่มีประโยคใดในตัวบทนิทานที่กล่าวคำขอโทษ และแสดงความเสียใจต่อการกระทำผิดของตน แต่กลับแสดงพฤติกรรมเย่อหยิ่งว่า ตนเองนั้นแค่เอาของวัดไปเพียงเล็กน้อย ถือว่าเป็นความผิดไม่พอที่จะต้องมารับตนไปลงนรก ทั้งยังพยายามปิดความรับผิดชอบให้ลูกศิษย์ซึ่งไม่รู้เรื่องราวมาก่อน มาแก้ปัญหาที่ตนเองเป็นผู้ก่อมีพฤติกรรมไม่เหมาะสมสำหรับการเป็นพระเถระผู้ใหญ่ในพุทธศาสนา ดังนั้นจากประเด็นดังกล่าวนี้ ทำให้วิเคราะห์ได้ว่า ตัวละครเจ้าอาวาสวัดยะกุมิจิ มีภาพลักษณ์ด้านลบเช่นเดียวกันดังตัวบทต่อไปนี้

「さばかりの罪にては地獄に落つべきやうなし。その物を返してん」といへば、  
ひのくるま  
火車を寄せて待つなり。「さればとくとく一石誦経にせよ」といひければ、弟  
いっこくずきやう  
子ども<sup>てまど</sup>手感<sup>てまど</sup>ひをして、いふままに誦経にしつ。その鐘の声のする折、ひのくるま  
ひのくるま  
ぬ。 (p.149-150)

[เจ้าอาวาสจึงตอบกลับไปว่า] “แค่ความผิดเล็กน้อย ไม่สมควรหรอกที่ต้องตกนรก [อาตมา] จะคืนของกลับไปให้เลยก็ได้” พอพูดดังนั้น [ยมทูต] จึงได้หยุดกิ้งก่าไฟรออยู่ เจ้าอาวาสจึงสั่งลูกศิษย์ว่า “ให้รับนำของจำนวนของ 1 โคะกุ [เท่ากับ 180 ลิตร] มาจ่ายเป็นค่าสวดมนต์เร็วเข้า” [เมื่อเจ้าอาวาส] พูดดังนั้น พวกบรรดาลูกศิษย์ต่างพากันงุนงง แต่ก็รู้สึกุจสวดมนต์ตามคำสั่ง พอได้ยินเสียงลั่นระฆัง [ยมทูตพร้อม] กิ้งก่าไฟจึงได้กลับไป”

จากการวิเคราะห์บทสนทนาของพระเจ้าอาวาสที่ได้ตอบกับยมทูตโดยไม่มีการแสดงความสำนึกผิด พร้อมทั้งยืนยันกรานว่าจำนวนของเพียงเล็กน้อยเท่านั้นไม่มีเหตุผลอันควร ที่จะมานำตนไปลง

นรก พร้อมกันนั้นได้สั่งเสียให้ลูกศิษย์นำของจำนวนสองเท่ามาทดแทนค่าสวดมนต์ เหมือนรัฐธรรมนูญมาก่อนเป็นอย่างดีว่า เมื่อเอาของวัดมาต้องใช้คืนเป็นสองเท่า แต่กระนั้นตัวละครก็ยังทำผิด กล่าวคือ เจ้าอาวาสยืมของไปเท่ากับ 5 โทะ [ประมาณ 90 ลิตร] เวลาคืนต้องคืนเป็นสองเท่าคือ 1 โคะกุ [ประมาณ 180 ลิตร] หากพิจารณาจากตัวบทนิทานจะพบว่า เจ้าอาวาสกำลังนอนป่วยอยู่จนเกือบถึงวาระสุดท้าย แต่เขาก็สามารถฟื้นกลับมาเพื่อพูดคุยกับลูกศิษย์ได้ นั่นแสดงให้เห็นว่ายังมีเรี่ยวแรงและสติสัมปชัญญะดีอยู่ และจากพฤติกรรมที่ได้สั่งให้ลูกศิษย์ทำงานให้ตนทันทีทั้ง ๆ ที่ลูกศิษย์ก็ไม่ทราบเรื่องมาก่อน และยังคงกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น แทนที่จะพยายามทำการแก้ไขปัญหาที่ตนเองเป็นผู้ก่อด้วยตนเองเสียก่อน โดยไม่สร้างความเดือดร้อนให้ผู้อื่น ทำให้มองเห็นพฤติกรรมการไม่มีความรับผิดชอบในการกระทำของตัวละคร และพยายามตัดสินใจแก้ปัญหาเฉพาะหน้าเพื่อให้ตนเองพ้นผิดเกี่ยวกับประเด็นนี้หากเจ้าอาวาสเป็นคนดีจริง อย่างน้อยก็ควรแสดงอาการสำนึกผิดบ้าง โดยกล่าวคำขอโทษต่อลูกศิษย์ที่อุตส่าห์รับมาทำตามคำสั่งเสีย ซึ่งถือว่าเป็นการสร้างความเดือดร้อนให้ผู้อื่น เพื่อแสดงออกถึงความเกรงใจในฐานะพระชั้นผู้ใหญ่ที่น่าเคารพนับถือ จากพฤติกรรมดังกล่าวนี้จึงมองว่าเจ้าอาวาสมีภาพลักษณ์เป็นลบ

เกี่ยวกับประเด็นการคืนของวัดนี้ เนื่องจากตัวบทเขียนค่อนข้างคลุมเครือว่า ...ให้รับนำของ 1 โคะกุมาเป็นค่าสวดมนต์เร็ว... (いつこくずきやう...さればとくとく一石誦經にせよ...) ดังนั้นจึงจะวิเคราะห์โดยพิจารณาจากเนื้อหาในตัวของนิทานเรื่องเล่าในจุดนี้ซึ่งผู้วิจัยคิดว่า สามารถตีความได้เป็นสองกรณีดังนี้

**กรณีแรก** ลูกศิษย์ได้นำของจำนวน 1 โคะกุ ซึ่งถือเป็นจำนวนสองเท่าของที่ยืมมาคืนวัด พร้อมกับการสวดมนต์ลั่นระฆัง โดยในตัวบทไม่มีการระบุชัดเจนว่าของที่นำมาคืนวัดนั้นเป็นของเจ้าอาวาส หรือเป็นของลูกศิษย์ แต่อย่างไรก็ตามผู้ที่ได้รับผลประโยชน์จากกรณีนี้คือ เจ้าอาวาสเพราะได้ไปเกิดยังแดนสุขาวดีในตอนท้ายเรื่อง และวัดซึ่งได้ของคืนเป็นสองเท่า ส่วนผู้เดือดร้อนคือ ลูกศิษย์ ที่ต้องดำเนินการแก้ปัญหาต่าง ๆ แทนเจ้าอาวาส

**กรณีที่สอง** ลูกศิษย์อาจไม่มีการคืนของอย่างเป็นรูปธรรม เพราะอยู่ในอาการเร่งรีบ อาจมีเพียงการสวดมนต์ให้ได้จำนวนเป็นสองเท่าของราคาของที่ยืมมา เนื่องจากในตัวบทไม่มีการกล่าวชัดเจนว่า สวดมนต์เป็นสองเท่าของราคาสิ่งของที่ยืมไปต้องสวดกี่บท นานเท่าใด ทั้งนี้อาจเป็นที่รู้กันในหมู่สมณะอยู่แล้วก็เป็นได้ว่า ค่าสวดมนต์เป็นสองเท่าของราคาของนั้น จะต้องสวดประมาณเท่าใด แต่เนื่องจากในตัวบทมีการกล่าวถึงการลั่นระฆัง ซึ่งปกติการลั่นระฆังจะทำเมื่อมีการสวดมนต์ประกอบพิธีกรรม เป็นที่น่าสังเกตว่า ช่วงระยะเวลาที่เกิดเหตุการณ์นั้นไม่นานมากนัก ก่อนที่เจ้าอาวาสจะมรณภาพการไปหาของมาคืนวัดอาจจะเป็นสิ่งที่ทำไม่ได้ง่ายนัก ดังนั้นอาจเป็นไปได้ว่าลูกศิษย์ของเจ้า

อวาสาไม่ได้นำของมาคืนวัดจริง แต่สวดมนต์ให้ได้เป็นสองเท่าของราคาของ ซึ่งหากเป็นไปตามกรณีที่สองนี้ผู้ได้รับผลประโยชน์คือ เจ้าอวาสา เพราะได้ไปเกิดยังแดนสุขาวัตี ผู้เสียประโยชน์คือ วัดไม่ได้ของคืน และลูกศิษย์เองก็เดือดร้อนที่ต้องมาแก้ปัญหาให้พระเจ้าอวาสา ทั้ง ๆ ที่ตนเองไม่ได้รู้เรื่องกับการนำของวัดไปใช้ส่วนตัวของเจ้าอวาสาเลย โดยจะเห็นได้จากตัวบทต่อไปนี้

その鐘の声のする折、<sup>ひのくるまかえ</sup>火車帰りぬ。さてとばかりありて、<sup>ひのくるま</sup>「火車は帰りて、  
<sup>ごくらく</sup>極楽の迎へ今なのはする」と、<sup>す</sup>手を摺りて<sup>よろこ</sup>悦びつつ終わりにけり。(p.150)

ขณะที่มีเสียงระฆังดังขึ้น กงล้อไฟกลับออกไปแล้ว หลังจากนั้นไม่นาน “กงล้อไฟกลับไปแล้ว ก็ได้มีการมารับไปเกิดยังแดนสุขาวัตี” เจ้าอวาสาภูมิใจด้วยความปลื้มปิติ แล้วมรณภาพไป

เกี่ยวกับประเด็นการคืน “ของ” ที่เจ้าอวาสาเอามาไปใช้ไปนั้น แม้ไม่มีการระบุในตัวบทอย่างชัดเจนว่า “ของ” นั้นคือ อะไร แต่หากพิจารณาจากหน่วยวัดซึ่งระบุเป็น “โทะ” และ “โคะกุ” โดยปกติจะใช้กับการวัดปริมาตรเหล้าและข้าว ซึ่งจากการศึกษาพบว่า ในสมัยเฮอันนั้นวัดเป็นเคยสถานที่ผลิตเหล้าด้วย โดยพวกพระที่เดินทางกลับจากการศึกษาพุทธศาสนาที่เมืองจีน ได้นำเทคนิคการผลิตเหล้ากลับมาด้วย และขณะเดียวกันก็พบว่า ในวัดก็มีการเก็บข้าวไว้บริโภคด้วยเช่นกัน แต่เมื่อได้ศึกษาประวัติของวัดยุคกุมิไม่พบว่า วัดแห่งนี้ไม่เคยมีประวัติการผลิตเหล้าแต่อย่างใด ดังนั้นผู้วิจัยจึงคิดว่า “ของ” ที่เจ้าอวาสาเอาไปใช้ส่วนตัวนั้น น่าจะเป็นข้าวมากกว่าเหล้า นอกจากนี้จากการศึกษาเพิ่มเติมพบว่า นักวิชาการผู้ศึกษานิทานเรื่องเล่า *อุจิฉูอิ โมะโนะงะตะริ* จากสำนักพิมพ์ที่มีชื่อเสียงไม่ว่าจะเป็น โมงะงุกัน ฉินโซมะ และอิวะนะมิโอะมะเต็น ล้วนแต่ตีความว่า “ของ” ที่เจ้าอวาสาเอาไปใช้นั้นคือ “ข้าว” ทั้งนี้อาจเป็นเพราะอิทธิพลของหนังสือรวมนิทานเรื่องเล่า *คนจะกุ โมะโนะงะตะริฉู* ซึ่งแต่งมาก่อน *อุจิฉูอิ โมะโนะงะตะริ* โดยในตัวบทนิทานภาษาโบราณเขียนเอาไว้อย่างชัดเจนว่า “ยืมข้าววัดไปใช้ 5 โทะ” (<sup>てら</sup>寺ノ<sup>こめ</sup>米五斗ヲ<sup>かり</sup>借テ<sup>つかひ</sup>仕タリキ。) <sup>172</sup>

จากการศึกษาประวัติของตัวละครเจ้าอวาสาพบว่า มีชีวิตอยู่จริงในประวัติศาสตร์มีชื่อจริงว่า พระชะอิงุเอิน <sup>さいぐ</sup>済源 (ค.ศ.885-960?) ออกบวชตั้งแต่อายุยังน้อย ศึกษาเล่าเรียนเกี่ยวกับนิกายซันรอน <sup>さんろん</sup>三論 พระชะอิงุเอินได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้าอวาสาในปี ค.ศ.944 และมรณภาพในปี ค.ศ. 960 ขณะอายุ 79 ปี บางตำราระบุว่า มรณภาพในปี ค.ศ.964 ในบั้นปลายชีวิตนั้น มีตำแหน่งในการบริหารจัดการดูแลวัดอยู่ในระดับโชสุ (ดูเพิ่มเติมภาคผนวกที่ 5) จากประวัติแม้ไม่ได้มีประเด็นใดกล่าวถึง เรื่องราวการ

<sup>172</sup> 馬淵和夫・国東文麿・今野達『今昔物語集』、p. 46.

นำของวัดไปใช้ส่วนตัว แต่ก็เป็นหลักฐานยืนยันอย่างหนึ่งว่า พระรูปนี้ออกบวชและในชีวิตบั้นปลาย ได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้าอาวาส ซึ่งสอดคล้องกับเนื้อหาเรื่องราวของนิทานที่เกิดขึ้นในขณะที่ตัวละครดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัด ดังนั้นจึงอาจเป็นไปได้ว่า ในชีวิตจริงของเจ้าอาวาสผู้นี้ อาจจะมีพฤติกรรมคล้ายกับที่ปรากฏในนิทานเรื่องเล่าก็เป็นได้ หรือในอีกกรณีหนึ่งผู้เล่าแค่มีการยืมชื่อพระผู้ขึ้นมาเป็นตัวละครหลักและแต่งเติมเรื่องเนื้อหาเรื่องราวให้นิทานมีความสนุกสนานและน่าสนใจ เนื่องจากธรรมชาติของมนุษย์นั้นชอบเรื่องราวที่หักมุมให้แง่คิดและขัดแย้งกับภาพลักษณ์ในอุดมคติที่สังคมคาดหวังมากกว่า เรื่องราวพื้น ๆ ที่สามารถคาดเดาได้จากประสบการณ์และจินตนาการ

### 3.2.7 เป็นบุคคลที่ไม่มีความรู้จริงในหลักคำสอนของพุทธศาสนา ขาดความสำรวมทำให้สูญเสียความน่าเชื่อถือ พบในเรื่องเดียวคือ เรื่องที่ 11

#### เรื่องที่ 11 “เกินโนะตะอินะงน มะชะโตะฉิมิให้พระพรหมจรรย์ตีระฆัง”

げんのだいなごんまさとし      ぶほん      かね  
(源大納言雅俊、一生不犯の鐘打たせる事)

#### เนื้อเรื่องย่อ

มีขุนนางผู้หนึ่งนามว่า เกียวโกะกุ โนะ เก็นโนะตะอินะงน มะชะโตะฉิมิ<sup>173</sup> ได้จัดให้มีการประกอบพิธีกรรมทางพุทธศาสนา โดยคัดเลือกพระผู้มีพรหมจรรย์ ที่ไม่เคยทำผิดศีลเกี่ยวกับเรื่องผู้หญิงมาก่อน ให้มาตีระฆังต่อหน้าองค์พระพุทธรูป ขณะนั้นมีพระรูปหนึ่งได้ขึ้นนั่งที่ธรรมาสน์ด้วยสีหน้าเคร่งเครียด เขาถือไม้ตีระฆังแล้วหมุนไปมา แต่จนแล้วจนรอดก็ไม่ยอมตีระฆังเสียที ทำให้ผู้คนที่นั่งอยู่รอบข้างเกิดความสงสัย จากนั้นพระก็เอ่ยปากถามทุกคนในพิธีว่า ถ้าตนเคยช่วยตนเองทางเพศแล้วจะถือว่ายังมีพรหมจรรย์อยู่หรือไม่ ทำให้ผู้คนที่อยู่รอบข้างต่างพากันหัวเราะด้วยเสียงอันดัง ในตอนท้ายของนิทานกล่าวว่า พระผู้นั้นวิ่งหนีไปในขณะที่ผู้คนที่กำลังหัวเราะ

#### วิเคราะห์ภาพลักษณ์ของพระ

จากการวิเคราะห์เนื้อหาของนิทานเรื่องเล่าจะเห็นว่า ตัวละครพระไม่มีความรู้จริงเกี่ยวกับบทบัญญัติเรื่องศีลและพระวินัยของสมณะในพุทธศาสนาเลย แสดงให้เห็นถึงความเป็นผู้ไม่เชื่อถือศรัทธาในแนวคิดคำสอนของพุทธศาสนาอย่างแท้จริง โดยตัวละครได้มีการนำเรื่องพฤติกรรมการช่วยเหลือตนเองทางเพศของตนมาสอบถามผู้อื่นว่า ผิดศีลหรือไม่ เป็นการแสดงความไม่รู้จริงในเรื่อง

<sup>173</sup> เกียวโกะกุ โนะ เก็นโนะตะอินะงน มะชะโตะฉิมิ หมายถึง เก็น โนะ ตะอินะงน 権大納言 (ค.ศ.1066-1122) เป็นบุตรของ

อุตะอิจิน อะกิฟูซะ 右大臣顕房 (ค.ศ.1037-1094) ทำงานรับใช้ในสมัยจักรพรรดิโฮริงะวะ 堀河天皇 (ค.ศ.1079-1107)

กล่าวกันว่า หลังจากจักรพรรดิสวรรัต เขาก็ตั้งใจศึกษาพระธรรมคำสั่งสอนทางพุทธศาสนา



พระวินัยทางพุทธศาสนา ไม่มีการสำรวมในฐานะของการสมณะผู้ออกบวช ทั้งยังมีภาพลักษณ์ของความไม่ประสีประสาในเรื่องทางโลกกล่าวคือ มีการนำพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม และน่าละอายของตน มาพูดต่อหน้าผู้อื่น โดยปกติเรื่องการช่วยเหลือตนเองทางเพศ ถือเป็นความลับเฉพาะบุคคล โดยทั่วไปมองว่า เป็นเรื่องหยาบโผนและอนาจาร แม้เป็นคนธรรมดาที่มีได้ออกบวชเป็นสมณะ ก็คงไม่มีใครที่จะนำเรื่องเหล่านี้ของตนมาพูดในที่สาธารณะ และสำหรับคนที่เป็นพระแล้วยังเป็นพฤติกรรมที่ไม่สมควรอย่างยิ่ง ดังนั้นจากพฤติกรรมดังกล่าวนี้ จึงวิเคราะห์ได้ว่าตัวละครพระโนนิทานเรื่องเหล่านี้มีภาพลักษณ์ด้านลบ ดังจะเห็นได้จากข้อความที่ขีดเส้นใต้ในตัวอย่างต่อไปนี้

ある僧の礼盤らいばんに上りて、少し顔気色かほげしきたが違ひたるやうになりて、撞木しもくを取りて振りまはして打ちもやらでしばしばしばしばかりありければ、 (p.44)

มีพระรูปหนึ่งได้ขึ้นนั่งที่ธรรมาสน์ ด้วยสีหน้าเคร่งเครียด เขาถือไม้ตีระฆังแล้วหมุนไปมา แต่จนแล้วจนรอดก็ไม่ยอมตีระฆังเสียที

จากตัวอย่างที่ยกมาจะเห็นว่า พระมีสีหน้าเคร่งเครียดเพราะเกิดความลังเล และไม่แน่ใจว่าสิ่งที่ตนกำลังทำอยู่นั้นผิดหรือถูก แสดงถึงการที่ไม่มีความรู้แตกฉานในบทบัญญัติเกี่ยวกับพระวินัยของพระที่ต้องปฏิบัติเพียงพอ จึงไม่ยอมตีระฆังดังตัวอย่างนี้

この僧さぶらわななきたる声にて、「かはつるみはいかが候さぶらふべき」といひたるに (p.45)

จากนั้นพระผู้นี้ ก็พูดขึ้นมาด้วยเสียงสั่นเครือว่า “แล้วถ้าช่วยตนเองแล้วจะเป็นยังไงล่ะ”

จากการวิเคราะห์ตัวอย่างนี้ นอกจากพระจะมีน้ำเสียงสั่นเครือซึ่งเป็นการแสดงออกถึงความไม่แน่ใจในสิ่งที่ตนเองทำนั้นผิดหรือถูกต้องอย่างไรแล้ว แสดงถึงความประหม่าและกังวลใจอย่างเห็นได้ชัด ในหนังสือนิทานเรื่องเล่า อัจฉริย โมะโนะระตะริ ของสำนักพิมพ์ โมงะกุกัน อธิบายถึงพฤติกรรมของพระผู้นี้ว่า เขารู้สึกระอายใจหากตีระฆังก็จะถือว่าตนหลอกลวงผู้อื่นและจะรู้สึกเสียมารยาทต่อผู้ที่เขามาร่วมพิธี เนื่องจากตนเองได้ช่วยเหลือตนเองทางเพศ ขณะเดียวกันก็รู้สึกขัดแย้งว่า พฤติกรรมดังกล่าวนั้นผิดศีลหรือพระวินัยหรือไม่ทางพุทธศาสนา และการเอ่ยปากถามผู้คนเป็นการแสดงออกถึงพฤติกรรมที่น่าสงสารและน่าขบขันในเวลาเดียวกัน<sup>174</sup>

จากการศึกษาเกี่ยวกับข้อบัญญัติพระวินัยของสงฆ์เรื่องนี้พบว่า ตามพระวินัยของพุทธศาสนา ได้บัญญัติไว้เป็นข้อที่ 1 ใน 13 ข้อ ในหมวดบัญญัติข้อห้าม และศีลของสมณะซึ่งสามารถรักษาสถานะกลับคืนมาได้เมื่อทำผิด ซึ่งในภาษาญี่ปุ่นเรียกว่า “โซสัน” 僧残 ที่ระบุว่า “ห้ามปล่อยน้ำอสุจิด้วยความจงใจ เว้นไว้แต่ฝัน” หรือในภาษาญี่ปุ่นเรียกว่า “โคะฉุซุโฌกะอิ” 故出精戒 จากการศึกษาเพิ่มเติมพบว่า ศีลหมวดนี้ระบุไว้ในพระวินัยที่เรียกว่า “สังฆาทิเสส” ซึ่งเป็นความผิดร้ายแรงรองจาก

<sup>174</sup> Ibid., p. 45.

ปาราชิก (波羅夷) สำหรับพระมี 13 ข้อ ส่วนแม่ชีมี 17 ข้อ หากสมณะผู้ใดทำผิดศีลข้อนี้แล้ว มีการสารภาพผิดต่อหน้าพระสงฆ์จำนวนมาก ก็จะไม่อาบัติสามารถรักษาสถานะความเป็นพระของตนไว้ได้ แต่จะถูกถอดสถานะความเป็นพระชั่วคราวโดยหากทำผิดแล้วสารภาพทันที ก็จะกินระยะเวลา 6 วัน ส่วนแม่ชีจะกินเวลาครึ่งเดือน หากไม่ยอมสารภาพผิดและปิดบังความผิดระยะการคืนสถานะความเป็นสมณะจะขึ้นอยู่กับพิจารณาของพระเถระผู้ใหญ่<sup>175</sup> เป็นที่น่าสังเกตว่า เนื่องจากพระวินัยของสงฆ์มีข้อกำหนดเช่นนี้ ดังนั้นจึงอาจเป็นไปได้ว่า ผู้เล่าน่าจะเป็นผู้มีความรู้ทางพุทธศาสนาแล้วนำเรื่องพระที่ทำผิดศีลรวมทั้งเรื่องการสารภาพผิด เพื่อคืนสถานะความเป็นพระสงฆ์มาแต่งล้อเลียนบทบัญญัติของศีลในพุทธศาสนาก็เป็นไปได้ เหตุที่วิเคราะห์เช่นนี้เนื่องจาก มีฉากที่พระสารภาพผิดต่อหน้าผู้คนที่ ตนได้ช่วยเหลือตนเองทางเพศ ซึ่งผู้คนที่มาร่วมพิธีอาจเป็นตัวแทนล้อเลียนคณะสงฆ์ที่พระผู้ทำผิดมาสารภาพเพื่อคืนสถานะก็เป็นได้

นอกจากประเด็นความไม่มีความรู้จริงเกี่ยวกับบทบัญญัติเรื่องศีลและพระวินัยของพระแล้ว ตัวละครพระยังมีภาพลักษณ์เป็นบุคคลผู้ทำตนตลกขบขัน สร้างอารมณ์ขันให้ผู้อื่น ขาดความสำรวมทำให้สูญเสียความน่าเชื่อถือสร้างความเดือดร้อนให้ตนเอง

จากการวิเคราะห์ตัวบทจะเห็นว่า ในนิทานเรื่องเล่านี้ไม่มีการให้ชื่อของพระผู้นี้ว่าเป็นผู้ใดมาจากไหน มีเพียงชื่อของขุนนางระดับสูงผู้หนึ่งที่มีตัวตนจริงปรากฏอยู่ในประวัติศาสตร์ เมื่อขุนนางประสงค์จะประกอบพิธีกรรมทางพุทธศาสนาจึงได้นิมนต์พระมาประกอบพิธีกรรม ซึ่งหากพิจารณาจากความเป็นไปได้คิดว่า คนระดับขุนนางที่เคยรับใช้ใกล้ชิดจักรพรรดิ คงจะไม่นิมนต์พระซึ่งไม่มีชื่อเสียง และไม่มีความรู้จริงเกี่ยวกับบทบัญญัติทางพุทธศาสนา มาประกอบพิธีกรรมเป็นแน่ เมื่อดูความสมจริงในลักษณะของการดำเนินเรื่องแล้ว ดูจะมีความขัดแย้งกันอยู่ แต่อย่างไรก็ตามในนิทานเรื่องเล่าหลายเรื่องใน อุจิฉุ โมะโนะงะตะริ ก็มีภาพลักษณ์ตัวละครคล้ายกันกับพระผู้นี้คือ เมื่อแสดงพฤติกรรมตลกขบขันให้ผู้คนที่หัวเราะแล้วจะต้องหลบหนีไปทั้งนี้อาจเป็นเจตนาของผู้เล่าที่ต้องการนำเสนอภาพลักษณ์ของพระเช่นนี้ เพื่อสร้างความตลกขบขันเพื่อความบันเทิงแก่ผู้อ่านมากกว่าคำนึงถึงความสมจริงของตัวละคร เพราะพระย่อมเป็นที่คาดหวังจากสังคมว่าจะมีความสำรวม บริสุทธิ์ มีศีลธรรมแต่ตัวละครพระกลับมาทำผิดเสียเอง ยิ่งทำให้เรื่องมีความสนุกและได้อรรถรสในการอ่านมากยิ่งขึ้น จากจุดนี้จึงวิเคราะห์ว่า ตัวละครพระมีภาพลักษณ์เป็นลบเช่นเดียวกัน ดังตัวบทดังต่อไปนี้

この僧、首をひねりて、「きと夜部よべもして候まひき」といふに、おおかた大方とよみあへり。その紛れに早う逃げにけり。(p.45)

พระเอียงคอแล้วจึงตอบว่า “เมื่อคืนนี้ข้าทำนิดหน่อยเอง” ทำให้ผู้คนที่อยู่ในวิหารทั้งหมดพากันหัวเราะพร้อมกันดังสนั่นห้องแล้ว [พระผู้นั้น] ก็วิ่งหนีไปอย่างรวดเร็วในขณะที่ผู้คนที่กำลังหัวเราะ

<sup>175</sup> 石田瑞麿『仏教大辞典』、p. 702.

จากตัวบทที่ยกมาข้างต้น แสดงให้เห็นว่าตัวละครพระในนิทานเรื่องเล่านี้ เป็นบุคคลที่ไม่รู้จักจริง ในหลักคำสอนในพุทธศาสนา ทำตัวตลกขบขัน ไม่สำรวมทำให้สูญเสียความน่าเชื่อถือ ดังนั้นจึงวิเคราะห์ภาพลักษณ์โดยรวมของตัวละครเป็นลบ

### 3.3 สรุปบทที่ 3

จากการศึกษาภาพลักษณ์ด้านลบของสมณะในนิทานเรื่องเล่า 22 เรื่อง ประกอบด้วยตัวละครสมณะ 23 รูป พบภาพลักษณ์ที่มีลักษณะคล้ายคลึงกันสามารถจัดกลุ่มได้เป็น 7 กลุ่ม ภาพลักษณ์ที่พบมากที่สุดคือ กลุ่มที่ 4 เป็นบุคคลผู้ทำผิดศีลของพระโพธิสัตว์ในข้อที่ 4 โดยการโกหกหลอกลวง มีพฤติกรรมการสร้างความสะดวกผ่อนให้แก่ตนเองหรือผู้อื่น พบในนิทาน 10 เรื่อง ส่วนภาพลักษณ์ที่พบน้อยที่สุดคือ กลุ่มที่ 2 เป็นบุคคลที่ทำผิดศีลของพระโพธิสัตว์ในข้อที่ 2 โดยการนำของผู้อื่นมาใช้ส่วนตัว พบในนิทานเรื่องเดียว และกลุ่มที่ 5 เป็นบุคคลที่ไม่มีความรู้จริงในหลักคำสอนของพุทธศาสนาขาดความสำรวมทำให้สูญเสียความน่าเชื่อถือ พบในเรื่องเดียวเช่นกัน การที่สมณะมีภาพลักษณ์ด้านลบในกลุ่มที่ 4 มากที่สุดนั้น ในทัศนะของผู้วิจัยคิดว่า อาจเป็นเพราะพฤติกรรมโกหก หลอกลวงผู้อื่นเป็นสิ่งที่กระทำได้ง่าย โดยไม่ต้องมีการเตรียมการที่ยุ่งยากแต่อย่างใด ดังนั้นอาจมีสมณะบางพวกอาศัยช่วงเวลาที่บ้านเมืองในปลายสมัยเฮอันเชื่อมต่อถึงคัมภีร์ตอนต้น ซึ่งอยู่ในภาวะไม่สงบสุข เกิดภัยสงคราม ผู้คนอดอยาก เกิดโรคระบาดและภัยจากธรรมชาติต่าง ๆ เช่น น้ำท่วม แผ่นดินไหว เป็นต้น กระทำพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม เช่น การโกหก หลอกลวงผู้อื่นเพื่อหาผลประโยชน์ให้กับตนเอง ดังที่ปรากฏในนิทานเรื่องเล่าดังกล่าว

เป็นที่น่าสังเกตว่าในนิทานเรื่องเล่ากลุ่มที่ 1 ซึ่งมีภาพลักษณ์ของสมณะเป็นบุคคลผู้ทำผิดศีลของพระโพธิสัตว์ในข้อที่ 4 โดยการโกหกหลอกลวง มีพฤติกรรมการสร้างความสะดวกผ่อนให้แก่ตนเองหรือผู้อื่นนั้น เมื่อสมณะมีการโกหก หลอกลวงผู้อื่นและถูกจับได้สมณะเหล่านั้นมักจะไม่ได้แสดงสีหน้าละอายใจ หรือสำนึกผิดเลย แต่กลับจะพูดกลบเกลื่อนความผิดของตนอย่างแนบเนียนเพื่อเอาตัวรอด เช่น ในเรื่องที่ 5 “พอมองหน้าก็ไม่ทำทางละอายใจเลยแม้เพียงเล็กน้อย” (顔を見れば少しも事と思ひたる気色もせず) และมักจบด้วยการกล่าวถึงผู้คนที่มารวมตัวกันอยู่ตรงนั้นต่างพากันส่งเสียงหัวเราะออกมา แล้วตัวละครสมณะก็วิ่งหลบหนีไป เช่น เรื่องที่ 5 [คนที่มารวมกันอยู่] “ต่างเปล่งเสียงหัวเราะออกมาพร้อมกัน จากนั้น [ยะมะบุฉิมิ] ก็วิ่งหลบหนีไป” (笑ひたる紛れに逃げて住にけり) เรื่องที่ 11 “วิ่งหนีไปอย่างรวดเร็วในขณะที่ผู้คนกำลังหัวเราะ” (その紛れに早う逃げにけり) และ เรื่องที่ 6 “เปล่งเสียงหัวเราะแล้วล้มลงนอนกลิ้งไปมา” (転び笑いけり) นอกจากนี้ยังพบคำเสียดสีล้อเลียนตัวละครคือเช่น “โกะกุ กุโซ อิจิริ” (อิจิริขี้เมสึดพีช) (穀糞聖) ในเรื่องที่ 145 ผู้วิจัยคิดว่า การที่ผู้เล่าจบนิทานเรื่องเล่าของสมณะที่มีภาพลักษณ์โกหกหลอกลวงผู้อื่นด้วยสำนวนที่

แสดงความตลกขบขันของผู้คน เสียดสีและล้อเลียนเช่นนี้ น่าจะเป็นการสะท้อนให้เห็นว่าผู้คนในสมัยนั้น อาจไม่ได้มองพฤติกรรมการโกหก หลอกหลวงของสมณะเป็นความผิดอย่างร้ายแรงสมควรได้รับการลงโทษจากสังคมอย่างรุนแรง แต่อาจจะเห็นเป็นเรื่องขบขันก็เป็นได้ หรืออีกประการหนึ่งผู้วิจัยคิดว่า ผู้คนในสมัยนั้นอาจให้คุณค่าความสำคัญของสมณะดั่งเช่นมนุษย์ผู้หนึ่งในสังคมเช่นเดียวกันกับคนทั่วไป ดังนั้นการที่สมณะทำผิดศีลจึงอาจไม่ใช่สิ่งที่น่าแปลกใจแต่อย่างใด เพราะมนุษย์ทุกคนมีโอกาสทำสิ่งผิดหรือถูกได้เช่นเดียวกัน

## บทที่ 4

### ภาพลักษณ์ด้านอื่น ๆ ของสมณะ

เนื้อหาในบทประกอบไปด้วย

- 4.1 คำจำกัดความของภาพลักษณ์ด้านอื่น ๆ
- 4.2 บทวิเคราะห์ภาพลักษณ์ด้านอื่น ๆ
- 4.3 สรุปบทที่ 4

#### 4.1 คำจำกัดความของภาพลักษณ์ด้านอื่น ๆ

ก่อนจะวิเคราะห์ภาพลักษณ์ด้านอื่น ๆ ของสมณะในนิทานเรื่องเล่า *อุจิฉุอิ โมะโนะงะตะริ* เพื่อความเข้าใจตรงกัน ผู้วิจัยขอให้คำจำกัดความของคำว่า “ภาพลักษณ์ด้านอื่น ๆ” ในที่นี้หมายถึงภาพลักษณ์ที่มีความหลากหลายสะท้อนความเป็นมนุษย์ของตัวละคร และไม่สามารถตัดสินได้อย่างแน่ชัดจากการวิเคราะห์พฤติกรรมของตัวละครว่า เป็นภาพลักษณ์ด้านบวกหรือด้านลบอย่างเด่นชัด

จากการศึกษานิทานเรื่องเล่าซึ่งคัดเลือกมา 55 เรื่องพบว่า มีสมณะที่มีภาพลักษณ์ด้านอื่น ๆ 10 เรื่อง ประกอบไปด้วยตัวละครสมณะ 11 รูป โดยในเรื่องที่ 42 มีตัวละครหลักเป็นสมณะ 2 รูปมีภาพลักษณ์เดียวกัน จึงจัดไว้ภายใต้หัวข้อเดียวกัน จากการศึกษาพบว่าภาพลักษณ์ด้านอื่น ๆ ของสมณะมีลักษณะที่คล้ายคลึงกันสามารถจัดกลุ่มได้ 2 กลุ่ม ดังนี้

4.2.1 เป็นบุคคลผู้ที่มีพฤติกรรมแสดงออกไม่เด่นชัดว่า เป็นผู้ประกอบกรรมดีหรือชั่วเพราะมีภาพลักษณ์ทั้งด้านบวกและลบในเรื่องเดียวกัน พบในนิทาน 6 เรื่อง

4.2.2 เป็นบุคคลผู้ที่มีพฤติกรรมแสดงออกหลากหลาย กล่าวคือ ไม่สามารถระบุชี้ชัดลงไปได้ว่ามีความเชื่อถือศรัทธาในพุทธศาสนาอย่างแน่วแน่ และปฏิบัติตามคำสอนของพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัดหรือไม่ เนื่องจากไม่มีการกล่าวถึงการปฏิบัติกิจในฐานะสมณะในพุทธศาสนา เช่น การสวดมนต์ เป็นต้น พบในนิทาน 4 เรื่อง

#### 4.2 บทวิเคราะห์ภาพลักษณ์ด้านอื่น ๆ ของสมณะในนิทานเรื่องเล่า *อุจิฉุอิ โมะโนะงะตะริ*

4.2.1 เป็นบุคคลผู้ที่มีพฤติกรรมแสดงออกไม่เด่นชัดว่า เป็นผู้ประกอบกรรมดีหรือชั่วเพราะมีภาพลักษณ์ทั้งด้านบวกและลบในเรื่องเดียวกัน พบในนิทาน 6 เรื่องต่อไปนี้

## 1. เรื่องที่ 67 “เรื่องพระโยโซโซสุฉินปลา”

(永超僧都、魚食ふ事)

### เนื้อเรื่องย่อ

มีพระรูปหนึ่งชื่อโยโซ ตำแหน่งโซสุ พำนักอยู่ทางทิศใต้ของเมืองหลวง มีตำแหน่งเป็นโซสุ เป็นพระที่ชื่นชอบการฉนปลาเป็นอย่างมาก หากมีที่ไหนไม่มีปลาก็จะไม่ยอมฉนอาหาร พระโยโซมีตำแหน่งเป็นผู้ทำพิธีทางพุทธศาสนาในราชสำนัก เนื่องจากไม่ได้ฉนปลาเป็นเวลานาน จึงทำให้ร่างกายอ่อนแอ ขณะเดินทางกลับไปเมืองนารา พอถึงเวลาจะฉนอาหารลูกศิษย์คนหนึ่งได้เดินไปปณิฆบาตอาหารและได้ปลามาจากชาวบ้านที่อยู่แถวนั้นมาถวาย หลังจากนั้นคนที่ถวายปลาแต่ลูกศิษย์พระโยโซได้ฝันว่า มีปีศาจที่น่ากลัวได้เดินเข้ามาทำเครื่องหมายไว้ตามบ้านข้างเคียง แต่ไม่ได้ทำเครื่องหมายที่บ้านของเขา ต่อมาได้เกิดโรคระบาดใหญ่มีผู้คนล้มตายจำนวนมาก มีแต่บ้านคนที่ถวายปลาแต่พระโยโซแค่หลังเดียวเท่านั้นไม่ได้รับความเสียหาย เมื่อชาวบ้านที่ถวายปลาเดินทางไปหาโยโซโซสุแล้วเล่าเรื่องราวให้ฟัง พระโยโซจึงได้มอบเสื้อคลุมให้แก่ผู้ถวายปลา

### ภาพลักษณ์พระโยโซ

จากการวิเคราะห์เนื้อหานิทานพบว่า พระโยโซเป็นพระผู้มีตำแหน่งระดับโซสุ ซึ่งเป็นตำแหน่งของพระระดับสูง มีหน้าที่ในการจัดการดูแลวัดที่มีขนาดใหญ่ และได้รับความไว้วางใจให้เป็นผู้ประกอบพิธีกรรมทางพุทธศาสนาในราชสำนักแสดงว่า ตัวละครน่าจะต้องเป็นพระผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ มีความเชื่อถือและศรัทธาในพุทธศาสนา ดังนั้นในช่วงแรกของนิทานทำให้เขามีภาพลักษณ์ทางด้านบวก ประกอบกับจากการวิเคราะห์ด้วยทฤษฎีเห็นว่า พระโยโซยังมีภาพลักษณ์ของพระผู้มีบุญบารมีน่าเกรงขาม มีพลังอำนาจวิเศษ โดยจะเห็นได้จากการที่ชาวบ้านผู้ถวายปลาได้ฝันไปว่า ขณะที่ปีศาจนำโรคร้ายมาแพร่กระจายในหมู่บ้าน ปีศาจหลีกเลี่ยงที่จะกระทำสิ่งไม่ดีต่อบ้านของเขา เพราะเขาได้ถวายปลาแต่พระโยโซ ดังนั้นจะเห็นว่า แม้ไม่ใช่การช่วยเหลือผู้อื่นทางตรง แต่จากบุญบารมีของตัวละคร ทำให้ชาวบ้านผู้ถวายปลารอดพ้นจากอันตราย ถือเป็นการแสดงความเมตตาและช่วยเหลือผู้อื่นทางอ้อม จากจุดทำให้วิเคราะห์ได้ว่า ตัวละครพระโยโซมีภาพลักษณ์ด้านบวก ดังข้อความที่ขีดเส้นใต้ในตัวอย่างต่อไปนี้

くだんの魚の主、後に夢に見るやう、恐ろしげなる者ども、その辺の在家をしるしけるに、我が家しるし除きければ、尋ねぬる所に、使ひの曰く、「泳超僧都に魚を奉る所なり。さてしるし除く」といふ。その年、この村の在家、ことごとく疫をして死ぬる者多かりけり。その魚の主が家、ただ一字、その事をまめかるによりて、 (p.168)

[หลังจากนั้นคนที่ถวายปลาแด่ลูกศิษย์พระโยโชโซสุ] ชาวบ้านเจ้าของปลาได้ฝันว่า มีปีศาจที่มากลัวได้เข้ามาทำเครื่องหมายไว้ตามบ้านข้างเคียง แต่ไม่ได้ทำเครื่องหมายที่บ้านของเขา เมื่อเจ้าของบ้านถามว่า “ทำไมถึงละเว้นบ้านข้า” ข้ารับใช้ปีศาจตอบว่า “เพราะว่าเจ้าถวายปลาแด่พระโยโชโซสุ จึงละเว้นบ้านของเจ้า” ต่อมาในปีนั้นเองเกิดโรคระบาดใหญ่ แต่ละบ้านมีผู้คนล้มตายจำนวนมาก มีแต่บ้านคนที่ถวายปลาแด่พระโยโชโซสุไม่ได้รับความเสียหายอยู่แค่หลังเดียว

อย่างไรก็ตาม จากการที่ตัวละครพระโยโช มีนิสัยเฉพาะตัวเกี่ยวกับการชื่นชอบเนื้อปลา จนทำให้ต้องงดฉันอาหารเมื่อไม่มีปลา จึงทำให้ร่างกายของตนอ่อนแอ ถือเป็นการสร้างความเดือดร้อนให้ตนเอง ซึ่งพฤติกรรมการเลือกบริโภคดังกล่าวนี้ ถือว่าสร้างความเดือดร้อนทั้งต่อตนเอง จึงทำให้วิเคราะห์ภาพลักษณ์ของพระโยโชเป็นด้านลบเช่นเดียวกัน ดังตัวบทที่ยกมาต่อไปนี้

齋、非持もすべて食はざりける人なり。公講勤めて在京の間久しくなりて、魚を食はで、くづほれて下る間、奈島の丈六堂の辺にて昼破子食ふに、弟子一人近辺の在家にて魚を乞ひて勤めたりけり。」 (p.168)

ถ้าในอาหารเช้าและอาหารมื้ออื่น ๆ ไม่มีปลาพระผู้นี้ก็จะไม่ยอมฉันอาหาร พระโยโชมีตำแหน่งผู้ทำพิธีทางพุทธศาสนาในราชสำนัก เลยอาศัยอยู่ที่เมืองเกียวโตเป็นเวลานาน จึงไม่ได้ฉันปลาจนทำให้ร่างกายอ่อนแอ ขณะเดินทางกลับไปเมืองนารา มาถึงแถว ๆ วิหารโจโรกุโด ที่เมืองนะมิยะ พอถึงเวลาจะฉันเพลลูกศิษย์คนหนึ่งได้เดินไปบิณฑบาตอาหาร และได้ปลามาจากชาวบ้านที่อยู่แถวนั้นมาถวาย

นอกจากภาพลักษณ์เรื่องของการแสดงพลังอำนาจบุญบารมีให้เป็นที่เกรงขามต่อเหล่าปีศาจที่จะมาทำอันตรายต่อชาวบ้านผู้มีบุญคุณแล้ว ในตอนจบของนิทานเรื่องเล่ายังกล่าวถึงพระโยโชได้มอบเสื้อผ้าแก่ชาวบ้านที่เคยถวายปลาด้วย ซึ่งเป็นการแสดงถึงความเมตตาของพระโยโชที่มีต่อผู้อื่น ทำให้มองว่า ภาพลักษณ์ของพระโยโชกลับมาเป็นด้านบวกอีกครั้ง ดังตัวบทต่อไปนี้

僧都のもとへ参りて向ひてこの由を申す。僧都この由を聞いて、被物一重賜びてぞ帰されける。(p.169)

“[ชาวบ้าน] ได้เดินทางไปหาโซสุ [พระโยโช] แล้วเล่าเรื่องราวที่เกิดขึ้นให้ฟัง เมื่อโซสุได้ฟังเรื่องราว ก็ได้มอบเสื้อผ้าแก่ชาวบ้านหนึ่งชุดเพื่อเป็นการตอบแทน แล้วชาวบ้านก็ลากลับไป”

ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า ตัวละครพระโยโชมีภาพลักษณ์ซึ่งแสดงออกไม่ชัดเจน เพราะมีทั้งภาพลักษณ์ด้านบวกกล่าวคือ การช่วยเหลือชาวบ้านให้รอดพ้นอันตรายและการมอบเสื้อกิโมโนให้ชาวบ้านด้วยความเมตตา และมีภาพลักษณ์ด้านลบคือ การเลือกบริโภคซึ่งสร้างความเดือดร้อนให้แก่ตนเอง

จากการศึกษาประวัติเพิ่มเติมของพระโยโชโซสุ พบว่าพระผู้นี้มีชื่ออีกชื่อหนึ่งคือ พระเอะอิโซ 泳超 (ค.ศ.1014-1095) เป็นพระที่ออกบวชในนิกายซโซเค เคยดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัด โคฟูกุ 興福寺 ในตำแหน่ง ดะอิโซสุ มรณภาพตอนอายุ 82 ปี จากประวัติไม่พบพระโยโซมีพฤติกรรมเลื่อมบริโภคน หรือขึ้นขอบปลาแต่อย่างใด พบประวัติเพียงว่าเป็นสมณะชั้นสูงผู้ออกบวชในพุทธศาสนาเท่านั้น

## 2. เรื่องที่ 88 เรื่องของการได้รับข้าวสารกับกระดาษโกะเฮะอิจากศาลเจ้าคะโมะ

(賀茂より御幣紙、米等給う事)

### เนื้อเรื่องย่อ

มีพระยากจนมากผู้หนึ่ง ได้ไปนมัสการวัด คุระมะ<sup>176</sup> เป็นเวลา 7 วัน เขาคิดว่า จะฝันเห็นพระพุทธรูปเจ้ามาให้พร แต่ก็ไม่ฝันจึงไปนมัสการเพิ่มอีก 7 วัน และ 100 วัน ในคืนที่ 100 ร้อยเขาฝันเห็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์มาบอกว่า ให้ไปนมัสการวัด คิโยะมิสุ แต่เมื่อเดินทางไปวัด คิโยะมิสุ ก็ฝันเห็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์มาบอกอีกว่า ให้ไปนมัสการศาลเจ้าคะโมะ ดังนั้นเขาจึงไปนมัสการศาลเจ้าคะโมะ ตอนแรกตั้งใจจะไปนมัสการแค่ 7 วัน ต่อมาตัดสินใจไปเพิ่ม 100 วัน ในคืนวันที่ 100 เขาฝันว่า สิ่งศักดิ์สิทธิ์เห็นใจในความพยายาม จึงให้กระดาษโกะเฮะอิ<sup>177</sup> กับข้าวสารอุชิมะกิ<sup>178</sup> ทำให้พระยากจนรู้สึกผิดหวังมาก ถึงขนาดจะไปกระโดดน้ำฆ่าตัวตาย แต่สุดท้ายเมื่อใช้กระดาษโกะเฮะอิกับข้าวสารที่ได้รับมาปรากฏว่า ใช้จ่ายไปเท่าใดข้าวสารก็ไม่หมด ทำให้เขากลายเป็นพระผู้มั่งคั่งและใช้ชีวิตอย่างสุขสบาย

<sup>176</sup> เป็นวัดตั้งอยู่บนภูเขาคุระมะ เขตซะเกียวกุ เมืองเกียวโต เป็นวัดที่มีชื่อเสียงมากในเรื่องปาฏิหาริย์และความศักดิ์สิทธิ์มาตั้งแต่สมัยอดีตเชื่อกันว่า ผู้คนมักสมหวังในสิ่งที่ต้องการเมื่อไปอธิษฐานที่วัดนี้

<sup>177</sup> กระดาษโกะเฮะอิ เป็นกระดาษสีขาวที่ตัดเป็นลักษณะคล้ายรูปคนแปะไว้บนไม้ ใช้ประกอบพิธีกรรมแบบลัทธิชินโตในศาลเจ้า เดิมชื่อว่า เป็นของถวายเทพเจ้า ต่อมาเนื่องจากเชื่อว่าเทพเจ้าจะลงมาสถิตบนกระดาษนี้จึงใช้เป็นตัวแทนของเทพเจ้า มักใช้ในพิธีสะเดาะเคราะห์ต่าง ๆ ในสมัยก่อนใช้วัสดุที่ทำมาจากปอ ฝ้าย และไหม แต่หลังจากนั้นจะใช้กระดาษเป็นวัตถุดิบหลัก

<sup>178</sup> ข้าวสารอุชิมะกิ เป็นข้าวสารที่ใช้สำหรับหว่าน เพื่อขับไล่สิ่งชั่วร้ายออกไปในการทำพิธีกรรมทางพุทธศาสนาผสมผสานกับความเชื่อดั้งเดิมของชินโต บางครั้งผู้มานมัสการศาลเจ้าจะหว่านต่อหน้ารูปปั้นเทพเจ้า เหตุที่ใช้ข้าวสารนั้นเพราะเชื่อว่า มีพลังวิเศษ และมักมีการใช้ข้าวสารประกอบในพิธีการร้ายเวทมนต์หรือการสาปแช่งต่าง ๆ



## ภาพลักษณ์ของพระยากจน

จากการวิเคราะห์เนื้อหาบทนิทานพบว่า ตัวละครเอกเป็นพระผู้ยากจนได้เดินทางไปนมัสการวัดและศาลเจ้าต่าง ๆ ได้แก่ วัดคุระมะ วัดคิโยะมิสุและศาลเจ้าคะโมะ แสดงให้เห็นถึงความเพียรพยายามในการไปนมัสการสิ่งศักดิ์สิทธิ์ดังกล่าว โดยครั้งแรกตั้งใจจะไปเพียง 7 วัน ได้เพิ่มเป็น 100 วัน หากตัวละครไม่มีความเลื่อมใสศรัทธาในพุทธศาสนาแล้ว เขาคงจะไม่สามารถอดทนเดินทางไปนมัสการที่ต่าง ๆ ได้มากมายดังที่กล่าวไว้ในเนื้อหาบทนิทาน จากเนื้อหาบทนิทานในจุดนี้ ผู้วิจัยคิดว่า ตัวละครมีภาพลักษณ์ด้านบวกในช่วงแรก แต่อย่างไรก็ตามจากตัวบทซึ่งกล่าวถึงความคาดหวังในการที่จะฝันเห็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์มาช่วยเหลือให้ตนมีชีวิตที่สุขสบายยิ่งขึ้น จากการเดินทางไปนมัสการดังกล่าวนี้ แสดงให้เห็นถึงพฤติกรรมของสมณะที่ยึดติดในกิเลสและตัณหาทางโลกโดยไม่ปล่อยวาง จากจุดนี้จึงทำให้มองว่า ตัวละครพระยากจนมีภาพลักษณ์ด้านลบ ดังนั้นจึงยากที่จะตีความว่า พระยากจนแม้มีเจตนาแอบแฝงในการไปนมัสการวัดและศาลเจ้าไม่ได้เกิดจากความเชื่อและความศรัทธาในพุทธศาสนาอย่างแท้จริง ดังนั้นจากการที่ตัวละครพระยากจนมีภาพลักษณ์ทั้งทางด้านบวกและลบในเรื่องเดียวกัน จึงทำให้ยากที่ตัดสินภาพลักษณ์ตัวละครเป็นอย่างหนึ่งอย่างใด ดังตัวบทต่อไปนี้

今は昔比叡山に僧ありけり。いと貧しかりけるが、鞍馬に七日参りけり。「夢などや見ゆる」とて参りけれど、見えざりければ、今七日とて参れども、なほ見えねば、七日を延べ延べして、百日参りけり。その百日といふ夜の夢に、「我はえ知らず。清水へ参れ」と仰せらるると見ければ、… (中略) …「所々参り歩きつきるに、ありありてかく仰せらるるよ、打徹のかはりばかり賜りて何にかはせん、我が山へ帰り登らんも、人目恥かし、賀茂川にや落ち入りなまし」など思へども、またさすがに身をもえ投げず。(p.211-212)

กาลครั้งหนึ่งนานมาแล้ว มีพระยากจนมากผู้หนึ่งอยู่ที่ภูเขาคิโยะมิสุ ได้ไปนมัสการวัดคุระมะ เป็นเวลา 7 วัน เขาคิดว่าจะฝันเห็นพระพุทธรูปเจ้ามาให้พร แต่ก็ไม่ฝันจึงไปนมัสการอีก 7 วัน แต่จนแล้วจนรอดก็ไม่ฝัน จึงได้เพิ่มวันนมัสการอีก 7 วันจนกลายเป็น 100 วัน และในคืนที่ 100 ร้อยเขาฝันเห็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์มาบอกว่า “ข้าช่วยเจ้าไม่ได้แล้วหรือ ให้ลองไปนมัสการวัดคิโยะมิสุดู”...(ย่อ)... [พระยากจนคิดว่า] “อุตสาห์ไปนมัสการวัดและศาลเจ้าตั้งหลายแห่ง แต่ก็ได้แค่คำพูดว่า จะให้สิ่งของมูลค่าเท่าข้าวสาร นี่มันอะไรกัน พระยากจนคิดว่า ถ้าจะขึ้นเขากลับไป ก็รู้สึกอายสายตาผู้คน ถ้าเช่นนั้นไปกระโดดแม่น้ำคะโมะตายเสียเลย แต่ในที่สุดก็ไม่สามารถกระโดดน้ำฆ่าตัวเองตายได้

จากตัวบทที่ยกมาข้างต้นจะเห็นว่า พระยากจนเป็นพระที่ยึดติดและไม่สามารถปล่อยวางจากเรื่องทางโลกได้ เนื่องจากเขายังหวังชีวิตที่สุขสบายดังที่กล่าวมาแล้ว โดยเฉพาะในตัวบทที่กล่าวถึงตัวละครคิดตัดพ้อว่า ตนอุตสาห์ทำความดีโดยไปนมัสการวัดและศาลเจ้าหลายแห่งมาเป็น

เวลานานหลายวัน กลับไม่ได้รับการช่วยเหลือให้ได้สิ่งของที่มีมูลค่ามาก มีเพียงกระดาษและข้าวสารที่ใช้หว่านในการทำพิธีเท่านั้น จึงไม่พอใจขนาดที่คิดไปฆ่าตัวเองตาย แสดงถึงพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมกับการเป็นสมณะในพุทธศาสนา แต่อย่างไรก็ตามจากวิเคราะห์ด้วยบทซึ่งกล่าวว่า สิ่งศักดิ์สิทธิ์เห็นถึงความเพียรพยายามและความอดทนของเขา จึงได้ประทานสิ่งของให้เขา ซึ่งแม้จะดูด้อยค่าแต่สุดท้ายกลับสามารถช่วยเหลือพระยากจนให้มีชีวิตเป็นอยู่ที่ดีขึ้นได้ จึงอาจกล่าวได้ว่า นอกจากผู้เล่าจะมีได้ตำหนิการกระทำพฤติกรรมดังกล่าวของตัวละครในตอนท้ายของนิทานกลับกล่าวในทำนองที่สนับสนุนการกระทำของตัวละครว่า การไปนมัสการพระพุทธเจ้าหรือเทพเจ้านั้น จำเป็นต้องอดทนจึงจะปรากฏผลตามที่ปรารถนา ดังนั้นจึงเป็นการยากที่จะระบุชัดเจนว่า ตัวละครพระยากจนมีภาพลักษณ์เป็นด้านบวกหรือลบ ดังข้อความที่ขีดเส้นใต้ในตัวอย่างต่อไปนี้

この米をよろづに使ふに、ただ同じ多さにて尽くる事なし。紙も同じごと使へど、失<sup>う</sup>する事なくて、いと別<sup>べち</sup>にきらきらしからねど、いと頼もしき法師になりてぞありける。なほ心長く物詣はすべきなり (p.212)

ข้าวสารนี้ แม้จะใช้ไปสักเท่าใดปริมาณของข้าวสารไม่เคยลดลงเลย กระดาษก็เช่นเดียวกันใช้เท่าไรก็ไม่หมด [พระยากจน] ไม่ได้มีชื่อเสียงมากมายนัก แต่เขากลายเป็นโสมณผู้มั่งคั่ง ดังนั้นการไปนมัสการพระพุทธเจ้าหรือเทพเจ้าจำเป็นต้องใช้เวลาและความอดทน

ดังนั้นหากพิจารณาเนื้อหานิทานในตอนท้ายเรื่อง ผู้วิจัยคิดว่า ผู้เล่ากำลังกล่าวชื่นชมในความพยายามของพระยากจนว่า แม้เขาจะไม่มีชื่อเสียงอะไร แต่จากการที่เขาได้เพียรไปนมัสการวัดและศาลเจ้าด้วยความเพียรทำให้เขาสมปรารถนาในสิ่งที่ต้องการคือ มีฐานะความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ดังนั้นจึงอาจกล่าวโดยสรุปได้ว่าภาพลักษณ์ของพระยากจนในนิทานเรื่องเล่านี้ ไม่อาจตีความได้อย่างชัดเจนว่า เป็นผู้ประกอบกรรมดีหรือชั่ว ผู้วิจัยคิดว่า ในฐานะของพุทธศาสนิกชนผู้หนึ่งจะเห็นว่า ตัวละครพระยากจนไม่ได้มีภาพลักษณ์ของสมณะในอุดมคติแต่อย่างใด จึงอาจเป็นไปได้ว่า ผู้เล่าปล่อยให้ เป็นหน้าที่ของผู้อ่านในการวิเคราะห์ตีความภาพลักษณ์ของตัวละคร ตามจินตนาการของผู้อ่านแต่ละคน ซึ่งจะทำให้ผู้อ่านได้รับบรรณรสความบันเทิงจากนิทานเรื่องเล่านี้มากยิ่งขึ้นก็เป็นได้

### 3. เรื่องที่ 104 “เรื่องนายพรานยิงพระโพธิสัตว์”

(獵師、仏を射る事)

#### เนื้อเรื่องย่อ

ที่ภูเขาอะตะโกะ<sup>179</sup> มีอิจิริผู้หนึ่งฝึกปฏิบัติตนอยู่มาเป็นเวลาหลายปี ทางทิศตะวันตกของที่พักอิจิริมีนายพรานผู้หนึ่งอาศัยอยู่ เขาให้ความเคารพนับถืออิจิริผู้นี้มาก จึงมักนำข้าวปลาอาหารมาถวายบ่อย ๆ วันหนึ่งนายพรานได้นำข้าวและอาหารแห้งมาถวายอิจิริ เขากล่าวกับนายพรานว่าหลายปีมานี้ตนได้ฝึกปฏิบัติสวดมนต์ด้วยศรัทธาที่มุ่งมั่น ทำให้ในทุกคืนได้พบกับพระโพธิสัตว์พุเก็น<sup>180</sup> ดังนั้นในคืนนี้เลยขอให้นายพรานพักอยู่ด้วย เพื่อจะได้เห็นพระโพธิสัตว์ด้วยกัน นายพรานรู้สึกเอะใจจึงได้สอบถามเด็กรับใช้คู่และเด็กรับใช้ก็ตอบว่าเคยเห็นพระโพธิสัตว์เช่นกัน ดังนั้นนายพรานจึงพำนักอยู่กับอิจิริ ในกลางดึกคืนหนึ่ง อิจิริและนายพรานได้มองเห็นพระโพธิสัตว์พุเก็น นายพรานคิดว่าไม่น่าจะเป็นองค์พระโพธิสัตว์ของจริง จึงลองทดสอบโดยการยิงธนูใส่ พอถึงตอนเช้า นายพรานได้ติดตามรอยเลือดไปประมาณ 1 โจ<sup>181</sup> และพบกับซากทะนุกิ<sup>182</sup> ตัวใหญ่นอนตายอยู่ที่กันเหว และมีธนูเสียอยู่ที่หน้าอก ในตอนจบของเรื่องกล่าวว่า ถึงจะเป็นอิจิริ ก็โง่เขลาจนถูกทะนุกิหลอกเอาได้ ในขณะที่นายพรานรู้จักคิดจึงได้ยิงทะนุกิ แล้วลอบหนีจากป่าออกมา

<sup>179</sup> เป็นภูเขาอยู่ทางทิศเหนือของเมืองเกียวโต มีความสูง 904 เมตร ในสมัยก่อนเชื่อกันว่าเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์สำหรับฝึกตนของสมณะและผู้ปฏิบัติที่ผู้ศรัทธาในสิ่งศักดิ์สิทธิ์บนภูเขา บนยอดเขาแห่งนี้มีศาลเจ้าตั้งอยู่

<sup>180</sup> พระโพธิสัตว์พุเก็น (普賢菩薩) หรือพระสมันตภัทรโพธิสัตว์ เป็นที่เคารพนับถือมากในกลุ่มผู้นับถือพุทธศาสนาหายาน นิกายวัชรยาน ซึ่งยึดถือแนวทางปฏิบัติแบบตันตระของอินเดีย มีลักษณะทำนงประทับบนหลังช้างสีขาว เนื่องจากพระโพธิสัตว์องค์นี้จะปรากฏในสังฆกรรมปุณทริกสูตร ตอนที่สตรีสามารถหลุดพ้นไปเกิดยังแดนสุขาวดีได้ ดังนั้นในสมัยเฮอันจึงได้รับความเคารพศรัทธากันมากในหมู่สตรีชั้นสูงในสมัยนั้น นอกจากนี้ยังมีภาพลักษณ์ของพระโพธิสัตว์ผู้ปกป้องคุ้มครองผู้บำเพ็ญปฏิบัติเพื่อการหลุดพ้น และเป็นพระโพธิสัตว์ผู้เปี่ยมด้วยความเมตตาต่อสรรพสัตว์

<sup>181</sup> 1 โจ 丈 เท่ากับประมาณ 3.03 เมตร

<sup>182</sup> ทะนุกิ หมายถึง ตัวแร็กคูน เป็นสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมชนิดหนึ่งมีความยาวลำตัวราว 2 ฟุต มีหางเป็นพวงมีแถบสีดำคาดเป็นปล้อง ๆ ลำตัวยาวประมาณ 10 นิ้ว ขนตามลำตัวสีน้ำตาลปนเทา ใบหน้าสีขาวมีแถบสีดำคาดจากตาไปเป็นแถบตลอดแก้ม มักมีภาพลักษณ์เป็นลบเช่น เป็นสัตว์ที่ไม่เชื่อสัตว์ ชอบหลอกลวงผู้อื่น ดังปรากฏในนิทานพื้นบ้านของญี่ปุ่น เช่น เรื่อง คะจิกะจิชะมะ かわちかわち山 ที่มีกรกล่าวถึง ทะนุกิออกมาทำลายพืชไร่ของตายายและหลอกลวงทำร้ายยาย จนกระต่ายต้องออกมาแก้แค้นให้กับตายาย เป็นต้น

## ภาพลักษณ์ของอิจิริ

จากการวิเคราะห์เนื้อหาของนิทานเรื่องเล่าจะเห็นว่า ตัวละครอิจิริมีการบำเพ็ญปฏิบัติตนอย่างเข้มงวดโดยไม่ยอมออกมาจากที่พักเป็นเวลาหลายปี เป็นที่เคารพนับถือเป็นอย่างมาก โดยในตวับทก็ระบุว่า นายพรานซึ่งมีอาชีพล่าสัตว์ยังเกิดความเลื่อมใสศรัทธาเป็นอันมาก จากพฤติกรรมจุดนี้ของตัวละครแสดงให้เห็นว่า อิจิริเป็นบุคคลที่เคร่งครัดในการฝึกปฏิบัติตามแนวคำสอนของพุทธศาสนามีเมตตากรุณาต่อผู้อื่น จะเห็นได้จากการที่เขาพยายามชวนนายพรานให้พำนักกับตนเพื่อที่จะได้พบและสักการะพระโพธิสัตว์ด้วยกัน เป็นการแสดงถึงความปรารถนาดีและการแสดงมิตรไมตรีต่อผู้อื่นอย่างจริงใจ ทำให้ในช่วงแรกภาพลักษณ์โดยรวมของตัวละครอิจิริเป็นด้านบวก ดั่งข้อความที่ขีดเส้นใต้ในตวับทต่อไปนี้

この程いみじく貴き事あり。この年比、他念なく経をたもち奉りてある 験<sup>しるし</sup>やらん、この夜比、普賢菩薩、象に乗りて見え給ふ。今宵とどまりて拜み給へ」と云いひければ、この獵師、「世に貴き事にこそ候<sup>さぶら</sup>ふなれ。さらば泊りて拜み奉らん」とてとどまりぬ。さて聖の使<sup>むらほ</sup>ふ童のあるに問ふ。「聖のたまふやう、いかなる事ぞや。おのれもこの仏をば拜み参らせたりや」と問へば、童<sup>むらほ</sup>は、「五六度ぞ見奉りて候<sup>さぶら</sup>ふ」と云ふに、獵師、「我も見奉る事もやある」とて、  
(p. 267-268)

“ช่วงระยะนี้มีเรื่องน่ายินดีเกิดขึ้น อาจจะเป็นผลบุญที่ข้าได้สวดมนต์ด้วยศรัทธาที่แน่วแน่ หมู่นี้ทุกคืนพระโพธิสัตว์พู่กัน จะประทับหลังช้างมาปรากฏกายให้เห็น คินนี่ท่านก็พักด้วยกันเสียที่นี้ เพื่อจะได้นมัสการพระโพธิสัตว์ด้วยกัน” นายพรานกล่าวว่า “ช่างเป็นบุญของข้ายิ่งนัก จึ่งคินนี่ข้าจะขอค้างที่นี้ก็แล้วกัน” และคินนี่นั้นนายพรานก็พักค้างคินกับอิจิริ นายพรานได้สอบถามเด็กรับใช้อิจิริว่า “ที่ท่านอิจิริพูดมามันคือ อะไรกัน แล้วเจ้าเคยเห็นพระโพธิสัตว์หรือเปล่า” เด็กรับใช้ตอบว่า “น่าจะเคยเห็นห้าหกครั้งแล้วขอรับ” ดังนั้นนายพรานจึงคิดว่า เขาคงได้เห็นและนมัสการพระโพธิสัตว์

อย่างไรก็ตาม จากพฤติกรรมที่เชื่อและศรัทธาต่อพระโพธิสัตว์อย่างลึกซึ้งจนทำให้ขาดวิจาร์ณญาณในการไตร่ตรอง เรื่องราวต่าง ๆ อย่างมีเหตุผล ทำให้ถูกทฤษฎีหลอก ถือเป็นการสร้างความเดือดร้อนให้แก่ตนเอง เพราะมีแสดงออกถึงพฤติกรรมที่โง่เขลาทั้ง ๆ ที่เป็นอิจิริผ่านการฝึกปฏิบัติตนมาแล้วอย่างเคร่งครัด แต่กลับไม่ใช้สติปัญญาครุ่นคิดเรื่องต่าง ๆ อย่างมีเหตุผล แม้ นายพรานผู้ทำบาปมาตลอดชีวิตยังรู้จักคิด พิจารณาเรื่องต่าง ๆ ด้วยหลักเหตุผลแทนที่จะเชื่อโดยทันที จากจุดนี้ทำให้มองว่าภาพลักษณ์ของตัวละครอิจิริเป็นด้านลบ จากการศึกษาตวับทนิทานพบว่า แม้ว่าพระโพธิสัตว์มาปรากฏกายให้เห็นแล้วก็ตาม แต่นายพรานก็ยังอุกคิดได้อีกว่า เป็นเรื่องที่เป็นไป

ได้ยากที่คนมีบาปหนอย่างเขาและเด็กไร้ซึ่งที่ไม่ได้ฝึกปฏิบัติและสวดมนต์เป็นประจำเหมือนอิจิริจะพบเห็นพระโพธิสัตว์ได้โดยง่าย จึงได้ลองยิงธนูทดสอบดู จากเนื้อเรื่องจุดนี้ก็จะเห็นว่า ยิ่งนายพรานแสดงความฉลาดออกมามากเท่าใด ยิ่งทำให้ผู้อ่านรู้สึกว่อิจิริมีความโง่เขลามากขึ้น ดังนั้นทำให้มองว่ เป็นเรื่องยากที่จะตัดสินตัวละครอิจิริว่ มีภาพลักษณ์เป็นบวกรหรือลบโดยเฉพาะหากสังเกตจากบทสนทนาระหว่างอิจิริกับนายพรานนั้นจะเห็นว่า ตัวละครอิจิริแสดงออกอย่างชัดเจนถึงความเชื่อและศรัทธาในพุทธศาสนาอย่างงมงาย แม้กระทั่งถูกทะนุกิหลอกยังเชื่อว่ เป็นองค์พระโพธิสัตว์จริง ๆ ดังข้อความที่ขีดเส้นใต้ในต้วบทต่อไปนี้

ひじり うし  
 聖の後ろにいねもせずして起きあたり。九月廿日の事なれば、夜も長し。今や今やと待つに、夜半過ぬらんと思ふ程に、東の山の嶺より月の出づるやうに見えて、嶺の嵐もすさまじきに、この坊に内、光さし入りたるやうにて明くなりぬ。見れば、普賢菩薩象に乗りてやうやうおはして、坊の前に立ち給へり。聖泣く泣く拜みて「いかに、ぬし殿は拜み奉るや」といひければ、…(中略)… 「聖の目にこそ見え給はめ、我が罪深き者の目に見え給えば、試み奉らんと思ひて射つるなり。実の仏ならば、よも矢は立ち給はじ。さればあやしき物なり」といひけり。夜明けて、血をとめて行きて見ければ、一町ばかり行きて、谷の底に大きなる狸、胸より尖矢を射通されて死して伏せりけり。  
 (p.268-269)

[นายพราน] ไปอยู่ด้านหลังอิจิริ โดยไม่ยอมหลบนอน จนกระทั่งวันที่ 20 ของเดือนเก้า ในช่วงกลางดึกของคืนที่ยาวนาน ระหว่างที่เฝ้ารอว่า จะออกมาเมื่อใด เห็นแสงสว่างสาดส่องราวกับพระจันทร์โผล่จากยอดเขาทางด้านตะวันออก ระหว่างนั้นมีลมพัดแรงจากยอดเขา ภายในที่พักของอิจิริสว่างขึ้น พอมองออกไปเห็นพระโพธิสัตว์พุท้เกิน ประทับบนหลังช้างค้อย ๆ ลอยมาแล้ว ประทับยืนหน้าที่พัก อิจิริมีสการพลางร้องให้ออกมา [พลางกล่าวว่] “นมัสการพระโพธิสัตว์หรือยัง” …(ย่อ)… “การที่อิจิริมองเห็นพระโพธิสัตว์นั้นเป็นเรื่องธรรมดา แต่คนที่มึบาปหนอย่างช้า ยังสามารถมองเห็นได้ เลยยิงธนูออกไป ถ้าหากเป็นองค์พระโพธิสัตว์จริง ไม่มีทางที่จะโดนธนูได้ แสดงว่ไม่น่าไว้วางใจแล้วละ” พอถึงตอนเช้า นายพรานได้ติดตามรอยเลือดไปประมาณ 1 โฉ พบซากทะนุกิ ตัวใหญ่นอนตายอยู่ที่ก้นเหว และที่หน้าอกมีธนูเสียบอยู่

จากการวิเคราะห์เนื้อหาของนิทานจะเห็นว่า ภาพลักษณ์ของอิจิริไม่สามารถระบุได้อย่างชัดเจน เนื่องจากในต้วบทตอนแรกกล่าวว่ เขาเป็นคนที่เชื่อถือและศรัทธาในหลักคำสอนทางพุทธศาสนาอย่างลึกซึ้ง โดยการสวดมนต์ภาวนาและบำเพ็ญปฏิบัติอย่างหนัก ไม่ออกมาจากที่พำนักมานานหลายปี และจากคำพูดเชิญชวนให้นายพรานพักอยู่กับตนเพื่อที่จะได้พบกับพระโพธิสัตว์ แสดงถึงความมีเมตตาและปรารถนาดีต่อผู้อื่น ซึ่งจากพฤติกรรมดังกล่าวนี้ทำให้มองว่ อิจิริมีภาพลักษณ์

ด้านบวกดังที่กล่าวมาแล้ว แต่อย่างไรก็ตามการขาดการวิจารณ์ญาณในการคิดโดยไม่คำนึงถึงความ เป็นเหตุเป็นผล มีพฤติกรรมเชื่ออะไรง่าย ๆ ไม่สมกับที่เป็นสมณะผู้ผ่านการฝึกฝนมาอย่างหนักจนถูก ทะนุกีหลอกเอาโดยง่ายแสดงออกถึงความโง่เขลาถือเป็นการสร้างความเดือดร้อนให้แก่ตนเอง

จากการศึกษาเพิ่มเติมพบว่า ชะโต มะนะมิ ได้อ้างถึงคุณลักษณะ 8 ประการของอิจิริจาก หนังสือ *โคยะอิจิริ* 『高野聖』 ของ โกะระอิ ฉิมเงรุ しげるごらい ว่า อิจิริ หมายถึง ผู้ควบคุมไฟ (火を 管理する) เป็นคำเรียกสมณะผู้ปฏิบัติตามแนวศาสนาพุทธแบบดั้งเดิมของญี่ปุ่นซึ่งมีคุณลักษณะ 8 ประการดังนี้ (1) ผู้ฝึกปฏิบัติตนตามป่าเขาเพื่อให้มีเวทมนต์คาถา (2) ผู้ฝึกปฏิบัติตนอย่างเข้มงวด เพื่อกำจัดมลทินออกจากตนเอง (3) ผู้ที่เชื่อว่าหลังความตายวิญญาณจะล่องลอยไปยังที่ต่าง ๆ ไม่มีที่ สิ้นสุด ดังนั้นระหว่างมีชีวิตจึงต้องเดินทางไปแสวงบุญที่ต่าง ๆ (4) ผู้ออกเดินทางและซ่อนตัวตามป่า เขาและมีการฝึกปฏิบัติตนอย่างเข้มงวด จนทำให้มีคาถาอาคมแก่กล้าในด้านการพยากรณ์ การรักษา อากาศเจ็บป่วย การปิดป่าและปลอบประโลมวิญญาณร้าย (5) เป็นบุคคลซึ่งช่วงหนึ่งมีการฝึกปฏิบัติ ตนอย่างเข้มงวดตามป่าเขาตามแนวทางศาสนาแบบดั้งเดิมหรือลัทธิชินโต แต่หลังจากการฝึกปฏิบัติ ที่เข้มงวดแล้วจะกลับมาใช้ชีวิตเยี่ยงชาวบ้านทั่วไป เช่น การมีครอบครัว และประกอบอาชีพ เป็นต้น (6) มีการรวมกลุ่มกันเพื่อการกระทำความดีอย่างเป็นรูปธรรมไม่ใช่แค่การภาวนาและฝึกปฏิบัติแต่ ภายในจิตใจเท่านั้น (7) มีการรวมกลุ่มกันเพื่อกระทำความดีเน้นการสร้างกุศล มักจะได้รับความ ร่วมมือจากชาวบ้าน เพราะมีวิถีชีวิตใกล้ชิดกับชาวบ้านเช่น การสร้างวัด ถนน สะพาน พระพุทธรูป เป็นต้น (8) มีการรวบรวมชาวบ้านเพื่อสร้างกุศลในเรื่องต่าง ๆ โดยจะมีกิจกรรมเพื่อดึงมวลชนเข้ามา รวมกันได้แก่ การบรรยายธรรมะ การจัดงานเทศกาล การเล่นนิทาน และการเดินรำประกอบการสวด เน้นบุ๋พู่ เป็นต้น ดังนั้นจะเห็นว่า อิจิริที่มีแนวการปฏิบัติเหล่านี้ จะผูกพันกับชาวบ้านเป็นอย่างมาก แต่ถ้าเป็นการแบ่งกลุ่มตามประเภทตามพฤติกรรมที่ปรากฏของอิจิริในนิทานเรื่องเล่า *อุจิมูอิ โมะโนะ ะตะริ* จะเห็นว่า อิจิริในนิทานเรื่องเล่านี้ถือเป็นผู้ที่ไม่ปรากฏชื่อ และมีพฤติกรรมค่อนข้างโง่เขลา (むめい むち 無名の無智なる聖) ซึ่งแตกต่างจากคุณลักษณะอิจิริใน 8 ประการที่กล่าวมา<sup>183</sup>

จากการศึกษาเพิ่มเติม พบนิทานเรื่องเล่าที่มีเนื้อหาคล้ายคลึงกันในหนังสือรวมนิทานเรื่อง เล่า *คนจะกุ โมะโนะะตะริมุ* ในเล่มที่ 3 เรื่องที่ 30 “เรื่องของโผนินที่ภูเขาอะตะโงะถูกหมูป่า หลอก” (あたごのやましやうにんくさ む なぎにたばからることだいじふさむ 愛岩護山聖人被ル謀野猪二語第十三) โดยในตอนท้ายของนิทานเรื่องเล่านี้ดู เหมือนว่า ผู้เล่าได้กล่าวถึงท้ายถึงพฤติกรรมของตัวละครทั้งสองว่า “อย่างไรก็ตามถึงจะเป็นอิจิริถ้าไม่มี

<sup>183</sup> さとう 佐藤まなみ 『宇治拾遺物語』における仏教否定の再考第一〇四話「獵師、仏ヲ射事」:13-15.

ความเฉลียวฉลาดก็อาจจะถูกหลอกเอาได้ แม้นายพรานผู้ที่ทำบาปอย่างหนัก หากรู้จักการพิจารณาไตร่ตรอง ก็จะสามารถยิงและลอกหนังปีศาจหมูป่าออกมาได้” (然レバ、<sup>しか</sup> 聖人<sup>しやうにん</sup>也ト伝<sup>い</sup>ドモ、<sup>ち</sup> 知恵<sup>ゑ</sup>無<sup>な</sup>キ者<sup>もの</sup>ハ此<sup>か</sup>ク被<sup>た</sup>謀<sup>は</sup>ル也。役<sup>なり</sup>ト罪<sup>やく</sup>ヲ造<sup>つみ</sup>ル獵<sup>つ</sup>師<sup>れふし</sup>也ト伝<sup>なり</sup>ヘドモ、<sup>い</sup> 思<sup>おも</sup>慮<sup>ぼ</sup>有<sup>かり</sup>レバ、<sup>か</sup> 此<sup>く</sup>ク野<sup>さ</sup>猪<sup>むな</sup>ヲモ射<sup>い</sup>頭<sup>あら</sup>ハス也ケリ) <sup>なり</sup> 184 จากตัวบทที่ยกมาจะเห็นว่า ใน คนจะถู โมะโนะงะตะริฉุ ซึ่งสันนิษฐานว่าแต่งมาก่อน อุจิฉุอิ โมะโนะงะตะริ ผู้เล่าก็ไม่ได้แสดงเจตนาให้ภาพลักษณ์ที่ชัดเจนว่า ต้องการตำหนิอิฉิริหรือต้องการชื่นชม นายพราน แต่เป็นการกล่าวอย่างกว้าง ๆ ให้ผู้อ่านได้คิดและตีความตามจินตนาการของตนว่า มนุษย์ทุกคนมีโอกาสที่จะทำสิ่งซึ่งตรงกันข้ามกับความนึกคิดหรือความคาดหวังของสังคมได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับลักษณะเฉพาะตัวของบุคคลนั้น ๆ เป็นที่น่าสังเกตว่า ปีศาจร้ายที่มาหลอกนายพรานในนิทานเรื่อง คนจะถู โมะโนะงะตะริฉุ ไม่ใช่ตัวแรกคุณแต่กลับเป็นหมูป่า

อย่างไรก็ตามภาพลักษณ์ของอิฉิริในนิทานเรื่องนี้ ก็จะแตกต่างอย่างสิ้นเชิงกับอิฉิริ ในบทที่ 2 เรื่องที่ 7 “ริวมิน โนะ อิฉิริปลอมเป็นกวาง” ซึ่งเป็นสมณะในอุดมคติสามารถชี้นำชายนักล่าสัตว์ให้เห็นบาปกรรมและความผิดพลาด แต่อิฉิริในเรื่องนี้ก็กลับมีพฤติกรรมที่ตรงข้ามกันคือ ให้นายพรานชี้นำอิฉิริว่า ควรคิดพิจารณาไตร่ตรองถึงหลักเหตุผลก่อนที่จะเชื่ออะไรง่าย ๆ ทั้งนี้ผู้วิจัยมองว่า อาจเป็นความตั้งใจของผู้เล่าที่สร้างภาพลักษณ์ของอิฉิริในสองเรื่องให้แตกต่างกัน ทำให้ผู้อ่านได้รับอรรถรสจากการตีความเนื้อหาที่แตกต่างกัน รวมทั้งได้เห็นถึงความเป็นมนุษย์ในด้านที่หลากหลายของตัวละคร เช่น สมณะก็ไม่ได้มีภาพลักษณ์เหมือนในอุดมคติที่ผู้คนทั่วไปคิดและจินตนาการ แม้จะผ่านการฝึกฝน ท่องบทสวดมนต์มาอย่างหนัก แต่ก็อาจจะโง่เขลากว่านายพรานผู้ซึ่งทำผิดพลาดโดยการฆ่าสัตว์มาตลอดชีวิตก็เป็นได้ นอกจากนี้จากการอ่านวิเคราะห์ตัวบทนิทานอย่างละเอียดจะพบว่า พระโพธิสัตว์จะปรากฏร่างออกมาทางทิศตะวันออก ส่วนตัวละครนายพรานผู้ทำบาปมาตลอดจากตัวบทกล่าวว่า เขาอาศัยอยู่ทางทิศตะวันตกของที่พำนักอิฉิริ ซึ่งทิศตะวันตกนั้นเป็นที่ที่ราบกันดีว่าในความเชื่อของพุทธศาสนมหายานเป็นดินแดนสุขาวดี การที่ผู้เล่ากล่าวถึง ตัวละครที่มาจากทิศซึ่งขัดแย้งกับจินตนาการผู้อ่าน อาจเป็นความตั้งใจของผู้เล่าที่ทำให้ภาพลักษณ์ความเป็นมนุษย์ของนายพรานมีอะไรที่พิเศษกว่ามนุษย์ทั่วไปโดยเฉพาะรู้จักการวิเคราะห์สถานการณ์ต่าง ๆ อย่างมีเหตุผลมากกว่าตัวละครอิฉิริ

<sup>184</sup> 馬淵和夫・国東文麿・今野達 『今昔物語集』、p. 81.

#### 4. เรื่องที่ 140 “นะอิกิโณนินฉิกหมวกกระดาษของโสมนิกพยากรณ์”

ないきしやうにん ほふしおんやうじ かみかぶり  
(内記上人、法師陰陽師の紙冠を破る事)

##### เนื้อเรื่องย่อ

มีพระชั้นสูงผู้หนึ่งชื่อนะอิกิ เป็นผู้เคร่งครัดในแนวทางคำสอนของพระพุทธศาสนา เขาเชื่อว่า การสร้างวิหารและเจดีย์เป็นสิ่งที่จะได้รับกุศลผลบุญมาก ดังนั้นจึงชวนผู้คนมาร่วมกันบริจาค และวันหนึ่งได้ออกเดินทางไปเมืองอะริมะ เพื่อจัดหาไม้มาเป็นวัสดุในการก่อสร้างวิหาร ในระหว่างการเดินทางไปนั้นได้พบกับโสมนิกพยากรณ์<sup>185</sup> สวมหมวกคัมภีร์กระดาษ<sup>186</sup> กำลังประกอบพิธีกรรม สะเดาะเคราะห์ให้ชาวบ้านอยู่โดยอ้างว่า เทพเจ้ารังเกียจสมณะในพระพุทธศาสนา พระนะอิกิรู้สึกไม่พอใจมาก จึงได้เข้าไปต่อว่าและฉีกหมวกกระดาษของโสมนิกพยากรณ์ทิ้ง แต่เมื่อทราบว่าเป็นโสมนิกพยากรณ์ต้องทำพิธีสะเดาะเคราะห์ให้ชาวบ้านเพื่อหาเลี้ยงครอบครัว จึงตัดสินใจมอบสิ่งของที่ได้รับการบริจาคเพื่อสร้างวิหารยกให้โสมนิกพยากรณ์ทั้งหมด เพราะเชื่อว่าการส่งเสริมให้คนหลุดพ้นนั้น จะได้รับกุศลผลบุญมากมายเสียยิ่งกว่าการสร้างวัดหรือวิหาร

<sup>185</sup> โสมนิกพยากรณ์ ในภาษาญี่ปุ่นเรียกว่า “โสมนิกโยจิ” ในนิทานเรื่องเล่านี้หมายถึง ผู้ออกบวชในพุทธศาสนา แต่ขณะเดียวกันก็ได้ศึกษาและฝึกปฏิบัติในเรื่อง การพยากรณ์ การดูดวงดาวและโหราศาสตร์ การทำนายโชคชะตา พิธีกรรมการสะเดาะเคราะห์เพื่อปัดเป่ารังควาน ปกติจะเรียกคนกลุ่มที่ปฏิบัติตามแนวทางนี้ว่า โสมนิกโยจิ 法師陰陽師 โดยโสมนิกโยจิเหล่านี้จะปลงผมออกบวชเป็นพระแต่ยังคงใช้ชีวิตแบบฆราวาส เช่น มีการแต่งงาน และใช้ชีวิตอยู่กับครอบครัวเหมือนคนทั่วไป และจะเรียกคนเหล่านี้ว่า อนโยจิ หรืออเมียวจิ แต่เนื่องจากตัวละครในนิทานเรื่องนี้บอกบวชเป็นพระ ดังนั้นจึงมีคำว่า “โสมนิก” นำหน้า เชื่อกันว่าผู้ที่ศึกษาแนวคำสอนเช่นนี้ ได้รับอิทธิพลความเชื่อมาจากประเทศจีน เป็นพุทธศาสนาแบบที่มีการผสมผสานแนวคิดกับสำนักปรัชญาเต๋า กล่าวกันว่าในสมัยนารายะมีพวกอนโยจิทำงานในกรมพิธีการของพระราชวัง ทำหน้าที่ทำนายโชคชะตาบ้านเมือง ให้คำปรึกษาหารือสำนักในการทำพิธีสะเดาะเคราะห์ต่าง ๆ โดยมีกฎหมายห้ามชาวบ้านทั่วไปเรียนรู้และปฏิบัติเพื่อเป็นอนโยจิ เพราะถือเป็นศาสตร์ที่จำกัดไว้เรียนรู้กันเฉพาะกลุ่ม จนกระทั่งในสมัยเฮอันตอนกลางแม้จะมีการห้ามชาวบ้านเรียนรู้ศาสตร์นี้ก็ตาม แต่เนื่องจากในสมัยนี้มีความต้องการผู้รู้ในด้านนี้มาก จึงทำให้มีการเล่าเรียนและฝึกปฏิบัติเพื่อการเป็นอนโยจิแพร่หลายลงมาสู่ระดับชาวบ้านอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะราชสำนักในสมัยเฮอันนั้นให้ความสำคัญกับเหล่าอนโยจิเป็นอย่างมาก คนกลุ่มนี้จะมีบทบาทสำคัญมากในการทำพิธีสะเดาะเคราะห์ เสริมดวงบ้านเมืองเพื่อป้องกันภัยพิบัติต่าง ๆ เช่น มีการแนะนำให้ชนชั้นสูงสร้างศาลเจ้าใหม่ หรือแนะนำให้มีการสวดมนต์เพื่อให้บ้านเมืองสงบสุข เป็นต้น ขณะเดียวกันพวกเขาเองต่างก็ให้ความเชื่อถือและศรัทธาในพวกอนโยจิ โดยจะขอให้คนเหล่านี้ทำพิธีปัดเป่ารังควาน สะเดาะเคราะห์ให้ตนรอดพ้นจากวิญญูณชั่วร้าย และสิ่งอัปมงคลต่าง ๆ ที่เชื่อว่าทำให้เกิดการเจ็บป่วยและโชคร้าย เพื่อให้เกิดความปกติสุขในครอบครัว

<sup>186</sup> หมวกคัมภีร์ かみかんむり 紙冠 หมายถึง หมวกกระดาษทรงสามเหลี่ยมที่โสมนิกพยากรณ์ สวมบริเวณหน้าผากเมื่อจะประกอบพิธีกรรมสะเดาะเคราะห์ต่าง ๆ ตามความเชื่อของลัทธิชินโต หลังสมัยคะมะกุระมักจะมีหมวกแบบนี้ให้คนตาย



## ภาพลักษณ์ของพระนะอิกิ

จากการวิเคราะห์เนื้อหาของนิทานเรื่องเล่าจะเห็นว่า พระนะอิกิเป็นผู้มีจิตใจที่เชื่อถือศรัทธาในพุทธศาสนาอย่างแรงกล้า และประพฤติปฏิบัติตามคำสอนของพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัดโดยส่งเสริมให้มีการสร้างวิหารและเจดีย์เพื่อเป็นพุทธสถานในการประกอบกิจกรรมทางสงฆ์ ถือว่าเป็นการส่งเสริมจรรโลงพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืนสืบไป นอกจากนี้ยังมีการสนับสนุนให้ผู้คนร่วมกันบริจาคทรัพย์สิน เพื่อนำมาใช้ในการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาแล้ว ยังถือว่าเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้คนได้ประกอบกรรมดีร่วมกัน ซึ่งถือเป็นการเผยแพร่พุทธศาสนาอีกทางหนึ่ง ถ้าพิจารณาจากเนื้อหาของนิทานในจุดนี้ทำให้วิเคราะห์ได้ว่า ตัวละครพระนะอิกิมีภาพลักษณ์ด้านบวก ดังตัวบทที่ยกต่อไปนี้

ないきしやうにんじやくしん  
内記上人寂心といふ人ありけり。道心堅固の人なり。「堂を造り、塔を立つ  
る、最上の善根なり」とて、勸進せられけり。(p.366-365)

มีพระรูปหนึ่งชื่อว่า นะอิกิโณนิน มีโพธิจิตอย่างแรงกล้า [คือจิตที่ศรัทธาในแนวทางแห่งพุทธศาสนาอย่างแรงกล้า] เขากล่าวว่า การสร้างวิหารและเจดีย์เป็นการประกอบกรรมดีที่สุด ดังนั้นจึงได้เชิญชวนผู้คนมาร่วมกันบริจาคทาน”

นอกจากพฤติกรรมดังกล่าวมาข้างต้นแล้ว จะเห็นว่าพระนะอิกิยังมีภาพลักษณ์ของพระผู้เปี่ยมไปด้วยความเมตตาที่มีจิตใจที่จะช่วยเหลือผู้อื่นโดยไม่หวังผลตอบแทนใด ๆ ดังเช่น ในตอนท้ายของเรื่องกล่าวถึงพระนะอิกิ ที่ยอมสละสิ่งของที่ได้มาจากการบริจาคมอบให้กับโศณีนกพยากรณ์ผู้ทำพิธีสะเดาะเคราะห์ตามความเชื่อในลัทธิชินโต เพื่อให้เขาสามารถมีชีวิตที่สะดวกสบายมากยิ่งขึ้น ไม่ต้องดิ้นรนในการประกอบอาชีพเพื่อเลี้ยงครอบครัว และจะได้มีเวลาในการปฏิบัติธรรมตามหลักธรรมคำสอนของพระศาสดาในพุทธศาสนา ซึ่งเป็นสิ่งที่พระสมณะทุกคนพึงปฏิบัติเพื่อการหลุดพ้น จากเนื้อหาของนิทานในจุดนี้จะเห็นว่า ตัวละครพระนะอิกิมีภาพลักษณ์เป็นด้านบวกด้วยเช่นกัน ดังข้อความที่ขีดเส้นใต้ในตัวอย่างต่อไปนี้

不幸に堪へずしてかやうの事し給はば、堂造らん料に勸進し集めたる物どもを  
汝になん賜ぶ。一人菩提に勸むれば、堂寺造るに勝れたる功德なり」といひ  
て、弟子どもを遣はして、材木取らんとて勸進し集めたる物をみな運び寄せ  
て、この陰陽師に取らせつ。さて我が身は京に上り給ひけり。(p.367)

“[ถ้าท่านทำเช่นนี้] เพราะไม่สามารถทนความยากลำบากในการใช้ชีวิตล่ะก็ เอาตามจะมอบสิ่งที่ได้รวบรวมมา [จากการบริจาค] เพื่อสร้างวิหาร ยกให้ท่านทั้งหมด การส่งเสริมให้คนได้บรรลุหนึ่งคนนั้น จะได้รับกุศลผลบุญมากมายเสียยิ่งกว่าการสร้างวัดหรือวิหาร” เมื่อกล่าวเสร็จ [พระนะอิกิ] จึงให้ลูกศิษย์นำ สิ่งที่ได้รับบริจาคทั้งหมด เพื่อจัดซื้อไม้มามอบให้โศณีนกพยากรณ์ แล้วตนเองก็เดินทางกลับเมืองหลวง

อย่างไรก็ตาม ด้วยเหตุที่ตัวละครพระนะอิกิเป็นพระผู้มีความยึดมั่นศรัทธาในพุทธศาสนา และปฏิบัติตามคำสอนของพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัดดังกล่าวมาแล้วนั้น ดังนั้นจึงอาจทำให้เขามีพฤติกรรมสุดโต่งกล่าวคือ การกระโจนเข้าไปฉีกหมวกกระดาซของโสมนิกพยากรณ์ หรือการร้องไห้ ร้องไห้ แล้วเข้าไปต่อว่าขัดขวางการทำพิธีสะเดาะเคราะห์ของโสมนิกพยากรณ์ต่อหน้าผู้อื่น ซึ่งถือ เป็นการสร้างความเดือดร้อนให้ผู้อื่นโดยตรง ไม่ว่าจะเป็นอย่างใดต่อโสมนิกพยากรณ์ หรือแม้กระทั่งเป็น การสร้างความตกใจให้กับชาวบ้านผู้อยู่ในพิธีสะเดาะเคราะห์ ซึ่งถือว่าเป็นพฤติกรรมที่ไม่สำรวม และไม่เหมาะสมอย่างยิ่ง สำหรับผู้ที่เป็นสมณะที่ออกบวชในพุทธศาสนา แม้ว่าเจตนาของพระนะอิกิจะหวังดีต่อโสมนิกพยากรณ์ก็ตาม แต่การทำพฤติกรรมเช่นนี้ของพระนะอิกิถือเป็นการจงใจสร้างความ เดือดร้อนให้กับผู้อื่น ทำให้ผู้อื่นวิงวอนว่า ตัวละครพระนะอิกิสะท้อนภาพลักษณ์ด้านลบด้วยเช่นกัน ดังนั้นจึงทำให้ยากที่จะตัดสินได้ว่า ตัวละครมีภาพลักษณ์เป็นด้านบวกหรือลบอย่างชัดเจน ดัง ข้อความที่ขีดเส้นใต้ในตัวอย่างต่อไปนี้

上人しやうにん 声をあげて大に泣きて、陰陽師いんやうし に取りかかれれば、陰陽師心得きやうてん ず仰天して、祓はらひをしさして、「これはいかに」といふ。祓はらひせさする人も、あきれてゐたり。上人冠やぶを取りて引き破りて、泣く事限りなし。「いかに知りて、御坊は仏弟子となりて、祓戸はらひの神達僧にやらいみ給ふといひて、如来にやらいの忌み給ふ事を破りて、しばしも無間地獄むげんぢごくの業ごふをば作り給ふぞ。まことに悲しき事なり。ただ寂心じやくしんを殺せ」といひて、取りつきて泣く事おびたたし。(p.366)

“เมื่อได้ฟังดังนั้น นะอิกิ โฉนิน จึงร้องไห้ออกมาด้วยเสียงอันดัง พร้อมกระโจนเข้าไปโสมนิกพยากรณ์ เขาตกใจจนทำอะไรไม่ถูกจึงหยุดทำพิธีกลางคัน [แล้วถามพระนะอิกิว่า] “นี่มันอะไรกันแน่” ส่วนคนที่ให้ ทำพิธีสะเดาะเคราะห์ก็พลอยตกใจจนได้แต่นั่งนิ่ง จากนั้นพระนะอิกิก็ดึงหมวกกระดาซของโสมนิกพยากรณ์ออกมาฉีกทิ้งและร้องไห้ร้องไห้ไม่หยุด พลังกล่าวว่า “ทั้ง ๆ ที่ท่านเป็นลูกศิษย์ของ พระพุทธเจ้าแท้ ๆ ไม่รู้ว่าท่านคิดอย่างไร ถึงบอกว่า เทพเจ้าเกลียดพระ แล้วยังทำผิดศีลซึ่งเป็นพฤติกรรม ที่พระพุทธเจ้าทรงรังเกียจ แม้จะทำผิดเพียงระยะเวลาสั้น ๆ ท่านก็ได้ทำผิดขนาดตกนรกขุมที่แปดเขี้ยว นะ ช่างน่าเศร้าจริง ๆ ท่านฆ่าจะกุโสมนิน คนนี้เสียเลยดีกว่า” ว่าแล้วก็จับโสมนิกพยากรณ์เขย่า พลัง ร้องไห้โฮออกมา”

จากเนื้อหานิทานเรื่องเล่าข้างต้น ตัวละครพระนะอิกิเชื่อว่า บุคคลคนใดก็ตามซึ่งบวชเป็น พระในพุทธศาสนาจะมีสถานะเป็นพระพุทธเจ้า 3 ชาติ คือ ตั้งแต่อดีตชาติ ปัจจุบันชาติและอนาคต ชาติ (三世さんぜ如来にやらい) ดังนั้นการช่วยเหลือให้สมณะได้หลุดพ้นถือว่าเป็น การสร้างกุศลที่ยิ่งใหญ่ มากกว่าการสร้างวัดและวิหาร ซึ่งจากความเชื่อดังกล่าวนี้นี้ของตัวละครแสดงออกถึงความเชื่อและ ความศรัทธาในพุทธศาสนาอย่างลึกซึ้ง

สำหรับในประเด็นเรื่องการไม่ขึ้นขอบสมณะที่ทำตนเป็นนักพยากรณ์ของตัวละครนั้น จากการศึกษาพบว่าในหนังสือนิทานเรื่อง *อุจิฉุอิ โมะโนะงะตะริ* ของสำนักพิมพ์โฌงะกุกัน ได้ตีความเกี่ยวกับพฤติกรรมสุดโต่งของตัวละครพระนะอิกิว่า เนื่องจากเขามีบิดาและพี่ชายเป็นนักพยากรณ์แน่นอนเขาย่อมคุ้นเคยกับธรรมเนียมและวิธีปฏิบัติเช่นนี้ที่อยู่แล้ว แต่เป็นเพราะนิสัยส่วนตัวของเขาที่เชื่อและศรัทธาในพระพุทธศาสนาด้วยจิตใจอันแน่วแน่ ดังนั้นจึงไม่สามารถทำใจได้ เมื่อเห็นสมณะที่ออกบวชเป็นพระในพุทธศาสนา แต่ยังคงปฏิบัติตนตามวิถีของนักพยากรณ์จึงได้แสดงพฤติกรรมที่แปลกประหลาดและน่าขบขันเช่นนี้ออกมา<sup>187</sup>

จากการศึกษาประวัติของพระนะอิกิ มีชื่อจริงว่า โยมิฉิมิเกะ โนะ ยะสุตะเนะ เป็นบุตรของคะโมะ โนะ ทะดะยุกิ <sup>かものだゆき</sup> 賀茂忠行 (ค.ศ.?) ออกบวชในนิกายเท็นดะอิ สันนิษฐานว่าเป็นผู้แต่งตำราต้นฉบับของ *โอโจเด็น* ไม่ปรากฏปีเกิดที่แน่ชัด หลังออกบวชแล้วเปลี่ยนชื่อเป็น ฉิงงะกุ <sup>しんがく</sup> 心覚 หลังจากนั้นก็เปลี่ยนชื่อเป็น จะกุฉิน <sup>じゃくしん</sup> 寂心 บางตำราระบุว่าเขาเกิดในปี ค.ศ.931 บิดาเป็นผู้เชี่ยวชาญทางด้านการศึกษา และการประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อในลัทธิชินโต แต่ตัวเขาเองไม่ต้องการเป็นนักพยากรณ์เหมือนบิดาจึงออกบวชในนิกายเท็นดะอิ เป็นลูกศิษย์ของพระเก็นฉิน ผู้รวบรวมและบันทึกหนังสือเกี่ยวกับการไปเกิดแดนสุขาวดี หรือ *นิฮันโอโจ โกะกุระกุกิ* ซึ่งเป็นบันทึกเรื่องราวของคนที่ได้ไปเกิดยังแดนสุขาวดี เริ่มจากเจ้าชายโฌโมตะกุ พระเกียวกิ และคนอื่น ๆ จำนวน 42 คน เขาเป็นอาจารย์ของ ฟุจิวะระ โนะ มิชิเนงะ <sup>ふじわらのみちなงะ</sup> 藤原道長 (ค.ศ.966-1028) ผู้สำเร็จราชการในสมัยเฮอัน นอกจากนี้ยังเป็นอาจารย์ของขุนนางในปลายสมัยเฮอันชื่อ อะเบะ โนะ เซะเมะอิ ขุนนางกรมพิธีการและนักพยากรณ์ผู้มีชื่อเสียง พระผู้นี้ได้เดินทางไปทั่วญี่ปุ่นเพื่อเผยแพร่ความเชื่อในเรื่องการสวดเน็มบุทซุและความศรัทธาในพระอมิตาภะ รวมถึงเรื่องการไปเกิดยังแดนสุขาวดี จากหลักฐานระบุว่า พระนะอิกิได้เป็นหนึ่งในสมาชิก 25 คนของลูกศิษย์พระเก็นฉิน ในการทำพิธีสวดเน็มบุทซุทุกวันที่ 25 เป็นประจำของทุกเดือน (<sup>にじゅうごさんまいえ</sup>二十五三昧会) โดยมีข้อตกลงกันระหว่างสมาชิกว่า ถ้าสมาชิกคนใดเจ็บป่วย สมาชิกคนอื่น ๆ จะทำพิธีสวดมนต์ให้ กรณีมีผู้ใดเสียชีวิตไม่ว่าจะตกรอกหรือไปแดนสุขาวดีก็ตามให้มาเข้าฝันสมาชิก เพื่อบอกกล่าวเรื่องราวของตนหลังความตายโดยอาศัย

<sup>187</sup> 保治小林・和子増古 『宇治拾遺物語』、p. 367.

พลังแห่งตนเอง และอำนาจของพระพุทธเจ้าและเทพเจ้า (仏神)<sup>188</sup> อย่างไรก็ตามจากการศึกษาประวัติพระนะอิกิข้างต้น ไม่พบหลักฐานเชื่อมโยงว่าพระนะอิกิเคยกระทำพฤติกรรมตามที่ปรากฏในนิทานเรื่องเล่าหรือไม่ แต่จากการศึกษาประวัติจะเห็นว่าเขาเป็นพระที่เชื่อถือศรัทธาในพุทธศาสนาอย่างลึกซึ้ง และด้วยเหตุนี้เองอาจเป็นไปได้ว่า เขาอาจปฏิเสธที่จะยอมรับแนวทางปฏิบัติอื่นที่นอกเหนือจากคำสอนของพุทธศาสนา ซึ่งผู้เล่าจึงอาจหยิบยกเอาประเด็นเรื่องดังกล่าวนี้มาเป็นวัตถุดิบในการแต่งนิทานก็เป็นได้

เป็นที่น่าสังเกตว่า ในนิทานเรื่องเล่านี้สะท้อนความเชื่อเรื่อง เทพเจ้าหรือคะมิในลัทธิชินโต รังเกียจสมณะในพระพุทธศาสนาจนทำให้โศณิกนักพยากรณ์ต้องเอาหมวกกระดาดมาสวมศีรษะเพื่อปิดบังสถานะตนเองในฐานะของสมณะในพุทธศาสนา โดยจะได้กล่าวถึงความเชื่อดังกล่าวนี้ในบทที่ 5 ข้อ 5.4.5 อย่างละเอียดต่อไป

## 5. เรื่องที่ 143 “โงะเง โณนิมาที่ตำหนักชั้นโจโนะมิยะทำเรื่องแปลกประหลาด”

そうがしやうにん (増賀上人、ふるまひ 三条の宮に参り振舞の事)

### เนื้อเรื่องย่อ

มีพระชั้นสูงผู้หนึ่งนามว่า โงะเง เป็นพระอริยบุคคลที่น่าเคารพนับถือมาก อาศัยอยู่ที่ภูเขาทาโนะมิเนะ มีนิสัยเข้มงวดรังเกียจความมีชื่อเสียง และความมั่งคั่งเป็นอย่างมาก ในตอนที่พระราชมารดาของจักรพรรดิ<sup>189</sup> ทรงออกบวชเป็นชีได้ให้ข้าราชการบริพารไปนิมนต์พระโงะเงมาทำพิธีออกบวชให้ พระลูกศิษย์รู้สึกกังวลใจว่าเขาจะดูดำ และตบตีผู้มานิมนต์แต่ปรากฏว่าเขายอมรับกิจนิมนต์ด้วยความเต็มใจ เมื่อเดินทางมาถึงพระตำหนักของพระราชมารดา พระโงะเงได้ประกอบพิธีบวชให้พระราชมารดาเป็นอย่างดี แต่หลังเสร็จพิธีเมื่อตอนจะกลับพระโงะเงได้พูดจาหยาบโลนเรื่องขนาดและลักษณะของอวัยวะเพศตน ทำให้พระราชมารดาจักรพรรดิ พวกข้าราชการบริพารชั้นสูง และพระทั้งหลายผู้มาร่วมพิธีต่างพากันตกตะลึง นอกจากนั้นพระโงะเงมายังไปนั่งลงบนระเบียบของตำหนักทางทิศตะวันตกแล้วถ่ายอุจจาระและผายลมออกมาด้วยเสียงอันดัง ในตอนจบของเรื่องเล่ากล่าวว่า

<sup>188</sup> Ibid., p.89.

<sup>189</sup> หมายถึง ฟุจิวะระ โนะ อะกิโกะ ふじわらのあきこ 藤原 詮子 หรือ ฟุจิวะระ โนะ เซ็นฉิ (ค.ศ.961-1001) เป็นพระราชมารดาของจักรพรรดิ

อิชิโจ いちじょう 一条天皇 (ค.ศ.980-1011)

ถึงพระโชนะจะแก้งทำตนเหมือนคนเสียสติแต่กลับมีชื่อเสียง และมีผู้คนให้ความเคารพนับถือเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ

### ภาพลักษณ์ของพระโชนะ

จากการวิเคราะห์เนื้อหาของนิทานเรื่องเล่าจะเห็นว่า ในตอนแรกของนิทานผู้เล่าได้กล่าวถึงพระโชนะว่าเป็นพระอริยบุคคลผู้นำเคารพนับถือเป็นอย่างยิ่ง มีนิสัยเข้มงวดมากเขารังเกียจความมีชื่อเสียงและความมั่งคั่งร่ำรวย จึงพยายามแก้งทำตัวเป็นคนบ๊อบบอ จนกระทั่งเมื่อได้รับกิจนิมนต์ให้ไปทำพิธีออกบวชเป็นชีของพระราชมารดาจักรพรรดิ และเขาก็ไปประกอบพิธีให้ด้วยความเต็มใจ จนเป็นที่แปลกใจของลูกศิษย์และเป็นที่ประทับใจของเหล่านางกำนัลและข้าราชการบริพารชั้นสูงในราชสำนัก ซึ่งหากพิจารณาถึงพฤติกรรมของตัวละครในจุดนี้ ทำให้มองว่า ตัวละครมีภาพลักษณ์เป็นบวกดั่งข้อความขีดเส้นใต้ในตัวอย่างต่อไปนี้

昔、多武嶺に、僧賀上人とて貴き聖おはしけり。きはめて心たけうきびししくおはしけり。ひとへに名利を厭ひて、願る物狂はしくなん、わざと振る舞ひ給ひける。三条大后の宮、尼にならせ給はんとて、戒師のために召しに遣はされければ、「もとも貴き事なり。増賀こそは実になし奉らめ」とて参りけり。弟子ども、「この御使をいかつて、打ち給ひなどやせんずらん」と思ふに、思ひの外に心やすく参り給へば、有りがたき事に思ひ合へり。 (p.370-371)

กาลครั้งหนึ่งมีผู้พระชั้นสูงผู้หนึ่งนามว่า พระโชนะ เป็นพระอริยบุคคลที่นำเคารพนับถืออย่างยิ่ง อาศัยอยู่ที่ภูเขาโทโนะมิเนะ เขามีนิสัยเข้มงวดมากและเกลียดความมีชื่อเสียง ความมั่งคั่ง จึงแก้งทำตนบ๊อบบอ (ในคราวที่) พระราชมารดาของจักรพรรดิที่ตำหนักชั้นโง โนะ มิยะ กำลังจะออกบวชเป็นชี ได้ให้ข้าราชการบริพารไปนิมนต์พระโชนะมาทำพิธีบวชให้ เขากล่าวกับข้าราชการบริพารว่า “ข้างเป็นเรื่องที่น่ายากอย่างยิ่งนัก อาตมาโชนะ จะทำพิธีให้ออกบวชเป็นชีย่างสมพระเกียรติเลยทีเดียว” เมื่อกล่าวจบก็ออกเดินทางไปที่ตำหนักชั้นโงโนะมิยะ ลูกศิษย์ของเขาเป็นกังวลอยู่ว่า “พระโชนะจะดุด่า และตบตีข้าราชการบริพารผู้มานิมนต์หรือเปล่า” แต่ก็ผิดพลาดที่เขายินยอมติดตามไปโดยง่าย คิดว่าเป็นเรื่องที่น่ายินดีนัก

จากตัวอย่างที่ยกมาข้างต้นจะเห็นว่า ภาพลักษณ์โดยรวมของพระโชนะเป็นบวก แม้ในตัวอย่างนิทานจะกล่าวถึง พฤติกรรมที่ไม่สำรวมของสมณะผู้นี้ แต่ก็ได้มีการขยายความในทางที่ไม่ดีอย่างไร แต่อย่างไรก็ตามจากคำพูดหยาบโลนเกี่ยวกับเรื่องอวัยวะเพศของตนเองถือว่า เป็นพฤติกรรมไม่สำรวม ไม่รู้จักกาลเทศะ ในฐานะของสมณะการกล่าวเช่นนี้ต่อหน้านางกำนัล ข้าราชการบริพาร ข้าราชการสูง และพระที่มาร่วมพิธีนับว่าเป็นพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมอย่างยิ่ง โดยเฉพาะในตัวบทผู้เล่ากล่าวถึงอาการรู้สึกตกใจของผู้คนที่คาดไม่ถึงว่า พระชั้นสูงซึ่งมีผู้คนนับถือมากมาย จะกล้ากล่าว

เช่นนี้ต่อหน้าสาธารณชน ดังนั้นจากการวิเคราะห์เนื้อหาบทนิทานในจุดนี้ทำให้มองว่า ตัวละครพระโษงะมีภาพลักษณ์เป็นลบ ดังข้อความขีดเส้นใต้ในตัวอย่างต่อไปนี้

上人かうしやう高声かうしやうにいふやう、「増賀さぶらをしもあながちに召すは何事ぞ。心得さぶらられ候はず。もしきたなき物を大きなりと聞し召したるか。人のよりは大きに候へども、今は練絹ねりぎぬのやうにくたくたとなりたるものを」といふに、御簾くぎやうの内近く候ふ女房てんじやうびとたち、ほかには公卿くぎやう、殿上人てんじやうびと、僧そうたち、これを聞くにあさましく、目口めぐちはだかりて覚ゆ。宮の御心地みこころもさらなり。貴たふとさもみな失せて、おのおの身みより汗あせあえて、我にもあらぬ心地す。(p.371-372)

[ขณะพระโษงะเดินออกจากห้องประกอบพิธี] ได้กล่าวด้วยเสียงอันดังว่า “ทำไมต้องอุตสาห์เรียกโษงะมารับไม่ได้จริง ๆ นี่คงเป็นเพราะได้ยินมาว่า อาตมามีของใหญ่ใช้ใหม่ละ ความจริงแล้วก็ใหญ่กว่าคนทั่วไปแหละ แต่ตอนนี้หย่อนหยานเหมือนกับผ้าไหมที่ถูกพอก [พอกคือ การทำให้เนื้อฝ้านิ่มก่อนย้อมสี]” พวกนางกำนัลที่อยู่หลังฉากนั้น พวกข้าราชการชั้นสูง ข้าราชการบริพารชั้นสูงและพระทั้งหลาย พอได้ฟังดังนั้นก็แต่เบิกตาและอ้าปากค้าง ไม่ต้องพูดถึงความรู้สึกของพระราชมารดาจักรพรรดิว่าจะทรงรู้สึกอย่างไร ทุกคนต่างก็เหงื่อไหลจากร่างด้วยความตกตะลึงจนลืมตนไปชั่วขณะ ความรู้สึกเคารพนับถือที่มีต่อพระโษงะก็หายไปหมดเกลี้ยง

จากตัวอย่างบทนิทานที่ยกมาข้างต้น นอกจากเป็นการสร้างความตกตะลึงให้ผู้คนแล้ว พระโษงะยังมีพฤติกรรมการกระทำที่น่ารังเกียจ อีกประการคือ เขาบอกกับทุกคนว่า ตนเองเป็นหวัด ไม่สบาย นอกจากนี้ยังมีอาการท้องเสียอีกด้วย จึงได้เดินไปขับถ่ายอุจจาระที่ริมระเบียงของพระตำหนัก ทำให้เป็นที่ตลกขบขัน และวิพากษ์วิจารณ์ของผู้คนที่มาร่วมพิธี ซึ่งพฤติกรรมดังกล่าวของตัวละครนับว่าไม่เหมาะสมอย่างยิ่งในฐานะของสมณะในพุทธศาสนาซึ่งต้องมีการสำรวมกิริยาทำทาง จากเนื้อหาบทนิทานในจุดนี้ทำให้มองว่า ภาพลักษณ์ของตัวละครพระโษงะเป็นลบเช่นเดียวกัน ดังตัวอย่างต่อไปนี้

西の対すのこの簀しり子こについてゐて、尻しりをかかげて、はんざふの口くちより水みづを出すやうにひり散らす。音高くひる事限りなりし。御前みまへまで聞ゆ。若でんじやうびとき殿上人てんじやうびと、笑わらひののしる事おびたたし。僧そうたちは、「かものぐるかる物もの狂くるひを召したる事」とそしり申しけり。(p.372)

แล้วไปนั่งลงบนริมระเบียงตำหนักที่อยู่ด้านตะวันตก [ของตำหนักใหญ่] จากนั้นถลกจีวรด้านหลัง แล้วก็เปิดก้นออกมาถ่ายอุจจาระกระจัดกระจาย รวากับรินน้ำออกจากภา แล้วผายลมออกมาด้วยเสียงอันดัง ได้ยินไปถึงห้องของพระราชมารดา พวกข้าราชการบริพารหนุ่มชั้นสูงพากันหัวเราะกันยกใหญ่ ส่วนพวกพระทั้งหลายต่างพากันวิพากษ์วิจารณ์ว่า “นิมนต์พระวิปาสเช่นนี้มาได้ยังไง”

จากเนื้อหาของนิทานเรื่องเล่าซึ่งกล่าวถึงพฤติกรรมต่าง ๆ ที่สะท้อนภาพลักษณ์ทั้งด้านบวกและลบของพระโษงะ ทำให้ตัวละครมีภาพลักษณ์ที่ไม่สามารถสรุปได้อย่างชัดเจน แต่อย่างไรก็ตามใน

ตอนท้ายของนิทานเรื่องเล่า ผู้เล่ากลับมีการกล่าวในลักษณะการให้ความเห็นในทำนองชื่นชมว่า ถึงพระโชนะจะทำตนเป็นคนบ้าบอ แต่ก็มีชื่อเสียงและมีผู้คนให้ความเคารพนับถือเขาเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ ดังตัวบทต่อไปนี้

かやうに、事にふれて物狂ひにわざと振舞ひけれど、それにつけても貴き覚えはいよいよまさりけり。(p.372)

เวลามีเรื่องอะไรก็มักจะทำตนบ้าบอเช่นนี้ แต่อย่างไรก็ตามชื่อเสียงความเคารพศรัทธาก็มีเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ

จากการศึกษาประวัติของตัวละครไม่มีข้อมูลรายละเอียดมากนัก พบเพียงชื่อ พระโชนะ (ค.ศ.916-1003) ขึ้นภูเขานิชิเอะอิและออกบวชตั้งแต่อายุ 10 ขวบ เป็นลูกศิษย์ของพระเรียวเง็น กล่าวกันว่าเป็นพระผู้มีความรู้แตกฉานในสัทธรรมปุณฑริกสูตร แต่อย่างไรก็ตามจากการวิเคราะห์เนื้อหาของนิทานจึงกล่าวโดยสรุปได้ว่า พระโชนะเป็นบุคคลผู้มีความเชื่อถือและยึดมั่นศรัทธาในพุทธศาสนาอย่างลึกซึ้งซึ่งปฏิบัติตามคำสอนของพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัด โดยการพยายามแกล้งทำตนเหมือนคนเสียสติไม่รู้จักกาลเทศะ ทั้งนี้เพื่อไม่ให้ตนหลงระเห็จในชื่อเสียงทางโลก โดยการทำพฤติกรรมสุดโต่งจนสร้างความเดือดร้อนให้กับตนเองและผู้อื่น และจากพฤติกรรมสุดโต่งดังกล่าวนี้ ผู้วิจัยคิดว่า อาจเกิดจากการได้รับอิทธิพลความเชื่อเรื่องการบวชชู้ หรือบำเพ็ญการปฏิบัติใหม่ of พระผู้มีชื่อเสียงเมื่อออกบวชจนมีชื่อเสียงผ่านไประยะหนึ่ง เพื่อไม่ให้ตนหลงไหลและยึดติดในชื่อเสียง ลาภยศ และเงินทอง จึงได้แกล้งทำตัวเหมือนคนเสียสติ ให้ผู้คนสูญเสียความศรัทธา แล้วเริ่มต้นปฏิบัติใหม่ ซึ่งพบความเชื่อที่คล้ายกันนี้ในนิทาน เรื่องที่194 “นิงงะอิโคโนนิหลุดพ้นไปแดนสุขาวดี” และเกี่ยวกับความเชื่อดังกล่าวนี้จะได้อธิบายอย่างละเอียดในบทที่ 5 ข้อ 5.2.5 ต่อไป

## 6. เรื่องที่ 169 “พระสวดเน็มบุทซุถูกหลอกไปแดนสุขาวดี”

(念仏の僧、魔往生の事)

### เนื้อเรื่องย่อ

มีอิจิริผู้หนึ่งได้ฝึกปฏิบัติตนอยู่บนภูเขานิชิเอะอิ เมืองมิโนะ เขารู้จักคำสอนของพุทธศาสนาเพียงแค่การสวดเน็มบุทซุ ตกดึกคืนหนึ่งขณะที่กำลังสวดเน็มบุทซุอยู่หน้าองค์พระพุทธรูป ได้ยินเสียงมาจากท้องฟ้าว่า จะมีการมารับไปยังแดนสุขาวดี พร้อมกำชับให้เขาตั้งใจสวด อย่าได้ขี้เกียจเป็นอันขาด ดังนั้นอิจิริจึงตั้งใจสวดเน็มบุทซุอย่างจริงจังมากกว่าเดิม และเมื่อถึงเวลาของการมารับไปแดนสุขาวดี เขาได้อาบน้ำชำระร่างกาย จุดธูป โปรยดอกไม้ พร้อมสั่งให้ลูกศิษย์นั่งสวดมนต์หันหน้าไปทางทิศ

ตะวันตก ระหว่างนั้นมีแสงสว่างส่องประกายและแสงจากขดของปอยผมบนหน้าผาก<sup>190</sup> ของพระอมิตาภะ ขณะมารับเขาไป แต่หลังจากนั้นผ่านไปเจ็ดแปดวัน ลูกศิษย์กลับพบว่า ฮิจิริโดนเถาวัลย์มัดอยู่บนต้นไม้ จึงได้ช่วยเหลือและพากลับไปยังกุฏิ ในเวลาต่อมาฮิจิริก็เสียสติและมรณภาพ ในตอนจบของนิทานเรื่องเล่ากล่าวว่า ฮิจิริผู้ไม่มีความฉลาดรอบรู้อัจฉริยะ<sup>191</sup> หลอก

### ภาพลักษณ์ของฮิจิริ

จากการวิเคราะห์เนื้อหาในนิทานเรื่องเล่าจะเห็นว่า ตัวละครฮิจิริ มีพฤติกรรมเคร่งครัดในคำสอนของพุทธศาสนาหายาน เขาเชื่อในการสวดเนิมบุทซุชิกซัง และปฏิบัติตามคำสอนของพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัด โดยในตัวบทของนิทานกล่าวว่า เขาได้สวดเนิมบุทซุเป็นเวลานานหลายปี เพื่อให้เกิดมรรคผลและได้ไปเกิดยังแดนสุขาวิติ จากจุดนี้ทำให้เชื่อว่า ตัวละครจะมีภาพลักษณ์ด้านบวก แต่หากพิจารณาเนื้อหาในตัวบทนิทานจะพบว่า ในช่วงแรกผู้เล่ากล่าวถึงฮิจิริ ผู้มีความรู้เฉพาะการสวดเพื่อเอ่ยพระนามพระอมิตาภะเท่านั้น ดังตัวบทที่ยกมาต่อไปนี้ ...*เขารู้จักการเพียงแค่การสวดอะมิตะบุทซุส่วนเรื่องอื่น ๆ ไม่มีความรู้อะไรเลย... (…阿弥陀仏より外の事知らず、…)* ซึ่งจากพฤติกรรมจุดนี้ของตัวละครทำให้ผู้วิจัยมองว่า การกล่าวถึงตัวละครในลักษณะนี้ของผู้เล่าไม่ได้มีเจตนายกย่องในความรู้ ความสามารถ จากการฝึกบำเพ็ญปฏิบัติสวดเนิมบุทซุอย่างตั้งใจและเคร่งครัดมาเป็นเวลานานแต่อย่างใด แต่เป็นคำพูดในลักษณะการประชดประชันมากกว่า นอกจากนี้ในเนื้อหาตอนที่ฮิจิริถูกปีศาจหลอก แสดงถึงความโง่เขลาของตัวละครที่หลงเชื่ออะไรอย่างง่าย ๆ ขาดการพิจารณา

<sup>190</sup> ปอยผมที่ขดเป็นวงกลมอยู่บนหน้าผากของพระอมิตาภะ ในภาษาญี่ปุ่นเรียกว่า “เบ็ยะกุโง” 白毫 เป็นเส้นผมสีขาวยาวประมาณ 1 โฉ 5 ณะกุ หรือประมาณ 3.15 เมตร

<sup>191</sup> เท็งงู 天狗 หมายถึง สิ่งมีชีวิตชนิดหนึ่งซึ่งปรากฏในนิทานเรื่องเล่าโบราณของชาวญี่ปุ่นมาช้านาน บ้างก็เชื่อว่าเป็นเทพเจ้า บ้างก็เชื่อว่าเป็นปีศาจ ปกติจะแต่งกายด้วยชุดยะมะบุมิ มีใบหน้าสีแดง จมูกยาว มีปีกสามารถบินบนท้องฟ้าได้ มักจะมีภาพลักษณ์การหลอกหลวงผู้คนให้หลงผิด บางตำราระบุว่า เท็งงูเป็นศัตรูของพุทธศาสนา จากการศึกษาพบว่า ความเชื่อเกี่ยวกับเท็งงูได้รับอิทธิพลมาจากประเทศจีน โดยเชื่อกันว่า เป็นพวกอุกาบาตคกบัง หรือเป็นปีศาจที่อาศัยอยู่บนภูเขาบ้าง ในสมัยอะซุกะเชื่อว่า เหตุการณ์ร้าย หรือภัยพิบัติที่เกิดขึ้น เกิดจากการกระทำของปีศาจเท็งงู และในสมัยนาราคาว่า “เท็งงู” ปรากฏครั้งแรกใน หนังสือ *นิฮันโตะเกกิ* ซึ่งกล่าวว่า ในปี ค.ศ. 637 มีเหตุการณ์อุกาบาตคกบังเสียงดังมาก ในขณะนั้นมีพระผู้หนึ่งกลับมาจากการศึกษาพุทธศาสนาที่เมืองจินซือมิน ได้บอกกับผู้คนว่า เสียงที่ดังสนั่นจากท้องฟ้าไม่ใช่เกิดจากฟ้าผ่า หรืออุกาบาตคกแต่เป็นเสียงของปีศาจเท็งงู ในสมัยนารายังเชื่อว่า พวกยะมะบุมิที่ฝึกปฏิบัติตนตามป่าเขาคือ เท็งงู ต่อมาในสมัยเอโดะตอนกลางก็เฝ้ามองคำว่า เท็งงู เขียนไว้อย่างเป็นลายลักษณ์อักษรที่ไหนอีกเลย แต่หลังจากสมัยเอโดะตอนกลางมาแล้ว จึงพบว่า มีการกล่าวถึงเท็งงูในวรรณคดีญี่ปุ่นในภาพลักษณ์ของปีศาจ



ไตร่ตรอง อย่างมีเหตุผลซึ่งผิดหลักคำสอนสำคัญของพุทธศาสนา ที่สอนให้มีสติโดยไม่หลงเชื่ออะไร  
 ง่าย ๆ จนมีพฤติกรรมสุดโต่ง ไม่เหมาะสมกับการเป็นสมณะ โดยจะเห็นได้จากบทส่งท้ายของนิทานที่  
 ผู้เล่ากล่าวว่า ...อิริผู้ไม่มีความฉลาดรอบรู้จึงโดนทิ้งงูหลอก... (…<sup>てんく あざむ</sup>智恵なき聖は、かく天狗に欺かれけ  
 るなり。…) ซึ่งข้อความดังกล่าวนี้เป็นเสมือนการตอกย้ำความโง่เขลาของตัวละคร อนึ่งเกี่ยวกับ  
 ประเด็นการเตรียมตัวเพื่อไปเกิดยังแดนสุขาวดีของสมณะ ดังที่ทราบกันดีอยู่แล้วการจะไปเกิดยัง  
 แดนสุขาวดีนั้น มนุษย์จำต้องตายเสียก่อนไม่มีผู้ใดที่จะสามารถไปได้ขณะที่ยังมีชีวิต ในขณะเดียวกัน  
 ในนิทานมีการกำหนดเวลามารับอย่างแน่นอน ซึ่งเป็นเรื่องที่ค่อนข้างผิดปกติ อิริเป็นสมณะในพุทธ  
 ศาสนาย่อมน่าจะทราบดีในจุดนี้ เพราะมนุษย์ปุถุชนที่ยังไม่ได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธรเจ้า ย่อมไม่มีผู้ใด  
 หยั่งรู้วันตายของตน ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าตัวละครในนิทานเรื่องนี้ มีภาพลักษณ์ทั้งบวกและลบใน  
 เวลาเดียวกัน ดังนั้นจึงยากที่จะตัดสินภาพลักษณ์ของตัวละครว่า เป็นด้านใดด้านหนึ่งอย่างชัดเจน  
 ดังข้อความที่ขีดเส้นใต้ในตัวอย่างต่อไปนี้

<sup>みののくにいぶき</sup> 昔、美濃国伊吹山に久しく行ひける <sup>ひじり</sup> 聖ありけり。 <sup>あみだぶつ</sup> 阿弥陀仏より <sup>ほか</sup> 外の事知らず、  
<sup>たじ</sup> 他事なく念仏申してぞ年経にける。夜深く、仏の御前に念仏申してあたるに、  
 空に声ありて告げて曰く、「<sup>いは</sup> 汝、<sup>なんぢ</sup> ねんごろに我を頼めり。 今は念仏の数多く積  
りたれば、明日の未の時に、必ず必ず来たりて迎ふべし。ゆめゆめ念仏怠るべ  
からず」といふ。その声を聞きて、限りなくねんごろに念仏申して、水を浴  
み、香をたき、花を散らして、弟子どもに念仏もろともに申させて、西に向ひ  
てあたり。 (p.415)

กาลครั้งหนึ่ง มีอิริผู้หนึ่งได้ฝึกปฏิบัติตนอยู่บนภูเขาอิบุกิ เมืองมิโนะ เขารู้จักการเพียงแต่การสวดอะมิตะ  
 บุทซุส่วนเรื่องอื่น ๆ ไม่มีความรู้อะไรเลย [เขา] เอาแต่สวดเน็มบุทซุ เป็นเวลาผ่านมามากหลายปี ตกดึกคืน  
 หนึ่งขณะที่กำลังสวดเน็มบุทซุอยู่หน้าองค์พระพุทธรูปอยู่นั้นก็ได้ยินเสียงกล่าวว่า “เนื่องจากเจ้าได้สวด  
 ภาวนาอันยาวนานเข้ามาตลอด จนถึงขณะนี้อันสังการสวดเน็มบุทซุเจ้าได้สะสมเอาไว้มากมายแล้ว พรุ่งนี้  
 ตอนบ่ายสองโมง ข้าจะมารับเจ้าอย่างแน่นอน ขอให้ตั้งใจอย่าได้เกียจคร้านเป็นอันขาด” เมื่ออิริได้ฟัง  
 ดังนั้นจึงตั้งใจสวดเน็มบุทซุอย่างจริงจังมากกว่าเดิม หลังจากอาบน้ำชำระร่างกาย จดรูป ไปรอยดอกไม้  
 แล้ว ได้ให้ลูกศิษย์มาสวดมนต์ด้วยกัน แล้วนั่งหันหน้าไปทางทิศตะวันตก

จากตัวอย่างข้างต้นจะเห็นถึงพฤติกรรมของตัวละครที่เชื่อในเรื่องการสวดเน็มบุทซุอย่างม  
 ายโดยหวังผลจากอันสังการสวดเพื่อให้ได้ไปเกิดยังแดนสุขาวดีนั้น แต่เหตุการณ์ไม่ได้เป็นไป  
 อย่างที่คิด แม้อิริถูกปีศาจทิ้งงูหลอกแล้ว แทนที่คิดพิจารณาถึงเหตุผลว่าเหตุใดพระอมิตาภะ  
 จะต้องนำตนไปผูกไว้บนต้นไม้ ทั้ง ๆ ที่ในตอนแรกกล่าวถึงมรรคผลของการสวดเป็นเวลานานหลายปี  
 จนพระอมิตาภะมองเห็นความเพียรในการบำเพ็ญปฏิบัติดีจึงมารับ แต่เมื่อเหตุการณ์ไม่เป็นไปดังที่

ตนคาดคิดแทนที่จะรู้สึกได้ถึงความผิดปกติ แต่กลับแสดงความโง่เขลาของตน จนถึงวาระสุดท้าย โดยจะเห็นได้จากตอนที่ลูกศิษย์ได้พากันไปช่วยนำตัวอิจิริลงมาจากต้นไม้ เขายังพยายามที่จะขัดขึ้น ซึ่งถือเป็นการสร้างความเดือดร้อนให้กับทั้งตนเองและผู้อื่น จนทำให้พระลูกศิษย์ทั้งหลายเกิดความสงสารและสังเวชใจ อย่างไรก็ตามแม้พฤติกรรมที่โง่เขลาสะท้อนภาพลักษณ์ภาพลบ แต่จากความเพียรพยายามในการสวดเน้มนุ้ชของตัวละครอิจิริก็แสดงถึงการกระทำด้วยความเชื่อถือศรัทธาในพุทธศาสนาอย่างปฏิเสธไม่ได้ ด้วยเหตุผลที่กล่าวมานี้จึงไม่สามารถจัดกลุ่มภาพลักษณ์ของตัวละครอย่างชี้ชัดลงไปได้ว่า เป็นด้านบวกหรือด้านลบตั้งข้อความขีดเส้นใต้ในดับทต่อไป

この法師、「いかに我が師は、かかる目をば御覧ずるぞ」とて、寄りて繩を解きければ、「『今迎へんずるぞ。その程しばしかくてあたれ』とて、仏のおはしまししをば、<sup>なに</sup>何しにかく解きゆるすぞ」といひけれども、寄りて解きければ、「阿弥陀仏、我を殺す人あり。をうをう」と叫びける。されども法師ばら  
あまた登りて、解きおろして、坊へ具して行きたれば、弟子ども、「心憂き事なり」と<sup>なげ</sup>歎き感ひけり。聖は人心もなくて、二日三日ばかりありて死にけり。  
智慧なき聖は、<sup>てんぐ あざむ</sup>かく天狗に欺かれけるなり。 (p.416-417)

โฮมิจิงถามไปว่า “ทำไมอาจารย์ของข้าถึงได้เจอกับเรื่องแบบนี้” พอพูดเสร็จจึงขยับเข้าหาอาจารย์เพื่อแก้มัด อิจิริกล่าวว่า “ทั้ง ๆ ที่พระอมิตาภะบอกว่า เดี่ยวจะมารับให้ [อาตมา] อยู่แบบนี้ แล้วพวกเจ้าจะมาแก้มัดทำไม” พอลูกศิษย์เข้าไปแก้มัดให้ อิจิริก็ร้องออกมาว่า “พระอะมิตะบุ้ช ช่วยอาตมาด้วย มีคนกำลังจะฆ่าอาตมา” โฮมิจึงหลายจึงพากันปีนขึ้นต้นไม้แล้วแก้มัด จากนั้นก็นำตัวอิจิริลงมา แล้วพากลับไปยังภู ลูกศิษย์ของอิจิริต่างพากันปลงสังเวชและเศร้าโศกเสียใจอย่างยิ่ง หลังจากอิจิริเสียชีวิตไปสองสามวันแล้วก็มีภรรยาไป อิจิริผู้ไม่มีความฉลาดรอบรู้จึงโดนทิ้งงูหลอก

จากการศึกษาเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องการไปเกิดยังแดนสุขาวดีพบว่า พฤติกรรมการสวดเน้มนุ้ชด้วยความเพียรพยายามของตัวละครคิดว่า เป็นความเชื่อที่ได้รับอิทธิพลจาก แนวคิดคำสอนของนิกายโจโดะฉู และโจโดะฉินฉูเรื่องการสวดเน้มนุ้ชเพื่อให้ได้มรรคผลไปเกิดยังแดนสุขาวดี ซึ่งจะได้กล่าวโดยละเอียดในบทที่ 5 ต่อไป

**4.2.2 เป็นบุคคลผู้ที่มีพฤติกรรมแสดงออกหลากหลาย** กล่าวคือ ไม่สามารถระบุชี้ชัดลงไปได้ว่ามีความเชื่อถือศรัทธาในพุทธศาสนาอย่างแน่วแน่ และปฏิบัติตามคำสอนของพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัดหรือไม่ เนื่องจากไม่มีการกล่าวถึงการปฏิบัติกิจในฐานะสมณะในพุทธศาสนา พบในนิทาน 4 เรื่องต่อไปนี้

## 1. เรื่องที่ 12 “เด็กวัดแกล้งนอนหลับตอนพระทำขนมคะอิโมะจิ”

(児の搔餅するに空寝したる事)

### เนื้อเรื่องย่อ

ที่วัดบนภูเขาอิเอะอิ มีเด็กวัดผู้หนึ่งได้ยินพวกพระทั้งหลายคุยกันในตอนหัวค่ำวันหนึ่งว่า กำลังจะทำขนมคะอิโมะจิ<sup>192</sup> ทำให้เด็กวัดมีความหวังว่าจะได้รับประทานขนม แต่ขณะเดียวกันก็คิดว่า คงจะดูไม่ดีหากตัวเองอยู่เฉยๆ โดยไม่ยอมหลับนอน ดังนั้นจึงแกล้งนอนหลับที่มุมห้อง เมื่อพระทำขนมเสร็จ มีพระรูปหนึ่งปลุกเด็กวัดตามที่เด็กตั้งตารอ แม้จะรู้สึกดีใจแต่ในใจก็คิดว่าถ้าตื่นขึ้นมาทันที แต่ถูกปลุกครั้งเดียว ก็อาจจะทำให้ทุกคนคิดว่า เขากำลังรอกินขนมอยู่จึงแกล้งนอนรอตต่อไปให้พระปลุกอีกครั้ง ขณะนั้นที่รอได้ยินเสียงพระทั้งหลายกำลังฉันทนกันกันอย่างเอร็ดอร่อย จนเวลาผ่านไประยะหนึ่งเด็กวัดไม่รู้จะทำอย่างไรดี เพราะไม่มีผู้ใดสนใจปลุกเขาให้ไปกินขนมเลย จึงได้ตัดสินใจพูดตอบไปว่า “ครับ ตื่นแล้วขอรับ” ทำให้บรรดาพระทั้งหลายต่างพากันหัวเราะออกมาจนแทบจะหยุดไม่ได้

### วิเคราะห์ภาพลักษณ์ของพระ

จากการวิเคราะห์เนื้อหานิทานจะเห็นว่า พฤติกรรมของตัวละครแสดงออกอื่น ๆ ที่ไม่ชัดเจนว่าเป็นบุคคลที่เชื่อถือและศรัทธาในพุทธศาสนาอย่างแน่วแน่ และปฏิบัติตามคำสอนของพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัดหรือไม่ พบเพียงพฤติกรรมล้อเล่นกับเด็กวัดด้วยความเอ็นดู ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างพระกับเด็กที่มาอาศัยอยู่ในวัดแม้อยู่ในฐานะที่แตกต่างกัน กล่าวคือ เด็กวัดส่วนใหญ่มักจะอยู่ในฐานะคนรับใช้ของพระ แต่พระเหล่านั้นก็ลงมาคลุกคลีและล้อเล่นกับเด็กวัดอย่างสนุกสนานโดยไม่ได้ถือตัว ในขณะที่เดียวกันก็ไม่มีส่วนใดในตัวบทนิทานที่กล่าวถึงพฤติกรรมของตัวละครในฐานะของสมณะในพุทธศาสนา เช่น การสวดมนต์ การปฏิบัติกิจสงฆ์ตามที่สมณะในอุดมคติควรกระทำ และในทางกลับกันตัวละครพระก็มิได้แสดงพฤติกรรมใด ๆ ที่ถือว่าเป็นการทำผิดศีลหรือมีการประกอบกรรมชั่วแต่อย่างไร จะมีบ้างก็แต่ภาพลักษณ์ของการไม่สำรวมในฐานะที่เป็นสมณะในพุทธศาสนา ซึ่งจากจุดนี้ทำให้ไม่อาจตีความภาพลักษณ์ของตัวละครได้ ดังตัวบทต่อไปนี้

僧の、「物申し候はん。驚かせ給へ」といふを、うれしとは思へども、「ただ一度にいらへんも、待ちけるかともぞ思ふ」とて、「今一声呼ばれていらへ

<sup>192</sup> ขนมคะอิโมะจิ 搔餅 ปัจจุบันเรียกว่า ขนมโตะตะโมะจิ 牡丹餅 ทำจากข้าวเหนียววดหุ้มด้วยถั่วแดงบดผสมน้ำตาล

ん」と念じて寝たる程に「や、な起し奉りそ。幼き人は寝入り給ひにけり」といふ声のしければ、(p.45-46)

“พระรูปหนึ่งได้ปลุกเด็กว่า “ตื่นขึ้นมาได้แล้ว” เด็กได้ฟังดังนั้นรู้สึกดีใจ แต่คิดว่า ถ้าตื่นขึ้นมาทันทีแค่พระปลุกครั้งเดียว ก็อาจจะทำให้ทุกคนคิดว่า เขากำลังรอกินขนมอยู่ จึงรอให้พระเรียกอีกครั้งหนึ่งแล้วค่อยตอบดีกว่า จากนั้นจึงได้อดทนแกลังนอนหลับต่อไป ระหว่างนั้นได้ยินเสียงพูดว่า “เดี๋ยวก่อนพวกเราไม่ต้องปลุกหรือเด็กนอนหลับไปแล้ว”

จากการศึกษาเพิ่มเติมเกี่ยวกับประวัติของเด็กญี่ปุ่น ในสมัยเฮอันและคะมะกุระพบว่า เด็กที่เป็นลูกหลานของชนชั้นสูง ซามูไรหรือแม้แต่ชาวบ้านจะมีช่วงวัยหนึ่งที่จะต้องมาอาศัยอยู่วัดเพื่อศึกษาเล่าเรียน โดยพบหลักฐานที่พระชะอิโซ ผู้ก่อตั้งพุทธศาสนานิกายเท็นดะอิ ได้ยื่นเอกสารที่เป็นข้อเสนอเกี่ยวกับการขออนุญาตจักรพรรดิคัมมุ <sup>かんむてんのう</sup> 桓武天皇 (ค.ศ.737-806) เพื่อให้วัดสามารถจัดการเรียนการสอนเพื่อเผยแผ่พุทธศาสนานิกายเท็นดะอิ โดยมีรายละเอียดเกี่ยวกับการศึกษาสัมมรรณปุณทริกสูตรของนิกายเท็นดะอิ (ข้อที่6) (天台法華宗年分学生式) (六条式) และในปี ค.ศ. 818 เดือน 5 ระบุว่า ขออนุญาตให้เด็กขึ้นมาอยู่บนเขาอิเอะอิในฐานะผู้สืบทอดและเผยแผ่พุทธศาสนานิกายเท็นดะอิ โดยห้ามลงจากเขาเป็นระยะเวลา 12 ปี และก็ได้รับอนุญาตจากจักรพรรดิคัมมุ ต่อมาในเดือน 8 ปีเดียวกันได้มีเอกสารอีกฉบับหนึ่งของพระชะอิโซ เขียนระบุรายละเอียดเกี่ยวกับคำแนะนำเรื่องเนื้อหาการศึกษาระหว่างที่เด็กใช้ชีวิตอยู่บนเขา (ข้อที่ 8) (勸奨天台宗年分学生式) (八条式) โดยมีเนื้อหารายละเอียดเกี่ยวกับการศึกษาใน 12 ปีดังนี้

ใน 6 ปีแรกของการศึกษาจะเน้นการเรียนและการฟังเนื้อหาวิชาการจากอาจารย์เป็นหลัก แล้วตามด้วยการคิด พิจารณาแยกแยะเรื่องต่าง ๆ ด้วยตนเองโดยใน 1 วันจะแบ่งเวลาเป็น 3 ส่วน ส่วนแรก จะเน้นการเรียนเกี่ยวกับหลักธรรมคำสอนทางพุทธศาสนา ส่วนเวลาที่เหลือจะเรียนเกี่ยวกับวิชาการอื่น ๆ นอกจากพุทธศาสนา และในช่วง 6 ปีแรกนี้เด็กทุกคนจะต้องอ่านพระสูตรขนาดยาวพร้อมฝึกปฏิบัติตามหลักปฏิบัติทางพุทธศาสนาอีกด้วย

ส่วนอีก 6 ปีหลังจะเน้นการศึกษาหาความรู้ด้วยตนเองเป็นหลัก แล้วตามด้วยการเรียน และการฟังเนื้อหาวิชาการจากอาจารย์ผู้สอนเป็นเนื้อหารองลงมา โดยจะมีคำเรียกชื่อผู้ที่มาศึกษาเล่าเรียนในวัดว่า กะกุโฌ <sup>かくしゅう</sup> 学生 (นักเรียน) คำว่า กะกุโฌ นี้พบว่า มีการใช้ครั้งแรกแล้วตั้งแต่สมัยนาราระ (ค.ศ. 710-794) โดยผู้คนจะเรียกเด็กที่อยู่ระหว่างการศึกษาเล่าเรียนว่า กะกุโฌ แต่ในสมัยนั้นวัดยังไม่ได้เป็นศูนย์กลางทางการศึกษาเล่าเรียนอย่างเป็นทางการเช่นสมัยเฮอัน ส่วนในสมัยคะมะกุระ

(ค.ศ.1185-1333) พบหลักฐานระบุชัดเจนถึงการจัดระบบการศึกษาในวัดในหนังสือ *ฉะเซะกิฌุ* 『沙石集』<sup>193</sup> ว่า มีข้อมูลการแต่งบทกวีโต้ตอบกันของเด็กวัดที่ออกบวชเป็นเณร ซึ่งสันนิษฐานได้ว่า ผู้แต่งต้องเป็นผู้ได้รับการศึกษาอย่างดีเพราะมีการใช้ภาษาถูกต้องและสละสลวย หรือเรื่องราวที่ระบุถึงเณรบางคนขยันหมั่นเรียนวิชาการมากจนฟังบทกวีไม่เข้าใจทุกครั้งทีอ่านหรือฟังบทกวี ก็จะมีปฏิบัติเหมือนตนเองเหมือนกับการอ่านพระสูตรหรือตำราวิชาการอื่น ๆ และหลักฐานชิ้นสุดท้ายที่พบคือ มีเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระอะฉิน เป็นพระผู้มีชื่อเสียงในนิกายเท็นดะอิ ซึ่งเคยห้ามเณรในวัดว่า อย่าเอาแต่แต่งบทกวีทั้งวันโดยไม่เรียนวิชาการอื่นถ้าหากใครเอาแต่แต่งบทกวีทั้งวัน ก็จะทำให้ลงจากเขากลับบ้านไป แต่อยู่มาวันหนึ่งเมื่อพระอะฉินได้ฟังเณรผู้หนึ่งแต่งบทกวีชมพระจันทร์ได้อย่างไพเราะ หลังจากนั้นจึงได้อนุญาตให้เณรทั้งหลายแต่งบทกวีรวมถึงตัวเขาเองก็ชื่นชอบหลงใหลในการแต่งบทกวีด้วยเช่นกัน จากหลักฐานต่าง ๆ ที่กล่าวมาจึงพอจะสรุปได้ว่า เด็กวัดโดยทั่วไปไม่ว่าจะเป็น ลูกขุนนาง คนในราชสำนัก ชามูไร ตลอดจนชาวบ้านธรรมดา จะมีช่วงระยะเวลาหนึ่งจะต้องไปอาศัยอยู่ที่วัดเพื่อการศึกษาเล่าเรียน ตั้งแต่สมัยเฮอันเรื่อยมาจนถึงสมัยคะมะกุระ ในระหว่างศึกษาเล่าเรียน เด็กวัดเหล่านี้จะเป็นเพื่อนเล่นกับพระบ้างคอยรับใช้พระเรื่องต่าง ๆ ในชีวิตประจำวัน<sup>194</sup>

หากพิจารณาจากสำนวนรูปสุภาพในตัวบทนิทานที่พระใช้ขณะสนทนากับเด็กวัดนั้นไม่ได้แสดงออกถึงการกตขี้เด็กวัดในฐานะคนลูกศิษย์ที่คอยรับใช้ในวัด แต่เห็นถึงบรรยากาศของความสนิทสนมระหว่างตัวละครพระกับเด็กวัดที่เล่นแก่งัดกัน โดยเฉพาะพฤติกรรมที่แสดงถึงความไร้เดียงสา น่ารักน่าเอ็นดูของเด็กวัด ซึ่งทำให้ยากที่จะตีความว่า ตัวละครพระมีภาพลักษณ์อย่างไร เกี่ยวกับประเด็นดังกล่าวนี้ดูเหมือนว่า ผู้เล่าปล่อยให้ทำหน้าที่ของผู้อ่านในการตีความภาพลักษณ์ของพระในนิทานเรื่องเล่านี้ ดังจะเห็นได้จากตัวบทที่ยกมาต่อไปนี้

「今一度起せかし」と思ひ寝に聞けば、ひしひしとただ食ひに食ふ音のしければ、すべなくて、無期むごのちの後に、「えい」といらへたりければ、僧たち笑ふ事限りなし。 (p.46)

<sup>193</sup> *ฉะเซะกิฌุ* เป็นหนังสือรวมเรื่องเล่าทางพุทธศาสนา แต่งโดยพระที่ชื่อว่า มุฌุ 無住 (ค.ศ.1227-1312) มีทั้งหมด 10 เล่มเริ่มแต่งในปี ค.ศ.1279 และเสร็จในปี ค.ศ.1283 ด้วยอักษรคันจิและอักษรคะนะ เนื้อหาเป็นนิทานเรื่องเล่าเกี่ยวกับพุทธศาสนา

<sup>194</sup> 森山茂樹・中江和恵 『日本子ども史』、p. 131-136.

ระหว่างที่ได้เกิดวัดรอยโดยคิดว่า “ถ้าปลุกอีกทีก็จะขานตอบ” แต่แล้วก็ได้ยินเสียงพระทั้งหลายกำลังฉันทันขมก้นอย่างเอรีดอรรอย เด็กวัดไม่รู้จะทำอย่างไรดี จนเวลาผ่านไปประยะหนึ่ง จึงได้พูดขานตอบไปว่า “ตื่นแล้ว! ขอรับ” บรรดาพระทั้งหลายต่างพากันหัวเราะออกมาจนแทบจะหยุดไม่ได้”

ในเนื้อหาของนิทานเรื่องเล่านี้ สะท้อนให้เห็นถึงสภาพชีวิตความเป็นอยู่ภายในวัดของพระและเด็กวัดในสมัยเฮอันและคะมะกุระตอนต้น ในอีกมุมหนึ่งซึ่งแตกต่างออกไป เพราะคนส่วนใหญ่ มักจะมีภาพของการถูกกดขี่และใช้งานเด็กวัดของพระ แต่ในเนื้อหาของนิทานเรื่องเล่านี้ก็กลับทำให้ภาพลักษณ์ของพระกับเด็กวัดดูมีความสนิทสนมใกล้ชิดกัน ประกอบกับเนื้อหาของนิทานที่สนุกสนาน ทำให้นิทานเรื่องนี้มีความน่าสนใจอย่างยิ่ง มีการนำนิทานเรื่องนี้มาอ่านในชั้นเรียนของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาของญี่ปุ่นและการนำมาวิจัยกันอย่างแพร่หลาย

จากการศึกษาพบว่า มีงานวิจัยทางด้านศึกษาศาสตร์ของ ชุงะวะระ โทมิอะกิ <sup>すがわら としあき</sup> ที่ระบุถึงแนวทางการนำนิทานเรื่องนี้ไปสอนนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นของญี่ปุ่น ในเรื่องของการคิด จินตนาการและการเข้าใจอารมณ์ความรู้สึกนึกคิดของตัวละคร โทมิอะกิ ชุงะวะระได้ให้ข้อเสนอแนะไว้ว่า ผู้สอนจะต้องมีการคิดค้นเทคนิค ดัดแปลงกระบวนการเรียนรู้ให้มีความน่าสนใจ มุ่งการกระตุ้นความคิดและจินตนาการให้นักเรียนเข้าใจวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของมนุษย์ ตลอดจนความรู้สึกนึกคิดของผู้คนในสมัยก่อน เนื่องจากเนื้อหาของนิทานเรื่องเล่านี้มีความน่าสนใจ และมีความเป็นบทละครชีวิตของผู้คนในสมัยโบราณอยู่ในตัวบทอยู่แล้ว หน้าที่ผู้สอนคือ ต้องจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้นักเรียนอ่านนิทานเรื่องเล่า ด้วยความซาบซึ้งที่เกิดการคิดและจินตนาการ<sup>195</sup>

ในหนังสือ “ประวัติเด็กญี่ปุ่น” มีการกล่าวถึง ความสัมพันธ์ระหว่างพระกับเด็กวัดในนิทานเรื่องเล่านี้ว่า เป็นลักษณะของการรักร่วมเพศ ซึ่งมีมาตั้งแต่สมัยเฮอันแล้ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งมีการตีความว่า การที่พระเล่นแก้มเด็กวัดโดยการไม่ยอมปลุกมารับประทานขมนั้น ไม่ได้เกิดจากความรักความเอ็นดูธรรมดา แต่เกิดจากความรักในลักษณะของการรักร่วมเพศ เนื่องจากเด็กวัดในสมัยก่อนจะไว้ผมยาวเหมือนสตรี และมีหน้าตาน่ารักสวยงามจึงมักจะได้รับความรักจากบรรดาพระทั้งหลาย<sup>196</sup> อย่างไรก็ตามจากการศึกษาตัวบทในนิทานเรื่องเล่านี้ก็กลับไม่พบข้อความใด ๆ ที่แสดงออกถึงความสัมพันธ์ระหว่างพระกับเด็กวัดไปในทางรักร่วมเพศ พบเพียงบรรยากาศที่

<sup>195</sup> 菅原利晃 (2010年) 「僧たちは「児」の「そら寝」に気づいていたか：「想像力」を育む古文『宇治拾遺物語』の学習指導 『北海道大学教育学学術リポジトリ』 第15号：25-27.

<sup>196</sup> 森山茂樹・中江和恵『日本子ども史』、p.141.

สนุกสนาน และการแสดงออกทางคำพูดที่พระแสดงถึงความเอ็นดูต่อเด็กวัด ดังนั้นผู้วิจัยจึงไม่ได้ตีความภาพลักษณ์ของตัวละครพระเป็นด้านลบ ขณะเดียวกันเนื่องจากพฤติกรรมของตัวละครก็ไม่ได้แสดงออกอย่างชัดเจนในฐานะของสมณะในพุทธศาสนาเช่น การสวดมนต์ การประกอบกรรมดีเพื่อช่วยเหลือผู้อื่น ด้วยเหตุนี้จึงทำให้สรุปไม่ได้ว่า ตัวละครพระในนิทานเรื่องนี้มีภาพลักษณ์เป็นด้านบวกได้

## 2. เรื่องที่ 13 “เด็กวัดบ้านนอกร้องไห้เมื่อเห็นดอกซากุระร่วงหล่น”

(田舎の児、桜の散るのを見て泣く事)

### เนื้อเรื่องย่อ

มีเด็กวัดจากบ้านนอกผู้หนึ่งได้ขึ้นไปฝึกตนบนภูเขาอิเอะอิ ขณะเห็นดอกซากุระเบ่งบานสะพรั่งสวยงาม กำลังร่วงหล่นยามต้องลมพัดแรง เขาจึงร้องไห้สะอึกสะอื้นออกมา ขณะนั้นมีพระรูปหนึ่งเดินเข้ามาปลอบโยนเด็กว่า ดอกซากุระเป็นดอกไม้ที่บ้านเร็วและร่วงโรยเร็วเช่นกัน เด็กวัดจึงไม่ควรที่จะไปโศกเศร้าเสียใจกับการร่วงโรยของมัน เมื่อเด็กวัดได้ยินดังนั้นจึงพูดตอบกลับไปว่า เขามีได้เสียใจ เพราะดอกซากุระร่วงเร็ว แต่เขากำลังคิดถึงดอกข้าวสาลีที่พ่อปลูกไว้ในไร่ว่า ถ้าดอกข้าวสาลีร่วงหมดจะทำให้ข้าวไม่จับรวง จึงได้รู้สึกเศร้าใจขึ้นเลยร้องไห้ออกมา

### วิเคราะห์ภาพลักษณ์ของพระ

จากการวิเคราะห์เนื้อหาในนิทานเรื่องเล่าพบว่า ตัวละครพระมีภาพลักษณ์ด้านอื่น ๆ เนื่องจากพฤติกรรมการแสดงออกที่ไม่ชัดเจนว่าเป็นบุคคลผู้เชื่อถือและศรัทธาในพุทธศาสนาหรือไม่ มีเพียงการแสดงออกซึ่งความเห็นอกเห็นใจเด็กวัด ที่มาอาศัยอยู่ในวัด โดยเข้าไปปลอบใจเมื่อเห็นเด็กวัดร้องไห้ แต่ขณะเดียวกันพระเองก็ไม่ได้เข้าใจถึงสภาพวิถีการดำเนินชีวิตของชาวบ้านที่เป็นชาวนาข้าวไร่ ซึ่งมีวิถีชีวิตทุกวันผูกพันกับการทำเกษตรกรรม การที่เด็กมาอาศัยอยู่ในวัดนั้น อาจเกิดมาจากเหตุผลหลายประการ ดังที่กล่าวมาแล้วในเรื่องที่ 12 อาจมีเด็กวัดบางคนฐานะยากจนมาก เพราะฉะนั้นการมาอยู่ที่วัด นอกจากเหตุผลทางด้านการศึกษาเล่าเรียนแล้ว อาจมีเหตุผลในเรื่องการค้ารังสีพ การมาอยู่วัดเพื่อทำหน้าที่คนรับใช้ของพระอาจช่วยทำให้เด็กผู้นั้นมีวิถีความเป็นอยู่ดีกว่า การอาศัยอยู่กับครอบครัว จากการวิเคราะห์เนื้อเรื่องของนิทานทำให้ทราบว่า เด็กวัดผู้นี้มาจากครอบครัวของชาวบ้านที่พ่อแม่มีอาชีพปลูกข้าวสาลี เมื่อเห็นดอกซากุระร่วงหล่นจึงร้องไห้ เพราะคิดถึงดอกข้าวสาลีที่พ่อตนปลูกไว้ ถ้าดอกร่วงหล่นข้าวก็จะไม่จับรวง ซึ่งอาจทำให้ปีนั้นเก็บเกี่ยวไม่ได้ผล สิ่งที่พบจากการวิเคราะห์บทสนทนาของพระกับเด็กวัดทำให้ทราบว่า พระผู้นี้อาจไม่รู้จักภูมิ

หลังของเด็กวัดคนนี้มีมาก่อน เลยจึงไม่สามารถคาดเดาความรู้สึกของเด็กวัด ซึ่งผูกพันกับการทำอาชีพทำไร่ข้าวสาลีของครอบครัว นอกจากนี้การที่พระเข้ามาปลอบประโลมเมื่อเห็นเด็กวัดร้องไห้โดยไม่รู้สาเหตุมาก่อน แม้ตัวละครพระกำลังกระทำความดีอยู่ก็ตาม แต่จากการวิเคราะห์ตัวบทพบว่า ไม่มีข้อความใดเลยที่ผู้เล่ากล่าวชื่นชมการกระทำของตัวละครว่าได้ทำสิ่งที่ดีและเหมาะสมแล้ว ขณะเดียวกันก็ไม่พบข้อความใด ๆ ที่ตำหนิตัวละครพระว่า มีพฤติกรรมในการทำผิดศีลหรือมีพฤติกรรมไม่เหมาะสมกับการเป็นสมณะแต่อย่างใด ดังนั้นจึงมองว่า ตัวละครสมณะมีภาพลักษณ์ด้านอื่น ๆ ที่หลากหลาย ไม่สามารถตีความได้ชัดเจนว่ามีภาพลักษณ์ด้านใดอย่างเด่นชัด โดยเฉพาะอย่างยิ่งในตัวบทไม่มีการกล่าวถึงวัตรปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาในฐานะของสมณะเลย ดังตัวบทต่อไปนี้

僧のやはら寄りて、「などかうは泣かせ給ふぞ。この花の散るを惜し覚えさせ給ふか。桜ははなきものにて、かく程なくうつろひ候ふなり。されどもさのみぞ候ふ」と慰めければ、「桜の散らんはあながちにいかがせん、苦しからず。我が父の作りたる妻の花の散りて妻の入らざらん思ふがわびしき」といひて、  
(p.46-47)

พระรูปหนึ่งเดินเข้ามาด้วยท่าที่อ่อนโยนพลางพูดปลอบว่า “เหตุใดเจ้าถึงได้ร้องไห้ เจ้ารู้สึกเสียดายที่ดอกซากุระร่วงหล่นหรือ ซากุระมันไม่จีรัง บานไม่นานเดี๋ยวก็ร่วงหล่นอย่างนี้แหละ มันเป็นเช่นนี้เอง” พอได้ยินดังนั้นเด็กวัดจึงพูดตอบกลับไปว่า “ดอกซากุระ ร่วงหล่นมันเป็นเรื่องช่วยไม่ได้ ข้าไม่สนใจหรอก แต่พอคิดถึงดอกข้าวสาลีที่พ่อปลูกไว้ ถ้าดอกมันร่วงหมด ข้าวก็จะไม่จับรวง ข้าเลยรู้สึกเศร้าใจขึ้นมา”

เกี่ยวกับเรื่องการมาอาศัยอยู่วัดของเด็กวัดนั้น จากการศึกษาพบหลักฐานที่เป็นภาพม้วนชื่อ “ฉิมิจัน เอ็งจิ เอะมะกิ” 信貴山縁起絵巻 มีภาพแสดงให้เห็นว่า เด็กวัดมีหน้าที่ในการรับใช้พระ โดยเฉพาะการดูแล และกำจัดสิ่งสกปรกต่าง ๆ ซึ่งเป็นธุระส่วนตัวของพระ เช่น การเทกระโถนปัสสาวะ และอุจจาระ เป็นต้น โดยในภาพวาดนั้นมีภาพของพระ ขณะเดินทางเข้ามาประกอบพิธีกรรมทางพุทธศาสนาในวังและมีภาพของเด็กวัด 2 คนหอบสัมภาระติดตามมา โดยที่เอวของเด็กวัดผู้หนึ่งจะมีกระบอกไม้ไผ่สำหรับใส่ปัสสาวะ เพราะเป็นที่ทราบกันดีว่าระหว่างที่ทำพิธีทางพุทธศาสนาอยู่ในวังนั้น พระจะไม่ได้รับอนุญาตให้เข้าห้องน้ำได้ หากปวดปัสสาวะ เด็กวัดก็จะนำกระบอกไม้ไผ่มารอง จากนั้นนำไปเททิ้ง และทำความสะอาด<sup>197</sup> แต่อย่างไรก็ตามในนิทานเรื่องเล่านี้ ไม่พบฉากที่กล่าวถึงการเป็นคนรับใช้พระของเด็กวัดแต่อย่างใด

<sup>197</sup> Ibid., p.74-75.



ทะกะฮะชิมิ มิทซุงุ <sup>たかはしみつぐ</sup> 高橋 貢 กล่าวว่า เสน่ห์ความสนุกสนานของนิทานเรื่องเล่านี้ อยู่ที่เรื่องของช่องว่าง ความแตกต่างระหว่างความรู้สึกนึกคิดของเด็กที่อยู่นอกกรอบสามัญสำนึกทั่วไปของผู้ใหญ่ เมื่อพบเห็นสิ่งใด นึกถึงสิ่งใดก็จะพูดออกมาเช่นนั้น ซึ่งต่างจากความคิดของผู้ใหญ่ ที่ผ่านการเรียนรู้และประสบการณ์มามากกว่าเด็ก จึงมีการคิดพิจารณาก่อนพูดอะไรออกไป การมองเห็นเรื่องราวเห็นเหตุการณ์ต่าง ๆ ของเด็กเกิดจากการสิ่งที่เห็นนั้นเข้ามากระทบกับความรู้สึกโดยตรงโดยสัญชาตญาณ ไม่ได้มีการพิจารณาไตร่ตรองอันเกิดจากพื้นฐานความรู้เดิม<sup>198</sup>

ผู้วิจัยค่อนข้างเห็นด้วยกับข้อคิดเห็นของ ทะกะฮะชิมิ มิทซุงุ ที่กล่าวมาข้างต้น นอกจากนี้เป็นที่น่าสังเกตว่า นิทานเรื่องเล่าที่เกี่ยวข้องกับพระและเด็กวัดทั้งสองเรื่องคือ เรื่องที่ 12 และ 13 จะมีลักษณะคล้ายคลึงกันทางแนวคิดกล่าวคือ พระในนิทานเรื่องเล่าทั้งสองไม่ปรากฏชื่อและตำแหน่งที่ชัดเจน แต่มีการแสดงออกถึงความมีอิทธิพลไมตรีที่ตีระหว่างพระและเด็กวัด และมีจุดร่วมทางแนวคิดเหมือนกันอีกบางประการคือ ความเข้าใจไม่ตรงกันระหว่างพระกับเด็กวัดเช่น ในเรื่องที่ 12 เด็กวัดต้องการให้พระปลุกแต่พระกลับไม่ปลุก หรือเรื่องที่ 13 แทนที่พระจะถามเด็กวัดก่อนว่า ร้องไห้เพราะเหตุใดตามสามัญสำนึกของคนทั่วไป ไม่ใช่การทักท้วงเอาเองว่า เด็กร้องไห้เพราะเห็นซากุระร่วงหล่น แล้วก็พูดปลอบใจเด็กวัดไปตามความเข้าใจของตนเอง ทำให้เกิดความแตกต่างทางความคิด และความเข้าใจไม่ตรงกันระหว่างพระกับเด็กวัด ซึ่งความเข้าใจไม่ตรงกันนี้ ผู้วิจัยคิดว่า มีส่วนช่วยทำให้นิทานเรื่องเล่าทั้งสองเรื่องนี้มีความสนุกสนานและน่าสนใจ

### 3. เรื่องที่ 42 “เรื่องของพุทธศาสนากับคนแบบเดียวกัน”

(同人仏事の事)  
<sup>ぶつじ</sup>

#### เนื้อเรื่องย่อ

มีมารดาของขุนนางตำแหน่ง ฮะกุ<sup>199</sup> ได้ทำพิธีเบิกเนตรพระพุทธรูปที่เพิ่งสร้างเสร็จ จากนั้นได้นิมนต์พระโยเอ็น ตำแหน่งโชโจ มาประกอบพิธีกรรมในทางพุทธศาสนา โดยมีการทำบุญถวายข้าวของมากมายให้พระในพิธี ในจำนวนนั้นมีสิ่งของที่ห่อด้วยกระดาษสาชั้นดีพร้อมบทกวีเขียนเอาไว้ว่า

<sup>198</sup> 高橋 貢 (2006 年 12 月) 鑑賞『宇治拾遺物語』八、子供 (児、童) の話 その二 『並木の里』 第 65 号: 1.

<sup>199</sup> ตำแหน่ง “ฮะกุ” <sup>はく</sup> 伯 มีชื่อเรียกตำแหน่งนี้เต็ม ๆ ว่า “จิงจิฮะกุ” <sup>じんぎはく</sup> 神祇氏伯 ซึ่งมารดาของฮะกุในเรื่องนี้หมายถึง มารดาของ ยะซุซุเกะ โนะ โอ <sup>やすすけのおう</sup> 康資王 (ค.ศ. ?-1090) ผู้ดำรงตำแหน่งหัวหน้างานราชพิธีต่าง ๆ ในราชสำนัก ดำรงตำแหน่งในช่วง ในปี ค.ศ. 1059-1090 สันนิษฐานว่า มารดาของเขาน่าจะหมายถึง ฌิโจ โนะ มิชะ โนะ ชิคุเซ็น <sup>しじょうのみやのちくぜん</sup> 四条 宮 筑 前 (ค.ศ. ?)

“เศษของไม้เสาศะพาน จากแม่น้ำนงระระ<sup>200</sup> ซึ่งผู้พังถวายเป็นแต่ พระอริยสงฆ์ เป็นเครื่องสังฆทาน” หลังจากนั้นก็มีพระซึ่งเป็นกวีผู้หนึ่งนามว่า วกะกะชะ โนะ อะจะริริวเง็น ทราบข่าวจึงได้มาพบพระโยเอ็นโซโจแต่เข้าไปเพื่อขอเศษไม้พร้อมบทกวี โดยการขอฝากตนเป็นศิษย์ แต่พระโยเอ็นโซโจไม่ให้ เพราะเห็นเป็นของหายากทำให้พระริวเง็นต้องลากลับไปด้วยความเสียดาย

### ภาพลักษณ์ของพระโยเอ็นและพระริวเง็น

เนื่องจากนิทานเรื่องเล่านี้มีตัวละครหลักเป็นสมณะทั้งสองรูปและมีพฤติกรรมคล้ายคลึงกัน ดังนั้นจึงจะขอวิเคราะห์ภาพลักษณ์ของตัวละครทั้งสองรูปไปด้วยกันดังนี้

จากการวิเคราะห์เนื้อหาของนิทานเรื่องเล่าพบว่า พระโยเอ็นนั้น เมื่อได้รับสิ่งของซึ่งเป็นสังฆทานจากการไปประกอบพิธีกรรมทางพุทธศาสนา แล้วเกิดความชื่นชอบกับสิ่งของนั้นโดยไม่แบ่งปันผู้อื่น ขณะเดียวกันพระริวเง็น ได้เดินทางมาพบพระโยเอ็น เพราะอยากได้ในสิ่งของที่เขาได้รับถวายในวันก่อน เนื่องจากพระริวเง็นมีพฤติกรรมชื่นชอบในบทกวีไม่แพ้พระโยเอ็น ขณะเดียวกันทั้ง ๆ ที่ทราบวัตถุประสงค์ของการมาของพระริวเง็นอยู่แล้วแทนที่จะมีการแบ่งปัน หรือให้ยืมไปชื่นชมสักกระยะหนึ่งเพื่อแสดงน้ำใจในฐานะที่คนที่ชอบบทกวีเหมือนกัน แต่พระโยเอ็นกลับเมินเฉยทำให้คนมาหารู้สึกเสียหน้า เพราะขนาดที่ยอมลดตัวขอเป็นลูกศิษย์แต่กลับไม่ได้รับการแบ่งปัน จนต้องกลับไปมือเปล่าดังจะเห็นได้จากข้อความดังต่อไปนี้... “อาตมาอยากได้เศษไม้ของเสาศะพาน” พระโยเอ็นโซโจกล่าวว่า “ของที่หายากขนาดนี้ อาตมาจะมอบให้ท่านได้อย่างไร” พระริวเง็นจึงพูดต่อไปว่า “ก็รู้อยู่แล้วละ ท่านจะไม่ยอมมอบสิ่งนี้ให้อาตมาเป็นแน่ น่าเสียดายยิ่งนัก”... (…この橋の切 賜らん) と  
申す。僧正、<sup>けう</sup>「かばかりの希有の者はいかでか」とて、<sup>なに</sup>「何しにか取らせ給はん。口惜し」とて帰りにけり。…)

จากการศึกษาตัวบทนิทานพบว่า ตัวละครสมณะทั้งสองรูปมีพฤติกรรมชื่นชอบในบทกวีเช่นเดียวกัน แต่จากการที่ผู้เล่าไม่ได้กล่าวถึงวัตรปฏิบัติของสมณะทั้งสองรูปในฐานะของพระสงฆ์เช่น การสวดมนต์ เจริญภาวนา หรือการประกอบกรรมดีเพื่อช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นทุกข์ ดังนั้นจึงไม่อาจสรุปภาพลักษณ์ของสมณะทั้งสองรูปว่า มีภาพลักษณ์ด้านบวกได้ ขณะเดียวกันผู้เล่าก็ได้กล่าวถึง

<sup>200</sup> คำว่า “นงระระ” <sup>ながら</sup>長柄 เป็นการเล่นคำในบทกวี มีความหมาย ความหมายแรก หมายถึง ชื่อสถานที่คือ สะพานที่สร้างข้ามแม่น้ำนงระระซึ่งเป็นแม่น้ำสายย่อยของแม่น้ำโยะโดะ สร้างเมื่อ ปีค.ศ. 812 และความหมายที่สองคือ เป็นคำที่นำมาใช้ในลักษณะกลวิธีการประพันธ์ที่เรียกว่า อุตะมะกุระ <sup>うたまくら</sup>歌 枕 เพื่อเปรียบเทียบหรือเชื่อมโยงความรู้สึกผู้อ่านไปถึงบางสิ่งบางอย่าง ซึ่งในนิทานเรื่องนี้เป็นการเปรียบเทียบและเชื่อมโยงให้ผู้อ่านนึกถึงสิ่งที่เก่าแก่และผู้พัง

พฤติกรรมการกระทำผิดศีลของพระทั้งสองรูปว่า มีการประกอบกรรมชั่วอย่างไร ดังนั้นจึงยากที่จะตัดสินว่าตัวละครสมณะทั้งสองรูปมีพฤติกรรมเป็นด้านลบ แม้จะวิเคราะห์จากตัวบทแล้วก็ไม่ได้ข้อสรุปเพียงพอที่จะตีความว่าภาพลักษณ์ของตัวละครเป็นด้านบวกหรือด้านลบด้านใดด้านหนึ่งอย่างเด่นชัด ดังข้อความที่ขีดเส้นใต้ในตัวบทต่อไปนี้

またの日つとめて、<sup>わかさのあじやり</sup>若狭阿闍梨隆源といふ人、歌よみなるが来たり。「あはれ、この事を聞きたるよ」と僧正思す。<sup>おほ</sup>み懐より<sup>ふところ</sup>名簿を<sup>みやうぶ</sup>引き出でて奉る。  
「この橋<sup>きれたまは</sup>の切賜らん」と申す。僧正、<sup>けう</sup>「かばかりの希有の者はいかでか」と  
て、<sup>なに</sup>「何しにか取らせ給はん。口<sup>くちを</sup>惜し」とて帰りにけり。 (p. 121-122)

“เข้าตรูวันรุ่งขึ้น มีพระผู้ขึ้นขอบทกวีผู้หนึ่งนามว่า วะกะชะ โนะ อะจะริ ริวเง็น ได้มาพบ พระโยเอ็น โขโจคิดว่า “แน่ละ คงเพราะได้ยินเรื่องของที่ได้รับถวายวันก่อน” [พระริวเง็น] ได้ตั้งป้ายที่เขียนระบุชื่อตนเองออกมาจากเอว [แสดงให้เห็นว่า ต้องการฝากตัวเป็นลูกศิษย์ตลอดไป] แล้วยื่นให้พระโยเอ็นโขโจ และกล่าวว่า “อาตมาอยากได้เศษไม้ของเสาสะพาน” พระโยเอ็นโขโจกล่าวว่า “ของที่หายากขนาดนี้ อาตมาจะมอบให้ท่านได้อย่างไร” พระริวเง็นจึงพูดต่อไปว่า “ก็รู้อยู่แล้วละ ท่านจะไม่ยอมมอบสิ่งนี้ให้ อาตมาเป็นแน่ น่าเสียดายยิ่งนัก” แล้วก็เดินทางกลับไป

จากการศึกษาประวัติเพิ่มเติมของพระโยเอ็นโขโจ <sup>ようえんそうじょう</sup>永縁僧正 (ค.ศ.1048-1125) พบว่าเป็นบุตรชายของ พุจิวะระ โนะ นะงะโยะริ <sup>ふじわらのながより</sup>藤原永相 (ค.ศ. ?) พระผู้นี้เคยเป็นเจ้าอาวาสวัดโคฟูกุ ที่เมืองนารา มีชีวิตอยู่ในช่วงสมัยเฮอันตอนปลาย เกิดในตระกูลชนชั้นสูงคือ พุจิวะระ ส่วนมารดาเป็นบุตรของขุนนางชื่อ โอเอะ โนะ คินโยะริ <sup>おおえのきんより</sup>大江公資 ออกบวชเป็นพระในนิกายฮโซโซ นอกจากนี้พระโยเอ็นโขโจยังเคยได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้าอาวาสวัดใหญ่ ๆ หลายแห่งได้แก่ โคฟูกุ ทะออัน <sup>だいอันจิ</sup>大安寺 โฮริว <sup>ほうりゅうจิ</sup>法隆寺 เป็นพระผู้มีความเชี่ยวชาญในการแต่งบทกวีญี่ปุ่น หรือวะกะเป็นอย่างยิ่ง ผลงานของพระผู้นี้ได้รับการคัดเลือกให้นำไปรวบรวมในหนังสือประชุมบทกวีนิพนธ์ คินโยะ วะกะมู <sup>きんようわかしゅう</sup>金葉和歌集<sup>201</sup> มรณภาพตอนอายุ 78 ปี

<sup>201</sup> หนังสือประชุมบทกวีนิพนธ์ คินโยะ วะกะมู รวบรวมขึ้นตามพระราชโองการจักรพรรดิ หรือที่เรียกว่า โชะกุเซ็น วะกะมู

<sup>ちよくせんわかしゅう</sup>勅撰和歌集 โดยในสมัยเฮอันตอนปลายจักรพรรดิ ฌิระกะวะ <sup>しらかわてんのう</sup>白河天皇 (ค.ศ.1053-1129) ได้มีพระบรมราชโองการให้ มินะโมะโตะ โนะ โตะมิโยะริ เป็นผู้รวบรวมขึ้นมีทั้งหมด 10 เล่ม มีบทกวี 720 บท แบ่งออกเป็นหมวดหมู่ได้แก่ บทกวีเกี่ยวกับ ฤดูใบไม้ผลิ ฤดูร้อน ฤดูใบไม้ร่วง ฤดูหนาว ความรัก เป็นต้น เป็นประชุมบทกวีนิพนธ์ที่มีนักประพันธ์หลากหลาย มีทั้งเป็นบุคคลชั้นสูง คนธรรมดาและสมณะ

ส่วนพระวะกะชะ โนะ อะจะริ ริวเง็น わかさのあじやりりゅうげん นั้นเป็นพระและกวีผู้มีชื่อเสียงคนหนึ่ง ไม่ปรากฏวันเดือนปีเกิดที่แน่ชัด สันนิษฐานว่ามีเชื้อสายมาจากชนชั้นสูง เป็นลูกหลานตระกูลฟูจิวะระ บวชอยู่ประจำวัดมิตะระ みいでら 三井寺 จากการศึกษาประวัติพบว่า เป็นพระนักกวีเช่นเดียวกับพระโยเอ็น มีชีวิตอยู่ในช่วงปลายสมัยเฮอัน และเป็นผู้เชี่ยวชาญการแต่งบทกวีไม่ด้อยไปกว่าพระโยเอ็น พระริวเง็นออกบวชในนิกายเท็นดะอิ เป็นบุตรชายของ ฟูจิวะระ โนะ มิชิมุเนะ 藤原通宗 (ค.ศ.1040?-1084) ด้วยความสามารถทางการประพันธ์บทกวี เขาได้รับโอกาสไปช่วยอาของเขาคือ ฟูจิวะระ โนะ มิชิโตะมิ ふじわらのみちとし 藤原通俊 (ค.ศ.1047-1099) ในการคัดเลือกและรวบรวม บทกวีไปลงในหนังสือประชุมบทกวีนิพนธ์ *โกะฌูอิ วะกะฌู* ごしゅういわかしゅう 後拾遺和歌集<sup>202</sup> ส่วนบทกวีที่เขาแต่งได้รับการคัดเลือกและรวบรวมไว้ในหนังสือประชุมบทกวีนิพนธ์ *คินโย วะกะฌู* มากถึง 10 บทเช่นกัน และชื่อที่เป็นที่รู้จักในการแต่งบทกวีคือ วะกะชะ โนะ อะจะริ わかさのあじやり 若狭阿闍梨

จากการศึกษาประวัติเพิ่มเติมของพระทั้งสองรูปข้างต้นจะเห็นว่า มีอะไรที่คล้าย ๆ กันหลายอย่างเช่น มาจากตระกูลขุนนางชั้นสูงคือ ฟูจิวะระ ออกบวชเป็นพระและมีความเชี่ยวชาญในการแต่งบทกวี ดังนั้นอาจเป็นไปได้ว่า ผู้เล่าได้นำนิสัยการชื่นชอบในการแต่งบทกวีของพระทั้งสองรูปนี้มาเป็นวัตถุดิบในการแต่งนิทานเรื่องเล่า โดยเฉพาะในตอนจบของนิทานเรื่องเล่ามีคำกล่าวซึ่งเป็นการแสดงความคิดเห็นของผู้เล่าในตอนจบของนิทานว่า ...เป็นเรื่องที่น่าประทับใจอย่างมาก เกี่ยวกับความชื่นชอบในวิถีของกวี... (*…すきずきしくあわれなる事どもなり。…*) แม้ผู้เล่าจะแสดงความคิดเห็นชื่นชมตัวละคร ในฐานะผู้ชื่นชอบบทกวีเหมือนกันย่อมรักและใฝ่ฝันที่จะได้สิ่งของหายากและมีคุณค่าต่อจิตใจ แต่ในฐานะสมณะในพุทธศาสนานั้น จากการศึกษาตัวบทนิทานพบว่าผู้เล่าไม่ได้มีการกล่าวถึงการกระทำของตัวละครพระทั้งสองรูปว่า ถูกต้องและเหมาะสมแล้วแต่อย่างไร ดังนั้นผู้วิจัยคิดว่า จึงเป็นการยากที่จะตัดสินว่าสมณะทั้งสองรูปในนิทานเรื่องเล่านี้มีภาพลักษณ์เป็นด้านบวกหรือลบอย่างชัดเจน

<sup>202</sup> ประชุมกวีนิพนธ์ *โกะฌูอิ วะกะฌู* รวบรวมขึ้นตามพระบรมราชโองการจักรพรรดิมิระกะวะในปี ค.ศ.1075 และแล้วเสร็จในปี ค.ศ.1086 มีทั้งหมด 20 เล่ม มีบทกวีได้รับการคัดเลือกและรวบรวมไว้จำนวน 1,218 บท

#### 4. เรื่องที่182 “เรื่องบทกวีเรียงงะของพระชูอินโซสุ”

ちゆういんそうづ れんが  
(仲胤僧都、連歌の事)

##### เนื้อเรื่องย่อ

พระโอรสองค์ที่เจ็ด<sup>203</sup> และเป็นลูกศิษย์พระชูอินตำแหน่งโซสุ ได้เดินทางมาที่วัดโชเร็นอิน บรรดาพระชั้นสูงระดับโซโจ และระดับอุมิกิ ต่างพากันกล่าวว่า พระโอรสจะรู้สึกเหงาในคืนวันโคฉิน จึงได้ชวนกันดื่มกิน ขณะนั้นมีเด็กผู้ชายซึ่งเป็นคนรับใช้ของชนชั้นสูงคอยเดินไปมารินเหล้าให้ทุกคน เด็กผู้นี้มีหน้าตาค่อนข้างอัปลักษณ์ พระผู้หนึ่งเห็นดังนั้นจึงนำมาแต่งบทกวีเรียงงะ<sup>204</sup> ท่อนบนว่า “เด็กรับใช้ผู้นี้ ช่างมีใบหน้าอัปลักษณ์ แย่กว่าเด็กวัดเสียอีก” ระหว่างที่คนอื่น ๆ กำลังนึกว่าจะแต่งบทกวีท่อนล่างอย่างไรดี พระชูอินจึงแต่งบทกวีขึ้นมาว่า “ช่างเหมือนกับ การรอขบวนแถว งานเทศกาลก๊อน” ทำให้พระรูปอื่น ๆ พากันไม่เข้าใจ จนสุดท้ายพระชูอินได้อธิบายให้ทุกคนฟังว่า กลอนที่พระชูอินแต่งนั้นมีความหมายว่า “แต่งต่อไม่ได้” พอทุกคนรู้ดังนั้นต่างพากันหัวเราะพร้อมกัน

##### ภาพลักษณ์ของพระชูอิน

จากการวิเคราะห์เนื้อหาของนิทานเรื่องเล่ากล่าวว่า เมื่อพระโอรสองค์ที่ 7 ของจักรพรรดิเสด็จมาพักผ่อนที่วัดโชเร็นอิน พระชูอินโซสุในฐานะพระชั้นผู้ใหญ่ที่หน้าที่ในการกำกับดูแลวัด ต้องการให้พระโอรสและลูกศิษย์รวมถึงพระผู้อื่นมีความสุขในคืนวัน โคฉิน 庚申 ซึ่งเชื่อกันว่า ในคืนนี้หากผู้ใดนอนหลับจะมีแมลงชื่อซันฉิน 三尸 ออกมาจากร่างกายแล้วไปหาเทพผู้ปกครองสวรรค์ จากนั้นก็กล่าวโทษเอาผิดทำให้ชีวิตคนผู้นั้นอายุสั้นลง ดังนั้นในคืนวันนี้ผู้คนจะไม่หลับนอน ต่างพากันแต่งบทกวีบ้าง เล่านิทานบ้าง หรือหากกิจกรรมเล่นกันทั้งคืนเพื่อไม่ให้ง่วงหลับ เมื่อเป็นคืนที่ผู้คนไม่สามารถนอนหลับพักผ่อนได้ตามปกติ การที่พระชูอินได้ร่วมแต่งบทกวี นอกจากแสดงถึงความเป็นผู้มีจิตใจชื่นชอบในบทกวี โดยเฉพาะบทกวีที่พระผู้แต่งเป็นการเล่นคำซึ่งแสดงความมีสติปัญญาแตกฉานในการแต่งบทกวีแล้ว ยังมีการแสดงอารมณ์ขันในการประพันธ์บทกวีนั้น ๆ ด้วย ทำให้พระทั้งหลายได้ผ่อนคลายหัวเราะอย่างมีความสุข ขณะเดียวกันก็ไม่มีหลักฐานชัดเจนในตัวบทนิทานว่า พฤติกรรมดังกล่าวของพระชูอินทำผิดศีล หรือไม่เชื่อถือและศรัทธาในพุทธศาสนาแต่อย่างใด ทำให้

<sup>203</sup> พระโอรสองค์ที่เจ็ดหมายถึง คะกุกะอิ ฮมฉินโน 覚快法親王 (ค.ศ.1134-1181) เป็นราชโอรสองค์ที่ 7 ของจักรพรรดิ

โทบะทะ 鳥羽天皇 (ค.ศ.1103-1156)

<sup>204</sup> บทกวีเรียงงะ 連歌 เป็นรูปแบบของการแต่งบทกวีในสมัยก่อน ประกอบไปด้วยท่อนบน ซึ่งมีจำนวนคำเท่ากับ 5 7 5 และท่อนล่าง มีจำนวนคำเท่ากับ 7 7 ซึ่งต้องแต่งต่อเนื่องกันไป ปกตินิยมแต่งมากกว่าสองคนขึ้นไป

มองว่า พระชุนอินมีภาพลักษณ์ด้านอื่น ๆ ที่ไม่สามารถตัดสินได้อย่างชัดเจนว่าเป็นด้านบวกหรือลบ ประกอบกับในตัวบทนิทานก็ไม่มีกรกล่าวถึงพฤติกรรมของตัวละครในฐานะสมณะแต่อย่างใด เช่น สวดมนต์ และปฏิบัติกิจสงฆ์ มีแต่การพูดถึงเรื่องของการแต่งบทกวีเท่านั้น ดังตัวบทต่อไปนี้

人々しはし案ずる程に、仲胤僧都ちゆういんそうづその座にありけるが、「やや、胤いん、早うつきたり」といひければ、若き僧たち、「いかに」と顔をまもり合ひ侍りけるに、仲胤は、ぎをん 祇園の御会を待つばかりなり とつきたりけり。これをおのおの、「この連歌はいかにつきたるぞ」と、忍びやかに言ひ合ひけるを、仲胤聞きて、「やや、わたう、連歌だにつかぬとつきたるぞかし」といひたりければ、これを聞き伝へたる者ども、一度に「はつ」とよみ笑ひけりとか。(p.448)

ระหว่างที่คนอื่น ๆ กำลังนึกว่าจะแต่งบทกวีท่อนล่างอย่างไรดีนั้น พระชุนอิน ซึ่งนั่งอยู่ด้วยกันกล่าวขึ้นมาว่า “อาตมาคิดท่อนล่างต่อได้แล้ว” พอพูดดังนั้นพระหนุ่มทั้งหลายต่างพากันจับจ้องมองหน้าท่านว่า ท่านจะแต่งบทกวีอย่างไรกัน จากนั้นพระชุนอินจึงแต่งบทกวีขึ้นมาว่า “ช่างเหมือนกับ การรอขบวนแถว งานเทศกาลก๊อน” เมื่อพระชุนอินตอบบทกวีแบบนี้ทำให้พระคนอื่น ๆ พากันซุบซิบกันว่า “บทกวีนี้แต่งต่อแบบนี้ได้อย่างไร” พระชุนอินได้ฟังดังนั้น จึงกล่าว “ฟังนะพวกท่านทั้งหลาย บทกวีที่อาตมาแต่งนั้นมีความหมายว่า แต่งต่อไม่ได้ ถ้าท่อนบนแต่งมาแบบนี้” พอทุกคนได้ยินดังนั้นต่างพากันหัวเราะพร้อมกันออกมาด้วยเสียงอันทัง

สำหรับคำว่า “ต่อไม่ได้” ตรงกับภาษาญี่ปุ่นว่า **つかぬ** ซึ่งไปพ้องเสียงกับคำว่า **つぐ** **つぐ** ที่เขียนด้วยอักษรคันจิคนละตัวมีความหมายว่า “มาไม่ถึง” เป็นการเล่นคำพ้องเสียง แต่ต่างความหมาย ซึ่งเรียกกลวิธีการประพันธ์แบบนี้เรียกว่า **คะเกะโกะโตะบะ** かけことば 掛詞 ในบทกวีที่พระชุนอินแต่งนั้นมีความหมายว่า ขบวนงานเทศกาลก๊อนนั้นยาวมาก เวลาจะรอขบวนต้องใช้เวลารอนานมาก จนมีความรู้สึกว่ารอเท่าไร ๆ ขบวนก็มาไม่มาถึงเสียที ซึ่งเป็นการเล่นคำพ้องเสียง ทำให้ผู้ฟังสามารถตีความในอีกความหมายได้ว่า “บทกวีนี้ [อาตมาเอง] ก็แต่งต่อไม่ได้” จึงสร้างความขบขันให้ผู้ฟัง สำหรับตัวละครพระชุนอินเป็นตัวละครคนเดียวกันกับที่ปรากฏในเรื่องที่ 80 “**การเทศนาธรรมของพระชุนอินโซสุเกี่ยวกับจิมุคุงเง็น**” จากการศึกษาพบว่าภาพลักษณ์ตัวละครในเรื่องที่ 80 นั้นเป็นพระที่เชื่อถือและศรัทธารวมทั้งเคร่งครัดในพุทธศาสนา มีความรู้แตกฉานในเรื่องการสวดมนต์ แต่เนื่องจากในตอนท้ายของนิทานเรื่องเล่ามีการกล่าวถึงว่า พระผู้นี้ได้แสดงอารมณ์โกรธหรือไม่พอใจ เมื่อมีคนมาบอกว่า มีพระผู้หนึ่งสวดมนต์เลียนแบบตน เขากลับหัวเราะด้วยเสียงอันทังและกล่าวอย่างอารมณ์ดีว่า เป็นการสวดมนต์ขึ้นมาเพราะมีการลอกเลียนแบบกันเหมือนกับสุนัขที่กินอุจจาระของคนแล้วถ่ายออกมา ซึ่งจากพฤติกรรมดังกล่าวนี้ของตัวละคร ผู้วิจัยคิดว่าภาพลักษณ์ของตัวละครพระชุนอินโซสุ ในนิทานเรื่องที่ 182 นี้ใกล้เคียงกับเรื่องที่ 80 โดยเฉพาะในประเด็นการให้

ภาพลักษณ์ของสมณะผู้มีอารมณ์ขัน แต่อย่างไรก็ตามเมื่อมองในแง่บทบาทของความเป็นสมณะแล้ว พฤติกรรมที่แสดงออกมาทั้งหมดของตัวละครในนิทานเรื่องนี้ ไม่สามารถตัดสินได้ว่าอย่างชัดเจนว่า ตัวละครมีภาพลักษณ์เป็นด้านบวกหรือด้านลบดังกล่าวมาแล้ว

#### 4.3 สรุปบทที่ 4

จากการศึกษาภาพลักษณ์ด้านอื่น ๆ ของสมณะในนิทานเรื่องเล่า 10 เรื่อง ประกอบด้วยตัวละครสมณะ 11 รูปพบว่าภาพลักษณ์ด้านอื่น ๆ ของสมณะนั้นมีลักษณะที่คล้ายคลึงกันสามารถจัดกลุ่มได้เป็น 2 กลุ่ม โดยภาพลักษณ์ที่พบมากที่สุดคือ กลุ่มที่ 1 เป็นบุคคลผู้ที่มีพฤติกรรมแสดงออกไม่เด่นชัดว่า เป็นผู้ประกอบกรรมดีหรือชั่วเพราะมีภาพลักษณ์ทั้งด้านบวกและลบในเรื่องเดียวกัน พบในนิทาน 6 เรื่อง จากการอ่านและตีความภาพลักษณ์ด้านอื่น ๆ ของตัวละครในนิทานเรื่องเล่าทั้ง 10 เรื่อง พบว่า ตัวละครมีภาพลักษณ์ที่หลากหลายมีความเป็นมนุษย์ แสดงออกทางพฤติกรรมทั้งที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาและพฤติกรรมอื่น ๆ ทำให้ผู้อ่านได้รับอารมณ์และความบันเทิงที่แตกต่างจากนิทานเรื่องเล่าของสมณะที่มีภาพลักษณ์ด้านบวกในบทที่ 2 และนิทานเรื่องเล่าของสมณะที่มีภาพลักษณ์ด้านลบในบทที่ 3 โดยเฉพาะภาพลักษณ์ที่หลากหลายซึ่งสะท้อนผ่านพฤติกรรมต่าง ๆ ทำให้ผู้อ่านสัมผัสตัวละครสมณะได้ในหลายมิติ เช่น มีการกล่าวถึงความชื่นชอบในบทกวีของสมณะชั้นสูงในเรื่องที่ 82 การกล่าวถึงพฤติกรรมที่น่าขบขันของสมณะอันเกิดจากความเชื่อถือและศรัทธาในพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัดจนมีพฤติกรรมแสดงออกอย่างสุดโต่งในเรื่องที่ 194 และสมณะที่หยอกล้อเล่นกันกับเด็กวัดในเรื่องที่ 12 เป็นต้น โดยในตัวบทนิทานเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงภาพลักษณ์ของสมณะที่แตกต่างจากสมณะในอุดมคติที่สังคมคาดหวัง แต่อย่างไรก็ตามจากการศึกษาพบว่า เนื้อหานิทานภายใต้การนำเสนอภาพลักษณ์ด้านอื่น ๆ ที่มีความหลากหลายและมีความเป็นมนุษย์ของสมณะเช่นนี้ ช่วยสะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตของสมณะในอดีตซึ่งมีวิถีชีวิตในหลากหลายแง่มุม มีทั้งด้านที่เกี่ยวข้องและไม่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา ตลอดจนสะท้อนให้เห็นถึงแนวคิดมุมมองของผู้คนในสมัยนั้นที่มองสมณะในฐานะของมนุษย์ผู้หนึ่งซึ่งใช้ชีวิตในสังคมเหมือนกับคนทั่วไป

## บทที่ 5

### ความเชื่อเกี่ยวกับพุทธศาสนาใน *อุจิฉุอิ โมะโนะงะตะริ*

เนื้อหาในบทประกอบไปด้วย

- 5.1 ประวัติพุทธศาสนาและบุคคลสำคัญในพุทธศาสนาของประเทศญี่ปุ่นใน 3 ช่วงสมัย ได้แก่ ช่วงสมัยอะซุกะและนารา ช่วงสมัยเฮอัน และช่วงสมัยเฮอันตอนปลายถึงคะมะกุระตอนต้น
- 5.2 ความเชื่อเกี่ยวกับพุทธศาสนาที่พบในนิทานเรื่องเล่าของสมณะที่มีภาพลักษณ์ด้านบวก
- 5.3 ความเชื่อเกี่ยวกับพุทธศาสนาที่พบในนิทานเรื่องเล่าของสมณะที่มีภาพลักษณ์ด้านลบ
- 5.4 ความเชื่อเกี่ยวกับพุทธศาสนาที่พบในนิทานเรื่องเล่าของสมณะที่มีภาพลักษณ์ด้านอื่น ๆ
- 5.5 สรุปบทที่ 5

#### 5.1 ประวัติพุทธศาสนาและบุคคลสำคัญในพุทธศาสนาของประเทศญี่ปุ่นใน 3 ช่วงสมัย ได้แก่ ช่วงสมัยอะซุกะและนารา ช่วงสมัยเฮอันตอนต้นถึงตอนกลาง และช่วงสมัยเฮอันตอนปลายถึงสมัยคะมะกุระตอนต้น

ก่อนที่จะกล่าวถึงความเชื่อเกี่ยวกับพุทธศาสนา ที่พบในนิทานเรื่องเล่า *อุจิฉุอิ โมะโนะงะตะริ* นั้น จำเป็นที่จะต้องเข้าใจลักษณะความเชื่อเกี่ยวกับพุทธศาสนาของประเทศญี่ปุ่นในช่วงสมัยต่าง ๆ ซึ่งคาดว่า เป็นช่วงเวลาที่ยืนยันฐานว่า มีการแตงนิทานเรื่องเล่าใน *อุจิฉุอิ โมะโนะงะตะริ* จากการศึกษาพบว่า มีเนื้อหาของนิทานหลายเรื่องคล้ายคลึงกันกับนิทานเรื่องเล่าใน *คนจะกุ โมะโนะงะตะริฉุ* ซึ่งแตงในช่วงสมัยเฮอันตอนปลาย และบางเรื่องมีเนื้อหาคล้ายคลึงกับนิทานเรื่องเล่าใน *โคะจิตัน* และ *ฮมฉินฉุ* ซึ่งแตงในช่วงสมัยคะมะกุระตอนต้น ดังนั้นผู้วิจัยจะขอสรุปภาพรวมเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาและลักษณะความเชื่อเกี่ยวกับพุทธศาสนาของญี่ปุ่น โดยแบ่งออกเป็น 3 ช่วงเวลา ได้แก่ ระยะเวลาเริ่มแรกคือ ช่วงสมัยอะซุกะและนารา ช่วงสมัยเฮอันตอนต้นถึงตอนกลาง และในช่วงสมัยเฮอันตอนปลายต่อเนื่องถึงช่วงสมัยคะมะกุระตอนต้น รวมทั้งประวัติโดยย่อของบุคคลผู้มีบทบาทสำคัญในพุทธศาสนาในแต่ละช่วงสมัย ทั้งนี้จะช่วยให้เกิดความเข้าใจถึงลักษณะความเชื่อเกี่ยวกับพุทธศาสนาที่พบในนิทานเรื่องเล่า *อุจิฉุอิ โมะโนะงะตะริ* ได้อย่างชัดเจนยิ่งขึ้นดังนี้



### 5.1.1 พุทธศาสนาในช่วงสมัยอะซูกะและนารา (ราวศตวรรษที่ 6 - 8)

พุทธศาสนาเริ่มเผยแพร่เข้ามาในประเทศญี่ปุ่นครั้งแรกในปี ค.ศ.552 [บางทฤษฎีระบุว่า เป็นปีค.ศ.538] โดยเผยแพร่เข้ามาจากประเทศจีนผ่านคาบสมุทรเกาหลี จากการศึกษาประวัติ พระพุทธศาสนาพบว่า ในหนังสือ *นิฮนโอะเกกิ* 『日本書紀』<sup>205</sup> ได้บันทึกไว้ว่า วันที่ 12 ตุลาคม ค.ศ. 552 เป็นปีที่ 13 ในรัชกาลจักรพรรดิคิมเมะอิ (欽明天皇) (ค.ศ. 509-571) จักรพรรดิองค์ที่ 29 พุทธศาสนาได้เข้ามาสู่ญี่ปุ่น โดยจักรพรรดิเซอิเมะอิโอะ (聖明王) (ค.ศ. 523-554) แห่งเกาหลีได้ส่งราชทูตไปยังราชสำนักจักรพรรดิคิมเมะอิ พร้อมด้วยพระพุทธรูปและพระสูตร แต่มิได้ระบุให้นับถือนิกายใดนิกายหนึ่งโดยเฉพาะและพระราชสาสน์แสดงพระราชประสงค์ที่จะขอให้จักรพรรดิคิมเมะอิรับนับถือพระพุทธรูป ซึ่งพระองค์ก็ทรงรับไว้ จึงนับเป็นการเริ่มต้นของพระพุทธศาสนาในญี่ปุ่น

อิชะเกะ ยูกิโอะ กล่าวว่า ในช่วงแรกที่พุทธศาสนาเผยแพร่เข้ามายังประเทศญี่ปุ่นนั้น จะมีทั้งฝ่ายต่อต้านซึ่งนำโดยขุนนางตระกูล โมะโนะโนะเบะ *物部* (ค.ศ.?) โดยให้เหตุผลว่า การยอมรับเทพเจ้าของชาวต่างชาติจะทำให้คะมิหรือเทพเจ้าของลัทธิชินโตซึ่งเป็นความเชื่อดั้งเดิมของชาวญี่ปุ่นไม่พอใจ และฝ่ายสนับสนุนคือ ขุนนางตระกูลโซงะ *蘇我* (ค.ศ.?) เพราะเห็นว่า พระพุทธรูปมีความงดงามและมีการบันทึกเรื่องราวพิธีกรรมและเรื่องราวของอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ที่เหนือกว่าเทพเจ้าดั้งเดิมของตน แม้ไม่ได้เข้าใจหลักคำสอนของพุทธศาสนาอย่างแท้จริง กระแสต่อต้านพุทธศาสนาจะปะทุอย่างรุนแรงบานปลายออกไปถึงขนาดมีการเผาวัดในพุทธศาสนาและทำลายพระพุทธรูปต่าง ๆ แต่อย่างไรก็ตามภายหลังก่อนฝ่ายสนับสนุนพุทธศาสนาได้รับชัยชนะ และพุทธศาสนาก็ได้รับการสนับสนุนจากราชสำนักในเวลาต่อมา เชื่อกันว่าเหตุผลเบื้องลึกที่ขุนนางทั้งสองตระกูลขัดแย้งกันนอกจากเรื่องพุทธศาสนาแล้วยังมีเรื่องของความบาดหมางทางการเมืองอีกด้วย<sup>206</sup>

ต่อมาเมื่อพุทธศาสนาได้รับการยอมรับจากราชสำนักแล้ว ก็ได้เจริญยิ่งขึ้นเป็นลำดับ แต่หลังจากพระจักรพรรดิคิมเมะอิสิ้นพระชนม์แล้วจักรพรรดิองค์ต่อ ๆ มาก็มีได้ใส่พระทัยในพระพุทธรูปมากนัก ปล่อยให้พระพุทธรูปเสื่อมโทรมลง จนถึงสมัยจักรพรรดิชิโฮโกะ

<sup>205</sup> *นิฮนโอะเกกิ* เป็นหนังสือที่จักรพรรดินี เก็นโอมิ 元正天皇 (ค.ศ.715-724) ทรงโปรดเกล้าให้เจ้าชาย โทะเนะริ *とねり* 舍人 (ค.ศ.676-735) เป็นผู้รวบรวมขึ้นเมื่อ ค.ศ.720 มีทั้งหมด 30 เล่ม เล่มที่ 1-2 เป็นเรื่องเล่าเกี่ยวกับเทพเจ้า ตั้งแต่เล่ม 3 ลงมาเป็นบันทึกประวัติศาสตร์ตั้งแต่สมัยจักรพรรดิจิมมุ *じんむてんのう* 神武天皇 จนถึงจักรพรรดิชิโจ *じょうてんのう* 持統天皇 คือ ตั้งแต่ 660 ปี ก่อนคริสตกาลจนถึงปี ค.ศ. 697

<sup>206</sup> 久木幸男 『日本の仏教』、p. 66-68.

<sup>すいこてんのう</sup> (推古天皇) (ค.ศ.554-628) ได้สถาปนาเจ้าชายโอมโตะกุ <sup>しょうとくたいし</sup> (聖徳太子) (ค.ศ.574-622) เป็นผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน เมื่อปีค.ศ.592 เจ้าชายพระองค์นี้เองที่ได้วางรากฐานการปกครองประเทศญี่ปุ่นและสร้างสรรค์วัฒนธรรมญี่ปุ่นพร้อมทรงเชิดชูพระพุทธศาสนา โดยพบหลักฐานระบุว่าพระองค์ได้ประกาศพระราชโองการเชิดชูพระรัตนตรัย อันเป็นพระราชโองการที่ส่งเสริมและยกย่องพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองอย่างมั่นคงในญี่ปุ่น ประชาชนญี่ปุ่นรวมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน พวกเขาขึ้นชั้นสูง ข้าราชการ และพลเมืองต่างแข่งขันกันสร้างวัดในพระพุทธศาสนาเป็นจำนวนมาก ในวันที่ 3 เมษายน ปีค.ศ.604 เจ้าชายโอมโตะกุได้ทรงประกาศธรรมนุญ 17 มาตรา ซึ่งเป็นธรรมนุญที่ประกาศหลักสามัคคีธรรมของสังคมโดยเฉพาะในข้อ 2 ที่ระบุว่า ให้เคารพเชื่อถือนในพระรัตนตรัยคือ พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ รวมทั้งพระองค์ยังทรงแสดงพระธรรมเทศนา ซึ่งถือว่าการเริ่มต้นการแสดงเทศนาเกี่ยวกับพระสูตรในประเทศญี่ปุ่น นอกจากนี้ในสมัยนี้ได้มีการติดต่อทางวัฒนธรรมกับประเทศจีน และมีการส่งพระสงฆ์ไปประเทศจีนเพื่อนำเอาพระสูตรทางพระพุทธศาสนาเข้าสู่ประเทศญี่ปุ่น เจ้าชายโอมโตะกุสิ้นพระชนม์เมื่อปี ค.ศ.622 ประชาชนจึงได้ร่วมกันสร้างพระพุทธรูปขนาดเท่าพระองค์ขึ้น 1 องค์ ประดิษฐานไว้เป็นอนุสรณ์ที่วัดโฮริว

หลังจากยุคของเจ้าชายโอมโตะกุแล้ว ยังมีจักรพรรดิหลายองค์ที่เชื่อถือและศรัทธาในพระพุทธศาสนา ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า ในช่วงแรก ๆ ที่พุทธศาสนาเข้ามาเผยแพร่ในประเทศญี่ปุ่นนี้จะเห็นว่า จักรพรรดิและชนชั้นผู้ปกครอง ได้ใช้พุทธศาสนาเป็นเครื่องมือในการปกครอง ขณะเดียวกันบรรดาสมณะในพุทธศาสนาต่างก็มีอำนาจและบทบาทอย่างมากในสังคมสมัยนั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งคนที่ออกบวชจะได้รับการยกเว้นในการเสียภาษี ทำให้ผู้คนหันมาออกบวชอย่างเสรีเป็นจำนวนมาก หรือที่เรียกว่า ฌิโตะ <sup>しど</sup> โดยไม่มีกำหนดกฎเกณฑ์และยากแก่การควบคุม ประกอบกับผู้บวชส่วนใหญ่ไม่มีการทำพิธีรับศีล ขาดการศึกษาในหลักธรรมคำสอนของศาสนาอย่างแท้จริง จึงประพฤติปฏิบัติไม่เหมาะสม ดังนั้นทางราชการจึงมีการออกกฎหมายห้ามผู้ที่ไม่ได้รับอนุญาตจากจักรพรรดิออกบวช แต่กระนั้นก็มีผู้ฝ่าฝืนจำนวนมาก อย่างไรก็ตามยังมีกลุ่มสมณะที่จักรพรรดิอนุญาตให้บวชโดยจะเรียกว่า โทะกุโตะ <sup>とくと</sup>

จนกระทั่งถึงสมัยจักรพรรดิโอมุมุ <sup>しょうむてんのう</sup> (聖武天皇) (ค.ศ.701-756) พระองค์ทรงเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก จึงมีการประนีประนอม และร่วมมือให้การสนับสนุนพระที่ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบในการช่วยเหลือผู้คน แม้ออกบวชโดยไม่ได้รับอนุญาตก็ตาม สำหรับพระผู้มีชื่อเสียงซึ่งเป็นที่เคารพนับถือของผู้คนในสมัยนั้นคือ พระเกียวกิ <sup>ぎょうき</sup> 行基 (ค.ศ.668-749) พระผู้นี้เป็นพระนักพัฒนา

ผู้สร้างผนังกันน้ำ สะพาน ขุดบ่อน้ำและอุทิศตนเองเพื่อช่วยเหลือชาวบ้าน ซึ่งในสมัยจักรพรรดิโหมมุนี้ ได้ให้คนไปนิมนต์พระคันจิน <sup>กันจิน</sup> 鑑真 (ค.ศ.688-763) จากประเทศจีนมาสร้างระบบกฎเกณฑ์ในการออกบวชและบวชให้กับผู้ประสงค์ที่จะออกบวชอย่างถูกต้อง พร้อมกับการสร้างแท่นรับศีลในวัดโทตะอิ และวัดยะกุมิ เป็นต้น จากการสร้างแท่นรับศีลนี้เองทำให้พระราชบิดาซึ่งต่อมาคือ จักรพรรดิโกเก็น <sup>โกเก็น</sup> 孝謙 (ค.ศ.718-770) และชนชั้นสูงรวมถึงบุคคลทั่วไปถึง 440 คน สามารถเข้าพิธีรับศีลบนแท่นรับศีลได้เป็นครั้งแรก

พระคันจินนอกจากเป็นพระผู้รอบรู้เรื่องหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาแล้ว ยังมีฝีมือในการแกะสลัก และรู้เรื่องยาสมุนไพรเป็นอย่างดี จึงได้นำความรู้เหล่านี้มาเผยแพร่ให้ชาวญี่ปุ่น ในสมัยจักรพรรดิโหมมุนี้แม้พุทธศาสนาจะเจริญรุ่งเรือง แต่ประชาชนกลับอดอยากแร้นแค้น เนื่องจากการถูกเกณฑ์แรงงานไปสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่หรือตะอิบุทซุ <sup>ดะอิบุทซุ</sup> (大仏) ซึ่งต้องใช้งบประมาณถึง 3 เท่าของงบประมาณประเทศในสมัยนั้น และมีประชาชนถูกเกณฑ์แรงงานมากถึง 2 ล้าน 6 แสนคน ดังนั้นสำหรับประชาชนแล้วไม่มีความรู้สึกชื่นชมและเชื่อถือศรัทธาในพุทธศาสนามากนัก จึงกล่าวโดยสรุปว่า พุทธศาสนาในสมัยแรกเริ่มของการเข้ามาเผยแพร่ในประเทศญี่ปุ่นนั้น เป็นการขับเคลื่อนโดยชนชั้นสูงและขุนนางหรือผู้มีอำนาจในการปกครอง ลักษณะของพุทธศาสนาในช่วงนี้เป็นพุทธศาสนาเพื่อรับใช้ชนชั้นสูง แม้จะมีการสร้างวัดมากมาย แต่ความเชื่อถือศรัทธาในพุทธศาสนา ยังอยู่ในกลุ่มของบุคคลผู้ออกบวชที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับราชสำนัก ด้วยเหตุนี้จึงทำให้บรรดาสมณะทั้งหลาย มีบทบาทและอิทธิพลค่อนข้างมากในทางการเมือง อย่างไรก็ตามในสมัยนาราก็มีการศึกษาพุทธศาสนาของญี่ปุ่นในหลายนิกายได้แก่ นิกายชันรน นิกายโจจิทซุ นิกายฮซโซ นิกายคุมะ นิกายริทซุ นิกายเคงน ซึ่งทั้งหมดนี้รู้จักกันในนามนิกาย นันโตะโระกุฌุ <sup>นันโตะโระกุฌุ</sup> 南都六宗 มีศูนย์กลางอยู่ที่วัดใหญ่ซึ่งตั้งอยู่ในเมืองได้แก่ วัดโทตะอิ วัดโฮริว <sup>โฮริว</sup> (法隆寺) วัดโทโมตะอิ <sup>โทโมตะอิ</sup> 唐招提寺 เป็นต้น

### 5.1.2 พุทธศาสนาในช่วงสมัยเฮอันตอนต้นถึงตอนกลาง (ราวศตวรรษที่ 9 ถึงกลางศตวรรษที่ 12)

จากการที่บรรดาสมณะในพุทธศาสนาเริ่มใกล้ชิดกับจักรพรรดิและชนชั้นสูงในสมัยนาราดังกล่าวมาแล้วนั้น ทำให้มีอิทธิพลและเรื่องอำนาจในราชสำนักอย่างมาก โดยเฉพาะในสมัยจักรพรรดินิโกเก็น พระองค์ได้ให้ความเคารพนับถือพระโตะเกียว <sup>โตะเกียว</sup> 道鏡 (ค.ศ.700?-772) อย่างมาก เนื่องจากพระผู้นี้ได้สวดมนต์ทำพิธีโตให้พระองค์หายจากอาการเจ็บป่วย ดังนั้นจึงมีดำริจะแต่งตั้งให้เป็นจักรพรรดิ แต่ก็ได้รับการต่อต้านจากขุนนางที่ไม่เห็นด้วยเสียก่อน จึงทำให้พระโตะเกียวถูกเนรเทศต่อมาผู้ปกครองประเทศในสมัยนั้นคือ จักรพรรดิคิมมูต้องการสลายอำนาจของบรรดาสมณะเหล่านี้ให้

หมดไปจึงได้ย้ายเมืองหลวงไปอยู่ที่เมืองหลวง <sup>ながおかきょう</sup> นงะโอกะ 長岡京 (ค.ศ.784-794) และเมืองหลวงเฮอัน 平安 [เมืองเกียวโตในปัจจุบัน] (ค.ศ.794-1192) ต่อมาพระองค์ได้มีพระราชโองการให้พระชะอิโซ เดินทางไปศึกษาพระพุทธศาสนาที่ประเทศจีน เมื่อพระชะอิโซกลับมาได้ก่อตั้งพุทธศาสนานิกายเทนดะอิ มีศูนย์กลางอยู่ที่วัดเอ็นเรียวกุ ภูเขาอิเอะอิ ซึ่งพระรูปนี้ได้ทำพิธีปิดเป่ารังควานให้จักรพรรดิคัมมุพ้นจากความทุกข์ทรมานตามพระบัญชา เนื่องจากพระองค์ทรงหวาดกลัววิญญานของน้องชายที่ตนเคยสั่งประหารชีวิตจะกลับมาแก้แค้น จากเหตุการณ์ทางการเมืองและความเข้าพระทัยผิดว่าน้องชายของตนต้องการการแย่งชิงอำนาจในการปกครองบัลลังก์ไป แต่น้องชายไม่ยอมรับในความผิดจึงอดอาหารจนเสียชีวิตระหว่างการเดินทางไปลานประหารที่เกาะอะวะจิ ซึ่งหลังจากเหตุการณ์ครั้งนั้นก็เกิดเรื่องร้ายต่างๆ นานาขึ้นกับบรรดาญาติพี่น้องของจักรพรรดิคัมมุ รวมทั้งเหตุการณ์การเสียชีวิตของพระโอรส และเหตุการณ์แพ้สงคราม

หลังจากพระชะอิโซได้ทำพิธีปิดเป่ารังควานให้จักรพรรดิสำเร็จแล้ว เขาได้รับความดีความชอบอย่างมากจนได้รับอนุญาตให้มีการออกข้อกำหนดระเบียบผู้สืบทอดพุทธศาสนานิกายเทนดะอิ โดยมีศูนย์กลางอยู่ที่วัดเอ็นเรียวกุ ต่อมาวัดแห่งนี้ได้กลายเป็นแหล่งเรียนรู้ทางด้านพุทธศาสนาที่เก่าแก่ของนิกายเทนดะอิ และได้ให้กำเนิดพุทธศาสนานิกายต่างๆ ของญี่ปุ่นมากมายที่ได้รับความเชื่อถือศรัทธามาจนถึงปัจจุบันเช่น โจโดะฉู <sup>じょうどしゅう</sup> (浄土宗) หรือนิกายสุชาวดี โจโดะฉินฉู <sup>じょうดินしゅう</sup> (浄土真宗) หรือนิกายสุชาวดีแท้ และนิกายนิชิเร็น <sup>นิชิเร็นしゅう</sup> (日蓮宗) เป็นต้น พระชะอิโซได้พยายามที่จะรวบรวมนิกายเทนดะอิแนวความคิดสอนมิกเกียว ซึ่งเป็นพุทธศาสนาแนวคำสอนแบบตันตระที่มีแนวคิดในลักษณะการผสมผสานแนวคิดกับลัทธิฮินดูของอินเดีย แต่ไม่ประสบความสำเร็จในช่วงที่มีชีวิตอยู่ จนลูกศิษย์คนสำคัญ 2 คนคือ พระเอ็นนิน และพระเอ็นมิน ได้เดินทางไปศึกษาพุทธศาสนาที่ประเทศจีนและกลับมารวบรวมแนวคำสอนมิกเกียวได้สำเร็จ หรือรู้จักกันในนาม ทะอิมิกทซุ ดังที่เคยกล่าวมาแล้วในบทที่ 2 พระสูตรสำคัญของนิกายเทนดะอิคือ สัทธรรมปุณฑริกสูตร <sup>ほつげきょう</sup> (法華経) มีความเชื่อถือศรัทธาในองค์พระอมิตาภะ เน้นการศึกษาแนวคำสอนทางพุทธศาสนาไปพร้อมกับฝึกปฏิบัติตนตามปาเขา และสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ เพื่อให้เกิดฌานที่แก่กล้ามีความสามารถในการใช้คาถาอาคม แสดงอิทธิฤทธิ์และปาฏิหาริย์ แนวทางปฏิบัติจะมีการสวดมนต์ไปพร้อมกับการประกอบพิธีกรรม

ส่วนสมณะอีกรูปหนึ่งที่เดินทางไปประเทศจีนในช่วงเวลาใกล้เคียงกับพระชะอิโซคือ พระคุกะอิผู้ก่อตั้งพุทธศาสนานิกายฉินงน มีศูนย์กลางอยู่ที่ภูเขาโคยะ โดยวัตถุประสงค์ของการเดินทาง

ไปประเทศจีนนั้น เพื่อศึกษาพระพุทธศาสนาแนวคำสอนมิกเกียวโดยเฉพาะ ซึ่งเน้นการฝึกปฏิบัติสมาธิภาวนาไปพร้อมกับการประกอบพิธีกรรม ร่ำเรียนคาถาอาคม เพื่อเพิ่มฉนวนให้เกิดอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์คล้ายกับนิกายเห็นตะอิแนวคำสอนมิกเกียว แต่นิกายนี้จะนับถือพระวัชรยาน (Vajrayana) และพระมหาไวโรจนะ (Vairocana) ซึ่งพุทธศาสนาทั้งสองนิกายนี้ได้คานอำนาจกับพุทธศาสนาแบบเก่าที่มีศูนย์กลางอยู่เมืองนารา ซึ่งมีอิทธิพลอย่างมากในสมัยนาราและเฮอันตอนต้น หลังกลับมาจากประเทศจีน พระคุกะอิได้ก่อตั้งพุทธศาสนานิกายฉิงงน ซึ่งรู้จักกันในนามของ โทมิกัทซุ ได้สำเร็จนิกายนี้ นิกายนี้เชื่อว่า พระมหาไวโรจนะ หรือตะอิชิเนียวระอิ เป็นพระพุทธเจ้าองค์แรกและเป็นศูนย์กลางของจักรวาล เป็นพระพุทธเจ้าแห่งความรู้และแสงสว่าง ในภาษาญี่ปุ่นเรียกว่า ตะอิชิชิ หมายถึง พระองค์อยู่ทุกหนแห่งในจักรวาล มีแสงสว่างทางปัญญามากกว่าแสงของพระอาทิตย์ และมีปณิธานที่จะช่วยให้สรรพสัตว์พ้นทุกข์ดังที่กล่าวมาแล้ว แนวคิดสำคัญอีกประการของฉิงงนแนวคำสอนมิกเกียวคือ มนุษย์ทุกคนเป็นส่วนหนึ่งของพระพุทธเจ้า มีภาวะของความเป็นพุทธะในตัว มีความสามารถตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าได้ในขณะที่มีชีวิตอยู่ภายใต้แนวคิดคำสอน โชะกุฉิน โจนุท์ซุจิ 即身成佛 จากการฝึกปฏิบัติตนซึ่งเป็นวิธีที่จะทำให้มนุษย์รู้ถึงศักยภาพแห่งตน ในช่วงแรกพระคุกะอิได้นำปรัชญาคำสอนที่ลึกซึ้งเน้นการฝึกปฏิบัติที่เข้มงวดเพื่อการหลุดพ้นมาเผยแพร่ แต่บรรดาลูกศิษย์ในยุคหลัง โดยเฉพาะสมัยเฮอันตอนตอนปลายกลับไม่มีการศึกษาปรัชญาคำสอนของนิกายฉิงงนอย่างลึกซึ้ง แต่มุ่งเน้นเฉพาะเรื่องการสวดมนต์ ท่องคาถาอาคม และการประกอบพิธีกรรมเพื่อหวังผลในชาติปัจจุบัน (現世利益) เช่น การสวดมนต์ขอฝน การปิดเป่ารังควาน การรักษาอาการเจ็บป่วย ทั้งนี้เพื่อสนองความต้องการของชนชั้นสูงและผู้คนในสมัยนั้น คาถาที่นิยมสวดกันมากของนิกายฉิงงนแนวคำสอนมิกเกียวในช่วงแรกคือ คาถาธารณี<sup>207</sup>

อย่างไรก็ตามพุทธศาสนาในช่วงนี้ ยังคงมีลักษณะของการรับใช้จักรพรรดิ ชนชั้นสูง และขุนนางในราชสำนัก โดยเฉพาะตระกูลฟูจิวาระ มีการใช้วัดเป็นฐานอำนาจทางการเมืองโดยส่งลูกหลานของตนไปออกบวชเป็นพระเพื่อสนับสนุนอำนาจของราชสำนัก เป็นพุทธศาสนาที่เน้นการให้ผลประโยชน์ในชาติปัจจุบัน ซึ่งไม่ได้แตกต่างจากช่วงสมัยนารามากนัก แต่ช่วงสมัยนาราศูนย์กลางพุทธศาสนาอยู่ในเมือง ขณะที่ช่วงสมัยเฮอันพุทธศาสนามีศูนย์กลางอยู่บนภูเขาที่สำคัญสองแห่งคือ ภูเขาอิเอะอิ และภูเขาโคยะ จนกระทั่งช่วงสมัยเฮอันตอนกลาง พระเก็นฉินได้ริเริ่มแนวคิดการสวดเน็มบุท์ซุ โดยการสวดเอ่ยพระนามพระอมิตาภะ (阿弥陀如来) หรือการสวดวลีที่ว่า “นะมุ อะมิเตะ

<sup>207</sup> 松長有慶 (2016) 『密教』 (東京: 岩波書店)、p. 40-42.

บุพฺพุ <sup>นามิอามิดาบุต</sup> 南無阿弥陀仏 หมายถึง “ข้าพเจ้าขอแสดงความนอบน้อมแด่พระอมิตาภะ หรือข้าพเจ้าขอยึดพระอมิตาภะ เป็นที่พึ่งบูชา”<sup>208</sup> สำหรับพระอมิตาภะนี้ มีภาพลักษณ์ของความเมตตา มุ่งช่วยเหลือสรรพสัตว์ใน วัฏสงสารให้พ้นทุกข์ ซึ่งเชื่อว่าพระองค์สถิตอยู่ที่แดนสุขาวดี หากมีการสวดเน้มนุพฺพุด้วยจิตใจที่แน่ว แน่และความศรัทธาอย่างลึกซึ้งแล้ว หลังความตายพระอมิตาภะจะมารับไปเกิดยังแดนสุขาวดี เพื่อรอ การหลุดพ้นไปสู่นิพพานต่อไป พระเก็นฉินได้แต่งหนังสือ โอโจโยมู มีเนื้อหาเป็นการรวบรวมบันทึก หลังความตายของบุคคลชั้นสูง พระ ขุนนาง ตลอดจนชาวบ้าน นอกจากนี้ยังมีการพูดถึงเรื่องราวของ สวรรค์ นรกและภูมิทั้ง 6 ภูมิ ได้แก่ (1) ฉกามาพจรภูมิ – ภูมิอันเป็นที่อยู่ของพวกเทวดา หรือสวรรค์ (天道) (2) มนุสสภูมิ – ภูมิอันเป็นที่อยู่ของมนุษย์ (人道) (3) ดิรัจฉานภูมิ – ภูมิอันเป็นที่อยู่ของ สัตว์ (畜生道) (4) อสุรกายภูมิ – ภูมิอันเป็นที่อยู่ของพวกอสูร (修罗道) (5) เปรตวิสัยภูมิ – ภูมิอันเป็นที่อยู่ของพวกเปรต (餓鬼道) (6) นรกภูมิ – ภูมิอันเป็นที่อยู่ของพระยายมราชและบริวาร กับพวกวิญญานที่กำลังใช้บาป (地狱道) ซึ่งหนังสือฉบับนี้มีอิทธิพลอย่างมากต่อความเชื่อถือศรัทธา ของผู้คนในสมัยนี้ จากแนวคิดเรื่องแดนสุขาวดีนี้ถูกนำไปสร้างเป็นวิหารเบียวโดอิน เพื่อเลียนแบบ พระราชวังของพระพุทธเจ้าบนสรวงสวรรค์ รูปทรงอันสง่างามและมีลักษณะคล้ายนกที่กำลังกางปีกจึง เป็นที่รู้จักกันในชื่อ “หอแห่งนกอมตะ” นอกจากนี้ในช่วงสมัยเฮอันตอนกลางนี้บรรดาชนชั้นสูงได้สั่ง ให้มีการวาดแผนภาพเกี่ยวกับการเดินทางมารับไปยังแดนสุขาวดีของพระอมิตาภะ และภาพความสุข สบายบนแดนสุขาวดีมากมาย อันแสดงถึงความเชื่อและศรัทธาในพระอมิตาภะของชนชั้นสูง

ต่อมาพระเรียวนิน <sup>ริโยอิน</sup> 良認 (ค.ศ.1072-1132) ได้ริเริ่มก่อตั้งแนวคิดการสวดเน้มนุพฺพุหมู่ขึ้น หรือที่เรียกว่า “ยุสุเน้มนุพฺพุ” <sup>ยูซุเน้มนุพฺพุ</sup> 融通念仏 กล่าวกันว่า พระผู้นี้ได้ออกบวชที่วัดเอ็นเรียะกุ ภูเขาอิเอะอิ ตั้งแต่อายุ 12 ปี และฝึกปฏิบัติตนอย่างหนัก ในหนึ่งวันตั้งแต่เช้าจรดค่ำจะสวดเน้มนุพฺพุถึง 6 หมื่นครั้ง และคัดลอกพระสูตรถึง 6 ฉบับ ในขณะที่ฝึกปฏิบัติเพื่อไม่ให้ตนเองง่วงนอน ถึงขนาดยอมตัดนิ้วมือและ นิ้วเท้าของตนเอง พระเรียวนินฝึกปฏิบัติด้วยศรัทธาที่แน่วแน่ จนกระทั่งวันหนึ่งพระอมิตาภะได้มา ปราบกฏต่อหน้า พร้อมกล่าวกับพระเรียวนินว่า “มีแต่เน้มนุพฺพุเท่านั้นที่จะทำให้สามารถไปเกิดยังแดนสุขาวดี ได้ การสวดเน้มนุพฺพุ 1 คนจะส่งผลไปถึงคนอื่นอีก 10,000 คนและการสวดเน้มนุพฺพุ 10,000 คนจะส่งผลไปถึง 1 คน” (念仏こそが往生へと至る道であり、一人の念仏が万人の念仏に通じ、万人の念仏が一人の念仏に通じ る。) ซึ่งแนวคิดดังกล่าวนี้มีอิทธิพลอย่างมากต่อพระพุทธศาสนาในสมัยคะมะกุระ หลังจากนั้นพระ เรียวนินได้ออกเดินทางไปยังที่ต่าง ๆ เพื่อเผยแพร่แนวคิดในการสวดเน้มนุพฺพุ และได้พยายามรวบรวม

<sup>208</sup> ประทุม อังกูโรทิต (2553) พระมหาปณิธานของพระโพธิสัตว์:ข้อโต้แย้งทางปรัชญาของฉินรัน (กรุงเทพฯ:โรงพิมพ์

ผู้คนหลายหมื่นคนเพื่อการสวดดังกล่าว จนกระทั่งถึงช่วงเฮอันตอนปลายเชื่อมต่อไปถึงช่วงคะมะงุระตอนต้น ในทางพุทธศาสนามหายานของประเทศญี่ปุ่น โดยเฉพาะนิกายโจโดะเชื่อกันว่าเป็นยุคแห่งการสิ้นสุดของพุทธศาสนาหรือ“มัปโป”末法 โดยเชื่อว่า ในปี ค.ศ.1052 หรือประมาณ 10,000 ปีหลัง พระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานไปแล้ว เป็นยุคที่ไม่สามารถฝึกปฏิบัติตนได้อีกต่อไป ไม่มีผู้ใดสามารถบรรลุธรรมและหลุดพ้นได้ ประจวบเหมาะกันได้เกิดเหตุการณ์ระส่ำระสายทางการเมือง เกิดสงครามเก็มเปะอิ (源平合戦) ซึ่งเป็นการต่อสู้กันของสองตระกูลใหญ่คือ มินะโมะโตะกับทะอิระ มีการเผาทำลายวัดใหญ่ ๆ ในเมืองนารา คือ วัดโคฟุคุ และวัดโทตะอิ ในปีค.ศ.1180 นอกจากนี้ยังเกิดภัยพิบัติมากมาย เช่น เกิดแผ่นดินไหว ภาวะแห้งแล้ง ผู้คนอดอยาก โรคระบาด และเกิดเหตุการณ์ไฟไหม้เมืองหลวงครั้งใหญ่ เป็นต้น

### 5.1.3 พุทธศาสนาในช่วงสมัยเฮอันตอนปลายถึงคะมะงุระตอนต้น (ราวปลายศตวรรษที่ 12 ถึงต้นศตวรรษที่13)

ในช่วงสมัยเฮอันตอนปลายจนถึงช่วงสมัยคะมะงุระตอนต้นนี้ ผู้คนกำลังหวาดกลัวภัยพิบัติต่าง ๆ มีโจรผู้ร้ายชุกชุมอยู่มีการเข้ามาปล้นสะดมและขโมยของภายในวัด เพื่อดูแลวัดให้ปลอดภัย บรรดาพระได้พากันสร้างกำแพงหิน และขุดคูคลองรอบวัดเพื่อป้องกันศัตรู โดยลุกขึ้นมาจับอาวุธเพื่อป้องกันตนเอง หรือที่เรียกพระกลุ่มนี้ว่า โซเฮะอิ (僧兵) และต่อมาพวกพระที่ลุกขึ้นมาจับอาวุธพากันตั้งตนเป็นกองกำลังขึ้นมา มีการใช้พลังอำนาจของตนในทางที่ผิด เช่น การยกพวกเข้าไปต่อสู้หรือต่อต้านกับพระวัดอื่น ๆ ซึ่งนับถือนิกายที่แตกต่างและเป็นปฏิปักษ์กับตน หรือการลุกขึ้นมาต่อต้านอำนาจของทางการ เช่น เหตุการณ์พระลูกวัดโคฟุคุกับวัดโทตะอิที่เมืองนารายกกำลังเข้าต่อสู้กัน หรือเหตุการณ์ต่อสู้กันเองของพระลูกวัดเอ็นเรียะกุ ระหว่างกลุ่มที่อยู่บนเขาซึ่งเรียกตนเองว่าฝ่าย ยะมะมะน (山門) กับกลุ่มพระในวัดอนโจ ที่เรียกตนเองว่าฝ่าย เทะระมะน (寺門) ทั้งสองกลุ่มขัดแย้งกันเองและแยกออกจากกันเป็นสองฝ่ายในเวลาต่อมา โดยมีสาเหตุมาจากผู้สำเร็จราชการ พุจิวะระ โยริมิชิ ได้แต่งตั้งพระสงฆ์ชื่อ เมียวซัน ฝ่ายเทะระมะนเป็นผู้มีอำนาจสูงสุดในนิกายเท็นดะอิ ในปีค.ศ. 1038 ทำให้พระสงฆ์ฝ่ายยะมะมะน ที่อยู่บนเขาไม่พอใจ ถึงกับยกกำลังเข้าบุกรุกบ้านของ พุจิวะระ โยริมิชิ ซึ่งเหตุการณ์ความขัดแย้งต่าง ๆ เหล่านี้ทำให้ประชาชนในยุคนั้นต่างหมดศรัทธาในตัวพระสงฆ์ ต่อมาเมื่อ พุจิวะระ โยริมิชิ เสียชีวิตลงผู้คนต่างพากันคิดว่ายุคของการสิ้นสุดของพระพุทธศาสนาได้มาเยือนแล้ว ก่อนจะมาถึง

จริงในปีค.ศ.1052 อย่างที่เข้าใจกัน<sup>209</sup> ในช่วงเวลานี้พระโฮเน็น 法然 (ค.ศ.1133-1212) ได้ก่อตั้งนิกายโจโดะฉู หรือนิกายสุขาวดี ซึ่งเน้นการสวดเน็มบุทซุเพื่อช่วยเหลือผู้คนให้หลุดพ้นจากความทุกข์เข็ญ และต่อมานิกายนี้ได้แพร่ขยายไปอย่างกว้างขวางเป็นที่เคารพนับถือศรัทธากันอย่างแพร่หลาย โดยเฉพาะในหมู่คนทั่วไปในสมัยนั้น ถือกันว่าช่วงนี้เป็นเส้นแบ่งระหว่างพุทธศาสนาแนวเก่า หรือภาษาญี่ปุ่นเรียกว่า “คิวกุกิเกียว” 旧仏教 มีศูนย์กลางอยู่ที่เมืองนารา และพระพุทธรูปศาสนาแนวใหม่ “ฉิมบุคิเกียว” 新仏教 มีคำสอนที่เข้าใจง่ายและสามารถเข้าถึงผู้คนทุกระดับชั้นซึ่งแตกต่างจากพุทธศาสนาแนวเก่าที่มีแนวคิดคำสอนซับซ้อนยากแก่การทำความเข้าใจของคนทั่วไปอีกทั้งยังมีแนวการปฏิบัติที่เข้มงวดยากที่จะเข้าถึง

สำหรับประวัติของพระโฮเน็น เกิดในตระกูลซามูไร ต่อมาบิดาถูกสังหารเสียชีวิต ก่อนตายบิดาของเขาได้ขอร้องให้เขาเลิกคิดที่จะล้างแค้นและหันมาออกบวช ดังนั้นเขาจึงได้ตัดสินใจออกบวชขณะที่อายุได้ 9 ขวบ เมื่ออายุ 13 ปี ได้ขึ้นเขาอิเอะอิ เพื่อศึกษาพระพุทธศาสนา เมื่อได้อยู่บนเขา เขารู้สึกผิดหวังในพฤติกรรมของพวกพระทั้งหลายเป็นอันมาก ที่เข้าไปเกี่ยวข้องกับอำนาจทางการเมืองหลงลืมพระธรรมวินัย โดยเฉพาะในสมัยนั้นชนชั้นสูงต่างพากันสนับสนุนให้ลูกหลานออกบวช เพื่อหวังเลื่อนตำแหน่งในทางโลก ไม่ได้ตั้งใจศึกษาพระพุทธศาสนาอย่างจริงจัง นอกจากนี้การเลื่อนตำแหน่งทางสงฆ์ไม่ได้เป็นไปโดยความสามารถแต่ดูชาติตระกูลเป็นหลัก บรรดาสมณะที่อยู่ต่างนิกายกันต่างก็ลุกขึ้นมาจับอาวุธต่อสู้กัน ประกอบกับเมื่อพระโฮเน็นหันมาศึกษาพระพุทธศาสนาอย่างจริงจังก็กลับพบว่าไม่สามารถทำความเข้าใจหลักของพระพุทธศาสนาได้อย่างแท้จริง เพราะแนวคิดคำสอนเต็มไปด้วยทฤษฎี และปรัชญายุ่งยาก ซับซ้อน ไม่ได้คำนึงถึงการนำไปปฏิบัติจริง ไม่สามารถเป็นที่พึ่งพาของผู้คนที่ต้องการหลุดพ้นอย่างแท้จริง ยิ่งศึกษายิ่งพบว่า เกิดความรู้สึทห่างไกลกับหลักธรรมคำสอนของพุทธศาสนา แม้เขาจะได้รับคำชื่นชมจากพระผู้อื่นในเรื่องของความมุ่งมั่นในการศึกษาก็ตาม แต่พระโฮเน็นกลับไม่พึงพอใจในตนเอง ดังนั้นตอนอายุ 24 ปี เขารู้ว่าถึงเวลาที่ตนจะต้องทำให้พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาของผู้คนทั่วไป และเป็นศาสนาเพื่อช่วยเหลือชาวบ้านทั้งหลายที่มีกำลังมีความทุกข์อย่างแท้จริง จึงได้เดินทางไปเมืองนาราและตั้งต้นศึกษาพระพุทธศาสนาจากนิกายต่าง ๆ อย่างจริงจังเช่น นิกายฮซโซ นิกายซันรอน นิกายเคะงน และฉิมงน เป็นต้น แม้จะศึกษาพระพุทธศาสนาอย่างเข้มงวดเพียงใด เขาก็ยังไม่พึงพอใจในสิ่งที่ตนศึกษา

<sup>209</sup> 土末木文美『日本仏教史』、p. 128-129.



จนกระทั่งพระโชนั้นได้มีโอกาสอ่านพระสูตรที่ชื่อว่า คังเงียวโณะ かんぎょうしょ 觀經疏 ตอนอายุ 43 ปี ในห้องสมุดเมืองอูจิ และเมื่อได้ศึกษาไปเรื่อยๆ เขาพบถ้อยคำซึ่งระบุเอาไว้ว่า “การสวดเอ่ยนามพระอมิตาภะ ด้วยจิตใจที่ศรัทธาอย่างแน่วแน่ ไม่ว่าจะในตอนเดิน หยุด นั่ง หรือ นอน แค่ชั่วขณะ หรือเป็นระยะเวลาาน โดยไม่หยุด ไม่เกียจคร้านนั่นถือว่า เป็นการปฏิบัติที่ถูกต้องแล้วจะสามารถไปเกิดยังแดนสุขาวดีได้ เพราะพระอมิตาภะได้เลือกเส้นทางปฏิบัติเอาไว้เช่นนี้แล้ว”<sup>210</sup> ดังที่พระโพธิสัตว์ได้ตั้งปณิธาน 48 ข้อที่จะช่วยเหลือให้สรรพสัตว์ให้หลุดพ้นก่อน โดยในข้อที่ 18 ระบุว่า “ณ เพลาที่ข้าพระองค์ได้บรรลุปุทธภาวะ หากว่าสรรพสัตว์ในโลกธาตุทั่วทั้งสารทศ ที่มีจิตใจเลื่อมใสศรัทธาระลึกในข้าพระองค์อย่างแน่วแน่ ปรารถนาจะไปเกิด ณ แดนของข้าพระองค์และได้สวดนามของข้าพระองค์แม้สิบครั้ง ถ้ายังมิได้เกิด ณ แดนนั้นแล้วไซ้ ข้าพระองค์จักไม่ขอบรรลุนุตตรสัมโพธิญาณ”<sup>211</sup> (本文：設我得仏 十方衆生 至心信樂 欲生我國 乃至十念 若不生者 不取正覺 唯除五逆 誹謗正法) 「現代文：私が成仏したとき、あらゆる世界の衆生が真心をもってわが浄土に住生したいと願い、わずか 10回でも念仏して、もし生まれかわることができないようならば、私は決して悟りなどひらかない) <sup>212</sup> เมื่อค้นพบดังนี้แล้ว พระโชนั้นได้ออกไปเผยแพร่แนวความคิดคำสอนตามที่ตนค้นพบและนั่นคือ จุดกำเนิดของนิกายโจโดะฉูในราวปี ค.ศ.1175 ขณะนั้นพระโชนั้นมีอายุ 43 ปี ต่อมานิกายโจโดะฉูได้รับความเชื่อถือศรัทธาจากผู้คนเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ เนื่องจากเป็นแนวความคิดคำสอนที่สามารถปฏิบัติได้ทุกผู้ทุกคนไม่ว่าจะเป็นพระสงฆ์ด้วยกันเองหรือผู้คนระดับชาวบ้าน ชามูไร ตลอดจนชนชั้นสูงต่างพากันให้ความสนใจ และมาร่วมฟังพระธรรมเทศนาจากพระโชน้อย่างมากมาย กล่าวกันว่าขนาดผู้สำเร็จราชการในสมัยนั้นคือ คุโจ โนะ คะเนะสะเนะ くじょうのかねざね 九条兼実 (ค.ศ. 1149-1207) ยังให้ความนับถือศรัทธาเป็นอย่างมาก เนื่องจากนิกายโจโดะฉูได้รับความเชื่อถือศรัทธาอย่างมากนี้เอง ทำให้พุทธศาสนานิกายอื่น ๆ ไม่พอใจเพราะเห็นว่าเป็นแนวความคิดคำสอนซึ่งไม่เคยมีมาก่อนหน้า ประกอบกับบรรดาผู้ศรัทธาในนิกายโจโดะฉูเองก็มีปัญหาภายในกันเอง เช่น มีการแตกแยกกันเองทางแนวความคิดคำสอน โดยในปี ค.ศ.1204 พบหลักฐานว่าพระโชนั้นได้ให้ลูกศิษย์ 190 คนลงสัตยาบันเลิกการกระทำที่ไม่ถูกต้องเหมาะสมกับแนวความคิดคำสอนของนิกาย ขณะเดียวกันพระจากวัดโคฟูกุก็ได้ทำหนังสือร้องเรียนทางการ ให้สั่งห้ามไม่ให้มีการสวดเน็มบุทซุ จากนั้นทางการได้มีหนังสือเตือนออกมาอย่างเป็นทางการตามคำขอตั้งกล่าวในปี ค.ศ.1206

<sup>210</sup> 今井浄圓・廣瀬良弘・村越英裕・望月真澄 『知っておきたい仏像と仏教』、p. 59-61.

<sup>211</sup> ประทุม อังกูโรทิต, มหาปณิธานของพระโพธิสัตว์. ข้อโต้แย้งทางปรัชญาของฉินรัน, หน้า 240.

<sup>212</sup> 今井浄圓・廣瀬良弘・村越英裕・望月真澄 『知っておきたい仏像と仏教』、p. 61.

ในสมัยของจักรพรรดิโกะโตะบะ (後鳥羽上皇) (ค.ศ. 1180-1239) พระสนมนางหนึ่งของพระองค์ได้มีโอกาสเข้ารับฟังพระธรรมเทศนาของลูกศิษย์พระโฮเน็นชื่อ จูเร็น 住蓮 (ค.ศ. ? -1207) และอันระกุ 安楽 (ค.ศ. ? -1207) แล้วเกิดความเลื่อมใสศรัทธาอย่างมากถึงขนาดออกบวช จนทำให้จักรพรรดิที่ได้รับคำยุยงจากพระซึ่งเป็นปฏิปักษ์กับนิกายโจโดะฉู กวีอย่างมากถึงขนาดสั่งประหารลูกศิษย์ทั้งสองคนของพระโฮเน็นและคนอื่น ๆ อีกรวมทั้งหมด 4 คน ในขณะที่พระโฮเน็นเองก็ได้ถูกเนรเทศไปยังสถานที่ต่าง ๆ บนเกาะมิโกะกุ และถูกสั่งห้ามสวดเน็มบุทซุอย่างเป็นทางการเป็นระยะเวลา 5 ปี ระหว่างนั้นได้มีคำสั่งให้เขาย้ายมาอยู่ที่โอซาก้า ในปีค.ศ. 1211 และได้รับพระราชทานอภัยโทษในที่สุด แล้วเดินทางกลับมายังเมืองฮิเกะชิมะมะ ในปี ค.ศ. 1212 จนมรณภาพลงตอนอายุ 80 ปี แม้พระโฮเน็นได้ถูกเนรเทศไปยังที่ต่าง ๆ แต่ก็ไม่เคยหยุดการปฏิบัติตนและการสวดเน็มบุทซุ จนวาระสุดท้ายยังเขียนถ้อยคำสั่งเสียลูกศิษย์ว่า “ให้สวดเน็มบุทซุต่อไปอย่าได้หยุด” ถึงพระโฮเน็นจะมรณภาพไปแล้วแต่อิทธิพลแนวคิดคำสอนและความเชื่อเรื่องของการสวดเน็มบุทซุยังเป็นที่ศรัทธาของผู้คนอย่างแพร่หลายจนถึงปัจจุบัน

ในช่วงสมัยคะมะกุระนี้ นอกจากพระโฮเน็นแล้วยังมีลูกศิษย์ผู้หนึ่งคือ ฉินรัน (ค.ศ. 1173-1262) ฉินรันได้ก่อตั้งนิกายโจโดะฉินฉูซึ่งเป็นนิกายหนึ่งที่แยกมาจากนิกายโจโดะฉู พระฉินรันเป็นผู้หนึ่งที่มีบทบาทสำคัญต่อพระพุทธศาสนาในสมัยคะมะกุระตอนต้นเป็นอย่างมาก เขาเป็นบุตรชายคนโตในจำนวนพี่น้อง 5 คน ต้นตระกูลของบิดาคือ ฟุจิวะระ ส่วนมารดาคือ ตระกุล มินะโมะโตะ แม้จะเกิดในชนชั้นสูงแต่เป็นยุคที่บ้านเมืองระส่ำระสายเต็มไปด้วยการแย่งชิงอำนาจ ดังนั้นในเวลาต่อมาตระกูลชนชั้นสูงของเขาได้ตกต่ำลง จนต้องออกบวช ณ ภูเขาอิเอะอิ ขณะนั้นเขาอายุเพียง 9 ขวบ ฉินรันออกบวชในฐานะพระผู้ฝึกปฏิบัติ แต่ก็มีได้มีความโดดเด่นมากนัก จนกระทั่งเขาได้พบกับพระโฮเน็น ขณะอยู่ที่ภูเขาอิเงะมิ พระโฮเน็นคือ ผู้นำเอาแนวคิดทางพระพุทธศาสนามาให้เป็นที่พึ่งพาของชาวบ้านในยุคที่บ้านเมืองประสบภาวะยุคเข็ญ เกิดแผ่นดินไหว ไฟไหม้ อดอยาก ประชาชนเต็มไปด้วยความทุกข์ยาก พระโฮเน็นได้ชี้แนะให้ผู้คนสวดเน็มบุทซุเพื่ออ้อนวอนต่อพระอมิตาภะผู้มีเมตตาและตั้งปณิธานว่าจะช่วยเหลือสรรพสัตว์ให้พ้นทุกข์ได้ไปเกิดยังแดนสุขาวดี โดยไม่มีการแบ่งแยกดังกล่าวมาแล้ว ซึ่งจากแนวคิดคำสอนและความเชื่อเรื่องของการสวดเน็มบุทซุนี้เอง ทำให้พระฉินรันเลื่อมใสศรัทธาในพระโฮเน็นเป็นอย่างมาก หลังจากได้ฝึกปฏิบัติตนเป็นเวลา 100 วันตามคำสอนของพระโฮเน็นแล้ว จึงได้ฝากตนเป็นลูกศิษย์ พระฉินรันได้ติดตามพระโฮเน็นเพื่อเผยแพร่แนวคิดคำสอนให้กับชาวบ้าน จนกระทั่งได้รับความกดดันจากบรรดาพวกพระซึ่งปฏิบัติตามแนวพุทธศาสนาแบบเก่าที่มีอำนาจอยู่ที่เมืองนารา ซึ่งเกรงว่าตนจะสูญเสียอำนาจจึงพากันกลั่นแกล้ง ทำให้ต้องประสบเคราะห์

กรรมร่วมกับพระโฮเน็น หลังจากเหตุการณ์ครั้งนั้นจักรพรรดิโกะโตะบะได้สั่งประหารลูกศิษย์ 4 คนของพระโฮเน็นแล้วก็ ทรงมีพระบัญชาให้พระโฮเน็นกับพระฉินรันสึกออกจากความเป็นพระและพระราชทานชื่อใหม่ให้กับพระโฮเน็นว่า พุจิจิ โทะโมะฮิโกะ <sup>ふじいもとひこ</sup> 藤井元彦 และชื่อใหม่ของพระฉินรันคือ พุจิจิ โยะฉิ <sup>ふじいよしのぶ</sup> โนะบุ 藤井善信 พระโฮเน็นถูกเนรเทศไปที่เกาะมิโกะกุ ขณะฉินรันถูกเนรเทศไปอยู่ที่เมืองเอะชิโงะ <sup>えちご</sup> 越後 [ปัจจุบันอยู่ในเขตจังหวัดนิงะตะ] และการจากกันครั้งนั้นถือว่าเป็นการจากครั้งสุดท้าย เพราะเขาทั้งสองไม่มีโอกาสได้กลับมาพบกันอีกเลย เนื่องจากพระโฮเน็นได้มรณภาพไปก่อนที่เขาจะได้มีโอกาสกลับเมืองหลวง ขณะที่ฉินรันระหว่างอยู่เมืองเอะชิโงะ แม้ว่าเขาจะแต่งงานมีภรรยาและบุตรแต่ก็ไม่หยุดการฝึกปฏิบัติตน และเผยแพร่คำสอนพุทธศาสนาในฐานะฆราวาส โดยคำสอนหลัก ๆ เน้นความเชื่อและความศรัทธาที่แน่วแน่ต่อพระอมิตาภะ ซึ่งเชื่อว่าจะได้รับการช่วยเหลือจากพระองค์ เพราะพระอมิตาภะในแนวคิดของฉินรันคือ ผู้ที่เปี่ยมด้วยความเมตตาและตั้งปณิธานว่า จะช่วยเหลือสรรพสัตว์ทุกผู้ทุกนามไม่ว่าจะยากดีมีจน คนชั่วหรือคนดี ให้ความเท่าเทียมทุกคน ไม่ว่าจะเป็นผู้ออกบวชหรือผู้เป็นฆราวาส หญิงหรือชายสามารถหลุดพ้นได้เช่นกัน ขอเพียงให้มีความเชื่อและศรัทธาเท่านั้น โดยไม่จำเป็นต้องมีการฝึกปฏิบัติตนที่ยุ่งยาก และที่สำคัญฉินรันเชื่อว่าการสวดเน่ิมท์บุสุ แม้จะเป็นการสวดเพียงครั้งเดียว หากทำด้วยจิตใจที่ศรัทธาอย่างแน่วแน่แล้ว เชื่อว่าจะได้รับความเมตตาช่วยเหลือให้ไปเกิดยังแดนสุขาวดีได้ ซึ่งต่างกับคำสอนของพระโฮเน็นที่เน้นการสวดหลาย ๆ ครั้งและต้องอาศัยการฝึกปฏิบัติด้วยตนเอง จึงจะสามารถไปเกิดยังแดนสุขาวดีได้ ด้วยแนวคิดที่ง่ายต่อการปฏิบัติยิ่งขึ้นของฉินรันนี้เอง ทำให้พุทธศาสนิกายโจโดะฉินฉินได้รับการเคารพนับถือ และศรัทธาอย่างมาก โดยเฉพาะในช่วงบั้นปลายของชีวิตเขาได้ออกเผยแพร่คำสอนแถบคันโต มีลูกศิษย์ให้ความเคารพนับถือมากมาย

แต่อย่างไรก็ตามแม้แนวคิดคำสอนของฉินรันจะดูว่าเป็นคำสอนที่ง่าย ๆ แต่ในบั้นปลายเขาได้เขียนหนังสือเกี่ยวกับหลักคำสอนของเขาชื่อ เคียวเงียวฉินโม <sup>きょうぎょうしんしゅう</sup> 教行信証 ขณะอายุ 75 ปี คำสอนฉบับนี้เขียนด้วยอักษรจีนโบราณว่าด้วยเรื่อง เคียว 教 หมายถึง คำสอน เกียว 行 หมายถึง การฝึกปฏิบัติ ฉิน 信 หมายถึง ความเชื่อและศรัทธาและโม 証 หมายถึง การตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า ผลงานคำสอนของเขาปัจจุบันยังมีนักวิจัยมากมายทำการศึกษาวินิจฉัยเพื่อทำความเข้าใจกับแนวคิดคำสอนดังกล่าว ฉินรันเสียชีวิตขณะอายุ 90 ปี

ในช่วงสมัยเฮอันตอนปลายและคะมะกุระตอนต้นนี้ นับว่าพระโฮเน็นและฉินรันเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการนำพระพุทธศาสนาซึ่งเดิมมีแนวคิดคำสอนและการปฏิบัติที่ยุ่งยากซับซ้อนยากแก่

การเข้าใจ และเป็นพุทธศาสนาที่มีไว้เพื่อคอยรับใช้ขุนนางและชนชั้นสูง มาปรับและเผยแพร่แนวคิด คำสอนให้ง่ายขึ้น ทำให้ผู้คนทั่วไปในระดับชาวบ้านก็สามารถทำความเข้าใจ และนำไปปฏิบัติได้อย่าง ง่าย ๆ

นอกจากนี้ยังมีบุคคลสำคัญผู้หนึ่งซึ่งมีบทบาทสำคัญไม่แพ้กันในช่วงเวลาเดียวกันนี้คือ นิชิเร็น にちれん 日蓮 (ค.ศ.1222-1282) ผู้ก่อตั้งนิกายนิชิเร็น ซึ่งเป็นพุทธศาสนาญี่ปุ่นนิกายเดียวที่ใช้ชื่อเดียวกับผู้ ก่อตั้งเป็นชื่อนิกายนิชิเร็นออกบวชตั้งแต่อายุ 16 ปี เริ่มแรกเขาออกบวชในนิกายเท็นดะอิ จากนั้นได้ ออกเดินทางไปตามวัดต่างๆ เพื่อศึกษาพุทธศาสนา และเขาได้ตั้งคำถามว่า “เหตุใดพุทธศาสนาเหมือนกัน จึงมีนิกายต่างกันมากมายและแนวคิดคำสอนที่แท้จริงขององค์สัมมาสัมพุทธเจ้าคือ อะไรกันแน่” จนในที่สุดนิชิเร็น ได้ค้นพบว่า สัทธรรมปุณฑริกสูตร ほつげきょう 法華經 เท่านั้นคือ แนวทางที่จะทำให้ผู้คนสามารถหลุดพ้นได้ และ ถือว่าเป็นคำสั่งสอนอย่างแท้จริงขององค์สัมมาสัมพุทธเจ้า นิชิเร็นปฏิเสธการสวดเน็มบุท์ซุว่า ไม่ สามารถไปเกิดยังแดนสขาวดีได้อย่างแท้จริง มีทางเดียวเท่านั้นคือ การสวดเพื่อสรรเสริญสัทธรรมปุณฑริกสูตรเท่านั้น ที่จะช่วยเหลือผู้คนให้รอดพ้นจากยุคเสื่อมของพุทธศาสนาได้คือ การสวดวลีที่ว่า “นะ มุเมียว โฮเร็น เกะเกียว” なむみょう ほうれん げきょう 南無妙法蓮華經 นิชิเร็นนอกจากเผยแพร่แนวคิดคำสอนของตนแล้ว ยัง วิพากษ์วิจารณ์พุทธศาสนานิกายอื่น ๆ อย่างรุนแรง เช่น การกล่าวร้ายว่า คนที่สวดเน็มบุท์ซุ นอกจาก จะไม่สามารถไปเกิดยังแดนสขาวดีได้แล้ว ยังจะทำให้ตกนรกอีก ถ้าผู้คนยังเชื่อและศรัทธาในการสวด เน็มบุท์ซุจะทำให้เกิดแผ่นดินไหวและภัยพิบัติต่าง ๆ ทำให้เขาถูกต่อต้านจากรัฐบาลสมัยคะมะกุระ และออกคำสั่งห้ามเข้าเมืองหลวง ในขณะที่เดียวกันผู้คนที่นับถือศรัทธาในนิกายอื่น ๆ ต่างพากันต่อต้าน แนวคิดของนิชิเร็น ทำให้เขาต้องเผชิญวิบากกรรมถึง 4 ครั้ง ทั้งถูกเฆาะกุฎิ ถูกจับกุม เนรเทศและถูก ลอบสังหาร แต่เขาก็มิได้ละความพยายามในการเผยแพร่แนวคิดคำสอนของตน นิชิเร็นเชื่อว่า ใน สัทธรรมปุณฑริกสูตรนั้น ฐานะของฆราวาสทัดเทียมเสมอกับพระภิกษุ และนิกายนิชิเร็นได้ให้กำเนิด สิ่งที่เรียกว่า “สะอิเกะบุกเกียว” ざいけぶつきょう 在家仏教 หมายถึง “พุทธศาสนาแห่งฆราวาส” (Lay Buddhist) เกิดจากความเชื่อที่ว่า บุคคลธรรมดาสามัญก็สามารถเข้าถึงการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าได้ และบุคคล ธรรมดาสามัญผู้มีความกรุณาในดวงใจนี้แหละคือ พระโพธิสัตว์ที่แท้จริง”<sup>213</sup> ซึ่งแนวคิดคำสอนเรื่อง พุทธศาสนาฆราวาสนี้เองก็ไปสอดคล้องกับแนวคำสอนของนิกายโจโดะฉินฉินของฉินรันด้วย

<sup>213</sup> ทวีวัฒน์ ปุณฑริกทวีวัฒน์ (2545) ศาสนาและปรัชญาใน จีน ทิเบต และญี่ปุ่น, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์), หน้า 292.

เช่นเดียวกัน นิชิเร็นเสียชีวิตใน ค.ศ.1282 ขณะอายุ 61 ปี แม้จะผ่านมากกว่า 700 ปีแล้ว ปัจจุบันแนวคิดคำสอนพุทธศาสนานิกายนิชิเร็น ก็ยังมีผู้ในความเคารพนับถือมากมายเช่นเดียวกัน

ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่าแนวคิดคำสอนและความเชื่อสำคัญของนิกายโจโดะฉูและโจโดะฉินฉู นั้น เน้นการรับผลประโยชน์ในโลกหน้า (来世利益) จากการสวดนัมบุทซุ เพื่อให้ได้ไปเกิดยังแดนสุชาติ หลุดพ้นจากวัฏสงสาร ซึ่งต่างจากสมัยเฮอันตอนต้นและตอนกลางซึ่งเน้นการรับผลประโยชน์ในชาติปัจจุบัน

ในขณะที่ฉินฉูเน้นความเชื่อและศรัทธามากกว่า การฝึกปฏิบัติด้วยตนเองที่ยุ่งยาก ในสมัยใกล้เคียงกันนี้กลับมีพระผู้หนึ่งที่เน้นแนวทางการฝึกปฏิบัติทำสมาธิภาวนาอย่างเข้มงวด หรือที่เรียกว่า สะเซ็น 坐禅 คือ พระโตเง็น 道元 (ค.ศ.1200-1253) ผู้ก่อตั้งนิกายโชโต (曹洞宗) เขาเกิดในตระกูลขุนนางชั้นสูงคือ มินะโมะโตะ โคะงะ ที่เมืองอูจิ เกียวโต บิดาเสียชีวิตตั้งแต่อายุ 3 ปีและมารดาได้เสียชีวิตขณะอายุได้ 8 ปี เขาได้ออกบวชตอนอายุ 13 ปีและขึ้นภูเขาสึเอะอิ เพื่อเรียนรู้และฝึกปฏิบัติตนตามแนวคำสอนของพุทธศาสนานิกายเท็นดะอิ หลังจากออกจากเขาได้พบกับพระเมียวเซ็น 明全 (ค.ศ.1184-1225) ซึ่งเป็นลูกศิษย์พระเอะอิเซอิ 栄西 (ค.ศ.1141-1215) ผู้ก่อตั้งพุทธศาสนานิกายรินสะอิ (臨濟宗) ที่วัดเค็นนิน 建仁寺 ซึ่งเป็นนิกายที่เน้นการฝึกปฏิบัติทำสมาธิภาวนาแบบเซ็นนิกายหนึ่งที่มีการใช้ปริศนาธรรมของอาจารย์ให้ลูกศิษย์ปฏิบัติสมาธิภาวนา เพื่อหาคำตอบอันเป็นหนทางสู่การหลุดพ้น จากนั้นพระโตเง็นได้เดินทางไปศึกษาพระพุทธศาสนาที่ประเทศจีนด้วยเช่นกันกับพระเมียวเซ็น เป็นระยะเวลาประมาณ 4 ปี ที่ประเทศจีนเขาได้รับการยอมรับในฐานะผู้สามารถฝึกปฏิบัติทำสมาธิภาวนาขั้นสูง โดยการปล่อยวางจากความโลภทั้งกายและใจ หรือในภาษาญี่ปุ่นเรียกว่า “ฉินฉินดะทซุระกุ ดะทซุระกุฉินฉิน” 身心脱落、脱落身心 หมายถึง การปล่อยวางจากความอยากหรือความโลภทั้ง 5 อย่าง (五欲) ได้แก่ ความอยากในทรัพย์สมบัติ ความอยากในเรื่องเพศ ความอยากอาหาร ความอยากในชื่อเสียงเกียรติยศ ความอยากพักผ่อนนอนหลับ และการละกิเลส 5 อย่าง (五盖) ได้แก่ ความอยากได้ใคร่มี ความโกรธ ความโง่เขลาขาดความรู้เสมือนนอนหลับ ความวิตกกังวล ความงุนงงสงสัย ซึ่งเชื่อว่ากิเลสทั้ง 5 อย่างนี้ ขัดขวางการเกิดกุศลกรรมดี อันเป็นเส้นทางเดียวที่จะเชื่อมต่อกับพระพุทธเจ้าได้ เมื่อกลับจากประเทศจีนพระโตเง็นพยายามเผยแพร่แนวความคิดคำสอนการฝึกปฏิบัติสมาธิแบบเซ็น แต่ได้รับการต่อต้านจากพระในนิกายเท็นดะอิ จึงได้เดินทางไปเมืองเอะชิเซ็น 越前 [ปัจจุบันคือ ฟุกุอิ] และสร้างวัด เอะอิเฮะอิ (永平寺) เพื่อเป็นสถานที่เผยแพร่

แนวคิดคำสอนแบบเซ็น เน้นการฝึกปฏิบัติสมาธิภาวนา<sup>214</sup> แนวคำสอนของนิกายนี้เชื่อว่าไม่มียุคเสื่อมของพุทธศาสนาแต่อย่างใด มีแต่การฝึกปฏิบัติสมาธิภาวนาเท่านั้นที่จะถือว่าเป็นแนวทางการบรรลุเป็นพระพุทธเจ้า โดยเฉพาะแนวคิดคำสอนที่สำคัญคือ “การฝึกปฏิบัติสมาธิภาวนาไม่ใช่ทำเพื่อการบรรลุเป็นพระพุทธเจ้า แต่พระพุทธเจ้าจะอยู่ในวิถีการฝึกปฏิบัติสมาธิภาวนาในชีวิตประจำวัน อยู่แล้วกล่าวคือ การตระหนักรู้ความเป็นพุทธะในทุกขณะของการทำกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การนั่งสมาธิ การดูหนัง หรือการสวดมนต์ เป็นต้น”<sup>215</sup> ดังนั้นนิกายนี้จึงเน้นการฝึกปฏิบัติด้วยตนเองที่เข้มงวดมากกว่านิกายอื่น ๆ อย่างไรก็ตามแนวการปฏิบัติของนิกายโซโต ยังมีอิทธิพลกับชาวญี่ปุ่นมาจนถึงปัจจุบันแม้ว่าจะน้อยกว่าความเชื่อถือศรัทธาที่มีต่อนิกายโจโดะมูหรือโจโดะฉินมูมากก็ตาม

### สรุปประวัติพระพุทธศาสนาและบุคคลสำคัญในพุทธศาสนาของประเทศญี่ปุ่น

จากการศึกษาประวัติพระพุทธศาสนาและบุคคลสำคัญผู้เกี่ยวกับพุทธศาสนาตั้งแต่ช่วงสมัยนาราจนถึงช่วงสมัยคะมะกุระตอนต้น อาจกล่าวได้ว่า แม้พุทธศาสนาจะเข้ามาในประเทศญี่ปุ่นมานานแล้วแต่กลุ่มคนผู้ใช้ประโยชน์จากพุทธศาสนากลับเป็นชนชั้นสูง ชนชั้นผู้ปกครอง โดยมีการนำหลักธรรมคำสั่งสอนมาใช้ควบคุมผู้คนให้เชื่อฟังในอำนาจของรัฐ และในทางกลับกันสมณะในพุทธศาสนาเองก็ได้ผลประโยชน์จากการรับใช้ใกล้ชิดขุนนาง และชนชั้นผู้ปกครองทำให้มีการใช้อำนาจในทางที่ผิดในลักษณะของการเกื้อหนุนในผลประโยชน์ซึ่งกันและกันเป็นการใช้ประโยชน์จากพุทธศาสนาเพื่อหวังผลในชาติปัจจุบัน ลักษณะเช่นนี้เกิดมาจนถึงช่วงสมัยเฮอันตอนปลาย เมื่อเกิดแนวคิดเรื่องยุคแห่งการเสื่อมของพระพุทธศาสนา เกิดภาวะสงคราม การแย่งชิงอำนาจของชนชั้นสูง อำนาจถูกเปลี่ยนมือจากชนชั้นสูงมาสู่ชนชั้นชามูไร ผู้คนอดอยากประกอบกับภัยพิบัติต่าง ๆ ทำให้พระเริ่มหาคำตอบว่า จะนำแนวคิดทางพระพุทธศาสนามาเพื่อรับใช้ประชาชนคนหมู่มากผู้กำลังประสบกับความทุกข์ยากได้อย่างไร จึงได้มีการศึกษาปรัชญาทางพุทธศาสนาที่ยุ้งยากและซับซ้อน มาอธิบายให้ชาวบ้าน และประชาชนทั่วไปได้เข้าใจได้อย่างง่าย ๆ โดยเฉพาะในภาวะที่ผู้คนกำลังสิ้นหวังในโลกปัจจุบันที่ใช้ชีวิตอยู่ บุคคลสำคัญในพุทธศาสนาสมัยนี้ไม่ว่าจะเป็นพระโฮเน็นหรือฉินรันต่างได้นำเสนอแนวคิดคำสอน และแนวทางปฏิบัติง่าย ๆ ที่ทุกคนจะสามารถหลุดพ้นจากความทุกข์ยากโดยการไปเกิดยังแดนสุขาวดี ซึ่งเชื่อกันว่าไม่มีความทุกข์ ความเจ็บป่วย ไม่มีความอดอยากหิวโหย และมีพระอมิ

<sup>214</sup> 今井浄圓・廣瀬良弘・村越英裕・望月真澄 『知っておきたい仏像と仏教』、p. 92.

<sup>215</sup> 井上裕務 (2018) 『道元と曹洞宗』 (東京: 洋泉社)、p. 20-21.

ตาเกผู้เปี่ยมไปด้วยความเมตตาอาศัยสวตมนต์ แสดงพระธรรมเทศนาให้ผู้คนบรรลุนิพพาน เป็นการใช้ประโยชน์จากพุทธศาสนาเพื่อหวังผลในโลกหน้า (ดูเพิ่มเติมภาคผนวกที่ 4)

จากการศึกษาประวัติพุทธศาสนาในญี่ปุ่นทั้งสามช่วงดังกล่าวมาข้างต้นเชื่อว่า มีอิทธิพลต่อความเชื่อเกี่ยวกับพุทธศาสนาหลายประการที่ปรากฏในนิทานเรื่องเล่า *อุจิฉูอิ โมะโนะงะตะริ* ดังต่อไปนี้

## 5.2 ความเชื่อเกี่ยวกับพุทธศาสนาที่พบในนิทานเรื่องเล่าของสมณะที่มีภาพลักษณ์ด้านบวก

### 5.2.1 ความเชื่อเกี่ยวกับสมณะไม่ใช่เป็นเพียงบุคคลผู้ดำรงและเผยแผ่คำสอนทางพุทธศาสนาเท่านั้นแต่เป็นผู้มีพลังอำนาจวิเศษ มีอิทธิฤทธิ์และคาถาอาคม สามารถสวตมนต์หรือประกอบพิธีกรรมเพื่อช่วยเหลือผู้คนให้พ้นทุกข์ได้ โดยพบความเชื่อดังกล่าวนี้ใน 5 ลักษณะดังต่อไปนี้

#### 5.2.1.1 ความเชื่อเกี่ยวกับสมณะในพุทธศาสนามีพลังอำนาจวิเศษในการรักษาอาการเจ็บป่วยของผู้คน

โดยพบความเชื่อดังกล่าวนี้ในนิทานเรื่องเล่า 4 เรื่อง เนื้อหากล่าวถึงความเชื่อเกี่ยวกับสมณะในฐานะผู้มีพลังอำนาจวิเศษ สามารถรักษาอาการเจ็บป่วยผู้คนให้หายจากอาการเจ็บป่วย โดยสมณะเหล่านั้นจะแสดงอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ใน 2 ลักษณะกล่าวคือ

**ลักษณะแรก** คือ การสวตมนต์เพื่อขอให้เทพโกะโฮ ซึ่งเชื่อว่าเป็นเทพเจ้าที่คอยช่วยเหลือปกป้องพระผู้นับถือศรัทธาและเคร่งครัดปฏิบัติตามหลักคำสอนของพุทธศาสนา ให้มาช่วยเหลือคนป่วยซึ่งพบในนิทาน 3 เรื่องได้แก่ เรื่องที่ 9 “เจ้าของตำหนักอุจิเป็นลมนิมนต์พระจิตชูโซโบมาช่วยรักษา” ซึ่งกล่าวถึงพระจิตชูโซโบได้ส่งเทพโกะโฮมาช่วยรักษาอาการป่วยของเจ้าของตำหนักอุจิ ก่อนที่ตนจะเดินทางมาถึงและเรื่องที่ 101 “เรื่องของอิจิริจากเมืองฉินะโนะ” ที่กล่าวถึงอิจิริโมเร็นได้ส่งเทพโกะโฮที่ซุรุจิไปรักษาอาการเจ็บป่วยของจักรพรรดิอะโงะส่วนในเรื่องที่ 191 “พระวัดโกะกุระกุสวดแสดงปาฏิหาริย์ของพระสูตรนินโนเกียว” ซึ่งกล่าวถึงพระวัดโกะกุระกุ ที่สำนักในบุญคุณและต้องการตอบแทนบุญคุณเสนาบดีที่อุปถัมภ์วัดของตน จึงได้ไปสวตมนต์เพื่อช่วยรักษาอาการเจ็บป่วย โดยเสนาบดีได้ฝันว่ามีเด็กมัดजूถือธนู [เทพโกะโฮโดมิ] มาไล่ตียักษ์ซึ่งกำลังหุบตีเขาจนหนีไป และเด็กผู้นั้นบอกแก่เสนาบดีว่าตนคือ เทพโกะโฮที่พระวัดโกะกุระกุส่งเขามาช่วยเหลือ

**ลักษณะที่สอง** คือ การสวดสัทธรรมปฐมทริกสูตรที่สมณะนั้น ๆ นับถือและศรัทธาในบทที่ว่าด้วยการรักษาโรคภัยไข้เจ็บ จากนั้นอาศัยพลังอำนาจของสิ่งศักดิ์สิทธิ์จากการสวดพระสูตรสร้างปาฏิหาริย์ให้คนหายจากอาการเจ็บป่วย โดยพบความเชื่อดังกล่าวนี้ในเรื่องที่ 141 “อิทธิฤทธิ์

**ของจิกิเยวณะเอะอิจิทซุ**” เนื้อเรื่องกล่าวถึงจิกิเยวณะเอะอิจิทซุ ผู้ซึ่งสามารถสวดสัทธรรมปุณฑริกสูตร บทที่ว่าด้วยการรักษาโรคร้ายไข้เจ็บ จนสามารถรักษาอาการเจ็บป่วยของคันทันโนะคะอิจิน ทหารองครักษ์จนหายป่วยได้ ส่วนในนิทานอีกเรื่องเป็นการสวดเพ่งภาวนาในลักษณะของการทำคะจิ พบในเรื่องที่ 142 “**เรื่องคันทันโนะอิโซโจรักษาแขนหักของพระคยูยะ**” ที่กล่าวถึงพระคันทันโนะอิโซโจ สวดมนต์สะเดาะเคราะห์ หรือที่เรียกว่าคิโตะ ซึ่งเป็นการสวดมนต์อ้อนวอนด้วยพลังศรัทธาต่อพระพุทธเจ้าและพระโพธิสัตว์ เพื่อขอพลังอำนาจจากพระองค์ให้มาช่วยรักษาอาการแขนหักของพระคยูยะจนหาย

จากการวิเคราะห์เนื้อหาของนิทานเรื่องเล่าทั้ง 4 เรื่องข้างต้น พบความเชื่อเรื่องสมณะไม่ได้ทำหน้าที่เป็นเพียงผู้ดำรงหรือเผยแผ่จรรยาบรรณคิดคำสอนทางพุทธศาสนาเท่านั้น แต่เชื่อว่าบุคคลเหล่านั้นเป็นผู้มีพลังอำนาจวิเศษเหนือบุคคลธรรมดา โดยเฉพาะเป็นผู้มีญาณแก่กล้า อันเกิดจากการฝึกฝนและบำเพ็ญปฏิบัติตนตามแนวคำสอนของพระพุทธศาสนาที่มีการผสมผสานแนวคิดกับลัทธิชินโต ซึ่งเป็นความเชื่อดั้งเดิมของญี่ปุ่น ที่มีมาก่อนหน้าที่จะได้รับอิทธิพลจากแนวคิดทางพุทธศาสนามหายานนิกายตันตระ และจากการศึกษาประวัติพุทธศาสนาข้างต้นพบว่า ในช่วงสมัยเฮอันเชื่อมต่อกับช่วงสมัยคะมะกุระตอนต้น อิทธิพลความเชื่อเหล่านี้พบในพุทธศาสนาสองนิกายหลักของญี่ปุ่นคือนิกายเท็นดะอิ โดยเรียกการฝึกปฏิบัติแนวนี้ว่า เท็นดะอิแนวคำสอนมิกิเกียว (天台密教) และนิกายฉิงงนมิกิเกียว (真言密教) และจากการศึกษาประวัติตัวละครในเรื่องที่ 142 พบว่า มีชีวิตอยู่ประมาณสมัยเฮอันตอนกลางออกบวชในนิกายเท็นดะอิที่วัดเอ็นริยะกุ โดยเฉพาะพระคันทันโนะอิโซโจ นั้น เคยดำรงตำแหน่งสูงสุดในนิกายเท็นดะอิอีกด้วย ดังนั้นจึงเชื่อได้ว่าความเชื่อในนิทานเรื่องที่ 142 นั้นเป็นความเชื่อของสมณะในพุทธศาสนานิกายเท็นดะอิแนวคำสอนมิกิเกียว ขณะเดียวกันตัวละครพระจิกิซุโซโบในเรื่องที่ 9 ก็เป็นพระที่ออกบวชในนิกายเท็นดะอิเช่นกัน ส่วนตัวละครจิกิเยวณะเอะอิจิทซุในเรื่องที่ 141 ในนิทานระบุว่ามีการสวดสัทธรรมปุณฑริกสูตรซึ่งเป็นพระสูตรสำคัญของนิกายเท็นดะอิด้วยเช่นกัน ส่วนตัวละครอิจิริโมเร็นในเรื่อง 101 จากการศึกษประวัติพบว่า เป็นผู้เคารพศรัทธาในท้าวเวสสุวรรณ ซึ่งเป็นที่เคารพนับถือของผู้ศึกษาและฝึกปฏิบัติตามนิกายฉิงงนแนวคำสอนมิกิเกียว ส่วนตัวละครสมณะในเรื่องที่ 191 นั้น ในนิทานเรื่องเล่ากล่าวว่า เป็นพระลูกวัดโกะกุระกุได้สวดพระสูตรนินโนเกียวเพื่อรักษาอาการเจ็บป่วยของขุนนาง ซึ่งจากการศึกษาพบว่า พระสูตรนินโนเกียวเป็นหนึ่งในพระสูตรสำคัญของพุทธศาสนานิกายฉิงงนแนวคำสอนมิกิเกียว เนื้อหากล่าวถึงข้อสนทนาระหว่างจักรพรรดิกับพระพุทธเจ้าเกี่ยวกับการที่จะให้ประเทศร่มเย็น เจริญรุ่งเรืองและ



ปลอดภัยให้รับและสวดพระสูตรนินโนอันเนี่ยะฮะระมิกเกีย 仁王般若波羅蜜經<sup>216</sup> เมื่อพุทธศาสนาเผยแพร่เข้ามายังประเทศญี่ปุ่น มีการนำพระสูตรนินโนเกียวไปใช้เพื่อการสวดมนต์ภาวนาต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้ปกป้องบ้านเมืองให้สงบสุข และการสวดเพื่อให้ผู้คนรอดพ้นจากภัยอันตราย โดยสันนิษฐานว่า มีการสวดพระสูตรนี้มาตั้งแต่ประมาณปี.ศ. 660 ต่อมานิยมสวดกันมากในสมัยเฮอัน โดยจักรพรรดิจะจัดให้พระสงฆ์ 100 รูปมาสวดในเดือน 3 เดือน 7 และเดือน 8 และหากบ้านเมืองเกิดภาวะไม่ปกติก็จะสวดเพิ่มอีกเป็นกรณีพิเศษ ซึ่งเรียกพิธีกรรมนั้นว่า นินโนเอะ (仁王會) พระคูกะอิผู้ก่อตั้งนิกายมิจิงงันก็ได้ให้ความสำคัญกับการสวดพระสูตรนี้เช่นกันเพราะเชื่อว่า มีอำนาจในการปิดเป่าภัยพิบัติ แม้จะไม่เท่ากับพระมหาไวโรจนสูตรและพระวัชรสูตรก็ตาม<sup>217</sup>

ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า ความเชื่อเรื่องสมณะในพุทธศาสนามีพลังอำนาจพิเศษในการรักษาอาการเจ็บป่วยของผู้คนได้ซึ่งสะท้อนผ่านนิทานเล่าเรื่องทั้ง 5 นั้นเป็นความเชื่อของสมณะในพุทธศาสนา นิกายเท็นดะอิแนวคำสอนมิกเกียว และนิกายมิจิงงันแนวคำสอนมิกเกียวซึ่งได้รับความเชื่อถือศรัทธากันมากในสมัยเฮอัน เป็นช่วงเวลาที่ยุคคนชั้นสูงตลอดจนชาวบ้านเชื่อถือศรัทธาพระพุทธศาสนาในลักษณะการมุ่งรับผลประโยชน์จากพุทธศาสนาในชาติปัจจุบัน

**5.2.1.2 ความเชื่อเกี่ยวกับสมณะในพุทธศาสนามีพลังอำนาจพิเศษในการสวดมนต์ประกอบพิธีกรรมขอฝน** โดยสมณะในนิทานเรื่องเล่าได้สวดมนต์ประกอบพิธีกรรมดังกล่าวนี้ขึ้นตามพระบัญชาขององค์จักรพรรดิผู้มีสถานะเป็นสมมติเทพ จากการศึกษาพบว่า ความเชื่อดังกล่าวนี้ผูกพันกับการทำอาชีพเกษตรกรรมของชาวญี่ปุ่นมาตั้งแต่อดีตกาล การที่ชาวบ้านสามารถเพาะปลูกและเก็บเกี่ยวพืชผลได้อย่างอุดมสมบูรณ์นั้น มีผลต่อความมั่นคงในการปกครองของราชสำนักเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งพิธีกรรมดังกล่าวจะถูกกำหนดขึ้นโดยชนชั้นผู้ปกครองดังที่กล่าวมาแล้วในบทที่ 2 จักรพรรดิเป็นผู้หนึ่งซึ่งมีบทบาทสำคัญในการจัดให้มีพิธีกรรมสวดมนต์ขอฝนดังที่ปรากฏในเรื่องที่ 20 “**เรื่องของอิทธิฤทธิ์ในการสวดขอฝนของพระโจกันโซโจ**” เนื้อหานิทานกล่าวถึงพระโจกัน ตำแหน่งโซโจ ขณะยังเป็นพระผู้น้อยที่มีตำแหน่งเป็นเพียงริมฉิม แต่สามารถสวดมนต์ให้ฝนตกได้ โดยก่อนที่ฝนจะตกพระโจกันได้ย้ายที่ไปยืนสวดมนต์ยังตำแหน่งซึ่งจักรพรรดิเป็นผู้กำหนดให้จนทำให้ฝนตกลงมาอย่างหนัก จากเนื้อหาของนิทานเรื่องเล่าดังกล่าวนี้ อาจตีความได้ว่า แม้สมณะจะมีพลังอำนาจพิเศษ มีคาถาอาคมเพียงใด ยังต้องอาศัยพระบัญชาจากองค์จักรพรรดิซึ่งชาวญี่ปุ่นเชื่อว่า เป็นสมมติเทพผู้สืบเชื้อสายมา

<sup>216</sup> 今泉淑夫 (1999) 『日本仏教史辞典』 (東京: 吉川弘文館)、 p. 839.

<sup>217</sup> 石田瑞麿 『仏教語大辞典』、p. 854.

จากเทพเจ้า ดังนั้นจากความเชื่อดังกล่าวนี้จึงวิเคราะห์ได้ว่า สมณะในพุทธศาสนาและชนชั้นสูงซึ่งใน  
 ที่นี้คือ จักรพรรดิมีการเกี่ยวพันกันในเรื่องของการคงไว้ซึ่งอำนาจและบทบาทในสังคมกล่าวคือ  
 จักรพรรดิได้รับความเคารพเชื่อถือจากประชาชนได้ผลประโยชน์ในแง่ของการปกครอง เป็นการแสดง  
 ให้เห็นว่าพระองค์จะอยู่เคียงข้างประชาชนเพื่อปัดเป่าบรรเทาความทุกข์ยากเมื่อเกิดภาวะฝนแล้ง การ  
 ทำเกษตรกรรมไม่ได้ผลผลิตตามต้องการและประชาชนไม่สามารถประกอบอาชีพเพื่อการดำรงชีพได้  
 ขณะเดียวกันสมณะในพุทธศาสนา ก็ได้รับความเชื่อถือศรัทธาจากประชาชนในฐานะเป็นที่พึ่งพาทาง  
 จิตใจของชาวบ้านในยามที่เดือดร้อน และมองไม่เห็นทางออกในการแก้ปัญหาเช่น ปัญหาภัยแล้งแม้จะ  
 เกิดจากภัยธรรมชาติ เนื่องจากพื้นฐานความรู้และวิทยาการในสมัยนั้นยังไม่เจริญก้าวหน้าอย่างเช่นใน  
 ปัจจุบัน สิ่งที่ชาวบ้านพึ่งพาได้คือ อำนาจของเทพเจ้าหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และผู้ที่เชื่อว่าสามารถเชื่อมต่อกับ  
 เทพเจ้าและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และสามารถแก้ปัญหาความเดือดร้อนของชาวบ้านได้คือ จักรพรรดิใน  
 ในฐานะของสมมุติเทพและสมณะในพุทธศาสนาซึ่งเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นจากนิทานเรื่องเล่าที่ 20  
 กล่าวคือ พระโจกัณโฆโจสวตมนต์ โดยมีการเปลี่ยนตำแหน่งที่ยืนทำตามพระบัญชาของจักรพรรดิทำให้  
 เขามีพลังอำนาจวิเศษในการขอฝนได้สำเร็จ

จากการศึกษาเพิ่มเติมเกี่ยวกับพิธีกรรมขอฝนพบว่า ก่อนสมัยนาราพิธีกรรมการขอฝนนั้น  
 ราชสำนักเป็นผู้ดำเนินการทั้งหมด โดยก่อนที่พุทธศาสนาจะเข้ามาในประเทศญี่ปุ่นเชื่อกันว่า  
 จักรพรรดิเป็นผู้มีพลังอำนาจวิเศษในการขอให้เทพเจ้าปกป้องคุ้มครองบ้านเมือง และการขอฝนก็  
 เช่นเดียวกัน จักรพรรดิจะเป็นผู้สวดมนต์ภาวนาขอฝนด้วยตนเอง มีข้อมูลบันทึกที่เก่าแก่ที่สุดพบใน  
 หนังสือ*นิฮนโอะกิ* ระบุว่า ในวันที่ 25 เดือน 7 ในปีค.ศ.642 เสนาบดีชื่อ โซงะ โนะ เอะมิมิ そがのえみし 蘇我蝦夷  
 สั่งให้มีการสวดมนต์เพื่อทำพิธีขอฝนแต่ฝนไม่ตกลงเลยจึงให้หยุดทำพิธี ในวันที่ 29 เดือนเดียวกันและใน  
 วันที่ 1 เดือน 8 จักรพรรดินีชื่อ โคเงะเกะ こうぎやくてんのう 皇極天皇 (ค.ศ.594-661) ได้สวดมนต์อ้อนวอนต่อเทพเจ้า  
 ด้วยพระองค์เองปรากฏมีฝนตกลงมาอย่างหนัก ดังนั้นจึงมีการกล่าวขานชื่นชมถึงพระบารมีและพระ  
 ปรีชาของจักรพรรดินีองค์นี้ โดยพิธีกรรมดังกล่าวนี้มักจะทำในศาลเจ้าที่ตั้งอยู่ในบริเวณต้นน้ำของ  
 แม่น้ำบนภูเขาที่มีเสียงเรื่องความศักดิ์สิทธิ์เช่น ที่ศาลเจ้านิยูกะวะกะมิ ซึ่งเป็นต้นน้ำของแม่น้ำโยะมิ  
 โนะ หรือที่ศาลเจ้าคิบุเนะซึ่งตั้งอยู่ต้นแม่น้ำคะโมะเป็นต้น โดยราชสำนักเป็นผู้ดำเนินการในเรื่อง  
 กำหนดพิธีการต่าง ๆ ด้วยเหตุผลทางด้านการศึกษา ต่อมาเมื่อพุทธศาสนาได้เผยแพร่และเข้ามา  
 มีอิทธิพลมากขึ้นพบว่า สมณะได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในการทำพิธีขอฝน โดยพบหลักฐานระบุว่า  
 จักรพรรดิเพิ่ม てんむてんのう 天武天皇 (ค.ศ.631- 686) สั่งให้มีการทำพิธีกรรมสวดมนต์ครั้งใหญ่ เพื่อเป็นการขอ  
 ฝนในปีค.ศ.675 นอกจากนี้ยังพบว่า มีพระในนิกายฉินงนชื่อ นิงงะอิ にんがい 仁海 (ค.ศ.951-1046) เป็นผู้

ชื่อเสียงมากในการทำพิธีกรรมสวดมนต์ขอฝน โดยพระผู้<sup>นี้</sup>สามารถทำพิธีขอฝน และทำให้ฝนตกลงมาจริง ๆ ได้ถึง 9 ครั้ง จนได้รับฉายาว่า “อะเมะ โนะ โซโจ” <sup>あめのそうじょう</sup> 雨僧正 แม้กระทั่งพระคุกะอิ ผู้ก่อตั้งนิกายฉินงนเองยังมีหลักฐานบันทึกว่าเคยสวดมนต์ประกอบพิธีกรรมขอฝนเมื่อเกิดภาวะฝนแล้ง

เกี่ยวกับการสวดมนต์ขอฝนนี้เชื่อว่าเป็นพิธีกรรมสำคัญ โดยในสมัยเฮอันตอนปลายถึงสมัยคะมะกุระตอนต้นนั้น ได้พบหนังสือภาพบันทึกข้อมูลเกี่ยวกับพิธีกรรมการขอฝนชื่อ ฉินเซ็นเอ็น โฉอุเกียว โฮโดโจสุ <sup>しんせんえんしゅうきょうほうどうじょうず</sup> 神泉苑請雨經法道場凶 ซึ่งเป็นภาพวาด มีการบันทึกข้อมูลโดยพระชื่อเอะฮิสัน <sup>えいぞん</sup> 睿尊 (ค.ศ.1201-1290) พระผู้มีชื่อเสียงในการสวดมนต์ขอฝน ออกบวชนิกายฉินงนในหนังสือภาพนี้จะมีภาพวาดแผนผังตำแหน่งของการประกอบพิธีกรรม พร้อมบันทึกข้อมูลเกี่ยวกับการขอฝนโดยละเอียดซึ่งเป็นการประกอบพิธีในพระราชวังแทนที่จะเป็นการประกอบพิธีบนภูเขาและแม่น้ำที่เชื่อว่ามีเทพเจ้าสิงสถิตอยู่ตามความเชื่อในลัทธิชินโตของญี่ปุ่น ต่อมาในสมัยคะมะกุระพิธีกรรมทางพุทธศาสนาที่มีสมณะเป็นผู้สวดมนต์นั้นได้เปลี่ยนมาเป็นการทำคิโตตามแนวคำสอนมิกเกียว และได้แพร่กระจายลงมาในระดับชาวบ้าน โดยชาวบ้านแต่ละพื้นที่เป็นผู้กำหนดพิธีกรรมเองแทนที่จะเป็นราชสำนัก เน้นการสวดมนต์ภาวนาอ่อนน้อมต่อเทพเจ้ามังกรหรือพระพิรุณตามบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ หากพบว่า การประกอบพิธีไม่ได้ผลชาวบ้านก็จะทิ้งสิ่งสกปรกลงแม่น้ำ เช่น กระจุกและหัวกวางเพื่อให้เทพเจ้ามังกรพิโรธและบันดาลให้ฝนตก ซึ่งพิธีกรรมดังกล่าวนี้เริ่มมีแนวทางการประกอบพิธีที่หลากหลายขึ้นตามความเชื่อดั้งเดิมของแต่ละพื้นที่ <sup>218</sup>

จากการศึกษาหลักฐานเกี่ยวกับประวัติตัวละครและประวัติการสวดมนต์ประกอบพิธีกรรมขอฝนดังกล่าวข้างต้นทำให้เชื่อว่า พิธีกรรมดังกล่าวนี้มีความเกี่ยวข้องกับความเชื่อดั้งเดิมของชาวญี่ปุ่นที่ต่อมามีการผสมผสานกับความเชื่อในพุทธศาสนา แต่จากการวิเคราะห์เนื้อหาของนิทานเรื่องเล่าใน *อุจิฉูอิ โมะโนะระตะริ* พบว่าน่าจะเป็นความเชื่อของสมณะในพุทธศาสนานิกายเท็นดะอิและนิกายฉินงนแนวคำสอนมิกเกียว เนื่องจากตัวละครหลักเป็นสมณะผู้ออกบวชในนิกายดังกล่าว

**5.2.1.3 ความเชื่อเกี่ยวกับสมณะในพุทธศาสนาเป็นผู้มีพลังอำนาจพิเศษในการสวดมนต์ประกอบพิธีกรรมปิดป่าวิญญานหรือสิ่งชั่วร้ายที่เป็นอัปมงคล** ซึ่งเชื่อว่าเป็นสาเหตุให้ผู้คนล้มตายโดยพบความเชื่อดังกล่าวนี้ในเรื่องที่ 21 “**พระโจกันโซโจสวดมนต์ทำให้ก้อนหินที่โอดตะเกะหายไป**” เนื้อหาในนิทานกล่าวถึงพระโจกันโซโจ ทำพิธีสวดมนต์ภาวนาและบริการคาถาเจ็ดวันเจ็ด

<sup>218</sup> 下中弘 (1992) 『日本史仏教大辞典第一巻』 (東京: 平凡社)、p. 225-226.

คืน จนทำให้ก้อนหินขนาดใหญ่ที่มีรูปร่างคล้ายมังกรอ้าปากแตกกระจายหายไป ทำให้ผู้คนหายจากอาการหวาดกลัว เพราะเชื่อกันว่าหินก้อนนี้เป็นสิ่งอัปมงคล ผู้ใดก็ตามที่อาศัยอยู่ตรงข้ามกับก้อนหิน มักจะพบกับความเจ็บป่วยและล้มตายไปในที่สุด ในตอนท้ายของนิทานยังกล่าวสรรเสริญอิทธิฤทธิ์ของพระโจกันโซโจว่า เป็นผู้มีพลังอำนาจวิเศษมีอิทธิฤทธิ์เหนือคนธรรมดา จากการศึกษาประวัติของพระผู้ นี้พบว่า เป็นบุคคลเดียวกันกับตัวละครในเรื่องที่ 20 “**เรื่องของอิทธิฤทธิ์ในการสวดขอฝนของพระโจกันโซโจ**” เขาออกบวชในนิกายเซ็นดะอิ นอกจากนี้จากการศึกษาพบว่า ในสมัยเฮอันมีหลักฐานเป็นจดหมายที่พระชะอิโซเขียนถึงพระคุกะกิเพื่อขอยืมพระสูตรและขอส่งลูกศิษย์ในนิกายเซ็นดะอิไปศึกษาพุทธศาสนานิกายฉินงนแนวจำสอนมิกเกียวที่พระคุกะอิมีความเชี่ยวชาญมากกว่าตน ดังนั้นจึงเป็นไปได้ว่า ตัวละครพระโจกันซึ่งสมณะในนิกายเซ็นดะอิมิการศึกษาพุทธศาสนานิกายฉินงนแนวจำสอนมิกเกียว และมีความสามารถในการประกอบพิธีกรรมคะจิโคโต เพื่อขอพลังอำนาจจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์อันได้แก่ พระพุทธเจ้าและพระโพธิสัตว์รวมทั้งเทพเจ้าต่าง ๆ ที่เชื่อว่าเป็นร่างอวตารของพระพุทธเจ้า ให้แสดงอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ดลบันดาลให้ผู้ทำพิธีประสบผลสำเร็จในสิ่งที่อ้อนวอนขอตามความเชื่อของพุทธศาสนามหายานแนวคำสอนมิกเกียวที่เน้นการสวดมนต์ ท่องคาถาเพื่อปัดเป่าสิ่งชั่วร้ายนำมาซึ่งความสุข (除災招福) <sup>じょさいしょうふく</sup> ที่พบทั้งในนิกายเซ็นดะอิแนวคำสอนมิกเกียวและฉินงนแนวจำสอนมิกเกียว<sup>219</sup>

**5.2.1.4 ความเชื่อเกี่ยวกับสมณะในพุทธศาสนาเป็นผู้มีพลังอำนาจวิเศษสามารถหยั่งรู้อนาคตได้** โดยพบความเชื่อดังกล่าวนั้นในเรื่องที่ 139 “**พระจิเอะโซโจเลื่อนวันทำพิธีรับศีล**” เนื้อเรื่องกล่าวถึงพระจิเอะโซโจได้สั่งให้เลื่อนการทำพิธีรับศีลออกไป อย่างไม่มีการกำหนดโดยไม่บอกเหตุผลว่าเพราะเหตุใด ทำให้พระลูกศิษย์และผู้คนที่มาร่วมพิธีต่างพากันไม่พอใจ เพราะพิธีการต่างๆ ได้เตรียมการไว้หมดแล้ว จนกระทั่งตอนบ่ายวันนั้น เกิดลมพัดแรงทำให้ประตูวัดทางด้านทิศใต้ถล่มลงมาในตอนจบของนิทานเล่าว่า “*ผู้คนต่างพากันประหลาดใจและชื่นชมว่าถ้ายังขึ้นทำพิธีตามกำหนดล่ะก็ คนที่มาร่วมงานจำนวนมากคงจะถูกประตูทับตายเป็นแน่*” จากการวิเคราะห์เนื้อหานิทานเรื่องเล่านี้จะเห็นว่า ข้อความในตอนท้ายของนิทานเรื่องเล่า นั้น ผู้เล่าได้สรุปแนวคิดของตนเกี่ยวกับความเชื่อดังกล่าว ว่า เหตุที่คนรอดพ้นจากอันตรายมาได้ เพราะพระจิเอะโซโจมีพลังอำนาจวิเศษสามารถหยั่งรู้อนาคตว่าจะเกิดเหตุร้ายขึ้น ซึ่งจะทำให้เกิดความเสียหายต่อชีวิตผู้คน จึงสั่งยกเลิกการมาชุมนุมในพิธีรับศีลดังกล่าว

<sup>219</sup> 井上裕務 (2018) 『空海と真言宗』 (東京: 洋泉社)、 p. 68.

จากการศึกษาเพิ่มเติมเกี่ยวกับความเชื่อในเรื่องสมณะเป็นผู้มีพลังอำนาจวิเศษ มีคาถาอาคม ไม่ว่าจะเป็นการรักษาอาการเจ็บป่วย การสวดมนต์ประกอบพิธีกรรมการขอฝน การขับไล่สิ่งชั่วร้าย อัปมงคล รวมทั้งการหยั่งรู้อนาคตนี้ เกิดมาจากอิทธิพลความเชื่อลักษณะผสมผสานแนวคิดคำสอนของชาวญี่ปุ่นที่มีมาแต่ดั้งเดิมคือลัทธิชินโตกับพระพุทธศาสนานิกายตันตระวัชรยานจากอินเดียและทิเบตผ่านทางประเทศจีนทำให้มีบางส่วนของแนวคิดความเชื่อได้รับอิทธิพลมาจากสำนักปรัชญาเต๋าของจีน โดยเฉพาะความสามารถเรื่องของโหราศาสตร์ หรือการทำนายเหตุการณ์ล่วงหน้าต่าง ๆ ซึ่งสอดคล้องกับข้อความในหนังสือ *พจนานุกรมชินโต* 『<sup>しんとうじてん</sup>神道辞典』 ที่กล่าวว่า ลักษณะของการรับคำสอนของพุทธศาสนาที่มีการผสมผสานแนวคิดแบบตันตระวัชรยาน สำนักปรัชญาเต๋า และสำนักปรัชญาขงจื้อของชาวญี่ปุ่นว่า เป็นลักษณะของการซ้อนทับทางวัฒนธรรมเข้ามาผสมผสานกับวัฒนธรรมญี่ปุ่น ทั้งนี้เป็นไปตามความประสงค์ของชนชั้นสูงที่ต้องการนำพุทธศาสนามาใช้ประโยชน์ในการปกครอง (<sup>ちんごこつか</sup>鎮護国家) โดยเฉพาะแนวคำสอนของสำนักปรัชญาขงจื้อซึ่งเน้นเรื่อง ความยุติธรรม ความกตัญญู ความซื่อสัตย์ และการเมืองในอุดมคติกล่าวคือ การปกครองประเทศให้มีความสงบสุขภายใต้ระบบศักดินา ความซื่อสัตย์และจงรักภักดีต่อชนชั้นผู้ปกครอง ขณะเดียวกันเมื่อพุทธศาสนาเข้ามาในสังคมญี่ปุ่นเพื่อไม่ให้เกิดความขัดแย้งกับความเชื่อดั้งเดิมของผู้คนในอดีต จึงได้มีการนำเทพเจ้าต่าง ๆ ตามความเชื่อเดิมในลัทธิชินโตมาหลอมรวมเป็นสิ่งเดียวกับพระพุทธเจ้าในพุทธศาสนา (<sup>しゅうごうしん</sup>習合神) โดยเชื่อว่าเทพเจ้าและสิ่งศักดิ์สิทธิ์บนภูเขาส่งที่จริงคือ ร่างอวตารของพระพุทธเจ้าหรือพระโพธิสัตว์ (<sup>ほんちすいじやく</sup>本地垂迹) <sup>220</sup>

ดังนั้นจากอิทธิพลความเชื่อในลักษณะผสมผสานดังกล่าวมาข้างต้นนี้ ทำให้สมณะที่ออกบวชในพุทธศาสนาโดยเฉพาะในนิกายสำคัญซึ่งนับถือกันมากในสมัยเฮอัน ไม่ว่าจะเป็นนิกายเทนดะฮิและมิจิงนแนวคำสอนมิกเกียว ต่างได้รับอิทธิพลแนวคิดความเชื่อจากพุทธศาสนาของอินเดียที่มีการผสมผสานกับอิทธิพลแนวคิดคำสอนของสำนักปรัชญาต่าง ๆ ในประเทศจีน โดยเน้นการฝึกปฏิบัติตนตามแนวพุทธศาสนาไปพร้อมกับการรำเรียนคาถาอาคม และการบำเพ็ญปฏิบัติเพื่อให้เกิดมานที่แก่กล้า ซึ่งเชื่อว่าจะทำให้สมณะมีพลังอำนาจวิเศษ มีเวทมนต์และคาถาอาคม มีอิทธิฤทธิ์เหนือคนธรรมดา นอกจากนี้ยังมีการผสมผสานแนวทางการฝึกปฏิบัติแบบอมเมียวโด ที่เน้นเรื่องพิธีกรรม ดาราศาสตร์ โหราศาสตร์และการทำนาย รวมทั้งมีความสามารถในการหยั่งรู้เหตุการณ์ล่วงหน้าดังที่เคยกล่าวมาแล้ว

<sup>220</sup> 井上順孝 (1994) 『神道辞典』 (東京: 弘文堂)、p. 77-78.

นอกจากนี้ในสมัยเฮอันยังมีความเชื่อดั้งเดิมเกี่ยวกับพลังอำนาจของสิ่งศักดิ์สิทธิ์บนภูเขาหรือ “ซังงะกุมิงโก” 山岳信仰 โดยเชื่อว่า ภูเขาเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ที่วิญญาณผู้ตายและเทพเจ้าที่ตกลงบันดาลโชคลาภให้มนุษย์ลงมาสถิต ดังนั้นจึงมีการสักการะและเคารพบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มีอยู่ในธรรมชาติบนภูเขา การที่สมณะเข้าไปพำนักในป่าเขาเพื่อฝึกปฏิบัติตนอย่างเข้มงวด ทำให้ผู้คนเชื่อว่าบุคคลเหล่านั้นมีพลังอำนาจวิเศษ มีฉานที่แก่กล้าและมีอิทธิฤทธิ์ และสามารถสื่อสารและเชื่อมต่อกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์บนภูเขาได้ ทั้งยังเป็นผู้ที่สามารถนำเอาพลังอำนาจจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหล่านั้นมาช่วยเหลือผู้คนที่ประสบความทุกข์เข็ญในเรื่องต่าง ๆ ให้พ้นทุกข์ ทั้งนี้เนื่องจากวิทยาการในสมัยเฮอันซึ่งผ่านมาแล้วกว่าหนึ่งพันปียังไม่สามารถให้คำตอบกับปรากฏการณ์ต่าง ๆ ทางธรรมชาติที่เกิดขึ้นรอบตัวได้ ไม่ว่าจะเป็นภาวะฝนแล้งหรือโรคภัยไข้เจ็บก็ตาม ดังนั้นสิ่งที่ผู้คนในสมัยนั้นพึ่งพาได้ก็คือ อำนาจของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ โดยผ่านทางสมณะที่มีการเรียนรู้และฝึกปฏิบัติตนตามป่าเขา ซึ่งปรากฏการณ์นี้สอดคล้องกับการที่ศูนย์กลางของพระพุทธศาสนาในสมัยเฮอันและคณะภุระตอนต้นนั้น ตั้งอยู่บนภูเขาสำคัญสองแห่งคือ ภูเขาฮิเอะฮิ และภูเขาโคยะ ซึ่งต่างจากสมัยนาราที่ศูนย์กลางของพุทธศาสนาจะอยู่ในวัดใหญ่ ๆ ในเมื่อนารา ดังที่กล่าวมาแล้วในข้างต้น

จากการวิเคราะห์ความเชื่อที่เกี่ยวกับการมีพลังอำนาจวิเศษของสมณะในพุทธศาสนาในข้อ 5.2.1.1 ความเชื่อเกี่ยวกับการมีพลังอำนาจวิเศษในการรักษาอาการเจ็บป่วย 5.2.1.2 ความเชื่อเกี่ยวกับการมีพลังอำนาจวิเศษในการสวดมนต์ประกอบพิธีกรรมขอฝน 5.2.1.3 ความเชื่อเกี่ยวกับการเป็นผู้มีพลังอำนาจวิเศษในการสวดมนต์ประกอบพิธีกรรมเพื่อปิดเป่าวิญญาณหรือสิ่งชั่วร้ายที่เป็นอัปมงคล และข้อ 5.2.1.4 ความเชื่อเรื่องสมณะเป็นผู้มีพลังอำนาจวิเศษหยั่งรู้อนาคต จึงสรุปได้ว่าลักษณะความเชื่อทั้งหมดที่กล่าวมาข้างต้นเป็นความเชื่อของสมณะในพุทธศาสนานิกายเท็นดะฮิ และฉินงนแนวจำสอนมิกะกิวที่มีการผสมผสานจากหลากหลายวัฒนธรรมความเชื่อ โดยเน้นการรับผลประโยชน์ในชาติปัจจุบัน ซึ่งเป็นไปตามลักษณะความเชื่อทางพุทธศาสนาในสังคมสมัยเฮอันดังที่กล่าวมาแล้ว ทั้งนี้เนื่องจากตัวละครสมณะทั้งหมดที่ปรากฏในนิทานเรื่องเล่าที่กล่าวมานั้นล้วนเป็นสมณะในพุทธศาสนานิกายเท็นดะฮิและฉินงนที่มีชื่อและมีตำแหน่งสมณศักดิ์ทางสงฆ์ สามารถสืบค้นประวัติได้ และสันนิษฐานกันว่ามีตัวตนอยู่จริงในประวัติศาสตร์ในสมัยนั้น ยกเว้นตัวละครพระวัดโกะกุระกุในนิทานเรื่องที่ 191 เท่านั้นที่ไม่ปรากฏชื่อและตำแหน่งของตัวละครอย่างชัดเจน แต่จากเนื้อหาของนิทานซึ่งระบุถึงพระสูตรที่ใช้สวดทำให้เชื่อได้ว่าตัวละครเป็นสมณะในนิกายฉินงน

**5.2.1.5 ความเชื่อเกี่ยวกับสมณะเป็นผู้มีพลังอำนาจวิเศษมีอิทธิฤทธิ์สามารถเหาะเหินไปบนท้องฟ้าได้** โดยเชื่อว่า สมณะผู้ผ่านการฝึกปฏิบัติตนอย่างเข้มงวดตามป่าเขาสามารถบรรลุ

เป็นเซียน หรือในภาษาญี่ปุ่นเรียกว่า เซ็นนิน ซึ่งผู้ที่จะบรรลุเป็นเซียนนั้นจะต้องเป็นคนที่สามารถละทิ้งกิเลสทางโลกออกห่างจากโลกมนุษย์มุ่งฝึกปฏิบัติสู่การเป็นอมตะ ไม่แก่ ไม่ตาย และมีพลังวิเศษสามารถแปลงร่างได้ โดยพบความเชื่อดังกล่าวนี้ในเรื่องที่ 105 “**เรื่องของพระโจกันโซโจที่เซ็นจูอินพบเซ็นนิน**” ในเนื้อหากล่าวถึง พระโจกันโซโจขณะกำลังสวดมนต์ได้มีเซียนผู้หนึ่งเหาะผ่านมา เพราะได้ยินเสียงสวดมนต์จึงแวะเข้ามาสนทนาด้วย แต่เมื่อจะกลับเซียนผู้นั้นเกือบจะไม่สามารถเหาะกลับไปได้เหมือนเดิม ทั้งนี้เป็นเพราะอยู่กับมนุษย์และได้รับกลิ่นอายมนุษย์ ซึ่งเชื่อว่าเป็นผู้ที่ยังมีกิเลสอยู่ ทำให้พลังอำนาจวิเศษหดหายไปจำเป็นต้องอาศัยควันจากการเผากระดาษเครื่องหอมซึ่งใช้บูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ จึงสามารถกลับมา มีพลังวิเศษได้ดังเดิม เกี่ยวกับความเชื่อดังกล่าวนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลเพิ่มเติมพบว่า ความเชื่อเรื่องการบรรลุเซียนนั้นจะได้รับอิทธิพลมาจากประเทศจีน โดยเฉพาะอิทธิพลของสำนักปรัชญาเต๋า ในหนังสือ ศาสนาและปรัชญาในจีน ทิเบตและญี่ปุ่น ของ ทวีวัฒน์ ปุณฺทริกวินวัฒน์ กล่าวถึง การแสวงหาความมีอายุยืนและความไม่ตายของเต๋าว่า ในคริสต์ศตวรรษต้น ๆ ได้เกิดมีการแสวงหาสิ่งใหม่ ๆ ขึ้นในหมู่นักพรตเต๋านั้นคือ การแสวงหาความมีอายุยืน (longevity) และความไม่ตาย (immortality) เวทมนต์คาถาและการบูชาเทพเจ้า โดยมีการฝึกฝนทั้งร่างกายและจิตใจในการฝึกฝนเพื่อให้บรรลุถึงทั้งสองสิ่งนี้ ผู้ฝึกจะต้องใช้ความพยายามเป็นอย่างมากและใช้เวลานาน อีกทั้งจะต้องประกอบกิจการงานที่ถูกต้องถึงจะได้ผลสมบูรณ์<sup>221</sup>

จากการศึกษาอิทธิพลของสำนักปรัชญาเต๋าดังกล่าวนี้ สันนิษฐานว่าคงแพร่เข้ามาในประเทศญี่ปุ่นพร้อมกับการเผยแพร่พุทธศาสนาจากประเทศจีน ผ่านคาบสมุทรเกาหลีในราวศตวรรษที่ 6 โดยมีการรับแนวคิดเข้ามาเพียงบางส่วนในลักษณะการผสมผสานระหว่างแนวคิดคำสอนพุทธศาสนากับความเชื่อดั้งเดิมของลัทธิชินโต ที่เน้นการฝึกปฏิบัติตนตามป่าเขาเพื่อรับพลังศักดิ์สิทธิ์ของสมณะดังที่เคยกล่าวมาแล้ว ซึ่งแตกต่างจากแนวคิดดั้งเดิมในสำนักปรัชญาเต๋าของจีนที่ส่วนใหญ่ผู้บรรลุเป็นเซียนมักจะเป็นหมอ หรือผู้มีความสามารถทางการแพทย์ อันเกิดจากการเรียนรู้ฝึกฝนเรื่องยาและการรักษาอาการเจ็บป่วย แต่ที่ญี่ปุ่นนั้นเนื่องจากวิทยาการทางการแพทย์ยังไม่เจริญเท่ากับประเทศจีนในสมัยนั้น จึงมีการรับเอาแนวคิดความเชื่อมาเพียงบางส่วนและปรับให้เข้ากับบริบทสังคมของตนกล่าวคือ ผู้บรรลุเป็นเซียนส่วนใหญ่ของชาวญี่ปุ่น มักจะเป็นสมณะในพุทธศาสนาที่ผ่านการฝึกปฏิบัติตนมาแล้วอย่างเข้มงวด จนเกิดมานแก่กล้า มีคาถาอาคมดังกล่าว แต่สิ่งหนึ่งที่คล้ายคลึงกันระหว่างเซียนของจีนและญี่ปุ่นคือ ผู้ที่จะบรรลุเป็นเซียนได้จะต้องเป็นผู้ผ่านการฝึกปฏิบัติมาอย่างเข้มงวดและเป็นผู้ที่เปี่ยม

<sup>221</sup> ทวีวัฒน์ ปุณฺทริกวินวัฒน์, ศาสนาและปรัชญาใน จีน ทิเบต และญี่ปุ่น, หน้า 148.

ไปด้วยคุณงามความดี ในหนังสือ *ฮนโซฉินเซ็นเด็น* ซึ่งรวบรวมโดย โอเอะ โนะ มะซะฟูซะ ในปี ค.ศ. ค.ศ.1097 ซึ่งตรงกับช่วงสมัยเฮอันตอนปลายมีการบันทึกจำนวนบุคคลที่เข้าขायว่าน่าจะเป็นเซียนของญี่ปุ่นไว้ทั้งหมด 37 คน โดยครอบคลุมถึงบุคคลที่มีชีวิตอยู่ตั้งแต่ในช่วงศตวรรษที่ 3 ในจำนวนนี้มีผู้ออกบวชเป็นสมณะมากถึง 18 คน ซึ่งแม้จะเป็นคนที่ไม่ได้ระบุชื่อว่า เป็นสมณะในพุทธศาสนาอย่างชัดเจน แต่ก็ผ่านการเรียนรู้หลักคำสอนในพุทธศาสนา มีความสามารถในการใช้คาถาอาคม มีพลังวิเศษอันเกิดจากการฝึกฝน เช่น เอ็น โนะ โอะสุโนะ <sup>えんのおつの</sup> 役小角 หรือ เอ็น โนะ เกียวจะ สันนิษฐานว่าสมณะผู้นี้มีชีวิตอยู่ในสมัยนารา หรือแม้กระทั่งเจ้าชายโอมโตะกุ ผู้เลื่อมใสศรัทธาและศึกษาคำสอนของพุทธศาสนาอย่างลึกซึ้งก็จัดว่าเป็นบุคคลหนึ่งที่บรรลุการเป็นเซียนด้วยเช่นกัน <sup>222</sup>

ความเชื่อเกี่ยวกับสมณะเป็นผู้มีพลังอำนาจวิเศษมีอิทธิฤทธิ์สามารถเหินไปบนท้องฟ้าได้ในเรื่องที่ 105 นี้ เป็นการสะท้อนความเชื่อในนิทานของสมณะที่มีภาพลักษณ์ด้านบวกคือ พระโจกันโซโจ แต่มิได้นำภาพลักษณ์ของเซ็นนินมาวิเคราะห์ เนื่องจากมีบทบาทน้อยกว่าพระโจกันโซโจ

**5.2.2 ความเชื่อเกี่ยวกับการเชื่อถือศรัทธาต่อพระโพธิสัตว์จิโซและเทพเจ้า** โดยเชื่อว่า หากผู้ใดเคารพศรัทธาด้วยจิตใจที่แน่วแน่แล้วพระโพธิสัตว์หรือเทพเจ้าจะมาให้ความช่วยเหลือให้สมปรารถนา โดยเฉพาะความเชื่อถือศรัทธาต่อพระโพธิสัตว์จิโซ ซึ่งมีภาพลักษณ์ของพระโพธิสัตว์ผู้เปี่ยมด้วยความเมตตาและเสียสละ เชื่อกันว่าพระโพธิสัตว์องค์นี้พร้อมจะให้การช่วยเหลือผู้ทุกข์ยากที่มีศรัทธาอย่างแน่วแน่ต่อพระองค์โดยไม่มีการแบ่งแยก ซึ่งเกี่ยวกับความเชื่อดังกล่าวนี้ได้สะท้อนให้เห็นในนิทานเรื่องเล่าเรื่องที่ 45 “เจ้าอาวาสวัดที่เมืองอินะบะสร้างพระโพธิสัตว์จิโซ” เนื้อหากล่าวถึงพระชั้นผู้น้อยรูปหนึ่งให้การช่วยเหลือช่างแกะสลักพระพุทธรูปโพธิสัตว์จิโซที่ถูกเจ้าอาวาสสั่งให้สร้างแล้วปล่อยทิ้งกลางคัน ต่อมาเมื่อพระชั้นผู้น้อยเสียชีวิตไป และพระโพธิสัตว์จิโซได้เดินทางไปช่วยเหลือเขายังโลกหลังความตายจนสามารถฟื้นขึ้นมามีชีวิตอีกครั้ง ” และเรื่องที่ 16 “การเห็นพระโพธิสัตว์ของแม่ชี” เนื้อเรื่องกล่าวถึงแม่ชีผู้มีความเชื่อและศรัทธาต่อองค์พระโพธิสัตว์จิโซอย่างลึกซึ้ง พยายามออกเที่ยวตามหาพระโพธิสัตว์ จนในที่สุดแม้ว่าจะถูกนักการพนันหลอกแต่ก็ได้พบกับพระโพธิสัตว์ และได้รับความช่วยเหลือให้หลุดพ้นได้ไปเกิดยังแดนสุขาวดี เนื้อหานิทานสะท้อนความเชื่อและความศรัทธาในพระโพธิสัตว์เช่นเดียวกันกับเรื่องที่ 45 เพียงแต่ในเรื่องที่ 45 ตัวละครต้องทำอะไรบางอย่าง นอกเหนือจากความศรัทธา ขณะที่ตัวละครแม่ชีในเรื่องที่ 16 ตัวละครไม่มีการกล่าวถึงพฤติกรรมสร้างเสริมความดีเพียงแต่ความเชื่อถือศรัทธาอย่างลึกซึ้งเท่านั้น อย่างไรก็ตามแม้เนื้อหานิทานทั้งสองเรื่องจะนำเสนอเรื่องลักษณะของความเชื่อถือศรัทธาต่างกัน แต่จากการวิเคราะห์เนื้อหาของนิทานทั้งสองเรื่องสันนิษฐานว่า อาจเป็นเจตนาของผู้เล่าที่ต้องการจะตอกย้ำให้ผู้อ่านเห็นถึงผลของความเชื่อและ

<sup>222</sup> 知切光歳 『日本の仙人：仙人の研究2』、p. 8-9.



ความศรัทธาในพระโพธิสัตว์จิโสะว่า ขอเพียงให้เชื่อถือและศรัทธาอย่างเดียวก็น่าจะได้รับการช่วยเหลือให้พ้นทุกข์ได้เช่นกันดังเช่นตัวละครแม่ชีในเรื่องที่ 16 ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงอิทธิพลความเชื่อในพุทธศาสนิกายโจโคะณูและโจโคะฉินูที่ได้รับความนิยมศรัทธากันมากในสมัยเฮอันตอนปลายถึงสมัยคะมะกุระตอนต้น

จากการศึกษาบทบาทของพระโพธิสัตว์จิโสะตามความเชื่อของชาวพุทธมหายานพบว่า หลังจากพระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานไปแล้วห้าพันหกร้อยเจ็ดสิบล้านปีก่อนที่จะมีพระศรีอริยเมตไตรย (Maitreya) หรือในภาษาญี่ปุ่นเรียกว่า มิโรกุเนียวระอิ <sup>みろくにょらい</sup> 弥勒如来 จะมาจุติบนโลกมนุษย์ระหว่างนี้จะมืองค์พระโพธิสัตว์จิโสะ มาทำหน้าที่ในการช่วยเหลือสรรพสัตว์ในภูมิต่าง ๆ ให้พ้นทุกข์ โดยเชื่อว่าพระโพธิสัตว์องค์นี้จะสามารถเดินทางท่องเที่ยวได้ในทุกภูมิ โดยสามารถแปลงร่างได้ 6 ร่าง เมื่อต้องท่องเที่ยวในภูมิทั้งหก แม้กระทั่งตกลงไปในนรกภูมิพระโพธิสัตว์จิโสะก็สามารถช่วยขึ้นมาได้ นอกจากนี้ยังเชื่อว่าพระโพธิสัตว์จิโสะนี้ จะสามารถรับความผิดบาปแทนสรรพสัตว์ได้ โดยเฉพาะวิญญูณเด็ก ๆ ที่เสียชีวิตไปก่อนพ่อแม่และถูกยักษ์จับไปลงนรก พระโพธิสัตว์จิโสะก็จะลงไปช่วยเด็กๆ เหล่านั้นให้พ้นทุกข์ สำหรับรูปร่างลักษณะของพระโพธิสัตว์องค์นี้ จะนุ่งห่มจีวรเหมือนพระสงฆ์ในพุทธศาสนา มวยมือซ้ายถือจินดามณี หรือโฮจู <sup>ほうじゆ</sup> 宝珠 และมือขวาถือไม้เท้ายาวหรือธรรมาวุ <sup>しゃくじょう</sup> 錫杖 มีพระพักตร์ที่สงบนิ่งและเปี่ยมไปด้วยความเมตตาในลักษณะของผู้อยู่ระหว่างการฝึกปฏิบัติตน <sup>223</sup> (ดูเพิ่มเติมเชิงอรรถในบทที่ 3 ข้อ 3.2.2 ลำดับที่ 4 เรื่องที่ 82 )

เกี่ยวกับประเด็นความเชื่อและความศรัทธาต่อองค์พระโพธิสัตว์จิโสะนี้ จากการศึกษาเพิ่มเติมในนิทานเรื่องเล่าอื่นๆ พบว่า มีปรากฏในหนังสือรวมนิทานเรื่องเล่า *คนจะกุ โมโนะงะตะริมุ* ซึ่งกล่าวถึงการมาปรากฏตัวขององค์พระโพธิสัตว์ให้ผู้นับมีความเชื่อและศรัทธาได้พบเห็น ในนิทานเรื่องเล่าเล่มที่ 17 ตอนที่ 1 “พระพบร่างอวตารของพระโพธิสัตว์จิโสะตามที่ปรารถนา” <sup>じごうぼさつのへんげにちぐせむとねがふそうのこと</sup> (願値遇地蔵菩薩変化僧語) เนื้อเรื่องกล่าวถึง พระผู้หนึ่งต้องการพบพระโพธิสัตว์ขณะที่ตนเองยังมีชีวิตอยู่ จึงได้เที่ยวออกตามหาทุกหนแห่งจนไปพบหญิงชราที่อาศัยอยู่กับเด็กที่เกิดวันที่ 24 ชื่อ จิโสะ มะรุ [เชื่อว่า เลข 24 เป็นเลขประจำของพระโพธิสัตว์จิโสะ] ทำให้พระผู้หนึ่งเชื่อในทันทีว่า เขาได้พบพระโพธิสัตว์แล้ว ดังนั้นจึงเฝ้าสวดมนต์ภาวนาทุกคืน จนในที่สุดตอนตีสองของคืนหนึ่งได้ยินเสียงพระโพธิสัตว์มาบอกว่าตนเป็นคนรับใช้คนเลี้ยงวัว ความจริงแล้วจะต้องอยู่ให้เขาใช้งานอีกสามปี แต่เมื่อได้เจอพระรูปนี้แล้วจึงมาขอลาไปอยู่ที่อื่น หลังจากนั้นพอรุ่งขึ้นเขาก็ไม่พบเด็กชายกับหญิงชราอีกเลย หรือในตอนที่ 2 “คิโนะโมะชิเกะตะได้รับผลบุญจากการรับใช้พระโพธิสัตว์จิโสะ” <sup>きのもちかたじごうぼさつにつかまりてりやくをかうぶること</sup> (紀用方仕地蔵菩薩蒙利益語) เนื้อหากล่าวถึงขุนนางผู้หนึ่งชื่อ คิโนะ โมะชิเกะตะ ซึ่งมีนิสัย

<sup>223</sup> 石田瑞麿『仏教語大辞典』、p. 443.

โมโหร้าย ไม่เคยกระทำความดีเลย แต่มีศรัทธาในองค์พระโพธิสัตว์จิโสอย่างแน่วแน่ ทุกวันที่ 24 เขาจะงดดื่มเหล้า ไม่ยุ่งเกี่ยวกับสตรี และตั้งใจสวดมนต์ภาวนา จนกระทั่งมีพระชฎงค์ผู้หนึ่ง ซึ่งเดินทางไปเผยแผ่การสวดเนิมบุท์ชูง์ที่ต่าง ๆ ได้ฝันเห็นพระโพธิสัตว์มาหาและแจ้งว่า ให้เดินไปตามเส้นทางหนึ่งแล้วจะพบกับพระโพธิสัตว์จิโส ซึ่งพระชฎงค์รูปนี้เฝ้าสวดมนต์ภาวนาและปรารถนาอยากจะได้พบมาเป็นเวลานานแล้วจึงออกเดินทางไปตามฝัน เมื่อไปพบขุนนางผู้นี้เข้าจึงได้ก้มลงกราบแม้ขุนนางจะปฏิเสธว่าตนไม่ใช่พระโพธิสัตว์ก็ตาม แต่ก็เชื่อว่าเป็นเพราะปาฏิหาริย์ของพระโพธิสัตว์ที่คลใจให้พระกล่าวเช่นนั้น เนื้อเรื่องในตอนจบกล่าวว่า ต่อมาขุนนางผู้นี้ได้ออกบวช แม้นยามเจ็บป่วยเขาก็ไม่มีอาการทรมาณ เมื่อหันหน้าไปทางทิศตะวันตกซึ่งเชื่อกันว่าเป็นทิศของแดนสุขาวดี ก็ได้มรรณภาพไปอย่างสงบที่เป็นเช่นนั้นเพราะขุนนางผู้นี้ มีความเชื่อและศรัทธาต่อพระโพธิสัตว์นั่นเอง<sup>224</sup>

จากเนื้อหาของนิทานเรื่องเล่า *คนจะกุ โมโหระงะตะริณู* ซึ่งกล่าวมาข้างต้น อาจเป็นไปได้ว่าแนวคิดเกี่ยวกับความเชื่อและความศรัทธาต่อพระโพธิสัตว์จิโสนี้ ถือเป็นแนวคิดสำคัญหนึ่งของพุทธศาสนานิกายมหายาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสมัยเฮอันตอนปลายถึงคะมะกุระตอนต้นซึ่งเป็นช่วงเวลาเดียวกันกับข้อสันนิษฐานว่า มีการรวบรวมนิทานเรื่องเล่า *อุจิณูอิ โมโหระงะตะริ* นั้นแนวโน้มของพุทธศาสนาของญี่ปุ่นจะเน้นความเชื่อความศรัทธาในพระปณิธานขององค์พระโพธิสัตว์ที่มุ่งช่วยเหลือผู้คนให้พ้นทุกข์ โดยในพระสูตรสำคัญของนิกายเท็นดะอิมิกกล่าวถึงเรื่องราวของพระโพธิสัตว์ในสังฆกรรมปุณตริกสูตรหลายบทเช่น บทที่ว่าด้วยเรื่องราวเกี่ยวกับคำสอนเพื่อดำรงตนเป็นพระโพธิสัตว์ เป็นต้น หรือในนิกายฉิงงน ก็ยังมีความเชื่อที่ว่าพระมหาไวโรจนะจะมีการอวตารลงมาเป็นพระโพธิสัตว์องค์ต่าง ๆ เพื่อช่วยเหลือสรรพสัตว์ โดยหลักการสำคัญของความเชื่อนี้คือ พระโพธิสัตว์เป็นบุคคลผู้อยู่ระหว่างบำเพ็ญปฏิบัติเพื่อการตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า พระโพธิสัตว์แต่ละองค์มีพระปณิธานที่คล้ายกันคือ การบำเพ็ญปฏิบัติโดยการช่วยเหลือผู้คน ไม่มีการแบ่งแยกให้พ้นทุกข์เชื่อกล่าวคือ การหลุดพ้นจากความทุกข์ทรมาณในการเวียนว่ายตายเกิดในวัฏสงสารก่อน แล้วพระองค์ถึงจะยอมบรรลุปะเป็นพระพุทธเจ้า หรือความเชื่อเรื่องพระมหาปณิธานที่ยิ่งใหญ่ของพระโพธิสัตว์ธรรมมาร (法蔵菩薩) ที่ปรารถนาจะให้มนุษย์ผู้ทุกนามได้ไปเกิดยังแดนสุขาวดีโดยไม่มีการแบ่งแยกซึ่งเป็นความเชื่อของนิกายโจโดะฉูและโจโดะฉินฉูดังที่เคยกล่าวมาแล้ว

ในปัจจุบันชาวญี่ปุ่นยังมีความเชื่อและความศรัทธาต่อองค์พระโพธิสัตว์โดยเชื่อว่า พระโพธิสัตว์นั้นมีมากมายหลายองค์ แต่ละองค์จะมีพลังอำนาจดลบันดาลให้พรในสิ่งที่ขอแตกต่างกันไป (二利益別) เช่น พระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร (観音菩薩) เชื่อกันว่า พระองค์ทรงเป็นพระโพธิสัตว์ที่เปี่ยมไปด้วยความเมตตาสูงสุด ทรงเป็นผู้ที่สามารถบรรลุปะสัมมาสัมโพธิญาณ คืออาจจะเป็น

<sup>224</sup> 馬淵和夫・国東文麿・今野達『今昔物語集二』、p. 335-341.

พระพุทธเจ้าเมื่อใดก็ได้ แต่ทรงยับยั้งไว้เนื่องจากความกรุณาสงสารต่อสรรพสัตว์ สามารถเปลี่ยนร่างได้ถึง 33 ร่างบางครั้งจะกลายเป็นพระโพธิสัตว์พันมือพันตา บางครั้งมี 10 หน้า เพื่อให้สามารถมองเห็นสรรพสัตว์ได้รอบทิศ บางครั้งมีรูปร่างเป็นคนแต่ศีรษะเป็นม้า ทั้งนี้เพื่อตอบสนองความปรารถนาของผู้ศรัทธาที่อ่อนวอนขอความช่วยเหลือ หากผู้ใดก็ตามต้องการบรรลุหลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิดก็จะภาวณาขอพระเมตตาจากพระโพธิสัตว์องค์นี้ เป็นต้น ดังนั้นชาวญี่ปุ่นในปัจจุบันเมื่อต้องการไปขอพรสิ่งใดก็มักจะเจาะจงไปยังพระโพธิสัตว์ที่เชื่อว่า มีอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์สามารถคลบวันตาลและช่วยเหลือให้ตนสมปรารถนา หากผู้ใดต้องการรอดพ้นจากอันตรายและมีอายุยืนยาวก็จะต้องไปขอพรจากพระโพธิสัตว์จิโฮ หรือหากต้องการล้างความผิดบาปที่ตนเคยก่อต้องไปสวดภาวณาอ่อนวอนต่อพระโพธิสัตว์ฟูเก็น (普賢菩薩) เป็นต้น<sup>225</sup>

นอกจากนี้จากการศึกษายังพบความเชื่อที่คล้ายคลึงกันนี้ แต่เป็นความเชื่อศรัทธาที่มีต่อเทพเจ้าฟูโตเมียวโอในเรื่องที่ 17 “**ณเจียวจะพบปีศาจร้อยตนยามค่ำคืน**” ซึ่งกล่าวถึงณเจียวจะผู้หนึ่งได้สวดมนต์ภาวณาเพื่อบูชาเทพฟูโตเมียวโอด้วยศรัทธาที่แน่วแน่ ขณะไปพักยังวัดร้างแห่งหนึ่งในเวลาค่ำคืนเมื่อณเจียวจะประสบภัยคุกคามจากพวกปีศาจปรากฏว่า เทพฟูโตเมียวโอได้ลงมาประทับร่าง ทำให้ปีศาจมองเห็นเขาเป็นเทพองค์ดังกล่าวและไม่ทำอันตรายใด ๆ และจากการศึกษาเกี่ยวกับเทพฟูโตเมียวโอนี้เชื่อกันว่า เป็นร่างอวตารของพระมหาไวโรจนะหรือคะอินชิเนียวระอิ อวตารลงมาเพื่อกำจัดกิเลสภายในจิตใจของมนุษย์และชี้นำผู้คนเข้าสู่เส้นทางแห่งธรรมะตามความเชื่อของพุทธศาสนา มหายานนิกายฉินจง เทพองค์นี้มักมีหน้าตาที่ดูร้าย น่ากลัว พร้อมทั้งจะใช้อาวุธที่ถืออยู่ในมือและเปลวเพลิงที่ลุกไหม้อยู่ด้านหลังเผาผลาญมนุษย์ผู้ไม่ยอมเชื่อฟังคำสั่งสอนในพุทธศาสนา ปกติในการตั้งแท่นบูชาเทพฟูโตเมียวโอ จะประกอบไปด้วยเทพเมียวโอองค์อื่น ๆ อีก 4 องค์ โดยเทพเมียวโอแต่ละองค์มีชื่อและอิทธิฤทธิ์ที่แตกต่างกัน เช่น โคะสึนเสะเมียวโอ ごうぜんせみょうおう 降三世明王 เทพผู้มีปณิธานที่จะช่วยมนุษย์ทั้งใน อดีตชาติ ปัจจุบันชาติ และอนาคตชาติ เป็นต้น เทพเมียวโอแต่ละองค์จะประจำอยู่ในทิศทั้งสี่ ส่วนองค์ที่ห้าคือ ฟูโตเมียวโอมักจะอยู่ตรงกลางเทพเมียวโอองค์อื่น ๆ<sup>226</sup>

จากการวิเคราะห์ความเชื่อเกี่ยวกับพุทธศาสนาในนิทานเรื่องเล่าที่กล่าวมาข้างต้น ทำให้เชื่อได้ว่า ได้รับอิทธิพลมาจากแนวคิดคำสอนของพุทธศาสนามหายานนิกายเท็นดะอิและฉินจงแนวคำสอนมิกะเกียว โจโดะฉุและโจโดะฉินฉุซึ่งพุทธศาสนาทั้งสี่นิกายนี้เป็นที่นับถือศรัทธากันมากของผู้คนในสมัยเฮอันและคะมะคุระตอนต้น

<sup>225</sup> 村越英裕 (2015) 『よくわかる日本の仏教』 (東京: 株式会社宝島社)、 p. 62-63.

<sup>226</sup> Ibid., p.64.

5.2.3 ความเชื่อเกี่ยวกับการสละชีวิตของตนเพื่อช่วยเหลือผู้อื่นของสมณะ โดยพบความเชื่อดังกล่าวนี้แสดงออกผ่านพฤติกรรมของตัวละครในนิทานเรื่องเล่าเรื่องที่ 7 “**วิรมนโนะอิจิริปลอมเป็นกวาง**” ในเนื้อหาของนิทานกล่าวถึง อิจิริซึ่งพำนักอยู่บริเวณที่เรียกว่าวิรมนได้ปลอมตัวเป็นกวาง ให้นักล่าสัตว์ยิงตน เพื่อจะได้ช่วยโน้มน้าวจิตใจของนักล่าสัตว์ให้คำนึงถึงบาปบุญคุณโทษ และตระหนักถึงบาปของการเอาชีวิตผู้อื่น จนในที่สุดทำให้นักล่าสัตว์เกิดความซาบซึ้งถึงหลักธรรมคำสั่งสอนของพุทธศาสนา และตัดสินใจปลงผมออกบวชปวารณาตนรับใช้อิจิริ ซึ่งเกี่ยวกับความเชื่อดังกล่าวนี้ผู้วิจัยคิดว่า น่าจะเกิดจากการได้รับอิทธิพลมาจากความเชื่อเรื่องพระโพธิสัตว์ ซึ่งเป็นที่นับถือและศรัทธากันอย่างแพร่หลายในสมัยเฮอันและคะมะกุระ สันนิษฐานว่า เป็นช่วงเวลาเดียวกันกับช่วงที่มีการแต่งและรวบรวมนิทานเรื่องเล่า *อุจิฉุอิ โมะโนะงะตะริ*

เกี่ยวกับแนวคิดเรื่องพระโพธิสัตว์ในคัมภีร์มหายานนี้ ประพจน์ อัครวิรุฬหการ กล่าวว่ พระโพธิสัตว์เป็นแกนกลางของคำสอนเป็นทั้งจุดมุ่งหมายของศาสนา คือ โภธิ [ศูนยตา] และกรุณา เป็นที่พึ่งของศาสนิก เป็นสิ่งเคารพบูชาของศาสนิกผู้เลื่อมใส เป็นผู้ที่สามารถปฏิบัติตามอุดมคติอันสูงส่งที่มหายานเน้นการสร้างทำคุณงามความดี โดยการช่วยเหลือ การเสียสละ มีความเมตตา กรุณา และเห็นอกเห็นใจผู้อื่นมากกว่าตนเอง ซึ่งแนวคิดนี้ เริ่มจากความเชื่อที่ว่าศาสนาจะเสื่อมสูญ ผู้คนจะไม่สามารถบรรลุเป็นพระอรหันต์ได้โดยง่าย จำเป็นต้องอาศัยการบำเพ็ญบุญบารมี ของพระโพธิสัตว์ที่ตั้งปณิธานว่า จะช่วยเหลือสรรพสัตว์ให้หลุดพ้นก่อน จึงจะบรรลุอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ<sup>227</sup> นอกจากนี้ในหนังสือ *สิ่งที่ต้องรู้ไว้ระหว่างพระพุทธศาสนากับพระพุทธรูป* 『知っておきたい仏像と仏教』 ก็ได้กล่าวถึง คุณสมบัติของโพธิสัตว์ไว้อย่างชัดเจนว่า “[พระโพธิสัตว์] เป็นพระอรหันต์บุคคลที่มีลำดับขั้นทางพุทธศาสนารองลงมาจากพระพุทธเจ้า มุ่งบำเพ็ญเพียรเพื่อบรรลุนิพพานไปพร้อมกับการบำเพ็ญปฏิบัติเพื่อการช่วยเหลือสรรพสัตว์ให้หลุดพ้นจากความทุกข์” (仏教において如来に次ぐ位にある者たちで、悟りを開くための仏道修行に専念しながら、悩み苦しむ衆生を救おうとつくす存在。) <sup>228</sup>

จากข้อมูลที่ได้อธิบายคร่าวๆ จะเห็นว่าหากสมณะต้องการบำเพ็ญเพียรเพื่อการเป็นพระโพธิสัตว์และบรรลุนิพพานนั้น จำเป็นต้องมีคุณสมบัติสำคัญประการหนึ่งคือ ต้องมีจิตเมตตาช่วยเหลือผู้อื่นโดยไม่หวังผลตอบแทน และไม่คำนึงถึงผลประโยชน์ใด ๆ ของตนหรือยอมแม้ต้องเสี่ยงชีวิตตนเองเพื่อผู้อื่น ซึ่งถือเป็นสิ่งประเสริฐสุด ขณะเดียวกันก็สอดคล้องกับแนวคิดคำสอนของพุทธศาสนา มหายาน นิกายโจโดะฉุ และนิกายโจโดะฉินฉุ ซึ่งมีอิทธิพลอย่างมากในช่วงใกล้เคียงกันกับการรวบรวมนิทานเรื่องเล่า *อุจิฉุอิ โมะโนะงะตะริ* โดยทั้งสองนิกายนี้เชื่อว่าปณิธานของพระโพธิสัตว์ธรรมมารผู้เป็นภาคหนึ่งของ

<sup>227</sup> ประพจน์ อัครวิรุฬหการ (2557) *โพธิสัตว์จรยา: มรรคาเพื่อมหาชน*, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), หน้า 66-72.

<sup>228</sup> 今井浄圓・良廣瀬弘・村越英裕・望月真澄 『知っておきたい仏像と仏教』、p. 112.

พระอมิตาภะ (阿彌陀如來) ขณะอยู่ระหว่างการฝึกปฏิบัติตน พระองค์ตั้งพระปณิธานว่าจะไม่ยอมบรรลุนิพพาน จนกว่าจะได้ช่วยเหลือสรรพสัตว์ให้พ้นทุกข์เสียก่อนดังที่เคยกล่าวมาแล้ว

ดังนั้นจึงกล่าวโดยสรุปเกี่ยวกับความเชื่อเรื่อง การสละชีวิตของตนเพื่อช่วยเหลือผู้อื่นของสมณะในนิทานเรื่องเล่าเรื่องที่ 7 “**ริวมโนนะอิจิริปลอมเป็นกวาง**” ได้ว่า ความเชื่อดังกล่าวนี้น่าจะได้รับการบอกรับของแนวคิดเรื่องการทำบุญตนเพื่อการเป็นพระโพธิสัตว์โดยการช่วยเหลือผู้อื่น ซึ่งเป็นความเชื่อที่สอดคล้องกับความเชื่อของพุทธศาสนาเถรวาทนิกายโจโดะฉู และโจโดะฉินนุที่แยกมาจากนิกายเซ็นดะอิ ดังนั้นจากการวิเคราะห์ภาพลักษณ์ตัวละครทำให้เชื่อได้ว่า มีพฤติกรรมในการสร้างคุณความดีเจริญรอยตามพระปณิธานขององค์พระโพธิสัตว์ ซึ่งเป็นการสะท้อนความเชื่อถือศรัทธาเกี่ยวกับพุทธศาสนาในสมัยเฮอันตอนปลายถึงคะมะคุระตอนต้น

นอกจากนี้จากการศึกษาเพิ่มเติมพบว่า แนวคิดเรื่องการสละชีวิตของตนเพื่อช่วยเหลือผู้อื่นนั้น ถือเป็นแนวการปฏิบัติที่สูงส่งมีระบุไว้ในพระสูตร คงโกเมียวเกียว 金光明經 (Suvarṇaprabhāsa Sūtra) [เป็นหนึ่งในสามพระสูตรที่เก่าแก่และสำคัญของมหายานของญี่ปุ่นเรียงตามลำดับความสำคัญคือ สัทธรรมปุณฑริกสูตร คงโกเมียวเกียวและนิโนเกียว] ในบทที่ 17 ว่าด้วยเรื่องของการสละชีพ (捨身品第十七) และนอกจากนี้ยังพบในพระสูตร เค็งงุเกียว (賢愚經) (Bālapaṇḍita-sutta) ซึ่งเป็นพระสูตรสำคัญอีกฉบับที่มีการศึกษากันในหมู่สมณะพุทธนิกายมหายานในสมัยเฮอันเช่นกัน<sup>229</sup>

**5.2.4 ความเชื่อเกี่ยวกับสถานะของสตรีเพศที่ไม่สามารถตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าได้ด้วยตนเองหลังจากเสียชีวิต** โดยเชื่อว่า หากสตรีต้องการบรรลุหลุดพ้นจะต้องมีผู้สวดมนต์ภาวนาบำเพ็ญกุศลให้จึงจะสามารถไปเกิดเป็นผู้ชายก่อน แล้วจึงบำเพ็ญภาวนาด้วยตนเองเพื่อเป็นพระพุทธเจ้าได้ ซึ่งพบความเชื่อดังกล่าวนี้นี้ในเรื่องที่ 19 “**เรื่องแปลกประหลาดของเซอิโตะกุอิจิริ**” เนื้อหานิทานกล่าวถึง เซอิโตะกุอิจิริผู้ไม่ยอมกินยอมนอนเอาแต่สวดมนต์ภาวนาให้มารดาที่เสียชีวิตเป็นเวลา 3 ปี จนกระทั่งมารดาเข้ามาฝันว่า สามารถไปเกิดเป็นเด็กผู้ชายและบำเพ็ญภาวนาเป็นพระพุทธเจ้าได้สำเร็จ ด้วยการสวดมนต์ช่วยเหลือจากเซอิโตะกุอิจิริบุตรชาย เกี่ยวกับความเชื่อดังกล่าวนี้นี้ พุจิจิ มะซะโอะ 藤井正雄 กล่าวไว้ในหนังสือ สัทธรรมปุณฑริกสูตร 『法華經』 ว่า ในคำสอนเดิมของพระพุทธเจ้านั้นระบุเอาไว้อย่างชัดเจนว่า มนุษย์ทุกคนสามารถตรัสรู้บรรลุเป็นพระพุทธเจ้าได้กล่าวคือเมื่อพระอานนท์ได้ถามพระพุทธเจ้าว่า “**สตรีสามารถบรรลุเป็นพระอรหันต์ (阿羅漢) ได้หรือไม่**” พระพุทธเจ้าตอบว่า “**ได้**” แต่ต่อมาเมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จปรินิพพานไปแล้ว พุทธศาสนาได้แยกเป็นหลายนิกาย พุทธศาสนานิกายหินยานหรือเถรวาทเริ่มเกิดแนวคิดที่ว่า การตรัสรู้ทำได้เฉพาะ

<sup>229</sup> 藤井正雄 (1990年12月) 『臓器移植と日本人の遺骸観』 印度學佛教學研究 第1号:318.

พระพุทธเจ้าองค์เดียวส่วนพระสงฆ์อื่นทำได้แค่การบรรลุเป็นพระอรหันต์ ซึ่งไม่ใช่การบรรลุตรัสรู้เช่น พระพุทธเจ้า นอกจากนี้ยังอยู่ในวงจำกัดเฉพาะผู้ออกบวชเท่านั้น พร้อมกันนั้นก็เกิดแนวคิดที่ว่า สตรี เป็นบุคคลผู้มีมลทินหรือที่เรียกว่า เคระระระ (穢れ) ไม่สามารถบรรลุหรือตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าได้ ทั้ง ๆ ที่ในสังฆธรรมปุณทริกสูตรซึ่งเป็นพระสูตรสำคัญของพุทธศาสนานิกายมหายานนั้นเขียนระบุ เอาไว้อย่างชัดเจนว่า มนุษย์ทุกคนสามารถตรัสรู้บรรลุเป็นพระพุทธเจ้าได้ ไม่ว่าจะหญิงหรือชายโดยไม่มี การแบ่งแยก<sup>230</sup>

สำหรับความคิดเห็นของ ชูสุกิ มะซะตะกะ <sup>まさたかすずき</sup> 正崇鈴木 กล่าวไว้ในหนังสือ *ข้อห้ามสำหรับสตรี* 『<sup>にょにんきんせい</sup> 女人禁制』 ว่า แนวคิดเรื่องการมีมลทินของเพศหญิง การจำกัดพื้นที่หวงห้ามสำหรับสตรีเป็น แนวคิดที่ไม่อาจกล่าวแน่ชัดว่า ได้รับอิทธิพลมาจากที่ใด เพราะจากการศึกษาเรื่องของการแบ่งแยก เพศหญิงให้มีสถานะต่ำกว่าเพศชายพบว่ามีในหลายความเชื่อเช่น ลัทธิพราหมณ์ สำนักปรัชญาขงจื้อ สำนักปรัชญาเต๋า และพุทธศาสนานิกายเถรวาทซึ่งนิยมนับถือกันในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ แต่ ถ้าเป็นอิทธิพลที่ได้รับมาจากความเชื่อทางพุทธศาสนาแล้วพบว่า แนวคิดดังกล่าวนี้น่าจะเกิดขึ้นใน สมัยหลังเพราะในสังฆธรรมปุณทริกสูตร เล่มที่ 5 ตอนที่ 12 ยังมีการกล่าวถึง มังกรเพศหญิงได้รับฟัง พระธรรมเทศนาจากพระพุทธเจ้าภายในปราสาทมังกร และได้ตรัสรู้ตามที่ปรารถนา ก่อนถวายจินดา มณีให้พระพุทธเจ้า ต่อมาเมื่อเรื่องเล่ากันว่า พระสารีบุตรลูกศิษย์คนสำคัญผู้หนึ่งของพระพุทธเจ้า ได้ ติความในประเด็นนี้ว่า สตรีเพศมีอุปสรรค 5 ประการ (<sup>ごしょう</sup> 五障) จึงทำให้ไม่สามารถที่บรรลุเป็นเทพทั้ง 5 ได้แก่ (1) พระพุทธเจ้า (仏) (2) พระพรหม (<sup>ぼんでんおう</sup> 梵天王) (3) พระอินทร์ (<sup>たいしやくてん</sup> 帝釈天) (4) เทพเจ้าแห่งปีศาจ (<sup>まおう</sup> 魔王) (หรือเทพ Paranirmitavasavarti) (5) จักรพรรดิผู้ปกครองทวีปทั้ง 8 ใน จักรวาล (<sup>てんりんせいおう</sup> 転輪聖王) (หรือเทพ Chakravartin) แม้จะมีเรื่องเล่าว่าพระสารีบุตรได้ตีความสถานะของ สตรีมาเช่นนี้แล้วจากอินเดีย แต่จากการศึกษาพบว่าเมื่อพุทธศาสนาเผยแพร่เข้ามาสู่ประเทศญี่ปุ่นในช่วงแรกตั้งแต่ศตวรรษที่ 6-8 ยังไม่มีการกล่าวถึง เรื่องราวเกี่ยวกับผู้หญิงเป็นเพศซึ่งมีมลทินไม่สามารถ ตรัสรู้เองได้และการมีอุปสรรค 5 ประการดังกล่าว เนื่องจากในคำสอนของพุทธศาสนาสมัยนาราไม่มีการกล่าวถึงแนวคิดเรื่องการแบ่งแยกสตรีกับบุรุษเพศเลย

นอกจากนี้ยังปรากฏหลักฐานการออกบวชและรับศีลของแม่ชี มีการสร้างวัดสำหรับพระสงฆ์ และแม่ชีหลายแห่ง หรือแม้กระทั่งในนิทานเรื่องเล่าทางพุทธศาสนาเล่มแรกอย่าง *นิฮนเรียวกิ* ซึ่งแต่ง ในสมัยเฮอันตอนต้นก็ไม่ปรากฏแนวคิดเช่นนี้ แต่ต่อมาพบว่าปลายศตวรรษที่ 9 ต่อเนื่องมาถึงศตวรรษ ที่ 10 และ 11 โดยเฉพาะในศตวรรษที่ 11 นั้นปรากฏแนวคิดเรื่องเพศสถานะที่ต่ำกว่าของสตรีค่อนข้าง เด่นชัดในวรรณคดีญี่ปุ่นหลายเรื่อง จนกระทั่งถึงปลายสมัยเฮอันเกิดแนวคิดเรื่องเพศหญิงมีอุปสรรค

<sup>230</sup> 植木雅俊 (2018) 『法華経』 (東京: NHK 出版)、p. 15-16.

กิเลส กามา ความผิดบาปติดตัว รวมทั้งมีความสกปรกเพิ่มเติมเข้ามาอีก ทั้งนี้เนื่องมาจากเชื่อว่า มีการตีความหมายของคำว่า ชะวะริ 障<sup>さわ</sup>り ที่เดิมแปลว่า “อุปสรรค” มาเป็นคำว่า ชะวะริ サワ<sup>さわ</sup>り ที่แปลว่า “สกปรก” จึงทำให้เกิดแนวคิดเรื่องเพศหญิงไม่สามารถตรัสรู้เองได้เพราะมีสิ่งที่เป็นมลทินหรือความสกปรกติดตัวมาตั้งแต่เกิด ดังนั้นหากต้องการตรัสรู้จะต้องมีการเกิดเป็นเพศชายเสียก่อน

ต่อมาแนวคิดดังกล่าวนี้ซึ่งเดิมอยู่ในกลุ่มชนชั้นสูง พวกขุนนางก็เริ่มแพร่หลายลงมาในระดับชาวบ้าน ซึ่งน่าจะเป็นความต้องการของขุนนางและชนชั้นสูงซึ่งปลูกฝังแนวคิดเรื่องบิดาเป็นใหญ่ในบ้านภายใต้แนวคิดการปกครองในระบบศักดินา (律令制<sup>りつりょうせい</sup>) ซึ่งกำหนดโดยเพศชายที่ต้องการให้เพศหญิงมีเพศสถานะที่ต่ำกว่าตน ดังนั้นหากเพศหญิงต้องการที่จะบรรเทาภิเลส มลทิน และความผิดบาป จะต้องไปวัดสักการะพระพุทธรูปและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เพื่อขอพรและอ้อนวอนให้ช่วยเหลือทั้งตนเองและครอบครัวให้พ้นทุกข์ โดยมีการร้องขอให้พระซึ่งเป็นเพศชายทำพิธีต่าง ๆ ให้ เช่น การบวชชีและการรับศีล ขณะเดียวกันตามวัดและภูเขาศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นภูเขายาเอะอิ ภูเขาโคยะ และที่วัดสำคัญ ๆ เช่น วัดโทตะอิ วัดตะอิโงะ ก็มีการกำหนดเขตที่เพศหญิงห้ามเข้า จนกระทั่งในสมัยคะมะกุระ ตอนต้นพระโฮเน็นและฉินรันผู้เผยแพร่แนวคิดความเชื่อเรื่องปณิธานขององค์พระโพธิสัตว์ 48 ข้อซึ่งระบุถึงการช่วยเหลือมนุษย์ทุกคนให้หลุดพ้นไม่มีการแบ่งแยกเพศหญิงชาย คนดีและคนชั่ว นอกจากนี้ต่อมายังมีแนวคำสอนของพระอิปโป (一遍<sup>いっぺん</sup>) (ค.ศ. 1239-1289) ผู้ก่อตั้งนิกายจิ (時宗<sup>じしゅう</sup>) ซึ่งระบุไว้อย่างชัดเจนว่า เพศหญิงหรือชาย ผู้บริสุทธิ์หรือไม่บริสุทธิ์ และแม้แต่มนุษย์ก็สามารถไปเกิดยังแดนสุชาวดีได้<sup>231</sup>

เป็นที่น่าสังเกตว่า ในนิทานเรื่องที่ 16 “การเห็นพระโพธิสัตว์จิโซของแม่ชี” แม่ชีซึ่งเป็นเพศหญิงเหมือนกันแต่กลับได้รับการช่วยเหลือจากพระโพธิสัตว์ให้ได้ไปเกิดยังแดนสุชาวดีได้ ด้วยความเชื่อและความศรัทธาอย่างลึกซึ้งในพระโพธิสัตว์จิโซ ในขณะที่มารดาของเซะอิโตะกุอิจิริ ในเรื่องที่ 19 กลับไม่สามารถไปเกิดยังแดนสุชาวดีได้ แต่หากพิจารณาจากเนื้อหาในนิทานเรื่องเล่าจะพบว่า ผู้เล่าไม่ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับมารดาของอิจิริมากนักว่า เป็นผู้ใดมีความเชื่อเช่นใด และเป็นนิทานที่เล่ามาตั้งแต่สมัยใด ดังนั้นอาจเป็นไปได้ว่า นิทานเรื่องที่ 19 อาจมีการเล่าต่อ ๆ กันมาตั้งแต่ช่วงสมัยเฮอัน ตอนกลางซึ่งได้รับอิทธิพลจากแนวคิดเรื่องความไม่เท่าเทียมทางเพศสถานะหญิงชาย แล้วค่อยมารวบรวมเป็นเล่มในสมัยคะมะกุระตอนต้นพร้อมกับนิทานเรื่องอื่น ๆ จากการศึกษาประวัติของตัวละครอิจิริที่เป็นลูกชายพบว่า ไม่ปรากฏชื่อและตำแหน่งทางสงฆ์ที่แน่ชัดทราบเพียงว่าเป็นสมณะผู้ออกบวชในนิกายฉินงน โดยเฉพาะอย่างยิ่งตัวละครสมณะได้สวดคาถาธารณีเพื่ออุทิศพระโพธิสัตว์พัน

<sup>231</sup> 鈴木正崇 (2002) 『女人禁制』 (東京: 吉川弘文館)、 p. 158-166.

มือพันดา ซึ่งในพุทธศาสนานิกายฉินงนได้ให้ความเคารพศรัทธาพระโพธิสัตว์องค์นี้มาก เพราะเชื่อว่าเป็นร่างอวตารของพระมหาไวโรจนะที่อวตารลงมาช่วยเหลือสรรพสัตว์

อย่างไรก็ตามจากการศึกษาเพิ่มเติมเกี่ยวกับแนวคิดคำสอนของนิกายโจโดะฉุ และโจโดะฉินฉุพบว่า ทั้งสองนิกายนี้เน้นความเท่าเทียมของมนุษย์ทุกคนภายใต้ความเชื่อที่ว่า ผู้ใดก็ตามที่เชื่อและศรัทธาในพระอมิตาภะแล้วขอเพียงสวดเอ่ยพระนามพระอมิตาภะเท่านั้น ก็จะได้รับความสะดวกสบายกรุณาช่วยเหลือให้พ้นทุกข์ โดยไม่มีการแบ่งแยกคนดี หรือคนชั่วหญิงหรือชาย โดยในนิกายโจโดะฉุได้กล่าวถึงความกรุณาของพระอมิตาภะว่า “แม้แต่คนชั่วก็ได้รับการต้อนรับในดินแดนของพระพุทธเจ้า อย่างไรก็ตามอย่าว่าแต่คนดีเลย” ในขณะที่นิกายโจโดะฉินฉุกล่าวในทำนองที่คล้ายกันว่า “ไม่มีความชั่วใดจะเข้มแข็งพอที่จะหลีกเลี่ยงความรักอันไม่มีขอบเขตจำกัดของพระอมิตาภะได้” ศรัทธาจึงเป็นเพียงเงื่อนไขเดียวต่อความรอดพ้น<sup>232</sup>

จากการศึกษาพบว่า หลังจากแนวคิดคำสอนของโฮเน็นและฉินฉินเรื่องความเท่าเทียมของเพศสถานะเริ่มชัดเจนมากยิ่งขึ้น เมื่อพระอิมแป็นได้เผยแพร่แนวคิดคำสอนนิกายจิ ซึ่งมีหลักการสำคัญ 3 ประการโดยเฉพาะประการสุดท้ายกล่าวว่า พระโพธิสัตว์มีปณิธานที่แน่วแน่ว่าจะช่วยเหลือสรรพสัตว์ให้พ้นทุกข์อยู่แล้วด้วยพระองค์เองโดยไม่จำเป็นต้องเชื่อหรือศรัทธาก็ได้ ทุกคนไม่ว่ามนุษย์หรืออมนุษย์ก็ตามจะได้รับการช่วยเหลือให้หลุดพ้น เพราะพระโพธิสัตว์ไม่สามารถตรัสรู้เพียงลำพังพระองค์เดียวได้โดยไม่ช่วยเหลือผู้คน เนื่องจากการตรัสรู้โดยลำพังจะไม่สามารถเรียกว่าเป็นการตรัสรู้ได้<sup>233</sup>

จากหลักฐานที่กล่าวมาทั้งหมดยังไม่อาจสรุปได้ว่าการที่สตรีไม่สามารถตรัสรู้บรรลุเป็นพระพุทธเจ้าด้วยตนเองได้นั้น เป็นแนวคิดคำสอนและความเชื่อจากพุทธศาสนานิกายใดนิกายหนึ่ง โดยเฉพาะ ทั้งนี้เนื่องจากความเชื่อเกี่ยวกับพุทธศาสนาของชาวญี่ปุ่นจะเปลี่ยนไปตามบริบทของสังคม ผ่านการศึกษาตีความจากผู้คนในสมัยนั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งชนชั้นสูงในสมัยเฮอันมีการใช้พุทธศาสนาเป็นเครื่องมือชนิดหนึ่งในการปกครอง และผู้รับผลประโยชน์จากความเชื่อจะอยู่ในกลุ่มผู้ชายซึ่งเป็นชนชั้นผู้ปกครองดังที่เคยกล่าวมาแล้ว แต่เมื่อบริบททางสังคมเปลี่ยนไปแนวคิดความเชื่อของพุทธศาสนาได้เริ่มแพร่กระจายลงมาสู่ผู้คนในระดับล่างมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งอิทธิพลของพุทธ

<sup>232</sup> ทวีวัฒน์ ปุณฺทริกวิวัฒน์, ศาสนาและปรัชญาใน จีน ทิเบต และญี่ปุ่น, หน้า 288.

<sup>233</sup> 大法輪閣編集部 (2014) 『日本仏教各宗派』 (東京: 三協美術印刷株式会社), p. 50-51.



ศาสนานิกายโจโดะฉู โจโดะฉินฉูและนิกายจิซึ่งเป็นที่นับถือศรัทธาของผู้คนระดับล่างในช่วงสมัยเฮอันตอนปลายและคะมะคุระตอนต้น ดังนั้นผู้รับผลประโยชน์จากความเชื่อทางพุทธศาสนาจึงมีแนวโน้มเปลี่ยนจากชนชั้นสูงไปสู่ผู้คนในทุกระดับ ทุกเพศสถานะ ด้วยเหตุผลดังกล่าวนี้จึงทำให้ความเชื่อในเรื่องเดียวกันค่อย ๆ เปลี่ยนไปตามบริบทของสังคมและวัฒนธรรมในแต่ละยุคสมัย

**5.2.5 ความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องของการบวชหรือการบำเพ็ญปฏิบัติใหม่อีกครั้ง** โดยเชื่อว่าเมื่อสมณะศึกษาหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาจนแตกฉานและเชี่ยวชาญ จนมีชื่อเสียงและเป็นที่เคารพนับถือและศรัทธาของผู้คนแล้ว หากยังอยู่ในสถานะเดิมก็จะทำให้ตนไม่สามารถบรรลุธรรมขั้นสูง และพระธรรมวินัยก็จะเสื่อมลงไปเรื่อย ๆ จำต้องทำตนคล้ายกับคนที่เสียสติ ไม่รู้จักิยามารยาทบ้าง หรือทำตนเป็นผู้ไม่เคร่งครัดในหลักคำสอนบ้างเช่น การแกล้งไปมีสัมพันธ์กับสตรีเพศบ้าง เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อให้ผู้คนเข้าใจผิดแล้วเลิกนับถือศรัทธา จากนั้นจะเริ่มตบฝึกปฏิบัติ บำเพ็ญตนอย่างเข้มงวดใหม่อีกครั้งจึงจะทำให้บรรลุธรรมขั้นสูงสุด หลุดพ้นจากสังสารวัฏและเป้าหมายสุดท้ายคือ การได้ไปเกิดยังแดนสุขาวดี โดยพบความเชื่อดังกล่าวนี้ในนิทานเรื่องเล่าที่ 194 “**นิงงะอิโหมนินหลุดพ้นไปแดนสุขาวดี**” เนื้อหากล่าวถึง ก่อนที่พระนิงงะอิโหมนินจะหลุดพ้นไปแดนสุขาวดีนั้น เขาได้ออกจากวัดและแกล้งทำตัวไม่สำรวมและไปแต่งงานกับสตรีเพื่อต้องการบวชหรือบำเพ็ญปฏิบัติซ้ำอีกครั้ง จนสุดท้ายสามารถหลุดพ้นไปเกิดยังแดนสุขาวดี นอกจากนี้ยังพบความเชื่อเดียวกันนี้ในเรื่องที่ 73 “**เรื่องของพระฮังกิวอะจะริ ผู้ไม่ยอมหันหลังให้ทิศตะวันตก**” เนื้อหากล่าวถึงพระฮังกิวอะจะริ ผู้มีวิธีการปฏิบัติอย่างเคร่งครัดในการดำเนินชีวิตประจำวันเพื่อให้ไปเกิดยังแดนสุขาวดี ซึ่งความเชื่อดังกล่าวนี้สันนิษฐานว่าน่าจะได้รับอิทธิพลจากความเชื่อของพุทธศาสนานิกายโจโดะฉูและโจโดะฉินฉู

จากการศึกษาเกี่ยวกับความเชื่อดังกล่าวนี้ พบเรื่องราวที่คล้ายกันนี้ในหนังสือรวมนิทานเรื่องเล่า *ฮมฉินฉู* เล่มที่ 1 เรื่องที่ 3 “**เรื่องของพระเปียวโดงุบุลงจากเขามุ่งหน้าเดินทางไปยังพื้นที่ห่างไกล**” (平等供奉、山を離れて、異州に赴く事) เนื้อหากล่าวถึง พระผู้หนึ่งชื่อว่า เปียวโดงุบุ เป็นพระชั้นสูงมีลูกศิษย์และผู้คนนับถือมากมาย ขณะที่ใช้ชีวิตสุขสบายบนภูเขาอิเอะอิ เขาตระหนักขึ้นมาได้ถึงความว่างเปล่าในจิตใจ ความไม่จริงยังยืนบนโลก ผู้คนมักคิดถึงแต่ผลประโยชน์และชื่อเสียงของตนเอง จึงเกิดความเบื่อหน่ายจึงได้แอบลงจากเขาขณะบอกลูกศิษย์ว่าไปทำกิจธุระส่วนตัว หลังจากนั้นได้ออกเดินทางล่องเรือไปยังพื้นที่ห่างไกลจากเมืองหลวง โดยสารเรือมุ่งหน้าไปทางทิศตะวันตก โดยตลอดจิ๋วพระทั้งสวมใส่เสื้อผ้าสีขาว จนกระทั่งผ่านไปหลายปีลูกศิษย์ของเขาได้พบเขาอยู่ในสภาพสวมใส่เสื้อผ้าอมแมม สกปรกและทำตัวเป็นขอทานอยู่ข้างถนน ลูกศิษย์พยายามที่จะพาเขากลับวัด แต่เขากลับไม่พูดจาและหนีหายไปอีก จนในที่สุดมีชาวบ้านพบร่างมรณภาพของพระผู้นี้ นั่ง

พนมมือหันหน้าไปทางทิศตะวันตกในป่าลึก ซึ่งเชื่อว่าเป็นทิศที่อยู่ของแดนสุขาวดีตามความเชื่อของชาวพุทธศาสนาหายานและในตอนจบของเรื่องกล่าวว่า “ไม่ว่าปัจจุบันหรืออดีต หากคนที่ตระหนักได้ ก็จะละทิ้งสถานที่เคยอยู่ไปยังถิ่นที่ไม่เคยเห็นและไม่รู้จัก ละทิ้งภพยศชื่อเสียงทุกสิ่งอย่างแล้วไปตายยังต่างถิ่น เพราะขนาดพระโพธิสัตว์ผู้หยั่งรู้ถึงความว่างเปล่าก็ตาม หากยังใช้ชีวิตอยู่ที่เดิม พบเจอผู้คนเดิม ๆ การจะเพิ่มอาณาที่แก่กล้าและมีพลังวิเศษนั้นเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ค่อนข้างยาก และสำหรับคนที่ตระหนักขึ้นมาได้ตอนนี้ แต่ยังไม่สามารถเข้าถึงการหยั่งรู้และหลุดพ้นจากกิเลส ก็ยังจะทำให้จิตใจสับสนได้ง่าย ดังนั้นเป็นที่แน่นอนแล้วว่า คนที่ยังอาศัยอยู่ในที่เดิมซึ่งคุ้นเคยอยู่แล้ว และอยู่ท่ามกลางผู้คนที่ยังยึดมั่นต้องเกิดจิตใจที่ลุ่มหลงยึดติดในกิเลสอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้”<sup>234</sup>

หากพิจารณาถึงปีที่มีการรวบรวมนิทานเรื่องเล่า *ฮมณินฉุ* พบว่าอยู่ในช่วง ค.ศ.1155-1216 ซึ่งตรงกับสมัยคะมะคุระตอนต้น และเป็นช่วงเวลาใกล้เคียงกันกับที่มีการรวบรวมนิทานเรื่องเล่า *อุจิฉุอิ โมะโนะงะตะริ* ในขณะที่พุทธศาสนานิกายโจโดะฉุ ซึ่งการเน้นการฝึกปฏิบัติด้วยตนเองไปพร้อมกับความศรัทธาในองค์พระโพธิสัตว์ ได้รับความเชื่อถือและศรัทธาอย่างมากทั้งจากชนชั้นสูงและชาวบ้านทั่วไปดังกล่าวมาแล้วข้างต้น นอกจากนี้จากการศึกษาประวัติของพระโฮเน็นในหนังสือ *พระพุทธเจ้ากับโฮเน็น 『ブツダと法然』* กล่าวว่า เมื่อพระโฮเน็นออกบวชที่วัดเอ็นเรียะกุ ภูเขาอิเอะอิ เขารู้สึกผิดหวังกับสภาพความเป็นอยู่และพฤติกรรมของพระที่หย่อนยานในพระวินัย ไม่ตั้งใจศึกษาพุทธศาสนาอย่างแท้จริง สมณะต่างมุ่งหวังความก้าวหน้าในทางโลกยิ่งกว่าโลกของฆราวาส ประกอบกับภายในวัดเอ็นเรียะกุเองก็มีปัญหาการเมืองภายใน ดังนั้นพระโฮเน็นจึงตัดสินใจสึกหนีไปยังคุโรตะนิ ซะอิโต (西塔の黒谷) ซึ่งถือเป็นการปลีกวิเวก (遁世) ละทิ้งเรื่องทางโลกและบวชซ้ำอีกครั้ง (再出家) ขณะมีอายุ 18 ปี ขณะนั้นพระโฮเน็นมีตั้งใจอย่างแน่วแน่ที่จะละทิ้งภูเขาอิเอะอิซึ่งเต็มไปด้วยเรื่องความขัดแย้งทางโลกอย่างเด็ดขาด ที่นั่นเขาได้พบอาจารย์เอะอิคุ *睿空* (ค.ศ.?-1179) และได้สนทนาศรธรรมศึกษาพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง<sup>235</sup>

จากหลักฐานดังกล่าวข้างต้นทำให้เชื่อได้ว่า แนวคิดความเชื่อเรื่องการบวชซ้ำ เป็นความเชื่อหนึ่งของนิกายโจโดะฉุซึ่งก่อตั้งโดยพระโฮเน็น เหตุที่กล่าวเช่นนี้เพราะเป้าหมายสูงสุดของผู้บวชซ้ำหรือฝึกปฏิบัติใหม่ที่พบในนิทานเรื่องเล่าที่กล่าวมาข้างต้นก็คือ การศึกษาและปฏิบัติตามพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าด้วยความตั้งใจที่แน่วแน่ เพื่อการได้ไปเกิดยังแดนสุขาวดี คล้ายกับการกระทำของพระโฮเน็นที่กล่าวมาข้างต้น ซึ่งเป็นความเชื่อสำคัญในนิกายโจโดะฉุที่เน้นการฝึกปฏิบัติด้วยตนเองไปพร้อมกับการอาศัยพลังศรัทธาในพระปณิธานของพระโพธิสัตว์ เพื่อให้ได้ไปเกิดยังแดนสุขาวดี

<sup>234</sup> 浅見和彦・伊東玉美 (2014) 『発心集上』 (東京: 角川文庫)、 p. 25-27.

<sup>235</sup> 聡平岡 (2016) 『ブツダと法然』 (東京: 新潮新書)、 p. 44-46.

5.2.6 ความเชื่อเกี่ยวกับการไปเกิดยังแดนสุขาวดีซึ่งเป็นดินแดนในอุดมคติหลังความตายของสมณะผู้ประกอบกรรมดี โดยพบความเชื่อดังกล่าวนี้ในเรื่อง 194 “นิงงะอิโณนินหลุดพันไปแดนสุขาวดี” ซึ่งกล่าวมาแล้วในเรื่องความเชื่อเกี่ยวกับการบวชซ้ำ แต่ในข้อนี้จะกล่าวถึงความเชื่อเกี่ยวกับการไปเกิดยังแดนสุขาวดี เกี่ยวกับความเชื่อเรื่องแดนสุขาวดีนี้ในหนังสือ พระมหาปณิธานของพระโพธิสัตว์ ข้อโต้แย้งทางปรัชญาของฉินรันของประทุม อังกูโรลहित กล่าวถึงดินแดนแห่งนี้ว่า ความหมายเดิมหมายถึง แดนบริสุทธ์ นอกจากนี้ยังหมายถึงการทำให้ดินแดนบริสุทธ์ ซึ่งหมายถึงการที่พระโพธิสัตว์ทำให้ดินแดนต่าง ๆ บริสุทธ์เนื่องจากเป็นแดนที่พระองค์จะกลับมาปรากฏตนในฐานะพระพุทเจ้าในอนาคต ดังนั้นการทำให้เป็นแดนบริสุทธ์จึงหมายความว่า เป็นการนำสรรพสัตว์ที่อยู่ ณ แดนนั้นไปสู่ทางที่บริสุทธ์ซึ่งได้แก่ ทางไปสู่นิพพานนั่นเอง แต่ถ้าหากเป็นแดนสุขาวดีในขอบของนิกายโจโคะฉุ ได้มีการบรรยายถึงลักษณะของแดนสุขาวดีในคัมภีร์ มหาสุขาวดียฺหุสฺตรและจุลสุขาวดียฺหุสฺตร และใน อมิตายุทธยานสูตรว่า เป็นแดนสุขสงบยิ่งทางทิศตะวันตกอยู่ห่างออกไปหลายพันล้านโกฏี เป็นแดนแห่งพระนิพพาน เป็นแดนแห่งสมาธิ เป็นแดนแห่งแสงอันไม่สิ้นสุด เป็นที่อยู่ของพระอมิตาภะ เป็นดินแดนที่มีสายลมพัดผ่านแถวแมกไม้และตาค่ายอัญมณี เสียงกระทบกันของอัญมณีสะท้อนดังออกไปราวกับเสียงดนตรี หลากหลายชนิดขึ้นบรรเลงขึ้นพร้อมกัน ผู้ที่ได้ยินเสียงต่างรู้สึกเปรมปรีดิ์ยิ่งนัก ต่างพร้อมกันระลึกถึง พระพุทธ พระธรรมและพระสงฆ์ และน้อมนำพระรัตนตรัยไว้ในใจมีเสื่อมคลาย สรรพสัตว์ที่ไปเกิดยังแดนสุขาวดีนี้เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยคุณสมบัติต่อไปนี้คือ สิกายบริสุทธ์ น้ำเสียงล้ำเลิศ มีพลังวิเศษและประกอบไปด้วยบุญกุศล ปราสาทที่อยู่ เสื้อผ้าอาหารอันล้วนเป็นของชั้นดี มีอาหารเลิศรส ผู้ที่อาศัยอยู่ ณ ที่แห่งนี้ขอเพียงนึกถึงสีลันของอาหารและรสชาติก็ดับความหิวกระหายลงได้อย่างมหัศจรรย์ โดยไม่จำเป็นต้องแตะต้องอาหาร เป็นแดนบริสุทธ์และสุขสงบยิ่งถึงพร้อมด้วยปิติที่ล้ำเลิศและวิเศษยิ่งนักในวิถีแห่งนิพพาน <sup>236</sup>

ในหนังสือของ สุมาลี มหณรงค์ชัย ได้กล่าวถึงดินแดนแห่งนี้ว่า “แดนพุทธเกษตรโจโคะฉุ นั้น เป็นวิสุทธิภูมิ มีลักษณะงดงามราวกับสวรรค์ อยู่พ้นจากความทุกข์และความไม่เที่ยง แต่กระนั้นแดนสุขาวดีไม่ใช่ภาวะที่เรียกว่า นิพพาน แต่เป็นภาวะที่อยู่กึ่งกลางระหว่างสวรรค์กับนิพพาน ต่างจากสวรรค์ตรงที่ผู้เกิดยังดินแดนแห่งนี้ถือว่า อยู่เหนือกรรม ไม่ต้องชดใช้กรรมที่ตนกระทำไว้ในกาลก่อน ไม่ต้องดิ้นรนทรมานในสังสารวัฏ ไม่ต้องเวียนว่ายตายเกิดเหมือนเทวดาทั้งหลายที่เสวยสุขอยู่ในภพภูมิสวรรค์ ผู้เกิด ณ แดนแห่งนี้จะโตเป็นหนุ่มสาวทันที และสามารถใช้ชีวิตอย่างสุขสบายอยู่ที่นั่นจนกว่าจะหลุดพัน ซึ่งเมื่อใดที่หลุดพันแล้วก็สามารถตั้งจิตอธิษฐานเพื่อ

<sup>236</sup> ประทุม อังกูโรลहित, พระมหาปณิธานของพระโพธิสัตว์: ข้อโต้แย้งทางปรัชญาของฉินรัน, หน้า 52-61.

กลับมาช่วยเหลือเวไนยสัตว์ได้ [กลับมาสู่การเวียนว่ายตายเกิดแต่ด้วยเจตนาของตน ไม่ใช่อกุศลวิบาก] จะถือว่าเป็นวิสุทธิภูมิเป็นแดนพักระหว่างโลกกับนิพพานก็ไม่ผิด”<sup>237</sup>

ส่วนใน พจนานุกรมพุทธศาสนาของญี่ปุ่น ของ อิฉิตะ มิสุมะโระ ได้ระบุถึงดินแดนแห่งนี้ว่า “เป็นดินแดนที่อยู่ของพระอมิตาภะ อยู่ห่างจากโลกมากถึงสิบล้านล้านบุทซุโดะ [1บุทซุโดะ เท่ากับ 1 ประเทศ ที่พระพุทธเจ้าปกครองอยู่] เป็นดินแดนที่เต็มไปด้วยความสุข ไร้ซึ่งความทุกข์ความวิตกกังวล และความทรمانทั้งปวง มีหลายทฤษฎีกล่าวถึงดินแดนแห่งนี้ในลักษณะที่คล้ายกันว่า เป็นดินแดนที่เต็มไปด้วยความสงบสุข ดังนั้นจึงมักมีการนำเอาภาพลักษณ์ของดินแดนแห่งนี้ไปเปรียบเทียบกับสถานที่ซึ่งมีความสนุกสนาน รื่นเริงว่า เป็นดินแดนสุขาวดี”<sup>238</sup>

จากการบรรยายลักษณะและการให้ความหมายของแดนสุขาวดีของผู้เชี่ยวชาญทางศาสนาแม้จะมีรายละเอียดปลีกย่อยแตกต่างกันไปบ้าง แต่ประเด็นสำคัญที่เหมือนกันของดินแดนแห่งนี้คือ ความสุขสงบและการหลุดพ้นจากกิเลสทั้งหลายทั้งปวงและความทุกข์จากการเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏ และข้อสำคัญอีกประการ การที่จะได้ไปเกิด ณ ดินแดนสุขาวดีนั้น สิ่งหนึ่งที่เห็นจากนิทานเรื่องเล่าหลายเรื่องคือ การบำเพ็ญบุญบารมีและการปฏิบัติดีชอบทั้งหลายตามครรลองความเชื่อทางพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัด เกี่ยวกับการไปเกิดยังแดนสุขาวดีนี้

อิระโอะกะ ซะโตะฉิ กล่าวในหนังสือ พระพุทธเจ้ากับโฮเน็น ว่า การที่จะได้ไปเกิด ณ ดินแดนแห่งนี้จะต้องมีจิตยึดมั่นในสามสิ่งคือ (1) ฉิฉิน しじょうしん คือ การเชื่อมั่นต่อความจริงเรื่องการไปเกิดยังแดนสุขาวดีอย่างจริงใจไม่มีข้อสงสัย (2) จินฉิน じんしん คือ การเชื่อมั่นศรัทธาอย่างลึกซึ้งในพระเมตตาขององค์พระอมิตาภะที่จะช่วยเหลือตนผู้ซึ่งเต็มไปด้วยกิเลสและไม่สามารถหลุดพ้นได้ด้วยตนเองให้หลุดพ้นได้ (3) เอะโกสะทซุเนงันฉิน えこうそつねんしん การน้อมนำบุญกุศลและคุณความดีทั้งหมดที่ตนเคยสั่งสมมาเพื่อให้ความปรารถนาที่จะไปเกิดยังแดนสุขาวดีบรรลุผลตามที่ต้องการ ซึ่งจิตที่ยึดมั่นในสามสิ่งดังกล่าวนี้ ต้องทำไปพร้อมกับการสวดเน็มบุทซุ และเมื่อถึงวาระสุดท้ายของชีวิตก็จะสามารถไปเกิดยังแดนสุขาวดีได้<sup>239</sup>

จากการศึกษาเกี่ยวกับเรื่อง การมารับวิญญานผู้ตายไปยังแดนสุขาวดีนี้พบว่า โดยปกติเมื่อวาระสุดท้ายแห่งชีวิตมาถึง พระอมิตาภะพร้อมด้วยสาวกคือ พระโพธิสัตว์ซึ่งตามความเชื่อของพุทธ

<sup>237</sup> สุมาลี มหณรงค์ชัย, พุทธศาสนมหายาน, หน้า 37.

<sup>238</sup> 石田瑞麿 『仏教語大辞典』、p. 300.

<sup>239</sup> 平岡聡 『ブツダと法然』、p. 221-223.

ศาสนาพุทธมีสององค์คือ พระอวโลกิเตศวร (観音菩薩) กับพระสถามหาปราปต์ (大勢至菩薩) ผู้เป็นอัครสาวกเบื้องขวาและซ้ายและเหล่าสาวกอื่น ๆ จะปรากฏกายมาพร้อมกับเมฆสีม่วงลอยมาจากทางทิศตะวันตก มีเสียงดนตรีซบกล่อม และกลิ่นหอมตลบอบอวล เช่นเดียวกันกับที่พบในฉากตอนท้ายของนิทานเรื่องเล่าที่ 194 ซึ่งกล่าวถึงกลิ่นหอมอบอวลที่เกิดขึ้นพร้อมกับการมรณภาพของพระนิงงะอิ ซึ่งเป็นการแสดงถึงการมารับไปเกิดยังแดนสุขาวดี

ดังนั้นจากการวิเคราะห์เนื้อหาของนิทานเรื่องเล่าและการศึกษาเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของพุทธศาสนาของญี่ปุ่น ทำให้เชื่อได้ว่า ความเชื่อเรื่องการไปเกิดยังแดนสุขาวดีนี้เป็นแนวคิดและความเชื่อสำคัญในนิยายโจโดะฉุ ซึ่งเป็นที่เชื่อถือศรัทธากันมากในช่วงสมัยเฮอันตอนปลายเชื่อมต่อกับสมัยคะมะกุระตอนต้น ช่วงเวลาดังกล่าวเป็นช่วงที่บ้านเมืองไม่สงบสุข เกิดโรคระบาดและภัยธรรมชาติ สมณะส่วนใหญ่ที่ออกบวชไม่ได้ตั้งใจศึกษาพุทธศาสนาอย่างจริงจัง จึงไม่สามารถเป็นที่พึ่งพาของผู้คนได้ ประกอบกับกระแสความเชื่อเรื่องยุคเสื่อมของพุทธศาสนากำลังจะมาถึง ทำให้ผู้คนในสมัยนั้นรู้สึกสิ้นหวังกับความจริงในสถานการณ์ที่เผชิญอยู่ในโลกปัจจุบันขณะมีชีวิต ต่อมาเมื่อพระโฮเน็นได้เสนอแนวคิดความเชื่อเรื่องการฝึกปฏิบัติและการสวดเน็มบุทซุ ซึ่งมีแนวทางปฏิบัติที่ไม่ยุ่งยากซับซ้อนและได้รับผลประโยชน์จากพุทธศาสนาในโลกหน้า (来世利益) กล่าวคือ การได้ไปเกิดยังแดนสุขาวดีที่มีแต่ความสุข จึงทำให้ได้รับความเชื่อถือศรัทธาอย่างมากทั้งในระดับชนชั้นสูงและชาวบ้านทั่วไป

### 5.3 ความเชื่อเกี่ยวกับพุทธศาสนาที่พบในนิทานเรื่องเล่าของสมณะที่มีภาพลักษณ์ด้านลบ

**5.3.1 ความเชื่อเกี่ยวกับสมณะเป็นบุคคลผู้มีพลังอำนาจวิเศษ มีคาถาอาคมเก่งกล้าเหนือคนธรรมดา และสามารถใช้คาถาอาคมในการทำร้ายผู้อื่น** โดยพบความเชื่อดังกล่าวนี้ในนิทานเรื่อง 2 เรื่องคือ เรื่องที่ 36 “ยะมะบุมิท่องคาถาให้เรือแล่นกลับมา” และเรื่องที่ 173 “เรื่องของฮิจิริที่แม่น้ำคิโยะตะกิ” ในนิทานเรื่องที่ 36 กล่าวถึง ยะมะบุมิ ผู้ผ่านการฝึกปฏิบัติตน ณ สถานที่ศักดิ์สิทธิ์หลายแห่งจนมีมานแก่กล้า สามารถสวดมนต์ท่องบริกรรมคาถาเรียกเทพโกะโฮให้ไปดึงเรือโดยสารที่แล่นออกจากท่าไปแล้วให้กลับเข้าฝั่ง จากนั้นก็คว้าเรือโดยสาร เพราะไม่พอใจที่คนเรือไม่ได้ให้ตนโดยสารเรือไปด้วย

หากพิจารณาถึงบทบาทของเทพโกะโฮ จากการศึกษาเพิ่มเติมพบว่า เป็นเทพชั้นล่างเดิมเชื่อว่า เป็นเทพผู้ติดตามพระพุทธเจ้าและพระโพธิสัตว์ สำหรับพวกนักปฏิบัติ หรือยะมะบุมิเชื่อว่า เป็นเทพผู้ติดตามเทพฟูโดเมียวโอะ หรือเทพสะโองงะเง็น รูปร่างลักษณะส่วนใหญ่เป็นเด็กบางครั้งอยู่ในร่าง

คนแก่และสัตว์<sup>240</sup> (ดูเพิ่มเติมในบทที่ 2 ข้อ 2.3.2 ลำดับที่ 1 เรื่องที่ 9) จากการศึกษาพบเทพองค์เดียวกันนี้ในนิทานเรื่องที่ 9 “เจ้าของตำหนักอุจิเป็นลมนิมนต์พระจิทซุโซโบมาช่วยรักษา” เรื่องที่ 101 “เรื่องของอิจิริจากเมืองฉินะโนะ” และเรื่องที่ 191 “พระวัดโกะกุระกุสวดแสดงปาฏิหาริย์ของพระสูตรนินโนเกียว” โดยเทพองค์นี้ถูกเรียกมาช่วยในการรักษาอาการเจ็บป่วยของผู้คน เป็นการช่วยสมณะในการทำความดี แต่ในนิทานเรื่องเล่าที่ 36 นี้ เป็นการมาช่วยเหลือ ยะมะบุมิ ทำเรื่องผิดศีลธรรมโดยการทำร้ายผู้อื่น ดังนั้นหากพิจารณาจากการกระทำของเทพองค์นี้จะพบว่า เป็นเทพที่มีหน้าที่คอยปกป้องและดูแลรักษาผู้ปฏิบัติตามแนวคิดคำสอนของพุทธศาสนา และมีคาถาอาคมแก่กล้าเท่านั้น อาจทำได้ทั้งการช่วยเหลือ ปกป้องให้สมณะกระทำความดีเพื่อผู้อื่น และการช่วยเหลือให้สมณะทำร้ายผู้อื่นอีกด้วย จากตัวบทนิทานจะเห็นว่าเทพโกะโฮ คว่าเรือชาวบ้านเพียงเพราะได้รับคำขู่ว่าจากยะมะบุมิว่าจะเลิกนับถือและละทิ้งแนวทางปฏิบัติตามคำสอนของพุทธศาสนา ดังนั้นการทำหน้าที่ผู้พิทักษ์บุคคลผู้นับถือศรัทธาและปฏิบัติตามคำสอนของพุทธศาสนาของเทพโกะโฮ เป็นการทำตามคำสั่ง ไม่มีการแยกแยะดีชั่วรวมทั้งไม่มีสิทธิ์ในการตัดสินใจเลือกที่จะทำหรือไม่ทำตามคำสั่ง

จากการศึกษาเพิ่มเติมพบความเชื่อเกี่ยวกับสมณะที่ใช้พลังอำนาจพิเศษของตนในการทำร้ายผู้อื่นนี้คล้ายกับพฤติกรรมของยะมะบุมิในนิยายสงครามเรื่อง *ทะอิเฮะอิกิ* 『太平記』 เล่มที่ 2 ตอนที่ คุมะวะกะมะรุกำลังจะหนีออกจากเกาะชะโด ยะมะบุมิใช้มือถูถูกประจำแล้วท่องคาถาอาคมเรียกลมมาพัดเรือที่แล่นอยู่กลางทะเลให้พลิกคว่ำ ซึ่งเป็นการเขียนเรื่องราวที่แปลกประหลาด มหัศจรรย์ของการใช้คาถาอาคมในยุคที่เชื่อว่าพุทธศาสนากำลังเสื่อม ดังนั้นอาจเป็นไปได้ว่า ภาพลักษณ์ของยะมะบุมิในวรรณคดีญี่ปุ่นในช่วงเวลาเดียวกันหรือใกล้เคียงกัน จะออกมาในลักษณะของผู้มีคาถาอาคมแก่กล้าและสามารถให้คุ้มและโทษแก่ผู้คนโดยการใช้เวทมนต์คาถา<sup>241</sup> เกี่ยวกับประเด็นความเชื่อทางพุทธศาสนาของญี่ปุ่นนี้ จากการวิเคราะห์เนื้อหานิทานเรื่องเล่าของสมณะสรุปได้ว่า ในสมัยเฮอันตอนกลางและตอนปลายนั้นพุทธศาสนาแนวคำสอนมิกเกียวที่เชื่อว่า สมณะชั้นสูงผู้มีอาคมแก่กล้าสามารถใช้เวทมนต์คาถาเรียกเทพโกะโฮมาใช้งานได้ตามความต้องการของตน โดยพบความเชื่อนี้ของสมณะทั้งในพุทธศาสนานิกายเท็นดะอิและฉิงงนแนวคำสอนมิกเกียว และนอกจากนี้ยังพบความเชื่อในลักษณะเดียวกันของวิถีปฏิบัติแบบมูเง็นโด ซึ่งเชื่อว่าเหล่าผู้ปฏิบัติหรือยะมะบุมิ ซึ่งใช้ชีวิตกึ่งพระ

<sup>240</sup> 井上順孝, 『神道辞典』、p. 80.

<sup>241</sup> 小林保治・増古和子 『宇治拾遺物語』、p. 111.

กึ่งฆราวาสที่ผ่านการฝึกปฏิบัติตามป่าเขามาอย่างเข้มงวด มีคาถาอาคมแก่กล้าก็สามารถเรียกใช้งานเทพองค์นี้ได้เช่นกัน

นอกจากเรื่องที่ 36 แล้วยังมีนิทานเรื่อง 173 “**เรื่องของอิจิริที่แม่น้ำคิโยะตะกิ**” ที่พบว่าสมณะเป็นบุคคลผู้มีพลังอำนาจวิเศษ มีเวทมนต์คาถาอาคมแก่กล้าเหนือคนธรรมดา และสามารถใช้คาถาอาคมในการทำร้ายผู้อื่น ในเนื้อเรื่องกล่าวถึงอิจิริผู้อาศัยอยู่ปลายแม่น้ำเกิดความอิจฉาอิจิริผู้อยู่ต้นแม่น้ำซึ่งมีความสามารถเทียบเคียงตน จึงได้ไปทดสอบวิชาโดยท่อบริกรรมคาถาให้ไฟไหม้กระท่อมของอิจิริผู้อยู่ต้นแม่น้ำ จากนั้นอิจิริผู้อยู่ต้นน้ำจึงได้เสกคาถาอาคมกลับ ทำให้ไฟไหม้ติดจิวรของอิจิริผู้มาทดสอบ จากการศึกษาพบว่าความเชื่อเรื่องการใช้คาถาอาคมในการทำร้ายผู้อื่นนี้คือ การทำคะจิหรือการสวดคาถาธารณีเพื่อบูชาเทพฟูโดเมียวโอะ ซึ่งเป็นความเชื่อในนิยายฉิงงวนแนวคำสอนมิกเกียว<sup>242</sup>

จากการศึกษาเพิ่มเติมเกี่ยวกับการทำคะจิพบว่า เป็นการท่องคาถาซึ่งเดิมเป็นภาษาบาลี และถือเป็นแนวคิดที่สำคัญมากในพุทธศาสนาหายานซึ่งเชื่อว่า เป็นการช่วยเหลือสรรพสัตว์ อันเกิดจากปัญญาความรู้และพระเมตตาอันสูงส่งของพระโพธิสัตว์ซึ่งถือว่าเป็นโลกแห่งพุทธะ การที่จะเข้าไปอยู่ในโลกนี้ได้ต้องศึกษาพระธรรมคำสั่งสอนและการฝึกบำเพ็ญปฏิบัติด้วยความเชื่อถ้อยและศรัทธา และเพื่อเป็นการยืนยันการมีอยู่จริงของเรื่องโลกแห่งพุทธะเมื่อท่องคาถาต่าง ๆ ก็จะทำให้เกิดคุณอนันต์แก่ผู้ท่องค่านั้น การทำคะจิเป็นการกระทำเพื่อหวังผลประโยชน์จากพุทธศาสนาในชาติปัจจุบัน ต่อมาผู้ผู้นำไปรวมกับคำว่า คิโต ซึ่งหมายถึง การสวดอ่อนวอนต่อพระพุทธเจ้าและเทพเจ้าของลัทธิชินโตเพื่อให้บรรลุในสิ่งที่ปรารถนา ทำให้มีการเรียกพิธีกรรมนี้รวมกันว่า การทำคะจิคิโต และมักใช้ในความหมายของการสวดคาถาเพื่อปัดเป่าสิ่งชั่วร้ายและนำมาซึ่งความสุข<sup>243</sup>

**5.3.2 ความเชื่อเกี่ยวกับการใช้เทพมิกิเงะมิ** โดยพบความเชื่อเกี่ยวกับการใช้งานเทพมิกิเงะมิในนิทานสองเรื่องคือ พบในเรื่องที่ 126 “**เรื่องของพระผู้มาทดสอบเซะอิเมะอิ**” และเรื่องที่ 127 “**เรื่องเซะอิเมะอิฆ่ากบ**” ในนิทานเรื่องที่ 126 เทพมิกิเงะมิอยู่ในร่างเด็กสองคนเดินทางมาพร้อมกับพระชราผู้หนึ่งเพื่อมาทดสอบวิชาของอมเมียวจิ หรือขุนนางนักพยากรณ์ชื่อ เซะอิเมะอิ แต่ถูกจับได้เสียก่อนนักพยากรณ์จึงได้ใช้วิชาซ่อนเทพทั้งสององค์ไว้ ส่วนในเรื่องที่ 127 นั้นกล่าวว่า นักพยากรณ์

<sup>242</sup> Ibid., p.241.

<sup>243</sup> 小野康博 (1985) 『日本宗教辞典』 (東京: 弘文堂)、 p. 275-277.

เซะเมะอิได้ใช้เทพนี้เฝ้าบ้านของตนเมื่อไม่อยู่บ้าน จากเนื้อหานิทานเรื่องเล่าจะเห็นว่า เทพฉิกงะมิมีสถานะเป็นเทพชั้นล่างทำหน้าที่คอยรับใช้พระผู้มีมีมานแก่กล้า หรือพวกอมเมียวจิที่มีคาถาอาคมแก่กล้า มีสถานะเป็นเทพชั้นล่างคล้าย ๆ กับเทพโกะโฮ จากการศึกษาประวัติความเชื่อเกี่ยวกับเทพดังกล่าวนี้พบว่า ได้รับอิทธิพลความเชื่อมาจากประเทศจีน ซึ่งรับมาจากประเทศอินเดียอีกทอดหนึ่ง สันนิษฐานว่ามีทั้งหมด 12 องค์ เดิมมีการกล่าวถึงการใช้งานเทพชนิดนี้ในกลุ่มสมณะในพุทธศาสนา นิกายฉินงน แต่ไม่มีการระบุชื่อของเทพที่นำมาใช้งาน จนกระทั่งเริ่มมีปรากฏชื่อเทพต่าง ๆ เมื่อมีการนำใช้ในวิชาโหราศาสตร์ของพวกอมเมียวจิที่เรียกว่า ริคุจินฉิกิเซ็น りくじんしきせん 六壬式占 ซึ่งเทพเหล่านั้นจะปรากฏอยู่บนแผ่นทำนายในแต่ละเดือนทั้งหมด 12 เดือน เช่น เทพโซะเมะอิ しょうめい 徴明 คะกะอิ かかい 河魁 จูกะอิ じゅうかい 從魁 เป็นต้น โดยเทพส่วนใหญ่จะมีรูปร่างเป็นเด็ก เป็นสัตว์เล็ก ๆ หรือบางครั้งมีรูปร่างเป็นปีศาจ นอกจากนี้ยังพบความเชื่อเกี่ยวกับการใช้คาถาเรียกเทพเหล่านี้มาใช้ในการทำร้าย ศัตรู และใช้ในการทำนายดังที่ปรากฏในนิทานเรื่องเล่า *คนจะกุ โมะโนะงะตะริฉุ* และ *อุจิฉุอิ โมะโนะงะตะริ* <sup>244</sup>

จากการศึกษาเพิ่มเติมพบว่า พวกอมเมียวจิหรือนักพยากรณ์ในสมัยเฮอันนั้นเชื่อว่า ทุกคนสามารถเรียกใช้งานเทพฉิกงะมิ โดยเฉพาะที่มีชื่อเสียงคือ อะเบะ โนะ เซะอิเมะอิ โดยปกตินักพยากรณ์จะถือแผ่นป้ายกระดาษที่มีสัญลักษณ์ต่าง ๆ คล้ายผ้ายันต์ แต่เมื่อถึงเวลาใช้งานในสถานการณ์ที่แตกต่างกัน ก็จะเลือกใช้ฉิกงะมิแต่ละองค์ตามความเหมาะสมในแต่ละสถานการณ์ โดยเทพเหล่านี้จะสามารถแปลงร่างได้หลายลักษณะเช่น มนุษย์ สัตว์ และปีศาจ เป็นต้น เทพฉิกงะมิมีความสามารถในการหยั่งรู้ หรือแยกแยะจิตใจดีชั่วของมนุษย์ได้ รวมทั้งสามารถให้คุณและให้โทษผู้อื่นได้ตามคำสั่งของผู้ใช้คาถาอาคมนั้น นอกจากนิทานทั้งสองเรื่องใน *อุจิฉุอิ โมะโนะงะตะริ* ที่กล่าวมาแล้ว ยังพบเรื่องราวเกี่ยวกับการใช้เทพฉิกงะมิเพื่อเล่นงานผู้อื่นของนักพยากรณ์ผู้หนึ่งใน *อุจิฉุอิ โมะโนะงะตะริ* เรื่องที่ 28 “อะเบะ โนะ เซะอิเมะอิ ปกป้องขุนนางตำแหน่งคุโรโตะ โนะ โซโฌ”

(くろどのせうしやう 晴明、藏人少将封ずる事) เนื้อเรื่องกล่าวถึงขุนนางผู้หนึ่งตำแหน่ง คุโรโตะ โนะ โซโฌ ลูกน้องของภรรยาโหดร้ายให้อมเมียวจิใช้เทพฉิกงะมิมาทำร้าย แต่ขุนนาง อะเบะ โนะ เซะเมะอิ ได้ช่วยเหลือและป้องกันเอาไว้ได้ ทำให้ฉิกงะมิที่มาทำร้ายนั้นพ่ายแพ้และกลับไปทำร้ายเจ้าของจนตาย ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า การใช้งานเทพฉิกงะมิไม่ใช่ทำได้ง่าย ๆ ต้องมีคาถาอาคมมากพอที่จะควบคุมเทพเหล่านี้ได้ เพราะหากส่งไปทำร้ายคนที่มีคาถาอาคมมากกว่า และผู้นั้นสามารถป้องกันได้ก็จะ

<sup>244</sup>井上順孝 『神道辞典』、p. 80.



ย้อนกลับทำร้ายผู้ใช้งานทันที เนื่องจากนิทานเรื่องที่ 28 นั้นไม่มีตัวละครเป็นสมณะจึงไม่ได้นำมาวิเคราะห์ในงานวิจัยฉบับนี้ อย่างไรก็ตามจากการศึกษาข้างต้นแม้จะพบว่า ผู้ที่มีความสามารถในการเรียกใช้งานเทพมิกะมินั้น นอกจากจะเป็นอมเมียวจิ หรือนักพยากรณ์เป็นส่วนใหญ่แล้วยังมีสมณะในพุทธศาสนาดังที่ปรากฏในเรื่องที่ 126 ดังนั้นจากหลักฐานดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงความเชื่อเกี่ยวกับการใช้งานเทพมิกะมินี้ว่า เกิดจากการผสมผสานความเชื่อระหว่างพุทธศาสนากับความเชื่อในวิถีปฏิบัติแบบอมเมียวโดซึ่งมีมาแล้วตั้งแต่สมัยเฮอัน

### 5.3.3 ความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องยุคเสื่อมของพุทธศาสนา หรือภาษาญี่ปุ่นเรียกว่า “มัทโป”

(末法) พบในนิทานเรื่องที่ 36 “ยะมะบุมิท่องคาถาให้เรือแล่นกลับมา” ซึ่งเคยกล่าวถึงมาแล้วในข้อ 5.3.1 แต่ในข้อนี้จะเน้นเฉพาะเรื่องความเชื่อเกี่ยวกับยุคเสื่อมของพุทธศาสนา โดยในตอนจบของนิทานเรื่องที่ 36 กล่าวว่า แม้โลกกำลังเข้าสู่ยุคมัทโปซึ่งเหลือเพียงคำสอน ไม่มีการปฏิบัติ และไม่มีการบรรลุนิพพานแล้วก็ตามแต่พลาณภาพของพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ยังคงอยู่ ซึ่งเกี่ยวกับประเด็นความเชื่อดังกล่าวนี้ สันนิษฐานว่า ญี่ปุ่นได้รับอิทธิพลมาจากประเทศจีนกล่าวคือ เชื่อกันว่าหลังพระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานไปแล้ว แบ่งออกเป็น 3 ยุคได้แก่

**ยุคแรก** คือช่วงระหว่าง 500 ปีบางตำราระบุว่า 1000 ปี หลังจากพระพุทธเจ้าเสด็จปรินิพพานเรียกว่ายุค โฉโฮ しょうぼう 正法 เชื่อว่า เป็นยุคที่ยังมีพระธรรมคำสั่งสอนอันถูกต้องขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า มีการฝึกปฏิบัติตนอย่างถูกต้อง และผู้คนที่เชื่อถือศรัทธาในพุทธศาสนาสามารถหลุดพ้นได้

**ยุคที่สอง** คือช่วงระหว่าง 500 ถึง 1000ปี [บางตำราระบุว่าระหว่าง 1000 ปี ถึง 2000 ปี] หลังจากพระพุทธเจ้าเสด็จปรินิพพานเรียกว่า ยุคโซโบ そぼう 像法 เชื่อว่า เป็นยุคที่ยังมีพระธรรมคำสั่งสอนอันถูกต้อง และมีการฝึกปฏิบัติตน แต่ไม่มีมนุษย์ผู้ใดสามารถหลุดพ้นได้ เชื่อว่า ปี ค.ศ.1051 คือปีสุดท้ายของยุคนี้

**ยุคที่สาม** คือ ยุคที่ต่อจากยุคโซโบ กินระยะเวลาประมาณ 10000 ปี หลังจากพระพุทธเจ้าเสด็จปรินิพพาน เรียกว่า ยุค มัทโป เป็นยุคที่เชื่อว่า ยังมีพระธรรมคำสั่งสอนอยู่ แต่ไม่มีการฝึกปฏิบัติ และไม่มีมนุษย์ผู้ใดสามารถหลุดพ้นได้ หรือบางครั้งเรียกว่าเป็นยุคแห่งการสิ้นสุดของพุทธศาสนา ซึ่งเชื่อกันว่า ศาสนาพุทธมาถึงจุดเสื่อมแล้วเป็นช่วงเวลาที่ผู้คนเต็มไปด้วยความวิตกกังวลเกิดความไม่มั่นคงทางการเมือง ชาวญี่ปุ่นเชื่อว่า ยุคนี้เริ่มต้นในปลายสมัยเฮอันเชื่อมต่อกับสมัยคะมะกุระตอนต้นหรือประมาณปี ค.ศ.1052 ในบางตำราก็ระบุว่าจะเริ่มมาก่อนหน้านั้นแล้ว ตั้งแต่ที่เกิดโรคระบาด ในปี ค.ศ.790 เกิดภาวะแห้งแล้งในปี ค.ศ. 817 และเกิดภาวะน้ำท่วมใหญ่ในปี ค.ศ.818 เกิดภัยพิบัติต่างๆ เรื่อยมา จนกระทั่งถึงเหตุการณ์แผ่นดินไหวครั้งใหญ่เมืองเฮอันในปี ค.ศ.827 สำหรับแนวคิดเกี่ยวกับ

สามยุคหลังจากพระพุทธเจ้าเสด็จปรินิพพานไปแล้วของญี่ปุ่นนั้น มีการกล่าวถึงครั้งแรกในหนังสือรวมนิทานพุทธศาสนาเล่มแรกคือ นิฮนเรียวกิ ซึ่งแต่งในสมัยเฮอันตอนต้น แต่แนวคิดดังกล่าวนี้เริ่มมาแพร่หลายในสมัยเฮอันตอนปลายถึงคะมะกุระตอนต้น<sup>245</sup>

แนวคิดเรื่องเกี่ยวกับยุคเสื่อมของพุทธศาสนานี้พบว่า มีอิทธิพลอย่างมากในพุทธศาสนานิกายโจโคะฉุ และโจโคะฉินฉุโดยเชื่อว่าเมื่อมาถึงยุคเสื่อมของพุทธศาสนาแล้ว มนุษย์ไม่สามารถหลุดพ้นได้ด้วยตนเอง ดังนั้นจำเป็นต้องได้รับการช่วยเหลือจากองค์พระโพธิสัตว์ซึ่งพระองค์ทรงตั้งปณิธานเอาไว้ว่า จะไม่ยอมบรรลุนิพพานเป็นพระพุทธเจ้าจนกว่าจะช่วยเหลือสรรพสัตว์ผู้ทุกข์ยากให้หลุดพ้นจากสังสารวัฏและได้ไปเกิดยังแดนสุขาวดี ดังที่ได้เคยกล่าวมาแล้วในเรื่องความเชื่อเรื่องเกี่ยวกับการไปเกิดยังแดนสุขาวดีในข้อ 5.2.6 ดังนั้นจากเนื้อหาของนิทานเรื่องเล่าแม้ไม่ได้ระบุอย่างชัดเจนว่าต้องการให้ผู้คนเชื่อถือศรัทธาในพุทธศาสนา แต่จากเนื้อหาที่กล่าวถึงพลังอำนาจของพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ที่ยังสามารถดลบันดาลให้ตัวละครสมณะผู้เลื่อมใสศรัทธาและผ่านการฝึกปฏิบัติมาอย่างเข้มงวดบรรลุผลในสิ่งที่ตนปรารถนาได้นั้น เป็นการแสดงถึงนัยสำคัญของผู้เล่าที่ต้องการให้ผู้อ่านเห็นว่า แม้จะเป็นยุคที่เชื่อว่าพุทธศาสนามาถึงจุดเสื่อม แต่พลังอำนาจวิเศษของพุทธศาสนานั้นยังเป็นที่พึ่งพาของผู้เชื่อถือศรัทธาได้เสมอ

**5.3.4 ความเชื่อเกี่ยวกับอำนาจความศักดิ์สิทธิ์ของสัตว์ธรรมปุณชริกสูตรว่า มีพละนาภาพที่จะดลบันดาลสิ่งต่าง ๆ ให้ปรากฏผลตามทีผู้เชื่อถือศรัทธาได้สวดปฏิบัติเพื่อขอพร** โดยพบความเชื่อดังกล่าวนี้ ในนิทานเรื่องที่ 60 “เรื่องของนางฉิมเมียวบุไปนมัสการที่วัดคิโยะมิสุ” ซึ่งเนื้อหา กล่าวถึงพระชราผู้หนึ่งทีไปหลงไหลหญิงสาวชื่อนางฉิมเมียวบุ ขณะที่นางไปสวดมนต์ที่วัด พระชราถึงกับมีจิตพิศวาสหลงใหลจนไม่เป็นอันฉันอาหารถึงกับล้มป่วย จนเมื่อวาระสุดท้ายมาถึงลูกศิษย์ได้ไปตามนางฉิมเมียวบุมาพบและได้สนทนากัน พระชรารู้สึกปลื้มปิติในคำพูดและความมีไมตรีจิตของนางฉิมเมียวบุ จึงได้ขอพรอันศักดิ์สิทธิ์จากสัตว์ธรรมปุณชริกสูตร ในบทมีพละนาภาพสูงสุดที่ตนเคยสวดมาดลบันดาลให้นางฉิมเมียวบุประสบความสำเร็จในชีวิตและเรื่องราวก็เป็นจริงดังทีพระชราได้อธิฐานขอพรไว้

<sup>245</sup>末木文美士 『日本仏教史』、p. 127-134.

ในหนังสือ *สังฆธรรมปุณทริกสูตร* ฉบับแปลของ ชะเอม แก้วคล้าย ในส่วนคำนำของผู้แปล ก่อนเนื้อหาตัวบทพระสูตร มีการเขียนถึงความศักดิ์สิทธิ์ของพระสูตรนี้ว่า “*สังฆธรรมปุณทริกสูตร* มีเนื้อหากล่าวถึงความศรัทธาและสวดภาวนาว่า มีคุณอย่างอนันต์ แม้ปุถุชน คนสามัญก็สามารถเข้าถึงพระปัญญาคุณของพระพุทธเจ้าได้ ด้วยการถือตาม*สังฆธรรมปุณทริกสูตร* ด้วยการอ่าน ท่อง คัดลอก สอนและชักชวนผู้อ่านให้ฟัง เป็นต้น เช่น ข้อความในพระสูตรตอนหนึ่งว่า “หากผู้ใดชักชวนผู้อื่นแม้เพียงคนเดียว โดยกล่าวว่า จงไปเถิด ไปฟังธรรม เพราะพระสูตรนี้หาได้ยากในหลายหมื่นกัลป์ หากผู้ถูกชักชวนปฏิบัติแม้เพียงครู่หนึ่ง เขา [ผู้ชักชวน] จะไม่มีโรคปาก ไม่มีโรคเกี่ยวกับลิ้น ฟันไม่หลุด ไม่ดำ ไม่เหลือง ฟันจะเรียบเสมอกัน ใบหน้าจะไม่บิดเบี้ยว ไม่สับ ไม่ยาว จมูกจะมีลักษณะดี ปากไม่มีกลิ่นเหม็น มีรูปร่างเป็นที่น่ายินดีแก่คนทั่วไป เป็นต้น” นอกจากนั้น *สังฆธรรมปุณทริกสูตร* ยังเป็นเสมือนมนต์ขลังที่เป็นเกาะป้องกันผู้เจริญภาวนาให้ปราศจากภัยอันตรายนานาประการ”<sup>246</sup> จากข้อความที่ยกมาแสดงให้เห็นว่า ผู้ที่เชื่อถือศรัทธาและสวดภาวนาพระสูตรเป็นประจำ นอกจากจะได้อุญกุศลต่อตนเองแล้ว ยังสามารถส่งต่ออุญกุศลไปสู่ผู้อื่นได้โดยการชักชวนให้ผู้อื่นเชื่อถือศรัทธา ทั้งนี้สอดคล้องกับที่กล่าวในหนังสือ *พระพุทธเจ้าของญี่ปุ่น* 『日本の仏さま』 ซึ่งระบุถึงพลาณภาพและความศักดิ์สิทธิ์ของ*สังฆธรรมปุณทริกสูตร* ซึ่งมีเขียนเอาไว้อย่างชัดเจนในบทที่ 28 ว่า “ผู้ใดเผยแพร่พระสูตรด้วยความเชื่อถือศรัทธาอย่างแน่วแน่จะได้รับอนิสงฆ์ผลบุญอย่างสูงสุดและเหลือคณานับ”<sup>247</sup>

โคะมิเนะ คะสุอะกิ 小峯和明 กล่าวว่า มีนิทานเรื่องเล่าใน *คนจะกู โมะโนะงะตะริฉู* มากถึง 88 เรื่องที่กล่าวถึงความศักดิ์สิทธิ์ของ*สังฆธรรมปุณทริกสูตร* และมีนิทานเรื่องเล่าอื่นๆ มากถึง 277 เรื่องที่มีเนื้อหามุ่งส่งเสริมความเชื่อและความศรัทธาในพระสูตรนี้ว่ามีความสำคัญมากมาตั้งแต่สมัยนารา ซึ่งเจ้าชายโฌโตกุก็ได้ใช้พระสูตรนี้เป็นหลักในการปกครองประเทศ ต่อมาสมัยเฮอันพระชะอิโซ ผู้ก่อตั้งนิกายเทนดะอิกิได้ศึกษาพระสูตรนี้ที่ประเทศจีนพร้อมก็นำมาเผยแพร่ในประเทศญี่ปุ่นโดยยึดเป็นพระสูตรสำคัญในนิกายที่ตนก่อตั้งหรือที่รู้จักกันในชื่อว่า เท็นดะอิ ฮกเกะเกียว てんだいほっけきょう 天台法華經 ตั้งแต่สมัยเฮอันตอนกลางจนถึงสมัยเฮอันตอนปลายมีการสวดแสดงพระธรรมเทศนาเกี่ยวกับเนื้อหาของพระสูตรกันอย่างกว้างขวาง แม้กระทั่งนิกายโจโดะฉู และโจโดะฉินฉูซึ่งแยกออกมาจากนิกายเทนดะอิเองก็ยังคงให้ความสำคัญกับพระสูตรนี้ ในสมัยคะมะกุระตอนต้นนั้นนิชิเร็นผู้ก่อตั้งนิกายนิชิเร็นได้ยึดเอา*สังฆธรรมปุณทริกสูตร*ว่า เป็นหนทางเดียวที่จะทำให้คนพ้นทุกข์ ซึ่งหลักสำคัญของพระสูตรแบ่งออกเป็น 3 ส่วนคือ **ส่วนที่หนึ่ง** ว่าด้วยเรื่องของการช่วยเหลือสรรพสัตว์โดยไม่มีการแบ่งแยก いちじょうみょうぼう (一乗妙法) **ส่วนที่สอง** ว่าด้วยเรื่องของการช่วยเหลือสรรพสัตว์ให้พ้นทุกข์ตลอดกาลของ

<sup>246</sup> ชะเอม แก้วคล้าย, ผู้แปล (2547) *สังฆธรรมปุณทริกสูตร*, (กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง) หน้า 3.

<sup>247</sup> 並木伸一郎 (2017) 『日本の仏さま』 (東京: 三坂書房)、 p. 120-121.

พระพุทธเจ้าตั้งแต่อดีตชาติจนถึงอนาคตชาติ (久遠本仏) ส่วนที่สาม ว่าด้วยแนวทางปฏิบัติขององค์พระโพธิสัตว์ (菩薩行道) เป็นส่วนที่แสดงให้เห็นถึงวิธีการปฏิบัติของพระโพธิสัตว์ และแนวทางปฏิบัติเพื่อช่วยเหลือผู้อื่น โดยในเนื้อหาของนิทานเรื่องเล่า คนจะกุ โมะโนะงะตะริณ จะแสดงความศรัทธา อธิษฐานและปาฏิหาริย์ขององค์พระโพธิสัตว์ปรากฏผลใน 2 ลักษณะคือ (1) การเกิดผลในชาติปัจจุบัน (2) การได้ไปเกิดยังแดนสุขาวดีหลังความตาย (死後の極楽往生) ซึ่งการเกิดผลทั้งสองประการดังกล่าวนี้ผู้เชื่อถือศรัทธาจะต้องมีการฟังพระธรรมเทศนาจากพระสูตร การสวดพระสูตรด้วยตนเอง และการคัดลอกพระสูตร ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า สัทธรรมปุณฑริกสูตร เป็นพระสูตรหลักที่เป็นพื้นฐานสำคัญของพุทธศาสนาของประเทศญี่ปุ่น<sup>248</sup>

จากหลักฐานที่กล่าวมาข้างต้นจึงสามารถสรุปได้ว่า สัทธรรมปุณฑริกสูตรเป็นพระสูตรสำคัญของพุทธศาสนิกายในต่าง ๆ ของญี่ปุ่นมาแล้วตั้งแต่สมัยนาราเรื่อยมาจนถึงสมัยเฮอันตอนปลาย และสมัยคะมะกุระตอนต้น ซึ่งสันนิษฐานว่าเป็นช่วงเวลาที่มีการรวบรวมนิทานเรื่องเล่า อุจิฉุอิ โมะโนะงะตะริ ดังนั้นจากหลักฐานต่าง ๆ ที่กล่าวมาจึงทำให้เชื่อได้ว่า ความเชื่อเกี่ยวกับอำนาจความศักดิ์สิทธิ์ของสัทธรรมปุณฑริกสูตรในนิทานเรื่องเล่านี้ ไม่ได้เกิดจากความบังเอิญของเนื้อหา แต่อาจเกิดจากวัตถุประสงค์ของผู้เล่าที่นอกจากการให้ความบันเทิงแล้ว ยังมุ่งส่งเสริมให้ผู้คนเลื่อมใสศรัทธาในพระสูตรนี้ โดยเฉพาะในตอนจบของนิทานเรื่องเล่า ผู้เล่าได้แสดงเจตนาค่อนข้างชัดเจนถึงการมุ่งส่งเสริมความเชื่อเกี่ยวกับอำนาจความศักดิ์สิทธิ์ของสัทธรรมปุณฑริกสูตรว่ามีพลาณภาพอย่างใหญ่หลวงที่จะดลบันดาลสิ่งต่างๆ ให้ปรากฏผลตามที่ผู้เชื่อถือศรัทธาสวดปฏิบัติ และขอพรที่ตนปรารถนาไว้ ดังที่นางมิเมียวบุประสบความสำเร็จในชีวิต ซึ่งเชื่อว่าเกิดจากพระชราได้อธิษฐานขอพรจากพระสูตรนี้ที่ตนได้สวดเป็นประจำดังที่ได้กล่าวมาแล้วในบทที่ 3

**5.3.5 ความเชื่อเกี่ยวกับการเชื่อถือศรัทธาต่อพระโพธิสัตว์จิโสของสมณะผู้ประกอบกรรมชั่ว** โดยพบความเชื่อดังกล่าวนี้พบในนิทานเรื่องเล่าที่ 82 “เรื่องของพระคะโนกับรูปปั้นพระโพธิสัตว์จิโสแห่งเขาโยะกะวะ” เนื้อเรื่องกล่าวถึงพระคะโนที่ประกอบกรรมชั่วมีพฤติกรรมผิดศีล แต่เมื่อมรณภาพไปแล้ว พระโพธิสัตว์จิโสที่เขาให้ความเชื่อถือศรัทธาได้ตามลงไปในนรกเพื่อช่วยเหลือ เป็นที่น่าสังเกตว่าความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องความเชื่อถือและศรัทธาในพระโพธิสัตว์จิโสนี้พบในนิทานเรื่องที่ 16

<sup>248</sup> 小峯和明 (2012) 『今昔物語集と神と仏』 (東京: 青春出版社)、p. 86-88.

“การเห็นพระโพธิสัตว์จิโสของแม่ซี” และเรื่องที่ 45 “เจ้าอวาสวัตที่เมืองอินะบะสร้างพระโพธิสัตว์จิโส” แต่นิทานทั้งสองเรื่องไม่ได้กล่าวถึงการประกอบกรรมชั่วของตัวละครสมณะแต่อย่างใด

จากเนื้อหาของนิทานเรื่องเล่าที่กล่าวมาทั้งสามเรื่องเชื่อว่า ได้รับอิทธิพลความเชื่อมาจากพุทธศาสนานิกายเท็นดะอิ โจโคะฉุและโจโคะฉินฉุซึ่งเน้นความเชื่อถือในพระปณิธานที่ยิ่งใหญ่ของพระโพธิสัตว์ว่าจะช่วยเหลือสรรพสัตว์ให้พ้นทุกข์โดยไม่มีการแบ่งแยกคนดีหรือคนชั่วดังที่กล่าวมาแล้ว โดยเฉพาะนิทานเรื่องที่ 82 นี้แม้ไม่ได้ระบุว่าตัวละครเป็นสมณะผู้ออกบวชในนิกายเท็นดะอิ แต่สามารถคาดเดาได้จากสถานที่พำนักที่อยู่บนภูเขาอิเอะอิ และการกล่าวถึงพฤติกรรมที่ไม่ดีของตัวละครเป็นเสมือนการย้ำความเชื่อของพุทธศาสนานิกายโจโคะฉินฉุซึ่งมีรากฐานมาจากความเชื่อในนิกายเท็นดะอิทำให้ผู้อ่านเห็นว่า ขอเพียงแต่ความเชื่อถือศรัทธาเท่านั้น พระโพธิสัตว์จิโสก็จะไปช่วยเหลือให้พ้นทุกข์ ไม่ว่าจะเป็สมณะผู้นั้นจะเคยประกอบกรรมชั่วเพียงใดก็ตาม เหตุที่กล่าวเช่นนี้เนื่องจากในตัวบทนิทานไม่มีการกล่าวถึงฉากที่ตัวละครบำเพ็ญปฏิบัติหรือแม้กระทั่งการสวดเน้มนุ้บพุ้ชหรือการสวดเอ่ยพระนามพระอมิตาภะหรือการประกอบกรรมดีใด ๆ ในฐานะของสมณะ

เกี่ยวประเด็นเรื่องพระโพธิสัตว์จิโสในหนังสือ พระพุทธเจ้าของญี่ปุ่น กล่าวว่าพระโพธิสัตว์จิโสเป็นที่เคารพศรัทธากันมากในสมัยคะมะกุระเนื่องจากเชื่อว่า พระโพธิสัตว์องค์นี้มีเมตตาสูงส่งมาก เมื่อเห็นสรรพสัตว์เจ็บป่วยและทุกข์ทรมานก็จะเข้าช่วยเหลือโดยไม่มีการแบ่งแยก<sup>249</sup> ซึ่งเกี่ยวกับความเชื่อถือศรัทธาต่อพระโพธิสัตว์จิโสนี้ได้อธิบายไว้อย่างละเอียดแล้วในข้อ 5.2.2

**5.3.6 ความเชื่อเกี่ยวกับการไปเกิดยังแดนสุขาวดีซึ่งเป็นดินแดนในอุดมคติหลังความตาย**  
**โดยการปลิตชีพฆ่าตัวตายในน้ำของสมณะผู้ประกอบกรรมชั่ว** พบความเชื่อดังกล่าวนี้ในนิทานเรื่องที่ 133 “เรื่องของอิจิริแก่งฆ่าตัวตายในน้ำ” เป็นเรื่องของอิจิริที่เทียวบอกกับผู้อื่นว่า ตนเองกำลังจะปลิตชีพตัวเองในน้ำ เพื่อให้ได้ไปเกิดยังแดนสุขาวดีเร็วขึ้น แต่เมื่อถึงเวลาปลิตชีพกลับไม่ยอมที่จะปลิตชีพตนเองเสียที และคืนรนหลีกเลี่ยงเพื่อการเอาชีวิตรอด จากการศึกษาเพิ่มเติมพบว่ามึนิทานเรื่องเล่าทำนองเดียวกันนี้มักพบในนิทานเรื่องเล่าที่มีช่วงเวลาการรวบรวมใกล้เคียงกันกับนิทานเรื่องเล่า อุจิฉุอิ โมะโนะซะตะริ เช่น พบเรื่องราวเกี่ยวกับการปลิตชีพฆ่าตัวตายของสมณะในหนังสือรวมนิทานเรื่องเล่า ฮมฉินฉุ เล่มที่ 4 ตอน 3 “เรื่องของพระเร็งเงโจปลิตชีพในน้ำ” (蓮華城、入水の事) หรือเรื่องเล่าเกี่ยวกับการลงน้ำฆ่าตัวตายหมู่ในปีอันเง็น (安元) ที่ 2 หรือประมาณปีค.ศ.1176 เดือน

<sup>249</sup>並木伸一郎 『日本の伝さま』、 p. 143-145.

8 นอกจากนี้ยังมีปรากฏในนิทานเรื่องเล่า *มะชะเกกิฉุ* เล่มที่ 4 ซึ่งกล่าวถึงอิจิริผู้ปลิดชีพตัวเองในน้ำ เพื่อให้ได้ไปเกิดยังแดนสุขาวดีแต่ล้มเหลวบ้าง และมีอิจิริที่ประสบความสำเร็จบ้าง ซึ่งเป็นเรื่องของผู้เชื่อถือศรัทธาในความเชื่อเกี่ยวกับแดนสุขาวดี สำหรับเรื่องของอิจิริซึ่งทำตัวบ๊อบคล้ายตัวสมณะในนิทานเรื่องเล่านี้เป็นที่นิยมกันมากในสมัยนั้น<sup>250</sup>

จากการศึกษาเพิ่มเติมพบว่า นอกจากการลงน้ำฆ่าตัวตายซึ่งเป็นที่นิยมกันมากในปลายสมัยเอฮันแล้วก่อนหน้านั้นยังพบความเชื่อเกี่ยวกับการฆ่าตัวตายในลักษณะอื่น ๆ อีก เช่น การเผาตัวเอง และการทรมานตนในรูปแบบต่าง ๆ ในการฝึกปฏิบัติเช่น การงดรับประทานอาหาร งดรับประทานเมสส์พีชและเกลือ เป็นต้น โดยพบเห็นในนิทานเรื่องเล่าอื่น ๆ ที่รวบรวมขึ้นในสมัยที่ใกล้เคียงกันได้แก่ เรื่องการผูกคอตายในนิทานเรื่องเล่า *มะชะเกกิฉุ* นอกจากนี้ยังเชื่อกันว่าการถวายอวัยวะส่วนใดส่วนหนึ่งหรือแม้กระทั่งร่างกายให้พระพุทธเจ้า นั่นถือเป็นการสร้างกุศลเพื่อที่จะได้ไปเกิดยังแดนสุขาวดี ในหนังสือ *ฉุอิโวจิตเด็น* 『拾遺往生伝』<sup>251</sup> เล่มที่ 1 (上) เรื่องที่ 9 ซึ่งเนื้อหากล่าวถึงพระผู้หนึ่งนามว่า เซ็มเมียว 仙命อาศัยอยู่ที่เมืองทัมบะ ได้ไปมนัสการสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่วัดมิเท็นโน 四天王寺 และได้เผานิ้วกลางของตนเองที่หน้าวิหารเซอิระอิ 聖霊堂 เพื่อเป็นการสักการะพระพุทธเจ้า จากนั้นได้มีมังกรสีฟ้าไพล่ออกมาหน้าเปลวไฟที่กำลังลุกไหม้ หรือที่พบในนิทาน *โวจิโกะกุระกุกิ* เรื่องที่ 32 เป็นเรื่องของภิกษุณีนางหนึ่งที่ขอร้องให้พระผู้หนึ่งลอกหนังมือตนเองเพื่อวาดภาพแดนสุขาวดีให้ จากนั้นนางก็ถือภาพวาดนั้นติดตัวอยู่ตลอดเวลา จนเมื่อวาระสุดท้ายของชีวิตมาถึง ก็มีเสียงดนตรีขับกล่อมเพื่อมารับนางไปเกิดยังแดนสุขาวดี จากเรื่องราวของนิทานเรื่องเล่าที่แต่งมาก่อนและที่พบใน *อุจิฉุอิ โมะโนะงะตะริ* ดังที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นว่ามีความเชื่อในทำนองเดียวกันเกี่ยวกับความเชื่อดังกล่าวนี้ค่อนข้างมาก

ในบทความของ ฟุจิอิ มะชะโอะ กล่าวว่า การกระโดดจากที่สูง การปลิดชีพในน้ำ การใช้ไฟเผาตนเอง การอดอาหาร ถือเป็นแนวคิดการฝึกปฏิบัติตนโดยการละทิ้งร่างกาย (捨身行の思想) ซึ่งบรรดาผู้ปฏิบัติหรือยะมะบุฉิเชื่อว่า ร่างกายของมนุษย์นั้นไม่จีรังจึงไม่ควรยึดติด ซึ่งความเชื่อนี้

<sup>250</sup> 小林保治・増古和子 『宇治拾遺物語』、p. 354.

<sup>251</sup> *ฉุอิ โวจิตเด็น* แต่งประมาณปี ค.ศ 1111 เป็นหนังสือที่รวบรวมเรื่องราวเกี่ยวกับแนวทางปฏิบัติเพื่อให้ได้ไปเกิดยังแดนสุขาวดีของคนทั้งหมด 95 คน ประกอบไปด้วย 3 เล่ม โดยเล่มแรกเน้นเรื่องราวของสมณะ ส่วนเล่มที่ 2 และ 3 จะเป็นเรื่องราวของคนธรรมดาทั่วไป เรื่องของหญิงสาว เป็นที่น่าสังเกตว่าเนื้อหาของเรื่องเล่าในหนังสือเล่มนี้ มักจะเป็นเรื่องของตัวละครที่มีพฤติกรรมไม่ดีแต่สามารถไปเกิดยังแดนสุขาวดีได้

สอดคล้องกับหลักสำคัญของพุทธศาสนา โดยเป้าหมายของการละทิ้งร่างกายคือ การถวายร่างกายให้พระโพธิสัตว์และพระพุทธเจ้า เพื่อให้ได้ไปเกิดยังแดนสุขาวดี และเรื่องราวเกี่ยวกับแนวทางการฝึกฝนตนเองเช่นนี้มีเขียนไว้ในหนังสือ *ฌูอิ โอโงเต็น* อีกด้วย<sup>252</sup> จากหลักฐานดังกล่าวมาข้างต้นจึงอาจทำให้เชื่อได้ว่า ผู้เล่าอาจจะนำความเชื่อเกี่ยวกับการฝึกปฏิบัติตนแบบณูเงินโต มาผสมผสานกับแนวคิดเรื่องการไปเกิดยังแดนสุขาวดีซึ่งเป็นความเชื่อสำคัญในนิกายโจโดะงุและโจโดะฉินงุมาเป็นวัตถุดิบในการสร้างตัวละครสมณะในนิทานเรื่องเล่าใน *อุจิฌูอิ โมะโนะงะตะริ* เพื่อชี้ให้ผู้อ่านเห็นถึงพฤติกรรมของสมณะในสมัยนั้นว่ามีทั้งกลุ่มสมณะที่ตั้งใจฝึกปฏิบัติอย่างแท้จริง กับกลุ่มสมณะที่อาศัยความเชื่อศรัทธาของผู้คนมาหลอกลวงผู้อื่นเพื่อหวังผลประโยชน์

**5.3.7 ความเชื่อเกี่ยวกับการงดฉันเมล็ดพืช 5 ชนิดของสมณะในพุทธศาสนา** โดยพบความเชื่อดังกล่าวนี้ในเรื่องที่ 145 “เรื่องอิจิโรระเกินงคการฉันเมล็ดพืช” เนื้อเรื่องกล่าวถึง อิจิรุผู้หนึ่งที่เที่ยวโกหกผู้คนที่ตนเองเป็นผู้เคร่งในการปฏิบัติจนงดฉันเมล็ดพืชมาเป็นเวลานานทำให้จักรพรรดิหลงเชื่อ แต่เมื่อมีลูกหลานของชนชั้นสูงมาตรวจพิสูจน์ก็พบว่าเป็นเรื่องโกหก จากการศึกษาเพิ่มเติมเกี่ยวกับความเชื่อเกี่ยวกับพุทธศาสนาของญี่ปุ่นในสมัยเฮอันพบว่า มีความเชื่อของสำนักปรัชญาเต๋าปนอยู่ด้วย โดยเฉพาะความเชื่อเรื่องการมีชีวิตที่ยั่งยืนและการไม่ตาย ซึ่งการที่จะมีทั้งสองสิ่งนี้ ทวีวัฒน์ ปุณทริกวิวัฒน์กล่าวว่า จะต้องมีการฝึกทั้งร่างกายและจิตใจ ในการฝึกฝนเพื่อให้บรรลุถึงผลนั้นผู้ฝึกจะต้องใช้ความพยายามเป็นอย่างมาก และใช้ระยะเวลาที่ยาวนาน อีกทั้งจะต้องประกอบกิจการงานที่ถูกต้องดีงาม จึงจะได้ผลสมบูรณ์ โดยเสนอหลักปฏิบัติเพื่อบรรลุถึงความมีอายุยืนไว้ 4 ประการ ซึ่งในประการแรกเป็นหลักปฏิบัติเกี่ยวกับอาหารกล่าวคือ (ก) ไม่ดื่มเหล้า (ข) ไม่กินเนื้อสัตว์ (ค) ไม่กินเมล็ดพืช 5 ชนิด ซึ่งสาเหตุที่ไม่กินเมล็ดพืช 5 ชนิด เพราะในเมล็ดพืชเหล่านั้นมีเชื้อชนิดหนึ่ง (maggots) ซึ่งจะกัดกร่อนชีวิตสิ้นไปตามวัย นำความชราและทุกข์พลภาพมาสู่ร่างกาย เชื้อเหล่านี้เป็นเชื้อที่ชั่วร้าย (evil species) วิธีทำลายเชื้อเหล่านี้คือ ไม่กินเมล็ดพืช 5 ชนิด<sup>253</sup>

จากการศึกษาเกี่ยวกับความเชื่อเรื่อง การงดรับประทานเมล็ดพืช 5 อย่าง (五穀断) นี้ ในพงศานุกรมพุทธศาสนากล่าวว่า เป็นวิธีการฝึกปฏิบัติตนอย่างหนึ่งของสมณะในพุทธศาสนาหายานของญี่ปุ่นเพื่อให้บรรลุบรรลุดมขั้นสูงที่ตนต้องการกล่าวคือ การงดฉันเมล็ดพืช และการบริโภคผลไม้

<sup>252</sup> 藤井正雄 『臓器移植と日本人の遺骸観』、p. 318-319.

<sup>253</sup> ทวีวัฒน์ ปุณทริกวิวัฒน์, ศาสนาและปรัชญาในจีน ทิเบต และญี่ปุ่น, หน้า 146-147.

รากไม้แทนระหว่างที่ฝึกปฏิบัติตน<sup>254</sup> จากการศึกษาเพิ่มเติมเกี่ยวกับความเชื่อนี้พบว่า เป็นวิธีการฝึกปฏิบัติตามแนวคิดคำสอนของนิกายซิงงนและเท็นดะอิวแนวคำสอนมิกเกียว ที่เน้นการฝึกปฏิบัติตนอย่างเข้มงวดตามปาเขาเพื่อให้เกิดฌานที่แก่กล้า มีคาถาอาคม ซึ่งเรียกรวีกวิธีการฝึกปฏิบัติตนโดยการงดรับประทานเมล็ดพืชเช่นนี้ว่า โมะกุจิกิ กะอิว มุกุจิกิไค หรือ ต้นโกะกุเงียว ดันโกะกุเงียว 断穀行 ซึ่งบางครั้งจะมีทั้งการงดเมล็ดพืช 5 ชนิด บางครั้งก็มีการฝึกปฏิบัติโดยการงดเมล็ดพืช 10 ชนิด จิยูคอกุดาชิ (十穀断) ซึ่งระดับความยากง่ายและเข้มงวดของการฝึกก็จะแตกต่างกัน การงดรับประทานเมล็ดพืชนี้ ตั้งอยู่บนพื้นฐานความเชื่อว่าเมล็ดพืชคือ สิ่งที่เหมาะสมอยู่ในความในสภปรกของมนุษย์ที่ยังอาศัยอยู่ในโลกแห่งโลกียะ ดังนั้นการฝึกปฏิบัติตนเพื่อทำร่างกายให้สะอาด ต้องงดรับประทานเมล็ดพืช โดยระหว่างฝึกปฏิบัติตน ผู้ปฏิบัติเหล่านี้จะรับประทานเฉพาะผลไม้และรากของต้นไม้แทน ส่วนวิธีการที่จะงดรับประทานแบบใดนั้นไม่ได้มีการกำหนดเอาไว้อย่างชัดเจน

นอกจากนี้ยังกล่าวกันว่า การงดรับประทานเมล็ดพืชเป็นวิธีการขั้นแรกเพื่อลดไขมันออกจากร่างกาย ในการฝึกปฏิบัติตามวิถีของผู้ที่จะอุทิศตนเพื่อเป็นพระพุทธเจ้าหรือโชะกุฉิมบุทซุ โซคุชินบุทซุ (即神仏) โดยผู้ฝึกปฏิบัติเชื่อว่าจะสามารถอุทิศร่างกายและจิตใจของตนขณะมีชีวิตเพื่อการตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า เมื่อสมณะเหล่านี้หลังจากผ่านการฝึกปฏิบัติตนอย่างเข้มงวดตามปาเขาแล้วจะเข้าไปอยู่ในถ้ำหรืออยู่ในอุโมงค์ใต้ดิน และรับประทานเฉพาะผลไม้และรากไม้จนกว่าจะเสียชีวิต และกลายเป็นศพแห้งเหี่ยว ไม้เน่าเหม็น (ミイラ化) ทั้งนี้เพื่อให้บรรลุความปรารถนาสูงสุดของผู้ฝึกปฏิบัติคือการตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าเพื่อที่จะช่วยเหลือสรรพสัตว์ที่ยังลุ่มหลงอยู่ในกิเลส และถือเป็นการชำระล้างความผิดบาปของตนเองอีกด้วย ซึ่งความเชื่อเกี่ยวกับฝึกปฏิบัติโดยการงดรับประทานเมล็ดพืชนี้เป็นที่นิยมมาตั้งแต่สมัยนารา เออันเรื่อยมาจนถึงสมัยคัมมะกุระ โดยเฉพาะพวกยะมะบุฉิมิที่มีวิถีปฏิบัติแบบณูเง็นโด มักจะฝึกปฏิบัติตนในลักษณะเช่นนี้ ตามน้ำตก ปาเขาที่เชื่อว่ามีศักดิ์สิทธิ์และสามารถขับพลังจากเทพเจ้าได้เช่น แถบน้ำตกกะชิ ภูเขาคุมะโนะ เมืองวะกะยะมะ เป็นต้น<sup>255</sup>

จากความเชื่อดังกล่าวนี้เอง จึงเป็นไปได้ว่า ผู้เล่าอาจสร้างตัวละครสมณะในนิทานเรื่องเล่าที่ 145 ให้แต่งเรื่องโกหกเกี่ยวกับการงดฉันเมล็ดพืชซึ่งถือเป็นการฝึกปฏิบัติขั้นสูงเพื่อสร้างความน่าเชื่อถือให้ตนเองนั้น อาจเป็นการเตือนสติผู้คนในสมัยนั้น ให้เห็นพฤติกรรมบางอย่างที่ไม่เหมาะสม

<sup>254</sup> 石田瑞麿 『仏教語大辞典』、p. 299.

<sup>255</sup> アンヌマリブッシィ (1977) 『捨身行者実利の修験道』 (東京：喜堂印刷所)、p. 97-102.



ของสมณะที่อาศัยเรื่องที่ถูกคนเชื่อถือศรัทธามาสร้างเรื่องโกหก สร้างภาพให้ตนดูมีความน่าเชื่อถือในสายตาผู้อื่น ไม่ให้ผู้อื่นในสมัยนั้นเชื่อถือสมณะอย่างงมงาย โดยไม่มีการพิสูจน์ความจริง

#### 5.4 ความเชื่อเกี่ยวกับพุทธศาสนาที่พบในนิทานเรื่องเล่าของสมณะที่มีภาพลักษณ์ด้านอื่น ๆ

**5.4.1 ความเชื่อเกี่ยวกับสมณะไม่ใช่เป็นเพียงบุคคลผู้ดำรงและเผยแผ่คำสอนทางพุทธศาสนาเท่านั้นแต่เป็นผู้มีพลังอำนาจวิเศษ** ซึ่งข้อนี้จะเน้นความเชื่อเรื่องของการมีบุญบารมี โดยพบความเชื่อดังกล่าวนี้ในนิทานเรื่องที่ 67 “เรื่องพระโยโซโซสุฉันปลา” เนื้อหานิทานกล่าวถึงชาวบ้านที่รอดพ้นจากอันตรายของโรคระบาดเพราะได้ถวายปลาให้พระโยโซโซสุ ซึ่งเป็นการตอกย้ำความเชื่อเรื่องพลังอำนาจวิเศษของสมณะ เป็นที่น่าสังเกตว่าความเชื่อเรื่อง สมณะไม่ใช่เป็นเพียงบุคคลผู้ดำรงและเผยแผ่คำสอนทางพุทธศาสนาเท่านั้นแต่เป็นผู้มีพลังอำนาจวิเศษนั้น พบทั้งในนิทานของสมณะที่มีภาพลักษณ์ด้านบวกคือ เรื่องที่ 9 20 21 101 105 139 141 142 และเรื่องที่ 191 และในนิทานเรื่องเล่าของสมณะที่มีภาพลักษณ์ด้านลบคือ เรื่องที่ 36 และเรื่องที่ 173 ส่วนที่พบในนิทานเรื่องเล่าของสมณะที่มีภาพลักษณ์ด้านอื่น ๆ คือ เรื่องที่ 67 จากการวิเคราะห์เนื้อหาของนิทานเรื่องเล่าทั้ง 10 เรื่องดังกล่าวจะพบว่าพฤติกรรมของสมณะในนิทานเรื่องเล่าของสมณะที่มีภาพลักษณ์ด้านบวกและลบใน 9 เรื่องนั้นจะมีการสวดมนต์ภาวนาในลักษณะการทำคะจิกิโต ซึ่งเป็นความเชื่อของสมณะในพุทธศาสนานิกายฉินงงและเท็นดะอิ นอกจากนี้ยังพบในความเชื่อแบบผสมผสานกับดั้งเดิมของชาวญี่ปุ่นแบบฉินงงและอมเมียวโดดังที่กล่าวมาแล้ว แต่พฤติกรรมของสมณะในเรื่องที่ 67 นั้นกลับไม่ระบุชัดเจนถึงลักษณะการแสดงพลังอำนาจวิเศษโดยการสวดมนต์ประกอบพิธีกรรมแต่อย่างใด

จากการศึกษาประวัติของตัวละครในเรื่องพบว่า ออกบวชในนิกายฮโซและคุณะ ซึ่งทั้งสองนิกายอยู่ในหนิกายของพุทธศาสนาแบบเก่า เป็นที่นิยมนับถือกันมากในสมัยนารา แนวคิดคำสอนสำคัญของสองนิกายนี้เน้นเรื่องความเข้าใจภาวะของจิตเช่น โลกที่เราเห็นเป็นมายาที่จิตสร้างขึ้น เป็นต้น ไม่เน้นเรื่องของการประกอบพิธีกรรมเพื่อการปิดเป่าสิ่งชั่วร้ายเช่นเดียวกับพุทธศาสนาในนิกายเท็นดะอิและฉินงง แต่อย่างไรก็ตามจากการวิเคราะห์เนื้อหาของนิทานพบว่า เป็นการใช้ประโยชน์จากพุทธศาสนาในลักษณะที่คล้ายกันคือ การมุ่งรับผลประโยชน์จากพุทธศาสนาในชาติปัจจุบัน

**5.4.2 ความเชื่อเกี่ยวกับการไปนมัสการวัดและศาลเจ้าแล้วเชื่อว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์จะดลบันดาลให้สมปรารถนา** โดยพบความเชื่อดังกล่าวนี้ในนิทานเรื่องที่ 88 “เรื่องของการได้รับข่าวสารกับกระดาศโกะเฮะอิจากศาลเจ้าคะโมะ” เนื้อเรื่องกล่าวถึงพระยากจนผู้หนึ่ง ที่เพียรพยายามไปนมัสการศาลเจ้าและวัดต่าง ๆ เพื่อให้มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์มาเข้าฝันและให้โชคลาภ ความร่ำรวยแก่ตน แต่จน

แล้วจนรอดก็ไม่ได้อะไรกลับมา จนสุดท้ายได้ไปนมัสการศาลเจ้าคะโมะ จึงได้กระตาศโกะเฮะอิและ  
ข้าวสารอุชิเมกิซึ่งใช้แล้วไม่มีวันหมด และได้สร้างความมั่งคั่งให้กับพระยากจนในท้ายที่สุด

จากการศึกษาเพิ่มเติมเกี่ยวกับการไปนมัสการวัดและศาลเจ้าพบว่า มีมาตั้งแต่สมัยนาราและ  
เฮอัน ซึ่งไม่ใช่มีการกระทำเฉพาะกลุ่มสมณะเท่านั้น พวกชนชั้นสูง ชาวบ้านเองก็นิยมไปสักการะ  
เช่นเดียวกัน โดยเชื่อกันว่า จะได้รับบุญกุศลในชาติที่ตนยังมีชีวิตอยู่ในสมัยนารามากนิยามไป 7 วัน ต่อมา  
สมัยเฮอันนิยมไปเพิ่มเป็น 100 วัน (お百度参り) <sup>ひゃくどまい</sup> ทั้งนี้เพราะเชื่อกันว่า การไปนมัสการบ่อยครั้งทำ  
ให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งในที่นี้หมายถึงองค์พระโพธิสัตว์หรือพระพุทธเจ้าคุ้นเคยกับผู้ไปนมัสการและเห็นถึง  
ความเพียรพยายาม แล้วจะทำให้สิ่งที่อธิษฐานขอพรปรากฏผล นอกจากนี้ยังเชื่อกันว่าการเดินทางไป  
นมัสการบ่อยครั้งทำให้จิตใจเกิดสมาธิ มีความมุ่งมั่นและศรัทธาที่เป็นหนึ่งเดียว มีจิตใจที่มั่นคงไม่  
ไขว่เขว ซึ่งมีผลในเรื่องของการภาวนาปฏิบัติอีกด้วย ความเชื่อเกี่ยวกับการไปนมัสการศาลเจ้าและวัด  
นี้ได้รับความนิยมแพร่หลายกันมากขึ้นในหมู่ประชาชนทั่วไปที่ไม่ใช่สมณะ และชนชั้นสูงในสมัยคะมะ  
กุระและมุโระมะชิ (ค.ศ.1336-1573) เรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน <sup>256</sup> จากเนื้อหาของนิทานแม้ไม่มีการระบุ  
ชัดเจนว่าตัวละครเป็นสมณะในนิยายใด แต่ก็สามารถเดาได้จากสถานที่เกิดเหตุการณ์ซึ่งระบุว่า ตัว  
ละครเป็นสมณะที่อาศัยในวัดบนภูเขาฮิเอะอิ ซึ่งภูเขาแห่งนี้เป็นศูนย์กลางของผู้ศึกษานิกายเท็นดะอิ

เกี่ยวกับการไปนมัสการเพื่ออธิษฐานขอพรจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์นี้ จากการศึกษเพิ่มเติมในหนังสือ  
รวมนิทานเรื่องเล่า *ฮมณินนุ* ซึ่งสันนิษฐานว่ามีการรวบรวมขึ้นในช่วงเวลาที่ใกล้เคียงกับนิทานเรื่อง  
เล่า *อุจิฉุอิ โมะโนะงะตะริ* พบเรื่องราวที่คล้ายคลึงกันหลายเรื่อง ยกตัวอย่างเช่น เล่มที่ 2 (下)  
ตอนที่ 7 เรื่องที่ 8 “เรื่องการอธิษฐานขอโพธิจิตของพระชั้นสูงชื่อโดจะกุที่วัดฮะเซะ” (道寂上人  
が長谷に詣で道心を祈ったこと) <sup>どうじゃく</sup> เนื้อเรื่องกล่าวถึง พระโดจะกุอาศัยอยู่เมือง อิงะ ได้ไปนมัสการ  
ที่วัดฮะเซะเป็นประจำ เพื่ออธิษฐานขอพรให้ตนเกิดโพธิจิต [จิตที่มุ่งมั่นต่อการตรัสรู้เพื่อประโยชน์แก่  
สัตว์โลก] อยู่มาวันหนึ่งเขาฝันเห็นพระรูปหนึ่งมาบอกว่า “โพธิจิตไม่มีรูปร่างที่แท้จริง มีแต่ความว่าง  
เปล่า จิตของท่านในขณะปัจจุบันนี้แหละคือ “โพธิจิต” เมื่อพระโดจะกุตื่นขึ้นมาจึงตัดสินใจไปปลีก  
วิเวก (遁世) โดยไปสร้างกระท่อมอยู่ใกล้ ๆ กับวัดอะซุเกะ เพื่อบำเพ็ญปฏิบัติใหม่ซ้ำอีกครั้ง โดยทุก  
วันจะนั่งเจริญสมาธิภาวนาและสวดเน็มบุทซุ ในตอนท้ายของนิทานกล่าวว่า พระโดจะกุหลังจาก  
มรณภาพได้ไปเกิดยังแดนสุชาวดี <sup>257</sup> หรือที่พบในเล่มที่ 2 ตอนที่ 8 เรื่องที่ 12 “เรื่องของชายอดิต

<sup>256</sup> 下中弘 『日本史仏教大辞典第一巻』、p. 1169-1170.

<sup>257</sup> 浅見和彦 (2014) 『発心集下』 (東京: 角川書店)、p. 251-252.

เคยมีตำแหน่งเฮียวเฮะฟูปลีกิเวกอกบวชหลุดพ้นยังแดนสุชาวดี” (前の兵衛尉が遁世往生したこと) เนื้อเรื่องกล่าวถึง ชายผู้หนึ่งเคยดำรงตำแหน่งเฮียวเฮะฟู [ผู้ควบคุมทหารองครักษ์ในวัง] เขารู้สึกน้อยเนื้อต่ำใจเป็นอย่างมากที่น้องชายประสบความสำเร็จก้าวหน้าในตำแหน่งหน้าที่การงานที่สูงขึ้น ขณะที่ตนไม่ประสบความสำเร็จ จึงได้ไปนมัสการอธิษฐานขอพรจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ศาลเจ้าคะโมะ เพื่อขอตำแหน่งสูงขึ้นทุกวันเป็นประจำมิเคยขาด อยู่มาคืนหนึ่งเขาฝันไปว่า ขณะที่ตนกำลังนั่งอยู่ภายในวิหารนั้น ประตูวิหารก็เปิดออกเกิดแสงสว่างวาบไปทั่วบริเวณ จากนั้นก็ปรากฏร่างของพระพุทธเจ้า เขารู้สึกซาบซึ้งและปลื้มปีติจนน้ำตาไหลพราก เมื่อลืมตาตื่นจากฝันชายผู้นี้ได้ตระหนักว่า การที่ชีวิตของเขาไม่ประสบความสำเร็จในชาติปัจจุบันนี้อาจเป็นเพราะผลกรรมจากอดีตชาติ ซึ่งแม้พระพุทธองค์ก็สามารถช่วยเหลือได้ จึงมาปรากฏร่างให้เห็นเพื่อให้โอกาสตนอีกครั้งในชาติหน้า ดังนั้นเขาจึงได้ตัดสินใจละทิ้งโลกปัจจุบันแล้วออกบวช ในตอนท้ายของนิทานกล่าวว่า เขาได้หลุดพ้นไปเกิดยังแดนสุชาวดี<sup>258</sup>

จากตัวอย่างเนื้อหาของนิทานเรื่องเล่าในหนังสือ *ฮมณินญู* ทั้งสองเรื่องจะเห็นว่าตัวละครแม้จะต่างสถานะกันกล่าวคือ เรื่องที่ 8 ตัวละครเป็นสมณะ ขณะที่เรื่องที่ 12 ตัวละครเป็นฆราวาส แต่ทั้งสองมีพฤติกรรมเดียวกันคือ การอธิษฐานขอพรต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์เพื่อให้ตนสมปรารถนาในสิ่งที่ต้องการ และก็ได้ฝันเห็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์มาเข้าฝันทั้งในร่างของสมณะดังที่ปรากฏในเรื่องแรก และในร่างของพระพุทธเจ้าในเรื่องหลัง ซึ่งไม่ว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหล่านั้นจะปรากฏรูปร่างลักษณะอย่างไรก็ตาม ล้วนมาให้ข้อคิดทางพุทธศาสนา ซึ่งเป็นกรน้อมนำตัวละครทั้งสองให้เข้าสู่เส้นทางแห่งการหลุดพ้น มิได้ให้สิ่งตอบแทนซึ่งเป็นการสร้างกิเลสในทางโลก ซึ่งแตกต่างจากนิทานเรื่องเล่าเรื่องที่ 88 ใน *อุจิญญอิ โมะโนะงะตะริ* ที่สิ่งศักดิ์สิทธิ์ประทานสิ่งของทางโลกให้ตัวละคร ในทัศนะของผู้วิจัยคิดว่า ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากผู้เล่านิทานทั้งสองเรื่องมีวัตถุประสงค์ในการเล่าที่ต่างกันกล่าวคือ นิทานเรื่องเล่า *ฮมณินญู* ผู้เล่าอาจต้องการเน้นเรื่องราวทางพุทธศาสนา โดยมุ่งส่งเสริมให้เกิดความเชื่อถือและศรัทธาในพุทธศาสนา ขณะที่ *อุจิญญอิ โมะโนะงะตะริ* ผู้เล่ามิได้ต้องการเน้นเฉพาะแนวคิดทางศาสนาเท่านั้น แต่ต้องการสร้างความแตกต่างและหลากหลายให้ผู้อ่านได้คิดและตีความตามจินตนาการของตน ซึ่งนับว่าเป็นเสน่ห์อย่างหนึ่งของนิทานเรื่องเล่านี้ แต่อย่างไรก็ตามสิ่งหนึ่งที่ปฏิเสธไม่ได้คือ นิทานเรื่องเล่าทั้งสองเรื่องได้สะท้อนแนวคิดและความเชื่อของผู้คนในสมัยเฮอันตอนปลายและคะมะกุระตอนต้น

<sup>258</sup> Ibid., p.298-299.

เกี่ยวกับการอธิษฐานขอพรต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เพื่อลดบันดาลให้ตนสมปรารถนาในสิ่งที่ต้องการผ่าน  
เนื้อหาเรื่องราวของนิทานดังที่ปรากฏดังกล่าว

ในบทความของ มะห์ซุโนะ คะสุโกะ กล่าวว่า ในนิทานเรื่องเล่านี้เหมือนกับเป็นการเล่าแบบ  
ประชดประชันในความศักดิ์สิทธิ์ของพระโพธิสัตว์และความเชื่อความศรัทธา ทั้งนี้เนื่องจากพระยากจน  
เดินทางไปนมัสการวัดคุระมะ และศาลเจ้าคะโมะด้วยศรัทธาที่แน่วแน่ แต่สิ่งศักดิ์สิทธิ์กลับมาเข้าฝัน  
แล้วบอกว่า ช่วยอะไรเขาไม่ได้ให้ไปที่วัดอื่น ซึ่งเป็นเหมือนการตั้งข้อสงสัยต่ออำนาจความศักดิ์สิทธิ์ทั้ง  
ของพระโพธิสัตว์และเทพเจ้า นับว่าเนื้อหานิทานในจุดนี้สร้างความสนุกสนานและน่าสนใจทีเดียว <sup>259</sup>

แต่อย่างไรก็ตามในบทความดังกล่าวก็ได้ปฏิเสธความเชื่อในเรื่องของการไปนมัสการสิ่ง  
ศักดิ์สิทธิ์ในนิทานเรื่องเล่าดังกล่าว ในทัศนะของผู้วิจัยเห็นว่า สิ่งที่พระยากจนได้รับมาจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์  
นั้น แม้ว่าจะไม่ใช่สิ่งที่มีราคาสูงแต่ทั้งกระดาษโกะเฮะอิและข้าวสารอุชิมะกิ นั้นล้วนเป็นสิ่งจำเป็นที่ใช้  
ในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ซึ่งเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของสมณะ การที่สิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้สิ่งของดังกล่าว  
นั้นย่อมมีความหมายเป็นนัยและมีความเป็นเหตุเป็นผลทางด้านเนื้อหา เพราะพระยากจนออกบวชก็  
เพื่อหวังตัดกิเลส ดังนั้นหากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประทานแก้วแหวนเงินทองให้พระโดยตรง ก็ยังจะเป็นการ  
สร้างกิเลสให้สมณะซึ่งจะดูไม่เหมาะสม อีกประการหากมีการประทานสิ่งของให้ทันทีที่ตัวละครไป  
นมัสการศาลเจ้าเพียงครั้งเดียวก็จะไม่เห็นความเพียรและศรัทธาที่แน่วแน่ของตัวละคร ดังนั้นเมื่อมี  
ความเพียรพยายามประกอบกับความศรัทธาแล้ว การได้รับสิ่งของตอบแทนซึ่งเป็นสิ่งที่ใช้ใน  
ชีวิตประจำวันของสมณะก็ดูมีความเหมาะสมทางด้านเนื้อหา และไม่ขัดต่อหลักคำสอนของพุทธ  
ศาสนาซึ่งผู้วิจัยไม่ได้รู้สึกถึงการประชดประชันของเนื้อหานิทานเช่นเดียวกับ มะห์ซุโนะ คะสุโกะ  
กล่าวแต่อย่างใด

**5.4.3 ความเชื่อเกี่ยวกับการที่เทพเจ้าหรือคะมิในลัทธิชินโตรังเกียจสมณะในพุทธศาสนา**  
พบความเชื่อดังกล่าวนี้ในนิทานเรื่องเล่าเรื่องที่ 140 “พระนะอิกิโคโนนิฉิกหมวกกระดาษของโฮมินัก  
พยากรณ์” โดยเชื่อว่า เมื่อสมณะจะประกอบพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อเรื่องเทพเจ้าตามความ  
เชื่อดั้งเดิมในลัทธิชินโตนั้น จะต้องมีการปิดบังตัวตนในฐานะผู้ออกบวชในพุทธศาสนา ก่อนเช่น การ  
สวมหมวกกระดาษ [ทรงสามเหลี่ยม] เพื่อปิดบังศีรษะไว้ ทั้งนี้โดยอ้างว่าคะมิหรือเทพเจ้าของชินโต  
ไม่ชอบพระที่ประกอบพิธีกรรมตามแนวปฏิบัติของอนโยจิหรืออมเมียวโด เป็นต้น ในขณะที่เดียวกันตัว  
ละครที่เป็นที่สมณะในพุทธศาสนาเองก็มีพฤติกรรมต่อต้านสมณะที่ทำพิธีสะเดาะเคราะห์แบบชินโต

<sup>259</sup> 増古和子(1990年)『宇治拾遺物語』の手法、一仏教説話を通して一(後編): 20-21.

เช่นกัน เป็นที่น่าสังเกตว่าแม้มีการผสมผสานทางแนวคิดและยอมรับพุทธศาสนาเข้ามาในสังคมญี่ปุ่น จนเกิดความเชื่อว่าคะมิของลัทธิชินโตคือ ร่างอวตารหนึ่งของพระโพธิสัตว์และพระพุทธเจ้าดังที่เคยกล่าวมาแล้วก็ตาม แต่ความจริงแล้วในสังคมสมัยเฮอันและคะมะกุระ ยังมีความขัดแย้งทางแนวคิดให้เห็นอยู่ ซึ่งความขัดแย้งดังกล่าวนี้สะท้อนออกมาให้เห็นในเนื้อหาของนิทานตอนที่กล่าวถึงนะอิกิ ซึ่งเป็นผู้เคร่งครัดในแนวทางคำสอนของพระพุทธศาสนา ได้กระโจนเข้าไปขัดขวางโฮมินักพยากรณ์ที่เอาหมวกกระดาศมาสวมศีรษะตามความเชื่อของลัทธิชินโต พร้อมทั้งว่าเรื่องการประกอบพิธีกรรม สะเดาะเคราะห์ว่าขัดต่อหลักคำสอนขององค์สัมมาสัมพุทธเจ้า ที่สอนให้ผู้คนเชื่อในกฎแห่งกรรม ความมีเหตุมีผล ไม่ม่งมายและเชื่ออะไรง่าย ๆ จากการวิเคราะห์เนื้อหาของนิทานเรื่องเล่านี้ พบความเชื่อเกี่ยวกับพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกันสองประการดังนี้

**ประการแรก** ความเชื่อที่ว่า บุคคลใดก็ตามที่บวชเป็นพระในพุทธศาสนาจะมีสถานะเป็นองค์สัมมาสัมพุทธเจ้า 3 ชาติ คือ ตั้งแต่อดีตชาติ ปัจจุบันชาติและอนาคตชาติ (三世如来) <sup>さんぜによらい</sup> ดังนั้นการนำหมวกกระดาศของโฮมินักพยากรณ์มาสวมศีรษะพระเพื่อประกอบพิธีกรรมสะเดาะเคราะห์ ตามแนวปฏิบัติของความเชื่อในลัทธิชินโตดังที่กล่าวมาแล้วนั้น ถือว่าเป็นการทำผิดบาปต่อองค์สัมมาสัมพุทธ ต้องตกนรกชั้นล่างสุดของขุมที่แปด หรือขุมที่เรียกว่า “มุเง็นจิโงะกุ” <sup>むげんじごく</sup> ซึ่งเป็นนรกชั้นที่ทุกข์ทรมาน และมีการลงโทษรุนแรงที่สุด สำหรับผู้ที่ตกนรกขุมนี้ได้แก่ บุคคลที่ฆ่าบิดา มารดา พระ หรือผู้ทำลายสมณะ วิศวาอาราม เป็นต้น ถ้าหากพิจารณาความผิดของคนที่จะตกนรกขุมเดียวกันแล้วจะพบว่า การนำหมวกกระดาศมาสวมใส่บนศีรษะของพระนั้น ถือว่ามีความผิดร้ายแรงเท่ากันกับความผิดอื่น ๆ ที่กล่าวมา ทั้งนี้ผู้วิจัยคิดว่า ประเด็นไม่ใช่อยู่ที่การนำหมวกกระดาศมาสวมศีรษะเพียงภายนอก แต่เจตนาของการลงโทษที่หนักเช่นนั้นหมายถึง การที่ผู้กระทำความผิดซึ่งเป็นถึงสมณะผู้ออกบวชในพุทธศาสนาแทนที่จะเผยแผ่จรรโลงศาสนา แต่กลับไม่ทำตามคำสั่งสอนขององค์สัมมาสัมพุทธเจ้า ทั้งยังกระทำในสิ่งที่ตรงกันข้ามกล่าวคือ การเชื่อถือในสิ่งที่ม่งมายไร้เหตุผล และโดยเฉพาะอย่างยิ่งการประกอบพิธีกรรมสะเดาะเคราะห์ให้ผู้อื่นนั้น ถือเป็นสิ่งที่ไม่สมควรกระทำในฐานะของสมณะในพุทธศาสนา เพราะถือเป็นการส่งเสริมให้ผู้คนหลงผิด เชื่อถือตามการกระทำของตนอย่างไม่คำนึงถึงเหตุผล โดยเฉพาะอย่างยิ่งแนวคิดคำสอนในพุทธศาสนาสอนให้คนเชื่อในหลักเหตุและผล และรู้จักพิจารณาไตร่ตรองเรื่องต่าง ๆ อย่างรอบคอบ ซึ่งการที่ไม่ปฏิบัติตามคำสอนถือว่าเป็นการทำลายศาสนาอีกทางหนึ่ง

**ประการที่สอง** ความเชื่อที่ว่า การช่วยเหลือคนให้บรรลุเป็นพระโพธิสัตว์ในที่นี้หมายถึง การช่วยเหลือขึ้นณะสมณะให้ประพฤติและปฏิบัติตนอย่างเคร่งครัดตามหลักคำสอนขององค์สัมมาสัมพุทธเจ้านั้น ถือเป็นสิ่งที่ได้กุศลมากกว่าการสร้างวัดและวิหารซึ่งเป็นวัตถุภายนอก ดังที่ปรากฏในเนื้อหาของนิทานเรื่องเล่าที่กล่าวถึง พระนะอิกิได้ให้ลูกศิษย์นำวัสดุสิ่งของต่าง ๆ ที่ได้จากการบริจาคมามอบ

ให้กับโศณินักพยากรณ์ เพื่อช่วยในการดำรงชีพ ไม่ให้เขาต้องเดือดร้อนไปประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ซึ่งผิดไปจากแนวคิดคำสอนของพุทธศาสนา

จากการวิเคราะห์เนื้อหาของนิทานเรื่องที่ 140 “พระนะอิกิโณนินฉิกหมวกกระดาศของโศณินักพยากรณ์” แสดงให้เห็นถึงความขัดแย้งระหว่างผู้ที่นับถือพุทธศาสนานิกายมหายานตามแนวคิดคำสอนของพุทธศาสนาอย่างแท้จริง กับผู้ที่มีความเชื่อดั้งเดิมในลัทธิชินโตซึ่งบูชาเทพเจ้าซึ่งแม้จะมีการผสมผสานแนวคิดความเชื่อของพุทธศาสนากันมานานแล้วก็ตาม แต่ทั้งสองแนวคิดความเชื่อยังมีความขัดแย้งบางประการอยู่ ถึงแม้จะเป็นช่วงปลายสมัยเฮอันเชื่อมต่อกับสมัยคะมะกุระตอนต้นแล้วก็ตามแต่ยังมีบางแห่งซึ่งชาวบ้านมีความเชื่อว่าเทพเจ้าและภูตผี วิญญาณซึ่งเป็นความเชื่อดั้งเดิมของชาวญี่ปุ่นนั้นรังเกียจพุทธศาสนาอยู่ ดังนั้นจึงเป็นไปได้ว่า การที่ตัวละครโศณินักพยากรณ์ในนิทานเรื่องเล่านี้เอาหมวกกระดาศทรงสามเหลี่ยมมาสวมไว้เพื่อปิดบังศีรษะก็เพื่อทำให้เทพเจ้าพึงพอใจ แล้วจะลดบันดาลให้มนุษย์ประสบความสำเร็จในสิ่งที่ต้องการ แม้ในปัจจุบันเองที่ศาลอิเซะจังหวัด มิเอะ ยังมีความเชื่อเหล่านี้หลงเหลืออยู่ โดยเฉพาะมีการเลี้ยงใช้คำศัพท์ที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาในศาลเจ้าเช่น การเรียกพระพุทธรูป พระ แม่ชี เจดีย์ หรือการสวดมนต์เป็นคำศัพท์อื่น เพราะเชื่อว่าเทพเจ้าไม่ชอบสิ่งเหล่านี้ เช่น เรียก โอะโตะเกะ<sup>ほとけ</sup> [พระพุทธรูป] ว่า นะกะโงะ (中子)<sup>なかご</sup> ซึ่งหมายถึง สิ่งที่อยู่ตรงกลางของวิหารในวัด เป็นต้น

นอกจากนี้จากการศึกษายังพบแนวคิดความเชื่อบางอย่างระหว่างลัทธิชินโตกับพุทธศาสนาที่ยังมีความขัดแย้งกันอยู่เช่น ความเชื่อที่ว่าเทพเจ้าในลัทธิชินโตรังเกียจความตาย เนื่องจากในอดีตนั้นชาวญี่ปุ่นจะมีการกีดกันสมาชิกในครอบครัวคนตายไม่ให้เข้าร่วมพิธีกรรมในศาลเจ้าบางแห่ง หรือให้เข้าร่วมแต่จัดพื้นที่แยกไว้ต่างหากไม่ให้ปะปนกับผู้อื่น เพราะถือว่าความตายนั้นเป็นสิ่งสกปรกมีมลทินขณะที่พุทธศาสนาเห็นว่าความตายคือ สิ่งที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติซึ่งมนุษย์ทุกคนไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ ทั้งยังสอนให้มนุษย์ทุกคนควรระลึกถึงความตายอยู่ทุกขณะจิต เพื่อความไม่ประมาทในการดำเนินชีวิต เป็นต้น

**5.4.4 ความเชื่อเกี่ยวกับการแก่งัดทำพฤติกรรมแปลกประหลาดและไม่เหมาะสมของสมณะแต่กลับทำให้เป็นที่เคารพศรัทธาเป็นอย่างมาก** พบความเชื่อดังกล่าวนี้ในนิทานเรื่องที่ 143 “โองะโณนินมาที่ตำหนักซันโจโนะมิมะ ทำเรื่องแปลกประหลาด” เนื้อเรื่องกล่าวถึงพระชั้นสูงคือพระโองะมาที่ตำหนักซันโจโนะมิมะ เพื่อประกอบพิธีบวชชีให้กับพระราชมารดาจักรพรรดิ แต่ได้พุดจาหยาบโลนถึงเรื่องอวัยวะเพศของตน และไปถ่ายอุจจาระต่อหน้าผู้คนในเขตพระราชฐาน ทำพฤติกรรมคล้ายกับคนที่เสียสติ แต่ในตอนท้ายของนิทานเรื่องเล่ากลับกล่าวว่า มีผู้คนให้ความเคารพศรัทธาพระ

ผู้นี้เป็นอย่างมาก จากการวิเคราะห์เนื้อหาของนิทานเรื่องเล่ามีลักษณะการนำเสนอเรื่องราวคล้ายกับนิทานเรื่องที่ 194 “**นิงงะอิโคโนนิหลุดพ้นไปแดนสุขาวดี**” ซึ่งสะท้อนความเชื่อเรื่องการบวชเข้าหรือการฝึกปฏิบัติใหม่ของสมณะชั้นสูงที่ผ่านการฝึกปฏิบัติมาจนเป็นที่นับถือศรัทธาของผู้คน เมื่อต้องการเพิ่มพูนความรู้ ความสามารถให้สูงขึ้นจนเกิดมานที่แก่กล้า จำเป็นต้องละทิ้งทุกอย่างเพื่อบำเพ็ญปฏิบัติใหม่ เพราะไม่ต้องการให้ตนหลงไหลและยึดติดในฐานะและชื่อเสียงที่เป็นอยู่ จึงแก่งประพฤติดนไม่เหมาะสมเพื่อให้คนเสื่อมความศรัทธา ดังที่กล่าวมาแล้วในข้อ 5.2.5 อย่างไรก็ตามในนิทานเรื่องเล่าที่ 143 จากการวิเคราะห์เนื้อหาของนิทานไม่ได้ให้รายละเอียดชัดเจนเกี่ยวกับการฝึกปฏิบัติใหม่ของตัวเองว่า ทำอย่างไรบ้างเหมือนในเรื่องที่ 194 แต่จากการศึกษาประวัติตัวละครทราบว่า พระโชนะได้ขึ้นไปออกบวชบนภูเขาอิเอะอิ ตั้งแต่อายุ 10 ขวบและได้ศึกษาแนวคิดคำสอนของนิกายเท็นดะอิ และเป็นผู้เชื่อถือและศรัทธาในสัทธรรมปุณฑริกสูตร ดังนั้นจึงสันนิษฐานว่า ตัวละครอาจได้รับอิทธิพลทางความคิดความเชื่อเรื่องเรื่องการบวชเข้าหรือการบำเพ็ญปฏิบัติใหม่ เนื่องจากความเชื่อเรื่องดังกล่าวนี้เป็นที่นิยมแพร่หลายในหมู่สมณะสมัยนั้น ซึ่งจะเห็นว่าแม้กระทั่งพระโชนะเองก็เคยบำเพ็ญปฏิบัติใหม่หลังจากที่ขึ้นภูเขาอิเอะอิไปแล้วต้องพบกับความผิดหวังในพฤติกรรมของสมณะที่หย่อนยานในพระวินัยและที่สำคัญจากการศึกษาประวัติตัวละครจะพบว่าออกในนิกายเท็นดะอิ ดังนั้นจึงสันนิษฐานว่าความเชื่อดังกล่าวเป็นความเชื่อของสมณะในพุทธศาสนานิกายเท็นดะอิ

## 5.5 สรุปบทที่ 5

ความเชื่อเกี่ยวกับพุทธศาสนาที่พบในนิทานเรื่องเล่า *อุจิฉุอิ โมะโนะงะตะริ* นั้น พบว่ามีอยู่ในนิทานของสมณะที่มีภาพลักษณ์ด้านบวก ด้านลบและภาพลักษณ์ด้านอื่น ๆ ทั้งสามประเภท และพบความเชื่อที่ซ้ำกันในหลายความเชื่อ เช่น ความเชื่อเรื่องสมณะไม่ใช่เป็นเพียงบุคคลผู้ดำรงและเผยแผ่คำสอนทางพุทธศาสนาเท่านั้นแต่เป็นผู้มีพลังอำนาจวิเศษ มีอิทธิฤทธิ์และคาถาอาคม โดยเนื้อหาเรื่องราวของสมณะที่มีภาพลักษณ์ด้านบวกนั้นจะเป็นในลักษณะของการสวดมนต์ หรือการทำคะจิโคโตของสมณะเพื่อช่วยเหลือผู้คนให้พ้นทุกข์ ส่วนในเนื้อหาเรื่องราวที่ปรากฏในภาพลักษณ์ด้านลบของสมณะนั้น จะเป็นลักษณะการใช้พลังอำนาจวิเศษในการทำร้ายผู้อื่น และเรื่องราวที่พบในภาพลักษณ์ด้านอื่น ๆ นั้นจะเป็นลักษณะของการแสดงบุญบารมีเป็นที่ยำเกรงของปีศาจของสมณะโดยไม่มีการสวดมนต์หรือประกอบพิธีกรรมใด ๆ ดังนั้นจึงอาจสรุปได้ว่าภายใต้ความเชื่อที่คล้ายคลึงกันมีการสะท้อนในนิทานเรื่องเล่าของสมณะที่มีภาพลักษณ์แตกต่างกันเช่นนี้ ทั้งนี้อาจเป็นความประสงค์ของผู้เล่าที่ต้องการแสดงให้เห็นว่า แม้สมณะจะมีพลังอำนาจวิเศษแต่หากมีการใช้ไม่ถูกต้อง ก็จะส่งผลเสีย

สร้างความเดือดร้อนทั้งต่อตนเองและผู้อื่นได้เช่นกัน พลังอำนาจวิเศษที่ผู้คนมองว่ามีประโยชน์นั้นนั้นก็กลายเป็นโทษมหันต์ดังที่ปรากฏในนิทานเรื่องเล่าดังกล่าว

นอกจากนี้ยังพบว่ามีความเชื่ออื่น ๆ อีกที่สะท้อนในนิทานเรื่องเล่าของสมณะที่มีภาพลักษณ์ด้านบวก ด้านลบและภาพลักษณ์ด้านอื่น ๆ เช่น ความเชื่อเกี่ยวกับการไปเกิดยังแดนสุขาวดี ความเชื่อเกี่ยวกับการเชื่อถือศรัทธาต่อพระโพธิสัตว์จิวโส ซึ่งจากการศึกษาพบว่า ความเชื่อเกี่ยวกับพุทธศาสนาส่วนใหญ่ที่สะท้อนในนิทานเรื่องเล่า *อุจฺฉิฏฺฐิ โมะโนะงะตะริ* เป็นความเชื่อของสมณะในพุทธศาสนานิกายเท็นตะอิและนิกายฉินงนแนวคำสอนมิกเกียว นิกายโจโตะฉุและโจโตะฉินฉุซึ่งได้รับความเชื่อถือศรัทธากันมากในสมัยเฮอันถึงสมัยคะมะกุระ นอกจากนี้ยังพบความเชื่อในลักษณะผสมผสานระหว่างพุทธศาสนากับความเชื่อดั้งเดิมในลัทธิชินโตแบบฉุเง็นโตะและอมเมียวโตะอีกด้วย



## บทที่ 6

### บทสรุปและข้อเสนอแนะ

เนื้อหาในบทประกอบไปด้วย

6.1 สรุปภาพลักษณ์ของสมณะที่พบในนิทานเรื่องเล่า *อุจิญญอิ โมะโนะงะตะริ*

6.2 สรุปความเชื่อเกี่ยวกับพุทธศาสนาในนิทานเรื่องเล่า *อุจิญญอิ โมะโนะงะตะริ*

6.3 ข้อเสนอแนะ

6.1 สรุปภาพลักษณ์ของสมณะที่พบในนิทานเรื่องเล่า *อุจิญญอิ โมะโนะงะตะริ*

จากการศึกษาภาพลักษณ์ของสมณะในนิทานเรื่องเล่า *อุจิญญอิ โมะโนะงะตะริ* ทั้งหมด 55 เรื่องพบว่า ในนิทานเรื่องเล่ามีภาพลักษณ์ของสมณะหลากหลายสามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ประเภท ดังนี้

6.1.1 ภาพลักษณ์ด้านบวกรูปพบในนิทานเรื่องเล่า 23 เรื่อง มีตัวละครสมณะ 24 รูป

6.1.2 ภาพลักษณ์ด้านลบบพบในนิทานเรื่องเล่า 22 เรื่อง มีตัวละครสมณะ 23 รูป

6.1.3 ภาพลักษณ์ด้านอื่น ๆ พบในนิทานเรื่องเล่า 10 เรื่อง มีตัวละครสมณะ 11 รูป

6.1.1 ตารางสรุปผลการศึกษาภาพลักษณ์ด้านบวกรูปของสมณะ จากการศึกษาพบว่า สมณะที่มีภาพลักษณ์ด้านบวกรูป มีภาพลักษณ์ที่คล้ายคลึงกันสามารถแบ่งออกได้เป็น 3 กลุ่มตามตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 1 สรุปผลการศึกษาภาพลักษณ์ด้านบวกรูปของสมณะ

กลุ่มที่	ลักษณะภาพลักษณ์	พบในนิทาน	หมายเหตุ
1	เป็นบุคคลผู้มีความเชื่อถ้อยและยึดมั่นศรัทธาในพุทธศาสนาอย่างแน่วแน่ พบในนิทาน 14 เรื่อง	เรื่องที่ 7, 16,17, 19, 45, 58, 65, 69, 73, 80, 105, 134, 142, 194	เรื่องที่ 142 (ภาพลักษณ์ของพระคูดะ)
2	เป็นบุคคลผู้มีพลังอำนาจวิเศษและใช้พลังอำนาจวิเศษในการช่วยเหลือผู้อื่น พบในนิทาน 9 เรื่อง	เรื่องที่ 9, 20, 21, 101, 105, 139, 141, 142, 191	เรื่องที่ 142 (ภาพลักษณ์ของพระคันทนอินโชใจ)
3	เป็นบุคคลผู้มีความกล้าหาญในการที่จะประพฤติปฏิบัติดีและมีเมตตาใน	เรื่องที่ 144, 176	

	การช่วยเหลือผู้อื่น พบในนิทาน 2 เรื่อง		
	รวม	นิทาน 23 เรื่อง	สมณะ 24 รูป

### คำอธิบายตารางที่ 1

จากตารางที่ 1 แสดงลักษณะภาพลักษณ์ด้านบวกของสมณะผลการศึกษาพบว่า สมณะส่วนใหญ่มีภาพลักษณ์เป็นบุคคลผู้มีความเชื่อถ้อยและยึดมั่นศรัทธาในพุทธศาสนาอย่างแน่วแน่ พบมากที่สุดคือ ในนิทาน 14 เรื่อง ประกอบไปด้วยตัวละครสมณะ 14 รูป และภาพลักษณ์ด้านบวกที่พบน้อยที่สุดคือ เป็นบุคคลผู้มีความกล้าหาญในการที่จะประพฤติปฏิบัติดีและมีเมตตาในการช่วยเหลือผู้อื่นพบในนิทานเพียง 2 เรื่อง สมณะที่มีภาพลักษณ์ด้านบวกในนิทานเรื่องเล่าส่วนใหญ่มีชื่อและตำแหน่งที่ชัดเจนมีมากถึง 16 รูปในจำนวน 24 รูป ซึ่งสมณะแต่ละรูปล้วนเป็นผู้ที่มีชื่อเสียงและมีตำแหน่งทางสงฆ์ในระดับสูง ส่วนสมณะที่ไม่ปรากฏชื่อและตำแหน่งที่ชัดเจนมีเพียง 8 รูป

**6.1.2 ตารางสรุปผลการศึกษาภาพลักษณ์ด้านลบของสมณะ** จากการศึกษาพบว่า สมณะที่มีภาพลักษณ์ด้านลบ มีภาพลักษณ์ที่คล้ายคลึงกันสามารถแบ่งออกได้เป็นได้เป็น 7 กลุ่มตามตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 2 สรุปผลการศึกษาภาพลักษณ์ด้านลบของสมณะ

กลุ่มที่	ลักษณะภาพลักษณ์	พบในนิทาน	หมายเหตุ
1	เป็นบุคคลผู้ทำผิดศีลพระโพธิสัตว์ในข้อที่ 4 โดยการโกหกหลอกลวง มีพฤติกรรมสร้างความเดือดร้อนให้แก่ตนเองและผู้อื่น พบในนิทาน 10 เรื่อง	เรื่องที่ 5, 6, 37, 76, 79, 109, 126, 130, 133, 145	
2	เป็นบุคคลผู้ทำผิดศีลโดยไม่มีภาระบุญความผิดอย่างชัดเจน พบในนิทาน 4 เรื่อง	เรื่องที่ 2, 25, 78, 82	เรื่องที่ 78 (ภาพลักษณ์ของพระมิมุโรโตะโซโจ)
3	เป็นบุคคลผู้ทำผิดศีลพระโพธิสัตว์ในข้อที่ 3 โดยยึดติดในกามตัณหา มีพฤติกรรมส่อไปในทางมีเพศสัมพันธ์	เรื่องที่ 1, 60, 78	เรื่องที่ 78 (ภาพลักษณ์พระโสโยะ หรือ

	กับสตรีหรือเพศเดียวกัน พบในนิทาน 3 เรื่อง		พระโซโจแห่ง วัดอิชิโจ
4	เป็นบุคคลผู้ทำผิดศีลพระโพธิสัตว์ในข้อที่ 1 โดยการฆ่าสัตว์และสร้างความเดือดร้อนให้ผู้อื่น พบในนิทาน 2 เรื่อง	เรื่องที่ 127, 168	
5	เป็นบุคคลผู้มีพลังอำนาจวิเศษและใช้พลังอำนาจวิเศษในการทำร้ายผู้อื่น พบในนิทาน 2 เรื่อง	เรื่องที่ 36, 173	
6	เป็นบุคคลผู้ทำผิดศีลพระโพธิสัตว์ในข้อที่ 2 โดยการนำของผู้อื่นมาใช้ส่วนตัว พบในนิทาน 1 เรื่อง	เรื่องที่ 55	
7	เป็นบุคคลผู้ไม่มีความรู้จริงในหลักคำสอนของพุทธศาสนาขาดความสำรวมทำให้สูญเสียความน่าเชื่อถือ พบในนิทาน 1 เรื่อง	เรื่องที่ 11	
	รวม	นิทาน 22 เรื่อง	สมณะ 23 รูป

### คำอธิบายตารางที่ 2

จากตารางที่ 2 แสดงลักษณะภาพลักษณ์ด้านลบของสมณะ ผลการศึกษาพบว่า สมณะส่วนใหญ่มีภาพลักษณ์เป็นบุคคลผู้ทำผิดศีลพระโพธิสัตว์ในข้อที่ 4 โดยการโกหกหลอกลวง มีพฤติกรรมสร้างความเดือดร้อนให้แก่ตนเองและผู้อื่น พบในนิทาน 10 เรื่อง และภาพลักษณ์ของสมณะที่พบน้อยที่สุดได้แก่ เป็นบุคคลผู้ทำผิดศีลพระโพธิสัตว์ในข้อที่ 2 โดยการนำของผู้อื่นมาใช้ส่วนตัว และเป็นบุคคลผู้ไม่มีความรู้จริงในหลักคำสอนของพุทธศาสนาขาดความสำรวมทำให้สูญเสียความน่าเชื่อถือพบในนิทานเพียงเรื่องเดียว และในบรรดาสมณะที่มีภาพลักษณ์ด้านลบทั้ง 23 รูป ตัวละครเป็นสมณะมีชื่อและตำแหน่งทางสงฆ์ที่ชัดเจนเพียง 6 รูป นอกนั้นเป็นสมณะไม่ปรากฏชื่อและตำแหน่งที่ชัดเจนมีมากถึง 17 รูป และในจำนวนนั้นมีสมณะมากถึง 8 รูป เป็นสมณะที่มีภาพลักษณ์ของการโกหกหลอกลวงมีพฤติกรรมสร้างความเดือดร้อนให้แก่ตนเองและผู้อื่น จากตารางข้างต้นจะเห็นว่า สมณะที่เป็นบุคคลผู้ทำผิดศีลพระโพธิสัตว์ในข้อที่ 4 โดยการโกหกหลอกลวง มีพฤติกรรมสร้างความเดือดร้อนให้แก่ตนเองและผู้อื่นพบมากที่สุดใ้ในนิทานถึง 10 เรื่องนั้น ผู้วิจัยคิดว่า พฤติกรรมการโกหก เป็นการ

กระทำผิดซึ่งกระทำได้โดยง่าย โดยไม่ต้องมีการเตรียมการอะไรมากมายนัก ซึ่งคนส่วนใหญ่มักคิดว่า การโกหกเป็นความผิดที่ไม่รุนแรง และให้อภัยกันได้โดยง่าย โดยจะสังเกตได้จากตอนท้ายของนิทาน เรื่องเล่าที่กล่าวถึงสมณะเมื่อโกหกแล้วมีคนจับได้ คนที่อยู่ในเหตุการณ์ต่างก็จะพากันเปล่งเสียง หัวเราะอย่างขบขัน และบางครั้งก็พบว่าตัวละครสมณะก็ร่วมหัวเราะกลบเกลื่อนความผิดของตน จากนั้นตัวละครก็รีบหนีไปโดยไม่มีการกล่าวถึงความผิดใด ๆ หรือแม้ในส่วนของความคิดเห็นผู้เล่าที่มักจะ กล่าวทิ้งท้ายไว้ในตอนจบของนิทานเอง ก็ไม่มีข้อความตำหนิสมณะที่ทำให้พฤติกรรมเช่นนี้แต่อย่างใด แต่อย่างไรก็ตามการกล่าวเท็จสำหรับสมณะแล้ว จัดอยู่ในศีลหมวดโทษหนักดังที่ได้เคยอธิบายมาแล้ว ยิ่งถ้าหากเป็นการกระทำโดยเจตนาจะถือว่า ศีลของสมณะผู้นั้นก็จะขาดทันที และการที่ผู้คนในสมัย นั้นไม่ให้ความสำคัญในประเด็นเรื่องการผิดศีลข้อนี้ จึงอาจเป็นเหตุผลหนึ่งที่ทำให้สมณะกระทำผิดศีล ข้อนี้มากที่สุดก็เป็นได้ หรืออีกนัยหนึ่งผู้คนในสังคมสมัยนั้นอาจมองสมณะเป็นเพียงมนุษย์ผู้หนึ่งที่ยัง ไม่ได้บรรลุหรือตรัสรู้ ดังนั้นจึงมีโอกาสทำเรื่องผิดพลาดและไร้ศีลธรรมเช่นเดียวกับคนทั่วไป

**6.1.3 ตารางสรุปผลการศึกษาภาพลักษณ์ด้านอื่น ๆ ของสมณะ** จากการศึกษาพบว่า สมณะที่มีภาพลักษณ์ด้านอื่น ๆ เป็นภาพลักษณ์ที่มีความหลากหลายสะท้อนความเป็นมนุษย์ของตัวละคร และไม่สามารถตัดสินได้อย่างแน่ชัดจากการวิเคราะห์พฤติกรรมของตัวละครที่ปรากฏ มีภาพลักษณ์ที่คล้ายคลึงกันสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 กลุ่มตามตารางต่อไปนี้

**ตารางที่ 3** สรุปผลการศึกษาภาพลักษณ์ด้านอื่น ๆ ของสมณะ

กลุ่มที่	ลักษณะภาพลักษณ์	พบในนิทาน	หมายเหตุ
1	เป็นบุคคลผู้ที่มีพฤติกรรมแสดงออก ไม่เด่นชัดว่า เป็นผู้ประกอบกรรมดี หรือชั่วเพราะมีภาพลักษณ์ทั้งด้าน บวกและลบในเรื่องเดียวกัน พบใน นิทาน 6 เรื่อง	เรื่องที่ 67, 88, 104, 140, 143, 169	
2	เป็นบุคคลผู้ที่มีพฤติกรรมแสดงออก หลากหลายกล่าวคือ ไม่สามารถระบุชี้ ชัดลงไปได้ว่ามีความเชื่อถือศรัทธาใน พุทธศาสนาอย่างแน่วแน่ และปฏิบัติ ตามคำสอนของพุทธศาสนาอย่าง เคร่งครัดหรือไม่ เนื่องจากไม่มีการ	เรื่องที่ 12, 13, 42, 182	เรื่องที่ 42 สมณะ 2 รูป มี ภาพลักษณ์ เดียวกัน

	กล่าวถึงการปฏิบัติกิจในฐานะสมณะ ในพุทธศาสนา พบในนิทาน 4 เรื่อง		
	รวม	นิทาน 10 เรื่อง	สมณะ 11 รูป

### คำอธิบายตารางที่ 3

จากตารางที่ 3 แสดงลักษณะภาพลักษณ์ด้านอื่น ๆ ที่ไม่สามารถตัดสินใจได้อย่างแน่ชัดจากการวิเคราะห์พฤติกรรมของตัวละครที่ปรากฏ ผลการศึกษาพบว่า สมณะส่วนใหญ่เป็นบุคคลผู้ประกอบทั้งกรรมดีและชั่วเพราะมีภาพลักษณ์ทั้งด้านบวกและลบในเรื่องเดียวกัน พบมากที่สุดคือ ในนิทาน 6 เรื่อง เนื่องจากน้ำหนักของการกระทำความดีและชั่วนั้น ไม่เท่ากับภาพลักษณ์ในประเภทที่ 1 คือ สมณะที่มีภาพลักษณ์ด้านบวก และประเภทที่ 2 สมณะที่มีภาพลักษณ์ด้านลบ จึงไม่สามารถจัดกลุ่มประเภทของสมณะเหล่านี้ไว้ในประเภทที่ 1 และ 2 ส่วนภาพลักษณ์ของสมณะที่พบรองลงมาคือ เป็นบุคคลผู้ที่มีพฤติกรรมแสดงออกหลากหลายกล่าวคือ ไม่สามารถระบุชี้ชัดลงไปได้ว่ามีความเชื่อถือศรัทธาในพุทธศาสนาอย่างแน่วแน่และปฏิบัติตามคำสอนของพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัดหรือไม่ เนื่องจากไม่มีการกล่าวถึงการปฏิบัติกิจในฐานะสมณะในพุทธศาสนา พบในนิทาน 4 เรื่อง ในบรรดาสมณะที่มีภาพลักษณ์ด้านอื่น ๆ 11 รูป มีสมณะ 5 รูปที่ไม่ปรากฏชื่อและตำแหน่งทางสงฆ์ที่แน่ชัด และมีสมณะ 6 รูปที่ปรากฏชื่อและตำแหน่งที่ชัดเจน

### บทสรุปและอภิปรายผลตารางที่ 1-3

จากตารางสรุปผลการศึกษาภาพลักษณ์ของสมณะในนิทานเรื่องเล่า *อุจิญญอุ โมะโนะระตะริ* ในตารางที่ 1-3 พบว่า ตัวละครสมณะมีภาพลักษณ์ที่หลากหลายมีทั้งภาพลักษณ์ด้านบวก ด้านลบ และภาพลักษณ์ด้านอื่น ๆ นั้น มีลักษณะของความเป็นมนุษย์ที่หลากหลาย โดยภาพลักษณ์ด้านลบกับภาพลักษณ์อื่น ๆ เมื่อรวมกันแล้วมีจำนวนตัวละครมากกว่าครั้งที่ไม่ปรากฏชื่อและตำแหน่งทางสงฆ์ที่แน่ชัด ในทัศนะของผู้วิจัยคิดว่าอาจเนื่องมาจากเหตุผล 2 ประการดังนี้

**ประการแรก** เนื้อหาของนิทานเรื่องเล่าซึ่งเกี่ยวข้องกับสมณะที่มีภาพลักษณ์ด้านลบและภาพลักษณ์อื่น ๆ นั้น น่าจะเป็นเรื่องที่แต่งขึ้นมาโดยผู้ใดผู้หนึ่ง แล้วมีการเล่าสืบต่อกันมาเพื่อความบันเทิงในหมู่สมณะและผู้คนในสมัยนั้น ไม่สามารถอ้างอิงตัวบุคคลที่มีอยู่จริงในประวัติศาสตร์ได้ เนื่องจากไม่มีตัวตนอยู่จริง ทั้งนี้เนื่องจากนิทานหลายเรื่องพฤติกรรมของสมณะนั้นดูสุดโต่งเช่น ทำตัวตลกขบขัน น่าอาย และไร้ศีลธรรมอย่างสิ้นเชิงยิ่งเสียดกว่าคนธรรมดา ขัดกับภาพลักษณ์ของสมณะในอุดมคติที่ผู้คนในสังคมคาดหวัง ทั้งนี้เนื่องจากผู้เล่าอาจต้องการที่จะแต่งเติมทำให้เนื้อหาเรื่องราวของนิทานมีความสนุกสนานยิ่งขึ้น

**ประการที่สอง** เนื้อหานิทานบางเรื่องน่าจะมีเค้าเรื่องจริงอยู่บ้าง แต่อาจเป็นเจตนาของผู้เล่าเองที่ไม่ต้องการเปิดเผยชื่อและตำแหน่งของสมณะนั้นๆ เพราะจากการศึกษาพบว่า บางครั้งมีการให้ข้อมูลเกี่ยวกับสถานที่เกิดเหตุการณ์ เช่น ภูเขาฮีเอะอิ เป็นต้น แม้ผู้เล่ามิได้ระบุชื่อบุคคลแต่ผู้อ่านก็พอคาดเดาได้ว่า น่าจะเป็นสมณะที่ออกบวชในนิกายเท็นดะอิ หรือการกล่าวถึงสมณะที่สวดคาถาธารณีสสูตรซึ่งเป็นคาถาที่นิยมสวดกันในหมู่สมณะผู้ศึกษาพุทธศาสนานิกายฉินงน นั้นแสดงให้เห็นว่าผู้เล่าอาจมีข้อมูลในระดับหนึ่ง แต่หลีกเลี่ยงที่จะเปิดเผยชื่อตัวละครก็เป็นได้ หรืออีกนัยหนึ่งอาจเป็นเจตนาของผู้เล่าที่ต้องการให้ผู้อ่านคาดเดาไปเอง ซึ่งจะช่วยเพิ่มอรรถรสและความสนุกสนานทางด้านเนื้อหาเรื่องราว แทนที่จะบอกชื่อตัวละครและเนื้อเรื่องทั้งหมด

สำหรับสมณะที่มีภาพลักษณ์ด้านบวกนั้น ตัวละครส่วนใหญ่เป็นบุคคลที่มีชื่อและตำแหน่งทางสงฆ์อยู่ในระดับสูง เป็นสมณะผู้มีชื่อเสียงและเป็นบุคคลสำคัญทางพุทธศาสนาสามารถสืบค้นประวัติได้จริงจากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ ดังนั้นเนื้อหาของนิทานที่น่าเสนอมักจะเป็นในลักษณะของการส่งเสริมความเชื่อความศรัทธาในพุทธศาสนาในนิกายต่าง ๆ ที่สมณะเหล่านั้นนับถือ เนื้อหานิทานเรื่องเล่าส่วนใหญ่อาจมีเค้าโครงมาจากเรื่องจริงอยู่บ้าง เพราะมักจะมีข้อความกล่าวถึงพฤติกรรมของสมณะเหล่านั้นอย่างชื่นชมและเคารพยกย่องเช่น เรื่องราวของพระโจกันโซโจในเรื่องที่ 20 **“เรื่องของอิทธิฤทธิ์ในการสวดขอฝนของพระโจกันโซโจ”** และเรื่องที่ 21 **“พระโจกันโซโจสวดมนต์ทำให้ก้อนหินที่โอดตะเกะหายไป”** หรือ เรื่องราวของพระจิเอะโซโจในเรื่องที่ 139 **“พระจิเอะโซโจเลื่อนวันทำพิธีรับศีล”** เป็นต้น ซึ่งภาพลักษณ์ของตัวละครสมณะทั้ง 3 รูปสอดคล้องกับข้อมูลทางประวัติที่สามารถสืบค้นได้ว่า ตัวละครสมณะมีความสามารถในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา และมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับราชสำนัก เคยศึกษาพุทธศาสนาแนวคำสอนมิกเกียวทั้งเท็นดะอิและฉินงน ซึ่งเน้นเรื่องพิธีกรรมการทำคะจิคิโตเพื่อช่วยเหลือผู้คน

แต่อย่างไรก็ตาม สำหรับเรื่องราวของสมณะที่มีภาพลักษณ์ด้านลบและภาพลักษณ์ด้านอื่น ๆ บางเรื่องก็มีการเปิดเผยชื่อและตำแหน่งที่ชัดเจนเช่นกัน เช่นเรื่องที่ 55 **“เรื่องของเจ้าอาวาสวัดยะกุมิ”** หรือเรื่องที่ 78 **“เรื่องของพระมิโมโระโตะโซโจและพระโซโจแห่งวัดอิจิโจ”** แม้จะมีการเปิดเผยชื่อและตำแหน่งตัวละคร แต่เมื่อศึกษาประวัติของสมณะทั้งสองรูปกลับไม่พบเรื่องราวตามที่ปรากฏในนิทานเรื่องเล่าแต่อย่างใด ทั้งนี้อาจเป็นเจตนาของผู้เล่าที่นำชื่อพระชั้นสูงที่มีตัวตนอยู่จริงในประวัติศาสตร์ ซึ่งตามจินตนาการของผู้อ่านจะนึกภาพของพระผู้เปี่ยมไปด้วยคุณธรรมสูงส่ง มีการปฏิบัติดี เป็นที่เคารพศรัทธา มาแต่งเรื่องราวให้มีความตรงกันข้ามคือ การประพฤติชั่ว ทำผิดศีลธรรม เช่น การนำข้าววัดไปใช้ส่วนตัว การมีสัมพันธ์ในลักษณะรักร่วมเพศกับเณรในวัด เป็นต้น หรือการนำเสนอเรื่องราวพฤติกรรมของสมณะชั้นสูงที่ไม่เกี่ยวกับการทำกิจกรรมทางสงฆ์เช่นเรื่องที่ 182 **“เรื่องบทกวีเรียงของพระจุนโซสุ”** มาเล่าอย่างสนุกสนาน สร้างอารมณ์ขันให้ผู้อ่าน ทั้งนี้เพื่อให้

ผู้อ่านอุกคึกคิดว่า สมณะผู้ออกบวชในพุทธศาสนาแม้จะผ่านการฝึกปฏิบัติตนมาอย่างเข้มงวดในเรื่องการระงับกิเลส ความละอายและเกรงกลัวต่อบาป แต่ที่จริงแล้วก็ยังเป็นมนุษย์ผู้หนึ่งที่ยังไม่สมบูรณ์แบบสามารถพลาดพลั้งทำสิ่งผิดศีลธรรมได้เหมือนคนธรรมดา ตำแหน่งสูงสุดทางสงฆ์ที่จักรพรรดิทรงแต่งตั้งไม่ใช่สิ่งที่สามารถยึดถือได้ว่า สมณะผู้นั้นสามารถตัดกิเลสได้อย่างสมบูรณ์เช่นเดียวกับพระพุทธเจ้าและเป็นสมณะในอุดมคติที่ผู้คนในสังคมคาดหวังได้ เป็นที่น่าสังเกตว่า การนำชื่อของสมณะชั้นสูงมาเป็นวัตถุศึกษาสำคัญในการแตงนิทานให้มีภาพลักษณ์ด้านลบหรือด้านอื่น ๆ ของผู้เล่านั้น แสดงให้เห็นถึงความลุ่มลึกและอัจฉริยภาพในการเข้าใจธรรมชาติของมนุษย์ว่า มนุษย์ส่วนใหญ่ต้องการรับรู้สิ่งใหม่ ๆ ซึ่งแปลกและแตกต่างจากสิ่งที่ตนเคยรับรู้มา ดังนั้นการใส่เนื้อหาเรื่องราวที่สร้างความผิดหวัง ขัดแย้งกับข้อมูลในจินตนาการของผู้อ่าน จะช่วยกระตุ้นให้ผู้อ่านมีความสนใจ อยากรู้ อยากเห็น และอยากติดตามเนื้อหาเรื่องราวในนิทานมากยิ่งขึ้น

จากผลการศึกษาสามารถสรุปได้ว่า ผู้รวบรวมนิทานเรื่องเล่า *อุจิญญอุ โมะโนะจะตะริ* มิได้ต้องการนำเสนอภาพภาพลักษณ์ด้านบวกของสมณะแต่เพียงอย่างเดียวเนื่องจากผลการศึกษาพบว่า สมณะส่วนใหญ่มีภาพลักษณ์ด้านลบและภาพลักษณ์ด้านอื่น ๆ โดยพบสองภาพลักษณ์นี้ในนิทานทั้งหมด 32 เรื่อง เป็นภาพลักษณ์ด้านลบ 22 เรื่อง และภาพลักษณ์ด้านอื่น ๆ 10 เรื่อง จากนิทานเรื่องเล่าที่คัดเลือกมาศึกษาทั้งหมด 55 เรื่อง คิดเป็น ร้อยละ 58.18 โดยแบ่งเป็นภาพลักษณ์ด้านลบ ร้อยละ 40 และภาพลักษณ์ด้านอื่น ๆ ร้อยละ 18.18 ส่วนสมณะที่มีภาพลักษณ์ด้านบวกมีเพียง 23 เรื่อง คิดเป็นร้อยละ 41.81 เท่านั้น จากจำนวนที่ปรากฏจึงสามารถสรุปผลจากการศึกษาวิเคราะห์ว่า ผู้รวบรวมนิทานเรื่องเล่า *อุจิญญอุ โมะโนะจะตะริ* มิได้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอภาพลักษณ์ด้านใดด้านหนึ่งของสมณะเพราะภาพลักษณ์ของสมณะที่ปรากฏในนิทานเรื่องเล่ามีความหลากหลายดังกล่าวที่กล่าวมาแล้ว มีทั้งที่สามารถตัดสินจากพฤติกรรมที่ปรากฏได้อย่างชัดเจนว่า เป็นภาพลักษณ์ด้านบวกหรือลบ และไม่สามารถตัดสินหรือสรุปได้อย่างแน่ชัดว่าตัวละครมีภาพลักษณ์ด้านใดด้านหนึ่ง แม้จะมีการอ่านวิเคราะห์และตีความเจตนาผู้เล่าแล้วก็ตาม ทั้งนี้เนื่องจากนิทานบางเรื่องมิได้มีการกล่าวถึงพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมทางสงฆ์ของผู้สมณะดังที่กล่าวมาแล้ว และในบางเรื่องก็มีทั้งภาพลักษณ์ทั้งด้านบวกและลบอยู่ในเรื่องเดียวกัน ดังนั้นจึงทำให้ตัวละครสมณะที่ปรากฏในนิทานเรื่องเหล่านี้ มีลักษณะของความเป็นมนุษย์ซึ่งมีพฤติกรรมหลากหลาย และสิ่งเหล่านี้มีส่วนสำคัญทำให้ผู้อ่านได้รับบรรณรสที่แตกต่างจากนิทานเรื่องเล่าที่เกี่ยวกับพุทธศาสนาเรื่องอื่น ๆ ไม่รู้สึกเบื่อหน่ายที่จะติดตามเนื้อหาของนิทาน แม้จะเป็นเรื่องเกี่ยวกับสมณะและความเชื่อทางศาสนาที่แต่งมาแล้วเกือบหนึ่งพันปีก็ตาม

เกี่ยวกับประเด็นการตั้งข้อสังเกตในบทที่ 1 ในส่วนบทนำ ที่ว่าเหตุใดผู้คนในสมัยนั้นถึงได้มีการเล่าเกี่ยวกับสมณะซึ่งมีพฤติกรรมแสดงภาพลักษณ์ด้านลบและภาพลักษณ์ด้านอื่น ๆ มากกว่า

ภาพลักษณ์ด้านบวกในฐานะสมณะในอุดมคติที่ผู้คนในสังคมคาดหวัง ผู้วิจัยคิดว่า เป็นการสะท้อนมุมมองของผู้เล่า ให้เห็นถึงสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนในสังคมสมัยเฮอันตอนปลายและคะมะกุระตอนต้น เมื่อพระพุทธศาสนาแบบใหม่ (新仏教) ซึ่งง่ายต่อการทำความเข้าใจ ได้แพร่กระจายลงมาสู่ชนชั้นสามัญและได้รับความเชื่อถือศรัทธาจากประชาชนมากขึ้น ดังนั้นจึงอาจมีสมณะออกบวชในพุทธศาสนาจำนวนมาก ประกอบกับในช่วงเวลาดังกล่าวเกิดภาวะบ้านเมืองไม่ปกติ เนื่องจากภัยสงครามทางการเมือง เกิดภัยธรรมชาติจนผู้คนอดอยาก และเกิดโรคภัยระบาด ในภาวะที่คนในสังคมไร้ที่ยึดเหนี่ยวจึงหันมายึดเอาพระพุทธศาสนาเป็นที่พึ่งพาทางจิตใจ ทำให้บรรดาสมณะที่มีอยู่มากมายในสมัยนั้นมีทั้งสมณะผู้ประกอบกรรมดีที่ตั้งใจบำเพ็ญปฏิบัติตามแนวทางของพุทธศาสนา และสมณะที่ประกอบกรรมชั่ว ออกบวชด้วยเหตุผลบางอย่างเช่น การหนีภัยจากความอดอยาก โดยสมณะเหล่านั้นมิได้ตั้งใจศึกษาพระธรรมคำสั่งสอนอย่างจริงจัง ทั้งยังอาศัยช่องทางความเชื่อและความศรัทธาของผู้คนมาโกหกและหลอกลวงเพื่อหาประโยชน์ส่วนตน ดังนั้นผู้เล่านอกจากสะท้อนสภาพบริบททางสังคมในสมัยนั้นแล้ว อาจมีวัตถุประสงค์การเล่าเพื่อเป็นการเตือนสติผู้คนในสังคมว่า สมณะแม้จะออกบวชก็ตาม แต่ยังมีความเป็นมนุษย์ซึ่งสามารถทำได้ทั้งสิ่งที่ผิดและถูกได้ในเวลาเดียวกัน ช่วยให้ผู้คนในสังคมมีวิจาร์ญาณมากขึ้นในการให้ความเคารพและเชื่อถือศรัทธาต่อสมณะ เนื่องจากในอดีตการติดต่อสื่อสารไม่ได้มีอย่างรวดเร็วเช่นในปัจจุบัน การสะท้อนปัญหาเรื่องราวที่เป็นภัยสังคมผ่านนิทานเรื่องเล่า จึงอาจเป็นช่องทางหนึ่งที่จะช่วยกระจายข่าวสารให้มีการเล่าและบอกต่อ ๆ กันไปในสังคมวงกว้างและมีการถ่ายทอดได้อย่างยาวนาน ทั้งนี้นอกจากจะเป็นการเตือนภัยให้คนในสังคมแล้วยังอาจเป็นการกระตุ้นให้สมณะในพระพุทธศาสนาเกิดความตระหนักถึงการกระทำพฤติกรรมต่าง ๆ ของตนว่า มีผู้คนในสังคมให้ความสนใจและรับรู้ถึงพฤติกรรมต่าง ๆ ของสมณะอยู่ด้วยเช่นกัน

## 6.2 สรุปความเชื่อเกี่ยวกับพุทธศาสนาในนิทานเรื่องเล่า อุจิฉุอิ โมะโนะงะตะริ

6.2.1 ความเชื่อเกี่ยวกับพุทธศาสนาที่พบในนิทานเรื่องเล่าของสมณะที่มีภาพลักษณ์ด้านบวก จากการศึกษาพบว่า มีความเชื่อเกี่ยวกับพุทธศาสนาใน 6 ลักษณะ ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 4 สรุปความเชื่อที่พบในนิทานเรื่องเล่าของสมณะที่มีภาพลักษณ์ด้านบวก

ลำดับที่	ความเชื่อ	พบในนิทาน	ตัวละครเป็นสมณะในนิทาน
1	ความเชื่อเกี่ยวกับสมณะไม่ใช่เป็นเพียงบุคคลผู้ดำรงและเผยแผ่คำสอนทางพุทธศาสนาเท่านั้น แต่เป็นผู้มี	พบในนิทานเรื่องเล่า 9 เรื่องคือ เรื่อง	เห็นตะอิและฉิงงงน



	พลังอำนาจวิเศษ มีอิทธิฤทธิ์และ คาถาอาคมโดยพบความเชื่อดังกล่าว ใน 5 ลักษณะดังปรากฏในข้อ 1.1-1.5 ต่อไปนี้	ที่ 9, 20, 21, 101, 105, 139, 141, 142, 191	
	1.1 สมณะเป็นผู้มีพลังอำนาจวิเศษใน การรักษาอาการเจ็บป่วย	เรื่องที่ 9, 141, 142, 101, 191	เห็นตะอิและ ฉิงงน
	1.2 สมณะเป็นผู้มีพลังอำนาจวิเศษใน การสวดมนต์ประกอบพิธีกรรมขอฝน	เรื่องที่ 20	เห็นตะอิ
	1.3 สมณะเป็นผู้มีพลังอำนาจวิเศษ สามารถสวดมนต์ประกอบพิธีกรรม เพื่อปิดเป่าวิญญาณหรือสิ่งชั่วร้ายที่ เป็นอัมภมคล	เรื่องที่ 21	เห็นตะอิ
	1.4 สมณะเป็นผู้มีพลังอำนาจวิเศษ สามารถหยั่งรู้อนาคตได้	เรื่องที่ 139	เห็นตะอิ
	1.5 สมณะเป็นผู้มีพลังอำนาจวิเศษมี อิทธิฤทธิ์สามารถเหาะเหินไปบน ท้องฟ้าได้	เรื่องที่ 105	เห็นตะอิและ ฉิงงน
2	ความเชื่อเกี่ยวกับความเชื่อถือศรัทธา ต่อพระโพธิสัตว์วิโสและเทพเจ้า	เรื่องที่ 16, 17, 45	โจโคตะณูและ โจโคฉินณู ฉิงงน
3	ความเชื่อเกี่ยวกับการไปเกิดยังแดน สุขาวดีซึ่งเป็นดินแดนในอุตมคติหลัง ความตาย ของสมณะผู้ประกอบกรรม ดี	เรื่องที่ 73, 194	โจโคตะณู และโจ โคฉินณู
4	ความเชื่อเกี่ยวกับการสละชีวิตของตน เพื่อช่วยเหลือผู้อื่นของสมณะ	เรื่องที่ 7	เห็นตะอิและ โจโคตะณู

5	ความเชื่อเกี่ยวสถานะของสตรีเพศที่ไม่สามารถตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าได้ด้วยตนเองหลังจากเสียชีวิต	เรื่องที่ 19	ไม่ชัดเจนแต่สันนิษฐานจากพระสูตรที่ใช้สวดพบว่าเป็นความเชื่อของสมณะในนิกายฉินงน
6	ความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องของการบวชซ้ำหรือการบำเพ็ญปฏิบัติใหม่อีกครั้ง	เรื่องที่ 194	โจโตะฉุและโจโตะฉินฉุ
	รวม	16 เรื่อง	

#### คำอธิบายตารางที่ 4

จากตารางที่ 4 พบความเชื่อเกี่ยวกับพุทธศาสนาในนิทานเรื่องเล่าของสมณะที่มีภาพลักษณ์ด้านบวก 6 ลักษณะความเชื่อ ในนิทานเรื่องเล่า 16 เรื่อง จากนิทานเรื่องเล่าที่คัดเลือกมาศึกษา 23 เรื่อง ส่วนอีก 7 เรื่อง ไม่พบว่าผู้เล่าต้องการสะท้อนความเชื่อเรื่องหนึ่งเรื่องใดอย่างเด่นชัด โดยความเชื่อที่พบมากที่สุดคือ ความเชื่อเรื่องของสมณะไม่ใช่เป็นเพียงบุคคลผู้ดำรงและเผยแผ่คำสอนทางพุทธศาสนาเท่านั้น แต่เป็นผู้มีพลังอำนาจวิเศษ มีอิทธิฤทธิ์และคาถาอาคมซึ่งพบความเชื่อดังกล่าวใน 5 ลักษณะในนิทานเรื่องเล่าทั้งหมด 9 เรื่อง รองลงมาคือ ความเชื่อเกี่ยวกับความเชื่อถือศรัทธาต่อพระโพธิสัตว์จิโสและเทพเจ้าพบในนิทาน 3 เรื่อง ความเชื่อเรื่องการไปเกิดยังแดนสุขาวดีซึ่งเป็นดินแดนในอุดมคติหลังความตายของสมณะผู้ประกอบการตีพบในนิทาน 2 เรื่อง ส่วนความเชื่อที่พบน้อยคือความเชื่อเกี่ยวกับการสละชีวิตของตนเพื่อช่วยเหลือผู้อื่นของสมณะ และความเชื่อเกี่ยวสถานะของสตรีเพศไม่สามารถตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าได้ด้วยตนเองหลังจากเสียชีวิต จากการวิเคราะห์เนื้อหา นิทานเรื่องเล่าพบว่า ส่วนใหญ่เป็นความเชื่อของสมณะผู้ออกบวชในพุทธศาสนานิกายเห็นตะอิ นิกายฉินงน นิกายโจโตะฉุและโจโตะฉินฉุซึ่งได้รับความนับถือศรัทธากันมากในสมัยเฮอันถึงสมัยคะมะคุระตอนต้น

**6.2.2 ความเชื่อเกี่ยวกับพุทธศาสนาที่พบในนิทานเรื่องเล่าของสมณะที่มีภาพลักษณ์ด้านลบ** จากการศึกษพบว่า มีความเชื่อเกี่ยวกับพุทธศาสนาใน 7 ลักษณะ ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 5 สรุปความเชื่อที่พบในนิทานเรื่องเล่าของสมณะที่มีภาพลักษณ์ด้านลบ

ลำดับที่	ความเชื่อ	พบในนิทาน	ตัวละครเป็นสมณะในนิยาย
1	ความเชื่อเกี่ยวกับสมณะเป็นบุคคลผู้มีพลังอำนาจวิเศษมีคาถาอาคมเก่งกล้าเหนือคนธรรมดาและสามารถใช้คาถาอาคมในการทำร้ายผู้อื่น	เรื่องที่ 36 ,173	ไม่ระบุชัดเจนแต่สันนิษฐานว่าน่าจะเป็นความเชื่อทางพุทธศาสนา ผสมผสานกับความเชื่อในลัทธิชินโตแบบมูเง็นโดและนิกายฉินงนและเท็นดะอิ
2	ความเชื่อเกี่ยวกับการใช้เทพลึงคะมิ	เรื่องที่ 126, 127	ฉินงนและความเชื่อในลักษณะการผสมผสานกับความเชื่อในลัทธิชินโตแบบอมเมียวโด
3	ความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องยุคเสื่อมของพุทธศาสนา	เรื่องที่ 36	โจโตะมูและโจโตะมินมู
4	ความเชื่อเกี่ยวกับอำนาจความศักดิ์สิทธิ์ของสัทธรรมปุณฑริกสูตร	เรื่องที่ 60	เท็นดะอิ โจโตะมู
5	ความเชื่อเกี่ยวกับความเชื่อถือศรัทธาต่อพระโพธิสัตว์จิโซของสมณะผู้ประกอบกรรมชั่ว	เรื่องที่ 82	เท็นดะอิ โจโตะมู และโจโตะมินมู

6	ความเชื่อเกี่ยวกับการไปเกิดยังแดน สุขาวดีซึ่งเป็นดินแดนในอุดมคติหลัง ความตาย โดยการปลิดชีพฆ่าตัวตาย ในน้ำของสมณะผู้ประกอบกรรมชั่ว	เรื่องที่ 133	โจโคธะณูและโจ โคธะณินู
7	ความเชื่อเกี่ยวกับการงดฉันเมล็ดพืช 5 ชนิดของสมณะในพุทธศาสนา	เรื่องที่ 145	ฉิงงนและเท็น ตะอิ
	รวม	8 เรื่อง	

### คำอธิบายตารางที่ 5

จากตารางที่ 5 พบความเชื่อเกี่ยวกับพุทธศาสนาในนิทานเรื่องเล่าของสมณะที่มีภาพลักษณ์ด้านลบ 7 ลักษณะความเชื่อในนิทาน 8 เรื่องจากนิทานเรื่องเล่าที่คัดเลือกมาศึกษา 22 เรื่อง ส่วนอีก 14 เรื่อง ไม่พบว่าผู้เล่าต้องการสะท้อนความเชื่อเรื่องหนึ่งเรื่องใดอย่างเด่นชัด โดยความเชื่อที่พบมากที่สุดคือ ความเชื่อเกี่ยวกับสมณะเป็นบุคคลผู้มีพลังอำนาจวิเศษ มีคาถาอาคมเก่งกล้าเหนือคนธรรมดา และสามารถใช้คาถาอาคมในการทำร้ายผู้อื่น และความเชื่อเกี่ยวกับการใช้เทพผิมิ กิงงมิ พบในนิทาน 2 เรื่อง ส่วนความเชื่อเรื่องอื่น ๆ พบในนิทานเพียงเรื่องเดียว ความเชื่อที่พบทั้งหมดเป็นความเชื่อของสมณะผู้ออกบวชในพุทธศาสนานิกายเท็นตะอิและฉิงงน นิกายโจโคธะณูและโจโคธะณินูซึ่งได้รับความเชื่อถือศรัทธากันมากในสมัยเฮอันถึงคะมะกุระตอนต้น นอกจากนี้ยังพบความเชื่อทางพุทธศาสนาในลักษณะผสมผสานกับความเชื่อดั้งเดิมในลัทธิชินโตคือ ความเชื่อในวิถีปฏิบัติแบบบุญเงินโต และอมเมียวโต ซึ่งเป็นความเชื่อที่ได้รับอิทธิพลมาจากพุทธศาสนาแบบตันตระวัชรยานจากประเทศอินเดียและสำนักปรัชญาเต๋าจากประเทศจีน

**6.2.3 ความเชื่อเกี่ยวกับพุทธศาสนาที่พบในนิทานเรื่องเล่าของสมณะที่มีภาพลักษณ์ด้านอื่น ๆ** จากการศึกษาค้นคว้า พบว่า มีความเชื่อเกี่ยวกับพุทธศาสนาใน 4 ลักษณะ ดังต่อไปนี้

**ตารางที่ 6** สรุปความเชื่อที่พบในนิทานเรื่องเล่าของสมณะที่มีภาพลักษณ์ด้านอื่น ๆ

ลำดับที่	ความเชื่อ	พบในนิทาน	ตัวละครเป็นสมณะในนิทาน
1	ความเชื่อเกี่ยวกับสมณะไม่ใช่เป็นเพียงบุคคลผู้ดำรงและเผยแผ่คำสอนทางพุทธศาสนาเท่านั้น แต่เป็นผู้มีพลังอำนาจวิเศษและบุญบารมี	เรื่องที่ 67	ฮซโซและคุมะ

2	ความเชื่อเกี่ยวกับการไปนมัสการวัดและศาลเจ้าแล้วเชื่อว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์จะดลบันดาลให้สมปรารถนา	เรื่องที่ 88	เห็นตะอิ
3	ความเชื่อเกี่ยวกับการที่เทพเจ้าหรือคะมิในลัทธิชินโตรังเกียจสมณะในพุทธศาสนา	เรื่องที่ 140	เห็นตะอิ
4	ความเกี่ยวกับการแก่งทำพฤติกรรมแปลกประหลาดและไม่เหมาะสมของสมณะแต่กลับทำให้เป็นที่เคารพศรัทธาเป็นอย่างมาก	เรื่องที่ 143	เห็นตะอิ
	รวม	4 เรื่อง	

#### คำอธิบายตารางที่ 6

จากตารางที่ 6 พบความเชื่อเกี่ยวกับพุทธศาสนาในนิทานเรื่องเล่าของสมณะที่มีภาพลักษณ์อื่น ๆ 4 ลักษณะความเชื่อในนิทาน 4 เรื่อง จากนิทานเรื่องเล่าที่คัดเลือกมาศึกษา 10 เรื่อง ส่วนอีก 6 เรื่อง ไม่พบว่าผู้เล่าต้องการสะท้อนความเชื่อเรื่องหนึ่งเรื่องใดอย่างเด่นชัด โดยเป็นความเชื่อของสมณะผู้ออกบวชพุทธศาสนานิกายเห็นตะอิ โจโคะฉุและโจโคะฉินฉุซึ่งถือว่าเป็นพุทธศาสนาแบบใหม่ (新仏教) นอกจากนี้ยังพบความเชื่อของสมณะในนิกายฮโซและคุมะ ซึ่งเป็นความเชื่อในพุทธศาสนาแบบเก่า (旧仏教) ที่ได้รับความเชื่อถือศรัทธากันมากในสมัยนาราและเฮอันตอนต้น

#### บทสรุปและอภิปรายผลตารางที่ 4-6

ผลการศึกษาความเชื่อเกี่ยวกับพุทธศาสนาที่พบในนิทานของสมณะที่มีภาพลักษณ์ด้านบวกด้านลบ และภาพลักษณ์ด้านอื่น ๆ พบว่า ความเชื่อเกี่ยวกับพุทธศาสนาที่พบในนิทานเรื่องเล่าของสมณะที่มีภาพลักษณ์ด้านบวก ด้านลบและภาพลักษณ์ด้านอื่น ๆ ของสมณะ ส่วนใหญ่เป็นความเชื่อของสมณะที่ออกบวชในพุทธศาสนาในนิกายเห็นตะอิ นิกายฉิงงน นิกายโจโคะฉุและโจโคะฉินฉุซึ่งเป็นนิกายที่ชาวญี่ปุ่นให้ความเชื่อถือศรัทธากันมากในช่วงสมัยเฮอันและคะมะกุระตอนต้น โดยเฉพาะความเชื่อที่พบในนิทานของสมณะที่มีภาพลักษณ์ด้านบวกนั้น เป็นลักษณะการมุ่งเสริมให้ผู้คนเกิดความเชื่อถือศรัทธาในแนวคิดคำสอนของพุทธศาสนาในนิกายต่าง ๆ ของชาวญี่ปุ่น และนอกจากนี้ยังมุ่งส่งเสริมให้ผู้อ่านเกิดความเคารพศรัทธาในตัวละครสมณะอีกด้วย โดยสิ่งเหล่านี้ได้สะท้อนผ่าน

พฤติกรรมของตัวละครในฐานะของสมณะในพุทธศาสนานิกายนั้น ๆ เช่น เรื่องพระคันนอินโชใจผู้ ออกบวชในนิกายเห็นตะอิศวรมนตร์รักษาอาการแขนหักของพระคุยะได้ในเรื่องที่ 142 เป็นต้น

สำหรับความเชื่อที่พบในนิทานเรื่องเล่าของสมณะที่มีภาพลักษณ์ด้านลบและสมณะที่มี ภาพลักษณ์ด้านอื่น ๆ นั้นส่วนใหญ่เป็นลักษณะการสะท้อนความเชื่อทางพุทธศาสนาเท่านั้น มิได้มุ่ง ส่งเสริมให้ผู้คนเกิดความเชื่อถือและศรัทธาในคำสอน รวมทั้งมิได้มุ่งส่งเสริมให้ผู้คนเคารพศรัทธาใน พฤติกรรมของตัวละคร เช่น เรื่องที่ 133 เพียงแต่เป็นการสะท้อนความเชื่อทางพุทธศาสนา กล่าวคือ การสะท้อนความเชื่อเกี่ยวกับการไปเกิดยังแดนสุขาวดีโดยวิธีการปลิดชีพตนเองในน้ำของสมณะ หรือ ในเรื่องที่ 145 ที่สะท้อนความเชื่อเรื่องการงดฉันเมล็ดพืช 5 อย่างของสมณะ ซึ่งถือเป็นแนวทางการ ฝึกปฏิบัติขั้นสูง ทั้งนี้เนื่องจากผู้เล่านำเสนอภาพลักษณ์ด้านลบของตัวละครคือ การโกหกและ หลอกลวงผู้อื่น ซึ่งผู้วิจัยคิดว่าอาจเป็นความตั้งใจของผู้เล่าที่ต้องการนำเสนอภาพลักษณ์ของสมณะที่ หลากหลายภายใต้ความเชื่อเดียวกัน มีทั้งสมณะที่ประพฤติปฏิบัติดี และสมณะที่อาศัยช่องทางความ เชื่อและศรัทธาของผู้คนมาใช้เพื่อหาผลประโยชน์ส่วนตนดังกล่าวมาแล้ว แต่อย่างไรก็ตามจาก การศึกษาพบว่า ยังมีนิทานบางเรื่องของสมณะที่มีภาพลักษณ์ด้านลบและภาพลักษณ์ด้านอื่น ๆ ที่ ส่งเสริมให้คนเกิดความเชื่อถือและศรัทธาในคำสอนของพุทธศาสนาด้วยเช่นกัน ยกตัวอย่างเช่น นิทานเรื่องที่ 88 เรื่องของพระคะโนที่ทำผิดศีลประกอบกรรมชั่วจนต้องตกนรกหลังความตาย และ พระโพธิสัตว์จิโสได้ลงไปช่วยเหลือยังนรก โดยนิทานเรื่องดังกล่าวมุ่งส่งเสริมให้ผู้คนศรัทธาในพระ โพธิสัตว์จิโส หรือในเรื่องที่ 60 ซึ่งมีเนื้อหาส่งเสริมให้ผู้คนเกิดความศรัทธาในสัทธรรมปุณฑริกสูตร แต่ มิได้ส่งเสริมให้เชื่อถือศรัทธาในตัวละคร กล่าวคือ ตัวละครพระชราผู้ไปหลงไหลสตรีมีพฤติกรรมที่ สะท้อนภาพลักษณ์ด้านลบ ซึ่งการส่งเสริมความเชื่อและความศรัทธาทั้งในพระโพธิสัตว์จิโสในเรื่องที่ 88 และสัทธรรมปุณฑริกสูตรในเรื่องที่ 60 นี้สะท้อนให้เห็นแนวโน้มความเชื่อเกี่ยวกับพุทธศาสนาของ ผู้คนในสังคมสมัยเฮอันตอนปลายและคะมะกุระตอนต้นที่เน้นในเรื่องของความเชื่อและความศรัทธา เป็นหลักการสำคัญเหนืออื่นใด โดยไม่ว่าสมณะผู้นั้นจะประกอบกรรมดีหรือชั่วก็จะได้รับการช่วยเหลือ ขอเพียงให้มีความเชื่อถือและศรัทธาอย่างลึกซึ้งก็เพียงพอ

นอกจากนี้ผลการศึกษาภาพลักษณ์ของสมณะและความเชื่อเกี่ยวกับพุทธศาสนาในนิทาน เรื่องเล่า *อุจิฉุอิ โมะโนะงะตะริ* ดังตารางที่ 4-6 พบว่า มีความเชื่อ 3 ลักษณะเป็นความเชื่อที่พบใน นิทานเรื่องเล่าจำนวนมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งพบในนิทานเรื่องเล่าของสมณะที่มีภาพลักษณ์ด้านบวก ซึ่งถือว่าเป็นนัยสำคัญของความเชื่อทางพุทธศาสนาในนิทานเรื่องเล่า *อุจิฉุอิ โมะโนะงะตะริ* โดยพบ ใน 3 ลักษณะความเชื่อเรียงตามลำดับจำนวนนิทานที่พบดังต่อไปนี้

**1. ความเชื่อเรื่องสมณะไม่ใช่เป็นเพียงบุคคลผู้ดำรงและเผยแผ่คำสอนทางพุทธศาสนา เท่านั้นแต่เป็นผู้มีพลังอำนาจวิเศษ มีอิทธิฤทธิ์และคาถาอาคม** โดยพบความเชื่อดังกล่าวนี้ในนิทานของสมณะที่มีภาพลักษณ์ด้านบวก 9 เรื่อง ในนิทานของสมณะที่มีภาพลักษณ์ด้านลบ 2 เรื่อง และในนิทานของสมณะที่มีภาพลักษณ์อื่น ๆ 1 เรื่อง การที่มีความเชื่อดังกล่าวนี้สะท้อนในนิทานเรื่องเล่าเป็นจำนวนมากเชื่อว่าน่าจะเป็นวัตถุประสงค์ของผู้เล่าที่ต้องการสะท้อนให้เห็นคุณและโทษของอำนาจวิเศษดังที่เคยกล่าวมาแล้ว ซึ่งสันนิษฐานว่าความเชื่อดังกล่าวนี้เป็นความเชื่อของพุทธศาสนาแนวคำสอนมิกเกียว และความเชื่อของพุทธศาสนาที่มีการผสมผสานกับลัทธิชินโตที่เน้นการสวดมนต์และการประกอบพิธีกรรมแบบญี่ปุ่นและอเมียวโด ซึ่งถือเป็นการใช้ประโยชน์จากพุทธศาสนาเพื่อหวังผลในชาติปัจจุบัน (現世利益) ที่ตอบสนองต่อความต้องการของชนชั้นสูงและผู้คนในสมัยเฮอันและคะมะกุระตอนต้น ซึ่งสอดคล้องกับผลจากการศึกษาประวัติและลักษณะความเชื่อทางพุทธศาสนาของชาวญี่ปุ่นในแต่ละช่วงสมัยในบทที่ 5 ที่พบว่า พุทธศาสนาแบบเก่าซึ่งมีแนวคิดคำสอนที่ซับซ้อนเต็มไปด้วยปรัชญาที่ยากแก่การเข้าใจ ทั้งยังไม่สามารถตอบสนองความต้องการของผู้คนในสังคมที่ต้องการรับผลประโยชน์จากพุทธศาสนาในชาติปัจจุบันได้ เมื่อพระคูเออิได้นำพุทธศาสนาแนวคำสอนมิกเกียวจากประเทศจีนเข้าเผยแพร่ โดยเฉพาะแนวทางหนึ่งของคำสอนมิกเกียวซึ่งเน้นเรื่องของการสวดมนต์ประกอบพิธีกรรม และการใช้พุทธศาสนาเพื่อหวังผลในชาติปัจจุบัน จึงทำให้ได้รับความเชื่อถือศรัทธากันอย่างแพร่หลายในหมู่ชนชั้นสูงที่ยังต้องการใช้พุทธศาสนาเป็นเครื่องมือในการปกครอง และต้องการใช้ประโยชน์จากสมณะมาช่วยพยุงฐานอำนาจทางการเมืองการปกครองซึ่งเป็นสิ่งที่จำเป็นของชนชั้นสูงในสมัยนั้น ดังนั้นจึงทำให้บรรดาสมณะต่างหันมาศึกษาและให้ความสำคัญกับสองนิยายหลักของพุทธศาสนาแบบใหม่คือ เท็นดะอิและฉิงงนแนวคำสอนมิกเกียว เพื่อตอบสนองความต้องการดังกล่าว นอกจากนี้ยังพบความเชื่อทางพุทธศาสนาที่มีลักษณะการผสมผสานกับความเชื่อดั้งเดิมของลัทธิชินโตแบบญี่ปุ่นและอเมียวโด ที่เน้นพิธีกรรมและการหวังผลในชาติปัจจุบันเช่นเดียวกัน ซึ่งความเชื่อเหล่านี้ต่างก็ได้รับการตอบรับจากผู้คนในสังคมจำนวนมาก ทั้งที่เป็นชนชั้นสูงและชนชั้นสามัญ

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า ความเชื่อส่วนใหญ่ที่พบในนิทานเรื่องเล่า อูจิอูอิ โมะโนะงะตะริ เป็นความเชื่อในลักษณะการใช้พุทธศาสนาเพื่อหวังผลในชาติปัจจุบัน เพื่อตอบสนองความต้องการของผู้คนในสังคมสมัยเฮอันและคะมะกุระตอนต้น

**2. ความเชื่อเกี่ยวกับความเชื่อถือศรัทธาต่อพระโพธิสัตว์จิโสะ** โดยพบความเชื่อดังกล่าวนี้ในนิทานของสมณะที่มีภาพลักษณ์ด้านบวก 3 เรื่อง ในนิทานของสมณะที่มีภาพลักษณ์ด้านลบ 1 เรื่อง

จากการศึกษาพบว่า ความเชื่อดังกล่าวนี้เป็นความเชื่อของสมณะผู้ออกบวชในพุทธศาสนานิกายมหายานของญี่ปุ่นเกือบทุกนิกาย โดยเฉพาะนิกายเท็นดะอิ โจโดะฉุและโจโดะฉินฉุซึ่งเน้นในเรื่องพระปณิธานของพระโพธิสัตว์ที่จะต้องช่วยเหลือสรรพสัตว์ให้พ้นทุกข์ การที่พระโพธิสัตว์องค์นี้ได้รับความเชื่อถือและศรัทธากันมากนั้น เนื่องจากพระโพธิสัตว์จิโสะมีรูปลักษณ์และเครื่องแต่งกายเหมือนพระสงฆ์ในพุทธศาสนามหายาน นุ่งห่มจีวรลักษณะคล้ายสมณะผู้กำลังฝึกปฏิบัติตน ทำให้ผู้คนรู้สึกคุ้นเคยและใกล้ชิดกับพระโพธิสัตว์องค์นี้มาก กล่าวกันว่า พระโพธิสัตว์จิโสะทรงมีพระเมตตาอย่างล้นเหลือและสามารถเดินทางไปในภุมิต่าง ๆ เพื่อช่วยคนตายให้ฟื้นคืนชีพได้ดังที่กล่าวมาแล้วในข้างต้น แม้ว่าคนผู้นั้นจะเคยทำผิดเพียงใดขอเพียงเชื่อถือและศรัทธาเท่านั้นก็จะได้รับการช่วยเหลือให้พ้นจากความทุกข์โดยไม่มี การแบ่งแยก นอกจากนี้พระโพธิสัตว์องค์นี้ยังมีภาพลักษณ์ในการบำเพ็ญปฏิบัติตนอย่างเข้มงวดในการช่วยเหลือสรรพสัตว์ให้พ้นทุกข์ก่อนการบรรลุเป็นพระพุทเจ้าเช่นเดียวกับพระโพธิสัตว์องค์อื่น ๆ อีกด้วย ดังนั้นจึงทำให้เป็นที่เคารพศรัทธากันมากของชาวญี่ปุ่นมาตั้งแต่สมัยเฮอันและคะมะกุระแล้ว ซึ่งความเชื่อถือศรัทธาต่อพระโพธิสัตว์จิโสะที่พบในนิทานเรื่องเล่าที่กล่าวมาข้างต้นนี้ ถือเป็นการใช้พุทธศาสนาเพื่อหวังผลในชาติหน้า (来世利益) เนื่องจากพบว่าตัวละครสมณะในเรื่องที่ 145 และเรื่องที่ 82 นั้นพระโพธิสัตว์ได้ลงไปช่วยเหลือยังนรกหลังจากมรณภาพไปแล้ว ขณะที่เรื่องที่ 16 ในตอนจบแม้ไม่ได้ระบุชัดเจน แต่ก็สามารถตีความได้จากตัวบทนิทานว่า แม่ชีได้ไปเกิดยังแดนสุขาวดีหลังจากที่ได้พบพระโพธิสัตว์จิโสะ

**3. ความเชื่อเรื่องการไปเกิดยังแดนสุขาวดีซึ่งเป็นดินแดนในอุดมคติหลังความตาย** โดยพบความเชื่อดังกล่าวนี้ในนิทานของสมณะที่มีภาพลักษณ์ด้านบวก 2 เรื่อง ในนิทานของสมณะที่มีภาพลักษณ์ด้านลบ 1 เรื่อง ผลการศึกษาพบว่า เนื่องจากสภาพสังคมและบ้านเมืองในปลายสมัยเฮอันถึงสมัยคะมะกุระตอนต้นนั้น อยู่ในภาวะไม่สงบสุข เกิดภัยพิบัติต่าง ๆ สมณะมีการแบ่งพรรคแบ่งฝ่ายหันมาถือครองอาวุธต่อสู้กันเอง ประกอบกับความเชื่อเรื่องพุทธศาสนาได้มาถึงจุดเสื่อม ซึ่งเหตุการณ์เหล่านี้ทำให้ผู้คนในสังคมรู้สึกไร้ที่พึ่งพา ไม่มีความหวังในโลกปัจจุบันแล้ว ดังนั้นความเชื่อเรื่องการไปเกิดยังแดนสุขาวดีซึ่งเป็นดินแดนแห่งความสุขในอุดมคติหลังความตาย จึงได้รับการตอบรับจากผู้คนในสังคมอย่างแพร่หลาย เป็นลักษณะความเชื่อเรื่องการใช้พุทธศาสนาเพื่อหวังผลในชาติหน้า ซึ่งเป็นแนวคิดสำคัญในนิกายโจโดะฉุและโจโดะฉินฉุ

ดังนั้นจึงกล่าวโดยสรุปได้ว่า ความเชื่อส่วนใหญ่ที่พบในนิทานเรื่องเล่า อูจิฉุอิ โมะโนะวะสะตะริ เป็นความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมในพุทธศาสนามหายานในนิกายต่าง ๆ ที่เชื่อถือศรัทธาในสมัยเฮอันถึงสมัยคะมะกุระตอนต้น ซึ่งเชื่อว่าเป็นช่วงที่มีการแต่งและรวบรวมนิทานเรื่องเล่า อูจิฉุอิ



โมะโนะงะตะริ ลักษณะของความเชื่อส่วนใหญ่จะสะท้อนออกมาในเชิงของวัฒนธรรมกล่าวคือ มีธรรมเนียมการปฏิบัติและการสืบทอดต่อกันมา เช่น ความเชื่อเรื่องการขอฝน การสวดมนต์เพื่อรักษาอาการเจ็บป่วยซึ่งจากการศึกษาพบว่าเป็นธรรมเนียมปฏิบัติสืบทอดกันมาตั้งแต่สมัยนารา เป็นต้น โดยเป็นการใช้พุทธศาสนาเพื่อหวังผลในชาติปัจจุบันและชาติหน้ามากกว่าความเชื่อที่เป็นแก่นแท้ของปรัชญาพุทธศาสนาในลักษณะที่เป็นสากลซึ่งสอนให้ผู้คนเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม การทำความดีละเว้นความชั่ว การละอายและเกรงกลัวต่อบาป

ผลจากการศึกษาภาพลักษณ์ของสมณะในนิทานเรื่องเล่า *อุจิฉุอิ โมะโนะงะตะริ* พบว่า ตัวละครสมณะมีภาพลักษณ์หลากหลาย มีทั้งด้านบวก เช่น เป็นบุคคลผู้มีความเชื่อถือและยึดมั่นศรัทธาในพุทธศาสนาอย่างแน่วแน่ และปฏิบัติตามคำสอนทางพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัด และด้านลบ เช่น เป็นบุคคลผู้มีพฤติกรรมผิดศีลของพระโพธิสัตว์ นอกจากนี้ยังมีภาพลักษณ์ด้านอื่น ๆ เช่น เป็นบุคคลผู้ที่มีพฤติกรรมแสดงออกไม่เด่นชัดว่า เป็นผู้ประกอบกรรมดีหรือชั่วเพราะมีภาพลักษณ์ทั้งด้านบวกและลบในเรื่องเดียวกัน และสำหรับประเด็นความเชื่อเกี่ยวกับพุทธศาสนาผลการศึกษพบว่า ความเชื่อส่วนใหญ่ที่พบในนิทานเรื่องเล่า *อุจิฉุอิ โมะโนะงะตะริ* เป็นความเชื่อของสมณะผู้ในพุทธศาสนานิกายเท็นดะอิ นิกายฉิงงน และนิกายโจโคะฉุอิในช่วงสมัยเฮอันและคะมะคุระตอนต้น ทั้งนี้ความเชื่อดังกล่าวมักปรากฏในนิทานเรื่องเล่าของสมณะที่มีภาพลักษณ์ด้านบวก ซึ่งผลการวิจัยเป็นไปตามสมมุติฐานที่ตั้งไว้ นอกจากความเชื่อของสมณะในสามนิกายที่กล่าวมาแล้วผลการศึกษายังพบว่า มีความเชื่อของสมณะในนิกายโจโคะฉุอิที่แยกออกมาจากนิกายโจโคะฉุอิ ความเชื่อของนิกายฮโซโซ นิกายคุมะ และความเชื่อของพุทธศาสนาที่มีการผสมผสานกับความเชื่อดั้งเดิมในลัทธิชินโตแบบมูเง็นโต และอมเมียวโคปรากฏอยู่ในนิทานเรื่องเล่า *อุจิฉุอิ โมะโนะงะตะริ* อีกด้วย

ผลการศึกษาวิจัย เนื้อหานิทานเรื่องเล่าใน *อุจิฉุอิ โมะโนะงะตะริ* แม้นักวิชาการชาวญี่ปุ่น เช่น ชะโต มะนะมิ โคะบะยะฉะมิ ยะซุซะรุ และ มะทซุโนะ คะสุโกะ ส่วนใหญ่ต่างลงความเห็นว่า นิทานเรื่องเล่านี้ไม่ใช่ในนิทานพุทธศาสนา เนื่องจากเนื้อหาไม่ได้ส่งเสริมความเชื่อและความศรัทธาในพุทธศาสนาอย่างเด่นชัดเช่นเดียวกันกับนิทานเรื่องเล่าทางพุทธศาสนาเรื่องอื่น ๆ เช่น *นิฮนเรียวกิ* หรือ *คนจะกุ โมะโนะงะตะริ* ดังที่กล่าวมาแล้วในบทที่ 1 แต่ผลการศึกษาทำให้ปฏิเสธไม่ได้ว่า ยังมีนิทานเรื่องเล่าหลายเรื่องปรากฏข้อความในตอนท้ายเรื่อง ทั้งที่กล่าวโดยตรงและกล่าวโดยนัยเป็นลักษณะการมุ่งส่งเสริมความเชื่อความศรัทธาในพุทธศาสนาเช่นกัน ยกตัวอย่างเช่น ในเรื่องที่ 16 36 45 60 82 194 เป็นต้น โดยนิทานเหล่านี้ได้สะท้อนความเชื่อเกี่ยวกับพุทธศาสนาในนิกายต่าง ๆ ซึ่งได้รับความเชื่อถือและศรัทธาของผู้คนในสมัยเฮอันและคะมะคุระตอนต้นได้ค่อนข้างเด่นชัดดังที่เคยกล่าว

มาแล้ว ดังนั้นในทัศนะของผู้วิจัยเห็นว่า นิทานเรื่องเล่า *อุจิฉุอิ โมะโนะงะตะริ* จะเป็นนิทานพุทธศาสนาหรือไม่ ไม่ใช่ประเด็นสำคัญของงานวิจัยฉบับนี้ แต่ผลของงานวิจัยแสดงให้เห็นถึงลักษณะภาพลักษณ์ของสมณะและความเชื่อในพุทธศาสนาในนิทานเรื่องเล่านี้ว่า สามารถสะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อและความศรัทธาในพุทธศาสนาของชาวญี่ปุ่นในสมัยเฮอันและคะมะกุระตอนต้นได้ ดังนั้นหากจะศึกษาเกี่ยวกับเรื่องราวของสมณะและความเชื่อเกี่ยวกับพุทธศาสนาของชาวญี่ปุ่นในสมัยดังกล่าวแล้ว จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องให้ความสำคัญกับการอ้างอิงความเชื่อเกี่ยวกับพุทธศาสนาในนิทานเรื่องเล่า *อุจิฉุอิ โมะโนะงะตะริ* นี้ด้วยจึงจะได้ข้อมูลที่ครบถ้วนสมบูรณ์ทุกแง่มุม เพราะการศึกษานิทานที่มีเนื้อหามุ่งอธิบายและส่งเสริมความเชื่อความศรัทธาในพุทธศาสนาเพียงอย่างเดียว นั้น อาจทำให้ขาดประเด็นมุมมองของคนในสังคมที่มีต่อสมณะและความเชื่อเกี่ยวกับพุทธศาสนาของญี่ปุ่นได้ เนื่องจากจุดเด่นของนิทานเรื่องเล่า *อุจิฉุอิ โมะโนะงะตะริ* คือ การสะท้อนแง่มุมที่หลากหลายของวิถีชีวิตสมณะซึ่งเกี่ยวข้องกับทั้งทางโลกและพุทธศาสนา

### 6.3 ข้อเสนอแนะ

เนื่องจากผลงานวิจัยฉบับนี้ มีการศึกษาวิเคราะห์เนื้อหาในนิทานเรื่องเล่าอย่างเป็นระบบ ผู้สนใจสามารถนำไปเป็นแนวทางในการศึกษานิทานเรื่องเล่าเรื่องอื่น ๆ ของญี่ปุ่น ทั้งในสมัยเดียวกันและใกล้เคียง เช่น นิทานเรื่องเล่า *ฮมฉินฉุ โคะจิตัน* เป็นต้น ว่ามีความเหมือนหรือความต่างในแง่ภาพลักษณ์ตัวละครที่เป็นสมณะและสะท้อนความเชื่อเกี่ยวกับพุทธศาสนาอย่างไร โดยเฉพาะอย่างยิ่ง รายงานวิจัยฉบับนี้เป็นผลงานการศึกษาวิจัยภาษาไทยเล่มแรกที่มีการรวบรวมประวัติของสมณะในพุทธศาสนาที่มีชื่อเสียงของญี่ปุ่นในสมัยเฮอันและคะมะกุระตอนต้นไว้เป็นจำนวนมาก ผู้วิจัยคิดว่า คงจะเป็นประโยชน์ต่อนักวิจัยท่านอื่นที่จะนำไปต่อยอดการศึกษาเรื่องความเชื่อเกี่ยวกับพุทธศาสนาของชาวญี่ปุ่นในสมัยเดียวกัน หรือใกล้เคียงในเชิงประวัติของบุคคลสำคัญทางพุทธศาสนาได้อีกทางหนึ่ง

## รายการอ้างอิง

### ภาษาไทย

- ชะเอม แก้วคล้าย ผู้แปล. (2547) **สังฆกรรมปุณทริกสูตร**. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- ทวีวัฒน์ ปุณทริกวิวัฒน์. (2545) **ศาสนาและปรัชญา ในจีน ทิเบต และ ญี่ปุ่น**. กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ
- ประคอง นิมมานเหมินท์. (2551) **นิทานพื้นบ้านศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ประทุม อังกูโรหิต. (2553) **พระมหาปณิธานของพระโพธิสัตว์: ข้อโต้แย้งทางปรัชญาของฉินรัน**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ประพจน์ อัครวิรุฬหการ. (2557) **โพธิสัตว์จรया: มรรคาเพื่อมหาชน**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์. (2543) **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**. กรุงเทพมหานคร: จันทรเพ็ญ.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2554) **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน**. กรุงเทพมหานคร: ราชบัณฑิตยสถาน.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2545) **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน**. กรุงเทพมหานคร: ราชบัณฑิตยสถาน.
- อรรถยา สุวรรณระดา. (2558) **ประวัติวรรณคดีญี่ปุ่น**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

### ภาษาญี่ปุ่น

- あさみかずひこ  
浅見和彦 (2014) 『発心集下』 東京: 角川書店.
- あさみかずひこ いとうたまみ  
浅見和彦・伊東玉美 (2014) 『発心集上』 東京: 角川文庫.
- あらかひろし  
荒木浩 (2012) 『説話集の構想と意匠』 東京: 勉誠出版.
- アンヌマリブッシィ (1977) 『捨身行者実利の修験道』 東京: 喜堂印刷所.
- いしだみずまる  
石田瑞麿 (2011) 『仏教語大辞典』 東京: 小学館.
- いちこていじ  
市古貞次 (1985) 『中世文学点描』 東京: 桜楓社.
- いのうえ  
井上裕務 (2018) 『道元と曹洞宗』 東京: 洋泉社.

- 井上裕務 (2018) 『空海と真言宗』 東京: 洋泉社.
- 井上順孝 (1994) 『神道辞典』 東京: 弘文堂.
- 今井淨圓・廣瀬良弘・村越英裕・望月真澄 (2015) 『知っておきたい仏像と仏教』 東京: 宝島社.
- 今泉淑夫 (1999) 『日本仏教史辞』 東京: 吉川弘文館.
- 植木雅俊 (2018) 『法華経』 東京: NHK 出版.
- 大久保良峻 (2018) 『日本仏教の展開』 東京: 株式会社春秋社.
- 大島建彦 (1985) 『宇治拾遺物語』 東京: 新潮社.
- 小野康博 (1985) 『日本宗教辞典』 東京: 弘文堂.
- 金岡秀友・柳川啓一 (1989) 『仏教文化辞典』 東京: 佼成出版社.
- 小林保治 (2008 年 7 月) 「宇治拾遺物語の仏教話の性格」 『説話文学研究』 第 43 号: 1-9.
- 小林保治・増古和子 2013. 『宇治拾遺物語』 東京: 小学館.
- 小堀光註 (1999) 『光つたえよ伝教大師のみ心とともに歩んだ道』 東京: 鈴木出版.
- 小松茂美 (1987) 『日本の絵巻 7 餓鬼草紙 地獄草紙 病草紙九相詩絵巻』 東京: 中央公論社.
- 小峯和明 (2012) 『今昔物語集と神と仏』 東京: 青春出版社.
- 佐藤まなみ (2012 年 7 月) 『宇治拾遺物語』における仏教否定の再考 第一〇四話「獵師、仏ヲ射事、」 『立正大学大学院国文学専攻院生会』 第 12 号: 11-12.
- 下中弘 (1992) 『日本史仏教大辞典第一巻』 東京: 平凡社.
- 菅原利晃 (2010 年) 「僧たち」は「児」の「そら寝」に気づいていたか: 「想像力」を育む古文「宇治拾遺物語」の学習指導 『北海道大学教育学学術リポジトリ』 第 15 号: 25-27.
- 鈴木裕子 (2005 年 3 月) 『源氏物語』の僧侶像: 横川の僧都の消息をめぐって 『駒澤大学佛教学研究』 第 8 号: 45-77.
- 鈴木正崇 (2002) 『女人禁制』 東京: 吉川弘文館.
- 総合佛教大辞典編集委員会 (1987) 『佛教大辞典 (上)』 京都: 株式会社法蔵館.
- 大法輪閣編集部 (2014) 『日本仏教各宗派』 東京: 三協美術印刷株式会社.
- 高橋貢 (2006 年 12 月) 鑑賞『宇治拾遺物語』八、子供 (児、童) の話 その二. 『並木の里』 第 65 号: 1.
- 高橋貢 (1978 年 11 月) 「宇治拾遺物語」の仏法説話日本文学研究. 『梅光女学院大学日本文学会』 第 14 号: 81-89.
- 知切光歳 (2015) 『日本の仙人: 仙人の研究 2』 東京: 国書刊行会.
- 並木伸一郎 (2017) 『日本の仏さま』 東京: 三坂書房.
- 久木幸男 (1973) 『日本の宗教』 東京: サイマル出版会.
- 平岡聡 (2016) 『ブツダと法然』 東京: 新潮新書.
- 藤井正雄 (1990 年 12 月) 「臓器移植と日本人の遺骸観」 『印度學佛教學研究』 第 1 号: 318.

- ますこかずこ  
 増古和子 (2010年8月)『宇治拾遺物語』 「御室戸僧正事・一乗寺僧正事」 『並木の里』 第72号: 1-6.
- ますこかずこ  
 増古和子 (1990年)『宇治拾遺物語』の仏教説話、一第一三六話「出家功德の事」一を中心に『今昔物語集』との比較において. 『国士舘短期大学』 紀要 第40号: 19-28.
- ますだひでみつ  
 増田秀光 (2005)『仏教人物の事典: 高僧. 名僧風狂の聖たち』 東京: 大日本印刷株式会社.
- まぶちかずお くにさきふみまる こんのおる  
 馬淵和夫・国東文麿・今野達 (1972)『今昔物語集』 東京: 小学館.
- まつながゆうけい  
 松長有慶 (2016)『密教』 東京: 岩波書店.
- まつのかずこ  
 松野和子 (1990年)『宇治拾遺物語』の手法、一仏教説話を通して一(後編)『愛媛国文研究』 第40号: 19-28.
- まつもとやすし  
 松本寧至 (1997年3月)「笑いの根元: 『宇治拾遺物語』五「髓求陀羅尼、額に籠むる法師の事」をめぐって」 『二松学舎大学院記要』: 3-15.
- むらこしえいゆう  
 村越英裕 (2015)『よくわかる日本の仏教』 東京: 株式会社宝島社.
- もりやましげき なかえかずえ  
 森山茂樹・中江和恵 (2002)『日本子ども史』 東京: 平凡社.
- やくしじきみこ  
 薬師寺君子 (2016)『日本仏像』 東京: 西東社.
- わきたはるこ  
 脇田晴子・S. B. ハンレー (1994)『ジェンダーの日本史宗教と民俗身体と性愛』 東京: 理想社.

ภาคผนวก

### ภาคผนวกที่ 1 : ระบบการถอดอักษรญี่ปุ่นของคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ในงานวิจัยนี้ใช้ระบบการถอดเสียงอ่านจากภาษาญี่ปุ่นเป็นภาษาไทยซึ่งเป็นผลงานวิจัยของคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โดยคณะอาจารย์สาขาวิชาภาษาญี่ปุ่นคือ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. กัลยาณี สัตสุวรรณ, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สุชาติ สัตยพงศ์ , ผู้ช่วยศาสตราจารย์ เสาวลักษณ์ สุริยะวงศ์ไพศาล (ปัจจุบันคือศาสตราจารย์ ดร. สิริมนพร สุริยะวงศ์ไพศาล ) อาจารย์ภาควิชาภาษาศาสตร์คือ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สุดาพร ลักษณะียนาวิน และอาจารย์ภาควิชาภาษาไทยคือ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดุษฎีพร ชำนิโรคคานต์ ระบบนี้กำหนดการถอดอักษรภาษาญี่ปุ่นที่เขียนด้วยอักษรโรมัน (อักษรโรมะจิ) เป็นอักษรภาษาไทยซึ่งจะขออธิบายโดยสังเขปตามตารางดังนี้

#### ตารางแสดงการถอดอักษร

สระ	
อักษรโรมะจิ (สระเสียงสั้น, สระเสียงยาว)	อักษรไทย (สระเสียงสั้น, สระเสียงยาว)
a, aa	อะ, อา
i, ii	อิ, อี
u, uu	อุ, อู
e, ee	เอะ, เอ
o, oo	โอะ, โอ
-ya, -yaa	เอียะ, เอีย
-yu, -yuu	อิ้ว, อี้ว
-yo, -you	เอียว, เอี้ยว

#### พยัญชนะ

อักษรโรมะจิ	อักษรไทย
P เมื่อเกิดต้นคำ	พ
เมื่อเกิดที่อื่น ๆ	ป
b	บ
m	ม
f	ฟ
w	ว
t เมื่อเกิดต้นคำ	ท
เมื่อเกิดที่อื่น ๆ	ต

tsu	ทฺซุ
ch	ช
d	ด
n (ที่เป็นพยัญชนะก่อกำหนดหน้าทีคล้าย ตัวสะกด) เมื่อเกิดหน้า p, b, m	ม
เมื่อเกิดหน้า k, g, w	ง
เมื่อเกิดที่อื่น ๆ	น
n' (ทำหน้าที่เป็นตัวสะกด และตามด้วยสระ)	น
s	ซ
*sh	ฌ
*z	ส
j	จ
r	ร
y	ย
k เมื่อเกิดต้นคำ	ค
เมื่อเกิดที่อื่นๆ	ก
g เมื่อเกิดต้นคำ	ก
เมื่อเกิดที่อื่นๆ	ง
h	ฮ

หมายเหตุ คำที่ใช้กันอย่างแพร่หลายแล้วจะใช้ตามความนิยม เช่น ซามูไร นารา เกียวโต ซินโต เป็นต้น



## ภาคผนวกที่ 2 : เสียงอ่านคำสำคัญในรายงานการวิจัย

อักษรไทย	อักษรญี่ปุ่น	อักษรโรมะจิ
กันจิน	鑑真	Ganjin
เกินฉิน	源信	Genshin
เกินเสะริยะกุ	現世利益	genze riyaku
โกะโฮโดมิ	護法 童子	gohō dōshi
คงโจ สะโอ กงเง็น	金剛藏王権現	Kongō zaō gongen
คงโจ สะโอ โบะสะทซุ	金剛藏王菩薩	Kongō zaō bozatsu
คงโจไซเกียว	金剛頂経	Kongō chōkyō
คน ดะอินะงน มินะโมะโตะ โนะ ทะกะกุนิ	権大納言源隆国	Kon dainagon Minamoto no Takakuni
คนจะกุ โมะโนะงะตะริฉุ	今昔物語集	Konjaku monogatari shū
คนโฌไซสุ	権少僧都	gonshō sōzu
คะจิ	加持	kaji
คะมะคุระ	鎌倉	Kamakura
คะโมะ โนะ โซเมะอิ	鴨長明	Kamo no Chōmei
คะอิดัน	戒壇	kaidan
คันนง โบะซุทซุ	観音菩薩	Kannon bosatsu
คีโต	祈禱	kitō
คิวกุกะเกียว	旧仏教	Kyū bukyō
คูกะอิ	空海	Kūkai
คุยะ	空也	Kūya
เคียว เกียว ฉิน โฌ	教行信証	Kyō gyō shin shō
โคยะซัง	高野山	kōyasan
โคะโกะกุ	五穀	gokoku
โคะโกะกุ ดะชิ	五穀断	gokoku dachi
โคะจิดัน	古事談	Kojidan
โคะฮอน เซะทซุวะฉุ	古本説話集	Kohon setsuwa shū
จะกุฉิน	寂心	Jakushin

จิท์ซุ โซโบ โซโจ	実相房僧正	Jitsu sōbō sōjō
จิโส โบะซะทสึ	地藏菩薩	Jizō bozatsu
จิเอะโซโจ	慈恵僧正	Jie sō jō
โจโดะฉินฉุ	浄土真宗	Jōdo shinshū
โจโดะฉุ	浄土宗	Jōdo shū
โจนิน	上人	jōnin
โจสะ	上座	jōza
ชูอินโซสุ	仲胤僧都	Chūin sōzu
ชะอิงุเอ็ง	濟源	Saiguen
ชะอิโซ	最澄	Saichō
ชะอิฉุกะกะ	再出家	sai shukke
ซังงะกุ ฉินโก	山岳信仰	sangaku shinkō
ซันเสะเนียวระอิ	三世如来	sanze nyorai
ซัมปะอิ	参拝	sanpai
เซ็นนิน	仙人	sennin
เซะอิโตะกุอิจิริ	清徳聖	Seitoku hijiri
โซงะโจนิน	僧賀上人	Sōga jōnin
โซง	僧綱	sōgō
โซโจ	僧正	sōjō
โซโตฉุ	曹洞宗	Sōtō shū
โซเรียว	僧侶	sōryo
โซซัง	僧殘	sōzan
โซสุ	僧都	sōzu
โซะกุฉิมบุทซุ	即神仏	sokushinbutsu
ฉะเซะกิฉุ	沙石集	Shaseki shū
ฉิกิงะมิ	式神	shikigami
ฉิงงน มิ๊กเกียว	真言密教	Shingon mikkyō
ฉินจิน	信心	shinjin
ฉิมบุกเกียว	新仏教	shinbukkyō
ฉินรัน	親鸞	Shinran

ฉิมบุทซุฉุฌุโง	神仏習合	shinbutsu shūgō
ฉุฌุฌุฉุ	修験者	shugenja
ฉุฌุฉุฉุฉุ	修行者	shugyōja
โฉฌุฌุฌุโน	聖武天皇	Shōmu tenō
โฉฌุ	正法	shōhō
โฉฌุโฉฌุโฉ	聖宝僧正	Shōhō sōjō
ฉุฉุโฉฉุ ฌุฌุโน	醍醐天皇	Daigo tennō
ฉุฉุโฉฉุฉุ โฉฉุฉุฉุ	大勢至菩薩	Dai seishi bosatsu
ฉุฉุโฉโฉ	大僧正	daisō jō
ฉุฉุฉุฉุฉุฉุ	大日經	Dai nichī kyō
โฉฌุ	道賢	Dōken
โฉโฉฉุฉุ	道祖神	Dōsojin
โฉฌุฉุฉุ ฉุฉุฉุ	道明阿闍梨	Dōmyō ajari
ฉุฉุฉุฉุ	台密	Tai mitsu
ฌุฌุ	天狗	Tengu
ฌุฌุฉุฉุ ฉุฉุฉุ	天台密教	Tendai mikkyō
ฌุฌุฉุฉุ ฉุฉุ	天台座主	Tendai zasu
ฌุฌุฉุ ฌุฌุโน	天武天皇	Temmu tennō
ฉุฉุฉุ	寺門	Teramon
โฉฌุฉุ	東密	Tomitsu
ฉุฉุฉุ	中子	nakago
ฉุฉุฉุโฉฉุฉุ	長岡京	Nakaoka kyō
ฉุฉุ ฉุฉุฉุ บุทซุ	南無阿弥陀仏	namu amida butsu
ฉุฉุ	内供	naigu
ฉุฉุโฉโฉโฉฉุ	南都六宗	nantoroku shū
ฉุฉุฉุ	日蓮	Nichiren
ฉุฉุฉุฉุ	日蓮宗	Nichiren shū
ฉุฉุโฉโฉฉุ	日藏上人	Nichizō shōnin
ฉุฉุฉุ	任王經	Ninō kyō
ฉุฉุฉุ	念仏	nenbutsu

บุณณิน	仏神	busshin
เบตโต	別当	bettō
โอบะซุเกะอิ โนะ จูจูกุ มิชิจู ฮะชิเกียวกะอิ	菩薩戒の十重四十八 輕戒	Bosatsukai no jūjū shiju hachi kyōkai
ฟูจิวะระ โนะ มิชินะงะ	藤原道長	Fujiwara no Michinaga
ฟูจิวะระ โนะ โยะริมิชิ	藤原頼道	Fujiwara no Yorimichi
ฟูจิวะระ โนะ โซโยะ	藤原の増誉	Fujiwara no Zōyo
ฟูโตเมียวโอ	不動明王	Fudou myō'ō
มัปโป	末法	mappō
ยะมะบุชิ	山伏	yamabushi
ยะมะมอน	山門	Yamamon
ยูสุเน็มบุทซุ	融通念仏	yuzū nenbutsu
ระอิเสะริยะกุ	来世利益	raizeriyaku
รินสะอิฉุ	臨濟宗	Rinzaishū
เรียวเง็น	良源	Ryogen
เรียวนิน	良認	Ryonin
สะเส็น	坐禪	zazen
สะอิเกะ	在家	zaike
สุอิงุ ตะระนิ	髓求陀羅尼	Zuigu darani
โซโฮ	像法	zōhō
อมเมียวจิ	陰陽師	onmyōji
อมเมียวโต	陰陽道	onmyōdō
อะจะริ	阿闍梨	ajari
อะเบะ โนะ เซะอิเมะอิ	安部晴明	Abe no Seimei
อะมะ	尼	ama
อะมิตะ เนียวระอิ	阿弥陀如来	Amida nyōrai
อะมิตะเนียวระอิ	阿弥陀如来	Amida nyorai
อิโก	己講	ikō
อิชิโกะ เทะอิจิ	市古貞次	Ichigo Teiji
อิสุมิ ชิกิบุ	和泉式部	Izumi Shikibu

อุจิ ตะอินะงน	宇治大納言	Uji dainagon
อุจิฉุอิ โมะโนะงะตะริ	宇治拾遺物語	Uji shūi monogatari
อุจิตะอินะงน โมะโนะงะตะริ	宇治大納言物語	Uji dainagon monogatari
อุฉิกิ	有職	ushiki
เอ็น โนะ เงียวะ	役行者	En no gyōja
เอ็น โนะ โอะสุโนะ	役の小角	En no ozuno
เอ็นเรียวะกุจิ	延暦寺	Enryakuji
เอะฉิน โนะ โกะโบ	恵心の御房	Eshin no gobō
เอะอิซะอิ	栄西	Eisai
โอโจโยฉุ	往生要集	Ōjōyō shū
โอฮะนะะ คุโรโดะ โตะกุโจ	大鼻藏人得業	Ōhana kurōdo tokugō
โอะนิ	鬼	oni
ฮกเกะเกียว	法華経	Hokkekyō
ฮะนะกะระ	鼻藏	hanakura
ฮิจิริ	聖	hijiri
ฮิเอะอิซัน	比叡山	Hiesan
เฮะอิอันเกียว	平安京	Heian kyō
เฮียวโกะ	評語	hyogo
ฮฉินฉุ	発心集	Hosshin shū
โฮเกียว	法橋	hōkyō
โฮฉิ	法師	hōshi
โฮเน็น	法然	Hōnen
โฮสึ โปะชะทังซุ	法藏菩薩	Hōzō bosatsu
โฮะโตะเกะ	仏	hotoke

### ภาคผนวกที่ 3 : ระบบอักษรคະนะแบบเก่าหรือแบบโบราณ (旧仮名遣ひ)

ระบบอักษรคະนะแบบเก่าหรือแบบโบราณ (旧仮名遣ひ) หรือ 歴史仮名遣い หรือ (古典仮名遣い) เป็นระบบอักษรคະนะที่ใช้มาจนถึงพฤศจิกายนปีค.ศ.1946 เมื่อรัฐบาลญี่ปุ่นประกาศใช้ระบบอักษรคະนะแบบใหม่ที่ใช้กันอยู่ในปัจจุบัน (現代仮名遣い) ดังนั้นเราจะยังพบการใช้ระบบอักษรคະนะแบบโบราณในหนังสือที่พิมพ์ก่อน ค.ศ.1946 ดังเช่น วรรณกรรมของ อะกุตะฮะวะ ริวโนะสุเกะ และตะสะฮิ โอะซะซะมุ (太宰治) (ค.ศ.1909-1948) ในพจนานุกรมภาษาญี่ปุ่น-ญี่ปุ่นจำนวนมาก รวมทั้งพจนานุกรมสำคัญดังเช่น โคจิเอ็น 広辞苑 ฉบับปัจจุบันก็ยังคงกำกับการใช้อักษรคະนะแบบโบราณไว้ให้ในวงเล็บ (โดยใช้อักษรคະนะ) แต่พจนานุกรมอักษรคันจิเล่มสำคัญคือ ตะฮิคันวะจิเต็น 大漢和辞典 ซึ่งพิมพ์ในช่วงทศวรรษ 1950-1960 ก็ยังคงใช้ระบบแบบโบราณสำหรับเสียงอ่านแบบอน (音読み) ของอักษรคันจิ ระบบคະนะแบบโบราณแตกต่างจากปัจจุบันใน 2 ประการหลักคือ ตัวอักษร และการใช้ตัวอักษรเหล่านั้น

#### ตัวอักษร

อักษรที่มีใช้เฉพาะในระบบแบบโบราณได้แก่ อักษรฮิระงะนะ ぢ (ซึ่งอักษรคະนะคະนะคือ 𐄎) และอักษรฮิระงะนะ ぢ (ซึ่งอักษรคະนะคະนะคือ 𐄎) ดังแสดงในตารางอักษรคະนะแบบโบราณที่เรียกว่า โกะจูนสุ 五十音図

#### 五十音図

	ア行	カ行	サ行	タ行	ナ行	ハ行	マ行	ヤ行	ラ行	ワ行
ア段	あ	か	さ	た	な	は	ま	や	ら	わ
イ段	い	き	し	ち	に	ひ	み	い*	り	ゐ**
ウ段	う	く	す	つ	ぬ	ふ	む	ゆ	る	う**
エ段	え	け	せ	て	ね	へ	め	え*	れ	ゑ**
オ段	お	こ	そ	と	の	ほ	も	よ	ろ	を

**ข้อสังเกต** ความแตกต่างจากตารางอักษรคະนะในปัจจุบันได้แก่ ยะ行 และ วะ行 กล่าวคือ \*ยะ行 มี い และ え ซึ่งเหมือน ะ行 \*\*ส่วน ะ行 ก็มี ゐ っ ぢ ซึ่งออกเสียงเหมือน い っ ぢ ใน あ行 ตามลำดับ ส่วนอักษร ン ที่ไม่ปรากฏในตารางนี้นั้นเริ่มใช้กันในสมัยเออันเพื่อการอ่านออกเสียงคันจิ และคำที่เป็นอมบิん (音便) ในตอนต้นที่เริ่มใช้เสียง ン ยังไม่มีการกำหนดวิธีการเขียนอักษรแทนเสียงนี้ให้แน่นอนลงไปจนถึงปลายสมัยเออันจึงได้กำหนดวิธีเขียนที่แน่นอน

### การสะกดคำโดยใช้ระบบอักขระแบบโบราณและการอ่านออกเสียงในปัจจุบัน

การสะกดคำในระบบอักขระแบบโบราณมีข้อแตกต่างจากที่ใช้ในปัจจุบันอยู่หลายประการและการออกเสียงอ่านก็ย่อมแตกต่างกันไปด้วย โดยมีเสียงอ่านที่คนญี่ปุ่นปัจจุบันไม่ใช่แล้วรวมอยู่ด้วย แต่เพื่อให้คนปัจจุบันสามารถอ่านออกเสียงได้ นักวิชาการญี่ปุ่นได้กำหนดวิธีการอ่านคำในภาษาญี่ปุ่นโบราณไว้ดังที่จะได้อธิบายต่อไปนี้ โดยเป็นเพียงวิธีการอ่านภาษาญี่ปุ่นโบราณที่ใช้กันอยู่ในปัจจุบันเท่านั้นไม่ใช่ออกเสียงตามที่กระทำกันจริงในสมัยโบราณ

#### ข้อกำหนดการออกเสียงอ่านภาษาญี่ปุ่นโบราณ ได้แก่

1. อักษร <sup>あ</sup>ゐ ออกเสียงเหมือน い <sup>え</sup> ตามลำดับเช่น <sup>あゐ</sup>藍 ออกเสียงเหมือน <sup>あい</sup>藍
2. อักษร <sup>あ</sup>を ออกเสียงเหมือน <sup>あ</sup>โ และไม่ได้พิเศษเฉพาะเป็นคำช่วยเท่านั้นแต่ใช้ในคำต่าง ๆ ด้วยเช่น <sup>あを</sup>青 ออกเสียงเหมือน <sup>あ</sup>青 เป็นต้น
3. อักษร <sup>なんぢ</sup>ぢ เช่น <sup>なんぢ</sup>汝 ออกเสียงเหมือน <sup>じ</sup>じ และ <sup>つ</sup>つ เช่น <sup>つ</sup>凜 <sup>しづ</sup>か ออกเสียงเหมือน <sup>ず</sup>ず
4. อักษร <sup>ゎ</sup>ゎ เมื่อใช้เป็นคำช่วยออกเสียงเป็น e (เช่นเดียวกับในภาษาปัจจุบัน)
5. อักษร <sup>ゐ</sup>ゐ เมื่อใช้เป็นคำช่วย ออกเสียงเป็น wa (เช่นเดียวกับในภาษาปัจจุบัน)
6. は、ひ、ふ、へ、ほ ออกเสียงเป็น ha, hi, fu, (hu), he ho เมื่ออยู่ต้นคำ แต่ออกเสียงเป็น wa, i, u, e, o เมื่อเป็นการผันกริยาในรูปต่าง ๆ เมื่ออยู่กลางคำหรือท้ายคำ ยกเว้นในกรณีของคำนามที่เกิดจากการนำคำนามตั้งแต่ 2 คำมาผสมกันและในกรณีของคำที่ใช้คำแสดงการยกย่อง 御 (go, o, mi) นำหน้า
  - 6.1 ตัวอย่าง は、ひ、ふ、へ、ほ เป็นรูปต่าง ๆ ในการผันคำกริยา ซึ่งจะออกเสียงเป็น wa, i, u, e, o เช่น <sup>おぼ</sup>思<sup>は</sup>ず ออกเสียงเหมือน <sup>おぼ</sup>思<sup>わ</sup>ず หรือ <sup>おひ</sup>思<sup>ひ</sup>て ออกเสียงเหมือน <sup>お</sup>思<sup>い</sup>て
  - 6.2 ตัวอย่าง は、ひ、ふ、へ、ほ อยู่กลางหรือท้ายคำซึ่งจะออกเสียงเป็น wa, i, u, e, o เช่น <sup>すなは</sup>即<sup>ち</sup> ออกเสียงเหมือน <sup>すなわ</sup>即<sup>ち</sup> หรือ <sup>こひ</sup>恋<sup>こ</sup> ออกเสียงเหมือน <sup>こい</sup>恋<sup>こ</sup>
  - 6.3 ตัวอย่างคำนามที่เกิดจากการนำคำนามตั้งแต่ 2 คำมาผสมกัน ซึ่งคำนามตัวหลังจะยังคงการออกเสียงเดิมไว้ เช่น <sup>あさ</sup>麻<sup>は</sup>の<sup>は</sup>葉 ออกเสียงเป็น asanoha เป็นต้น
  - 6.4 ตัวอย่างคำที่ใช้แสดงการยกย่อง 御 (go, o, mi) นำหน้าซึ่งจะยังคงการออกเสียงเดิมไว้ เช่น <sup>ごほう</sup>御<sup>ほう</sup>報 ออกเสียงเป็น gohō, <sup>みふね</sup>御<sup>ふ</sup>舟 ออกเสียงเป็น mifune เป็นต้น
7. อักษร <sup>い</sup>い、<sup>え</sup>え เมื่อตามด้วย <sup>う</sup>う หรือ <sup>ゑ</sup>ゑ จะออกเสียงเหมือน <sup>ゆう</sup>ゆう、<sup>よう</sup>よう ตามลำดับเช่น <sup>い</sup>優 ออกเสียงเหมือน <sup>ゆう</sup>優、และ <sup>え</sup>要 ออกเสียงเหมือน <sup>よう</sup>要

8. อักษร < ตามด้วย わ จะออกเสียงเหมือน か และ <w ตามด้วย わ ออกเสียงเหมือน か เช่น 観<sup>くわん</sup> ออกเสียงเหมือน 観<sup>かん</sup>

9. อักษรในแถวเสียง a ア段 ได้แก่ あ、か、さ、ざ、た、だ、な、は、ば、ぱ、ま、や、ら、わ、 รวมทั้ง <w ที่ออกเสียงเหมือน か และ <w ที่ออกเสียงเหมือน か (ดูข้อ 8) เมื่อตามด้วย ろ หรือ ぶ เช่น かる、さぶ、やろ、<wろ จะออกเสียงเหมือนการใช้อักษรในแถวเสียง o (オ段) ที่อยู่ใน 行 เดียวกัน ซึ่งได้แก่ お、こ、ご、そ、ぞ、と、ど、の、ほ、ぼ、ぽ、も、よ、ろ、を ตามด้วยอักษร ろ ในภาษาญี่ปุ่นปัจจุบัน เช่น こう、ぞろ、よう คือ ออกเสียงเป็น o เช่น 奥義<sup>あうぎ</sup> ออกเสียงเหมือน 奥義<sup>おうぎ</sup> หรือ 扇<sup>あふぎ</sup> ออกเสียงเหมือน 扇<sup>おうぎ</sup> เป็นต้น

**หมายเหตุ** ยกเว้น 仰<sup>あふ</sup>< จะอ่านว่า aogu

10. ในกรณีที่เป็นกริยาที่ลงท้ายด้วย ぶ จะไม่อ่านตามกฎข้อ 9 เป็นต้นว่า 買<sup>か</sup>ぶ、慕<sup>した</sup>ぶ จะอ่านว่า kau, shitau ตามลำดับ

11. き、ぎ、し、じ、ち、に、ひ、び、り ซึ่งเป็นอักษรในแถวเสียง i (イ段) เมื่อตามด้วย ろ หรือ ぶ เช่น きろ、しぶ จะออกเสียงเหมือนการใช้อักษรนั้น ๆ ตามด้วย ぶ ขนาดเล็กแล้วตามด้วย ろ ในภาษาญี่ปุ่นปัจจุบัน เช่น きゆる、しゆる เช่น 丸<sup>きゅう</sup> ออกเสียงเหมือน 丸<sup>きゅう</sup> หรือ 集<sup>しゅう</sup> ออกเสียงเหมือน 集<sup>しゅう</sup> เป็นต้น

12. き、ぎ、し、じ、ち、に、ひ、び、み、り ซึ่งเป็นอักษรในแถวเสียง i (イ段) เมื่อตามด้วย ろ โดยเขียนอักษร や ขนาดปกติเช่น きゃろ、りゃろ จะอ่านออกเสียงเหมือนการใช้อักษรนั้น ๆ ตามด้วย よ ขนาดเล็กแล้วตามด้วย ろ ในภาษาญี่ปุ่นเช่น きょろ、りょろ เช่น 京<sup>きょう</sup> ออกเสียงเหมือน 京<sup>きょう</sup> หรือ 上<sup>じょう</sup> ออกเสียงเหมือน 上<sup>じょう</sup> เป็นต้น

13. け、げ、せ、ぜ、て、で、ね、へ、べ、ぺ、め、れ ซึ่งเป็นอักษรในแถวเสียง e (エ段) ตามด้วย ろ หรือ ぶ เช่น けろ、べろ จะออกเสียงเหมือนการใช้อักษรในแถวเสียง i ที่อยู่ใน 行 เดียวกัน ตามด้วย よ ขนาดเล็ก แล้วตามด้วย ろ ในภาษาญี่ปุ่นเช่น きょろ、びょろ เช่น 今日<sup>けふ</sup> ออกเสียงเหมือน 今日<sup>きょう</sup> หรือ 小<sup>しょう</sup> ออกเสียงเหมือน 小<sup>しょう</sup> เป็นต้น

14. อักษร つ ที่ใช้เป็นพยัญชนะควบ (促音) และอักษร や、ゆ、よ **จะไม่เขียนเป็นขนาดเล็ก** เช่น 竜<sup>りゅう</sup> ออกเสียงเป็น ryū ไม่ใช่ ri-yū หรือ 陵<sup>りょう</sup> ออกเสียงเป็น ryō ไม่ใช่ ri-yō

**หมายเหตุ** ในบางครั้งอาจละ つ ไว้แต่ออกเสียงเหมือนหนึ่งมี つ เช่น 日記<sup>にき</sup> ออกเสียงเป็น nikki

15. คำช่วยกริยา ぶ และอักษร ぶ ใช้ในคำช่วยกริยา เช่น なぶ ออกเสียงเป็น ぶ



**ที่มาและแหล่งข้อมูลเพิ่มเติม** เอกสารประกอบการสอนวิชา 2223634 **วรรณคดีคลาสสิกกับวัฒนธรรม 2** (Japanese Classical Literature and Culture II) ชื่อเอกสาร **ภาษาญี่ปุ่นคลาสสิก** แต่งโดย ศาสตราจารย์ ดร. สิริมนพร สุริยะวงศ์ไพศาล สาขาวิชาภาษาญี่ปุ่น ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปี พ.ศ. 2558

## ภาคผนวกที่ 4 : ตารางแสดงนิกายสำคัญในพุทธศาสนา 13 นิกายของญี่ปุ่น

## (日本仏教 13 宗派)

ยุคสมัย	พุทธศาสนา 6 นิกายแห่งนารา (南都六宗)			
<b>สมัยอะซุกะ 飛鳥時代 (ค.ศ.538-710) ถึงสมัยนารา 奈良時代 (ค.ศ.710-794)</b> - มีการศึกษาพุทธศาสนาอย่างจริงจัง ศูนย์กลางพุทธศาสนาอยู่ที่วัดใหญ่ ๆ ในเมืองนารา มีการใช้พุทธศาสนาเพื่อประโยชน์ในการปกครองประเทศ (鎮護国家) - มีการแสดงพระธรรมเทศนา 法会 เพื่อเผยแพร่พุทธศาสนา - มีการทำคิโต 祈祷 (การสวดมนต์ภาวนา) ของสมณะเพื่อขจัดสิ่งชั่วร้ายนำมาซึ่งความสุข 除災招福 ของบ้านเมืองและชนชั้นปกครองมีการใช้พุทธศาสนาเพื่อหวังผลในชาติปัจจุบัน 現世利益	<b>ชื่อนิกาย</b> 宗派	<b>ผู้ก่อตั้ง</b> 宗祖	<b>ปีที่ก่อตั้ง</b> 開宗年	<b>ศูนย์กลาง</b> 本山
	1. 法相宗	道昭 (ค.ศ. 629-700)	ค.ศ. 660	興福寺 薬師寺
	2. 華嚴宗	良弁 (ค.ศ. 689-774)	ค.ศ. 740	東大寺
	3. 律宗	鑑真 (ค.ศ. 688-763)	ค.ศ. 759	唐招提寺
	三論宗	惠灌 (?)	ค.ศ. 625	元興寺
	成実宗	道蔵 (?)	(?)	元興寺
	俱舎宗	道昭 ? (ค.ศ. 629-700)	ค.ศ. 749-757 ?	東大寺
<b>สมัยเฮอัน 平安時代 (ค.ศ.710-794)</b> - มีการเดินทางไปศึกษาพุทธศาสนาของพระชะอิโซและพระคูกะอิ นำมาซึ่งการก่อตั้งสองนิกายหลักที่สำคัญคือ เท็นดะอิ และมิงงน แนวคำสอนมักเกี่ยวข้องกับนิกายเท็นดะอิถือเป็นรากฐานสำคัญของนิกายต่าง ๆ ในสมัยต่อมา กลุ่มผู้ใช้ประโยชน์จากพุทธศาสนายังเป็นชนชั้นสูง ชุนนาง	4. 天台宗	最澄 (ค.ศ. 766-866)	ค.ศ. 806	延暦寺
	5. 真言宗	空海 (ค.ศ. 774-835)	ค.ศ. 816	金剛峯寺
	6. 融通念仏宗	良忍 (ค.ศ. 1073-1132)	ค.ศ. 1117	大念佛寺

ผู้มีอำนาจ และยังเน้นการใช้พุทธศาสนาเพื่อหวังผลในชาติปัจจุบัน -ในสมัยเฮอันตอนปลาย พุทธศาสนาเริ่มเผยแพร่ลงสู่ชนชั้นสามัญ				
<b>สมัยคะมะกุระ 鎌倉時代</b> <b>(ค.ศ. 1185-1333)</b> -เกิดพุทธศาสนาแบบใหม่ 新仏教 อย่างสมบูรณ์มีรากฐานมาจากนิกายเท็นดะอิ โดยมีการตีความพุทธศาสนาให้เข้าใจง่ายและมีการปฏิบัติที่ไม่ยุ่งยากซับซ้อนจึงเป็นที่แพร่หลายในระดับชนชั้นสามัญ -อิทธิพลแนวคิดเรื่องยุคเสื่อมของพุทธศาสนา末法ที่มีมาตั้งแต่สมัยเฮอันตอนปลาย ประกอบกับภาวะบ้านเมืองที่ไม่สงบสุข จึงเกิดแนวคิดการใช้พุทธศาสนาเพื่อหวังผลในชาติหน้า 来世利益	<b>7. 浄土宗</b> <small>じょうどしゅう</small>	<b>法然</b> <small>ほうねん</small> (ค.ศ. 1133-1212)	ค.ศ. 1175	<b>知恩院</b> <small>ちおんいん</small>
	<b>8. 浄土真宗</b> <small>じょうどしんしゅう</small>	<b>親鸞</b> <small>しんらん</small> (ค.ศ. 1173-1262)	ค.ศ. 1224	<b>東本願寺</b> <small>ひがしほんがんじ</small> <b>西本願寺</b> <small>にしほんがんじ</small>
	<b>9. 臨済宗</b> <small>りんざいしゅう</small>	<b>栄西</b> <small>えいさい</small> (ค.ศ. 1141-1215)	ค.ศ. 1191	<b>建長寺</b> <small>けんちょうじ</small> <b>妙心寺</b> <small>みょうしんじ</small>
	<b>10. 曹洞宗</b> <small>そうとうしゅう</small>	<b>道元</b> <small>どうげん</small> (ค.ศ. 1200-1253)	ค.ศ. 1227	<b>永平寺</b> <small>えいへいじ</small> <b>總持寺</b> <small>そうじじ</small>
	<b>11. 日蓮宗</b> <small>にちれんしゅう</small>	<b>日蓮</b> <small>にちれん</small> (ค.ศ. 1222-1282)	ค.ศ. 1253	<b>久遠寺</b> <small>くおんじ</small>
	<b>12. 時宗</b> <small>じしゅう</small>	<b>一遍</b> <small>いっぺん</small> (ค.ศ. 1239-1289)	ค.ศ. 1274	<b>清浄光寺</b> <small>しょうじょうこうじ</small>
<b>สมัยเอะอิโตะ 江戸時代</b> <b>(ค.ศ. 1603-1868)</b> -พุทธศาสนากลายเป็นศาสนาแห่งชาติ 仏教の国教化	<b>13. 黄檗宗</b> <small>おうぼくしゅう</small>	<b>隠元</b> <small>いんげん</small> (ค.ศ. 1592-1673)	ค.ศ. 1661	<b>萬福寺</b> <small>まんぶくじ</small>

### ที่มาและแหล่งข้อมูลเพิ่มเติม

- หนังสือ 知っておきたい仏教と仏 ผู้รวบรวมและสำนักพิมพ์ 宝島社 たからじましゃ ปีพิมพ์ 2015
- หนังสือ 日本仏教各宗派 ผู้รวบรวมและสำนักพิมพ์ 大法輪 おおほうりん ปีพิมพ์ 2015
- วารสาร 金剛峯寺 こんごうぶじ ฉบับลงวันที่ 21 เดือน กุมภาพันธ์ ปี พ.ศ. 2559

### ภาคผนวกที่ 5 : ตำแหน่งของพระสงฆ์ญี่ปุ่น (日本の僧階)

จากการศึกษาตำแหน่งของพระสงฆ์ในญี่ปุ่นไม่พบหลักฐานที่ชัดเจนว่าในสมัยนารา เออัน ตลอดจนถึงสมัยคะมะกุระ มีการแต่งตั้งพระสงฆ์ตำแหน่งอะไรบ้าง ในนิกายใดบ้าง พบเพียงหลักฐาน ข้อมูลว่าในปี ค.ศ. 624 มีเหตุการณ์พระสงฆ์รูปหนึ่งทำร้ายปู่หรือตาของตนเอง ทำให้จักรพรรดินี ซุอิโกะนำระบบตำแหน่งของพระสงฆ์จากประเทศจีนมาใช้เพื่อให้มีการควบคุมความประพฤติของ พระสงฆ์ที่ปฏิบัติตนไม่เหมาะสม โดยกำหนดให้มีตำแหน่งผู้ควบคุมดูแลวัด หรือโซโจ (僧綱) มี 3 ตำแหน่งเรียงจากตำแหน่งสูงสุดดังนี้ คือ โซโจ 僧正 โซสุ 僧都 โฮสุ 法頭 ต่อมาในปีค.ศ.683 จักรพรรดิเท็มมุได้เปลี่ยนชื่อตำแหน่งต่ำสุดคือ โฮสุ มาเป็นชื่อ ริฉิ 律師 ในสมัยต่อมามีการเพิ่ม ตำแหน่งต่าง ๆ ลงไปในระหว่าง 3 ตำแหน่งดังกล่าวข้างต้น โดยการกำหนดตำแหน่งสงฆ์นั้นทำโดย ราชสำนักซึ่งมีจักรพรรดิเป็นผู้มีอำนาจในการแต่งตั้ง โดยขอสรุปตำแหน่งพื้นฐานที่เคยมีการแต่งตั้งกัน มาในสมัยนารา เออันและคะมะกุระเรียงตามลำดับสูงสุดไปถึงต่ำสุดดังตารางต่อไปนี้

#### ตารางที่ 1 ตำแหน่งหน้าที่พื้นฐานของพระสงฆ์ในอดีตที่จักรวรรดิทรงแต่งตั้ง

ลำดับที่	ชื่อตำแหน่งซึ่งระบุถึงหน้าที่ซึ่งจักรพรรดิทรงแต่งตั้ง (僧官)
1.	だいそうじょう 大僧正
2.	ごんのだいそうじょう 権大僧正
3.	ちゅうそうじょう    そうじょう 中僧正、僧正
4.	ごんがちゅうそうじょう 権中僧正
5.	しょうそうじょう 少僧正
6.	ごんしょうそうじょう 権少僧正
7.	だいそうず 大僧都
8.	ごんのだいそうず 権大僧都
9.	ちゅうそうず    そうず 中僧都、僧都
10.	ごんがちゅうそうず 権中僧都
11.	しょうそうず 少僧都
12.	ごんしょうそうず 権少僧都
13.	だいらっし 大律師
14.	ちゅうりっし    りっし 中律師、律師
15.	ごんりっし 権律師

**หมายเหตุ** จากข้อมูลการสัมภาษณ์พระโจอุน มุระกะมิ ทราบว่าตำแหน่งที่นำหน้าด้วยคำว่า “คน” <sup>こん</sup> หมายถึง ตำแหน่งที่รอกการแต่งตั้งให้ขึ้นดำรงตำแหน่งที่นำหน้านั้น ๆ หรือ “ว่าที่” เช่น คน โนะะ ริณฉิ <sup>こんのりっし</sup> 權律師 หมายถึง ว่าที่ตำแหน่งริณฉิ เป็นต้น

นอกจากนี้จากการศึกษายังพบว่า ในปี ค.ศ. 864 มีการแต่งตั้งตำแหน่งพระสงฆ์ภายใต้ชื่ออื่น ๆ อีก ดังตารางต่อไปนี้

**ตารางที่ 2** ตำแหน่งที่จักรพรรดิทรงแต่งตั้งเทียบกับระดับชั้นของพระสงฆ์

ระดับชั้นของพระสงฆ์ (僧位)	ตำแหน่งซึ่งระบุถึงหน้าที่ของพระสงฆ์ซึ่งจักรพรรดิทรงแต่งตั้ง (僧官)
ほういんのだいおしょうい 法印大和尚位	だいのうじょう 大僧正
	そうじょう 僧正
	こんのだいそうじょう 權大僧正
ほうげんかしょうい 法眼和尚位 法眼和上位	だいのうず 大僧都
	こんのだいそうず 權大僧都
	しょうそうず 少僧都
	こんのしょうそうず 權少僧都
ほつきょうじょうにんい 法眼上人位	だいのりっし 大律師
	りっし 律師
	こんのりっし 權律師

**หมายเหตุ**

ตำแหน่งทางสงฆ์ได้มีการยกเลิกการแต่งตั้งโดยจักรพรรดิมาตั้งแต่ปีเมจิที่ 6 (ค.ศ.1873) ปัจจุบันตำแหน่งของพระสงฆ์ในประเทศญี่ปุ่นจะมีการแต่งตั้งโดยผู้ดำรงตำแหน่งสูงสุดในแต่ละนิกาย

**ที่มาและแหล่งข้อมูลเพิ่มเติม**

หนังสือ 日本仏教史辞典 สำนักพิมพ์ 吉川弘文館 ปี ค.ศ.1999

<https://ja.wikipedia.org/wiki/%E5%83%A7%E4%BD%8D>

สัมภาษณ์พระโจอุน มุระกะมิ เมื่อ 14 เมษายน 2561 ณ วัดยะกุฉิ เมือง นารา ประเทศญี่ปุ่น

### ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นาง ยอดสุวรรณค์ อิกูจิ เกิดเมื่อวันที่ 1 มกราคม ที่จังหวัดสกลนคร สำเร็จการศึกษาปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต (เกียรตินิยม) จากคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ในปี พ.ศ.2532 และปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาและวรรณคดีญี่ปุ่น สายวรรณคดี คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปี พ.ศ. 2544 ศึกษาต่อระดับปริญญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาวัฒนธรรมและวรรณคดีญี่ปุ่น ในปี พ.ศ. 2558 ปัจจุบันปฏิบัติงานในตำแหน่งหัวหน้าหลักสูตรภาษาญี่ปุ่น โรงเรียนสาธิตแห่งมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ โครงการการศึกษาพหุภาษา ศูนย์วิจัยและพัฒนาการศึกษาในสังกัดคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์